Digitized by Google

8° 4 B. S.

Y. ~~156~~

~~213~~

212

Digitized by Google

Ent

Digitized by Google

Google

IO. HENR. A SEELEN,
SS. THEOL. LIC. ET GYMN.
LVBEC. RECT.

# SELECTA LITTERARIA,

QVIBVS VARIA
SACRA, CIVILIA,
PHILOLOGICA, PHILOSOPHICA,
AC ALIA,
CONTINENTVR;
LIBRI MSS., RARISSIMIQVE
ACCVRATE RECENSENTVR
ET
*PRAE RELIQVIS NOTABILIA
EX IISDEM SVPPEDITANTVR.*

---

EDITIO SECVNDA
NOVORVM SPECIMINVM PENTADE
MVLTISQVE ACCESSIONIBVS ALIIS
AVCTA.

---

*LVBECAE,*
SVMTV PETRI BOECKMANNI.

TYPIS IO. NICOL. GREENII.
A. MDCCXXVI.

Digitized by Google

Digitized by Google

# VIRO

*MAGNIFICO, SUMME REUERENDO ATQUE EXCELLENTISSIMO*

# IOAN. IOACHIM. WEIDENERO,

*SS. THEOL. DOCT. ET PROF. PUBL. O. CELEBERRIMO, OPTIMEQUE MERITO,*

ORDINIS THEOLOGICI IN ILLUSTRI ROSARUM ACADEMIA SENIORI GRAVISSIMO ET

*PASTORI MARIANO FIDELISSIMO, PATRONO SUO AC FAUTORI*

OPTIMO MAXIMEQUE VENERANDO

S. P. D.

IO. HENR. A SEELEN.

Digitized by Google

QVoties recordor ( recordor autem ſaepe gratisſimus ) celeberrimae Ciuitatis Roſtochienſis, & almae, quae eandem illuſtrat, Academiae, triumque hebdomadum ſumma cum voluptate, quam optimi Fautores, quibus me obſtrictisſimum profiteor, plane non merenti variis beneuolentiae generibus conciliarunt, varios licet inter labores, ante hos ſeptem circiter menſes ibi conſumtarum; toties ſubit etiam memoria Tuarum, VIR MAGNIFICE, aedium, quibus perbeneuole fui exceptus. Perbeneuole, inquam. Quicquid enim humanitatis, quicquid amoris excogitari modo poterat, eius in

iis-

iisdem me fuiſſe redditum participem, lubens agnoſco, huncque fauorem eo magis praedicandum eſſe arbitror, quo minus dignum me eodem cenſeo. Quod ſi enim meam tenuitatem cum Tua, VIR SVMME VENERABILIS, benignitate contulero, non inuenio, quod vtramque potuerit coniungere. Coniunxiſti tamen, & hac ratione longe lateque vagatam humanitatis Tuae laudem egregie amplificaſti, meque ſimul vehementer Tibi obſtrinxiſti, adeo, vt aere Tuo penitus exire difficillimum putem. Quid autem reddam pro hiſce luculentisſimis fauoris maximi documentis, quae mihi ſaepius ruborem ſuffundunt? En! animum meum Tibi ac Tuis deuinctisſimum, & nulla vnquam acceptae praeter meritum beneuolentiae obliuione capiendum!



Digitized by Google

Dum enim ſpiritus reget artus meos, memor ero non ſolum Roſtochii, quod opinione citius magna Fautorum, quos abſens etiam decentisſime veneror, omnique beatos proſperitate diſcupio, me ornauit copia: non ſolum Academiae, purioris doctrinae ſtudio, quo nullum melius, illuſtrius, laudabilius, celebratisſimae, cui ſanctiores honores refero in acceptis; ſed Tuae etiam, PATRONE HONORATISSIME, ſigillatim domus, in qua non peregrini, ſed domeſtici, imo filii inſtar fui habitus, & ita ero memor, vt licet in mea referendi gratias facultate, quod facillime largior, permulta: in voluntate tamen nihil vnquam posſit deſiderari. In magnis vero Tibi etiam, VIR MAGNE, voluiſſe ſat erit. Deus TE ſeruet, & ſumma accumulatum felicitate ſeruet!

Viue

Digitized by Google

Viue diu, imo diutiſſime! Viue Tuis! Viue coniunctiſſimae Coniugi, quam Matronam omnibus, quae ſexum ſequiorem ornant, ornamentis conſpicuam honoris cauſa nomino, & vt ad ſeram vsque aetatem ſoſpes ac incolumis TE ſoſpitem ac incolumem videat, ex animo opto! Viue amantiſſimo Filio, paternae virtutis haeredi, cuius honores propediem magno cum honore impetrandos & vtrique Parenti & Filio ſincere gratulor! Viue coetui ſanctiori, qui, vt noſtra ſunt tempora, vehementer afflictus, TE, ſumma illibatae doctrinae laude condecoratum, praeſidiis ſuis ac columinibus accenſet! Viue illuſtri Academiae, quae inter maxima ſua ornamenta TE, poſt fata (vtinam ſeriſſima!) etiam, connumerabit! Viue denique & mihi, qui TE Fautore candidiſſi-

mo laetor, Teque idcirco maximopere vt colam, cauſas habeo grauiſſimas! Monumentum huius debitae meae obſeruantiae eſto tenuis hic liber, quem vti Tibi, VIR SVMME REVERENDE, candida mente conſecro, ita Tuus, quem tot documentis cognitum habeo, candor minime infucatus me iubet credere, fore vt eundem beneuole accipias, & offerenti porro faueas. Vale. Scr. Lubec. d. XXVI. Mart. A. MDCCXXVI.

BENE-

# BENEVOLE LECTOR!

EXhibeo Tibi nouam meorum Selectorum Litterariorum, occaſione actuum publicorum per aliquot annos euulgatorum, editionem, in qua non ſolum quinque noua dedi ſpecimina, ſed ea etiam, quae iterum prodeunt, copioſis additamentis, paſſim inſertis & adiectis, inſtruxi. Vnde haec editio ſecunda primae multis modis erit anteferenda. Ipſas quoque Programmatum concluſiones non omittendas, ſed retinendas eſſe duxi, vt conſeruaretur memoria publicorum, quos olim etiam iuuabit meminiſſe, laborum, quibus praeluſerunt. Hinc ne opus quidem eſſe arbitror, inſtitutum hoc magnorum virorum exemplis, facile dandis, tueri. Prudentibus, ſcio, haud diſplicebit: imprudentes non moror. Scribendi ratio, quae variis in locis offenditur, non ſemper mea eſt, ſed ſaepe aliorum: ſtudioſe autem retenta, quemadmodum in antiquioribus libris & documentis fuit reperta, vt omnia eo maiori fide ſeſe com-

)( 5 men-

Digitized by Google

*mendarent. Hanc augebit etiam αὐτοψία, qua adiutus ſcripſi fere ſemper, ſi pauca, in Supplementis praeſertim Maittairianis, ex- cipiantur, vbi ſumma nonnullorum (pleros- que enim euolui) librorum raritas eosdem inſpicere non permiſit. Ceterum iactantiae notam neminem mihi inurere poſſe confido, ſi dixero, complecti hunc librum haud pauca, quae in nullo alio adhuc reperiantur. Si tibi, CANDIDE ATQVE INTELLIGENS LECTOR, iſthaec, & reliqua, haud diſpli- cuerint, pergratum mihi erit, meque ad plu- ra, vitam & vires largiente Numine, tecum communicanda incitabit. Vtere interea his parergis litterariis, nec iniucundis, nec forſan etiam inutilibus, & optime vale!*

PRAE-

Digitized by Google

# PRAEFATIO
## EDITIONI PRIORI PRAEMISSA.

# De nimio fere noſtra aetate Studio Litterario.

QVam magna eſt ſtudii litterarii recte adhibiti praeſtantia, excellentia & vtilitas, tam verum eſt, quod multi noſtra aetate eo ita vtantur, vt vituperatione magis quam laude digni ideo non immerito cenſeantur. Etenim ſunt homines, qui ex hoc παρέργῳ praecipuum ἔργον faciunt, ſatis ſe ſapere exiſtimantes, quando ex vulgaribus & fide interdum vix ſatis dignis libris, non autem ex veris fontibus, aliquam nonnullorum auctorum notitiam ſibi compararunt. Cum his conſentire

neuti-

Digitized by Google

neutiquam poſſum, licet ſemper amaue
amemqve ſtudium hoc, quod Theolog
quod Iuriſconſultum, quod Medicum, q
Philoſophum, imo vnumquemque in eru
totum ordinem cooptatum, delectat, or
iuuat. Sane ſi eo, quem non pauci ho
amant, modo tractabitur porro hoc ſtudiu
cum Viro Celeberr. IO. BVRCH. MEN
KENIO, illuſtri Academiae Lipſienſis
totius orbis litterati ornamento, in Prae
Lexic. Eruditor., quod Germanica ling
editum eſt, & aliis, ſolidae eruditioni n
gnum inde damnum non poſſum n
praeſagire. Quare vellem modum hac
re adhiberi, ne erudita reſpublica tand
accipiat cives nominibus magis, quam ſcie
tiis onuſtos. Non deſunt quidem, qui hu
ſtudio ſatis ſe infenſos praebeant, dum illu
plane ſpernunt, inutile, noxium, nullu
eſſe clamitant. Sed hos non minus inep
re exiſtimo. Nam qui iſtud omnino neg
gunt, vix immunes eſſe poſſunt ab erro
bus grauiſſimis, quorum magnam copia
MAYERVS, MOLLERVS, LILIENTHA
LIVS, alii, collegerunt. Imo carent mult

vt

ilitatibus, et verum fontem interdum
norant, e quo optima quaeque poſſunt
auriri. Sic noui olim hominem (cuius
omini parco) *de feſtis diebus* Diſſertationem
nſcribillare volentem, cui HOSPINIANI
iſtoria Feſtorum erat plane ignota. Bonum
go fuit conſilium, qvod poſtea de hoc
bore deſerendo cepit. Eius modi homines
periuntur non ſine inſigni damno, quod
ntemtum ſui hoc ſtudium egregie vlciſca-
r. Interim non ſufficit, noſſe bonos au-
ores, quamuis hoc a Cl. STRVVIO, &
is, recte dicatur magna pars eruditionis:
ficit vſus legitimus cum ſolida notitia
iunctus. Dixi quaedam hanc in ſen-
tiam in meo LVTHERO *de Scholis optime*
*ito* p. 31, quorum me nondum poenitet.
ſtrum quidem ſaeculum felicius eſt ſu-
ioribus, dum habet viros de multis, olim
lectis, argumentis, illuſtrantibus vel
rae, vel moralis, vel naturalis, vel hu-
manioris

Digitized by Google

manioris diſciplinae momenta, vel ob iu
ditatem acceptis, commentatos, quorun
duſtria neutiquam eſt debita laude pri
da. Commendauit ideo, & merito c
mendauit, V.C. IO. GEORG. WALCH
in elegantisſimo *Progr. de Germania H*
*Liter. ſplendore noſtra in primis aetate inl*
*nata*, Germanos, & in his ex ipſis T
logis, praeter ſumme reuerend. GOETZI
noſtrum, cui inter maximos Hiſtoriae l
rariae ſtatores locum omni iure aſſign
IO. FR. BVDDEVM, ERN. SALC
CYPRIANVM, IO. ALB. FABRICIV
THOM. ITTIGIVM, VALENT. ERNE
LOESCHERVM, GODOFR. OLEARIV
HENR. PIPPINGIVM, IO. AN
SCHMIDIVM, IO. CHRISTO
WOLFIVM, et plures, quorum illu
exempla vtilitatem & necesſitatem ha
litterarum contra obtrectatores ſatis ſu
que vindicant. Nihilominus tamen, ſi

po

poſſet, reprimendi eſſent quorundam conatus, qui, dum praeter neceſsitatem libros in hoc ſtudii genere cumulant, multis, imprudentibus praeſertim, male conſulunt. Fidem verbis meis facient *Ephemerides Litterariae*, quarum legitime adhibitarum maximum vſum eſſe agnoſco, neque iis calculum do, qui cum VLRICO HVBERO, IOAN. ZIMMERMANNO, et aliis, illas plane contemnunt, imo vero quasdam Vindiciis contra hoſtes minime indignas iudico. Nihilominus diffiteri non poſſum, quod nimia ſit Ephemeridum copia, quodue ſine omni rei litterariae detrimento quibusdam (non enim omnes eandem laudem merentur) carere queamus. Etſi vero ex his breviter allatis appareat, quod nimia fere his litteris opera nauetur, audeo tamen affirmare, quod ſint in hoc ſtudio variae res, quae paullo accuratius, quam adhuc factum, diſquiri merentur. Atque hoc con-

ſilio

ſilio iam ante aliquot annos litteris co
gnare coepi ac promiſi quaedam SELECT
LITTERARIA, in quibus non ab aliis ſ
ſuperque dicta repetam, ſed illa, quae
vel plane non, vel non ea, quam merent
diligentia expoſuerunt, exhibebo, omnia
αὐτοψία ſcripturus. Verſabitur autem
bor meus tam in recenſendis libris rariſſim
quam tradendis rebus aliis, quae ad litte
riam ſcientiam pertinent. Primum Spe
men (quod plura, iam Flensburgi ho
ſubſecivis animi recreandi cauſa elabora
& Stadae nonnunquam, cum per otiu
liceret, continuata, ſi Deus vitam, vires
valetudinem conceſſerit, ſequentur) nu
ſiſto, et tuae, Lector intelligens, bene
volae ac prudenti cenſurae
ſubiicio.

Digitized by Google

# I.

## NICOLAI ANTONII BIBLIOTHECAE HISPANICAE, BIBLIOTHECARVM PRINCIPIS, PLENIOR NOTITIA.

PRincipi huic inter Bibliothecas omnes principem merito in *Selectis Litterariis* locum aſſigno, eo lubentius de hoc Theſauro, promiſſi in *Paralipom. de Praecocibus Eruditis* p. 75 facti non immemor, plene commentaturus, quo praeſtantior ille eſt, quoue rariores de eodem occurrunt tam praeclaro libro dignae relationes. Etenim ſi auctores Ephemeridum Gallicarum, Journal des Sçavans, 1697. pag. 420 ſqq, vbi Bibliothecae Veteris recenſio, (a qua tamen noſtra omnino differet),

ret), ac Morhoſium excipias, apud quem T. Polyh. L.I. c.18 pauca quaedam de Biblioth ea Noua leguntur, perpauci fere reperientu qui praeter illa, quae ex Morhoſio hauſerun ſolida, ſufficientia & fide digna de eadem a ferant, certisſimo indicio, Bibliothecam ha inter rariores libros rarisſimam (quod, pra ter alios, fatentur clarisſimi Auctores d Ausführl. Ber. von Neuen Büch. P. VII. 720. P. IX. p. 896. perſonatus Parrheſiand in Singularib. p. 504) ab ipſis non fuiſſe i ſpectam & peruolutatam.

Auctor eius, NICOLAVS ANTONIV ordinis S. Jacobi Eques, in lucem editus e Hiſpali an. 1617, inque patria litteris hum nioribus pariter ac Philoſophia, opera patru Dominicanorum, (e quibus ipſe Biblioth. No T. II. p. 118 praedicat FRANCISCVM XIMI NEZ, a quo *caeco viro ſingularis ingenii, mem riae & eruditionis*, Grammaticam didicerit) in butus. His autem ingenii felicisſimi o aliquot annorum ſpatio perceptis, patria cum Salmanticenſi Academia permutauit, ad iuris legumque doctrinam animum adi cit, nactus fidelem magiſtrum, FRANCI CVM RAMOSIVM del MANZANO, pri cipem Caeſarei iuris, quod etiam ſcriptis illi ſtrauit, doctorem, poſtea Philippi IV Conſ liarium, & tandem Caroli II ſtudiorum pra fectun

fectum. Hic vti clarorum diſcipulorum gloria, aeque ac ciuis eius HIERONYMVS de PRADO (a), inclaruit, ita non habuit in eorum numero, ex quo maior, quam ex Antonio noſtro, laus ad ipſum redundauerit. Fatetur hoc Auctor Monitor. ad Lector. Biblioth. Vet. Hiſp. praemiſſor. p. 37, vbi *Nicolaus*, inquit, *inter innumeros fere auditores eiusdem Gymnaſiarchae praecelluit vsque adeo, vt adhuc florente iuuentute in lucem emiſerit Antverpianis typis egregium illud opus de Exilio, ſiue de Poena Exilii Exulumque conditione & iuribus*,



(a) Hunc ob diſcipulos, Jo. Pinedam, Lud. Alcazar & Jo. Bapt. Villalpandum famam eſſe nactum, docet Antonius Bibl. Nou. Hiſp. T. I. p. 453. Huc pertinet *Beda*, qui itidem ob celebres diſcipulos, Rabanum, Alcuinum, Claudium & Jo. Scotum, qui primi Lutetiae docuerunt, laudatur Imbonato Biblioth. Hebraeo-Lat. p. 326.; itemque *Alex. Hegius*, Scholae Dauentrienſi praefectus, cui famam conciliauit, quod Eraſm. Roterodamus, Herm. Buſchius &c. eius inſtitutione vſi ſunt. Vid. Memoria Buſchii ex Hamelmanno exhibita a Rollio T. I. Memor. p. 34. ſq. De *Val. Trocedorſio*, qui tot habuiſſe dicitur diſcipulos, vt iuſtus ex iis exercitus contra Turcas produci potuerit, leg. Godofr. Ludouici Hiſt. Gymnaſior. & Scholar. celebr. P. I. p. 107 ſqq. Ex *Lutheri*, *Melanchthonis*, communis Germaniae praeceptoris elogio idcirco inſigniti, *Cuiacii* ſcholis innumeros fere, quos inter magni nominis viri deprehenduntur, tanquam ex equo Troiano prodiiſſe, notiſſimum eſt.

*ribus, tribus libris contentum, quod vbiqu*
*corum diſtractum fuit, non absque laude auct*
Eximiis adeo ingenii dotibus inſtruc
ſplendido munere ornauit Philippus IV
qui eum anno 1659 Romam miſit, & Regiis
gotiis in Curia Romana peragendis prin
loco praefecit. Graue eiusmodi offic
executus eſt multo candore, vnde l. c. p
claro hoc teſtimonio ornatus: *Anno* 1659
*mam ablegatus fuit iuſſu Philippi IV Regis*
*tholici, vt negotia ad eandem Coronam ſpect*
*tia in Hiſpania, Sicilia & tribunalibus S. In*
*ſitionis curaret Romae, titulo Agentis Gener*
*Id autem accuratisſime obiuit per duodeuig*
*annos cum magna prudentiae, doctrinae & in*
*gritatis opinione.* Ibidem ab Alexandro
Pontifice, Canonici Eccleſiae Hiſpalenſis
gnitate auctus eſt, atque, perhibente Anon
mo l. c. p. 37 ſq, *Bibliothecam inſignem & f*
*taſſe nulli alteri Romanarum* (*excepta Vatica*
*inferiorem inſtruxit, vsque ad triginta circ*
*millia exemplarium, ſeu corporum.* Ex Ita
tandem reuocatus eſt in Hiſpaniam a Car
II, qui eum Conſiliariis Regiis adſcrip
Horum ſocietati interfuit vsque ad annu
1684, quo vita deceſſit, libris, non diuit
abundans, quippe multum aeris alieni co
traxit. Haec de vita Antonii praemiſiſſe ſuf
ciat. Aliqua horum ipſe confirmabit

Tor

Digitized by Google

Tom. II Bibl. Nou. Hiſp. p. 118 ſq, vbi de ſe & ſcriptis ſuis pauca quaedam exponit. Comp. quae ex Pet. Baylii Dictionar. Hiſtorico-Critico in Lexic. Hiſtor., cum Praefat. celeberr. Buddei euulgato, T. I. p. 165 repetuntur.

Ex ſcriptis eius operis *de Exilio* mentio iam eſt iniecta. Prodiiſſe illud Antuerp. 1659. fol. ipſe l. c. commemorat. In Lipenii Biblioth. Iurid. p. 179 editio Antu. 1641 adducitur, quae num re vera lucem aſpexerit, an vero error, operarum forſan, hic occurrat, non audeo ſine αὐτοψία definire. Affecta ſunt ſcripta de *Nominibus propriis Pandectarum* & *Trophaeum Hiſtorico-Eccleſiaſticum*, de quo vtroque iuuabit eum ipſum audire. *Memini*, ait in Praefat. Bibl. Hiſp. Vet. p. 26, *me dum adoleſcens domi poſt Salmantina vtriusque iuris ſtudia pro faciendo eorum fructu me continerem, cogitaſſe de Nominibus propriis Pandectarum tam ICtorum, quorum fragmentis hae conſtant, quam ceterorum vtriusque ſexus hominum in his laudatorum in ordines ſuos redigendis, vt praeſto eſſe poſſent inde proficere deſiderantibus, nec prius audiuiſſe de abſoluto hoc ab Antonio Auguſtino iam olim opere, quam fere tertiam Digeſtorum partem, inſcius rei atque inanis operae ſecurus, percurriſſem.* De altero autem T. II. Bibl. Nov. Hiſp. p. 119 *verſo*, inquit, *immenſae molis ac forſan inuidiae opus conſtanti animo ac moli-*

 *mine,*

*mine, viribus maiore, alteriusque otii aut proſionis, quod certas Hiſpanicae gentis laudes a buloſis emendicatisque diſtinguet, aſſeret, vind bit, ſcil. Trophaeum Hiſtorico- Eccleſiaſtici DEo & veritati erectum, ex manubiis Pſeudoſtoricorum, qui Fl. Lucii Dextri, M. Maximi, lecae Braulionis, Luitprandi & Iuliani non circumferuntur, h. e. Vindicias verae atque dum notae Hiſpanarum rerum hiſtoriae, ger narum noſtrae gentis laudum, non ex Germa Fuldenſibus Chronicis emendicatarum, in liber tem & puritatem plenam aſſertionem.*

Licet vero haec ingenii monimenta cem nunquam viderint, tamen nomen ſu mortalitati eripuit Antonius incomparal theſauro, *Bibliothecae Hiſpanicae*, quae in rariſsima hiſtoriae litterariae Κειμήλια ref tur, vnde hic de pleniori eiusdem noti erit diſpiciendum. Occaſionem ſuſcipien tantae molis opus dedit Bibliotheca inſt ctiſsima BENEDICTI DE LA SERN Abbatis Carmonenſis, in cuius villa ſub bana prope Hiſpalim, peſtilentis luis ca deſertam, cum degeret an. 1649 Antoniu primarum eiusdem linearum ducendaru initium fecit. Continuauit deinceps R mae inter grauiſsima negotia, & indefe tandem labore ad finem perduxit. Noua

aute

autem modo Bibliothecam luce donatam vidit: Veterem ineditam reliquit. De hac, licet editione ſit poſterior, prius agere placet, vt res litteraria Hiſpanica, habita quodammodo temporis ratione, adumbretur. Prodiit illa hac inſcriptione: *Bibliotheca Hiſpana Vetus, ſ. Hiſpanorum, qui usqvam vnquamue ſcripto aliquid conſignarunt, notitia. Complectens ſcriptores omnes, qui ab Octauiani Auguſti imperio usque ad annum M. floruerunt. Opus poſtumum. Nunc primum prodit iuſſu & expenſis eminentisſimi & reuerendisſimi Domini D. IOSEPHI SAENZ, Cardinalis de Aguirre. Romae.* 1696. *fol.* Obierat Antonius, vti iam obſeruauimus, inopia valde preſſus, vnde haeredes ſuis ſumtibus opus edere non potuerunt. Miſerunt ergo Romam ad SAENZIVM, patrem purpuratum, litterarum & litteratorum fautorem maximum, (nam eius quoque auſpiciis prodiit maxima *Collectio Conciliorum Hiſpaniae & noui orbis*) quem olim Antonius ſtudiorum ſocium habuerat. Hic pro eo, quo Antonium viuum complexus fuerat, affectu ſtatim de officina, in qua praeclarum opus excuderetur, erigenda cogitauit, idque paulo poſt prelo ſubiici iusſit. Editionis autem curam demandauit librorum ſuorum cuſtodi EMANVELI MARTI, Valentino-Hiſpa-

Hiſpano, viro Graecarum & Latinarum terarum peritisſimo, qui pertinaci admod ſtudio & labore libro huic edendo & c gendo inſudauit. Ab hoc quoque add ſunt *Notulae*, quae in margine nonnunqu apparent. Saenzius autem hoc opere au pari ſtuduit gratiam Innocentii XII, Po ficis, cui iſtud dedicauit. Praefixa eſt eid primo loco doctisſima ipſius ANTONII *Pr fatio ad Lectorem*, deſumta ex Bibliotheca N va, *de Hiſpanorum doctrina, Bibliothecarum litate & propoſito huius operis.* In hac non lum de Hiſpanorum in rem litterariam me tis diſſerit, ſed etiam totius rei litterari σκιαγραφίαν quandam ſiſtit, adeo vt qu dammodo in eandem introductionis vice posſit ſuſtinere. Enarrata autem in par graphis quibusdam prioribus laude, qua Hiſpani ex litterarum ſtudio obtinuerunt, censet §. 5 *viros celeberrimos, quos Hiſpania R mae dedit, IVL. HYGINVM* ſcilicet, *PO TIVM LATRONEM, COLVMELLAM POMP. MELAM* &c: §. 6. 7 *doctores Chriſti nos, OROSIVM, PRVDENTIVM, IVVEN CVM* &c: §. 8 *doctores Iudaicos gente Hiſpano MAIMONIDEM, ABRAHAMVM ABE EZRA*, Philoſophum, Medicum ac Biblic rum interpretem, *IACOBVM BADRESCH*

alterur

alterum inter Hebraeos Ciceronem, ABARBANELEM &c. §. 9 *eos, qui in Hiſpania Arabicas literas illuſtrauere* e. g. ABEN ROE, ſ. MAHVMED ABVLGAIL, Cordubenſem, Ariſtotelis perpetuum interpretem, quem ipſis Graecis Philoſophis Hiſpani opponunt, ABEN ZOAR &c: §. 10 *ſcriptores poſt interiecta magna Hiſpaniae bella ſec. XIII florentes*, ALPHONSVM, Regem, ARNOLD. VILLANOVANVM, RAYM. LVLLVM, FRANC. XIMENIVM, IO. A TVRRECREMATA, ALPHONSVM de MADRIGAL &c: §. 11 laudat *Academiam Complutenſem* a *XIMENIO* fundatam, & *Biblia Polyglotta* (b) eius auſpiciis ac ſumtibus edita. §. 12 commendat *Aca-*

 *demi-*

(b) De Bibliis Complutenſibus eodem anno, quo B. Lutherus ſacrorum emendandorum fecit initium, abſolutis & luci datis, praeter *Antonium*, copioſe commentantur *Aluar. Gomecius* de Reb. Geſt. Ximenii p. 42 ſqq. *Iacob. le Long* in Biblioth. Sacr. p. 13 ſqq. Cl. *Wolfius* in Hiſtor. Lexicor. Hebr. p. 83 ſqq. *Terentius* in Praefat. ad Iobum Στιχ. pag. ** 1 ſqq. Conf. *Pfeifferus* in Crit. S. p. 25 ſq. 221 ſq. *Kortholtus* de Variis Script. S. Editt. p. m. 272 ſq. Addi his poteſt *Gaſp. Bellerus* in Epiſtola, qua Caninii Commentarius de Locc. S. Script. Hebraicis, Antonii Nebriſſenſis Quinquagena, & Gaſp. Varrerii Diſputatio de Ophira, Louanii 1600. 8. iunctim edita, Balthaſari Sunigae, Regis Hiſpanici in Belgio oratori, ab ipſo dedicata.

Digitized by Google

*demiam Salmantinam* ob iacta in eadem ro
ſtioris, vt vocat, Theologiae ſemina, a FRA
CISCO de VICTORIA in hanc Ac
miam & Hiſpaniam inuecta, praeterea
recenſet *Theologos*, CANVM, BANNEZI
MOLINAM, SVAREZIVM, VASQVI
CASTRIVM, VEGAM &c. §. 13 *Mora*
*Theologos*, LEDESMAM, AZORIVM, M
TINVM NAVARRVM (c), CARAM
LI

(c) Hic eſt MARTINVS ab AZPILCVETA,
*Aſpilcueta*, gente Nauarrus & κατ' ἐξοχὴν
dictus, vir maximi nominis, adeo vt, *Erythraeo* t
velut olim Roſcius dicebatur, qui in re aliqua ex
leret, Martini aetate is *Nauarrus* fuerit appella
Vid. *Miraeus* in Fabric. Bibl. Eccl. f. 222 ſq. Conf.
*Mayerus* in Bibl. Script. Theol. Mor. p. 56 ſq, qui n
nulla obſeruauit ab ipſo Antonio non annotata, l
hic fuſe et accurate de ipſius laudibus et ſcriptis
rit Bibl. N. T. II. p. 74-79, adducto etiam p.
Epitaphio, quod ei, in aede S. Antonii ſepulto,
ſitum, his conceptum eſt verbis:

D. O. M.
MARTINVS AB ASPILCVETA
NAVARRVS H. S. E.
DIVINI HVMANIQ. IVRIS CONSVLTISS.
QVI SALMANTICAE PRIMVM
DEINDE CONIMBRICAE FAVENTIBVS
PORTVGALLIAE REGIBVS IVS
PONTIF. DOCVIT
ROMAM PROFECTVS PIO QVINTO
GREGOR. XIII. SIXTO V. PP. MM.
CARVS

OMN

LEM &c. §. 14 *Bibliorum interpretes*, PERERIVM, CERDAM, PINEDAM, SOTOMAIO-

OMNIBVS NATIONIBVS GRATVS
HVIC XENODOCHIO BENEFICVS
OBIIT XI. KAL. IVL. cIↃ. IↃ. XXCVI.
AETATIS ANNO XCIV. M. VI. D. VIII.
MVLTIS DOCTRINAE SVAE
PERVVLGATIS MONVMENTIS.
MARTINVS ZVRIA AVVNCVLO
BENE MERENTI
POS.

Inter hujus MARTINI ſcripta, magno numero edita, cum nullum ſit notius, celebrius, pluriumqve manibus teratur, quam *Manuale*, hic iuuabit legiſſe, quae Antonius pag. 77 ſq de eodem erudite annotavit:

*Manuale, ſive Enchiridion Confeſſariorum et Poenitentium*, in quem librum quidquid ſcivit, aut alibi ſcripſit, ſe conjeciſſe, Navarrus ipſe Iulio Roſcio Hortino, qui vitam ejus ſcripſit, affirmavit. Hoc opus primum vernacula Hiſpaniae lingua ſcriptum, et *Manual de confeſſores y penitentes* inſcriptum, prodiit Salmant. ex officina Andreae de Portonariis 1557. 4. itemque *Addiciones al Manual*, vna cum *De Vſuras y Simonia*, Pinciae an. 1569. Convertit poſtea ipſe author in ſermonem Latinum, quo quidem loquens excuſum ſaepius fuit; et inter alias editiones notae nobis ſunt Antverpienſis Plantini, Colonienſis Arnoldi Mylii 1600. 8. Poliuit aliquanto ſtylum, atque additionibus illuſtravit Simon Magnus Ramlotaeus, Leodienſis Eccleſiae S. Petri Canonicus, ediditque Pariſiis apud Rovillium 1587. 8. *Additionibus* quibuſdam auxit Franciſcus de Seſe, I.C. Venetiisque foras dedit 1573. 4. Wirtzburgi

MAIOREM, SALAZARIVM, PRADV
VILLALPANDVM, RIBERAM, MALI
NATVM, ARIAM MONTANVM, CA
SANCTIVM, FORERIVM, OLEASTRV
SALMERONEM, MALVENDAM, C
PRIANVM (d). §. 15 *dogmaticos & polemi*
MALDONATVM, TVRRIANVM, V
LE

„gii 1586. 8. Andreas item Victorellus, Presby
„Baſſanenſis, *Notas* et *Appendices* addidit, Cardi
„Burgheſio nuncupatas, Venetiis apud Marc
„Guarinum in 4. *Manualis compendium* reliq
„inter inedita Franciſcus Panigarola, Ord. Min
„Waddingo teſte. At quidem aliud fecit Pet
„Alagona, Societ. Ieſu, quod non ſemel Romae
„alibi emiſit Latinum: ſed poſtea ipſum fuit Ital
„converſum et publicatum, teſte Poſſevino.

(d) Hic eſt CYPRIANVS de la HVERGA, qui ſacraru litterarum in Academia Complutenſi interpres omn fere in ſtuporem dediſſe fertur. Extant eius *Co mentaria in Prophetam Naum.* Lugdun. 1561. 8: *Pſalmos.* Complut. 1555. *in Iobum et Cantica Can corum.* ibid. 1582. fol. *in Eſaiam, Ieremiam, Ioa nem, Matthaeum, Apocalypſin*, ac permulta inedit accurate ab Antonio Bibl. Nov. T. I. p. 199 recenſit Ibidem extat hoc Epitaphium, a Complutenſibus poſitum:

CYPRIANVS HISPANIAE MVSA
ET PHOENIX.

*Maximus ille brevi Cyprianus conditur urna,*
*Ille humili excelſus clauditur, Hoſpes, humo.*
*Iudicium, labor, ars, facunda peritia rerum,*
*Vna adiere virum, quocum obiere ſimul.*

Obiit anno MDLX.

Digitized by Google

LENTIAM, PEREZIVM, ANDRADIVM. §. 16 *Aſcetas*, LVDOVICVM GRANATENSEM, PET. de ALCANTARA, IO. EVSEB. NIEREMBERGIVM. §. 17 diſſerit de *cura Hiſpanorum in reducendis Ethnicis ad Eccleſiam*, vbi forſan nonnullis iactantiam ſapere videbuntur verba ANTONII: *Haec vera prorſus nota eſt electi ac dilecti prae aliis a DEo populi, quod in novum Orbem ſidei vexilla intulimus, & longe lateque fixa habemus, veteremque nondum adhuc ſatis cognitum, Sinas & vtramque Indiam & Africae plagas verum adorare DEum fecimus. Oblatrent quamvis caninae hoſtium linguae Hiſpano-Indicam hanc expeditionem, & Caſae noſtri oſtentatis libellis, huius elevare contendant meritum. Paucorum & iniquorum hominum, auro inhiantium, crudelitati tot religioſiſſimos opponimus Duces, tot viros Apoſtolicos, qui ſacroprofanum apud eas gentes auſpice DEo Imperium ſtatuerunt, & quotidie magis ac magis ſub iisdem legibus & diſciplina dilatare ſatagunt.* §. 18 commemorat *Philoſophos*, IO. LVD. VIVEM, PET. IO. NVNNESIVM, SEB. FOXIVM, IO. GENES. SEPVLVEDAM, FRANC. SVARIVM, PET. FONSECAM, FRANC. VALLESIVM; itemque *Medicos*, MERCATVM, LACVNAM, VEGAS duos, PET. MICH. de HEREDIA &c. §. 19 *Mathematicos*; & quidem

dem *Arithmeticos* , HIERON. MVNN
CIVM, IO. PEREZ. MOYAM: *Geomet*
DIDAC. PEREZ. MESAM , IAC. FALC
NEM , PETR. NONNIVM &c: *Muſic*
FRANC. SALINAM (e) : *Aſtronomos* & *G*
*graphos*, PET. NONNIVM , PET. ME
NAM , RODERIC. ZAMORANVM &
§. 20 *ICtos* , MART. AZPILCVETA
LVDOV. MOLINAM, ANTON. GOVE
NVM (f), IO. GVTERIVM &c. §. 21 a

(e) SALINAM, vix decennem oculorum vſu priuatu
eum *Didymo Alexandrino* comparat Thuanus H
L.XCIX, vbi eum ob exactam linguarum, matheſe
& praeſertim Muſices, cognitionem laudat. Ha
illuſtrauit *Libris VII de Muſica*, ex optimis auctorib
Graecis, *Ptolemaeo*, *Porphyrio*, *Ariſtide* &c. ac Latin
*Capella*, *Boëtio*, &c. collectis. Salmant. 1577. f
Conf. Andr. Schottus in Nott. ad Prouerbia Gra
p. 298. Colomeſius in Opuſc. p. m. 281 in Op
Teiſſerius in Elogg. Thuan. P. II. p. 168 ſq. et in p
inis Antonius Bibl. Hiſp. Nov. T. I. p. 361, qui m
gnifica huius libri, a coeco elaborati, dedit elogia

(f) Admirandum plane GOVEANI ingenium, qu
ipſum *Cuiacium* in ſtuporem dedit, praedicat An
nius T. I. B. N. H. p. 97, cuius iudicium dignum e
quod hic repetatur: *Profecto*, inquit, *actum eſſet opti*
*cum legalis ſcientiae ſtudioſis, ſi, quale ingenium in*
*lit, talem Goueanus iuri illuſtrando atque explanan*
*intuliſſet induſtriam. Quare princeps ille ICtoru*
*noſtrae aetatis, Cuiacius, adoleſcens ingenium ei*
*admirabatur, ſed indiligentia hominis, quod invi*
*ipſi*

rit, multos dari in Hiſpania *humaniorum litterarum ſtudioſos*. §. 22 enumerat *orientalium linguarum peritos*, *AR. MONTANVM*, *ALPHONSVM*, Complutenſem Medicum, *PAVLLVM CORONELVM*, *ALPHONS. ZAMORAM*, *THOM. MALVENDAM*, *BARTHOLOM. VALVERDIVM GANDIAM*, *BERNARD. ALDERETVM* (g), &c. §. 23 de

*ipſius Cuiacii legitur, notata, nihil deterritus eſt; deterritum iri ſe dicens a iure tractando, ſi homo Luſitanus tanto ingenio tamque ſubtili labores ciuilium ſtudiorum ſerio ſuſcipere ac ſubire voluiſſet.* Inter libros ipſius iuridicos eminent *Variarum Iuris Lectionum libri duo*, qui etiam prodierunt vna cum *Vaconii Vacuna*, *Antonii Contii*, *Iacobi Revardi*, *Rainaldi Corſi*, *Nicolai Belloni*, ſimilibus monumentis, Coloniae ap. Gymnicum. 1575. fol. Quantus etiam fuerit Criticus et Philologus, docent eius *Epigrammata et Epiſtolae*, vna cum fragmentis *Polybii de Rerum publicarum formis et Romanorum praeſtantia*, Lugdun. ap. Gryphium. 1539. 4: *Virgilius* et *Terentius* caſtigati, ibid. 1541: in *Ciceronis* quaedam Opera commentaria: *Porphyrii quinque vocum Introductio* eleganter, iudice Antonio p. 98, translata. Quantopere caeteroquin adhaeſerit *Ariſtoteli*, eius *Reſponſio adverſus Petri Rami calumnias pro Ariſtotele*, Pariſ. 1543 edita, teſtari poterit. Reliqua ad Goueanum pertinentia docent, praeter Antonium, Schottus Bibl. Hiſp. p. 300 ſq. 475 ſq. Miraeus ap. Fabric. Bibl. Eccl. f. 257. Teiſſerus l. c. P. I. p. 270 ſqq. Koenigius in Bibl. p. 356.

(g) Huius BERNARDI de ALDERETE illuſtre extat, rariſſimumque opus: *Origen de la Lengua Caſtellana*, Rom.

de *Graecae linguae ſtudio* apud Hiſpanos
ponit, quam, amore ductus erga hanc
guam, integram dabo: „Graecam in pa
„familiarem habuere linguam fratres
„VERGARAE, IOANNES & FRAN
„CVS, quorum primus, *Ximenii* iuſſu, r
„interpretatione *Ariſtotelis* Phyſicorum o
„de Anima tres, ac de Metaphyſica quat
„decim, qui etiam nunc manuſcripti a
„vantur, libros, atque etiam eos, quos vo
„*Sapientiales*, e Graeca ſeptuaginta ſenior
„verſione Latinos fecit, qui Bibliorum
„Complutenſem editionem ſunt miſſi: a
„autem Franciſcus de cunctis *Grammat*
„*Graecae* partibus docte ſcripſit, ARI
„BARBOSA, FERDINAND. PINCIANV
„IO. GENES. SEPVLVEDA, ANDR. L
„CVNA, PET. IO. NVNNESIVS, FRAN
„TVRRIANVS, DIDAC. GRATIANV
„GVNDISALVVS PEREZIVS, ACHI
„LES STATIVS, ANTON. COVARR
„BIAS, MENDOZAE duo, DIDAC. HV
„TADVS & FRANC. *de* BOBADILLA C
„dinalis, GVNDISALVVS PONCIVS LE
„NIVS, LAVRENT. BALDVS, FRAN

*SA*

Rom. 1606. 4, quod *doctum plane et laborioſum* v
cat Antonius Bibl. Nov. T. I. p. 172. Conf. q
annotata ſunt de hoc libro in noſtra Memor. Stad
pag. 324.

SANCIVS (h), PETR. *de* VALENTIA," PETR. FONSECA, IO. MARIANA, VIN-" CENT. MARINERIVS, & alii, non infre-" quentes, aut ſine magna laude in hac arena" ſunt verſati, atque eorum quidam Graece" doctiſſimis aliarum gentium compoſiti, A-" thenas Hiſpanas Athenis ipſis Atticis, ne-" dum aliis, haud invidere, palam facere po-" tuerunt." §. 24 recenſet *Grammaticos &* *Philologos Latinos*, ANTON. NEBRISSEN-SEM, IO. LVD. VIVEM, HIER. OSORIVM, EMAN. ALVARVM, SEPVLVEDAM, FRANC. SANCTIVM, IO. CHRISTOPH. CALVETVM, PET. IO. PERPINIANVM, IO. LVD. & MELCH. CERDAS: *Criticos, auctores veteres illuſtrantes*, FERD. NON. PINTIANVM, PETR. CIACCONIVM, ANT. AVGVSTINVM, DELRIO, MICH. THOMASIVM, IOSEPH. GONSALEZ *de* SALAS (i) &c: *Antiquarios*, PET. CIACCO-

(SEELENII *Select. Litter.*) B NIVM,

(h) Ita dictus etiam fuit SANCTIVS, cuius nomen ſcribitur SANCHEZ ab Hiſpanis.

(i) Hic eſt IOSEPHVS ANTONIVS GONZALEZ de SALAS, Matritenſis, purpuratus militiae Calatravae Eques, an. 1651. aet. 63 defunctus, qui libro ſuo, cui titulus: *De duplici Viventium Terra Diſputatio paradoxica, magni operis, Epitomes Geographico-Hiſtoricae*, ἀποσπασμάτιος. Lugd. Batav. 1550. 4, hypotheſibus Burnetianis praeluſit. De reliquis eius

Digitized by Google

NIVM, ANTON. AVGVSTINVM, AN
RESENDIVM, MARTINVM *de* ROA
&c: *Poëtas Latinos*, ARIAM MONTAN
ALVARVM vtrumque GOMEZIVM,
DOV. CRVCIVM (l), IO. VERZOSAM
§. 25 *Oratores*, LVDOV. GRANATENS
AMBROS. MORALEM, MICHAEL
CERVANTEM, STEPH. SALAZARI
§. 26 *Poëtas vulgari lingua ſcribentes*, AVSI
MARCVM, IO. *de* MENA, Dantem
gerium & Petrarcham imitatum, IO. BOS

NV

eius ſcriptis vid. Antonius Bibl. Nov. T. I. p.
Notat ille ſtylum in eo affectatum: novaturien
mul ingenium alii rectiſſime in eodem notarun

(k) Huius, patria Cordubenſis, *Singularium Loco ac Rerum Libri quinque*, Cordubae. 1600. 4. Lug 1604. 8, eminent inter reliquos ipſius libros Antonio Bibl. Nov. T. II. p. 89 ſq fuſe recenſ Perelegantes enim ſunt, & eximium quoque in in pretandis multis S. Scripturae locis vſum praeſt

(l) CRVCIVM, Olyſſipponenſem, ordinis Loiol fuiſſe ſocium, & Conimbricae artem oratoriam ticamque multos annos docuiſſe, ipſe tradit in dicat. *Interpretationis Poeticae Latinae in CL mos*. Ingolſtad. 1597. Colon. 1612. 12, & alibi, edi In eadem ipſe verum de hac Interpretatione iudicium, quando inquit: *Vt me venuſtiſſimum p ſtare non potui, tamen aſperitatem fugi, poetic loqui ſtudui temperate.* Antonius Bibl. Nov. T p. 25 refert, quod Conimbricae *multas adeptus quentiae extemporalis atque Apollineae facult palmas*, obierit 1604. d. 18 Iul.

Digitized by Google

NVM, GARSIAM LASVM, LVPVM a VEGA-CARPIO, LVDOVIC. GONGORAM (m), BARTHOL. LEONARD. ARGENSOLAM, Hiſpaniae Horatium dictum, FERDINANDVM HERRERAM, Comitem Villae-medianae, ingenio & affectibus plenum, quem praecipue in deliciis habuit Chriſtina, Sueciae Regina. §. 26 diſſerit de *Fabulis Romanenſibus*, quas, praetereundo HELIODORI *Theagenem*, *ACHILLIS STATII Clitophontem*, & *LONGI*, Sophiſtae, *Daphnidem*, Hiſpanas origine facit, iisque annumerat *ANTON. GVEVARRAE Horologium*



(m) *Huius ſublimitas*, inquit Antonius p. 23, *& maieſtas carminis, totius eruditionis imbuti floribus, diſtincti luminibus, exemplar operis ſui noſtro ſaeculo monſtratum, poſteris admirandum potius, quam imitandum, quemque, ſi genius accinxiſſet ad epicum fabricandum poema, hodie nec Helladi HOMERVM, nec Romae VIRGILIVM, nec Italiae TORQVATVM inuideremus.* Conf. Bibl. Nov. T. II. p. 29, vbi hic LVDOVICVS de GONGORA & ARGOTE audit *vir ingenio maximus, Poetaque ad ceterorum omnium inuidiam, qui nomen ſibi inter nos praecipuum diuinae artis merito pepererunt, generis ſui & profeſſionis princeps a pluribus reputatus*, deſcribiturque ita, vt omnibus, quae ad poetam requiruntur, ſubſidiis inſtructus fuiſſe videatur. Eius *Obras*, ſ. Opera Poëtica, Hiſpanica lingua primum Madriti, deinceps Bruxellis. 1659. 4. prodierunt.

gium Principum (n), ſ. fabuloſam *Antonini* ... *loſophi*, *Vitam*, pulchris ſententiis ... at omni

(n) Diſplicet hic liber GVEVARRAE, Franciſcano ſodalis, Caroli V, Imperatoris, Eccleſiaſtici & H rici (ſiue *Chroniſtae Caeſaris*, vt in Epitaphio, vivus ſibimet ipſe fecit, ap. Anton. p. 99, ſe vo atque Epiſcopi Mindonienſis, an. 1544 mortui, tonio, qui Biblioth. Nov. T. I. p. 99 male eiden *tae M. Aurelii Imp.* titulum praefigi opinatur, ſit *verius*, ſic approbat iudicium Ger. Io. Voſſii, *ſuppoſititia, ac genuinus Gueuarrae ipſius foetus, turpiter os obleuerit lectori, plane contra officium minis candidi, maxime Epiſcopi.* In eandem ſententiam, ſed non tam duris verbis, loquitu hoc libro Georg. Paſchius de Variis Mod. trad Moralia cap. 5. p. 465. Nihilominus contigit G varrae haec fictio adeo feliciter, vt is tantum Taciti inſtar ſit habitus, & Horologium eius vbi terrarum auide a plurimis arreptum, & in praeſt tiores linguas Europaeas translatum. Latine e *Joan. Wanckelius*: Italice autem *Mambrinus Roſ* verterunt, quorum editiones, vt & Hiſpanicas, tonius l. c. more ſuo, i. e., accurate annotauit. gratiam quoque Gallorum ab Anonymo Pariſ. 158 Gallice editum eſt. Hi enim eo non minus delec ti ſunt, quam *Epiſtolis* Gueuarrae, quas *Aureas* carunt. Vnde eos riſit Andr. Schottus Bibl. *Hi* p. 167, vbi *valde miror*, inquit, *Gallos Gueuar Epiſtolas Aureo titulo decoraſſe, manibusque ita nere ſolitos, vt pro oraculis circumferant, quae mendaciis, quot verſibus, ſcatere dicuntur.* Co quae de *Horologio* in I. H. Boecleri Bibliograph. C p. 424 ſq., ac viri celeberrimi, Reinh. Henr. Roll Biblioth. Nobil. Theologor. p. 360: de *Epiſtolis* Obſervatt. Miſcell. P. VI. p. 480 annotata ſunt.

Digitized by Google

omnium virtutum praecipuis regulis ornatam. §.27 rationem reddit, cur poſt *GARSIAM MATAMORVM* diſſeruerit *de Hiſpanorum eruditione*, cum is indicta multa reliquerit, & ſaeculo integro ſe ſit ſuperior. Sequitur pag. 25-35 Sectio II, de Bibliothecarum vtilitate, ac de huius propoſito & ratione. In hac dat primo breuem & ſolidam in notitiam omnis generis ſcriptorum Bibliothecariorum introductionem; deinde, praeter alia, exponit, per quos profecerit, quoue ordine, chronologico ſcilicet, Bibliothecam ſuam digeſſerit. Succedit *Additio*, praemiſſa *EMAN. MARTI* Praefatione, ex qua notari haec merentur: *In huius operis editione id praeſertim nobis obſervandum propoſuimus, ne ſcilicet concepta auctoris verba vel in re minima mutaremus. - - Antonius in animo geſſit, ſtrenuam nec breuem inſtituere disquiſitionem, ad calcem huius Bibliothecae veteris, ſuper Pſeudo-Iuliani Chronico, vt in fine cap. 8 & initio Lib. VII facturum ſe ſollicetur; ſed id tam egregie, tot rationum momentis, tanto criſeos pondere duobus integris capp. ibi praeſtitit, vt vel deperditi, vel non ſcripti opuſculi iacturam minus aegre ferre valeamus. Scriptores Arabes in Bibliothecam Arabico-Hiſpanicam transtulit. - - Idem de Hebraeis facere in animo habuit, ac peregit forſitan; ſed,*

*neſcio quo fato, id opuſculum vel deperditum*
*vel alicubi latet inter blattas tineasque.* E
piunt Marti Praefationem *Anonymi M*
*quaedam ad Lectorem de Opere & ipſius au*
p. 37 ſq. Praemittitur porro *Index alpha*
*cus auctorum*, vbi aſteriſco ii notantur,
vel ſunt ſuppoſititii, vel falſo Hiſpaniae tr
ti. In ipſa hac Bibliotheca de *HYGI*
*PORTIO LATRONE*, *SENECIS*, *CO*
*MELLA*, *LVCANIS*, *MELA*, *QVIN*
*LIANO*, *MARTIALI*, *ADRIANO* In
*FLORO*, aliisque veteribus, vel Hiſpa
vel ſaltem Hiſpaniae adſcriptis, tam praec
egit *A*ntonius, vt parum abſit, quin a
mem, ante Celeb. *FABRICIVM* in Biblio
ca Latina, quae inter omnia huius argum
ſcripta principatum obtinet, neminem d
ſolidiora attuliſſe. Pag. 231 - 256 exhib
ordine alphabetico *Bibliotheca Arabico-Hi*
*na*, ſiue de Scriptoribus Arabibus, qui in
ſpania aliquid literis conſignarunt, e.
*AVERROE*, *ABEN PACE*, quem ſumm
& perſpicacisſimi ingenii Philoſophum
cunt, & nonnulli ſuorum accuſant, q
de *Alcorano*, atque doctrina Mahometi
minus honorifice ſenſerit. Pag. 257-273
Bibliotheca Hiſpana *Scriptorum incerti tem*
*ris*, quales ſunt *IOANNES HISPALEN*

iun

iunior, famoſus ob Aſtrologiae iudiciariae ſtudium (quod oſtendit eius *Epitome totius Aſtrologiae* a *IOACH. HELLERO*, Leucopetraeo, evulgata Norimb. 1548. 4. itemque *Interpretatio Mercurii Triſmegiſti*) & a *IOANNE HISPALENSI*, Archiepiſcopo & in Scripturam S. commentatore, probe diſtinguendus: *IOANNES SANCHEZ*, *Chronici Cataloniae* ſcriptor &c. Pag. 274 ſqq habetur *Fragmentum Chronici FLAVII MARCI DEXTRI: MAXIMI*, Caeſar-*A*uguſtani Epiſcopi, *eiusdem Chronici Continuatio*, & *EVTRANDI*, Ticinenſis Diaconi, *Chronici*, ſiue ſuperiorum Continuationis, *Fragmentum*. Finem tandem facit egregius *Rerum memorabilium Index*.

Hanc Bibliothecam antiquam, cuius Tomus II ſcriptores omnes ab an. M vsque ad MD complectitur, praeceſſit Noua, quae inſcribitur: *Bibliotheca Hiſpana, ſiue Hiſpanorum, qui vsquam vnquamue ſiue Latina, ſiue populari, ſiue alia quauis lingua ſcripto aliquid conſignarunt, Notitia, his, quae praeceſſerunt, locupletior & certior, breuia elogia, editorum atque ineditorum operum catalogum duabus partibus continens, quarum haec ordine quidem rei poſterior, conceptu vero prior, duobus Tomis de his agit, qui poſt annum ſaecularem MD vsque ad*

*praeſentem diem floruere.* Tomus I. R
ex officina Nic. Angeli Tinaſſii. 1672.
pagg. 632. Tomus II Bibliothecam p.
finit.

Ornat & commendat hanc quoque Bi
thecam Novam lectu digniſſima illa *I
fatio* , cuius ſupra iam eſt mentio ini
Quoniam vero ea, quae huic Biblioth
praefixa, auctore ſuperſtite lucem vidit, a
que pro originali, vt vulgo loqui ſolen
habenda, idcirco ex eadem loca nonn
quae in primis commemorabilia, excerp
& in gratiam innumerorum, hoc theſa
carentium, Germanorum in primis, hic
hibebo.

Pag. c 3 de *Hiſpanorum eloquentia ſacra
terna* hoc legitur iudicium: *De ſacris ac
nibus cum Italis nobis controverſia eſt. Hi a
ficio praevalent, rhetoricantur, verbis geſtuqu
tota corporis conformatione et motu veterum O
torum imitatores videri volunt. Noſtrorum ſ
ctior, nec affectata eſt eloquentia , non coagm
tata domi oratione , aut verbis vtuntur artifici
reſpondentibus, ſed naturali & quaſi extempor
facundia, quidquid iudicii , quidquid acumin
quidquid eruditionis eliciendum eſt , rebus i
& argumentis perſuadendis, confirmandis ex
crae paginae ac doctorum teſtimoniis, ingenioſe
prudenter impendunt. Eaque ſolerter inueni*

Digitized by Google

*ii, excogitandi acute, atque apte in rem praeſentem cogitatis vtendi nota ſic vulgo placuere, vt etiam vernaculi ſermonis conciones communiter apud Italos in vlnis gerantur, & propriae horum linguae interpretatione donentur. Nec paucos vidimus ex probatisſimis, qui ſic formam hanc noſtram ſuam fecerunt, vt Italico ſermone loquentes more concionarentur prorſus Hiſpano.* Pag. e 4 de CONRADO GESNERO iudicat, quod *in Bibliotheca Vniverſali de auctoribus ieiune ſatis egerit.* Pag. f. THEOPHILO SPIZELIO elogium *eruditione viri praeſtantis* tribuit. Pag. ſq laudat IOANNEM IONSIVM, his verbis: *Scriptores Hiſtoriae Philoſophicae accurate collegit atque illuſtrauit Ioannes Ionſius, Holſatus.* Pag. f. 2 de GERMANIS generatim bene ſentit, quamuis de nonnullorum religione praeter neceſſitatem ſit ſollicitus. *Germaniae,* ait, *Scriptores collegerunt in vnum Ioannes Trithemius, cui ſuperſtruxit Iacobus Wimphelingius, Melchior item Adamus. Sed vtinam gens ampliſſimae tum ditionis, tum per omnes aetates orbis famae, quae a duobus ſaeculis eruditione ante alias audit, bonarumque omnium disciplinarum ſtudiis, inclyta, bene antiquis fidei orthodoxae ac veris perſuaſionibus inuentiones non praetuliſſet alterius ſaeculi Pſeudo-Apoſtolorum. Haberet Chriſtianus populus, quos colligeret, admiraretur que in gente*

*iſta tam eloquentiae , quam omnimodae d* *nae flores.* Quod iudicium iniquis G rum, aliorumque exterorum hominun ingeniis & eruditione Germanorum, cen opponendum.

Haec ex Praefatione operis, cuius fi ſequuntur (α) Anonymorum Notitia p. 276. 681-685. (β) Appendix prior eo quae in Scriptorum elogiis de novo adiic tur aut corriguntur. p. 277-312. (γ) pendix poſterior eorum ſcriptorum, qu nouo adiiciuntur. p. 313-336. (δ)Gynaec ++ Hiſpanae Mineruae (o), ſ. de gentis Hiſp

fe

(o) Paucis in hoc Gynaeceo p. 346 tantum me LVISIAE SIGAEAE, quoniam ſupra T. II. p. de eius vita, laudibus ac ſcriptis fuſius egit. ſcripta non apparet turpisſimus libellus, cui n ipſius ſumma iniuria praefixus. Ipſa potius m ornatur laudibus ob pudicitiam, quam confi etiam ipſius epitaphium l. c. pag. 57 conſerua dignumque, quod hic etiam legatur :

D. O. M.
LOISIAE SIGAEAE
FOEMINAE INCOMPARABILI
CVIVS PVDICITIA CVM ERVDITIONE
LINGVARVM
QVAE IN EA AD MIRACVLVM
VSQVE FVIT
EX AEQVO CERTABAT.
FRANCISCVS CVEVAS MOERENTISS.

C

eminis doctrina claris. p. 337-347. (e) Bibliotheca Extero-Hiſpana, recenſens exteros, qui

CONIVGI B. M. P.
VALE BEATA ANIMVLA CONIVGI
DVM VIVET
PERPETVAE LACHRYMAE.

Ex ipſo Gynaeceo, in gratiam humanitatis ſtudioſorum, nitidisſimam ſiſto Epiſtolam, ab ANNA CERVATONIA, nobili puella, quae Germanae Foxiae, Reginae, Ferdinandi Catholici Vxori, miniſtravit, ad L. Marinaeum Siculum ſcriptam. Legitur illa p.340, hisque politisſimis verbis eſt concepta:

ANNA CERVATONIA
PALATINA VIRGO
ELOQVENTISSIMO VIRO
L. MARINAEO SICVLO
FELICITATEM.

Non poſſum non vehementer admirari, eloquentisſime Sicule, cum ipſe, qui aureo antehac eloquentiae fonte praeclarisſima fortisſimorum Principum facinora aeternitati mandare conſueviſti, nunc illas dicendi vires, ſplendorem illum admirabilem ac prope divinum in immeritas puellarum laudes, atque indigna praeconia conuerteris. Verum nihil, quod admirari liceat, ſupereſt, posteaquam humanitatem, benignitatem, facilitatem tuam animo reuoluo. Vir enim ad cunctorum gloriam atque immortalitatem natus, te continere nequaquam potes, quin perpetuis literarum monumentis vnumquemque, vel indignum, ſempiternae memoriae commendes. Ego quidem (quia mecum tibi in praeſentiarum res eſt) nunquam mihi virtutum quidpiam, quoad vixi, neque formae eſſe exi-

qui Hiſpana lingua aliquid ſcripſerunt. p. 357: in Hiſpania diu commorati, aut m...

---

exiſtimaui; ſed epiſtola tua, nitoris atque huma-
tatis plena, tot meritis, tantoque inter legend
decore afficere conata eſt, vt neque mortalib
neque Divis, ſi nos illa comprehendiſſent, ced
dum amplius videretur. Quamobrem anim
meus non parum voluptatis accepit, quod ip
quae profundis obſita tenebris nunquam, vt o
nor, ad poſteritatis memoriam perveniſſem, t
elegantisſimis ſcriptis decus adepta ſum nomi
ſempiterni. Verumenimvero ſolitam in te de
derare modeſtiam non omiſi, quum largis effuſ
habenis, quod celeberrima vetuſtas vix admirab
forma ac virtutibus quondam meruit, id te mi
totum tribuiſſe cognovi. Nos enim Palladi, Heb
Veneri atque Helenae, quas diuinis honoribus ip
donauit antiquitas, longe cedimus. Nymphas etiam
clarasque priſci temporis puellas minime aequa
mus. Serenisſimae vero Germanae Reginae d
mum tantum abeſt vt illuſtrare posſim, vt facili
intelligam, obſcurum ſidus, ſole pulcherrime r
diante, diei addere poſſe ſplendorem. Ipſa nam
que admirabili venuſtate, diuinoque decore, v
candidisſimus Apollo lucentia ſidera, quot ei famu
lamur, exornat. Ipſa quidquid famae, quidquid vi
tutis atque excellentiae longaevus orbis vidit, ha
buitque vnquam, regali totum pulcherrimoque ſi
nu, maximo ſic largiente DEo, ſola ſuscepit. Teſti
Hiſpania tota, quae illam veluti coeleſte Numen
adorat. Teſtis et ipſe orbis terrarum, qui hoc mu
nere quidquam maius ſe aliquando accepturum, iam
deſperauit. Reliquae etiam Palatinae virgine
tan

Digitized by Google

unt. p.357-364, & de rebus Hiſpanis ſcripſerunt. p. 364-370. 670, 685 ſq. (5) Index mul-

tam forma ac nitore praeſtant, vt inter eas ego,“ qualis nunc inter ſplendentes ſorores Electra cali-“ gat. Cum quibus (me modo inter ſe nomen habere“ non dedignentur) ſi quid mihi formae exiſtit, ſpe-“ cioſiſſimae totum id clariſſimaeque Reginae ſem-“ per referendum ingenue confitebor. Vnum mihi,“ non inficior, benigniſſima ſidera dedere, vt illu-“ ſtriſſimi ac praeſtantiſſimi Federici Albani Ducis“ munere per ora omnium celebris volitarem. Tan-“ tus Princeps noſtro igne dum caſte pudiceque ſuc-“ cenditur, non parum nobis nominis ac decoris“ adiungitur. Qvippe vir bello paceque clariſſimus,“ altiſſimum genus a Conſtantinopolitanis Imperato-“ ribus accepit; et ſolus inter Hiſpanos Principes, vt“ nobiliſſimum decet, ſapientiae ſtudia, quae ſemper“ ab incunabulis veneratus eſt, acri cura multisque la-“ boribus ſectatur. Accedit alterum huic meae glo-“ riae munus, non hoc quidem inferius, quod te pul-“ cherrimus amor commouit, ut me ſingulari laudum“ cumulo decorares, efficeresque, vt cunctas omnium“ ſaeculorum puellas antecelluiſſe minores crede-“ rent. Nam tanti te ſapientiſſimi Hiſpaniae Reges“ ſemper fecere, quanti Graeciam Herodotum et Ho-“ merum, Italiam Livium et Virgilium feciſſe perle-“ gimus. Itaque quod me ab interitu ſeruaueris,“ donoque immortalitatis affeceris, tantum tibi debe-“ re ſentio, quod ſi pro hoc diuino munere vitae“ iacturam rependerem, ſatisfeciſſe nequaquam puta-“ rem. Quare ſi referre gratiam non valemus, tibi,“ quas poſſumus, gratias habemus, pollicemurque“ bonae *virginis animum* tuis caſtiſſimis optatis in“ per-

Digitized by Google

multiplex, Cognominum p. 373-425, Patrum p. 427-461, Ordinum Eccleſiaſticor ſaecularium p. 463-469, regularium p 471-491, Munerum Eccleſiaſticorum, q ſcriptores geſſerunt p. 491-495, Muner ſaecularium p. 497 ſqq, & denique Mate rum. Huius Claſſis I ſiſtit (1) S. Scriptu interpretes & res Biblicas. p. 492-500, quil accurato & multa induſtria confecto ind ob oculos poſitis ſe probauit Antonius, t aliis, tum praecipue B. *Io. Frid. Mayero* in blioth. Biblic. p. m. 15. (2) Concilia, Syno & Patres. p. 500 ſq. (3) Theologiam Scho ſticam p. 502-505. (4) Scriptores de Chri p. 505-508. (5) De Maria, eius Parentibus Ioſepho. p. 508-514. Hic mireris, de ſola *maculata*, vt vocant, *Conceptione* ſcriptores c tum & ſexaginta p. 511 ſq. adduci. (6) Pole ca, quae inter etiam Controuerſiae Pontific rum cum Pontificiis, p. 514-517. (7) Aſceti p. 517-524. (8) Moralia Theologica, Philo ph

perpetuum debiturum. Vale." Cum hac Lati linguae peritiſſima Virgine digna eſt, quae con gatur, BEATRIX GALINDO, Franciſci Rami Decurionis Matritenſis, vxor, quae, teſte Antonio pag. 141, ob Latinae linguae peritiam *La Latina* go audiebat: cuiusque cognomen retinet valetud rium, Matriti ab ea exſtructum, *El Hoſpital de la La* nulli non appellatum.

ica & Politico-Moralia. p. 524-536. (9) oncionatoria. p. 536-542. (10) Catechetica 542-546. (11) Regularia. p. 546-550. (12) iſcella Theologica. p. 551 ſqq. Claſſis II raebet Philoſophica. p. 552-557. III. Me-ca. p. 557-564. IV. Iuridica. p. 564-578. Politica & Oeconomica. p. 579-582. VI. athematica. p. 582-587. VII. Translationes ictorum variorum in alias linguas. p. 587-, quae magno ſtudio collectae. VIII. Hu-aniores diſciplinas, Grammaticam, Rhetori-m, Philologiam, Studiorum rationem. p. 6-604. Veteres ſcriptores illuſtratos. p. i. Numiſmata, Inſcriptiones &c. p. 602 q. IX habet Hiſtorica p. 604-641, quae ictor egregie in certos ordines diuiſit, vnde ec ſectio maximo vſui eſſe poteſt, tam in Hi-ria Eccleſiaſtica & Sacra, quam ciuili ac ofana, vt & litteraria (p). De Hiſtoriis reli-gio-

Celeberrimi Auctores Bibliothec. Hiſtor. Hamburg. Cent. VIII. p. 6 ſqq idcirco etiam vtramque Biblio-hecam Antonianam breuiter recenſuerunt. *In dem Indice Materiarum*, inquiunt p. 12, *finden ſich allein 1087 Hiſtorici, deſswegen wir ja wol Urſache gehabt haben, dieſem Buche* (quem p. 7 recte *unvergleichlich* vocarunt) *in unſerer Bibliotheca Hiſtorica einen Platz zu vergönnen.* Ibidem remittunt, praeter auctores, nobis iam citatos, ad Baillet Jugemens des Savans T. II. §. 128, nec non Act. Erud. 1697. p. 241. 297. benevole tamen ſimul iudicant, noſtram recenſio-nem poſſe inſtar omnium eſſe.

gioſorum ordinum multa ſubſidia diſti affert p. 614-619. Hiſtorias doctorum v rum & feminarum enarrat p. 621-623: ctores de Vita ſua & rebus a ſe geſtis p. 62 Bibliothecarum ſcriptores p. 624: Gene gica p. 638 ſqq. X affert Poetica. p. 641- XI. Varia. p. 649 ſq. XII deniqve Myth p. 650 ſq. Hos vtiles valde Indices excip *α*) Addenda et Corrigenda. p. 653-670 Nouiſſima ſcriptorum Hiſpanicorum, poſ bliothecam cum Appendicibus abſolu collectio. p. 671-686. *γ*) Lamentatio Au ris de eo, quod ſibi non licuerit viros doct multa imbutos, nullis tamen libris editis litterarum oſtenſos, huic Bibliothecae inſe quorum tres modo adduxit, & promeritis dibus ornauit. Primus horum eſt *FRA CISCVS XIMENIVS*, Ciſnerenſis, Mino primum, deinde Cardinalis & Archiepiſco Toletanus, Hiſpaniarumque Archicance rius, vir & ciuili & militari prudentia ac vi te inclytus (leg. Celeb. Menckenius de V Militia aeque ac Scriptis illuſtrib. p. 83) litteratorum in Hiſpania Maecenas. E enim auſpiciis & ſumtibus non ſolum *Bil rum Complutenſium* opus editum, ſed et prelo ſubiecta ſunt *Alphonſi Toſtati* Op *Catharinae Senenſis* Epiſtolae, *Landulphi* C thuſiani Meditationes de Vita Chriſti, *Vinc*

*Ferr*

Digitized by Google

Ferrerii Inſtructiones, & plures libri ab Antonio p. 688. enarrati. Idem pater purpuratus *Officium Mixtarabicum*, h. e. Miſſale & Breviarium ritus Gothici reſtituit, & ſuis impenſis recudi iuſſit, ne antiquiſſimae Hiſpaniarum Eccleſiae res Liturgica obliuioni traderetur. De noua quoque *Ariſtotelis Operum* editione cogitauit, quae *Graecum textum, antiquam Latinam verſionem, & nouam etiam, quam fieri curauerat, columnatim diſpoſita*, exhibere debuit; ſed hunc conatum mors interrupit. Quibus rebus factum, vt immortale in republica erudita nomen ſibi acquiſiuerit, & ſummis encomiis fuerit inſignitus. Nam, *hunc appellare tantum, laudare eſt*

*Quoue nil maius meliuſue terris*
*Fata donauere, bonusque DEus*
*Nec dabunt, quamuis redeant in aurum*
*Tempora priſcum:*

*nullius quippe vsquam maius, quam huius, fuit de litteris meritum*, iudice Antonio. p. 687. Poſt Ximenium ex eruditis Hiſpanis, quorum libri editi non extant, laudauit HONORATVM IOANNEM, Valentinum, virum Graece & Latine erudititiſſimum, quem, licet ei ab Andrea Schotto & Laur. Craſſo in Elogg., praeter *Epiſtolas*, Tractatus aliquot & Diſcurſus adſcribi videantur, inter ſcriptores tamen locum non obtinere poſſe contendit. Adiecit his duobus (SEELENII *Select. Litter.*) C NICOL.

NICOL. BAPTISTAM, Carmelitam, Th
giae & Philoſophiae apud Hiſpalenſes d
rem, quem ſua aetate oraculi inſtar h
runt, eloquentiam eius praecipue adn
Reliquos eiuſmodi viros ſi Antonius co
moraſſet, decus ſane haud exiguum ope
attuliſſet. Etenim, qui iſtis recenſendis
impenditur, non eſt inutilis habendus.
dolent multi, a nemine eum exantlari
animo hoc quidem habuit, Hamburgi de
*Io. Rendtorfius*, qui autem, poſteaquam, R
na amplexus, ſacris emendatis nuncium
hoc inſtitutum videtur deſeruiſſe. Ha
ſynopſis totius noſtrae Bibliothecae, de
mox ferendum iudicium vt haud in
nitatur fundamento, vnico ſaltem oſten
exemplo, quam egregia ex eadem ha
poſſit notitia. Erit illud BENEDI
ARIAE MONTANI, cuius *Biblia* multo
teruntur manibus, qui auctorem eorum
principem non ſatis cognitum habent a
perſpectum. Qua ignorantia optime
Antonius noſter liberabit. Ille enim
Nov. T. I. p. 162 ſqq. haec de eo habet:

BENEDICTVS ARIAS MONTANO, qu
loco natus, haud perſpicuum eſt. Nam & ſe i
bris editis, ſive a natali, ſive ab altrice vrbe, *Hiſ*
*ſem* cognominare ſolet: *Nertobriga* autem opp
(id eſt nunc *Frexenal* Pacenſis dioeceſis) ciuem
conſtanter, ac ſecundiore fama vsque hodie i

Atque item in his, quae hominem ſibi arrogant, vrbs *Xereziensis* ab Equitibus cognominata nomen ſuum profitetur. Interim ſinamus nos, ne veritati praeiudicium aliquod temere hinc naſcatur, ita vt olim de Graeco Poeta ſeptem Ciuitates, ſic plura inter nos oppida de ſummi Theologi, Poëtaeque diuini patria digladiari. Nobilibus quidem hunc parentibus, vt audio, ſed inopibus natum, cum iuſtae fuit aetatis, ciuitas Hiſpalis ſuſcepit expenſis gratuitis alendum, doctrinisque imbuendum. Excitauerat enim quosdam illius vrbis ciues ad id officium pueri indoles, ingeniumque vultu ipſo emicans. Poſt tyrocinium Grammaticae, Philoſophiaeque artium, iam Theologiae par, cuius ſtudio ſemper flagrauerat, in ſcholam Complutenſem doctrinae huius florentisſimam contendit. Sodalem hic trilinguem egiſſe dicitur; in qua aede, velut in proprio loco, germanam illius trium linguarum cognitionem comparare ſibi in voto habens, incredibili ardore animi ad hoc maxime nati, felicisſimoque conſpirantium genii atque induſtriae ſucceſſu, fecit ſe breui compotem voti. Graecae namque & Latinae eruditionis, Syrorumque & Chaldaeorum, atque Arabum linguae ſciens, in eruendos maxime Hebraicos diuinorum librorum theſauros, cum vires ingenii, tum actiones omnes fere contulit: vnde Hiſpania noſtra, & ſacrae ſcientiae hoc ſtudium, noua, & maiore, quam hactenus, acceſſione cumulatisſimi honoris & laudis locupletata eſt. Vulgarium inſuper ab his, Gallicae, Belgicae, Germanicae, Anglicae, atque Italicae, beneficio temporis & peregrinationis, cognitione non caruit. Plane ordinem Divi Iacobi Equeſtrem inter Sacerdotes ſuſcepiſſe eum hoc tempore, cum renunciatus iam Theologus Doctor Academia excesſiſſet, aequum eſt iudicare. Conſtat ſaltem ex eo ſodalitio, Italicae ſane peregrinationis deſumptum comitem ac ſocium

Theologum a Martino Perezio Ajala huiusmet ordi
Segobienſi Antiſtite; quod ei officium praeſtans in
ſtremo Tridentino conuentu totius Eccleſiae conſ
ptis Patribus ob eminentem eruditionem in pretio f
In reditu nihil optatius habuit, quam declinata ho
num frequentia latere ſibi & litteris, ſacrorumque
brorum meditandae atque illuſtrandae lectioni. C
conſilio ſecretum quoddam Baeticorum montium,
que amoeniſſimum iuxta *Aracenam* locum, qui hod
que in memoriam hoſpitis auide frequentatur, nid
ſibi, ac velut latibulum vitae ac ſtudiorum iam o
delegerat, iuſtoque aedificio conſtruxerat. Ver
publicatis iam aliquot operibus, famaque inſignis d
ctrinae ſatis notum, non diu poſt PHILIPPVS Rex
cundus, *Bibliorum* nouae, ac regiae editionis ſuſce
egregie cura non minus, quam ceteris praecellentib
ſuis geſtis magnus, ad ſe vocauit, in Belgiumque, A
bani Ducis tunc prouinciam, ire iuſſit, operi atq
operis praefectum. Id vt commodius ageret, v
eruditione praeſtantes in partem laboris adſumpti ſu
Lucem typorum commodauit *Chriſtophorus Plantin*
typographorum oculatiſſimus, ſumma, & incredib
futura, ſi non ipſa loquerentur monumenta, ad poſter
fide. Officio iam defunctus noſter, ne famae inauſp
cato ſe, opusque recens nota ſua percuſſum committ
ret, Romam peruolauit, Regioque nomine, ac ſuo, B
blicum hoc ſyſtema, locupletius Complutenſi atq
emendatius, GREGORIO huius nominis XIII Pap
Latina elegantiſſima oratione obtulit. Reuerſus
Hiſpaniam merita apud Regem maximum gratia fl
ruit, ditatus ab eo eccleſiaſticis penſionibus ad ſum
mam vsque bis mille ducatorum, tandemque Laic
beneficio quodam (*Encomienda de Pelai Perez* vulg
vocant) eiusdem ordinis D. Iacobi; quod quidem hod
aggregatum eſt coenobio Hiſpalenſium ſodalium, a

nuen

rente ad id, in gratiam Montani, eius domus Praefecti,
iemque ſuum in eadem obeuntis, Philippo. Sacrum
uoque miniſterium Regi praeſtitit. A quo & in re-
enter Laurentio martyri ſacram aedem iuxta *Eſcuriale*
ppidum, docturus commorantes ibi S. Hieronymi
odales ſacram eruditionem, fuit deſtinatus. Nec ta-
nen ſecunda viri exiſtimatio deterruit quoſdam, in
iſque LEONEM CASTRIVM, Pincianum, Cano-
icum, *Commentario in Iſaiam Prophetam* eruditisſimo,
iſque abunde ſpectatum, quocum noſter MONTA-
VS pro defendenda Hebraicorum librorum integri-
, quos pervicaciter ille auerſabatur, multum ac diu
ertauit; adeo vt Romam proficiſci ad cauſam di-
ndam, (ſi, qui id iactant, falſi non ſunt) nec ſemel
tum, neceſſe habuerit. Mors tandem an. MDCXI
I. Iunii dignum immortali vita, ſed mactum iam im-
rtali fama virum nobis eripuit: iacetque in coeno-
o Hiſpalenſi, cui praefuerat, honorifice ſepultus.
brariam ſuppellectilem manuſcriptam Laurentinae
giae Bibliothecae, typis editam legauit ſodalibus, re-
uorum autem haeredes bonorum Cartuſianos eius-
a vrbis monachos nuncupauit, inter quos ſeceſſum
, & latebras deſtinatae iam cellulae, imperturbato
urus otio, diuinaque magis per dies amans & ſitiens,
parauerat. Puſilla fuit ſtatura, ſed bene compacta,
uam dedignari non poſſet hoſpes animus. Vino
per abſtinuit, epuliſque largioribus. Caenabat in
ſemel, idque noctu, praeter breviorem meridia-
cibum, qualem vel nunc ieiunantes conciliaturi
um ſumimus, diurnas horas omnes vt in exerci-
etatis ac ſtudiorum impenderet. Diebus feſtis
ane plerumque ſacro, nonnulliſque aliis huma-
rum diſciplinarum exercitationibus a ſuperiore
entandi in libros ſacros cura velnti feriabatur. In-
um ſui ſaeculi Poëtas nemini palmam detulit,



Digitized by Google

meritus ob id lauream (quod ritu etiam apud nos A
demico inualuit) Poëticae artis apud Compluten
Quamdiu tandem per alias occupationes licuit, p
dium ipſe ruſticum, quod interpellantibus vacuum
ſet, ſeu verum potius Muſarum coeleſtium, atque A
ſinis ſacri domicilium habitare ſolitus, tot inde ad
elegantiſſima, eruditiſſima, piiſſima opera, quae
tiquitatem omnem prouocant, emanare fecit. Q
rum en catalogus:

*Commentaria in XII Prophetas.* Ad Eccle
Catholicam illiusque Pontificem ſummum, & le
mos miniſtros. Antverpiae apud Plantinum. i
fol. 1582. 4.

*Elucidationes in quatuor Euangelia.* Ibidem i
1575. ſimulque edita ſunt

*In Acta Apoſtolorum elucidationes.*

*In omnia Sanctorum Apoſtolorum ſcripta:* ſimul

*In D. Ioannis Apoſtoli et Evangeliſtae Apocal*
*ſignificationes.* Ibid. 1588. 4.

*De varia Republica; ſive Commentaria in lib*
*Iudicum.* Ibid. 1592. 4.

*De optimo Imperio, ſiue, in librum Ioſuae Com*
*tarius.* Ibid. 1583.

*Antiquitatum Iudaicarum* libri IX. Lugd. Bata
typis Raphelengii. 1593. 4.

*Liber generationis & regenerationis Adam, ſi*
*Hiſtoria generis humani, operis magni pars prima*
*eſt, Anima.* Antverp. ap. Plantin. 1593. 4. Parabat
nim huius hiſtoriae, ſiue operis, duas alias partes,
ſcribendas nempe *Corporis* & *Veſtium* nomine, qua
çaementa in ſchedis manſerunt.

*Commentaria in Eſaiae Prophetae Sermones.*
verp. ap. Balthaſ. Moretum. 1599. 4.

*Commentaria in XXX priores Dauidis Pſal*
Ibid. ap. eund. 1605. 4.

D

*Dictatum Chriſtianum, ſiue aureus de Chriſti vita doctrina libellus.* Antverp. 1575. 12, quem Galli habent Gallice conuerſum, Antverpiaeque editum 1579. 8.

Fecit & in magnum Bibliorum corpus *Apparatum*, liecitque e ſuo in vltimo volumine ſequentia:

*De Hebraicis Idiotismis* : *De Arcano Sermone*; *De ...tione, ſiue Habitu* : *De ſacris Ponderibus atque Menſuris* : *De ſacra Geographia* (vbi de gentium ſedibus ...imis, de duodecim gentibus, & terrae promiſſae partitione): *De ſacris Fabricis* : *De Saeculis & Temporibus*. cum tabulis, picturiſque artificioſisſimis. Quod ...idem opus *Apparatus Sacri* minori forma & impenſo recudit Lugduni Batavorum Franciſcus Raphelengius an. 1593. 4.

Carmine autem elegantisſimo luſit argumenta ſacra ...:

*Dauidis, Regis ac Prophetae, aliorumque ſacrorum ...atum Pſalmos ex Hebraica veritate in Latinum carmen ...ſeruantisſime conuerſos.* Antuerp. ap. Plantin. 1574. 4.

*Monumenta humanae ſalutis decantatae, hoc eſt, ...lcherrimas vtriusque Teſtamenti figuras vario carminis genere explicatas.* Ibid. 1571. 8.

*Speculum Vitae & Pasſionis Chriſti.* Ibid. 1573.

*Hymnos & Saecula, ſiue Poëmata ſacra*, tomis ...tuor in 16, ap. eund. Plantin. 1593.

*Rhetoricorum* item libros quatuor, carmine heroi..., quibus *Adnotationes* adiecit ANTONIVS MO...LES, Epiſcopus Mechoacanenſis. ibid. 1572. 8.

Scripſit & alia promiſcua,

*Correctorium Indicem librorum*, iuſſu Philippi Re... & Albani Ducis Belgarum Praefecti, qui editus eſt ... in 8.

*Aforiſmos ſacados de la Hiſtoria de CORNELIO TACITO*. Barcinone. 1614. 8. ap. Sebaſtianum Matevad.



Digitized by Google

*Itinerarium* BENIAMIN TVDELENSIS, *Tu*
ex Hebraeo a ſe in Latinum conuerſum edidit
que ap. Plantin. 1575. 8, quod quidem credebat
maioris apud Alexandrinos Hebraeos adſeruati o
compendium. At id denuo recoctum eſt cura C
STANTINI L' EMPEREVR, Hebraeae Linguae
feſſoris Leidenſis, Hebraiceque ſimul atque La
adiectis annotationibus publicatum Lugdun. Bat.
1633. 8. ap. Elzevirios.

E noſtris Montanum cumulatisſima laude affi
Ambroſius Morales in Prolegomenis ſecundae F
*Hiſtoriae Hispaniae*, titulo *De los libros antiguos*,
que; exterorum quam plurimi, & in his Aub
Miraeus, Canonicus Antverpienſis, in *Iuſti Lipſii* elo

Praeter haec plurium Ariae Montani opuscula
exemplum vidimus Matriti in Bibliotheca D. Gas
Ibannez de Segovia, Marchionis Acropolitani, a
noſtri, forte ex libraria ſuppellectile Petri de Vale
quae hic adiungere non grauabor.

*Humanae rationis exempla illuſtriora.*

*Explicatio Orationis Dominicae.*

*Paraeneſis ad mentem propriam ex verborum ſ*
*rum interpretatione compoſita.*

*Animaduerſiones de Hebraicorum Bibliorum c*
*ſcriptione & lectione, atque de vario Interpretum*
*ſtituto.*

*Commentaria in Pſalmos Davidis*: neſcio, a
editis diuerſum opus.

*Commentaria in Evangelium Matthaei*: forte
dem cum editis.

*Adam, ſiue de Humani ſenſus interprete Lin*
*communibusque linguarum omnium rudimentis.*

*De vulgata Editione.*

*Pro Hebraicis Exemplaribus & Lingua.*

*De Propoſito DEi.*

N

*Notae in Geneſin.*
*Varia Carmina.*
Hiſpana autem lingua haec:
*Diſcurſo ſobre la fundacion, que hizo el Rey D. Filipe II. de Monjas de la orden de San Auguſtin.*
*Carta a Alonſo Ramirez, quando fue hecho Fiſcal de Hazienda.*
*La leccion Chriſtiana, y las obligaciones comunes, y particulares de todos los Dicipulos de Chriſto.*
*Diſcurſo ſobre ſi los premios merecidos por hazanas ſon bien, o mal dados.*
*Diſcurſo del dia verdadero de la Paſſion de Chriſto.*
Cum his ſunt *Epiſtolae*, quas noſter ad varios, & quas ad Benedictum noſtrum varii ſcripſerunt: pluraque alia ſuper editione Bibliorum Regiorum, & Montani & aliorum operis.

Vides, Lector, non modo quae, ſed et quam accurate ea contineat haec Bibliothecarum princeps, quae non ſolum magno ſtudio & diligentia, verum etiam multo candore eſt confecta. Auctori enim laus fide digni, accurati & grauis ſcriptoris non poterit denegari. Diligentiae praeclarum dedit documentum, dum non ſolum editiones librorum magno numero attulit, ſed translationes quoque in alias linguas ſedulo enarrauit, nec alia circa libros notatu digniora omiſit. Notitiae vero librorum eo ſunt pleniores & accuratiores, quo magis MSStorum quoque codicum mentionem iniecit, & inſcriptiones librorum, non ſemper mutilatas, ſed ſaepiſſime integras

 pro-

propoſuit. Quo certe effecit Antonius, op ſuum probari intelligentibus prae multis r centioribus libris hiſtorico-litterariis, quoru auctores male, quando data opera de lib aliquo agere volunt, titulos mancos & ex om parte decurtatos praemittunt, ſaepeque nil de eodem dicunt, quam quod ex ipſo titulo, integer datus fuiſſet, lector multo certius c gnoſcere potuiſſet. Iudicia porro & elogia ta ſua, quam aliena adiungit Antonius, aliosqu ſcriptores idem argumentum pertractante Sic quando e.gr. in ALPHONS. CIACCONI T. I. B. N. p. 14 mentionem facit libri ipſi rariſſimi *de Clauis Caligariis* (quem male no nulli ſub titulo *de Claris Caligariis* citant addit: *Egerunt alias de Caligis militum clauat Balduinus de Calceo c.* 13 & *Iul. Nigronus de Cali c.* 4. §. 8. Feminis quoque eruditis locu non denegat, & tam data opera in Gynaece quam alias paſſim eas laudat; neque ſol Hiſpanos, ſed Luſitanos quoque ſcripto recenſet. Auctores minimorum etiam ſcr ptorum adducit, nec raro Pſeudonymos det git. Quos non vidit libros, ingenue indica addito auctore, cuius fide niſus ſcripſeri Secutus eſt in Bibliotheca Noua ordine alphabeticum iuxta praenomina. Stylo vtitu non quidem omnino puro, neque tamen etia plan

Digitized by Google

[pl]ane ſordido & inquinato, in quo cum non-nulla ab emendata ſcribendi ratione aliena occurrunt, compenſantur ea largiter multis illis ſingularibus, quae hic ſunt congeſta, & fruſtra apud alios quaeruntur. Vnicum iſtud in eo reprehenſione non indignum, quod nonnunquam in Proteſtantes ſit iniurius; cuius rei praecipuum exemplum eſt in *Bibl.* Nov. T. I. p. 235, vbi dum de DIDACO de PAIVA d' ANDRADA, Tridentinum Concilium aduerſus incomparabile MARTINI CHEMNITII Examen defendere, ſed infelicisſimo ſucceſſu, auſo, agit, duriora ſimul in alterum illum Martinum effutit. Cum autem hoc raro fiat, ipſi, tanquam Hiſpano, eſt aliquid condonandum, neque inuidenda ſunt ideo magnifica elogia, quibus ob eruditionem, induſtriam, ἀκρίβειαν, et alias boni ſcriptoris virtutes, merito fuit ornatus. Recte enim ab Anonymo in Monit. ad Lector. p. 37 vocatur *vir eximius, inexhauſtae eruditionis & infinitae propemodum lectionis laude apud omnes homines doctos, cuiuslibet nationis & inſtituti, celebris.* Commemorabile in primis eſt *DON IOSEPHI PALERMI, Epiſcopi primum Converſani, deinceps Archiepiſcopi Sanctae Severinae, Illuſtriſſimo Domino DON NICOLAO ANTONIO, Equiti S. Iacobi, Catholici Regis in Vrbe Agenti Gene-*

*Generali, pro Bibliotheca Hiſpana Elogiun* verbis conſcriptum:

*DON NICOLAVS ANTONIVS,*
*Duplex naturae miraculum,*
*A quibus conſequi debuit,*
*Authoribus vitam tribuit,*
*Illosque rediuiuos perennat:*
*Aſtro ſuo gentilitio,*
*Non e vagis ſideribus,*
*Vagantes Authores,*
*Fixas, velut in firmamento,*
*Stellas hoc effecit in Opere.*
*Alceſtes alter, ſed mirabilior,*
*Tertio Stemmatis iaculo*
*Traxit e coelis ignem,*
*Quo velut animante,*
*Nouus Promethaeus*
*Scriptorem patrium fecit in animam*
*Viuentem.*
*Adeo, vt per cancellos proſpiciens,*
*In hoc Literatorum pomario,*
*Omnia ſcientiarum genera quilibet inuenia[t]*
*Theologus Gratiam, Naturam Philoſophus,*
*Mores Ethicus, Coelum Aſtronomus,*
*Veritatem Hiſtoricus,*
*Muſicus Modos, Poëta Epopeiam;*
*Cuncta denique hic, vnde Palladi*
*Compotem ad omnia mentem,*

Vti ur a[…] ſtemmat[…] quo ſup[…] gittas tr[…] micat ſte[…]

*Manun*

*Manumque non deeſſe dignoſcas.*
*Millia millium*
*Ingeniorum monumenta collegit in vnum,*
*Vt vni ſibi, quinimo cunctis,*
*Virtutum facinora propinaret.*
*Regis Agens*
*Solitudinem in Curia*
*Raro adinuenit exemplo:*
*In vtroque mirabilis,*
*Qui potuit ſcilicet inter negotia*
*Videri Prudens,*
*Noſcitur inter eruditos Apollo;*
*Totus ſibi, totus aliis,*
*In ſtudiis aſſiduus,*
*In agendis ſollicitus,*
*Martam Magdalenae coniungens*
*Omnibus obtulit*
*Paria diſparis exercendae*
*Virtutis exempla.*
*Ergo*
*Obſtupeſcite, exteri,*
*Demiramini, poſteri.*
*...thor Iberus erat Lethaeis Heſperus vmbris,*
*Lucifer vt fieret, Phoſphorus iſte fuit.*

Alia de Antonio, eiusque Bibliotheca, ...dicia rariora, in Paralipom. de Praecocib. ...udit. p. 74 ſq. adducta, hic repetere non ...uat, neque eadem augere iudiciis honorifi- cis

cis MAYERI, MORHOFII, BA
STRVVII, REIMMANNI, & plu
quorum libri omnium manibus ter
Ob diligentiam ſummo iure laudat Anto
rev. WOLFIVS Biblioth. Hebr. P. I. p. 23
non in Praefat. p. 2. Plura Bibliothecae
nianae elogia vid. in celeberr. IO. KL
KERI Biblioth. Erudit. Praecoc. p. 5
GEORG. SERPILII Vitt. Scriptor. Bib
P. X. p. 325. not. IO. MOLLERI Pro
Cimbr. Literat. A. 3. b. C. b. C. 4. Co
E. TENTZELII Dial. Menſtr. 1698. p
ſq, vbi etiam ἀνέκδοτα quaedam Anto
commemorantur. Reſtat, vt addam al
de *Subſidiis*, quibus ad Bibliothecam c
ciendam Antonius vſus eſt. Excusſit a
ille multas praeſtantisſimas *Biblioth*
*Vaticanam*, *Barberinam*, *Ambroſianam*,
resque, quod MSSta ex iis magno nu
adducta comprobant. Conſuluit prae
GESNERVM, POSSEVINVM, BOLD
NVM, DRAVDIVM, VALER. ANDRE
ANDR. SCHOTTVM (q), MIRAE
I

(q) De SCHOTTI *Bibliotheca Hiſpanica*, hodie
ri, egregie iudicat Antonius in Praefat. p. 31: *B*
*theca Schotti eo modo concepta eſt, vt quamuis a*
*h. e. eruditiſſimo ſummaeque induſtriae viro, em*
*elegantique ſtilo ducta, vix posſit aut ſui praeſtare*

Digitized by Google

ERYTHRAEVM, GHILINVM, WADDINGIVM, ALEGAMBIVM, ALLATIVM, BELLARMINVM, LVD. IAC. A S. CAROLO, LABBEVM, CIACCONIVM &c. quos errantes ſaepe correxit. Vſus porro eſt ABV NAZARI libro *de Studiis populi Andaluſiae*, opere magno & rariſſime obuio; vt & IOANNIS DE SALDIERNA ampliſſima *Bibliotheca librorum Hiſpana lingua ſcriptorum*, qua vſus fuiſſe dicitur THOM. TAMAIVS, cuius opus ineditum ex Bibliotheca Barberiniana CAROL. MORONVS cum Antonio communicauit. De Benedictinis quaedam ex tabulariis ANTON. LVPIANVS ZAPATA & ALPHONSVS DE MIER; de Ieſuitis autem IO-

---

*proficere cupientibus, aut literarios nobiliſſimae gentis pro eius dignitate perfectos & abſolutos dare aliis faſtos. - - In ſecundo Tomo de multis religioſis ordinibus altum ſilentium, qui ſummos etiam doctrina viros Hiſpaniae pepererunt. Ac nec ex aſſumtis omnes laudantur, ſed potiores tantum, facta quidem de libris aliqua mentione, ſed ea nec integra, nec annotatione loci, temporisque editionis, quod ſic in iſto genere neceſſarium eſt, diſtincta. - - Schotanam Bibliothecam nihilominus ea non tantum laude nos dignamur, quae primo debetur rei auctori; ſed illa inſuper, quod eleganter admodum, erudite ac certe de his praeſertim, quibus aetas ſua florebat, viris monere ac demereri poſteritatem voluit.* Nonnulla de hac Bibliotheca obſeruauit B. Serpilius in Perſonal. Samuel. p. 78 ſq.

Digitized by Google

IOANNES PAVLVS OLIVA, ordini L
litico principe loco praefectus, ipſi ſup
ditarunt. Ceterum ciuibus ſuis non n
tum debet, quod ipſe his verbis fate
*A noſtris auxilia rara & imbecilla . . Omn
fere Hiſpaniae totius vrbium , nedum pro
ciarum regnorumue hiſtorias habemus vernac
nec in iis quidquam accuratioris operae ad Bi
thecae noſtrae argumentum conferentis inue
potuimus; excepta vna Segouienſis vrbis, in
DIDACVS COLMENARIVS particularem
rorum literis illuſtrium eiusdem vrbis librum
teris adiunxit.* Dolet etiam in Praef., q
nanciſci non potuerit THOM. TAM
*Elogia illuſtrium in Carpetania ſcriptor
MICH. IO. VIMBODINI Bibliothecam Va
tinam: IO. FRANC. ANDR. VZTARRO
Arragonenſem Bibliothecam* , itemque *V
Chronographorum regni Arragoniae* ab *Hie
Zurita* ad *Ioſeph. Pellizerium* : *IO. SVA
BRITTI* & *IO. FRANCI BARRETI* affe
*Bibliothecas Luſitaniae* , quarum mem
GEORG. CARDOSVS Hagiolog. Luſi
T. III. d. 4 Maii : *IO. NADASI Append
Scriptorum Soc. Ieſu*: & *FRANC. IBANN*
librum, in quo *Viros illuſtres Benedictinos*
dauit. Hic librorum defectus non mi
pretium Bibliothecae Antonianae, nam

ti docet in Praef. , *αὐτοψία ſuppeditauit au-*
*torum editiones.* Vnde nihilominus ſubſcri-
imus verbis MORHOFII T. I Polyh. L. I.
. 18 p. 222 de hac Bibliotheca prolatis: *Liber*
*ille ideam ſubminiſtrare poteſt omnibus in aliis*
*gentibus ſimile quippiam tentaturis.*

Haec, exceptis acceſſionibus in noua hac edi-
tione factis, ſunt, quae ante aliquot annos de
Bibliotheca Antoniana, ſtudioſe peruolutata,
litteris conſignaui. Anno ſuperiori 1718 quae-
dam de ea annotauit V. Cl. I. H. SCHVLZIVS,
Med. Lic., in *Biblioth.* Nouiſſ. Sect. II. p. 58 ſq,
ubi oſtendere conatur, eam defectibus laborare,
& paſſim truncatam eſſe ac deprauatam. Ipſi
Antonio, quem, eiusque Bibliothecam, valde
commendat, laudem viri cordati attribuit, non
autem omnibus iis, qui poſt Antonii mortem
eius Bibliothecam ediderunt, quos magnam
Antonio iniuriam intuliſſe ſcribit. Defectibus
inter alia annumerat, quod nulla ab Antonio
mentio facta MICHAELIS SERVETI, ho-
minis peſſimi quidem, ſed Medici tamen vel
ideo commemorandi, quoniam primus fuiſſe
creditur, a quo *ſanguinis circulatio*, fuſius dein-
ceps demonſtrata a GVIL. HARVEO, inuen-
ta. Reliqua comparentur cum iis, quae nos
de hac Bibliotheca ſumus commentati. Hoc
certum eſt, quod ſol non careat maculis, &
praeſtantisſimus etiam liber habeat, quod
(SEELENII *Select. Litter.*) D rigi-

rigidior in eo cenſura deſideret. Quam
liter nihilo minus ea poſſit adhiberi, do
praeter alios, vir illuſtris GERHARDVS
NESTVS de FRANCKENAV, Eques D
cus, qui in ſua *Bibliotheca Hiſpanica Hiſto
Genealogico-Heraldica*, Lipſ. 1724. 4, o
eximio, ſaepius ad eandem prouocat.

Vtinam vero Germani nonnulli exc
rentur, & coniunctis viribus, ad Antoni
emplum, *Bibliothecam Germanicam* conſcr
rent, profecto fieri poſſet opus aeterni
dignum, & maleuolos Germanorum cenſ
ad ſilentium redigens. Oſtenderetur
etiam luculentiſſime Germaniae felicitas,
iam dudum florentibus litteris aeque parti
facta eſt, ac olim Hiſpania ob litterarum flo
ſe potuit felicem praedicare. Fortuna
enim merito dicendam eſſe eam rempu
cam, in qua litterae tolerantur, aman
excoluntur, ante abitum in Academiam,
blice euincere laborabit

## IACOBVS FRIDERICV PFORTHVSEN,

Lubecenſis,

iuuenis eximiae ſpei & indolis, qui res
adhuc bene egit, Oratione ſolemni

# de Litterarum flore magna Reipublicae felicitate

craſtina luce ſtudiis ſcholaſticis finem impoſiturus. Quare praeſentiam honorificentiſſimam & gratisſimam VIRORVM MAGNIFICORVM ET CONSVLARI DIGNITATE ILLVSTRIVM, PATRIAE PATRVM EXOPTATISSIMORVM: ſumme reuerendi & excellentisſimi SACRORVM PRAESVLIS: nobiliſſ. conſultisſimorum & experientisſimorum SYNDICI ac DOCTORVM: admodum reuerendorum & praeclarisſimorum SENIORIS, PASTORVM & SYMMYSTARVM: nobilisſimorum, generoſorum, amplisſimorum ac prudentisſimorum SENATORVM, PROTONOTARII & SECRETARIORVM, omniumque Reipublicae ac Litteris fauentium, meis verbis demiſſe quaerit, & ſibi vehementer exoptat. Adeſte igitur, rogo, DOMINI, MAECENATES, PATRONI, FAVTORES, quoniam, vti litterarum flos eſt ingens reipublicae felicitas, ita Veſtram florentisſimam praeſentiam Athenaei noſtri magnam interpretamur felicitatem.

P.P. Lubecae d. XXIX Mart. A. MDCCXIX.



Digitized by Google

# II.

# MICH. SERVETI LIBRORVM RARISSIMORV DE TRINITATE RECENSIO.

§. I.

VT in hoc ſecundo Specimine de CHAELE SERVETO, eiusque li quibus ſacroſanctum Trinitatis ſterium conatu ſceleſtisſimo impugnare ſus eſt; quaedam commentari animum duxerim, fecit tum B. CONRADVS D TERICVS, in *Inſtitutionibus Catecheticis*, damentorum ſanctioris diſciplinae por dorum cauſa a me iuuenibus noſtris pul praelegendis, plus ſimplici vice Servet eiusque dogmata, commemorans: tum ſ ma librorum raritas, ſiquidem paucisſ in Bibliothecis, quas inter tamen eſt pul noſtra Lubecenſis, oſtenduntur. In Gallia duo tantum eorum exempla rep non dubitat aſſerere Auctor *des Unparti ſchen Bibliothecarii* pag. 510 his verbis :

*trifft dieſes Buch heutiges Tages in denen allergröſſeſten Bibliothequen gar nicht, in Franckreich aber nur zweymahl, wiewol einmahl defect, an.* Ipſe CHRISTOPHORVS SANDIVS, quo nemo fuit diligentior in conquirendis eiusmodi ſcriptis, ſiquidem hoc inſtituti ipſius ratio requirebat, faſſus eſt, quod vſus ſit exemplari, non typis expreſſo, ſed calamis deſcripto. *Habui*, inquit in Bibliothec. Anti-Trinitarior. pag. 12, *codicem hunc, a viro clariſſimo proxime praeterito* 1681 *anno mecum communicatum, e typis expreſſo exemplari a quopiam (ob exemplarium defectum) calamo deſcriptum.* Vnde fides facile datur iis, quae ſcripſerunt Auctores Lexic. Eruditor. German. pag. 2091: *Servetus war ſo kühn, daſs er* 1531 *ſieben Bücher de Trinitatis Erroribus in Deutſchland heraus gab, ſo izt ſehr rar, und um* 20 *Ducaten bezahlt werden* (1). Certiſſimum itaque eſt, quod perpauci librum hunc, cuius pleraque exemplaria combuſta, oculis vſurparint.



(1) Imo aiunt, Principem quendam ante paucos annos centum aureis nummis, quos vulgo ducatos vocant, librum iſtum emiſſe. Ante annos quinquaginta, & quod excurrit, hoc factum eſſe, ex VARILLASIO refert GODOFR. ARNOLDVS in Haereſiolog. P. II. L. XVI. c. 33. p. 402. his verbis: *Servetus hat an.* 1531 *ſeine 7 Bücher de Erroribus Trinitatis heraus gegeben, welche noch etwa vor 50 Jahren eins mahls vor* 100 *Ducaten bezahlet worden.*

Digitized by Google

rint. Lectu digna ſunt, quae de rari
librorum SERVETI, ſaepius licet exci
rum, ad me ſcripſit B. GEORG. SERPILI
Antiſtes quondam Ratisbonenſis, ex c
Epiſtola, an. 1721. d. 19 Iun. exarata, non
ſum non aliqua hic exhibere. *Es ſind*
ita ſcribit, *dieſer Tagen deſſen gelehrte Sel*
*Litteraria zu Geſichte kommen, darinn Sie u*
*andern auch der Scrifften SERVETI erweh*
*Die gottloſen Libros de Trinitate, & Ei*
*autoris Dialogos, (welche noch rarer, als*
*erſtere ſcriptum) beſitze in triplo, weil ehe de*
*in Pohlen ſtudiret, und mit den SCHLICHT*
*GIIS gar bekannt worden, auch noch dann*
*wann mit ihnen correſpondire. Jch wun*
*mich mit VARILLAS nicht unbillig, daſs d*
*Schrifften ſo offte unter den Socinianern, auf*
*legt werden, und doch ſo rar bleiben. Doch*
*mir aus Pohlen her noch bekannt, daſs eine cap*
*Strafe auf die communication geſetzt iſt. Beka*
*ten Freunden aber ſchaffen ſie exemplaria, ſo*
*ſie verlangen, laſſen ſich aber dieſelbe ſehr the*
*bezahlen. Jch habe inzwiſchen bey ſehr vie*
*exempeln notiret, daſs die wenigſten, die ihn re*
*tiret, ihn ſelbſt geleſen, auch immer die Büc*
*de Trinitate mit der Reſtitutione Chriſti*
*niſmi (welchen Tractat nie anders, als im MS*
*geſehen) confundiret, ſo daſs, wenn das bekan*

*ſcomm*

*nma de triplici cerbero ſollte verificiret wer-*
*ı, unter tauſend autoren nicht einer ſeine Ehre*
*ten, und verſichern könnte, daſs ers jemahlen*
*Serveto geleſen. Et ſic in aliis.* Videntur
uribus, quod obiter obſeruo, per famam ma-
ſ ac traditionem, quam lectionem, inno-
iſſe, quae ad CALVINVM ſcripſit SER-
ETVS: *Pro vno DEo habetis tricipitem Cer-*
*um.* Vid. Relatt. Innoc. 1717. p. 944. Leg.
am, quae de raritate operis Servetiani an-
auit Cl. WESTPHALVS de Libris Com-
ſt. Epiſt. I. A. 4. An. 1723 bibliopola
idam Londinenſis raritatem huius libri
ıa editione tollere voluit; propter quem
ıatum in carcerem fuit coniectus. Vid.
ıv. Litter. Germ. Lipſ. 1723. pag. 505. In
iis tamen Germaniae Bibliothecis eum
iteſcere, ex commercio litterario cum vi-
doctis, eundem poſſidentibus, intellexi.
ıi cum nuper in Bibliotheca noſtra publica
fferret, gratulabar Bibliothecae codicem,
nullus fere rarior, ipſe autem magna
im incendebar cupiditate euoluendi &
ndi librum, quo, ſi a ſcriptis Atheorum
ſſerimus, nullus pene in toto orbe famo-
. Nonnulla eorum, quae ex illius lectio-
obſeruaui, cum beneuolo Lectore com-
nicabo.

§. II.

De Auctore pauca ſunt praemitte[illegible] quoniam faciunt ad eo melius de hoc l[illegible] iudicandum. Eſt is MICHAEL SER[illegible] TVS, ſiue, vt ipſe ſcribit, SERVETO [illegible] Hiſpanus, qui ſaeculo XVI vixit, & mu[illegible] in orbe Chriſtiano turbas excitauit. [illegible] eſt quidem dubium, quin praeclarum [illegible] ſecutus ſit famam, ſi, quam *Ptolemaeo*, [illegible] grapho, illuſtrando impendit operam, [illegible] ribus antiquis ſcriptoribus conſecraſſet; medendi artem, quam profitebatur, ſo[illegible] excoluiſſet, quippe inuenta ſanguinis corpore humano circulatione inclaruit. [illegible] quum illotis, quod aiunt, manibus a me[illegible] cina corporis ad medicinam animae ac[illegible] deret, & ſacram ſcientiam animo irreligi[illegible] aggrederetur, eiusmodi ſententiarum m[illegible] ſtra, horrenda plane & informia, enixus [illegible] quae ii omnes, qui a cultu Chriſtiano [illegible] penitus ſunt remoti, merito abominan[illegible] Leg. de Erroribus Seruetianis WIGAND[illegible] de Seruetianiſmo: SCHLüSSELBVRGI[illegible] in Catal. Haereticor. L. XI: STOCKMA[illegible] NVS in Elucidar. Haereſ. p. m. 557 ſqq:

BA[illegible]

(2) Nomina SERVETI adſcititia vid. in VINC. PL[illegible] CII Theatr. Pſeudon. f. 493. n. 2066. f. 608 2826. Alia de Serueto vid. in Theatr. Anon[illegible] f. 93. n. 674. a. f. 501. n. 1943.

Digitized by Google

BACMEISTERVS Act. Philippic. p. 60-66. not. CALVINVS loc. mox citand. Adde, praeter ſcriptores de vita eius mox adducendos, quae ex ipſius *Reſtitutione Chriſtianiſmi* excerpta & confutata reperiuntur in Bibliothec. Bremenſ. Claſſ. I. Faſcic. V. p. 739 ſqq. In primis vero a ſana de *SS. Trinitate* doctrina aberrauit, deque *Ea* non ſolum falſiſſima docuit, ſed horrendis etiam & inauditis *Illam* laceſſiuit conuitiis, quae tandem poena eſt ſecuta, vt Geneuae an. 1553 (3) cremaretur. Vid. haec fuſius narrantes SCHLüSSELBURGIVM l. c. p. 1 ſq. SCHERZERVM in Colleg. Anti-Socinian. pag. 9 ſq. KORTHOLTVM in Hiſtor. Eccleſiaſtic. pag. 785 ſq. HARTMANNVM in Concilior. Illuſtrator. T. IV. pag. 556 ſqq. BOYSENIVM in Hiſtor. Serueti. Witteb. 1712. 4. de la ROCHE in Bibliothec. Anglican. T. II. P. I, vbi eſt etiam Hiſtoria Serueti, ex qua leguntur prolixa & lectu digna excerpta in



(3) Non in Anglia, iuſſu Henrici VIII: neque an 1538, vti legitur in IEREMIAE COLLIER Hiſtor. Eccleſ. Magn. Britann. Vid. Bibliothec. Anglican. & ex ea Biblioth. Nou. Halenſ. Spicileg. IV. p. 308 ſq. Errat etiam ROB. BELLARMINVS, quando in Praefat. Controuerſiae de Chriſto p. 85 annum 1555 ſupplicio Serueti aſſignat, recte idcirco notatus a IO. FABRICIO Hiſt. Biblioth. Fabric. P. II. pag. 108.

Relatt. Innoc. 1717. pag. 941-945. et Bibliot
Nou. Halenſ. P. LXVIII. p. 501-517. M
LISSANTEM in Doct. Hiſtoric. p. 810
Horum aliqui ſi, forſan Serveti mentem, qu
multas multis vocibus peculiares, et ipſi
prias, affinxiſſe notiones, manifeſtum
non in omnibus accurate ceperunt, tam cr
tamen, tam impie, tam inepte haud raro
pſit, vt a nemine ei ſit illata iniuria, qui ipſ
hominibus gravisſime errantibus annume
vit. Videtur in nonnullis conuenire c
Arminianis: ſubordinationem enim in T
nitate haud obſcure nonnunquam profi
tur, noſtramque iuſtitiam tam ex fide, qu
operibus deriuare contendit. Non in om
bus tamen cum hominibus, *Iacobum Ar*
*nium* ducem & anteſignanum agnoſcentib
eum facere, ex re ipſa perſpicuum
Vtrum iuſtum ſit ab eo ſupplicium (qu
praeter multos alios, deſcripſit etiam
ADAM. BERNHARDVS in Hiſtor. Curi
Eruditor. pag. 848 ſqq) ſumtum, fuit d
quiſitum. Iniuſtum dixerunt, praeter G
DOFR. ARNOLDVM, communem illu
pesſimorum haereticorum patronum, HV
GROTIVS, vid. Hartmannus l. c: IER
MIAS FELBINGERVS, vid. Tentzelii D
log. Menſtr. 1698. p. 812 ſq: IO. ANGEL

WE

Digitized by Google

ERDENHAGEN, vid. V. Cl. Petr. Adolph. yſenius l. c. p. 31: ERN. CHRISTIAN. LEINMANNVS, (quem credunt eſſe ippelium) in Appendic. ſcripti, quod vo- itur *Replic an die Hrn. Conſiſtoriales und mtliches Miniſterium zu Weſel.* Am- erd. 1712. 8, vid. Relatt. Innoc. 1712. p. 99, & alii, praeſertim Anti-Trinitarii, eo- mque fautores. Verum quoniam Seruetus n ſolum haereticus fuit, ſed etiam blaſphe- us, illegitima non poteſt dici poena, qua fuit fectus, etſi ideo non probanda ſententia rum Caluinianorum, qui Caluini ſui defen- ndi ergo ſtatuunt, licitum eſſe, haereticos cidere. Leg. etiam B. IO. FRID. MAYE- VS in Diſſertatt. Select. Hamburg. & Kilon. 494. 502 ſq. IO. CALVINVS in Refutat. ror. Serueti, quae eſt in eius Tractatib. heolog. iunctim editis Geneu. 1576. f. p. 816 Addatur THEOD. BEZA in Epiſtol. eol. pag. 8 ad Andream Dudithium ſcri- ns: *Quis te faſcinauit, mi frater? Seruetumne, eſo, qui Dei ſubſtantiam & mutabilem fecit, & um omnium partem eſſe docuit, qui Filii DEi ernitatem negauit, qui naturarum vnionem ſtaticam ſuſtulit, qui ſancti Spiritus hypoſtaſin diuinitatem eſt inficiatus, qui Patrem, Filium, itum ſanctum, Cerberum tricipitem (horreſco refe-*

*referens) toties appellauit, qui animae mortalit*
*aſſeruit, qui veterem Iſraëliticam Eccleſiam i*
*ram porcorum transformauit, qui Moſen ridic*
*impoſtorem fuiſſe ſcripſit, qui catabaptiſmum d*
*dit, qui denique totos annos triginta, & amp*
*Deo viuenti maledixit, quemquam Chriſtia*
*dicere ob religionem exuſtum, ac non poti*
*impietatem indomitam, ob blaſphemias inn*
*rabiles, ad quas vel ipſi diaboli cohorreſcant,*
*tandem poenis affectum? Exuſtus eſt ſane,*
*nimium ſero, qui vtinam nunquam natus fu*
*eſtque ob eam rem & a vicinis & a longi*
*remotis Eccleſiis noſter Magiſtratus optime*
*collaudatus.* CALVINVM tamen m
idcirco reprehendunt. Nam *eum male au*
*ob diram de occidendis haereticis ſententiam*
*procuratum SERVETO apud MagiſtratumG*
*venſem lenti ignis ſupplicium*, obſeruat FAB
CIVS l. c. P. I. pag. 343. Idem P. II. p.
commemorat LAELII SOCINI contra Ca
ni excuſationem an. 1554 publicatum
ptum, eundemque non *Martini Prelli*, vt
GOD. ARNOLDVM legitur, ſed *Mini*
ficto nomine vſum eſſe affirmat.

§. III.

Documenta impietatis Seruetianae
culenta ſunt in libris de Erroribus Trinita
Prodiere hi libri ſine mentione loci (qu
nc

[n]onnulli Argentoratum eſſe putant, alii Baſi[le]am, alii Hagenoam in Alſatia) hac inſcriptio[n]e: *De Trinitatis Erroribus Libri ſeptem. [P]er Michaelem Serueto, alias Reues ab Aragonia Hiſpanum. Anno MDXXXI* (4). 8.

Con-

(4) In Theologi cuiusdam Pontificii Indice MS. Scriptor. Eccleſiaſticor., qui eſt in Bibliotheca Gothana, aſſeritur, Seruetum libros ſuos de Erroribus Trinitatis an. 1532 in lucem emiſiſſe. Vid. meritisſimi Theologi, ERN. SAL. CYPRIANI, Catal. Codd. MSS. Biblioth. Gothan. p. 108 ſq, vbi quaedam ex Indice illo excerpſit. Sed confunduntur *Libri* de Erroribus Trinitatis, cum *Dialogis* de Trinitate. Aliam libri de Trinitate editionem an. 1553 publicatam adducit Sainjorius, ſ. Rich. Simon, Biblioth. Crit. T. I. c. 3. Conf. Relatt. Innoc. 1710. p. 157. Hanc vero non vidi: neque illam, quae in Catal. Biblioth. Mayer. an. 1620 euulgata commemoratur. Vid. p. 718. in 4. n. t. Ni fallor tamen, eſt Verſio huius libri Belgica, a REGNERO TELLIER, Vliſſinga-Zelando, 1620. 4. ſine loci mentione, edita, quae, cum Latinum exemplum accurate ſatis exprimat, conferri omnino meretur. Per editionem an. 1553 publici iuris factam intelligi forſan debet eius *Reſtitutio Chriſtianiſmi*, hoc anno in lucem emiſſa. Nam in illa quoque ſanam de Trinitate doctrinam conculcare, abominandisque Trinitatem conuitiis onerare non erubuit, perrexitque defendere hypotheſin ſuam, qua ſecundam Trinitatis perſonam, ſ. Verbum, interpretatur per Dei Patris manifeſtationem, ſeu modum, quo ſe Deus Pater manifeſtauit. Vid. Biblioth. Brem. loc. citand. Sed nihil ſine αὐτοψίᾳ definire audeo.

Digitized by Google

Conſtant foliis 219, ſiue plagulis 15. Stylo
conſcripti barbaro & incomto. *Pro*
inquit f. 8. a, *ſimpliciſſime volo* : fol. 10 ſq
*cognoſcere vis, an ſuper ſcripturis ſe fundet,*
*vox homo ſuam impoſturam in Biblia ſonet*
*nunc groſſo modo dicamus.* Plures his ſi
floſculi pasſim reperiuntur. Sed faci
poſſet condonari haec ſtyli barbaries, dum
do non ſumma doctrinae barbaries in c
libris offenderetur. Horum enim ſcopu
communem, eandemque veram, & ſancti
codicis auctoritate, tanquam firmisſimo
damento, nitentem de SS. Trinitate doctri
qua Deum eſſentia vnum, ſubſiſtentem i
bus perſonis credimus, penitus euer
quoniam ratione hoc myſterium non p
percipi. Putauit nimirum Seruetus, vni
tantum perſonam ſtatuens, quod qu
trium perſonarum fit mentio, toties tres e
Dii memorentur. *Statim*, inquit fol. 2
*quod de Deo cogitare volumus, ad tria ſimula*
*diuertimur, vt nulla in intellectu remaneat vni*
*ratio.* Confer. f. 33. a, vbi his verbis imp
os ſoluit: *Somnia, quantumcunque velis, d*
*oculos ad phantasmata, & reperies, quod tri*
*non eſt intelligibilis ſine tribus phantaſmatibus,*
*neceſſe eſt intelligentem phantaſmata ſpecul*
*de anima. Immo quaternitatem intellectu c*

*et verbo neges. Nam quatuor habes ſimulachra, quartum eſt circa eſſentiam phantaſma, quia ceſſe intelligendo eſſentiam phantaſmata ſpecula- & viſis his, quae de formatione notitiae alibi icam, clare cognoſces. Et nunc etiam, ſi aduertas, gnoſcere potes, quod tua trinitas nihil aliud eſt, ſi quidam in imaginatiua ſpecierum motus, qui mentatum te tenet.* Perſonas paſſim *res* vo- at. Sic e. c. f. 21. a. ſcribit: *Tertiam rem ſolutam ab aliis duabus vere & realiter diſtin- am adinucnerunt philoſophi, quam tertiam per- nam, ſeu Spiritum ſanctum appellant, & ſic tri- tatem imaginariam, tres res in vna natura ma- inati ſunt. Sed re vera tres res, tres dii, aut nus tripartitus ſub colore & nominibus vnitatis bis inculcantur.* Verae de Chriſto doctrinae daćter contradicit f. 92. b: *Ex his detegitur ritas illius vulgatae ſententiae, qua dicunt, duas turas in Chriſto vnitas facere vnam perſonam vnum filium, quia alia eſt natura Verbi, alia tura carnis, & haec duo ſunt vna perſona, quia rbum caro factum eſt. In qua ſententia tot t errores, quot verba, nec quid ſit perſona in- ligunt, & abutuntur vocabulo, dum de natura rbi ita metaphyſice loquuntur.* Communi- tionem idiomatum ridet f. 10. b. De aeterna neratione non ſine βλασφημία loquitur 2. a, rectisſime ideo caſtigatus a B. SCHER- ZERO

ZERO in Syſtem. Theol. p. 66. Verba Io-
nis: *Omnia per ipſum facta ſunt*, blaſphe-
etiam interpretatur fol. 50. b. hoc mo
*Omnia fecit Deus verbo ſuo, id eſt, prima illa*
*per ſecundam. Prima illa res per ſecundam*
*rabatur, manu capiebat illam tanquam beluam*
*tanquam ſecurim, & cum ea ſcindebat & port.*
*ligna.* De Spiritu Sancto f. 109. b. fate
quod ſit *diuina in hominis ſpiritu agitatio*.
notandum eſſe arbitror, peſſimum homi
in doctrina de Spiritu Sancto omnium ma
me fluctuare, et modo hanc, modo aliam
nionem, ad petulantiſſimi ingenii libitum
ctam, effutire. Praeluſit etiam CHRIST
PHORO SANDIO, Spiritum S. eſſe ge
Angelorum, perinepte ſtatuenti. H
obſcure, praeter alia, iſtud videntur innu
quae f. 86 occurrunt: *Praeterea ſciendum, q*
*ſempiterna ſpiritus Dei diſpoſitio a Verbo ea rat*
*dicitur fuiſſe diſcreta, quia Deus ſpiritu ſuo, a*
*ne a Verbo diſtincta, et agere coepit, et ſe actu*
*decreuit, nec vnquam angelum Dei per ſe ſpiri*
*ſanctum dico, ſed ita vocatur propter inſepar*
*lem ab angelorum miniſterio ſpiritus Dei diſpoſ*
*nem. Nec ſcriptura nominat plures ſpi*
*ſanctos, licet plures ſint miniſtri, omnis enim ſa*
*ficatio ab vno eſt, vnus eſt Dei ſpiritus, qui ha*
*omnibus operatur. Nec Macedoniana illius te*

*ei ſeruitus me impedit, quin angelos dicam miniſtros. Nec aliqua ſeruitus argui poteſt ex hoc, quod Deus vna ſui diſpoſitione ad miniſterium eorum, quae per aliam efficit, peculiariter vti vult: aut ſi ſpiritus ſui perſonam ad ſolum Verbi miniſterium diſtincte ſegregat, angelis ad hoc ſibi ſpiritibus creatis, qui ſunt miniſtri, facientes verbum eius, vt obtemperetur voci verbi eius, Pſal.* 102. *Et qualis eſt reſpectus angelorum ad Chriſtum, talis eſt ſpiritus ad Verbum.* &c. Alibi tamen in aliam ſententiam hominem, qui ſibi minime conſtat, loquentem offendimus. Praeſtantiſſimum de Trinitate oraculum Ioanneum 1 Ep. V. 7. miſere detorquet f. 25. b ſq., licet non pro ſuppoſititio habeat. Ignorauit forſan, quosdam γνησιότητα huius dicti in dubium vocaſſe. Non dubito enim, quin, ſi iſtud ei fuiſſet cognitum, iis dediſſet calculum, qui dictum hoc genuinum eſſe negarunt. Alia βδελύγματα ex his libris legenda dederunt celeberr. Auctores Relatt. innoc. 1712. p. 735 ſqq. Et tamen voluit Seruetus CARPOCRATEM, CERINTHVM, ARIVM, EBIONITAS, PHOTINVM, ac alios haereticos, refutare: voluit prae ſe ferre pietatem: voluit ſacri codicis auctoritatem illaeſam conſeruare. Sed bone Deus! quam frigide, quam inepte, quam impie omnia pertractauit!

## §. IV.

Auxit ſcelus, dum anno ſubſeque
peſſima dogmata ſua roborare & defend
laborauit. Prodierunt enim *Dialogorum*
*de Trinitate libri duo. De Iuſtitia Re*
*Chriſti Capitula quatuor* (6). *Per Michae*
*Seru*

(5) *Dialogi de Trinitate* diuerſi ſunt a *Libris VII de*
*roribus Trinitatis.* Illi his videntur eſſe rariores
quidem *Libri* non raro, *Dialogi* rariſſime citan
Equidem hi illis interdum adhaerent, ſed non ſ
per. Erant enim iam diſtracta aliqua Libror
exempla, cum Dialogi prodirent, quos deinceps
bliopola facile cum Libris ſimul potuit vendere, q
paucioribus conſtabant plagulis, novamque videb
tur continere Serveti rationem receptum de Tr
tate dogma oppugnandi. Ipſe vidi exempla Lib
rum, cum quibus Dialogi non erant coniuncti. V
haud difficulter aſſentior *Serpilio*, Dialogos ra
res Libris pronuncianti.

(6) Primum agit de Iuſtificatione. Cumulat in
multa dicta, Paullina in primis, de iuſtificati
agentia, atque videtur interdum ſatis ſobrie ſcri
re. Sed quoniam falſam de Chriſto hypoth
fouit, haud poterit aliter iudicari, quam anguem
tere in herba. Secundum agit de Regno Chriſt
quo de Euangelio, de ſeruo arbitrio (quod n
modo vult admittere) & aliis rebus diſſerit. Terti
continet collationem Legis & Euangelii. Quart
denique charitatem conſiderat. Non tam malos
hos libros, quam priores, ex lectione eorum di
Interim occurrunt, quae de auctoris ingenio, ſol
ter

*Serueto, alias Reues, ab Aragonia Hiſpanum. Anno* MDXXXII. 8. Pl. 6. Quod mentem non mutauerit, neque ſaniora in iis docuerit, ipſe haud obſcure indicat, dum ita praefatur: *Lectori Salutem. Quae nuper contra receptam de Trinitate ſententiam ſeptem libris ſcripſi, omnia nunc, candide Lector, retracto. Non quia falſa ſint, ſed quia imperfecta, & tanquam a paruulo paruulis ſcripta. Precor tamen, vt ex illis ea teneas, quae ad dicendorum intelligentiam te poterunt iuuare. Quod autem ita barbarus, confuſus & incorrectus prior liber prodierit, imperitiae meae & typographi incuriae adſcribendum eſt. Nec vellem, quod propterea Chriſtianus aliquis offenderetur, cum ſoleat aliquando Deus per ſtulta mundi organa ſuam ſapientiam proferre. Obſerua igitur, obſecro, rem ipſam, nam ſi mentem advertas, non te impedient impedita mea verba. Vale.* Adiiciam duo ex hoc libro loca, luculenter demonſtrantia, quod eandem doctrinam, quam in priori-



rerum Theologicarum notitia minime ſubacto, teſtantur. Sic fol. E. 1. ſq. ſcribit: *Aliqui dicunt, Aegyptiacos Iſraelitas fuiſſe ſpirituales, & nobis in coena domini aequales, quia dicit Paulus, illos eandem eſcam & potum ſpiritualem comediſſe & bibiſſe.* 1. *Cor.* 10. *Et ſic illi carnem Chriſti manducauerunt, ſicut & nos, poſtquam nos nil comedimus, niſi tropos.* fol. E. 6: *Lutherani legem ab euangelio non ſatis diſcernunt.* Plura non addo. Spiritus Seruetianus in hoc etiam ſcripto ſe prodit.

bus libris defendere conatus eſt, hic quo
tueri audeat. Sic pag. A. 5. b. *Semper*, in
*quod lex cognoſcendum Deum nobis proponit,*
*ſonatum eum nobis exhibet, quod nihil aliud*
*niſi Chriſtus, ſimiliter Chriſtus in ſui perſona v*
*Deum docuit. Philoſophi tamen alias de*
*viſiones nobis obtrudunt, & non modo vnum D*
*ſed tres in eo chimaeras intelligere ſe dicunt.* Fi
imponit commentationi ſuae de Trinitat
verbis: *Si poſſes Deum omnino a creaturis ſ*
*rare, facile intelligeres, quomodo, quaſi ad no*
*regionem, Verbum ſuum miſit: quomodo Chr*
*exiuit a Deo, & venit in mundum: quomodo*
*ritus eius ab eo ad nos proficiſcatur. Nam*
*Deus in ſe ipſo inintelligibilis eſt, ita ab omn*
*creaturarum ſubſtantia eſt ſeparatus. Erat in*
*coelo, vnde miſſum eſt verbum eius, & miſſu*
*ſpiritus eius. Itaque cum dicimus Deum, conſ*
*ramus prolatam eius in hoc mundo praeſenti*
*Et, quum dicimus ſpiritum, conſideramus ſpi*
*tem eius in mundo virtutem. Nunc autem*
*ſtantia illa Verbi eſt ſubſtantia carnis Chriſti*
*ſubſtantia illa Spiritus Dei eſt ſubſtantia Spi*
*Chriſti, & in eadem, ſicut olim, exiſtunt nunc di*
*tate & officio, & ſpiritus Verbi factus eſt ſpir*
*carnis Chriſti, ſicut Verbum factum eſt caro,*
*utroque modo ſint dona Chriſti, non ſolum per*
*nem & ſanguinem nos redimentis, ſed etiam*
*ſp*

*piritum ſuum nos viuificantis.* Ex *praedicta tiam conſideratione intelligitur dictum Apoſtoli Heb. 1, quum introducit primogenitum in orbem terrarum. In hunc orbem ab alio orbe introducitur, & a Deo exiens ingreditur, & intrat mundum. Heb. 10. Nec in praedictis miſſionibus Verbi, ſpiritus & Chriſti fuit aliquis localis motus, licet deſcenſus Spiritus ſancti per ſymbolum localis cuiuſdam motus fuit in columba externe deſignatus, vera tamen miſſio & a Deo proceſſio interne fit. Apparet x praedictis, quod Spiritus ſanctus non eſt angelus, ed eius ratione, tanquam externo ſymbolo, dicimus, iſum eſſe Spiritum ſanctum deſcendentem, & oncedimus: hoc eſt Spiritus ſanctus, per tropum uendam, ſicut concedimus, hunc panem eſſe corpus Chriſti. Quia, ſicut per hunc finem inuiſibiliter obis ſe communicat corpus Chriſti, ita in alio per xternum nuncii ſymbolum Dei Spiritus interne iffuſus eſt. Non eſt ergo intelligendum, quod in obis per angelos agat Spiritus ſanctus, licet in lege iuiuſmodi multa per Angelos facta legamus, quae nt vmbra futurorum.* Ex his de reliquis itelligens lector ferre poterit iudicium. trique autem hi SERVETI libelli non facile uemquam decipient. Imperitus lector ropter ſtylum obſcurum, & confuſum tractandi genus, eos non intelligit. Peritus atim videt, nullum adeſſe idoneum argu-

mentum, ſed meras oraculorum diuinor de Trinitate agentium, detorſiones, ine praeſuppoſita, contradictiones, blasphem Mihi ſane argumenta, quibus vtitur SERV TVS, tam infirma, lubrica, abſurda viſa ſi quam falſum eſt iudicium, quod de hoc ho ne, proponere auſo dogmata, quibus om ſanior Theologia laeditur, tulit *Godofre Arnoldus* (7). Hic enim illum, more ha ticis etiam peſſimis familiari, pietatem aliqu ſin

(7) Diffiteri haud poſſum, dubium aliquod mihi viſſe virum quendam doctum, ſcilicet Serveti *Theſauri Animae Chriſtianae*, a Mennonitis in ma ſemper pretio habiti, auctorem, non eſſe Medic Hiſpanum, ſed alium hominem, Arminianis hy theſibus imbutum, qui eodem nomine ſit gaui Accedam lubens ad viri docti ſententiam, dumm firmis illa & idoneis documentis poterit corrobor Interim dum laudatus Vir ſponte concedit, quo citato libro craſſi ſint errores, isque a vera ac bonorum morum ſcientia valde abhorreat, ad que hic Theſaurus carbones det, recte, etiamſi perſona fuerit erratum, credo, in Arnoldum f animaduerſum. Quomodo enim ille veri Chriſ niſmi verum ac ſolidum poteſt habere fundam tum, qui turpiter errat, nequiter ſcribit? Obi addo, quod in noua Lexic. Eruditor. editione (qua priori multo meliorem, accuratiorem, locuplet rem, laudatisſimo Viri celeberrimi, CHRIS GOTTL. IöCHERI, ſtudio debemus) P. II. c 1042 inter ſcripta Serveti noſtri etiam *Theſau Animae Chriſtianae* numeretur.

Digitized by Google

ulantem, propter ſolidum, quod in Chriniſmo poſuit, fundamentum, defendit, que veritus eſt producere teſtem *ſeines bren und tieffen Grundes im Chriſtenthum.* hil affingi Arnoldo, ex eius Haereſiolog. l.c. 406 liquet. Qua autem ratione ille poterit us dici Chriſtianus, & Chriſtiano dignam ere vitam, qui grauiter, imo grauiſſime errat doctrina, tam de Chriſto, quam de tota SS. initate, neque errores maximos ante finem emiſſos facit? Eſſe talem SERVETVM, defenſam ab eo doctrinam verum Chriſtianum penitus deſtruere, vel ii poſſunt iuare, qui primoribus tantum labris Theolom deguſtarunt, & meliora de Trinitate pta euoluerunt. Haec recenſere, non eſt quidem inſtituti. Non poſſum tamen hoc loco meminiſſe libri rariſſimi, & per-cis noti, de hoc argumento ab *HIERONY. FLORAVANTIO* (8) conſcripti, quem

E 4 poſſideo

HIERON. FLORAVANTIVS, Romanus, Socieis Ieſu Theologus & Collegii Maronitarum Rer, floruit ſub initium ſaeculi XVI, & fuit diſcipu- celebris iſtius doctoris Scholaſtici, FRANCISCI AREZII. Huic miſit cenſendum librum de Triate, additis his litteris:

*Admodum R. Patri*
FRANCISCO SVAREZ
*Pax Chriſti.*

Mitto

poſſideo editum hoc titulo: *Hieron. Florav*

---

„Mitto ad te, mi Pater, quo praeceptore glo
„Opuſculum quoddam meum de Beatiſſima T
„tate, vt tu & praeſtantia doctrinae, & auctor
„magiſtri, quae ſunt inutilia, deleas, & quae de
„rantur, adiicias. Times fortaſſe falcem mitte
„alienam meſſem? mittis in tuam: quod enim
„cente te didici, tibi debetur tanquam tuum.
„praeterea a te carior multo erit cenſura, quam l
„recipiam enim ſemper cum incremento cenſu
„laudibus vero non minuetur debitum erg
„meum, ſed augebitur. Vale, mi Pater, & in
„precibus & ſanctis ſacrificiis memor eſto mei.
„Collegio Maronitarum X Iulii. 1604.
R. V. *Mintmus in Chriſto Seru.*
*Hieronymus Floravant*

Reſpondit Suarezius redditis his litteris:

*Admodum R. Patri*
HIERONIMO FLORAVANTIO,
Collegii Maronitarum Rectori,
*Pax Chriſti.*

„Legi libros R. V. de Sanctiſſima Trinitate, d
„dicam ſine adulatione, quod ſentio, nunquam
„de hac materia Tractatum magis abſolutum,
„propter eruditionem, quam propter ſolidit
„ſcholaſticam, cum clara breuitate coniunctam
„R. dicit, ſe gloriari de me praeceptore, & eg
„R. V. meo aliquando diſcipulo: nam *gloria p*
„*eſt filius ſapiens.* Obnixe commendo me pre
„& ſacrificiis R. V. Ex Domo profeſſa. 8. Septe
„1604.
R. V. *Seruus in Domino*
*Franciſcus Suare*

Dedicauit Florauantius librum ſuum ipſi ſacr
ctae Trinitati.

*Beatiſſima Trinitate libri tres. Primus eſt contra hereticos. Secundus inter Scholaſticos. Tertius ntra Gentiles. Nunc tertium in lucem editi, & auctore recognititi, aucti, atque a pluribus mendis, uae in aliis editionibus inter imprimendum irpſerant, expurgati.* Maceratae. 1618. 4. Equiem mea haud facio omnia, quae in hoc lio occurrunt, e. c. Libri primi caput ſextum narrans doctrinam Catholicam de S. S. Tritate per viſiones, miracula &c. confirmam: neque probo omnes, quibus vtitur, btilitates; audeo tamen affirmare, deprendi in eo multa ex Theologia, Patrum ſcriis, Philologia & Hiſtoria eccleſiaſtica deromta, quae inſigni vſui eſſe queunt peritis ctoribus. Dabit ille haud pauca non inuiter aduerſus SERVETI ſtrophas adhinda. Plura ad SERVETI tum dogmata, m hiſtoriam, pertinentia facile poſſem adre; ſed omne hoc negotium ſine dubio regregie, pro magna, qua pollet, eruditios pariter ac ingenii facultate, conficiet ceberrimus D. IO. LAVR. MOSHEMIVS, cus in Bibliotheca Bremenſi, & alibi, dudum omiſſum de Serveto, & rebus ad ipſum pernentibus, librum eo avidius exſpectamus, uo magis conſtat, ipſum praeſtantisſimis, uae ad hoc opus requiruntur, ſubſidiis &

 docu-

documentis eſſe inſtructum. Conf. inte
etiam *An impartial Hiſtory of Michael Serve burnt alive at Geneva for hereſy.* London. 17
8., de quo libro ex Memor. Litterar. Ma
Britann. T. XVI nonnulla annotata ſunt
Nov. Litter. Germ. Lipſ. 1724. p. 736. A
Relatt. Innoc. 1724. p. 665.

§. V.

Sed pereat, ex orbe Chriſtiano plane
terminetur, & nunquam in eum reducat
peſſima Serueti de SS. Trinitate doctri
Saniorem nos, duce DIETERICO, iuuenil
noſtris propoſuiſſe, declarabit Examen p
blicum, quod felix fauſtumque ſacroſanc
Trinitas eſſe iubeat. Huic vt more conſu
to intereſſe velint PATRONI ac FAVT
RES HONORATISSIMI, ea, qua par eſ
ratione contendo.

*P. P. Lubecae d. XV Octobr. MDCCXIX.*

*

* *

Ad finem iſthaec fere perduxerat typoth
ta, cum peropportune inciderem in viri d
ctisſimi et de litteris elegantioribus praecl
meriti, indiesque merentis, IO. GEOR
SCHELHORNII, vere amoenas Amoenita
Literarias, easdemque non ſine fructu ac an
mi delectatione perluſtrarem, & hac occaſio
perciperem, laudatum virum varia etiam, n

vi

ılgaria, de SERVETO, eiusque ſacerrimis
ıris, annotaſſe. Vid. Tom. II. pag. 348 ſqq.
pparet inde, praeter alia, Cl. WENDELE-
VM in Diſſ. de variis Raritat. Libror. Cauſ.
II paucis tantum Librorum VII de Trini-
tis Erroribus meminiſſe, adeoque nouo do-
tur exemplo, cum Libris non ſemper Dia-
gos eſſe coniunctos: cognoſcitur etiam in-
gra inſcriptio libri, qui inter Servetianos
nnium rariſſimus, Vienn. Allobrog. 1553.
lucem aſpexit, diciturque *Chriſtianiſmi Re-
tutio. Totius Eccleſiae Apoſtolicae ad ſua li-
na vocatio, per integrum reſtituta cognitione
Ei, fidei Chriſti, iuſtificationis noſtrae, regene-
tionis baptiſmi, & coenae Domini manducatio-
e. Reſtituto denique nobis regno coeleſti, Ba-
lonis impiae captiuitate ſoluta, & Antichriſto
n ſuis penitus deſtructo.* בעת ההיא יעמוד
מיכאל ה καὶ ἐγένετο πόλεμος ἐν τῷ
ρ. MDLIII. In fine libri extat: *M.S.V.*
3. Vid. pag. 351 ſq. Tom. III. pag. 107 ſq
cet SCHELHORNIVS, Libros VII de
roribus Trinitatis, & Dialogorum de Tri-
ate libros duos in Bibliotheca Viri illuſtris,
YMVNDI de KRAFFT, Reip. Vlmen-
Conſulis, (ex cuius incomparabili the-
ro multa lectu digniſſima Amoenitati-
s ſuis laudando valde inſtituto inſeruit
SCHEL-

SCHELHORNIVS) ex impreſſis e
ribus deſcriptos extare, ſimulque ha
bitat aſſerere, memoratos libros Ser
non Baſileae, ſed Hagenoae (vid. q
ſupra pag. 61), et quidem ex Ioanni
officina, prodiiſſe. Demonſtrare hoc
ex ſimilitudine typorum, quibus alii
Seceriana officina excuſi. Tom. IV. p.
fert, ſe ex Catalogo Bibliothecae B. G
SERPILII didiciſſe, triplex extitiſſe
dem & Librorum & Dialogorum de T
exemplum. Conf. excerpta ex Epiſt. S
na, quae dedi ſupra pag. 54. Legi o
etiam merentur, quae habent clariſſim
ctores der Freywilligen Heb-Opfer V
359 ſqq. Vol. II. pag. 939. Quae ſup
52 ſq ex Bibliothecario partium ſtud
perte, de duplici tantum libri Servetiani
plari in Gallia obvio, attuli, ea haud du
ctius de ſola Lutetia intellexit, SIMO
ſecutus, Cl. BOYSENIVS, his verbis
*Lutetiis Pariſiorum in magno exquiſitar*
*bliothecarum numero nonniſi duo con*
*exempla. Alterum, ſed mutilum, & du*
*bris truncatum, in Bibliotheca Regis, alte*
*Colbertina occurrit, auctore Simonio*
*Bibl. Crit. pag.* 32. Vid. ipſius
Hiſt. Servet. §. VI.

# III.
## DE HERMANNO KORNERO, EIVSQVE CHRONICO MSCTO, QVOD IN CVRIA LVBECENSI ASSERVATVR, ET EODEM CHRONICO A IO. GEORG. ECCARDO EDITO, COMMENTATIO.

§. I.

Nter monumenta hiſtorica, quae manu tantum exarata paucis in locis extant, illuſtre olim erat illud, quod induſtriae Hernni Korneri debemus. Huius cum plena & ficiens notitia nusquam adhuc reperiatur, rae pretium putaui, eam ex ἀυτοψία cum neuolo Lectore in hoc tertio Selectorum terariorum Specimine communicare.

§. II.

Auctorem, HERMANNVM KORNERVM,

RVM (1), patria, ex pluriuṁ opinion
becenſem, vixiſſe Lubecae ſaeculo XV.
euincunt documenta, a fratribus coeno
quo vixit, litteris olim conſignata, quae a
dum reuerendus & praeclariſſimus ſac
ſtri ordinis Senior ac Paſtor Marianus n
dudum inclytus, IACOBVS A ME
quem vt aliarum rerum, ita Lubecenſiu
primis, ἔμψυχον βιβλιοθήκην iure poſſi
appellare, inter alia κειμήλια poſſidet.
ad an. 1420. 21. 22 *Lector*, *Leſemeſter* di
ad an. 1426 & 1429 *ſenioribus Fratribus* *
*minicanorum coenobio ad Arcem* accenſetu
an. 1432 *Baccalaurius*: ad an. 1436 & 37 *
*ſter*, *Meyſter in der hilgen Schrifft* appell
Quoniam licuit mihi euoluere authe

(1) In veteri quodam Chronico Lubecenſi MS.,
poſſidet Generoſ. Dn. de Wickeden, Haeredi
in Caſtorff, dicitur IOHANNES. Additur t
*Etliche nennen ihn* HERMANN. Debeo hui
notitiam Cl. Starckio, Paſtori Siebenbäumenſi
tiſſimo. Sub HENRICI KORNERI nomin
tur a Io. Georg. Hattenbach in Diſſ. Hiſtorico-
de Plagio Exod. XXI 16 diuinitus prohibito.
1686. 4. §. 32 fin. Vtrumque hoc praenomen
eſt. Circa cognomen notandum, quod pron
ſcribatur KORNERVS atque CORNERVS.
rumque tamen in antiquis documentis per K.
✝ *Lexici Eruditorum* editioni, quae nuper adm
aſpexit lucem, ſub vtraque litera, primum C, Col.
deinceps K, Col. 1471, hic Hiſtoricus eſt inſ

tabulas, in membrana exaratas, ſ. Frag-
ntum Libri Copialis Monaſterii Lubecenſis
minicani, vel Praedicatorum ad Vrbem,
go zur Burg, dabo quarundam litterarum
tia, inſtituto noſtro inſeruientia. Sic an.
20 incipiunt: *Wy brodere meyſter Nycolaus*
*arius, Marquardus prior, Hermannus leſeme-*
*, Johannes ſupprior, vnd vortmer alle de ande-*
*broderen des ghemenen Cloſters to der Borch*
*diker ordens to lubeck bekennen* etc. An.
1: *Wy brodere Marquardus prior, Herman-*
*leſemeſter, Johannes ſupprior vnde al de*
*enen broder vnſes cloſters to der Borch* &c.
1422: *Wy brodere Robertus prouincialis,*
*quardus prior, Hermannus lezemeſter* &c.
1426: *Nos fratres Hinricus prior, Herman-*
*Kor* &c. An. 1429: *Wy brodere Mar-*
*dus prior, Hermannus Korner* &c. An.
: *Wy brodere Hinricus Linden - - Her-*
*nus Korner baccalaurius* &c. An. 1436:
*rodere Johannes prior, Hermannus Meyſter*
*er hilgen Schrift* &c. An. 1437: *Wy*
*reRobertus, Meyſter in der hilghen Schrift vn*
*ncial van Saſſen, Johannes Barenſteker prior,*
*annus Korner Meyſter in der hilghen Schrift*
Ad annum ſubſequentem nulla amplius
mentio iniicitur, ex quo licebit forſan
icere, quod an. 1438 vita ſit defunctus.
muis autem hic tantum *Magiſtri* titulo
in-

inſigniatur, ab aliis tamen *Doctoris* a
eidem tribuitur. Sic in monumento hiſ
ab illuſtri LEIBNITIO in Tomo III Sc
Brunsuicenſ. p. 199-202 edito, praefi
inſcriptione: *Excerpta Chronici Herman*
*neri ab anno D. 1435 ab vrbem Lunebu*
*pertinentia, cum Continuatione ad an.*
*dialecto Saxonica. Ex MStp. Uth D. He*
*ni Korners Chronica genomen.* In h
cerptis pag. 201 ſq refertur, HE
VISCVLII, Conſulis Luneburgenſis,
WILHELMVM ac NICOLAVM, vna
matre, BEATA, *Doctoris Hermanni K*
Chronicon deſcribi curaſſe. Locum inte
do in Athenar. Lubec. P. II. Sect. I. pag
vbi de DAVIDE IOANNE *von* BR
SCHWEIG, Conſule quondam Lunebu
meritisſimo, Patriciam Viskuliorum fan
cognatione attingente, agitur. Hic
tantum citabo. *De fruwe*, ita legitur
*ere vorbenompte twe ſons leten Doctor H*
*Korners Chroneken ſchriven van anbeg*
*werlt, wente an Keiſer Carol den Groten,*
*anno XLV* (2). *Und Tylemannus*

(2) Pro XLV recte poſuit ill. LEIBNITIVS
Annus enim MCCCC XXXV vltimus eſt no
in codicibus KORNERI Luneburgenſi & H

*de beiden böcker an Anno* 1445 *des erſten lages in der vaſten, und in demſulven jare ndet des ſounavendes vor S. Lucien dage der mkfrowen.* In Chronico ſemet ipſum vocat *giſtrum.* Diuerſa nominatio inde forſan tur, quod iſtis temporibus tanta, quanta die eſt, inter *Magiſtrum* & *Doctorem* non erat ferentia. Nam et illi, qui ſummos in ſan- ca diſciplina honores erant adepti, *Magiſtri* ebantur. Vnde in Taxa Cancellar. Apo- l. Tit. XXVII. p. m. 40: *Litera pro aliquo giſtrando in Theologia taxatur g.* 10. Ad m locum de Magiſtrorum dignitate, cum ctorum honoribus olim conueniente, eru- e diſſeruit LAVRENT. BANCKIVS in tt. in Tax. p. 296 ſqq. Inter alia obſeruat, d Pariſiis et Lovanii *Magiſtri noſtri* vocen- *Theologiae Doctores.* Conf. *Epiſtolam de giſtris noſtris Lovanienſibus*, quam V. C. IO. ORG. SCHELHORNIVS Amoenitatt. ar. Tom. I. pag. 248 ſqq inſeruit. Apud narum in Chron. MST. ad an. 1386 occur- ELENII *Select. Litter.*) F rit

nſi, ad quos prouocat, ſed etiam in noſtro Lube- ſi. Inter auctores, e quibus collegit *Metropolim* m ALBERTVS CRANTZIVS, in edit. Colon. 6. 8, occurrit HERMANNVS noſter his verbis: *Hermannus, ordinis Praedicatorum, qui collegit ex uis opus Chronicon magnum, a Chriſti natiuitate ue ad annum* 1438, vbi itidem in numero haud bie erratum.

rit *Biſſcop Johan van Sleſwik, en meſter der hi*
*Scrift.* Ad an. 1392 data Academiae Erfordi
poteſtas creandi *Magiſtros* in Theologia,
dicina, Iure Canonico et Artibus liberalil
ab eodem Detmaro commemoratur.
ſubſequens Spec. IV. §. 6, vbi ipſa Detr
verba. Imo vero titulus *Magiſtri* atque *Doct*
in vna eademque perſona nonnunqu
coniunctus reperitur. Sic Detmarus,
eius Continuator, T. II. ad an. 1450. fol. 6
*Yn deſſeme yare ſtarff meſter Nicolaus Zach*
*Byſſchop to Lubeke, vnde yn ſyne ſtede wart*
*drechliken wedder ghekoren to biſſchoppe Me*
*Arnoldus Weſtual, eyn Doctor yn dem gheyſtly*
*rechte, deſſe was gheboren bynnen lubeke, went*
*endrachtlyken gekoren vvas, ſo behelt he*
*confirmacien ſunder ſvvarheyd by deme pave*
Ipſe Kornerus col. 1206 ap. Eccard: *Fr*
*Henricus Schonevelt, Magiſter Sacrae The*
*giae.* etc.

§. III.

Hic Hermannus nomen mortalitati eri
conſcripto illuſtri opere hiſtorico, q
*Chronica Novella* appellatur. Praefatus
eidem hoc modo: *Incipit prohemium in Cr*
*cam nouellam magiſtri HERMANNI, conve*
*Lub. ordinis predicarum. Quamuis per va*
*viros ſollempnes religioſos & ſeculares copioſa*
*ſcripta ſint volumina, que prelatorum Ecc*
*ſa*

ſancte, Imperatorumque & Regum ac Principum geſta, ceterarumque perſonarum nobilium & ignobilium ſexus utriusque actus, temporum quoque & annorum facta ſufficienter referant & enarrent; quia tamen materiarum in voluminibus contentarum prolixitas, dictaminumque obſcuritas & difficultas, nec non ſtudere ac perlegere curantium paucitas multos a lectionis feruore retrahere conſueuerunt, idcirco preſens opus breui leuique ſtilo confeſtim aggreſſus ſum, ſub paucis & rudibus verbis incomptoque apparatu, & ſumma compendioſa tradere ſatagens eius lectoribus acta hominum mentione digna, & temporum contingentia decurſa. Que, inquam, ut ſtudioſius potui, ex diuerſis cronicis & hiſtoriis extraxi, & in codicem hunc ſummatim redegi. Si que ergo narrationes preſenti meo operi inſerte cuiquam videbuntur aut dubie, aut ficte, vel fabuloſe, meis queſo non aſcribat figmentis aut cogitationibus, ſed illorum verius, de quorum libris & ſcriptis eas excerpſi. Ordinem autem annorum, quorum acta in preſenti opere ſcribere exorſus ſum, diligentius quo valui, obſeruaui, ſecutus iuxta poſſe tradicionem venerabilium patrum, VINCENTII, HINRICI de HERVORDIA (3) & MARTINI, inter quos

 ego

(3) Huius HENRICI *de* HERVORDIA, Dominicani, *Hiſtoriam Vniuerſalem ab O. C. vsque ad ann.* 1355, poſſedit manu exaratam Conringius, qui vtinam in lucem protraxiſſet. Vid. Conringii Epiſtol. ad Fürſtenbergium p. 15 ſq.

*ego quidem peripſima locum nouisſimum te*
*geſta & acta in ipſorum ſcriptis reperta ſingu*
*propriis applicare ſtudui temporibus. Hun*
*meo operi placuit etiam nomen imponere, vt ſ*
Cronica nouella Magiſtri Hermanni, Or
*Predicatorum, nuncupetur, eo quod inter c*
*cronicas famoſas ultimum ſortiri videtur l*
*ac plura ei noua & rara exiſtant inſerta, q*
*aliorum hiſtoriograforum codicibus minime*
*riuntur. Si quoque in volumine preſenti,*
*Deo cooperante exarando dictandoque elab*
*aliqua inueniantur dicta, que autore ſuo vid*
*carere, illa, ſciat lector, non per me fore excog*
*ſed me ea reperiſſe in libris, quorum comp*
*mihi ignotus pro tunc exiſtebat, cum ipſum ci*
*larem. Incepi inſuper opus preſens ab ex*
*mundi, non quidem hiſtorias biblie integr*
*recapitulare intendens, ſed eas pocius percu*
*ſatagens, iudicum & regum actus quosdam co*
*morare decreui, que cronicis huiusmodi n*
*inſeri debere videntur. Et ſic ordinem deb*
*ſeruando a primeuis geſtis narraciones preſ*
*inchoare videar, quas cum mediis exornare,*
*nouisſimis fine congruo terminare juxta poſ*
*tendo. Mouerunt ad me ad incepti huius*
*minis compilacionem nedum rationes in prol*
*ipſius initio aſſignate, verum etiam anteceſſ*
*noſtrorum tranſactorum & ſecum curren*

Digitized by Google

*ſorum ſtudioſa ſollicitudo actus & euentus ndi. Vnde quia in diebus noſtris neminem ue percipere potui, qui eorum veſtigiis inhe- do ſimili conſignationi operam daret ſollertem, ro ne per incuriam ſegnitiei & negligentie re tempore periodi noſtre actitata omnino tra- tur obliuioni, preſentem hunc codicem confi- er incepi, & diuino adiutorio accedente & co- nte, ad finem preconceptum perduxi. Propter Deo noſtro Jeſu Chriſto ſemper ſit honor & . ipſiusque beatiſſime genitrici. Amen.*
de Chronico ſuo ipſe Hermannus, qui oriam Biblicam & Romanam eo, quo es medii aeui ſcriptores, pertractauit lo, i. e. leuiter & ſine idonea fide. Recte m aſſerit, quod multa tradat noua & ſin- ria. Reperiuntur enim in Hermanno, apud alios fruſtra quaeruntur. Quare us eſt, qui publici fiat iuris, & cum hi- rum cultoribus communicetur. Recte ſtylum ſuum vocat incomtum. Barba- um multa in eo paſſim occurrere, vel cta docere poteſt praefatio. Ceterum nitori verborum deſunt, ea candore nannus compenſauit. Candide enim r, per quos profecerit, adducitque, prae- s, quos ipſe in Praefatione nominat, um, *Solinum*, *Oroſium*, *Chronicon Romano-*

*rum*, *Euſebium*, *Bedam*, *Eggehardum* (4), *Sigeb*
*tum*, *Chronicon Saxonum*, *Hugonem Floriacenſe*
*Geſta Lombardorum*, *Chronicon Francorum*, *G*
*tianum*, *Petrum Damianum*, *Helmoldum*, *Arn*
*dum* (5), *Chronicon Lubecenſe* (6), *Wilhelmu*
*Ch*

(4) EGGARDVM ſaepiſſime vocat Hermannus: EG( HARDVM vero Helmoldus in Chron. Slavor. I c. 40. Hiſtoria huius ſcriptoris periit: extat aut EGGEHARDI iunioris, Abbatis Vragienſis, *Chro con Hildeſienſe* apud Leibnit. T. I. Script. Brunſ pag. 742-762. Ceterum locis Eggardo-Korneria magnam attulit lucem V. C. Ioach. Frid. Fellerus, in Monument. Inedit. Trimeſtr. III. p. 141-178 de notis ſuis illuſtrata *Excerpta ex Magiſtri HERMAN KORNERI, Monachi Dominicani, Chronico MSto. potiſſimum loca, quae ex Chronographo quodam inec EGGHARDO delibauit, & quae in Collectione Scrip rum Brunſuicenſium Leibnitiana non reperiunt exhibentia.* Vſus eſt Fellerus ſine dubio cod Luneburgenſi.

(5) Helmoldi atque Arnoldi codicem videtur habu Kornerus, ab illo, qui extat, omnino diuerſum. E nim affert ex Helmoldo tam loca, quae euulga codex plane non habet, quam quae aliter, & ſa quidem melius, comparent. Gratiae proinde mag debentur Leibnitio, qui inſigni labore Helmold atque Arnoldum cum Kornero contulit, inſeruit Tomo II Script. Brunſu. p. 743-751 *Loca in H manni Corneri Chronico inedito ex Helmoldo vel Arn do citata, quae tamen apud eosdem, quales exta vel plane non, vel aliter leguntur.*

(6) Intelligitur egregium illud Chronicon, lin Saxoniae inferioris conſcriptum, quod in loco di

*bronicon Danorum, Chronicon Obotritorum,*
*bronicon Bohemorum, Chronicon Anglorum,*
*eſta Romanorum, Gothorum, ſummorum Ponti-*
*cum, et Pontificum Hamburgenſium; Vſuardum,*
*urpinum, Luitprandum, Schoneveldum, M.*
*ylardum, Hiſtoriam Scholaſticam, Vitam S.*
*ernwardi, Baldrici Hiſtoriam Hieroſolymi-*
*nam, Viaticum Narrationum, Iacobum de*
*oragine*, & alios fontes, e quibus ſua ſe hau-
ſiſſe, ingenui hiſtorici inſtar, fatetur. Poſt
nnum tamen 1420, adeoque vltimis 15 annis
quorum res geſtae copioſiſſime enarratae)
ullos amplius citat auctores, ipſe ſcilicet
γχρονος, & multarum rerum tam teſtis
υτόπτης, quam teſtium ſaltem oculatorum
e niſus. Candide etiam exponit haud pauca
cta, in gratiam quidem Lubecenſium ma-
no ardore ſcribens, a partium tamen ſtudio,
nonnulla excipiantur, in quibus referendis
m affectibus indulſiſſe, facile aliqui iudi-
bunt, alienus. Documentum huius rei
icum modo produco, hiſtoriam nimirum
*nnae Papiſſae*, quam neque ſilentio
oluit, neque etiam, more Romanenſibus,
æſertim recentioribus, qui poſt tempora

F 4 Lu-

dicii, die Wette dicti, aſſeruatur. Dixi de eo non-nulla, protuli etiam ex illo locum, in Athen. Lubecenſ. P. I. p. 24. 110 ſq. Data autem opera de eo nox commentabor.

Lutheri, Pontificiis hoc ſedis ſanctioris de
cus exprobrantis, vixerunt, familiari, perti
citer negauit. Ita autem eam deſcripſit T
I. fol. CCXXVI. col. b. ad A. 815: *De mu*
*papa facta & Johanne vocata. Johannes*
*tenſus papa, natione britannicus, vir reputa*
*ſed in veritate mulier exiſtens, ſedit vno a*
*ſecundum Eggardum & Vincentium. Hec, inqu*
*mulier ſceleroſa in etate puellari a quodam am*
*ſuo in habitu virili Athenis ducta fertur, vb*
*tandem in diuerſis profecit ſcientiis, ut ſibi ſim*
*ſuo in tempore vix inueniretur. Adeo e*
*erudita extitit Athenis, ut poſtea Rome leg*
*magnos magiſtros in diſcipulos & auditores habe*
*Cumque in vrbe Romana vita & ſcientia cele*
*eſſet opinionis & fame, defuncto Leone quart*
*Papam eſt a clero & populo electa, vir credita.*
*ſibi tempus & locus pontificatus non aſſcribitur,*
*cathalogo ſummorum Pontificum annotatur,*
*quod ob ſexum femineum caracteris ordinis*
*cuiuſcunque capax non fuerit, nec promoti*
*talis dignitatis. Turpiſſima ergo & nimis*
*ſumtuoſa hec mulier Papa exiſtens putatiuu*
*diuina permiſſione mirabili & diabolice fra*
*ſuggeſtione a ſuo cubiculario, nefandum hoc m*
*rium non ignorante, eſt inpregnata in ſuam co*
*ſionem & eccleſie Dei non modicam iacturam*
*ſcandalum. Cumque ea tempus ſui partus i*

*ra*

*dies & hora parturiendi appropinquaſſet, & ut moris eſt, eccleſie Romane pontificali ornatu ata de ſancto Petro in Lateranum proceſſio- er pergeret, anguſtiata infelix inter Coliſeum ſcti Clementis eccleſiam puerum edidit, & crepans defuncta ibidem periit* (7). *er hunc autem errorem, cauendum in perpe- diligencia ſollers ſemper adhibetur mox poſt nem Pape de virilitatis & ſexus certitudine. autem muliere tam fraudulenter papatum ne HINRICVS de HERVORDIA nullam etatibus facit mentionem, ne forte ſeculares ſcientes ſcandalizarentur, legendo, talem ſe errorem in eccleſia Dei, que ſpiritu ſancto atur regi & dirigi a clericis & ſacerdotibus.*

a candoris teſtimonia adducere, chartae tia non permittit. Sunt enim de codi- oſtri conditione quaedam adiicienda. dem non auſim certo affirmare, ipſum MANNVM manu ſua eum exaraſſe, que eſſe αὐτόγραφον, etſi hoc maiori is ſpecie de noſtro codice, quam de vllo ſextant enim plura hodieque exempla: titiſſe olim variis in locis, & adeo inno-

 tuiſſe,

(7) odex Luneburgenſis hic inſerta habet ſequentia, e in Codice Lubecenſi non reperiuntur: *Et quod mus Papa viam talem ſemper obliquat, creditur eriſque, quod propter deteſtationem huius facti ſciat ex decreto Patrum ſpeciali.*

tuiſſe, vt ad ipſos ſuperiores Germanos p
ſerint, ex locis quibusdam FRANC. IRE
Exegeſ. L.III. c. 59. 62.63. 105 colligit H
MEIBOMIVS in Vindiciis Billinganis '
Rer. Germ. p.38, vbi p.39 ſiſtitur etiam n
dignus de *Hermanno Billingo* ex KORN
locus, ſimulque ex DOMINICI DREV
Goslarienſis, *Genealogiis MSS.* Germ.
eiusdem interpretatio) aſſeritur, quo
ipſe auctor Lubecae degit vitam, cui ciu
ſi non patriae, benignae tamen per m
annos nutrici, grati animi ergo hunc cod
videtur reliquiſſe. *Codex Luneburgenſis*
quo hoc Chronicon deſcriptum poſſide
meritis & dignitate celeberrimus, IO
GEORG. ECCARDVS) forſan ille eſt, q
Visculiorum iuſſu *Tilemannus Rother* de
pſit. Hoc certum, quod noſter codex L
cenſis, duo primae magnitudinis volur
ſatis grandia implens, pro illorum tempo
ratione non ineleganter, multis tamen ſcri
rarum compendiis, quae *abbreuiaturae* v
vocantur, in membrana ſcriptus ſit, & a re
tiori manu paſſim chronologiam in mar
annotatam habeat. Additi quoque
*Indices*, magna cura confecti, qui parum a
quin nobis perſuadeant, codicem hun
futuram editionem eſſe paratum. In p
P

ni voluminis pagina manus ſcribae eleter appinxit figuram oris humani, exhatis quaſi haec, ex dimidia parte lepida, ba: *Cui non placet gā wech tho kroghe*, quibus imos, contemtores, & vini ac cereuiſiae, im litterarum atque hiſtoriae amantiores itioresque, abire iuſſit, Ceraunio (non ſiali, ſed verbali) quaſi vſus contra Ceraun (8) appoſituros.

§. IV.

Meminerunt Hermanni noſtri eiusque onici, ſed paucisſimis, vnus alterue όπτης, nonnulli ſine αὐτοψία, nemo ad ſufficienti notitia, praeter iam adductum IBOMIVM l. c. & in Diſſertat. de Barico pag. 11. (T. III Rer. German. p. 60) NNINGESIVS in Praefat. Oper. Genea. BANGERTVS Praef. ad Helmold. lit. b. ipſo opere p. 113. HALLERVORDIVS in ioth. Curioſ. p. 127. & in Spicileg. de Hiicis Latin. p. m. 92. CALIXTVS de Coniug.

(8) *Cerannion*, haud dubie a κεραυνός, *fulmen*, appeltionem trahens, erat ſignum veterum Criticorum que Scribarum, quod appingebatur nonnunquam, um multa, fulmine quaſi proſternenda, improbantur. Figura eius I erat. Vid. ANDR. CHRIST. SCHENBACHII elegans Diſſertatio, qua Veterum riticorum Σημειώσεις exponuntur, §. 7. in ipſius iſſertatt. Academic. p. 240.

iug. Clericor. p. 357. Conferantur ex re
tisſimis ſcriptoribus illuſtris LEIBNITI
Introd. in Scriptor. Hiſt. Brunsuic. To
p. 51 ſq. Tom. III. p. 6. Cl. FELLERVS
Trimeſtr. I. p. 39. HECHTIVS, Leibni
ſecutus, in German. Sacr. & Literat. p. 71

§. V.

Apparebit ex allatis, dignum eſſe K
NERVM, qui in poſterum quoque a Bi
thecarum Hiſtoricarum ſcriptoribus
cura collaudetur. Idem oportet fa
omnes, qui Lubecenſem hiſtoriam habe
deliciis. Iſthaec enim mirifice poteſt
ſtrari ex hoc monumento, multa ſupp
tante, quae ad gloriam Lubecenſem poſ
valere. Speciminis loco in Athen. Lu
P. I. p. 111 ſqq. adduxi ea, quae de CARC
IV Imperatore, Lubecam honoris cauſa
greſſo, ibidemque per decem dies comm
to, narrauit. Huius Caeſaris memoria, ſa
merito Lubecae noſtrae, ſuppeditauit nobi
gumentum actus oratorii Gymnaſtici, in

Memorabilia e Vita CAROLI

Imperatoris

ſolemni Oratione proponentur. Orator
iuuenis magnae ſpei & eximiae indolis

MENO NICOLAVS CARSTE

Lubecenſis,

Viri admodum reuerendi & praeclariſ

IOACHIMI HENRICI CARSTENS,
ɔris Aegidiani meritisſimi, minime de-
ɛr-filius, quem ob pietatem, modeſtiam,
ʒentiam,& alias ingenui iuuenis virtutes,
ito amaui amoque. Is craſtina luce ſcho-
cum curriculum abſoluturus, Academi-
ı meditans iter, meis verbis decenter rogat
GNIFICOS ET ILLVSTRES DNN.
NSVLES, Patriae Patres laudatisſimos,
me reuerendum atque excellentisſimum
SVPERINTENDENTEM, nobilisſi-
,conſultisſimos & experientisſimos DNN.
DICVM atque DOCTORES, admodum
rendos ac praeclarisſimos DNN. SENIO-
I, PASTORES & SYMMYSTAS, no-
ſimos, generoſos, prudentisſimos & am-
imos DNN. SENATORES, PROTO-
ARIVM ac SECRETARIOS, omnes-
reliquos litterarum fautores atque ami-
velint praeſentia ſua honorifica conde-
e hunc actum, quo renouabitur aliquo
memoria Caeſaris, qui olim praeſentia
onorificentisſima Lubecam noſtram co-
ſtauit. Nos hanc beneuolentiam, ſi
nicis non poterimus ac Annalibus, ani-
men gratis & beneficiorum memoribus
velle inſcribere, ſancte pollicemur.

P. Lubecae d. XIV Febr. MDCCXX.

Haec,

Digitized by Google

*
* *

Haec, paucis exceptis, de KOI
Chronico MSCT. dicto anno ſum
mentatus. Intercedebat triennium, cu
GEORG. ECCARDVS (cuius vti vaſta
ditionem & magna, in rem praeſertim
ricam, merita maximi facio, ita ἀπο
acerbo dolore proſequor) *Corpus Hiſ*
*medii aeui, ſiue Scriptores res in orbe v*
*praecipue in Germania, a temporibus maxi*
*roli M., Imperatoris, vsque ad finem ſe*
*C. N. XV geſtas, enarrantes aut illuſtra*
*variis codicibus manuſcriptis per multos*
*collectos, & nunc primum editos*, Lipſ.17
euulgaret, inque Tom. II col. 432—13
Chronicon, cui tertium locum asſig
publici iuris faceret, atque hac ration
ſtre opus mirum in modum ornaret.
buntur enim omnes rerum hiſtoricaru
riti et idonei arbitri, Kornerianum C
con in hoc Corpore inter reliqua t
eminere, quantum lenta ſolent inter vi
cupresſi. In Praefatione n. III egit Ecc
de KORNERO, eundemque *Lubeca ori*
diſertis verbis dicere nullus dubitauit.
maduertit ſimul ex ipſa hiſtorici no
ctione, quod is aliquando *Curſoris ſen*
*rum* munus Magdeburgi obierit, an.

Digitized by Google

burgi Synodo prouinciali interfuerit, & 421 Treviris egerit. Reliqua, ad notitiam NERI ſpectantia, ex noſtra Commenta-e, quam honoris ergo citat, depromſit: ſimul de codice Chronici Korneriani taceo Helmeſtadienſi, hac inſcriptione: *nica Fratris Koerners a conſtitutione Ro-e Ciuitatis*, & hac Praefatione, (quam etiam damus, quoniam ab ea, quae ſupra ſqq data, plane differt) gaudente: *Quo-infima huius mundi diligenti animo intuenti lucide apparet, quod librorum copioſa vni-tas, praeſentis vitae exigua breuitas, memo-atque reminiſcentiae ſedula labilitas non ntur omnia dicta & praecepta pariter animo chendi; quare mihi, omnium fratrum meo-minimo, viſum eſt, vt pro modulo mei inge-diuino iuuamine mediante, ex plurimorum um ſumma vnum opuſculum compingerem ndioſe & ſummatim, in quo vitae geſtaque lium & Philoſophorum, nec non bella Regum, eorundem, quam Chriſti fidelium, vna cum bus & factis Pontificum orthodoxorum legen-& audientibus patefierent, vt non tantum hiloſophorum moribus ac praelucidis multo-Romanorum conuerſationibus Pontificum ad pandum ſcelera, ſectandumque virtutes ex-ntur, verum etiam ex bellis famoſis circum-e vſque in praeſens per orbem inter diuerſa*

*reg na*

Digitized by Google

*regna et reges commiſſis, vel antequam
Rex noſter pacificus, qui locutus pacem in
ſuam, quanto feruore contra hoſtes ſpiriti
pro gloria coeleſti pugnare debeant, informa
Illi quidem, vtpote infideles, huius ſalutis et
ignari & penitus exſortes, tam acriter dim
runt pro ſalute temporali, tantum ad g
momentaneam vel adipiſcendam vel tue
Ex caedibus quoque hominum in eisdem p
innumerabiliter perpetratis licet aduertere
tatem Dei in reprobos, quos quaſi pecora
viliter & abiectos reputans, peccatis eoru
gentibus, tot eorum millia, tanquam innume
multitudines in ſingulis fere bellis per
hoſtium interire, ſimulque in corpore &
paſſim perire permiſit. E contrario vero bon
eiusdem & clementiam in electos, pro quibus
in fine rex Iſrael, mutato habitu, ne agnoſcere
hoſtibus, vel forma ſerui ſuſcepta noſtrae
litatis armis indutus, vt quod infirmum e
fortius eſſet hominibus, in campum huius
pugnantes, contra quos debellaturus aduenit
eos ab vtraque morte miſericorditer libe
vsque ad proprii ſanguinis effuſionem multi
& copioſam, inſuper & vsque ad mortem ig
nioſiſſimam tam fortiter agonizauit & vici
igitur initium huius opusculi ab conſtru
egregiae ciuitatis Romae. Sicut enim legi*

*S*

Digitized by Google

*peculo Hiſtoriali, ab antiquo duae fuerunt tan-
m ciuitates per totam Theutoniam; vna, quae
ocatur Treviris, ſuper Moſellam aquam ſituata,
ultum nobilis, vbi adhuc viget Archiepiſcopatus
lempnis, quae fertur conſtructa temporibus
brahae, anno aetatis ſuae ſeptimo; alia autem
uitas vocatur Bardewyk, per medium miliare
ſtans a Luneborch, quae iam excidium paſſa, ſita
it ſuper flumine Elmenowe, et conſtructa con-
terat ante ipſius deſtructionem ad 2060 annos.
ius autem deſtructor fuit Henricus Leo Magnus,
ux Saxoniae & Weſtphaliae, vt infra patebit
no Domini* 1180. Hoc Chronicon licet non
cipiat ab initio mundi, quemadmodum co-
ex Lubecenſis pariter ac Luneburgenſis, ad
ndem tamen annum, ſcilicet 1435, excurrit,
od me itidem obſeruaſſe memini, cum Hel-
ſtadii in Bibliotheca Iulia iſtud perluſtra-
m, ECCARDVS l. c. iſthaec etiam annota-
: *Pleraque conueniunt cum noſtra editione; ſed
ra omiſſa ſunt, pleraque breuius comprehenſa:
ni quoque non ab initio cuiusvis paragraphi
ecti, ſed in margine ſaltem annotati, & circa
m plane neglecti: nec auctores, vnde enarratio
ſumta, vbique adduntur.* Tres itaque no-
iles Chronici Korneriani codices in his ter-
innotuerunt, *Helmeſtadienſis*, *Lubecenſis*,
*neburgenſis.* Helmeſtadienſem primum

nominio, quoniam prima videtur eſſe
γραφία et delineatio magni huius o
Poſt hunc colloco Lubecenſem, quia
nior eſt, & plura, quam Helmeſtadienſis
plectitur. Tertium locum aſſigno L
burgenſi, quem inter ac Lubecenſem q
intercedat ſimilitudo, docuit me Vir,
nunquam non honoris cauſa appello,
CHAEL RICHEY, in elegantiſſima Ep
Hamburg. Prid. Non. Aug. 1722 ad me
ſcripta, in qua, inter alia, iſthaec legun
*Ex iis, quae in Bibliotheca publica* (Lune
genſi) *extant, pauca tantum referam, quae i
Tuam faciunt. KORNERI duo exempla
alterum chartaceum, paullo quidem recentius
tamen probum; alterum membranaceum, L
cenſi veſtro adeo ſimile, vt ſcripturae indici
gnoſcere non potuerim, vtrum iudicare deb
antiquius. Quin manum vtriusque vnam
demque fere ſuſpicor. Haeſit illud diu in ma
ECCARDI, qui animum ab editione non
alienum profitebatur, ſaltem quod ad nobi
ex vaſto corpore excerpenda. Laudabat
Tuam de Kornero Commentationem.*
Quamuis autem interdum nonnulla ha
Codex Lubecenſis, quae in Luneburgen
omnia, ab ECCARDO edita, accurate de
pta, deſiderantur; multo tamen plura ſ

qu

ıibus Lubecenſis Codex caret, quod ex
ıllatione certiſſime cognoui. Inde concludo,
uneburgenſem codicem poſt Lubecenſem
:riptum eſſe, ſi non ab ipſo KORNERO, ſal-
:m a ſcriba, (quem fuiſſe ſupra §. 2. comme-
ıoratum *Tilemannum Rother*, non *Rotherhoſium*,
c. diſerte affirmat ECCARDVS) qui habuit
ˣemplar, ab auctore reuiſum, emendatum,
ıctum. In more ſcilicet habebant poſitum
edii aevi ſcriptores, vt libros ſuos aliquoties
:ſcriberent, inter deſcribendum autem varia
odo omitterent, modo adderent, modo im-
utarent, modo emollirent, modo transpone-
nt. Quas cogitationes poſteriores, prioribus
eliores, hic quoque collatio Codicis Lube-
*nſis* cum Luneburgenſi luculentiſſime de-
onſtrat. Quemadmodum vero operarum
rores non deſunt in editione Eccardiana,
g.

ol. 435. l. penult. *depida* pro *depicta*.
ol. 466. l. 63. *adem* pro *eadem*.
ol. 467. l. 33. *parti* pro *parte*.
ol. 468. l. 45. *poſſidendum* pro *poſſidendam*. etc.
ol. 484. l. 12. 23. 49. *Sexageſimus* pro *Septua-
geſimus*, ſ. LX pro LXX.
ol. 493. l. 15. *impotentibus* pro *imponentibus*;
ı non paucos calami errores in Codice Lube-
nſi occurrere, negari haud poteſt, quorum
iquos ex Tom. I. annotabo.

Pag. CC XXX. c. (in Vita Ludovici) *vi*
*primo* pro *viceſimo ſexto.*
DCCC XXXVII pro DCCCXI
*Lotharigio* pro *Lothario.*
d. *Lodevici* pro *Lothar.i.*
Pag. CC XXXI. b. *viſo* pro *viſu.*
Pag. CC XXXII. b. *celebrante* pro *celebra*
*idolatrie* pro *idololatrie.*
d. *apparuit* pro *apparuerit.*
*conſenſerant* pro *conſenſerat.*
Pag. CC XXXIII. d. *et* pro *vt.*
*ſinodus* pro *ſinodos.*
Pag. CC XXXIV. b. *baltitici* pro *baltic*
d. *plure* pro *plures.*
Pag. CC XXXV. b. *raro* pro *rara.* &c

Iudicandum eſſe de eiusmodi rebus temporum, ad quae pertinent, ratione, n prudens diffitebitur. Similia igitur qui Luneburgenſi Codice offendantur, vix d to, licet eundem perluſtrare nondum li rit. Recte, poſt editum KORNER iudicantem deprehendo laudatum CHEYVM, in Epiſt. Hamburg. 1723. Iul. ad me ſcripta, his verbis: *KORNE Luneburgenſis iſt beſſer als Lubecenſis. Die P gen, ſo ich ehemahls durch gütige Erlaubni Lübeck copiiret, und itzo gegen Eccardi ed gehalten, geben mir davon Uberzeugung. chiedene Zuſätze, ſo im Lüneburgiſchen Ex*

ır befindlich, zeigen des Verfaſſers curas poſte-
ores. Zudem ſo bemercke ich auch, daſs der
rarius Lubecenſis öfters omittendo et commit-
ndo gefehlet. Daſs aber auch Hr. E. nicht
lemahl richtig geleſen, ſolches wollte ihm ohn-
hwer erweiſen, es wäre denn, daſs die Codices
lber in Jahr-Zahlen und Nominibus propriis ſo
ercklich differirten. Etſi itaque Eccardiana
litio ad optimae notae codicem ſit adornata,
aedam tamen verba ac loca ope codicis
ibecenſis melius poſſe intelligi, & rectius
ibi, aſſerere non dubito, pleraque de noſtro
dice pariter ac Editione Eccardiana (quae,
ſt Praefationem, ſtatim incipit a Carolo M.,
quis omnibus, quod alii ſcriptores ea me-
s doceant, omiſſis) dicta, ex ſpecimine col-
ionis,, cum cura quadam et ἀκριβείᾳ
titutae, comprobaturus. Specimen iſtud
dromi inſtar nunc ſiſto: reliqua, quae
multitudinem hic liber non capit, alio
pore et loco, ſi vitam benigne conceſſe-
Numen, in gratiam ſtudioſorum hiſto-
, exhibiturus.

## Nota.

*Deſ.* vel *Deeſt* innuit ea, quae deſunt in Codice Lubecenſi MSC; *Omiſſ.* quae non extant in Codice edito Eccardiano. In Variis Lectionibus L deſignat Codicem manu ſcriptum Lubecenſem: E editionem Eccardianam.

## *Prooemium.*

Col. 431 lin. 13. 14. deſ. *et faſtidium dictai*
*vel colligendi afferi*
l. 14. deſ. *et inducere.*
l. 31. 32. deſ. *ordinis mei chro*
*graphorum, videli*
l. 36. omiſſ. *etiam* poſt *placuit*
l. 39. deeſt *pro* ante *eo.*
l. 40. deſ. *et hiſtorias notabiles*
Col. 432. l. 7. L. *Et.* E. *Vt.*
ibid. L. *ſeruando.* E. *obſeruai*
l. 11. L. *ad.* E. *autem.*
l. 16. L. *actus.* E. *acta.*
l. 17. deeſt *audiui.*
l. 21. L. *omnino.* E. *omnimodo*

## *Chronicon.*

Col. 432. l. 31. L. *Franconia.* E. *Franconi*
l. 41. deeſt *Karolum.*
Col. 433. l. 6. L. *maioritate.* E. *maieſtate*
l. 7. 8. deſ. *Extra eccleſiam e*
*non eſt imperium. XX*
*q. 1. C. Sed illud.*
l. 10. 11. 12. deſ. *Imo et Rex Fra*
*rum ſub eo eſt, vt dicit Bo*
*facius VIII in Extravaga*
*quae incipit Vna.*
l. 15. 16. 17. deſ. *De ſtatura auten*
*diſpoſitione huius Imperi*

*ris videre poteris ſupra anno XXX Conſtantini V. CCXIIII. D. F.*

l. 24 deeſt *animo.*

ibid. omiſſ. *autem* poſt *nunc.*

l. 37. L. *a Papa.* E. *ab Apoſtolico.*

l. 45. 46. deſ. *allata contra eos mortis ſententia.*

l. 46. L. *et vita.* E. *et vitae ac membrorum integritas.*

l. 51. L. *Romane.* E. *Romae.*

434. l. 2. L. *inquirendum.* E. *indagandum.*

l. 4. 5. deſ. *quae per Yſuardum monachum in vnum volumen redigi fecit.*

l. 5. L. *et inuentum eſt.* E. *inuentum eſt ergo.*

l. 8. L. *dici.* E. *vt dicatur.*

l. 15. L. *ſubiecti.* E. *ſubacti.*

l. 16. L. *collibus ſuis.* E. *collibus eorum.*

l. 16. 17. deſ. *et crines longos deferrent.*

l. 17. L. *eis.* E. *in eis.*

l. 18. deeſt *ideo* poſt *ſtatuit.*

l. 38. deeſt *ſuam* ante *ſuperbiam.*

l. 58. L. *ad eundum in praelium.* E. *ad ineundum praelium.*

435. l. 1. L. *tradebant.* E. *tradiderunt.*

l. 6. deſ. *in praeiudicium et grauamen noſtrum.*

l. 9 deeſt *praedicti.*
l. 14. L. *Rome.* E. *Romanae.*
ibid. L. *appropinquaſſent.* E. *a*
*pinquare coepiſſent.*
l. 15. L. *ſe diuidentes.* E. *ſe ſepar*
l. 20. L. *Romanam.* E. *Romam.*
l. 24. L. *conſuetae.* E. *conſueta.*
l. 28. L. *videlicet.* E. *ſcilicet.*
l. 32. L. *vel.* E. *aut.*
l. 42 deeſt *ipſis.*
Col. 436. l. 8. L. *ſecluſi.* E. *excluſi.*
l. 34. L. *ſpecialiter eorum* E. *ſ*
*tualiter.*
l. 39 ſqq inſertum eſt in Cor
Eccardiano iudicium
Bulla, quam Carolus F
nibus dediſſe dicitur.
l. vlt. L. *Conſtantinopolitam.* E. *C*
*ſtantinopoli.*
Col. 437. l. 4. L. *Helingandum.* E. *Helingland*
l. 5. L. *vt ſic.* E. *et vt.*
l. 13. L. *religavit.* E. *relegauit.*
l. 14. L. *Nyceforus.* E. *Nicephor*
l. 22. L. *regnauit.* E. *imperauit.*
l. 38. deſ. *in eremo.*
l. 48. L. *Et erat.* E. *Erat autem*
l. 52. L. *Normannorum.* E. *Nordm*
*norum.*
l. 56. L. *Synnduelt.* E. *Synndfelt.*

l.

Digitized by Google

l.58. L. *Emeſam.* E. *Emezam.*
l.penult. L. *Luneborch.* E. *Luneburg.*
438.l.10. L. *ſanctorum Patrum.* E. *catholicorum doctorum et Patrum.*
l. 16. L. *Liciam.* E. *Lyciam.*
l.19. L. *intollerabili.* E. *ineuitabili.*
l. 20. L. *inſequente.* E. *perſequente.*
l.26.27. deſ. *nomine Abdella ſecundum Yſuardum in Chronicis.*
l. 29. deſ. *atrii vario colore.*
l.30.31. deſ. *Erant enim omnia byſſina tam tentoria, quam funes, diverſis tincta coloribus;*
l.44. L. *Lipparitana.* E. *Lyparitana.*
l. 48. deſ. *in viſu.*
l.52.53. L. *permiſſu tuo deleti ſumus.* E. *permiſiſti, nos et populum iſtum ſic a paganis deleri.*
l.54. L. *multa.* E. *longa.*
l. 56. L. *potui.* E. *valui.*
l.60. L. *ſplendere.* E. *reſplendere.*
439.l. 5. deeſt *tenebrae.*
l.10. L. *baſilicam.* E. *baſiliam.*
l.13. omiſſ. *in* ante *Obotritos*
l.21. deeſt *patibulo.*
l. 26. deeſt *ſunt.*
l. 32. L. *Rolik.* E. *Kolik.*
l. 38. L. *ripam.* E. *partem.*
l.39. L. *praetexit.* E. *praetexerit.*

l. 44. L. *Dortaſam.* E. *Dortoſam.*
l. 45. deſ. *dimiſſa obſidione.*
l. 51. L. *Lombardinos.* E. *Lombardi*
l. 52. L. *egreſſus.* E. *progreſſus.*
l. 58. 59. deſ. *Campanula etiam qu dam, quam ibidem reliq usque hodie habetur.*
l. 61. L. *dedicauit.* E. *conſecrauit.*
Col. 440. l. 12. L. *praeſidia.* E. *praedia.*
l. 16. L. *a beato collegio ſanctorum.* *a beatorum collegio.*
l. 17. L. *Datum.* E. *Data.*
l. 18. L. *Romane.* E. *Romae.*
l. 33. L. *Wiſere.* E. *Wyſerae.*
l. 35. deeſt *Regem.*
l. 36. L. *dicens.* E. *dicentes.*
l. 40. deſ. *pro temporis congruitate*
l. 43. L. *viuus remanſit.* E. *ſup vixit in ipſis.*
l. 48. L. *Karolus.* E. *Karolo.*
l. 53. L. *Hammoborch.* *i. Hamborch Hammoburg, id eſt, Hambo*
l. 58 ſqq deſ. *In regno Danorum — viri.*
Col. 441. l. 7. L. *dedit.* E. *praefecit.*
l. 16. L. *Egiſtum.* E. *Egiſtium.*
l. 34. L. *praedicti.* E. *ſupradicti.*
l. 35. L. *vſque ad.* E. *vſque.*
l. 38. L. *ſupradicta.* E. *ſuprascript*

l.

l. 44. deeſt *dictis.*

l.46.47.deſ. *vbi prius fundata extiterat.*

442.l.7. L. *Britannicus.* E. *Britannus.*

l.11 deeſt *ſua* poſt *aetate.*

l.13. L. *diuerſis.* E. *diuinis.*

l. 17. L. *Romana.* E. *Roma.*

l.19.20. L. *a clero et populo.* E. *a populo et clero.*

l.38. L. *crepens.* E. *crepans.*

l.39 ſqq. deſ. *Et quod dominus Papa* —— —— *Patrum ſpeciali*

l. 48. L. *facit.* E. *fecit.*

l.49. L. *ſcandalizarentur.* E. *ſcandalizentur.*

l.59.60. L. *cauſa quaeſtionis huiusmodi.* E. *cauſae quaeſtionis huius.*

443.l. 11. deeſt *eſt*

l.41. *L. redierunt.* E. *redeunt.*

l.49. omiſſ. *migraſſe* poſt *ex hac luce.*

l.52. L. *oſtendentia.* E. *indicantia.*

l.55. *L. pariete.* E. *parietate.*

l.58. *L. Domini.* *E. Dominus.*

l. vlt. *L. manibus accurrentium a terra.* E. *manu accurrentium de terra.*

44. l.7. L. *archus.* E. *arcus.*

l. 14. L. *viuentem.* E. *vincentem.*

l.33. *L. clerum.* E. *cleri ſtatum.*

l.38. poſt *abſoluit* omiſſ: *in terra ſancta paganos debellauit.*

l.44.

l. 44. *L. Padelbrunnenſis. E.* [illegible]
*burnenſis.*
l. 56. *L. Myſne. E. Miſynae, pu*
l. 59. deſ. *iterum et iterum* ante
*mauit.*
l. 60. 61. deſ. *et regali ſui praeſi*
*decorauit.*
l. 61. omiſſ. *Bohemiam* poſt *Panno*
Col. 445. l. 1. deſ. *et dignitatibus*
l. 2.3. deſ. *imperium ad eam* ——
*ſtituens.*
l. 4. L. *illam.* E. *Aquisgranum.*
l. 5. *L. deſolatam reparauit.* E.
*chilatam redinſtaurauit*
l. 7. deſ. *et de toto imperio ſingula*
l. 16. deſ. *et fideliter viſitandas.*
l. 18. deeſt *Papales.*
l. 27. *L. conſtituere. E. ſtatuere.*
l. 36. *L. Hammeburgenſi.* E. *Ham*
*burgenſis*
l. 56. deeſt *regulariter*
Col. 446. l. 26 omiſſ. *et* poſt *metricum.*
l. 38. deeſt *hominum.*
l. 54. L. *dictis.* E. *decretis.*
l. 60. L. *ornamenta.* E. *veſtiment*
l. vlt. omiſſ. *eleuatur* poſt *tumba*
Col. 447. l. 24. deeſt *ipſe*
l. 25. deſ. *ſimul cum Rege eo*
*Bernhardo.*

l

l. 45. L. *verbum Dei.* E. *ſemen verbi Dei quaſi ſator fertilitatis.*

l. 46, 47. 48. deſ. *vero, vt et funes praedicationis extenderentur in praeclaris.*

l. 51 deeſt *Sancti.*

l. pen. L. *Durembrie.* E. *Durembere.*

48. l. 3. L. *Widekindi.* E. *Wedekindi.*

l. 13 omiſſ. *fundata* poſt *Modehorſt.*

l. 15. L. *conſtituit.* E. *Mariae fecit.*

l. 21 ſqq. L. *per candidam vaccam preteruehentem fluuium Aham, ubi ſtetit oſtendens virgini glorioſe acceptum locum pro baſilica ſua, vbi vir Dei.* E. *praevio lumine corporali ſibi locum oſtendit. Nam vacca candida in vtroque cornu cereum ardentem deferens, ſpiritu Dei ducta, glorioſum virum Waldgerum praeiuit, et ad riuulum Aham, vbi ſerpentium et repentium vermium fuit habitatio, ſed Sanctorum commoratio futura, perduxit. Gratulabundus ergo vir Dei Eccleſiam ibi.* +

l. 32. *L. quieſcit.* *E. requieſcit.*

l. 33 ſqq. L. *eccleſie dedit.* E. *cum haeredem non haberet, Deo ac virgini benedictae deuotus obtulit. Ob huius autem oſtenſionis memoriam vsque hodie*

Digitized by Google

*hodie vitula datur ibidem D*
*vientibus in anniverſario dict*
*patris ſancti.*
l. 48.49. deſ. *Suabam —— ord*
l. 57. *L. ſcilicet. E. ſiue.*
l. 60 ſqq. Col. 449. l. 1 ſq
*Et ſicut Corbeyam nouam —*
*accipiat miſſum.*
Col. 449. l. 15. *L. poſuerunt. E. depoſue*
l. 25. *L. et reliquiis. E. cum rel*
l. 40. *L. octo annis. E. ſeptem*
l. 42. *L. ſecum. E. ſibi.*
l. 55. *L. Egdore. E. Egdarae.*
Col 450. l. 4. *L. locum. E. lacum.*
l. 6. *L. longitudine. E. longitu*
l. 20. *L. reſtitutus. E. damna*
l. 28. deſ. *ab eo.*
l. 30. *L. accepit. E. ſuſcepit.*
l. 36. omiſſ. *ſe* ante *excuſauit.*
l. 55. *L. in longitudine XV ped*
*latitudine ſex, in ſpiſſitudin*
*habens. E. cuius longitudo*
*XV, latitudo ſex, ſpiſſitudo*
*duos habuiſſe fertur.*
l. vlt. *L. ympnum. E. hymnum.*
Col. 451. l. 4. L. *Qui.* E. *Sed.*
l. 9. deſ. *ſecundum Hugonem.*
l. 10. 11. deſ. *cuius —— —*

Digitized by Google

l. 13 ſqq. deſ. *annuente Eugenio —— miraculis claret.*

l. 21. L. *Vrbanus.* E. *Valentinus.*

l. 25. deſ. *ſecundum Hugonem.*

l. 32. deeſt *ſuo.*

l. 35. deeſt *Lodowici.*

l. 43 ſqq. deſ. *Hic ſecundum —— in Speculo.*

l. 56. L. *tractatum.* E. *tractatus.*

452. l. 3. L. *vaſtauit.* E. *devaſtauit.*

l. 4 ſqq. L. *annona deſcendit cum pluuia ſimilis frumento, ſed paululum breuiora et rotundiora grana habuit.* E. *trans Garumnam, ſecundum Egghardum, in pago Aginenſi annonam de coelo deſcendiſſe ferunt cum pluuia, ſimilem frumento, ſed paululum breuiora ac rotundiora grana habuiſſe.* +

l. 17. L. *lacertae.* E. *locuſtae.*

l. 32. L. *et terris.* E. *et in terris et ciuitatibus.*

l. 42. omiſſ. *Imperator.*

l. 53. deſ. *ſecundum Vincentium in Speculo.*

l. 55. 56. L. *fecit nuptias filio ſuo.* E. *Caſtri filio ſuo Loringo mirabiles celebraſſe fertur nuptias*

l. 57 ſqq. deſ. *Duxerat—— audiret.*

l. 60

l. 60 ſqq. L. *Hic cum in die m rum ſuarum propter multas ſoli dines ad menſam cum amicis im accedere deberet, venit in m eius, illo die ſe miſſam non a quod ante prandium, ſi qu potuit, nunquam negligere conſ rat.* In multis differt editic cardiana, quae conferri pot

Col. 453. l. 18. deeſt *vertit.*

l. 23. deſ. *et non ſine graui comitu perturbatione.*

l. 24. omiſſ. *ſponſo* poſt *Loring*

l. 29. L. *ibi inuenies.* E. *ibidem rep*

l. 39. L. *equitauerat.* E. *mulitaue*

l. 41. deſ. *praeſtolari ſuum aduen*

l. 48. deſ. *pretioſisſimis amictus mentis et.*

l. 49. L. *mirabili.* E. *indicibili.*

l. 52. 53. deſ. *nec in cor mortali minis vnquam aſcenderunt*

l. 60. L. *putabatur.* E. *expenſa mabatur.*

l. pen. L. *praeſtolari.* E. *obſeruar*

Col. 454. l. 2. L. *eſſe.* E. *fore.*

l. 4. 5. 6. L. *ad duas horas tecu iſta inenarrabili iocunditate fu adhuc per duas horas, vt puto, t in hac tua iucunditate inexpli moras traxi.*

Digitized by Google

l. 15. L. *mulum aſcenderat.* E. *ipſum mulus aſſumſerat.*

l. 20. L. *alia enim.* E. *longe namque alia.*

l. 21. L. *locorum apparuit.* E. *loci illius pro tunc erat.*

l. 22. deſ. *cum a familia ſua receſſiſſet.*

l. 23. L. *et.* E. *eo quod.*

l. 24. L. *putabat.* E. *aeſtimabat.*

l. 25. L. *apparebat.* E. *appareret.*

l. 26. L. *eſſe idem apparebat.* E. *idem eſſe ſibi videbatur, qui prius.*

l. 28. deſ. *in admiratione ſic ſtetiſſet, et.*

l. 33. deſ. *vt intromitteretur.*

l. 39. deeſt *quaſi* poſt *nunc.*

l. 40. deeſt *Coenobitarum.*

l. 41. 42. deſ. *Quid eſt, quod loqueris?*

l. 44. 45. deſ. *Quomodo ergo verum eſt, quod dicis?*

l. 50. L. CCC XLI. E. CCC XLVI.

l. 57. 58. L. *narrauit Abbati ſeriem hiſtorie.* E. *incepit Abbati totius ſeriem recitare.*

l. vlt. L. *cibos.* E. *cibum.*

ol. 455. l. 1. L. *ut.* E. *cum.*

l. 4. deeſt *haec.*

l. 6. deeſt *Comes.*

ibid. deeſt *aut bibendi.*

l. 8. deeſt *venerabilium.*

l. 11. L. *perturbare conuiuas*. E. *in*
l. 20. L. *accepiſſet*. E. *magna deg*
*mox*.
l. 21. 22. L. *praeſentes*. E. *qui in ſ*
*Comitis illius ſancti conuener*
l. 23. L. *Dei*. E. *diuinam*.
l. 24. deſ. *et ſolennes funeri ex*
*tes*, *et*
l. 25. 26. deſ. *ad propria ſunt re*
l. 33. deeſt *atque*.
l. 35. L. *ergo*. E. *quoque*.
l. 53. ſqq. deſ. *Strabus* — —
Col. 456. l. 16. deſ. *in Speculo*
l. 17. 18. L. *et alium apparatum v*
E. *aliaque ornamenta ſe*
*apparatus*.
l. 19. L. *hoc diſtricte precipiente*.
*ſtatuente diſcrete et praecipi*
l. 24 ſqq. L. *a praedicatione Da*
*et Sueorum reuertentem*. E.
*norum* —— *deſtinauerat*.
l. 29. L. *dictam*. E. *praedicta*
Col. 457. l. 4. L. *regnauit*. E. *imperauit*.
l. 14. deſ. *cognomine Caluum*.
l. 16. L. *auus*. E. *Karolus*.
l. 23. L. *Fontanyth*. E. *Fontanic*
l. 24. deſ. *in Speculo*.
l. 25. L. *Karolum Caluum*. E.
*wicum*, *Karolum*.

Digitized by Google

l. 26. deeſt *tamen.*
l. 38. L. *dictam.* E. *praedictam.*
l. 44. L. *penes.* E. *iuxta.*
l. 50. L. *enim.* E. *autem.*
458. l. 4 ſqq. deſ. *Huius Sergii frater* — — *auaritia ſua vaſtauit.*
l. 11. deſ. *et fratris eius.*
l. 29. deeſt *S.*
l. 34. L. *pasſione.* E. *poſſesſione.*
l. 35. L. *dicte.* E. *nuncupatae.*
l. 41 deeſt *annis.*
l. 62. L. *etiam.* E. *quoque.*
459. l. 3 ſqq. deſ. *Hic etiam Papa* — — *Inſuper et.*
l. 12. omiſſ. *qua conſecutione et* poſt *ex*
l. 13. deſ. *monſtroſam et*
l. 15. deſ. *et ſtagnalibus, praeſertim*
l. 38. L. *vrbis.* E. *vrbi.*
l. 53. L. *Ganderſemenſe.* E. *Garderſemenſe.*
l. 59 ſqq deſ. *qui mox* — *obſeruanda.*
460. l. 8. L. *Marcelli.* E. *Marcellini.*
l. 18. L. *permanſit.* E. *perſeuerauit.*
l. 32. deeſt *ſuum.*
l. 52. L. *eſſe.* E. *fuiſſe.*
l. 56. deeſt *Pypini.*
l. 59. L. *Lemonicas.* E. *Leumonicas.*
461. l. 8. omiſſ. *et* poſt *Friſiam.*
l. 17. deeſt *decimo.*



Digitized by Google

l. 28. L. *a ſe.* E. *ab eo.*
l. 32. L. *ergo.* E. *autem.*
l. 36. deeſt *et*
ibid. L. *promitto.* E. *promittat*
l. 44. L. *pauper.* E. *in voluntaria* *pertate.*
l. 53. L. *ſibi.* E. *ei.*
Col. 462. l. 6. L. *egenis tribuit.* E. *men* *impertiebatur.*
l. 16. L. *habitum.* E. *chlamid*
l. 21. L. *ferre.* E. *deferre.*
l. 25. L. *miſſam dicere.* E. *ad m* *dicendam ſe praeparare.*
l. 26. 27. L. *plures aſtare demones,* *confitenti ſibi vidit plures ang* E. *plures Angelos, fugatis daem* *bus, famulari.*
l. 33. 34. deſ. *a ſententia excommu* *tionis, quam incidiſſet*
l. 36. L. *Papa.* E. *poſt.*
l. 37. L. *predictum.* E. *ſupradic*
l. 42. omiſſ. *ſuus* ante *domini*
l. 49. deeſt *vnus.*
ibid. L. *accipiens.* E. *recipiens.*
l. 53. L. *operuit.* E. *cooperuit.*
l. 59. omiſſ. *ſanus* ante *iacere.*
l. 63. L. *affectum.* E. *deſiderium*
ibid. L. *Tandem vero.* E. *Vnde tan*
Col. 463. l. 2. L. *ipſos.* E. *epiſcopos.*

Digitized by Google

l.15. L. *alia.* E. *altera.*
l.29. L. *extitit.* E. *exiſtit.*
l.37. L. *Prunne.* E. *Prumiae.*
l.38. L. *Domino.* E. *Chriſto.*
l.40. L. *altricacio.* E. *altercatio.*
l.56. L. *alii.* E. *alia*
Col.464. l.22 poſt *reliquit* omiſſ: *Tunc etiam lapis molaris de nube cecidit magnus videntibus multis.*
l.57. L. *fluxit.* E. *fertur pluiſſe.*
l.vlt. L. *vaſtare.* E. *devaſtare.*
Col.465. l.1. L. *aſtare.* E. *aſſiſtere.*
l.14. L. *Lintrudi.* E. *Liuttrudi.*
l.18. L. *bono.* E. *beato.*
l.21. L. *Lintrudis.* E. *Liuttrudis.*
l.22. L. *Frantula.* E. *Francula.*
l.24. deeſt *Papa.*
l.26. deeſt *eccleſiam.*
l.29.30. deſ. *ut ſic* —— *eccleſia.*
l.34. L. *regendam.* E. *regenda.*
l.45.46. L. *talis eſt.* E. *ſequitur et eſt talis.*
l.59. L. *ſerentibus.* E. *ferentibus.*
Col.466. l.10. L. *etiam.* E. *et.*
l.28. L. *ſibi.* E. *ibi.*
l.47. L. *virginis Dei.* E. *ſemper virginis.*
l.54. L. *dicti.* E. *ſupradicti.*
l.57. L. *Hameburg dicto.* E. *qui dicitur Hammeburg.*



Digitized by Google

l. 61. omiſſ. *omnes* ante *miniſtri.*
l. 64. 65. L. *ipſaque.* E. *ipſa quo*
Col. 467. l. 21. L. *ſtatu.* E. *tam.*
l. 33. omiſſ. *antea* ante *ablata.*
l. 54. deeſt *Anſchari.*
l. 57 ſqq deſ. *Quod tibi* —— *larg*
l. 60. L. *honeſtate.* E. *vivacitat*
l. 63. omiſſ. *occultis* poſt *morſib*
l. penult. L. *quanta.* E. *quanta*
Col. 468. l. 10. *L. cognoſcant.* E. *cognoſc*
l. 16. *L. oſtendens.* E. *oſtender*
l. 27. *L. determinationes.* E. *dec*
l. 31. *L. iurando.* E. *iuramento.*
l. 49. *L. Andacer.* E. *Audacer.*
l. 58. omiſſ. *ſuae* poſt *concubina*
Col. 469. l. 5. L. *Xantum.* E. *Xanctum*
ibid. *L. agere.* E. *peragere.*
ibid. *L. eſt.* E. *fertur.*
l. 7. *L. et occiſus.* E. *occiſus fuiſ*
l. 12. *L. regnorum.* E. *regni.*
l. 18. omiſſ. *et* poſt *baptizar*
l. 19. *L. militare impedire.* E. *e*
*praepedire.*
l. 21. *L. pauca.* E. *aliqua.*
l. 22. *L. dicti.* E. *praedicti.*
l. 30. 31. deſ. *vt clarius* ——
*Hammeburgenſium.*
l. 32. omiſſ. *alia* poſt *eſt.*
l. 34. omiſſ. *alia* ante *inſula.*

Digitized by Google

l. 35. L. *Rodſchilt.* E. *Roſchild.*
l. 36. omiſſ. *etiam* ante *inſula.*
l. 37. *L. nominatur. E. nuncupatur.*
l. 42. *L. et. E. vel.*
l. 44. *L. Sithicas. E. Scythicas.*
ibid. *L. Meotides. E. Maeotidas.*
l. 46. *L. Norwegia. E. Northmannia.*
ibid. *L. altisſima. E. latiſſima.*
l. 52. deeſt *extendi.*
l. 56. *L. nuncupantur. E. nominantur.*
ibid. *L. Scaraue. E. Scarane.*
l. 57. *L. autem. E. vero.*
l. 59. *L. Bircam. E. Burcam.*
p. 470. l. 23. L. *finem.* E. *limitem.*
ibid. deeſt *et* poſt *vbi.*
l. 27. *L. educit. E. educat.*
l. 33. *L. etiam. E. et.*
l. 44. *L. ſancti Olaui. E. beatiſſimi Olai.*
l. 47. *L. aquilonaris. E. aquilonis.*
l. 49. *L. ambit. E. amplectitur.*
l. 56. *L. diſperſae. E. aſperſae.*
l. 60. L. XVI. E. XV.
p. 471. l. 20. *L. vocatur. E. appellatur.*
l. 24. omiſſ. *verſus Septentrionem.*
l. 27. omiſſ. *et* poſt *copia.*
l. 46. deſ. *Suediae ſiue.*
l. 56. *L. rotam ſolis. E. ſolem.*
p. 472. l. 11. *L. Sueorum. E. Danorum.*
l. 28. deeſt *ecce*



Digitized by Google

l. 35. omiſſ. *et* ante *abſorberi.*
l. 37. *L. confugientibus. E. fugie*
l. 48. *L. contemplantur. E. cont*
*ſunt.*
l. 53. *L. dilaceratus. E. dilania*

Col. 473. l. 3. 4. deſ. *ſub Epiſcopo Tra*
*Edilbaldo.*
l. 10. *L. Hutbertus. E. Gutbertu*
l. 51. 52. deſ. *et alios ſubſ*
*compulerunt.*
l. 52. deeſt *quae.*
l. 53. *L. ut. E. prout.*
l. 53. 54. deſ. *tantum laicalis com*
*eis conceſſa eſt.*
l. 62. *L. in breui. E. non multo*

Col. 474. l. 11. *L. ibique. E. et ibi.*
l. 16. *L. fidem criſti. E. Chriſtianis*
l. 19. deeſt *Chriſtiana.*
l. 20. *L. ſolidatur. E. ſolidatus.*
l. 23. *L. ritum. E. cultum.*
l. 25. *L. perſequendo cepit. E. perſeq*
l. 30. *L. fidem criſti receperunt. E. n*
*Chriſtianitatis aſſumſerunt.*
l. 36. deſ. *et Romanos.*
l. 42. deſ. *in Speculo.*
l. 47. *L. celebraret. E. celebrare incip*
l. 47. 48. 49. *L. ab angelo ſacris ve*
*exſpoliatus occiditur. E. fertu*
*a*

Digitized by Google

*angelo Dei ſacris veſtibus ſpoliatus ante altare fuiſſe interfectus.*

ol. 475. l. 15. L. *dum.* E. *cum.*

l. 42. L. *homagium.* E. *ſubiectionem.*

l. 43. deeſt *ſuis.*

l. 45. omiſſ. *et* ante *ceteris.*

l. 50. L. *appellauit.* E. *nominauit.*

l. 51. deeſt *eius.*

l. 58. omiſſ. *usque* ante *in preſentiarum.*

l. 62. L. *qui.* E. *et.*

ol. 476. l. 18. L. *fecit.* E. *conſtituit.*

l. 19. L. *Simdago.* E. *Symbdagro.*

l. 22. L. *nimis.* E. *multum.*

l. 30. L. *Demmyn.* E. *Dymmin.*

l. 38. L. *Weldad.* E. *Weldal.*

l. 43. L. *poſtea.* E. *poſtmodum.*

l. 55. L. *Rodſchilde.* E. *Roskilde.*

ol. 477. l. 6. L. *XI annos.* E. *XV annos.*

l. 8. deeſt *nomine.*

l. 11. L. *exiſtens.* E. *eſſet.*

l. 21. L. *ſortiri non debet.* E. *ſortitur nondum.*

l. 30. L. *Hiewardo.* E. *Hyerwardo.*

l. 53. L. *extitit.* E. *erat.*

l. 63. L. *Mymmyg.* E. *Mymming.*

ol. 478. l. 8. L. *et ita ultus eſt patrem ſuum.* E. *in vltionem patris ſui.*

l. 12. 13. L. *et erat.* E. *hic fuit.*

l. 16. L. *Oſſreſſunt.* E. *Oreſſunt.*



Digitized by Google

l. 28. omiſſ. *usque* ante *ad.*
l. 60. L. *ſubegit.* E. *ſubiecit.*
Col. 479. l. 4. omiſſ. *Chriſti* ante *natiu*
l. 10. 11. deſ. *per Tiberium et Agri*
*et immediate poſt per eundem.*
l. 14. *L. venerant. E. venerunt.*
l. 24. L. *et.* E. *aut.*
l. 27. L. *auream.* E. *aream.*
ibid. *L. Eddoram. E. Egdoram.*
l. 39. omiſſ. *terribilem* poſt *drac*
l. 44. *L. Ruciam. E. Ruoam.*
l. 47. L. *et.* E. *ac.*
l. 63. L. *tantum.* E. *tamen.*
Col. 480. l. 1. *L. talionem. E. vicem.*
l. 4. deeſt *regni.*
l. 29. L. *Godrie. E. Sodric.*
l. 33. *L. Hundeger. E. Hundengh*
l. 35. L. *Ham. E. Gam.*
l. 40. *L. occidit. E. interfecit.*
l. 49. deeſt *Nobiles.*
l. 49. 50. 51. deſ. *in hoc* ——— *Dan*
l. 58. deeſt *dictus.*
ibid. L. *Kyngher. E. Ryngher.*
l. 59. omiſſ. *Haroldus.*
Col. 481. l. 4. deeſt *quod.*
l. 32. *L. occiditur. E. occidit.*
l. 33. omiſſ. *Hothor* poſt *gladi*
l. 37. *L. ibi. E. ibidem.*
l. 45. *L. fortiter. E. viriliter.*

l. 47. *L. Butel. E. Buchel.*
l. 48 deeſt *notabilibus.*
l. 49. *L. fuit. E. dictus eſt.*
l. 56. *L. Schaure. E. Schaniae.*
l. penult. *L. paruo. E. porro.*
1482. l. 2. *L. fuit. E. erat.*
l. 8. deeſt *terras.*
l. 10. *L. Italia. E. Italiam.*
l. 13. omiſſ. *prout ſupra.*
ibid. *L. dictus. E. nominatus.*
l. 21. L. *in breui defunctus eſt.* E. *tandem defunctus.*
l. 22. *L. tabefactus. E. defecit.*
l. 27. *L. valido. E. magno.*
l. 31. *L. finaliter. E. tandem.*
l. 32. 33. L. *cum cultro transfixus interiit.* E. *cum cultello transfixus eſt in ventre.*
l. 33. deeſt *dictus.*
l. 39. omiſſ. *pacem.*
l. 49. *L. Ruſciam. E. Ruciam.*
l. 50 deeſt *ſingulos.*
l. 52. deeſt *eos.*
ibid. *L. Tandem vero. E. Sed tandem.*
l. 60. L. *Lothbrodi*, E. *Lochbroki.*
l. 62 deſ. *quia propter ſuam improbitatem.*
l. 63. deeſt *fuit.*
l. antepenult. L. *reliquit.* E. *relinquens poſt ſe.*
l. penult. L. *dictus.* E. *nominatus.*

lin.

Digitized by Google

lin. vlt. L. *hic.* E. *iſte.*

Col. 483. l. 7 omiſſ. *regni* poſt *primati*

l. 10. deeſt *circiter.*

ibid. L. *perempti ſunt.* E. *corr*

l. 13. *L. eos.* *E. eosdem.*

l. 15. deeſt *dictus.*

ibid. L. *facto.* E. *conſtituto.*

l. 20. 21. L. *regno ſuo reſtitutu*
*regnum ſuum introductus.*

l. 23. deeſt *Chriſti.*

l. 27. L. *ad.* E. *et.*

l. 28 ſqq deſ. *et pro tunc* —— *de*
*eſt.*

l. 38. L. *in praeſentiarum.* E. *i*
*ſentiam.*

l. 39. L. *vocatur.* E. *dicitur.*

l. 40. L. *Guthoryn.* E. *Eutho*

l. 45 poſt *Erikarus* omiſſ. *quida*
*regnum Danorum tunc ſibi vſu*
*Sexageſimus ſeptimus Rex Da*
*dictus fuit Erikarus.*

l. 49. 50. L. *deſtructae ſunt e*
*neratae clericis interfectis.*
*cineres ſunt redactae, et plures*
*copi et Clerici interfecti.*

l. 50. 51. L. *variae deſolatae.* E
*res deſtructae.*

l. 56. L. *Olauus.* E. *Olaf ſiue O.*

l. 59. deſ. *filius Erici*

Digitized by Google

l.59.60. L. *bellator.* E. *iſte bellicoſus fuit multum.*

l.63. deſ. *de ſeruis et popularibus.*

ibid. L. *exeuntes.* E. *venientes hi homines.*

l.64. deeſt *totam.*

l.vlt. et Col. ſq. l.1 deſ. *et delectati — — vsque hodie.*

484. l.2. L. *fuit.* E. *dictus eſt.*

l.5. L. *hic.* E. *et.*

l.7. L. *Sorm.* E. *Gorm.*

l.8.9. deſ. *ſicut pater ſuus. Iſte temporibus ſuis.*

l.12. L. *memoria digna.* E. *notabilia.*

ibid. L. *leguntur.* E. *reperiuntur.*

l.14. L. *fuit.* E. *eſt.*

l.20. L. *deduxiſſe.* E. *duxiſſe.*

l.24 omiſſ. *vocatus fuit.*

l.25. L. *dicti.* E. *praefati.*

l.26. L. *ſubiecit.* E. *ſubiugauit.*

l.30 deeſt *eis* poſt *occurrerunt.*

l.30. 31. deſ. *ac vnum Marchionem cum eis.*

l.34. L. *fuerat.* E. *erat.*

l.42. omiſſ *vero* poſt *reliqui.*

l.43 deeſt *ipſe* ante *Rex.*

ibid. deſ. *de conſilio matris ſuae.*

l.50. L. *fuit.* E. *dictus eſt.*

l.52. L. *Swecie.* E. *Sweorum.*

ibid.

Digitized by Google

ibid. L. XIIII. E. XIII.
l. 57 deeſt *ſcilicet.*
l. 61. deeſt *dictus.*
Col. 485. l. 1. L. *ſecundario.* E. *ſecundo*
l. 3. deeſt *tamen.*
l. 7. L. *ſubiecit.* E. *ſubdidit.*
l. 11. L. *Gwynaldam.* E. *Swyn*
l. 18. L. *Norwegie.* E. *Norweg*
l. 30. deeſt *S.* ante *Olavi.*
l. 35. deeſt *quatuor.*
l. 42. L. *ad Italiam.* E. *in Itali*
l. 44. deeſt *dictus.*
l. 47. L. *dictus.* E. *nominatus*
l. 55. L. *reduxit.* E. *pro viribus in*
l. 56. L. *Iutiae.* E. *Italiae.*
l. 59. deeſt *dictus.*
l. vlt. L. *extendit.* E. *extendebat*
Col. 486. l. 5. L. *fuit.* E. *dictus eſt.*
ibid. L. *dicti.* E. *praedicti.*
l. 6. ſqq. Quae primo loco runtur in codice Lubecenſ ſecundo loco habet editio E diana.
l. 12. omiſſ. *quoque* poſt *fortitu*
l. 14 ſqq. deſ. *quod cum ad t* ——— *detineri potuit.*
l. 19. *L. Hic iter arripuit verſus t ſanctam. E. Sed iter ſanctum ar*
l. 20. *L. multa. E. magna.*

Digitized by Google

l. 29. deſ. *frater Erici. Iſte Nicolaus.*
l. 41. *L. oppidi. E. de Sleſwik.*
p. 487. l. 5. L. *abductis.* E. *adductis.*
l. 19. poſt *dierum* omiſſ. *ſub compendio duorum dierum.*
l. 31. *L. fuit.* E. *fugit.*
l. 37 deeſt *ergo.*
l. 38. *L. Dacie.* E. *Danorum.*
l. 48. L. *confirmaciones.* E. *confirmatione.*
l. 56. deſ. *quidem Rege.*
ibid. *L. actitata.* E. *opera magnalia.*
l. 57. 58. deſ. *ſed ſuis — recitabuntur.*
p. 488. l. 3. L. *Demyn.* E. *Dymyn.*
l. 13. *L. pugnare.* E. *exſpectare congreſſum belli.*
l. 19. *L. quo facto ipſe defunctus eſt.* E. *et tandem Rex defunctus obiit.*
l. 20. deeſt *dictur.*
l. 26. deeſt *tandem.*
l. 27. deeſt *Regem.*
l. 27 ſqq. L. *captiuum in nocte ſancti Laurentii fecit eum ſubmergi clam, quaſi ipſe hoc ignoraret et regnauit pro eo.* E. *in captiuitatem, a quodam milite ſuo Lago nomine deportatus eſt in nocte S. Laurentii nauigio in medium fluminis, et ſubmerſus eſt, fratre ſuo Abele ignorante, et regnauit Abel pro eo.*

l. 38.

Digitized by Google

l. 38. *L. fuit. E. dictus eſt.*
l. 39. omiſſ. *ſuo* poſt *filio.*
l. 43. *L. attinentiis. E. attinen*
l. 49. *L. conſtruxerant. E. ae*
*verant.*
l. 54. *L. magnam. E. maximam*
l. 60. *L. illa. E. qua.*
ibid. *L. manſit. E. manſerunt.*
Col. 489. l. 4. *L. dictus. E. nominatus.*
l. 12. *L. ut ſuis. E. prout ſuis i*
l. 30. *L. quodam die. E. cum q*
*die.*
l. 31. *L. ſolus exiſtens. E. conſ*
*ſolus domi eſſet.*
l. 31. 32. deſ. *ſociis in mare di*
*cauſa piſcandi.*
l. 33. 35. *L. Butherdus. E. Cuthb*
l. 46. *L. tu. E. cum.*
Col. 490. l. 5. deſ. *in Domino.*
l. 6. 7. deſ. *ſecundum — Slavo*
l. 7. 8. *L. cui ſucceſſit. E. huic*
*viro ſucceſſit in eadem ſe*
l. 8. 9. deſ. *ſecundus Archiepi*
*Hammeburgenſis.*
l. 10. deſ. *et ſanctitatis.*
l. 11. 12. *L. Hic Reymbertus a*
*vit. E. Huius — — qu*
l. 13. *L. oppidi Nordenſis in Friſ*
*de Norda opido Friſiae.*

Digitized by Google

l.13.14.deſ. *ad inſtinctum S.Reymberti.*
l. 15. deeſt *pugnauerunt.*
l.16.17. L. *qui de Danis X M CCC LXVIII occiderunt, plures captiuos ducentes.* E. *et caeſis ex eis X M CCC LXVIII, plures ex eis captiuos duxerunt.*
l.17.18.19.20. deſ. *vnde* — — DCCC LXXXVIII.
l.21.omiſſ. *Reymbertum* poſt *hunc.*
l.43.44. L. *infra.* E. *in litera Papae loco ſuo inſerenda.*
491.l.1. L. *affatus.* E. *afflatus.*
l. 7. L. *verum.* E. *vniuerſam.*
l. 20. omiſſ. *eadem* ante *eccleſia.*
l.34. L. *emunitate.* E. *immunitate.*
l. 46. omiſſ. *poſtquam* ante *ibidem.*
l. 53. L. *fertur.* E. *dicitur.*
ibid. L. *ſublimitate.* E. *dignitate.*
492.l.17. L.*Gherbrandum.*E.*Eberhardum.*
l. 21. deeſt *hic.*
l. 28. L. *Deum.* E. *Dominum.*
l. 38. deeſt *promeruit.*
l. 45. omiſſ. *ſpoliaunt* poſt *ſuum.*
l.46.47. deſ. *et rapacitatis quidem intentor exiſtens.*
l.49 ſqq deſ. *Qui parui* — — — *emendauit.*
l. 57. L. *iſtum.* E. *hunc.*

Col. 493. l. 21. omiſſ. *officium* poſt *eccleſ*
l. 26 ſqq deſ. *Hic imperatoris* -
*ſede conceſſa.*
l. 45 ſq. deſ. *et in* — — *claud*
l. 50. L. *facere.* E. *agere.*
l. vlt. Col. 494. l. 1 ſq. deſ.
— — *reſeruanda.*
Col. 494. l. 34. deeſt *Papae.*
l. 39 ſqq deſ. *Hic Papa* — *de*
l. 56. deeſt *Albuyni.*
Col. 495. l. 5. L. *ſitulae.* E. *ſiculae.*
l. 16 ſq. L. *tantam ad fortunam*
*nit.* E. *quem idem Michael In*
*tor ad tantum prouexerat hon*
l. 18. L. *diceretur.* E. *nominar*
l. 22. L. *occidere.* E. *interficere.*
l. 24. L. *necaſſet.* E. *occidiſſet.*
l. 25. L. *gubernauit.* E. *imperat*
l. 30. 31. deſ. *mirifice auro gemn*
*ornatum.*
l. 32. L. *dominici.* E. *ſanctae*
l. 32 ſqq deſ. *Lodowicus* —
*pertinentiis.*
l. 36. deſ. *in Speculo.*
l. 41. L. *Beneuentum.* E. *Bene*
l. 43. L. *quamquam.* E. *aliqu*
l. 47. L. *fecerat.* E. *fuerat.*
l. 50. L. *fuit prolatum.* E.
*probatum.*

l.54. deſ. *ſecundum Egghardum.*
l.59. L. *ſuccurrebat.* E. *occurrebat.*
l.62.63. L. *immiſcuerat.* E. *in regno ſuo fieri conſenſit.*

Haec ſpeciminis loco e quatuor Impe-rum, CAROLI M., LVDOVICI PII, THARII ac LVDOVICI II, & annexis is ſufficiant. Lector, qui alio tempore, mine volente, accipiet reliqua, inde po- cognoſcere, quanta ſit differentiarum sque codicis multitudo. De qua re, vt alii, ad KORNERVM ſpectantibus, al- eſt apud IACOBUM QVETIFIVM IACOBVM ECHARDVM ſilentium. et enim illi etiam ante aliquot annos in *ptoribus Ordinis Praedicatorum recenſitis,* *que hiſtoricis & criticis illuſtratis, quos in- Iacobus Quetif, abſolvit Iacobus Echard,* 1719. fol., de KORNERO, quem *virum ae, praeſertim Germanicae, peritum* recte nt, agere voluerint, tam pauca tamen , tamque trita, quae, intermiſſis etiam ſcriptionibus, de eodem Tom. I. pag. attulerunt, vt opus hoc vix ſit dignum, KORNERI cauſa euoluatur. Supple- illud aliquo modo & correxit vir doctiſ-s, IO. ERH. KAPPIVS, in pererudita *ertatione in P. Quetifii & P. Echardi Scripto-*

 *res*

Digitized by Google

*res Ordinis Praedicatorum*, Actis Eru
Lipſienſ. 1720. m. Octob. inſerta, p
ſq. 450. Nimis quoque conciſa ſun
de Kornero annotauit CASIMIR. OV
Comment. de Scriptor. Eccleſiaſt. T
col. 2397 ſeq, ex quo tamen notand
quam apud neminem adhuc offendi.
tia, qua exiſtimat, per HERMANN
noritam, *Chronici* conditorem, cuiu
nit GER. IO. VOSSIVS de Hiſtori
III. pag. 220. T. IV. Opp., intelligend
KORNERVM. Idem ex ipſius opin
detur eſſe HERMANNVS GIGA
*Minorita* dicitur, conſcripſitque Chr
cui titulus: *De Floribus temporum*, ſe
*temporum*. Sed haec res ampliori
diſquiſitione. Quamuis enim IO
FIVS Lectt. Memorabil. T. I, ad qu
vocat OVDINVS, referat, quod hi
MANNVS inter ann. 1420 atque 1.
ruerit, adeoque temporis ratio hanc
tiam iuuet, hoc tamen argumentun
haud ſufficit, ſi aliis non ſit ſtipatum
poſſunt duo, eodem gaudentes praen
vno eodemque tempore viuere. KO
noſtri Chronicon inſcriptum fuiſſ
*Temporum*, nusquam, ſi OVDINV
piam, memini me legiſſe. Ceterum

ne de KORNERO iudicat, quod *animum toriae applicuerit, & multos progreſſus fecerit.* ihilo minus tamen non male a IO. MOLERO, quem Cimbrum clariſſimum nuper imbria amiſit, Diatrib. de Helmoldo §. 25, annumeratur, qui Helmoldum exſcripſeint. A ſumme rev. NICOL. STAPHORTIO, Hamburgi ornamento, in Hiſtor. cleſ. Hamburg. Diplomatica, opere cum timis huius argumenti libris comparando, praeſtantisſimis, quae hoc aevum dedit, iptis accenſendo, ſaepius citatur, nonnunam corrigitur KORNERVS. Errorem oque chronologicum in KORNERI loco, i *Sancti Tyodute* (col. 659 ap. Eccard.) fit ntio, emendauit, ibidemque non an. Doni MCXVII, ſed MCXV legendum eſſe imaduertit vir celeberr. THEOD. HAEVS in eruditis Παραλειπομ. de Joduтha, Biblioth. Brem. Cl. VII. Faſc. V. pag. 910.

# IV.

# DETMARI CHRONICI LVBECEN[SIS] INEDITI

## NOTITIA *ET* *EX EODEM* EXCERPTA.

§. I.

COmmemoraui in ſuperiori Speci[mine] HERMANNVM KORNERV[M] pius ad *Chronicon Lubecenſe*, quam fontem, prouocare. Demon[ſtraui] iſtud etiam illuſtri quodam exemplo in [Se-] nar. Lubecenſ. P. I. pag. 110 ſqq. Iuu[at nunc] tur recenſere hoc Chronicon, quod no[n pri-] vato ſtudio, ſed publica auctoritate ſcri[ptum] eſt, &, poſt HELMOLDVM, in Hiſtori[a Lu-] becenſi (cum qua aliae hiſtoriae magn[o nu-] mero coniunctae reperiuntur, adeo, v[t] a loco, in quo congeſtum, & cuius etia[m] complectitur, non male appellationem t[r] haud inepte tamen ad Chronica vniue[rſalia]



Digitized by Google

ſsit referri) optimum merito ſubſidium betur.

## §. II.

Ante omnia ſiſto ipſius auctoris verba, multa luculenter docentia, quibus hoc Chronicon auſpicatur. Ita vero incipit: *DE MILDE CHRISTVS IESVS zi en vrede vnde eſt al den ghenen, de an eme hopende zint. Sunderliken de erbaren ſtad to Lubek, de an ere hue vnde ere vnde to beſchermende en mene ... vnde alle rechticheit is begrepen vñ vullenbracht. God ſi ghelouet, vp dat de van bynnene, vnde van butene vrowen ſych an der bedudinche ereſuluen namen, vvente Lubech an wendeſcher tunghen heet en vrolich aller lude* (I).



(I) Detmarum noſtrum ſine dubio ſequitur Anonymus, cuius Chronicon, in charta ſcriptum & ſatis etiam antiquum, in Bibliotheca quadam priuata latens, quod mihi licuit inſpicere, iſthaec legenda ſuppeditat: *Hyr beſenget ſik de croneke van Lubeke. De mylde Chriſt, vader aller ſaligen, de gheue vns na de deſſeme leuende ſinen ewighen vrede, ſunderliken jo ... ghennen, dede der erbaren ſtaed lubeke, vnd dat ... mene gud myd hulben vorderen, wente Lübeke in wendeſſcher tunghen heth ene vroude veler lüde.* Aliis Lubeck eſt *Lieb-Eck*, *Lob-Eck*: aliis *Haupt-Schmuck*, vel *Krone*: alii a *Luba*, piſcatore, vrbi huic obſeſſae opem ferente, deriuant. Sed quam incerta hic omnia, docet vener. MELLIVS in Gründl. Nachr. von Lübeck cap. 2. p. 4 ſqq. DETMARVS ad an. 1106: *Etli-*

Digitized by Google

„Jn dem iare der bort Chriſti M.
„LXXXV, alſe de grote iamer ſcach
„retniſſe binnen lubek, alſe hir na ghe
„ven is (2), an den ſuluen iaren, do
„vo

*Etlike hebbet beſcreuen, dat de ſtad worde* …
*eneme. Wende, de heet LVBBEMAR, vnde het*
*deschen Bucghenitze.* Cum nuper legeren
KORNERI col. 511: *Bruno Dux fundauit*
*Brunswicenſem*, adeoq; *Brunswick* ſit idem ac *B*
*vicus*, cogitare incipiebam, anne vera nomin
gaudet noſtra ciuitas, ratio poſſit in vocibus *Le*
*Wick* inueſtigari, adeoqve *Leonis* quaſi *vicus*
indicetur. *Leu* facile mutari potuit in *Lu*, atq
in *bick*: imo vero olim ciuitas noſtra non
*Lubeca*, verum *Lubick*, *Lubica*, fuit appella
ſane acquiescerem in iſta coniectura, ſi firmit
bari poſſet, *Lubecae* nomen ante HENRICVM
NEM non fuiſſe in vſu, ſed cum eo demum co

(2) Ad an. 1384 hanc, quam ſceleſtisſimi
homines meditabantur, proditionem (quam
poenae executio in annum vsqve ſequentem d
enarrat his verbis: „In deme ſuluen iare des
„do was en vorgiftich volk binnen lubeke,
„van den Ampten, de weren viande des cruces
„ſti, vnde aller ſalicheit. Se hadden groten ra
„binnende an eme huſe up deme klinghen
„bouen der marleues grouen, vnde in andere
„ſen, vnde ok van butene mit houeluden, de
„de *godendorper*, wu ſe wolden ſlan den er
„raad, rike koplude, vnde de rike van gude
„Se wolden morden wif vnde kindere, vnd
„derbreken, vnde vorkrenken Godesdenſt,
„vnde ere. Se weren van allerleye ampten,
„a

Digitized by Google

hede (3) der ſtaad erbare lüde her THO-"
MAS"

...ſt van den knokenhoweren. Se nemen"
...liken vore, doch nach erme ſinne klocliken,"
...in ſunte lambertes dage an deme ſunnauende,"
...de ſeyger sloge negene, ſo wolden ſe mit den"
...luden hebben to geslagen, vnd den ganſen"
...hebben ghemordet. Hir was ſunderken en"
...man mede, de het *Hinrik Paternoſtermaker*, de"
...dat XIIII iaar ghehandelt. Se hadden alle"
...gheſchicket an den doren, to lande vnde to"
...an sloten vnde an slotelen, ſo hemeliken,"
...nemant en wuſte. De houetlude hadden"
...grote beſammelinge, vnde helden in der"
...nicht verne van der ſtad, dat ſe moch-"
...inkomen, wente en de uorredere van binnen"
...to geboden. Mer de milde Got ſach an"
...ſchonen denſt, der ſtad rechticheit, vnd guder"
...innicheit, vnde bewegede truwe herte, den"
...tokomende iamer leth was, alſo dat boden"
...breue quemen an den raat des negeſten da-"
...to voren, alſo dat iamer ſcolde ſcheen. In"
...dage wart en openbaret, dat ſe weren vor-"
...binnen unde buten. De raat leth de nacht"
...mereliken waken. ſe vunden vvartekene"
...vnde butene, aſſo en vvas geſcreuen. Se"
...raad an den kopluden, vnde vunden ſe"
...al eren ſaken. Se bemanneden ſik, vnde"
...upgripen *Hinrik Paternoſtermaker*, vnde de"
...dar en meſt vvanes to droch, de bekenden"
...vnde ſundergen en, de het *Kaleuelt*, en"
...al vngepineget vor deme richte bekande"
...dar menich man ſtund, dat aldeſſe vor-"
...rede vveren vvar. Do dit horden de"

 ande-"

„MAS MüRKERKE vnde heer HER
„LANGHE. Se betrachten, wo deſſe
„queme en ewighe dechtniſſe, nicht a
„ghen dit ſtucke , mer ok dat ghe
„were bekentliken ſodder deme grote
„de (4) , wente der ſtades coronike

„anderen uorreder,en del lepenen vvech ut
„en del vvolden ſik vnſchuldich maken,vnd
„dar binnen,vnd vvurden gemeldet, der v
„deel gheslepet, radebraket, vnd quarteret,
„geslepet, vnd radebraket, en deel geslep
„koppet,vnde up dat rat geleghet,en deel u
„voruestet. Vnde deſſer benomeden vvine
„dere moſten uter ſtad, nummer in tho ko
„noch bi to vvonende uppe tvvintich mile
„na keiſer rechte ſo vvurden ſe eres gudes v
„diget, vnde dat quam an en mene gud d
„Deſſe uoruolginge des richtes vvarde be
„uaſtene. Vor uaſtelauende ſvvoren alle
„deme raade, to holdene louen vnd truv
„den dagen vvere uoghede der ſtad tvve
„lude,her *Thomas Murkerke*,vnde her *Herm*
„*ghe*, de do grot arbeit hadden beyde in
„vviſe, vnde in bekummerniſſe eres gude
ſius hanc proditionem deſcripſit,& plures c
cumſtantias annotauit KORNERVS, noſtr
Chronico, quod citat, vſus. Vid. ed. Ecc
1145. 1146. 1147.

(3) Praetores (Gerichts-Herren) intelligi, e
allatis apparet.

(4) Hanc magnam mortem ad an. 1350 ita de
„In deme ſuluen iare des ſomers van pinx

Digitized by Google

-it to gheſchreuen bi ſos vnde druttich"
-en, ok was ſe brekaſtich der ding. dē"
-ſcheen weren an vele iaren, vnde an vele"
-den. hir vmme hebbet ſe beſorghet to"
-nende deſſe coroniken, vormiddeſt"
-ne gheſtliken perſonen, en leſemeſter"
ſunte Franciſcus orden, de ſich nicht wil"
-men, vvent he begheret God daran to"
-ende, vnde ſich nicht. So vve nu leſt"
-ſe iheghenvvardige ſcrift, de merke an-"
-cht der ghenen, de dit beſorghet hebben."
mach men vt deſſer ſcrift menghen raat,"
-isheyt vnde merke vttheen, dar men dat"
-he mach mede vormiden, vnde gude"
-ne vorvveruen, nüthſam to tokomenden"
-den. Ok ſo vve deſſe ſcrift leſt, de mach"
-ſvile ledichghanc vordriven, dat vved-"
ſchal ſyn allen guden lüden, maan vñ"
vviuen.

-ſunte mychaelis daghe, do vvas ſo grot ſter-"
-gat der lude in allen dudeſchen landen, dat des"
-elikes ne vvas ervaren, vnd het noch *de grote*"
-te, hir vmme, dat he mene vvas ouer uele lant,"
-t dat he kreftich vvas ouer uele lude, alſo dat"
-vele ſteden de teynde mynſche kume blef le-"
-dich. In der ſtad tho lubeke ſtoruen by ene-"
-naturliken daghe ſci laurentii van der ener"
-ſper tho der anderen XXV hundert volkes."
De lude ghingen alſe doden, vnde erſturuen vele"
-an anghesſte, vnd vruchteden, vvente ſe vveren"
-en vmbevvonet. &c."

„vviuen. Ok mach me dar mede t
„vnde ſorghe vordrucken. God ſy n
„in guden ſalden vnde lücken. Am
„Al deghene, de in deſſe boke
„ſcholen vveten, dat deſſe coronika
„ſych van bedudunghe drier boeſtaue
„ſych mede beginnen de erſten drie
„deſſes bokes, de ſint Milde Chriſtus J
„*Milde* begint ſik van den M, vnde
„dede Mo. *Chriſtus* begint ſik van d
„vnde bedudet Co. *Jheſus* begint ſi
„den J, vnde bedudet primo, dat is
„gheredet, dat deſſe coronika begint
„den iaren des milden heren iheſu
„Mo. Co. Jo. vp dat de here milde dor
„ner milden gude gheue vns vnſe dag
„nen vrede, vnde na deſſeme leven
„evvighen ere, Amen. Ok ſal man v
„dat deſſe coronika van vele anderen
„ken is toſamende bracht. En deel i
„nomen vt deme *Speghel Hiſtoriarum*, da
„hiſtorien ſin ingheſettet der romere,
„ſoyſer, engelſcher, hiſpanier. En
„der ſtades coronican. en deel vt den
„deſchen. Went ſe nicht al nach ia
„komen ouer en, dat en ſchele vvol an
„in eme iare odder an tvveen. So ra
„doch des beſten, vnde halde mich

Digitized by Google

e ſpeghel hiſtoriarum. Dar ze ſik meeſt"
mende vinden, vnde dar dat vviſſeſte"
redende nach der vvarheit, bouen alle"
ke, vvat anvalles heft ghehat de erlike"
to lubeke, van anbeghinne, bet an dit"
henvvordighe iar, an gudem gheuelle,"
vngheuelle, dat ſchal ik hir nicht"
heten."

§. III.

Ex hac Praefatione apparet, quod auctor
en ſuum ſtudio tacuerit. Poterit illud
n coniectura, vix fallaci, detegi. Le-
ſcilicet in antiquis documentis, *Her-
num Lange*, Senatorem Lubecenſem, Fratri
TMARO ad S. Katherinam (5) an. 1387
in

e Coenobio Cathariniano, Patrum pietate & amore
bonas litteras in Scholam publicam ante duo
ſaecula mutato (quod ſaluberrimum inſtitutum
rum omnes iſti grato praedicant animo, qui ho-
que in ea laborant), Detmarus ad an. 1225 iſthaec
notauit: *In deme vor benomeden iare do vvart
ghevven den broderen van ſunte Katherinen de ſtede
lubeke, dar ſe buvveden In deme ſuluen iare dat
er, en iar vor deme dode ſancti franciſci, alſo de
ilegia utvviſen, de dar up de vryheit der ſtede
ghegheuen.* De hoc Coenobio, an. 1351 inſtaura-
ad h. a. literis conſignauit ſequentia: *In deme
Chriſti MCCCLI do vvas en erbare geiſtlik man,
er Emeke, en Gardian to Lubeke to ſunte Kathe-
en, de brak in der vaſtene dat olde Kloſter to
grunde*

Digitized by Google

in Teſtamento 5 marcas legaſſe. Has v
tur accepiſſe Detmarus loco praemii pr
bore, quem, volente etiam Langio, Chro
conſcribendo impendit. Docuit me
quod gratus profiteor, celeberr. noſter M
LIVS, cuius *Lubecam Religioſam*, opus luc
gnisſimum, mihi, de laudato viro eiu
ſcriptis in Athenarum Lubecenſium
acturo, ſumma cum voluptate perluſt
ſeſe pag. 445 ſq. haec obtulerunt verba,
pace optimi viri hic exhibeo: *Es hat an.*
*gelebt Frater DETMARUS ad S. Katheri*
*dem Hr. HERMANN LANGE, Rahts*
*wandter, in ſelbigem Jahr 5 Marck im Teſta*
*vermacht, und welcher in einem andern docu*
*to contemporaneo LECTOR, oder LESEM*
*STER zu S. Catharinen genannt wird: wo*
*groſſe Vermuthung entſtehet, daſs er eben d*
*nige geweſen, der das auf hieſiger Wette befi*
*che Chronicon Lubecenſe verfertiget, welche*
1385 *auf der damahligen Gerichts-Herren,*
*THOMAE MORKERKEN, und Hn. H*
*MANN LANGEN Befehl zuſammen gebr*
*und in Niederſächſiſcher Sprache auff Perga*

---

*grunde neder, vvente dat vvas to male gev*
*inronnich: des en kunde men nicht bevvaren*
*bouvvede he bynnen dren iaren en ſchone K*
*vvedder van den almiſſen guder lude, de dar*
*den gegheuen des iares vore an deme groten do*

*ween tomis in folio, gar ſchön geſchrieben*

## §. IV.

Prior huius Chronici Tomus vsque ad num 1400 pertingit. Poſt finitam rerum narum narrationem, ſequitur breue rerum recenſium, maximo numero pertractata-, compendium, ſiue index, ſeptem folia plens, cui praeſcripta haec verba: „So dar wil weten, wat der erliken ſtad lu-s is beiegent uan lucke uñ van anuech-ge, de ſe an, wat hier naſcreuen is, uñ ken iewelk ſtucke an ſime iare, dar vint dat wol utedrucket, als et is geſchen an der wiſe. he vint it in der columpnen, ſo tal is naſcrẽn an der iegene, dar die en ſteit: NOTA." In fine apparet hoc chon:

Anos M°. tria CCC°. preſens liber
docet ex ſe
defendebat Lubek Deus atqve
regebat.

Poſterioris Tomi, ſiue Continuationis us auctor plane ignotus), haec verba loco habentis: *Dit denet to der lubeſchen ken, vnd is dat ander part*, annus primus 1401, vltimus 1482. In fine extant haec ver-

verba: *Hir mede endighet ſyk dat ande der croneken, vor de brükinghe der erwver voerſichtliken kloken Wyſheyt des Rades t ke Anno Dni M CCCC LXXXII in deme ſten.* Adiiciuntur ſtatim ſequentia: *volget de tabel vnde dat regiſter deſſes vor ven bokes. Wat hir vort namaels mer ys gheſcheen, vynt men in deme drudde diſſer croniken, de dar anheft Anno Dni M LXXXIII.* Liquet inde, fuiſſe etiam to tertium, qui tamen hodie non amplius ritur. Alterum volumen magnitudine p non cedit, ex quo facile quilibet cogn quod in eo ad vnumquemque annu maiori copia ſint annotatae. *Index* ad rens tomo poſteriori (prior enim caret in non ſine cura & induſtria eſt confectus *dem* operi conciliat, quod publica ſit au ritate ſcriptum. Vnde licet interdum a narratiunculae, illorum temporum ſu ſtitionem ſapientes, pleraque tamen can referuntur. Hinc *vſum* in Hiſtoria eccl ſtica, litteraria, & ciuili minime ſpernen Chronicon hoc poteſt habere. Demon bo iſtud nonnullis relationibus, bona inde depromtis.

§. V.

In rebus ad *eccleſiaſticam hiſtoriam* p
n

...tibus non omnes qvidem fabuloſae tra-
...iones ſunt reiectae (& quomodo hoc fieri
...uit eo tempore, quo tenebrae Pontificiae
...meriis ac Aegyptiacis erant denſiores?),
...in raro tamen occurrunt, quae intelli-
...nti lectori placent. Ex ſpeciminibus affe-
...dis de genio auctoris poterit iudicari.
... an. 1120 recenſentur initia ordinis
...emonſtratenſis, his verbis: *Jn deme
...en iare begunde ſik de ordo der vvitten he-
...,de is gheheten Premonſtratenſis. Hir to
...de hebbet ze cloſtere to Raſſeborch vnde tho
...elberghe. Den orden ſtichtede en, de heet*
...RTBERTVS. *He was erbare nach deme
... der werlde, mit heren vnde vorſten. He
...leet alle dink vmme Got, vnde helt en ſtrenghe
...ch leuent, dar he vele lude bekerde to dem
...n leuende, vnde vvurden geiſtlik mit eme.*
...c ſpectant, quae ſub finem an. 1134 le-
...ntur: *By der ſuluen tyd do vvas biſcop
...rberth to Meydelborch, de ſtichtede dar dat
...er vnſer leuen vrovven, vnde ſette dar yn
...heren, de Premonſtratenſes ſyn gheheten, vnde
... en to leuende nach der regulen ſunte Augu-*
... Ad an. 1172 HENRICVS, tertius
...iſcopus Lubecenſis, collaudatur: *De
...rt byſcop Hinric to Lubeke koren, de derde*
...SEELENII *Select. Litter.)* K *biſcop,*

*biſcop, en vvol gheleret pape, alſo dat noch ſ*
*in ſiner Omelien, de he makede van der*
*iuncvrovven Marien, de men in Aſſump*
*deme Dome to Lubeke plecht to leſende.* I
Coenobii Ioannei Lubecenſis in
commemoratur: *De biſcop Hinric ſtichte*
*cloſter ſunte Johannis to Lubeke, dar de h*
*Hinric van Brunſvvic ſin ghud to gaf,*
*brachte dar in ſvvarte moneke van ſunt*
*to Brunſvvic.* Fundationem huius Co
ad an. 1177 refert Mellius Gründl. Nach
Lub. p. 92. 156. Ad annum 1181 *b*
+ ***cruentas***, nonnullis, ſi credere fa
viſas, commemorat Detmarus his verbis
„deme iare Criſti MCLXXXI do ſ
„enes ſundaghes by ſunte laurencius c
„en grot teken to Orlens in vrancrike.
„preſter ſcholde miſſe leſen, vnde h
„tvve oſtien upgheleget. Do he qu
„den paternoſter, dat de oſtien vveren
„ſecreret, do vant he de enen blodich
„vinghere vvurden eme blodich. H
„ghede ſe indre ſtede up de corporalen
„yslich ſtede vvart blodich. hir quem
„koning Philippus van vrancriken,
„uele uolkes de ſeghen dit ſulue. I
„nicht langhe do vvas en preſter in

en rike up eme ſlote karola. alſo he"
olde breken ene oſtien conſecreret, do"
kunde he ze nicht breken mer uolden,"
hadde en del ſteltnitze des vleſches, dat"
der deel ſteltnitze des brodes. Des ghe-"
ſchach in eme ſtedeken, dat heet ſo-"
deſme ghelik ſchach ok to atregh. Al"
vvunderliken ſtucke in deme ſacra-"
ſcheghen dor der vnnütliken kette-"
vvillen, de do leyder vvas in vaſconia,"
nicht van is to ſcriuende." Ad an. 1183

*Odio PHILIPPI, Regis Galliae, +7*
*ſ Iudaeos, horumque malitia,*
aec ſunt annotata: *In deme iare Criſti M*
*LXXXIII, alſo de Koningh Philippus hadde*
*iar regneret in vrancriken, vnde vvas alt*
*II iar, do hadde he ene ſunderlike gramicheyt*
*de Juden. He hadde dicke van en ſeghen*
*dat ſe ſcholden alle iar enen criſten minſchen*
*in dem hilghen dunredaghe vor paſchen,*
*opperen dat blot to vormalediende de criſten.*
*gingh em naa. He bot ouer al ſin rike, men*
*de iuden vordriuen ut den lande. Binnen*
*vvas der iuden gar vele komen to gaddere,*
*vvoneden dar inne dorch ſekericheyt vvillen.*
*den vveren etlike, de ſik bekerden. Den*
*alere gud. De ſik nicht vvolden bekeren,*
*he ere gud, vnte let ſe driuen vten landen.*

 *In*

Digitized by Google

*Jn der tyd vant men vele vnghevughes en, dat ze de criſten vnder breken in er mit gholde vnde mit ſuluer, dat ſe iuden vv Ok dat ze de hilgen vate, alſo Kelke vnd ſtrancien, de en to pande ſtunden, vnerden, v kunden. Se eten vnde drunken dar ut, v Kindere, vven ze vvolden. Ok do men gudes berouen vvolde, do nemen ze de pa en ſtunden van den criſten, ſunderliken horde to godes denſte, alſo ghulden cruce, vnde boke, odder ander miſvvede, vnde v dat in de vulnitze der hemeliken Kameren men dat na vvol bevant. Aldus vvar Koninghe ere boſheit openbaret. Do ze v uordreuen, do let de Koning van vrancriken al ere ſynagoghen vnde ſcole to Kerken vn pellen.* Ibidem de ſic dictis Haeretic Flandria exuſtis memoriae prodita ſu quentia: *By der tyd wurden in vlander Kettere ghebrant van den biſcop Willerino greue Philipp van vlanderen.* Ad an. Coenobii Reinfeldenſis fundatio tur: *Jn deme iare criſti MCLXXXVI d in deme biſcopdome do lubeke ſtichtet dat to reyneuelde, dat vvarde buvvet int vifte vvart de conuent van gravven moneken d gadderet.* Ad an. 1208 de Franciſco

Digitized by Google

refertur, quod diues initio fuerit merca-
: *He vvart en kundich Kopman, vnde vorwarf*
*gud. he leuede der vverlde zo langhe in*
*vrovveden, dat ene God plaghede ſvvarliken mit*
*ledeghen, do beghunde he God erſt to bekennen.*
etc. Ad an. 1241 vallum Lubecenſe
Indulgentiis exſtructum memoratur:
*van Lubeke leten do dreghen den groten wal*
*dem borchdore, dar wart aflat to gheuen, des*
*ghen dar to vrovven vnde man, rike vnde*
. Ad an. 1250 mira Iudaei converſio
*ratur: By der ſuluen tyd, alſo Koningh Fer-*
*ndus regnerede in Hyſpanien to Caſtelle, do*
*bolde to Toloſa en Jude leghen in de erden enen*
*inſtok, des vant he in eine groten holen ſteene*
*bok in breden, dat hadde ſo uele begrepen an*
*ſchrift, als en Solter* (6), *dar vvas inghe-*
*euen van dren lope der Werlde, de dar vveren*
*anbeginne, bet to anticriſtum, nach drierleye*
*de der lude. Van der dridden vverlt ſtunt*
*gheſchreuen: Jn deme anbeghinne der tyd*
*vverden gheboren Jheſus Criſtus godes ſone*
*marien ener reynen maghet. Do deſſe ſchrift*
*Jude las, he vvart dar van bekeret, vnde let ſik*
*al ſime ſinne dopen.* Ad an. 1251 Secta
ſtorum ſic deſcribitur: *By der tyd quam*

 *to*

(6) Pſalterium.

*to Paris en grot ſecta unghelouigher lude vviſeden ſic in geiſtlikeme ſchine, vnde het Paſtores. Se ſpreken, ſe mochten gheuen wyu ſegheninghe, vnde dopen den unghedoften, mochten binden, vnde vnbinden in der bich dat mene volk. Do de Papen dar vveder ſpr ſo slogben erer vele dot. Se dreuen der vnde der brodere vele van den predicſtolen, ſatten ſic vveldichliken vveder den biſcop. leſten halp God de vvare heiland, dat ſe in e vnlouen vvurden vorvvunnen: erer vvart dodet, vnde vvurden vorſtored.* Ad an. de duobus Episcopis Lubecenſi iſthaec memoriae prodita reperiuntur: *I uaſten ſtarf de wiſe biſcop HINRIC van lu vnde wart dar begrauen in deme nyen chore he buvven let van ſineme eghenen ghude. let he buwen den ſchonen hof des biſcopes, rikede ſere ſin Ghodes hus. Na eme warde de ſcolaſticus, IOHANNES MVLE, den w de ercebiſcop van bremen, mit den biſcopen Zwerin vnde Raceborch des ſonnendaghes ricordia domini. des ſuluen daghes vvyede vort de nye biſcop den domh to lubeke.*

annum 1349 de *Flagellantibus*, eorum impietate & dementia, haec ſatis can ſcripta deprehenduntur: „In deme ſul „iare bi paſchen do quemen lude, der

„U

,, vnde is ſelſen to ſprekende, wente ſe"
ghen alle ane houed, als de prophetia"
gheſproken hadde, vnde weren uer-"
des rechten ghelouen. Dit houedloſe"
warn de gheiſelbrodere, de dar ghin-"
in manighen landen, vnde sloghen ſik"
ſwepen, dar nateln ſtute inne waren,"
de ſette, de ſe hedden gheſettet, was"
ghegheuen van vnſeme gheiſtlikeme"
re, deme pauęſe, de en houed is der"
en kerken, noch van ienighen biſco-"
dar ſe ieghend ene rechte bewiſinghe"
hadden, dar vmme mochten ſe wol"
dloſe lude heten. Der ſuluen houed-"
geiſelbrodere quam en rote uor de"
to lubeke, vnde leten vveruen to den"
n, dat ſe moſten in de ſtad ghan, ere"
vnde eren orden to wiſende. Do be-"
en ſik de heren mit deme biſcope van"
, vnde mit wiſen papen, vnde mit"
ken. De ſpreken, dat it nen recht le-"
were, vnde men ſcholde ſe to rechte"
n. Alſouort kundeghede ſe de bi-"
to banne. do ne vvollen ok de rath-"
e en nen orlof gheuen in de ſtad tho"
de, wente de heren hadden angheſt,"
de houedloſen lude in de ſtad gheko-"
dat uele ghuder lude in denſuluen"
nen ghekomen vnde ghetreden wern."

 Doch"

„Doch quam er en del darin, de nem
„heren, vnde leten ſe ſetten to des u
„hus. Ok hadden deſuluen houec
„lude to kolne an dem ryne de ioden
„geslaghen; vnde in anderen ghude
„den papen vnde ghude lude gesla
„vnde we ok up ere ſette gicht ſprak,
„sloghen ſe, vvor ſe des bekomen ku
„Mer do deſſe rede van deſſen luden u
„paues clemens quam, do let he ſe b
„ouer al de hilghen kerken.“ Que
modum vero ex hac hiſtoria apparet,
ctam eſſe a nonnullis ſacra Romana am
impiam quandam ſuperſtitionem, ſ
illa, quam ſtatim ſubiiciam, liquet, ſ
ſtitioſum *Reliquiarum* cultum non
improbatum. Ita vero Lector noſter a
1394 ſcribit: „In deme ſuluen iare i
„feſte des hilgen cruces vor michaelis
„hadden de prediker broder to der bor
„ſcone capittel, dar Gode ere ſchac
„miſſen, vn̄ an predicat. ok hadde d
„prouincial meſter Diderik Colle geb
„anderhalf kint van meran to venedien
„den hilghen kindern, de Herodes let
„den. dit hillichdom vorvvarff de
„prouincial mit des raades breuen va
„beke van deme hertogen van venedie

Digitized by Google

ſiner bullen ſende dat deme raade van"
ske. dit entfengen de vorbenomeden"
dere mit hochtliker proceſſien. dat"
e kint quam tor borch, dat halue to ſun-"
gertrude vor der ſtad." Ad an. 1399 de-
Flagellantium, eorundemque ſimu-
et efficțae pietatis, fit mentio: *In dem iare uorhoff ſik eyn ſecte der manne vnde in vvitten clederen, unde hadden ſik uor- bouen achtentich duſent, vnde vvanderden ulien uan der enen ſtad to der anderen. So ſe quemen uor ene ſtad, dar ghink men en proceſſien vntieghen. So vvan ſe quemen in ſtad, ſo repen ſe: Miſericordia et pax, vnde ghen uan vnſer vrouven lidende, dat ſe had- vnder dem cruce: Stabat mater doloroſa iuxta lacrimoſa etc. So vve ſik denne ſo en le, de moſte mank en bliuen to dem mynneſten daghe, ſo ſtorue he nimmer mer des gayen, edder uan dem koghen, de do groet vvas lande. Aldus vvorden uele lude ghe- , dat ſe en uolgheden. Dar vvere mede pe, vnde vele ander groter prelaten unde der hilgen ſcrift. Ok vveren mank en heren, Riddere unde Knapen, unde uele uolkes ſonder tal. Se predeken vvedder heit der lude nach allem lope der vverlde.*

*Se bevviſeden grote hillicheit, ſunde*
*gheiſſelende unde caſtyende eres li*
Fraudis, quae *Indulgentiarum* n
rae ſubeſſe ſolet, teſtimonium eſt
hiſtoria in Tom. II. ad an. 1455. f. 9
ta hoc modo: „Anno dni MCCC
„purificationis quam een legate to
„myt aflates breuen, gheſant van d
„nynghe uan Cypren, vvente de
„hadden vele vorſtort unde vordor
„ſyneme ryke, vnde he en konde
„vvedderſtan vme vnmacht vnde
„vvillen. Aldus hadde he thov
„deme pavveſe Nicolaus, vnde ba
„van der hilghen kerken. des gha
„pavves ſyne breue vnde bullen,
„ſtund, vve deme konynghe van cip
„pe dede, vnde em dar to gheue,
„den turken mochte vvedderſtan, de
„vry vveſen van alle ſynen ſunden,
„he ſcholde geuen alſo vele, alſe he
„vvolde, vnde keſen denne enen b
„der, de ene loſede van alle ſynen ſu
„macht des pavveſes, ens in deme l
„vnde ens in ſyneme leſten, alſo ver
„me enen dach vaſtede in der vveken
„umme. Myt deſſen breuen ſande
„nynk van cipren legaten in alle lan

:undigheden , vnde ghelt dar mede"
elden. Aldus quam vp deſſe tyd een"
ite to lubeke myt den ſüluen breuen,"
le myt derſüluen gnade. doch worden"
rad unde dat capittel des ens, dat ſe en"
it tolaten vvolden, dat he ſyne vorkun-"
ede, vmme valſcheyt vvillen, vñ dro-"
s vvillen, wente ſe vveren vaken to vo-"
myt aflates breuen bedroghen, doch"
n ſe dar mede, dat he breue ghaf in ſy-"
herberghe alle den, de ſe hebben vvol-"
Aldus blef he to lubeke vvente phi-"
i und iacobi, vñ krech vele gheldes."
e de Indulgentiis hiſtoriolae, fraudis
ter ac ſuperſtitionis fere incredibilis te-
in eodem Tom. II. ad an. 1430. fol. 23.
4. f. 151 ſq. 1470. f. 180. 1480. f. 230 ſq.
occurrunt.

## §. VI.

Ex *Litteraria Hiſtoria* paſſim quo-
in hoc Chronico quaedam afferuntur.
annum 1110 memoria BERNHARDI his
is colitur: „In deme ſuluen iare vp-"
de dat hilghe leuent des lerers bern-"
li, de do vvas XXII iar olt, vnde vorleet"
verlt, vnde let ſik cleden in den orden"
grawen veltmonike, dar he ſik in be-"
f ſulf druttigeſte. vif iar dar na bu-"
vvede"

„vvede he dat ſchone cloſter to clareu
„burgundia, dat en mortkule vvas gh
„ſet, vnde vvart in ſime XXVII ia
„abbet. Ad an. 1140 laudatur RIC
DVS de S. VICTORE, his verbis:
*ſuluen tyd do upclarede dat gude ruchte de*
*liken lerers, Richardi, ut deme ſuluen*
(de S. Victore), *de ok veler ſtolter boke h*
*maket van gode, de namkundich ſin man*
*lererer der hilghen Kerken.* Ad an. 1141 d
vna cum RICHARDO, praedicatur B
HARDVS: *In deme iare Criſti MCX*
*vveren vele groter lerer in der criſtenhei*
*derliken in Vrancriken, alſo ſunte Bernhardu*
*Richardus, de nicht allene mit vvorden le*
*lude, mer ok an ſcrift vnde an boken, de ſe ma*
Ad annum 1153 & 1154 de laudato B
HARDO, PETRO LOMBARDO atqu
TRO COMESTORE leguntur ſequ
„In deme ſuluen iare ſtarf de hilge
„bernardus, de ſine daghe hadde toghe
„in aller hillicheit des leuendes vnde d
„In deme iare vnſes heren chriſti M
„do vorclarede dat leuent vnde de le
„meyſters peters van lumbarden, de da
„een biſcop to paris, vnde heft ghema
„veer boke van den hoghen ſinnen, o
„he ghemaket ſtolte gloſen ouer den

e ouer de epiſtolen ſunte paules. By"
ſuluen tyd was meyſter petrus comme-"
,de ghemaket heft de hiſtorien, deze"
en ſcolaſtiken." Ad an. 1185 de IO-
HIMO, Abbate Calabriae, ſic commen-
s eſt Detmarus: *By der tyd do was en*
*t van Kalabrien, de heet ioachym, de quam to*
*paues urbanum to bernde ſine rechticheit*
*wiſende. he vvas vorluchtet mit der gaue*
*nuſt, vnde der prophecien, alſo dat openbare*
*uele boken, de he heft beſchreuen, ſunderliken*
*dat bok der openbaringhe, dat he delet in ſos*
*r, dar he vns ſettet in dat ſoſte alder. ok*
*he beſchreuen van den pauesſen, de tokomende*
*en, bet an den leſten, beyde in ſcriftes vviſe,*
*e in ghebilde lik ghemalet nach der egelicheit*
*leuendes. Ok heft he beſchreuen den lop*
*tyd, nach den bucſtauen der erſten reghe, alſo*
*vnder den leſten bokſtauen ſchal de werlt*
*n en ende. he ghift eme itliken bokſtaue*
*let iar to, bet to dem Z, vnde ſpricht dat:*
*us is gheboren vnder H. na deme ſynne*
*er vvy, de nu zint, vnder deme X. nach*
*prophecien zint uele ſtucke gheſchen. wat*
*n ſchal ſchen, dat vvet god alder beſt.*
*ſulue abbet ioachim heft uore gheſeen ſunte*
*nicum vnde ſunte Franciscum menich iar*
*e vvurden gheboren, vnde let ze malen mit*
*Kle-*

Digitized by Google

*Klederen, vnde mit eghelicheit der vviſe to de der orden, de van en ſint ut gheſproten ſprak dit in der prophecien, dat menich n ſcholde ſalich vverden in erme hilghen l vnde lere.* Ad an. 1245 de Chronico

++ tarorum, iuſſu Pontificis conſcripto habet: *In deme ſuluen iare do ſende de ut in tatheren geyſtlike perſonen. en het A LINVS, van der predeker orden. de heet broder IOHAN de PLANO CAR vnde was van der baruoten orden. de beuol en, ſe ſcholden den vnminsliken volk deken den louen, vnde bekeren ſe to gode, ze uor theghen erer gruwelicheit, de lüde dende alſo hunde. ok bot en de paues, ſcholden toſammende ſchriuen, wat ze wu likes eruoren in den lande. Deſſe legacien v brachten de guden brodere. ze nemen to derer broder uele ut eren orden, vnde togh tatheren, vnde deden dar mit erer lere vnde groten vrome. Sunderliken de broder IOH van den orden der baruoten. de blef in lande anderhalf iar. he beſchref dat leuen thateren, alſo he dat ſach vnde horde va criſtenen, de dar weren ghevanghen, vnde he ghemaket van en ghanz bok, vnde heet kronik tarorum.* Initia ACADEMIAE ERFVRT SIS ad annum 1392 recenſentur hoc m

ſeme ſuluen iare do quam de vniuerſitas" papheit tho erphorde, de dar is geſtedi-" mit des paues bullen, dat men in veer" nſten mach meyſter maken, dat is in der" ghen ſcrift, in arſtedie (7), in geiſtliche-" rechte, in den ſeuen vryen kunſten." Ad num 1462. T. II. f. 144. b. initia Acamiae Gryphisvvaldenſis ſic deſcribun-: Jtem in deſſeme iare wart jamerliken" ſlagen vnde vormordet eyn borgermeſter" Grypesvvolde, gheheten her HINRIK" BENAWE. dit was eyn erlik klok" n, vnde wol voruaren, wente he was" ctor in geiſtelikem vnde ok in werltli-" n rechte, vnde was de dat ſtudium vnde" uerſiteten alder erſte brochte to dem" peswolde, vnde vp dat de beſtentlik we-" vnde nicht wedder vorginge, ſo gaf he" to vele dorpe, vnde vele gudes, dar de" ter vnde de regenten der vniuerſiteten" leuen ſcholden."

## §. VII.

Pleraque autem, quae hoc opus, & praeın eius Tomus ſecundus, (cui etiam nonnulla

(7) Id eſt *artzenie*. Eſt autem vox *Arſtedie* haud dubie corrupta ex *Artiſta*, quo nomine Medicinae cultor ſolebat medio aeuo inſigniri. Recentiori aetate iſtud nonnullis in locis retentam inuenimus.

nulla inſerta Diplomata) complectitur
*Ciuilia*, in quibus memoriae prod
Detmarus magnam oſtendit induſt
Quemadmodum vero in gratiam p
mum Lubecenſium ſcripſit, ita etia
Lubecae initiis ad an. 1105: increm
ad an. 1117: fatis, & propter dira qu
incendia, aduerſis, ad an. 1157. 1251.
prima moneta aurea ad an. 1341:
ſtructa praedonum arce, Gorloſe

(8) Locum de hoc caſtro praedatorio adiicio, niam illuſtrari forſan hac occaſione poterit. It habet: *In deme ſuluen iare* (1354) *wunnen de ker Gorloſen, dat en vaſt slot was der rouer, hadde den namen na der bewyſinghe, alſo en utleghede den namen. Do he was berouet nicht van deme slote, do vraghede he: wu het dat h ſpreken, de by eme weren: Gorloſen. ia, ſpr wol het dat ghorloſen. io hebbe ik der gorren b loſen.* Circa quae vltima verba incidit in memo quod hodieque agricolae quidam Prouincia menſis dicant, *de gorren löſen*, quando equos fu ductoriis, ſine quibus trahere nequeunt, lib Videtur itaque Sacerdos dicere voluiſſe, quo vatus ſit inſtrumentis, quibus inſtructus fueri ad aliquid exequendum. Coniecturae huic duo loca Korneriana, col. 1094 edit. Eccard: *cenſes ciues cum maxima potentia exeuntes, ve ad caſtrum illud famoſum in malitia, et cuncti catoribus peregrinisque periculoſum, Gorloſe dict*

an. 1354, aliisque permultis rebus Lubecensibus notatu digna affert in medium, quae ideo praetereo, quoniam loca Detmariana quando in magno Rerum Lubecenſium ... Melliano, palmam facile omnibus re... huius argumenti ſcriptis praerepturo, ... vtinam iam frueremur!) legentur. ...dam tamen notabilia, et maximam qui... partem non domeſtica, ſed aliena, ex ...TMARO exhibebo. Ad an. 1202 occurrit + ...oſa Tartarorum deſcriptio, e qua, ... prolixa, ea tantum ſiſtam, quae ad *reli*... eorum ſpectant, de qua ſic commen... Detmarus: *Ok ſal men weten van den* ... *derthateren, dat ſe louen an enen god, de*

...SEELENII *Select. Litter.*) L *hem*-

... *obſidentes, infra paucos dies expugnarunt & ...erarunt, raptores vero omnes in eo repertos ſu... ...derunt Quo deſtructo, ad aliud caſtrum non mi... periculoſum & damnoſum ſe transferentes, ſecun... Chronicam Obotritorum, Stavenowe nuncupatum, ... conſimiliter expugnauerunt, & ſolo ae ...uaue... De iſto autem Stavenowe in initio obſidionis ... viri fortes & animoſi exierunt in vigilia Palma..., & contra XIIII ciues viriliter dimicauerunt, ac ... ab eis receſſerunt. Vnus etiam alius animo... ... turri caſtri Gorloſe in ſua expugnatione ſe prae... ...nit, & toto exercitu inuito manus hoſtium eua...* ...col. 1238: *Fredericus Marchio de Brandenburg, ... victorioſus, Gorloſe caſtrum expugnando ob... ... ſitum in Ducatu Magnopolenſi. De hoc caſtro ...cinia & rapinae variae fieri conſueuerunt.*

Digitized by Google

*hemmel vnde erden heſt gheſchapen. n*
*beden ze, mer ze hebben vele afgode, den*
*beden, dat ſunt bilde ghemaket, de ſette*
*twe vilt, odder ſyden want, dat is ghem*
*tvve bruſten, wente ſe louen vnde hopen*
*vruchtbaricheyt gheuen de Gode erme qu*
*dat ze dat bevvaren vor alle arich. d*
*maken to de vrovven. ze ſetten ſe upp*
*waghen, vnde voret ſe van ſteden to ſte*
*opperen en dat herte van allen wilden dee*
*men veght, van aller ſpiſe vnde ghedrenke*
*Er ſette hebbet ſe, dat nen Keyſer ſcole n*
*ſin, he en ſi ghekoren. ſe ſcholen mit er*
*alle laant vnderbreken, wor ſe konen. ſ*
*vele toverye vnde wickendes mangh ſik,*
*ven to hebben alſo to Gode ſuluen. Ok lo*
*er Koningh Chaam ſi Godes ſone, alſo be*
*an, dat he mot drie ſine kne boghen, de*
*ſpreken — — — Se holdet nene ee m*
*vrovven. Zo vele alſo he vuden kan, ma*
*men to wiue. ze zeen nene maghescap a*
*echte, mer allenen in moder, ſuſter vnd*
*— — — Se weten van vaſten edder v*
*to ſeghende.* Candoris, quo ſe in
probauit DETMARVS, ſpecimen
licebit aliqua ratione ex eo, quod, I
fuerit monachus, monachorum tam
des, eorumque mala facinora non tac
ſilentio haud inuoluit peſſimum

nhardi Politiani, monachi ordinis prae-
atorii, qui HENRICVM VII, Imperato-
h, venenata hoſtia interfecit. Ita enim ad
num 1313 inter alia ſcribit: Na der tyd"
dde de paues mit den cardinalen uele"
en, den keiſer vveder to vntſettene, vm-"
dat he arbeydede na des rikes uromen."
ſe vveren ouer ene komen, dat men ſcol-"
den keiſer bannen, do quam de mere,"
eme vvere iamerliken uorgheuen in"
er urovven daghe in deme hilghen ſa-"
mente van eneme boſen tuſchere (9)"
der bernarde, de ſin ualſche bichtvader"
n. &c." Ad ann. 1358 mutatum a PE-
O, Aragoniae Rege, vitae genus, quo
L 2 Regiae

(9) Verba haec: *boſen tuſchere*, ab alia manu ſcripta ſunt loco eius, quod eraſum manifeſto cernitur. Eraſum autem eſt vocabulum *Prediker*, quod collatio codicis Detmariani membranacei, & authentici quidem, cum chartaceo (copiam vulgo dicunt) not. 1 citato me docuit. Scripſit Chronicon noſtrum Franciſcanus. Commiſit facinus turpiſſimum Dominicanus. Hinc coniici forte poteſt, auctorem mutationis fuiſſe Dominicanum. KORNERVS, Dominicanus, vſus eſt opere Detmariano. Quid? ſi quis coniectaret, eum voluiſſe hoc modo turpitudinem a ſuo ordine amoliri. Coniicere hic facile poſſumus, difficulter demonſtrare. Hoc tamen certum eſt, quod Kornerus Bernhardum, & ſimul ordinem ſuum, vindicare voluerit. Vid. Chron. col. 983 ſqq.

Regiae dignitatis loco ordinem Franc
elegit, admiſta aliqua ſuperſtitione, e
hoc modo: *In deme ſuluen iare do wa
re vorſte, Konink Petrus von Arrogun, vn
van ſik dat koninglike Kleit, vnde toch a
pen des ordens ſci Franciſci, in der ſtad t
nen, vnde van orloue des paues dede he h
ſuluen dages, alſo he wart ghekledet.
he vvolde den orden nicht na iartider
vvente he vvere al vor em gheprouet.
an deme ſuluen orden in aller billicheit an
Chriſti MCCCLXXXVI. Dit leuen
an dor ener openbaringhe, dat ſik eme
ſunte Lodevvich ſin om, de dar was
ſuluen orden, wendages en Konink to C
eme hir to reed.* Ad ann. 1433. T.
caſtella praedatoria ab Hamb
ſibus et Bremenſibus diruta co
rabilia ſunt. Victoria, a praedon
rumque patronis, reportata, ſic deſcr
tur: *Sybold, de vreſe, held vele zerouer
slote Syboldesborch, vnde deſgelijk Ymile
ſime slote Emdem, vnde in deme wicbel
ten ſchaden deden deme Kopmanne, d
elue ſegelden in Vlanderen vnde Hollan
vmme makeden de van Hamborch vnde
men ſik vt ſtark to Watere vp de ſeroue*

*den ſe in der ſee, vnde leden dar myt en to*
*e, vnde slogen erer vele dot, vnde vinghen by*
*ten, de brochten ſe to Hamborch, vnde koppe-*
*n ſe dar altohand. Alſe dit vornemen de Vre-*
*, de deſſen vorbenomeden Sybolde, vnde Ymilen,*
*le Vden, Vocken ſonnes, wedder partige vveren,*
*le dachten, vvo ſe en ere slote gebraken hadden,*
*vvolden ſe eren ſchaden vvreken, vnde vvorpen*
*to hope, vnde boden den van Hamborch vnde*
*Bremen, dat ſe vryeliken quemen myt macht,*
*le leden ſik vor der houetlude slote, de dar vp*
*len de lykendeler, ſe vvolden en de slote tru-*
*lyken helpen vvynnen vnde breken. Vp dyt*
*ſte makeden de van Hamborch vnde Bremen*
*vt myt tvven duſent mannen, vnde leden ſik to*
*ere vor Syboldesborch, vnde de Vreſen quemen*
*o hulpe, vnde leden ſyk ok dar vor to lande,*
*le ſtormeden dat manliken. Vnderdes ſam-*
*len de houedlude van der wedderpartige,*
*old vnde Vdo, vele volkes, vnde vvolden de*
*ſen van deme slote dryuen. Mer do ſe dat*
*nemen, do nemen ſe III hundert ſchutten van*
*ſteden, vnde toghen en enyeghen, vnde quemen*
*mende by Norden, vnde ſe vochten dar vn-*
*lank. To deme leſten vorlos Sybold myt ſyner*
*ſyge, vnde vvart ſuluen geſlaghen myt den,*
*le velen anderen, vnde gar vveynich quemen en*
*ech, do toghen ſe vvedder vor dat slot, vnde*

 *vvun-*

*vvunnen dat, vnde brekent to der erden. dar na altohand togen ſe vor Emede myt denſ volke, alſe do Ymile horde, dat de ſtede my Vreſen quemen, vnde Sybold vnde Vde gesl vveren, vnde dat slot gebroken vvas, do vru beſykſere, vnde ghaf ſik, vnde ok dat slot gnade vnde hende der van Hamborch, vve en kunde vor en nicht beſitten. Do beman de van Hamborch dat slot, vnde vorden Y gheuanghen to Hamborch. Do vvorden de V gans tornich vppe de Hamborghere, dar vmn ſe Emeden bemanneden, vvente ſe hadden e louet, ſe vvolden yd breken, vnde in der neg vaſten vorſammelden ſe ſik hemelken, vnde den yd den Hamborgheren af gesleken he Mer alſo vro, alſo de vppe deme slote vvere vornemen, do ghingen ſe tho harnſche, vnde t en enteghen, vnde slogen erer bouen hundert, de anderen vloghen vvech.* Qui haec co lerit cum iis, quae in KORNERI Chroni 1327. 1328 leguntur, facile videbit, quam liter ille Chronico noſtro ſit vſus. Cum H RICI, Imperatoris, morte, cuius paulo mentio facta, comparanda eſt OTTO *Ducis Luneburgenſis*, mors, de qua in To ad an. 1445 iſthaec litteris ſunt conſig „Item in deme ſuluen yare ſtarf hertich „van luneborch to tzelle, vnde dat rü

were vorgheuen, doch en kunde me dat"
yt bewyſen. Wente dat rüchte quam"
us in der lude wort. Hertich Otte quam"
dat cloſter to ebbecſtorp vp der heyde,"
de blef dar de nacht, alſe he vakene"
ch to donde. Do vvart ſynem Knechte"
meldet, dat de proueſt hedde twe re in"
em kelre, vnde wolde deme heren dar"
cht van gheuen, edder vorkopen, alſe ſik"
l borde. Do quemen de knechte, vnde"
ken den keller vp, vnde brochten de re"
de kokene, vnde leten de koken. vnde"
was deme proueſte ſere wedder. doch"
der maltyt ſede he to dem heren: here,"
d geue, dat yw de re bet bekomen, wen"
yw geſeghent ſint. des lachede de herti-"
vnde ſede: her proueſt, weſet to vreden,"
mende, yk hedde it wol by yw vorde-"
wan gi en re hadden, dat gi it myt my"
den. Doch ſyne guden lude worden"
ich hyrvmme, vnde vorſpreken den"
eſt, vnde droweden em to ſlande, mer"
re ſtürde en, dat ſe em nicht en deden."
nd dar na ret de hertighe van dennen"
lle, vnde wart dar krank, vñ he vnde"
manſchop leten ſik dunken, dat em"
gheuen were, vnde betegen dar mede"
proueſt, vmme der wort willen, de he"
: here, God gheue, dat yw de re bet"

„bekomen, wen ſe yw gheſeghent ſin
„der ſuluen ſuke ſtarf de hertighe,
„de prouest de blef in deme ruchte, dat h
„hadde vorgheuen. Ad an. 1454 de
a Lubecenſibus piratae commemor
fol. 91. b ſq: *Jtem in deſſeme yare makede d*
*van Lubeke vt vredeſchepe tegen de ſeero*
*vnde piraten. Aldus nemen ſe ene ſnicke*
*ſeeroueren, dar sloghen ſe etlyke van dot, vn*
*anderen brochten ſe to Lubeke, vnde de vu*
*dar gherichtet vnde ghekoppet, vvente ſe beka*
*dat ſe gherouet hadden, vnde de ſchynbar*
*wart by en ghevunden.* Ad an. 1472.
tranſitus filiae Imperatoris Conſta
nopolitani per Lubecam deſcribitur
verbis: *Jtem in deſſeme iare bey vnſer*
*vrouvven dage erer bord quam to Lubek des*
*ſers dochter van Conſtantinopolis, vvente ſe*
*vortruvvet deme Konynge van Muſchou,*
*konde nynen uelegen wech hebben to komen*
*des Konynges lant, noch dor Turkyen, noc*
*Vngeren, edder Polen, dar vmme moſte ſe*
*dor Wallant vnde Dudeſche lant, vnde qu*
*Lubek myt herleme ſtate to perden vnde myt*
*genen. Vnde de Rad mit uelen guden Bor*
*vnde Kopgeſellen reden er entegen, vnde bro*
*ſe myt vverdicheit in ere herberge, vnde dar*

Digitized by Google

*Rad uele ſchenke vnde gaue, vnde des gelijk* *i ok de Koplude, de to Neugarden plegen to* *erende. Dar na vvan ſe en ſchip up ſik* *m, vnde ſegelde van Lubek to Reuel, vnde toch* *to Dorpte, vnde van dar dor Ruſſenlant tho* *hou.* Ad an. 1473 f. 199 mors lauda- ni Principis, HENRICI Brunſuicenſis, otatur, Princepsque multis laudibus affi- r: *Item in deſſeme iare na ſunte Andreas* *ſtarf de eddele vredeſame Vorſte, Hertich* *ik van Brunſvvik, dede regeret hadde ſyn* *in ſo groteme vrede vvol XL iar lank, dat* *rſchilt in ſyn lant quam, vnde de Kopman* *te uelich myt ſyneme gude reyſen dor ſyn lant,* *vor geue em Got den evvigen vrede. Och* *Got, deden alle Vorſten ok alſo, denne vveren* *er ere vverd, vnde dat kopper vvurde to* *. Do deſſe lauelike eddele Vorſte in deme* *edde lach, do led he vorboden ſynen rad, vnde* *ad uan Brunſvvik, vnde bat ſe, dat ſe vvol-* *orne heren vvedder nemen hertegen Wilhelm* *broder, dat lauende ſe em to donde, vnde* *n dat ok. dar na vorſtarf de Vorſte in gode.* n. 1474. f. 199. a. b. inter alia Holſatia omitatu in Principatum converſa ribitur. Verba ita habent: *Jnt iar* *XIIII na der hilgen dryer konynge dage Ko-*

 *nynk*

*nynk Criſterne van Dennemarken vnde h*
*Johan uan Louenborch reyſeden to ſamen*
*Rome, vnde in der ſuluen reyſe quam de K*
*bi den Keyſer, vnde de Keyſer entfynk en*
*groter vverdicheyt, vnde dede grote reuer*
*myt ſchenke vnde gaue, vnde vmme ſyner*
*vvillen makede de Keyſer van der greueſ*
*holſten, vnde van deme lande to ſtormern,*
*van deme lande to detmerſchen en hertich*
*vnde belende den Konynk dar mede.*

§. VIII.

Allata docebunt, quod non ſola ſin becenſia, quae in hoc hiſtorico opere enar tur, ſed permulta alia commemorentur. V huic operi de expeditionibus in terram ctam ſunt inſerta. Imo vero deprehen tur hic memorabilia ad regna Septentrion adGermaniam vniuerſam, ad Saxoniam p cipue, Holſatiam, Pomeraniam, Mecklen gum, praeterea ad Borusſiam, Liuoniam ſpectantia. Multa ſpeciatim in hoc C nico offendi Luneburgenſia, quibus h inclytae ciuitatis incrementa (e. c. do v ad ann. 1189 ſcripta: *In deme iare C MCLXXXIX do deſtad bardewic was ſtoret, do beterde ſik luneborch*), lites inteſti res ſalinaria, & alia deſcribuntur. Da ideo mihi videbam commodam occaſio

mentandi de Chronico res Lubecenſes
ter ac Luneburgenſes complexo, cum
: amico inter Lubecam & Lu-
neburgum Vinculo
:t ſolemnis Oratio habenda. Faciet au-
, Gymnaſio noſtro, quod mox cum Lipſi-
i Academia permutabit, memoriam ſui
cturus, de hoc argumento pro ſplendidiſ-
a concione verba iuuenis & generoſo ſan-
ne & praeclariſſimis virtutibus nobilis,
:ORGIVS DAVID VON
BRAVNSCHWEIG,
Patricius Luneburgenſis,
nortalium in ciuitatem Luneburgenſem
itorum Conſulis, B. DN. DAVIDIS
ANNIS VON BRAVNSCHWEIG,
'art. II. Athenar. Lubecenſ. pag. 3. ſqq.
meritoque a me laudati, ſuperſtes vni-
filius, & vnica ſpes generoſae familiae
unſchvveigianae. De hoc optimo iuue-
eriſſime poſſum affirmare, quod tam in
ibus meis, quam in Athenaeo noſtro ita
eſſerit, vt inter me atque ipſum non po-
it non amicum, imo amiciſſimum ſem-
eſſe vinculum. Reddidit nobis, & felici-
reddidit, Parentem, qui cum an. 1679 ex
ola hac abiret, nomini ipſius in albo no-
B. Hinckelmannus haec adſcripſit verba:
*Diſceſ-*

*Diſceſſit d. 16. Iunii Altdorſium, homo ge*
*mente nobilisſimus, & cuius praeſertim m*
*nobis Praeceptoribus omnibus admiration*
*Faueat porro eius ſtudiis diuinum Numen!*
ckelmanniana verba iure facio mea, ad
applicans, quae de Patre ſcripta. Fac
iam ſpero, mecum eſſe conſenſuros, q
oratoris noſtri perinſignes virtutes, qu
ter eſt incredibilis fere modeſtia, nor
ignotae. Faueat ergo huic quoque op
indolis ac ſpei iuueni ſummum Nu
Imo vero faueant illi etiam MAGNI
DNN. CONSVLES, Patres Patriae lau
ſimi, perilluſtris DN. PRAEPOSITV
neroſiſſ. DN. DECANVS, ſumme
atque excellentiſſ. DN. SVPERINT
DENS, nobiliſſ. conſultiſſ. & experi
DNN. SYNDICVS ac DOCTORE
modum reverend. & praeclariſſ. I
SENIOR, PASTORES atque SYN
STAE, nobiliſſ. generoſ. prudenti
ampliſſ. DNN. SENATORES, PRO
NOTARIVS ac SECRETARII, o
que honeſtisſimorum conatuum fau
benignas publice dicturo praebeant au
plane non dubitent, quin inter Ipſoru
neuolentiam, & noſtros animos, ad pra
da officia promtisſimos, perpetuu
ſit futurum vinculum.

P. P. Lubecae d. XX. Mart. MDCC

# V.

DE

RARISSIMO CODICE

# BIBLIORVM

# VTHERANORVM,

INGVA SAXONIAE INFERIORIS

BECAE MDXXXIII. FOL.

NITIDE EXCVSORVM,

*MELETEMA.*

§. I.

ter ea, quibus ſacrorum emendatio in itate noſtra Lubecenſi felicisſima cepit crementa, omni iure laudatur codex ſa- n gratiam doctorum pariter ac indocto- Saxoniae inferioris lingua, iſto tempore ſu ſacro non adeo, vt hodie quidem, re- , expreſſus, & operis Dietzianis Lubecae gatus, cuius haec eſt inſcriptio: *De lie, vth der vthlegginge Docto- Martini Luthers yn dyth dùde- vliticb vthgeſettet, mit ſun- dergen*

Digitized by Google

*dergen vnderrichtingen, alſe ſeen mach. Jnn der Keyſer Stadt Lübeck by Ludovvich L gedrücket.* M. D. XXXIII. fol. Al tum eſt hoc praeſtantisſimum opus Bib anno ſubſequenti MDXXXIV, quod d haec, quibus codex obſignatur, verba *löfflicke werck ys alſo, Godt Almechtich t vnd eeren, na Chriſti vnſes Heren gebort, y ſent vyff hundert vnde veer vnde dörtigeſte am erſte dage Aprilis jn der Keyſerliken Lübeck, by Ludovvich Dyetz, dorch den vullendet, mit gnade vnde hülpe des Almec Gades, dem loff, prys, eere vnde danck yn cheit ſy, Amen.* Quanto in pretio haec l hodie rarisſima, habeantur, vel inde quod eadem in ipſa Regia Bibliothe riſienſi asſeruentur, & exteris, tan κειμήλιον, oſtendantur. Illud ex IA LONG Biblioth. Sacr. pag. 452. & 46 paret; hoc ſua mihi experientia vir a dum reuer. & praeclariſſ. M. SAM. G a MELLE, Archi-Diaconus Aegidianu ritisſimus, confirmauit.

§. II.

Quis ſit auctor, vel quinam ſint a res huius Bibliorum verſionis, nusqua

legi relatum. Parum autem abeſt, quin
mem, eſſe eosdem, qui IOANNIS
ENHAGII auſpiciis Biblia in linguam,
Saxones vtuntur inferiores, transtule-
t. In plerisque enim locis cum hac ver-
conuenit. Quia tamen non in omni-
accurata datur conuenientia, ſed pasſim
a differentia, vix audeo hic certi quid
ere. Addo hac occaſione, quod ipſe
GENHAGIVS vulgo credatur Biblio-
Saxonicorum Wittenbergae 1569. fol.
Ioan. Lufft, ibidem 1607. fol. per Lau-
um Süberlich excuſorum, interpres, li-
ifficulter admodum iſtud probari queat,
huius non negandum, Bugenhagium
e huius ſaluberrimi negotii directorem.
*hält insgemein dafür*, inquit vir harum
n, dum viueret, ſtudioſisſimus, DIE-
ICVS von STADE, in docta Praefa-
Expoſitioni Vocum quarundam rari-
in Verſione Lutheri Germanica oc-
ntium, praemiſſa p. 12 ſq, *daſs die deut-
Bibel Lutheri von D.* JOHANN BVGEN-
GEN, *Pomerano, ins Nieder-Sächſiſche
tzet ſey: vvoher aber ſolches zu bevvei-
habe bisher keine Nachricht finden können:
aber, daſs es von einigen Studioſis aus hie-
Gegend, an der Weſer bürtig, die bey des
ſeligen*

*ſeligen Herrn* LVTHERI *Zeiten in Witte*
*gelebet, und vielleicht unter D. Bugenhagen*
*rection geſchehen ſey.* Hos inter Stud
fuiſſe JOANNEM HODDERSEN, co
laudatus STADENIVS ex verbis, qu
ſendit ann. 1697 in provinciae Brem
vico, qui dicitur *Büttel*, in feneſtra vi
Hodderſeniae, deſcripſitque, ac Philol.
et Miſcellaneis ſuis inſeruit: H. JOHAN
HODDERSEN, *Paſtor in Hammelvvarde*
Oldenburgiſchen) *hat unter* D. MAR
LVTHER *ſtudiret, die* BIBEL *in die*
*derſasſiſche Sprache verſetzet, und iſt*
1564. *am* 6. *Decemb. die Kirche albie*
*Büttel ihm anbefohlen, die er durch*
*rien vervvaltet* Conf. mea Memor. St
pag. 355 ſq. Quicquid autem huius r
hoc tamen certum eſt, quod Bugenh
pars haud exigua fructus per haec
acquiſiti ſit tribuenda. Illo enim hau
bie monitore ac ſuaſore prelum Lube
ſubierunt. Ille quoque Notis minime
nendis eadem inſtruxit. Vnde hoc
iis potuit praefari:

Johannes Bugenhagen
Pomer.

Digitized by Google

vthleggynge Doctoris MARTINI LV-"
ERS, mynes leuen heren unde vaders"
Chriſto, ys jn dyth Saſſeſche düdeſch"
dem höchdüdeſchen vlitich vthgeſet-"
vth ſynem beuele. Dar tho hebbe yck"
de hiſtorien des olden vnde nyen Teſta-"
nts etlike vnderrichtingen geſchreven,"
e dar neuen ock thotyden angetekent"
hiſtorien gebrück, dar vth tho merc-"
de, vvo vns ock de vorgangen hi-"
en nütte ſyn, ſolck hebbe yck ock ge-"
vth vvetende vnde vvillen des ſülui-"
Doctoris Martini. Wente he hefft ſo"
e kunſt, moye vnde arbeit van Gades"
den an ſyne vthlegginge (alſe am dage"
gevvendet, dat billich nemand anders"
ſt Gade einen namen dar van ſchal"
en, ſunder ſchal heten des Luthers Bi-"
Jdt ys eine grote gnade, wenn de"
nicht ſo vndanckbar were, dat vns"
ſo reyne eine Biblie gifft dorch den"
dorch welcken he vns wedder gege-"
hefft dat reyne Euangelion vnſes leuen"
n Jheſu Chriſti. Em ſy loff jnn"
heit vor ſyne vnuthſprekelike gaue."
n. Schreuen tho Lübeke. M.D.XXXII."
dinſtedages na der Paſche wecke inn"
er affreyſe."



Digitized by Google

Haec praeſcripſit Bugenhagius V
Teſtamento. Quemadmodum vero
vum Teſtamentum peculiari gaudet
ſcriptione, ita etiam nova ei praefixa eſt p
fatio. Vtramque exhibeo. Inſcriptio
*Dat Nye Teſtament Martini L
thers. Mit Nyen Summarien
der kortem vorſtande vp ein y
Capittel, dorch* JOHANNE
BUGENHAGEN, *Pome*
M. D. XXXIII. Praefatio vel ideo eſt no
lis, quoniam non ſolum, quid in hoc N
Teſtamento ſit praeſtitum, docet, ſed e
ſupra dicta confirmat, verſionem ſcilicet
ipſum Bugenhagium agnoſcere aucto
eſſe tamen ipſius auſpiciis adornatam.
vero ſe habet:

Johannes Bugenhagen
Pomer, dem Leſer.

„Dyth nye Teſtament ys vlitich vo
„deſchet, alſo, dath me vnſtrafflick de rec
„meninge, alſe de Euangeliſten vnde Ap
„geſchreuen hebben, hyrynne leſen m
„vnde ys nicht, alſe de erſte vordüdeſch
„vvas, ſunder rein unde fyn, vth vnſes v
„digen vaders Doctoris Martini vord
ſc

nge. Wowol öuerſt dath deſſe arbeit“
allenbracht dorch einen andern, doch“
be yck gehandelt vnde rädt gegeuen in“
n örden vnde ſteden, dar ydt ſchwer“
, jnn vnſe düdeſch thobringende. Dar“
gen ys jnn deſſem leſtem drücke vliti-“
thogedan, dath jm vörigen vorſümet“
e vthgelaten was. Dartho ock etlike“
e klarliker vordüdeſchet. Thom leſten,“
vile yk ſe, dath me nu vnnütte Summa-“
vor de Capittel maket, hebbe yck ock“
aket Summarien vor de Capittel, de va-“
mit ſyck bringen den vorſtandt des“
zen Textes, edder orſake geuen dem“
ande na tho trachtende. Ick mene, dat“
k arbeit, wowol geringe, dy wert wolge“
n vnde nütte ſyn. Wider hebbe yck
nicht willen jn deſſem arbeide ſtrec-“
, dat de ſympelen nicht möchten mit“
er vthlegginge vorhindert werden,“
er fry bliuen tho vorſtande vth dem“
e Gades, wat eynem jüvvelcken Godt“
n vvert. Wente vvy begeren nicht,“
de lüde vnſe meninge annemen, ſun-“
allene Gades vvort. Dath öuerſt vnſe“
ryſinge jn den Summarien möge vviſ-“
vorſtan vverden, vp vvelcken Text ſe“
et, hebbe yck vlitigen getekent mith“
kſtauen, alſo, dat de Summarien vnde“

"de Text, de einen geliken böckſtaff hebl
"thoſammende hören. Hyr mede h
"vvy dy gerne vvolt denen. Bidde Godt
"vnns. Gade ſy loff vnde eere, Amen. C
his coniungenda ſunt, quae idem Buger
gius de Bibliis noſtris Lubecenſibus me
riae prodidit, in praefat. breuium Nota
(quas ipſe vocat Summaria) in S. Scrip
his vſus verbis: " Do yk auerſt tho Lül
"vvas, ym Jare Chriſti 1531 vnde 32, v
"darſülueſt de Saſſeſche Biblia vp grot P
"vnde mit grotem vlyte vnnde bekoſt
"gedrücket. Devvyle yck nu van erl
"framen Chriſten darſûlveſt vlytich g
"den (de my ock antögeden, dat ſchon
"cium, edder rum, am rande des Boekes
"re) etlike Annotationes vnde korte vth
"dinge des Textes, vor der ſimpelen v
"kleinuorſtendigen, darby tho ſeriue
"Welckes yck dede, doch mit vvetende v
"vvillen deſſüluigen Doctoris Martini, v
"ſchreff by den Text des olden vnde
"Teſtaments etlike korte vnderrichtin
"Vnde darneuen tekende yck ock ſom
"an den gebruck der Hiſtorien, vp dat
"daruth mercken mochte, vvo vns de
"gangen Hiſtorien ock nütte vnde den
"ſyn mögen. Conf. celeberr. C.
STA

ſARCKII Lubec. Lutherano-Evangel. ol. I. P. I. pag. 26.

§. III.

Operi adeo vtili non defuerunt patroni, ui verae pietatis & communis ſalutis ſtudio xcitati, ſua illud liberalitate, nunquam ſatis raedicanda, promouerent. Laudare hic me portet (& vtinam ſatis poſſem laudare!) *oannem von Acheln, Götke Engelede, Iacobum Crap*, ac *Ludouicum ietz*, Ciues Lubecenſes. Illi enim ſunt, ui ſumtus, ad ſplendidum adeo opus perfiendum, neceſſarios ſuppeditarunt, atque ic ſua liberalitate effecerunt, quominus itum factum ſit laudatiſſimum, typis exibendi Lubecae codicem diuiniorem, intutum, quod vehementer collaudat IOANNES DRACONITES in Dedicat. Seron. de Lumine Gentium & totius mundi lute, qui an. 1548. fol. lucem aſpexit. Quoam Sermo iſte chartis volantibus, quae uciſſimorum manibus teruntur, merito cenſetur, locum integrum non poſſum n excerpere. Ita vero ſcribit Draconites WILHELMVM, Landgravium: Euch, „urchleuchtiger Fürſt, wolt ich diſe Weiſſa-„ unge Gottes vom Reich Chriſti nicht al-„ ne darumb zu ſenden, das mich gelüſtet„

"zu dencken an die gelerte weiſe Ch
"che Rede, ſo zu Caſſel geſchehen vo
"Gerechtigkeit des Glawbens,ſondern
"das ich noch ein Göttlich Zeugniſs fü
"gen ſtellet, das ich zu Marpurg von d
"rechtigkeit des Glawbens vvol gelere
"darumb gen Lübeck komen vvere, d
"bezeugete, vvie ein Menſch nach den
"ſetz verdampt, durch den bloſſen glav
"Chriſtlicher verheiſſung gerecht für
"und ſelig vverden müſte. Ich vvil r
"dem vvort zu mir geredt auch ein zei
"oder zeugnis Göttliches vvillen kur
"erzelen. Denn vveil mir der Lübiſch
"Seher einen Brieff entgegen ſandte,
"chen mir der Lûneburgiſch AuffSeh
"dieHerberge bracht,darinnen er vvun
"das mich der Herr flugs gen Lûbeck b
"vnd ſobald ich daſelbs erſchiene, gi
"nicht alleine ſampt mir zum BuchDr
"ſondern lies ſich auch vor zvveen
"ſeines endes vernemen, das ich mit ſo
"vverck nicht ſolang verzogen ſolt h
"So muſt ich vvol ſolchs darum auc
"ein Zeichen Göttlichs vvillens halten
"mir ein guter freund vor dreien
"vveiſſaget und ſchriebe, das zu Lü
"ſolch GOTTSELIGE BURGER vv

Digitized by Google

nicht alleine irer ettliche die gantze Bi-"
in Druck verleget hetten, ſondern auch"
h andere vveren, ſo dis vverck Gottes"
i CHRISTO in Druck ferttigen vvûrden."
desrevvet mich vvie eine Miſſethat, das"
noch vor anderhalb jaren nicht ſo bald"
Lûbeck zoge, nachdem ich den Geler-"
M. Micael Peuter, Rector zum Grips"
ld, mit einer Schrifft darum gen Caſſel"
lte, das er fur mich zu Marpurg ſo lang"
ligen und leſen mocht, bis ich dis"
ck in Druck beſtellet hette. Denn"
rum gehorchet ich den Zueiuclern, ſo"
mir ſprachen: Wo vviltu doch in der"
tzen Welt diſe Zeit hin komen, da man"
ſolch gros vverk von CHRISTO mocht"
:ken? - - - - Drumb vvie *Joan*,,
*Acheln*, *GotGen EngelStet*,,
*cob Crap*, *Ludvvig Dietz*,,
darauff ſahen, vvas die Gottloſen von"
halten vvurden, da ſie die Bibel in"
ûbiſche Sprache bringen und druc-"
lieſſen, ſondern vveil ſie vvûſten, das"
Gottes Kinder zu Lûbeck, ſo die Bibel"
, evvigen nutz daraus ſchepffen vvûr-"
giengen ſie friſch dran, und lieſſen"
Buch Gottes drucken mit freuden."

"Alſo ſolt ich auch den Gehûlffen der
"heit zum Exempel nicht darauff ge
"haben, das ſo viel Gelerter, Weiſer, G
"tiger leutte von diſen Chriſtlichen
"men gar nichts halten, ſondern vm
"meines frides vnd evvigen nutzes v
"der Heiligen Chriſtlichen Kirchen m
"ſem vverck zum Druck geeilet haben

§. IV.

Imo vero tanto magis hi viri ſunt mendandi, quanto praeclarior eſt huius ris Biblici vſus. Hunc euidenter demo bo, non afferendo quaedam ex annota bus (quamuis hac ratione poſſet etiam lenter oſtendi), ſed clariora reddendo huius codicis nonnulla loca & voca quae in Lutheri verſione, Saxoniae ſu ris dialecto ſcripta, quae adhibetur ta blice, quam priuatim, imo ſola fere in bus plerorumque verſatur, ab vnoqu praeſertim linguae vtriuſque Saxoniae ſatis gnaro, non ſtatim intelliguntur, e ſtris autem Bibliis paſſim illuſtrantur.

Gen. XXXII. 15: *Zehen Farren;* in n Bibliis: *teyn Oſſen.*

Gen. XXXVI. 12: *Thimna vvar ein Kebs Eliphas;* in noſtris Bibliis: *Thimna eyn byſrouvve Eliphas.*

XXXVIII. 24: *Deine Schnur Thamar;* noſtris Bibliis: *Dynes Söns frouvve Thamar.*

XLIX. 28: *Stämme;* in noſtris Bibliis: *ſchlechte.*

I. 14: *mit allerley frönen;* in noſtris Bibliis: *mit allerley hauedenſte.*

III. 1: *trieb die Schafe enhinder in die wüſten;* in noſtris Bibliis: *dreff de Schape achter in de vvöſtenye.*

XI. 7: *ſoll nicht ein Hund mucken;* in noſtris Bibliis: *ſchal nicht eyn hunt ſyne tungen rögen.*

XI. 27: *Und alles, vvas auf Tappen gehet;* noſtris Bibliis: *unde all, vvat up Poten geyt.*

XVI. 29: *Am zehenden Tage des ſiebenden Monden ſollt ihr euren Leib caſteyen, und kein Werck thun, er ſey einheimiſch, oder fremde unter euch;* in noſtris Bibliis: *am teynden Tage des ſöuenden mäntes ſchöle gy juvve ſeelen demödighen, unde nen vverck don, he ſy landtbeſytter, edder frömmet manck juvv.* ... male h. l: *Seelen demödighen.* Nam in ... legitur: תְּעַנּוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם

XVIII. 14: *Waſe;* in noſtris Bibliis: *Modder.*

XIX. 28: *Buchſtaben an euch pfetzen;* in noſtris Bibliis: *bocſtaue an juvv houvven.*



Digitized by Google

Leuit. XXV. 10: *Erlaſs-Jahr - - Hall*
in noſtris Bibliis: *Frygyar - - Ludtja*

Leuit. XXVI. 10: *Und ſollt von den firn*
*und vvenn das neue kommet, das firn*
*thun;* in noſtris Bibliis: *Vnde gy ſchö*
*dem olden etben, dat gy ock dat old*
*laten vor dem nyen.*

Num. IV. 27: *ſchvvinden;* in noſtris B
*vulen.*

Num. VI. 19: *Und ſoll den gekochten bug*
in noſtris Bibliis: *Vnde ſchal de gek*
*ſchulder nehmen.*

Num. XXXII. 24: *bürden;* in noſtris
*bütten.*

Deut. XIV. 5: *Tendlen;* in noſtris
*Eynhörne.*

Deut. XIV. 16: *Uhu;* in noſtris
*Schuffuth.*

Deut. XXVIII. 21: *Der Herr vvird*
*Sterbe-Drüſe anhängen, biſs daſs er di*
*tilge;* in noſtris Bibliis: *De Here*
*peſtilentien laten lange waren, beth d*
*tho nichte make.*

Ioſ. XXII. 18: *abtrünnig worden;* in
Bibliis: *affvellich geworden.*

Iud. XVI. 13: *Locken meines Haupts;* in
Bibliis: *Löppe hars mynes höuedes.*

Digitized by Google

h.II.1: *ein weidlicher Mann*; in noſtris
Bibliis: *ein redelick man.* In fonte אִישׁ
גִּבּוֹר חַיִל. Hunc ſtricte ſecutus SEB.
SCHMIDIVS reddidit: *Vir potens ſtrenuitate.*
Sam.II.2: *und iſt kein Hort, wie unſer Gott
iſt*; in noſtris Bibliis: *vnde dar ys nen Troſt,
alſe unſe Godt ys.* Eſt autem *Hort* nihil
aliud, quam *cuſtos*, *protector.* Deſcendit
enim haud dubie a Gothic. *Hirda*, i. e. *cu-
ſtodire, tegere.* Eiusmodi praeſidium a
Deaſtro ſuo, Odino, expetere ſolebant ve-
teres Gothi ethnici, dum monumentis ſe-
pulchralibus lapideis hanc formulam in-
ſculpi curabant: *Hirdi Guden trygg, hirdi
Guden thegn, hirdi Guden kan*, i. e. *Cuſtodi
Deus fidelem, cuſtodi Deus gladium, cuſtodi
Deus familiarem.* Vid. OL. VERELIVS
Nott. ad Hervvar. p. 192. Conf. quae per-
egregie de voce *Hort* commentatus eſt
SPADENIVS l. c. pag. 318 ſqq. ed. ſec.
Sam. II. 29: *warum lecheſtu denn wider meine
Opfer*; in noſtris Bibliis: *worumme ſleiſtu
denn achter vth wedder myne Offer.*
Sam. III. 11: *dem werden ſeine beyde Ohren
gellen*; in noſtris Bibliis: *dem werden ſyne
beide Oren klingen.*
Sam. XV. 27: *ergriff er ihn bey einem Zipfel
ſeines Rocks*; in noſtris Bibliis: *ergrep he en
by einer ſlippen des rockes.* 1. Sam.

Digitized by Google

I. Sam. XVIII. 18: *des Königes Eidam;*
ſtris Bibliis: *des Königes Swager.*
modo v. 21. 22.

I. Sam. XX. 20: *als ich zum Sichermahl*
in noſtris Bibliis: *geräde alſe ſchote*
*dem male.*

I. Sam. XXI. 13: *und kollerte unter ihre*
*den;* in noſtris Bibliis: *vnde ſtelde ſ*
*efft he nicht wyſs were vnder eren Hen*

I. Sam. XXVI. 19: *daſs ich nicht hafft*
*Herrn Erbtheil;* in noſtris Bibliis:
*nicht wane in des Heren Erffdel.*

II. Sam. IV. 7: *auf dem Blachfelde;* in
Bibliis: *vp dem flacken velde*, i. e. campo

II. Sam. V. 24: *ſo zaube dich;* in noſ
bliis: *ſo wes friſch.*

II. Sam. XIII. 5: *daſs ſie mich etze;* in
Bibliis: *dat ſe my ſpiſe.*

II. Sam. XIII. 20: *Alſo blieb Thamar*
in noſtris Bibliis: *Alſo bleff Thamar*
In fonte: ושׁממה. Vnde ap. AND
ANDRVM ac SEB. SCHMID
*et ſolitaria.*

II. Sam. XIV. 14: *Wie das Waſſer in d*
*verſchleifft;* in noſtris Bibliis: *Gel*
*dat Water in de Erde vorlopt.*

II. Sam. XVI. 13. *Erden-klöſſen;* in
Bibliis; *Erdeklümpen.*

II

Digitized by Google

m.XXIV. 22: *ſchleuſen;* in noſtris Bi-
is: *Slede.*

.VI. 3: *Und bauete eine Halle vor dem*
*el;* in noſtris Bibliis: *vnde buwede eyn*
*hus vor dem tempel.*

.VI. 6: *denn er legte trahmen auſſen am*
*umher;* in noſtris Bibliis: *wente he*
*balcken butten am huſe vmmeher.*

.VII. 49: *Schnäutzen;* in noſtris Bibliis:
*ſcheren.*

.VII. 41: *keuliche knäuffe;* in noſtris
iis: *runde knöpe.*

.X. 17: *und drey hundert Tartſchen vom*
*Golde, je drey pfund Goldes zu einer*
*ſchen;* in noſtris Bibliis: *vnde drehun-*
*Schilde vam beſten Golde, jo dre pundt*
*to einem Schilde.* Apud MAT-
AEVM PARISIENSEM in Vit. Henr.
ad A. cIↄ cc XLIII: *Oppoſitis corpo-*
*ſuis propriis et amplis clypeis, qui*
*iae appellantur.*

.VIII. 15: *nahm er den Kolter;* in no-
Bibliis: *nam he de Deken.*

.XXI. 7: *Hayn-Gotzen;* in noſtris Bi-
: *Hagen-Affgodt.*

.XXII. 9: *Deine Knechte haben das Geld*
*mmen geſtoppelt;* in noſtris Bibliis: *Dyne*
*hte hebben dat Gelt thoſammende gebracht.*

II. Reg.

Digitized by Google

II. Reg. XXV. 1: *Schutt;* in noſtris Bil
*Bolwerck.*
1. Chron. V. 33: *ihre Sipſchafft unter ih*
in noſtris Bibliis: *ere früntſchop manc*
1. Chron. XVII. 3: *ein Laib Brots;* in n
Bibliis: *eyn Stücke Brodes;* in Bibliis Wi
bergenſibus: *eyn Gewicht Brodes.* D
nutiuum, *Laiblein*, occurrit Ier. XXXVI
2. Chron. III. 10: *nach der Bildner kunſt*
noſtris Bibliis: *na der Beldeſnider kun*
2. Chron. XXXII. 15: *ſo laſſet euch nun H*
*nicht auffſetzen;* in noſtris Bibliis: *ſo*
*juw nu Hiskia nicht bedregen.*
Nehem. IV. 1: *ward ſehr entrüſtet;* in n
Bibliis: *wart ſeer grimmich.*
Iob. VI. 7: *was meiner Seelen widerte anz*
*ren;* in noſtris Bibliis: *wat myner See*
*weddern was anthorörende.*
Iob. XV. 16: *ſchnöde;* in noſtris Bibliis:
Iob. XVII. 14: *Die Verweſung;* in noſtri
bliis: *De Vorrottinge.*
Iob. XXIX. 10: *daſs es hinter dir broc*
*Gründen;* in noſtris Bibliis: *dat ydt*
*dy plöge in den Gründen.*
Iob. XXXIX. 28: *bleibet auff den Kipfe*
noſtris Bibliis: *blifft vp den Steenklip*
Pſalm. III. 8: *Zerſchmetterſt;* in noſtri
bliis: *thobrekeſt.*
Pſalm. X. 2: *Tücke;* in noſtris Bibliis: *N*
Pſ

LXII. 4: *Siechbette;* in noſtris Bibliis; *de ſyner kranckheyt.*

LXXIII. 7: *fetter Wanſt;* in noſtris Bibliis; *vett Balch.*

LXXIV. 15: *verſiegen ſtarcke Ströme;* noſtris Bibliis: *vordrögen ſtarcke Ströme.*

LXXV. 9: *Hefen;* in noſtris Bibliis: *me.*

LXXX. 7: *du ſetzeſt uns unſern Nachbarn zum Zanck;* in noſtris Bibliis: *du ... de unſe nabers uns angrypen.*

XCI. 4: *er wird dich mit ſeinen Fittigen ...en;* in noſtris Bibliis; *he wert dy mit ... Veddern bedecken.*

CII. 7; *käutzlein;* in noſtris Bibliis: *...ule.*

CIII. 14: *Gemächt;* in noſtris Bibliis: *...rck.*

CIV. 2: *Teppich;* in noſtris Bibliis: *...eeth.*

CXI. 9: *heilig und hehr iſt ſein Name;* noſtris Bibliis: *hyllich vnde herlick ys ſyn ...me.*

CXVII. 2: *vvaltet über uns;* in noſtris Bibliis: *ys vveldich auer uns.*

CXIX. 119: *Schlacken;* in noſtris Bibliis: *Vibuegelſe.*

CXIX. 120: *ſchauert;* in noſtris Bibliis: *zetert.*

Pſalm.

Pſalm. CXLVII. 13: *Riegel deiner Th*
noſtris Bibliis: *Glyndel dyner dôre.*
Prou. I. 6: *die Lehre der Weiſen und ih*
*ſpiele;* in noſtris Bibliis: *de vvon*
*vvyſen vnd ere mehre.* Non male
Cornelius Kilianus in Etymologic. p
*By-ſpracke, by-ſpel, exemplum, pa*
*prouerbium, apologus.* Conf. etiam B
von Stade l. c. p. 38. ſq, ad cuius eleg
mum doctiſſimumque librum ex his
adornari poſſe ſupplementa, animad
Prou. III. 31: *eifere nicht einem freveln*
in noſtris Bibliis: *yuer nicht einem v*
*ligen minſchen na.* In fonte He
בְּאִישׁ חָמָס.

Prou. XVII. 9: *vver aber die Sache äf*
noſtris Bibliis: *vvol auerſt de Sake ech*
*echter meldet.* Significat autem v
lum *äfern*, quod eſt ab antiqua Teu
voce *auur, afur*, i. e. *rurſus, iterum*, de
dum, *repetere.* Vnde Melch. Golda
Dedicat. der Reichs-Handlungen fo
*vvelcher paragraphus von Wort zu*
*vviederäfert und repetiret vvird.* Plu
hanc in ſententiam apud laudatu
denium p. 28 ſq.
Prou. XXI. 5: *vver aber allzu jach iſt;* in
Bibliis: *vvol auerſt altho haſtich ys.*

n. XXVII. 22; *Stampfel;* in noſtris Bibliis: *Stöter.*

u. XXXI. 18: *Sie mercket, vvie ihr Handel frommen bringet;* in noſtris Bibliis: *Se völet, dat er Handel gudt ys.*

ed. V. 5: *Verhänge deinem Munde nicht, daſs er dein Fleiſch verführe;* in noſtris Bibliis: *Lath ydt dynem munde nicht tho, dat du dyn fleſch ſündigen lateſt.* Quae vltima verba ntem accurate ſequuntur, qui ſic habet:

אַל־תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת־בְּשָׂרֶךָ

t. VII. 13: *Lilien;* in noſtris Bibliis: *Alrunen.* Eodem modo alia Biblia antiqua ap. TADENIVM l. c. p. 405 ed. ſec. Laudatus ir p. 406 erudite coniicit, quod mandraoris olim abuſi ſint homines ad res magicas et ſuperſtitioſas, hincq; magi et ſagae omen, *Allraunen*, reportarint.

. VII. 13: *heurige und fernige;* in noſtris bliis: *nye unde olde.*

. VIII. 9: *Cedern Bolen;* in noſtris Biblis: *Cedern Balen.*

. 18: *laſſet uns mit einander rechten;* in noſtris Bibliis: *latet jdt ſtraffent gelden.*

II. 9: *Jhr weſen hat ſie kein heel;* in noſtris Bibliis: *Er apenbar Geber maket ſe kundt.*

V. 7: *Zarte Feſer;* in noſtris Bibliis: *leſſliken Vynryſer.*

Eſ. V. 9: *öde*; in noſtris Bibliis: *ane ynu*

Eſ. IX. 14: *beyde Kopff und Schwantz, be und Strumpff*; in noſtris Bibliis: *beyde unde ſwantz, beyde den telgen und t*

Eſ. X. 16: *Darum wird der Herr Herr Z unter ſeine fetten die Darre ſenden*; in Bibliis: *Darümme wert de Herè Here Z manck ſyne vetten de quinende ſuke ſe*

Eſ. XI. 9: *letzen*; in noſtris Bibliis: *vorſ*

Eſ. XXVIII. 7: *köken die urteil herau* noſtris Bibliis: *bölcken de ördel herut*

Eſ. XXX. 13: *zu riſeln*; in noſtris Biblii *tho ryſende.*

Eſ. XXXVIII. 14: *winſelte*; in noſtris Bi *pypede.*

Ibid. *girrete*; in noſtris Bibliis: *knirde m tenen.*

Eſ. XLIV. 19: *Klotz*; in noſtris Bibliis:

Eſ. XLV. 8: *Treufelt ihr himmel von obe* noſtris Bibliis: *Drüppet gy hemmel van dale.*

Eſ. XLVII. 2: *Zöpffe*; in noſtris Bi *Flechteſnor.*

Eſ. XLVII. 11: *ſöhnen*; in noſtris Bi *vorſönen.*

Eſ. LXI. 10: *wie eine Braut in ihrem Geſch berdet*; in noſtris Bibliis: *alſe eyne ſchynet in erem ſmyde.*

XIIII. 3: *Jch trete die Kelter alleine*; in
[tris] Bibliis: *Jck trede de Wynparſſen allene.*
[.] 11: *gleiſſet*; in noſtris Bibliis: *ſchynet.*
[.] 9: *Der Weinleſer wird eins nach dem*
[.] *in die Butten werffen*; in noſtris Bi-
[blii]s: *De Wynleſer vvert ein na dem anderen*
[.] *den Korff vverpen.*
[.]II. 18: *daſs ſie mir Verdrieſs thun*; in
[noſt]ris Bibliis: *dat ſe my leidt dohn.*
[.]III. 7: *Storch*; in noſtris Bibliis: *Edeber.*
[.]XXI. 29: *Die Väter haben Heerlinge geſſen*;
[n]oſtris Bibliis: *De Veder hebben ſure Wyn-*
[.]*en gegeten.*
[.]I. 13: *Zurück geprellet*; in noſtris Bi-
[blii]s: *trügge geſtott.*
[.]II. 16: *blecken die Zähne*; in noſtris
[Bibl]iis: *vvyſen de theene.*
[.]IV. 8: *ſind ſo dürre, als ein Scheit*; in
[noſt]ris Bibliis: *ſind ſo dörre alſe ein holt.*
[.] XVI. 25: *dü greteſt mit deinen beinen*
[.] *allen*; in noſtris Bibliis: *du knickedeſt*
[.]*ynen benen jegen alle.*
[.]XVI. 27: *verruchten vveſen*; in noſtris
[Bibl]iis: *unverſchemeden vveſende.*
[.] XIX. 9: *Gatter*; in noſtris Bibliis:
[.]*ackvverck.*
[.]XXIII. 14: *bunte kogel auf ihren käpffen*;
[n]oſtris Bibliis: *ſpiſſe bunte höde up eren*
[.]*en.*



Digitized by Google

Ezech. XXVI. 5: *Wehrd im Meer*; in
Bibliis: *Werder im meere.*

Ezech. XXVII. 27: *Kaufleute, Händeler,*
in noſtris Bibliis: *Koplüde, Han*
*Factohrs.*

Ezech. XXVII. 28: *daſs auch die Anfu*
*ben vverden*; in noſtris Bibliis: *dat*
*hauen beuen vverden.*

Ezech. XXVII. 29: *ſamt den Schiff-K*
*und Meiſtern*; in noſtris Bibliis: *ſam*
*Schipknechten und Stürlüden.*

Ezech. XXXII. 2: *macheſt ſeine Ströme*
in noſtris Bibliis: *makeſt ſyne Ströme*

Ezech. XXXII. 20: *Das Schvverdt iſ*
*gefaſt und gezuckt*; in noſtris Bibli
*ſvverdt ys rede gevatet vnde vthgetha*

Dan. III. 22: *man ſchürete das Feuer*; in
Bibliis: *men ſtakede dat vür.*

Dan. XI. 20: *Scherge*; in noſtris Bibliis
*riante.* PISCATOR: *Geldforderer*

Hoſ. VI. 9: *ſind vvie die Ströter*; in
Bibliis eodem fere modo: *ſynt alſe d*
*ders*; in Bibliis autem Wittenberge
*ſynt alſe de Rövers.* Noto hoc ideo
etiam exemplo demonſtrem differe
quae eſt inter Biblia noſtra Lubece
Wittenbergenſia. Ceterum *Ströter* de
*latronem.* Vnde in Bibliis Statuum

um: *Stratenſchenders.* Pluribus hoc
cit B. PALTHENIVS in Animaduerſſ. in
igment. Iſidor. Hiſpalenſ. Tatiano Fran-
adiect. p. 258 occaſione verborum:
*ndida dhea burc* i. e. *deſtruxit vrbem.*
f. B. STADENIVS l. c. p. 149. Minus re-
pro *Ströter* legitur *Spøtter* in *Bibliis* editis
burg. 1695. fol.
VII. 14: *löhren auf ihren Lagern*; in no-
Bibliis: *blarren vp eren Legeren.*
VII. 1: *im Anfange, da das Grummet*
*ging*; in noſtris *Bibliis*: *euen do dat korn*
*ſchaten vvolde*; in *Bibliis* Wittenber-
ſibus: *ym anuange, do dat Nagraſſ vpgynck.*
IV. 10: *leide doch ſolch vveh, und kröch-*
in noſtris Bibliis: *lyde doch ſolcke vvee-*
, *vnde ſtöne.*
II. 11: *ſchlöttern*; in noſtris *Bibliis*:
*ackelen.*
I. 3: *zerfladdert*; in noſtris *Bibliis*:
*ſchvvindt*
XI. 24: *Verſieheſt der Menſchen Sünde*;
noſtris Bibliis: *Süſt mit der menſchen*
*auer.*
VI. 22: *Schloſſen*; in noſtris *Bibliis*: *Hagel.*
XIII. 27: *ſo kan mans aufmutzen*; in
Bibliis: *ſo kan men ydt grot achten.*
XIV. 3: *Lauſer*; in noſtris *Bibliis*:
*ickepenninge.*

N 3 Eccleſ.

Digitized by Google

Ecclef.*XX.* 20 : *Söller*; in noſtris *Biblii*
Eccleſ. *XXXI.* 22: *Keichen*; in no
bliis: *hymen.*
Eccleſ. *XXXIII.* 6: *Schellhengſt*; in
*Bibliis*: *Stoethyngeſt.*
2.Maccab. *XIII.* 5: *ein umlaufend und*
*rad*; in noſtris *Bibliis*: *ein vmm*
*vnde tacket radt.*
Hiſt. Drac. *Babel.* v. 35: *beym Schopff*;
ſtris Bibliis: *by dem Koppe.*
Matth. *I.* 19: *vvolte ſie nicht rügen*; in
Bibliis: *vvolde ſe nicht berüchtigen.*
Matth. *I.* 23: *verdolmetſchet*; in noſtris
*vordüdeſchet.*
Matth. *III.* 7: *Jhr Ottergezüchte*; in
Bibliis: *Gy Addern geſlechte.*
Matth. V. 17: *Jhr ſollt nicht vvähnen*;
ſtris Bibliis: *Gy ſchölen nicht menen.*
Matth. *VII.* 25: *Platzregen*; in noſtris
*Schlachregen.*
Matth. *IX.* 16: *von neuem Tuch*; in
Bibliis: *van nyem Wande.*
Matth. *IX.* 17: *Släuche*; in noſtris
*Wynbelge.*
Matth. *XIII.* 28: *auſsgetten*; in noſtris
*vthvveden.*
Matth. *XIII.* 30: *zu den Schnittern*; in
Bibliis: *tho den meyers.*

h. XXI. 44: *zerſchellen, zermalmen*; in
oſtris Bibliis: *thobreken, thogruſen.*
th. XXVII. 33: *Golgatha, das iſt verdolmet-
ſchet, Schedelſtet*; in noſtris Bibliis: *Gol-
gatha, dat ys vordüdeſchet, Galgenberch.*
c. X. 25: *Nadel-Ohr*; in noſtris Bibliis:
*Natel oge.*
. XIV. 36: *überhebe mich dieſer Kelches*;
noſtris Bibliis: *nym deſſen Kelck van my.*
II. 44: *unter den gefehrten*; in noſtris Bi-
liis: *manck der geſelſchop.*
VI. 1: *Afterſabbath*; in noſtris Bibliis: *na
ſabbath.*
VI. 38: *gerüttelt*; in noſtris Bibliis: *ge-
ſüddede.*
IX. 42: *zerrete ihn*; in noſtris Bibliis:
*reth en.*
XV. 16: *mit Träbern*; in noſtris Bibliis:
*Seye.*
XIX. 44: *ſchleiffen*; in noſtris Bibliis:
*cht maken.*
VIII. 46: *kan mich einer Sünde zeihen*; in
oſtris Bibliis: *my kan einer Sünde ſtraffen.*
XVIII. 22: *Backenſtreich*; in noſtris Bi-
bliis: *Backenslach.*
V. 24: *vvurden ſie über ihnen betreten*; in
noſtris Bibliis: *vvorden ſe auer en erre.*
Elegantер ſatis. Nam in fonte legitur:
*διηπόρουν περὶ αὐτῶν.*

Act.*VI*.1: *überſehen*; in noſtris Bibliis: *vor*

Act.*IX*.5: *es vvird dir ſchvver vverden,* ...
*den Stachel lecken*; in noſtris Bibliis
*vvert dy ſvvar vverden, yegen den* ...
*achter vthslan.*

Act. *XVII*. 22: *daſs ihr in allen Stücken*
*abergläubig ſeyd*; in noſtris Bibliis: *dat*
*allen Stücken altho bylövich ſyn.*

Act. *XXVII*. 14: *eine vvindsbraut*; in n...
Bibliis: *ein dvvervvindt.*

Act. *XXVIII*. 25: *miſshellig*; in noſtris Bi...
*vneins.*

Rom. *III*. 13: *Schlund*; in noſtris Bibliis:

Rom. *XVI*. 17: *die da Zertrennung und* ...
*niſs anrichten*; in noſtris Bibliis: *dede* ...
*vnde ergerniſſe anrichten.*

1. Cor. *VI*. 10: *Trunckenbolde*; in noſtri...
bliis: *de Drunckenen.*

2. Cor. *V*. 6: *vvallen vvir dem Herrn*; in n...
Bibliis: *Syn vvy nicht tho hus by dem H*...

2. Cor. *V*. 11: *fahren vvir ſchon mit den Le*...
in noſtris Bibliis: *gha vvy ſachte mit de*...
*den vmme.*

2. Cor. *VIII*. 14: *Uberſchvvang*; in no...
Bibliis: *Auerflödicheit.*

Epheſ. *V*. 27: *Runtzel*; in noſtris Bibliis: ...
*kelen.*

I. 14: *deſto thûrſtiger gevvorden ſind*; in
ſtris Bibliis: *deſto kôner gevvorden ſind.*
II. 15: *unſchlachtigen*; in noſtris Bibliis:
*ndigen.*
IV. 16: *darnach aber einmal*; in noſtris
*lis: darna noch ein mal.*
m. V. 4: *Neffen*; in noſtris Bibliis:
*nder - Kinder.*
m. VI. 5: *zerrûttete Sinne*; in noſtris Bi-
*is: vordoruen ſynn.*
*Gevverbe*; in noſtris Bibliis: *Handel.*
I. 7: *nicht pochen*; in noſtris Bibliis:
*bt betiſch ſyn.*
t. II. 13: *Prangen von eurem Allmoſen*; in
ſtris Bibliis: *Pralen van juvven almiſſen.*
. IX. 4: *die gûldene Gelte*; in noſtris Bi-
*iis: de gûlden emmer.*
. X. 19: *Krimmen*; in noſtris Bibliis:
*eln.*

non adiicio. Iſthaec enim ſatis ſuper-
docent inſignem, quem hic codex Bibli-
praeſtare poteſt, vſum, iis praeſertim, qui
niae inferioris linguam callent.

## §. V.

Quamuis itaque haec Verſio inſignem
atur laudem, negari tamen haud poteſt,
d nonnunquam longius a fonte recedat.

Vnico ſaltem, eodemque luculento exe
iſtud euincam. *Ierem. II.* 13 ita de I
conquerìtur Deus: נזבו מקור מים
ם לחצב להם באורת באורת
נשברים Quae verba bene transtuli
THERVS: *Mich, die lebendige Q*
*verlaſſen ſie, und machen ihnen hie u*
*ausgehauene Brunnen, die doch löch*
*ſind.* Quare neſcio, cur eundem n
ſecutus interpres Saxonicus, qui ita red
*My den leuendigen borne vorlaten ſe,*
*maken ſik* SCHONE *borne, de*
ELENDE *borne ſynt.* Alia loca, l
tatis cauſa, non adduco: obſeruo ta
quod non adeo magna ſit eorum
Ad ſingularia, quae in hac verſione
runt, praeter alia, loca Ierem. XII. 6. X
ſunt referenda. In illo legitur: *Vnde ſ*
T Y O D U T E *auer dy.* Fons h
הֵמָּה קָרְאוּ אַחֲרֶיךָ מָלֵא
LVTHERVS: *Vnd ſchreyen Zette*
*dich.* SEB. SCHMIDIVS: *Etiam*
*marunt poſt te: ſat eſt.* Videtur hic
orum noſtrorum locus ſententiam de
feratione bellica, quae ap. TACITV
Morib. German. c. 3. *barditus* vocatur.

nare; vel rectius, opinionem de vſu vo-
l *Iodute* in inquiſitionibus criminalibus,
uas nonnulli iudicium bannitorum appel-
unt. Eo forſan omnium etiam commodiſ-
ime trahitur alter locus, *I*er. XV. 10:
*ver den yderman* TYODVTE *ſchryet im*
*antzen lande.* Sermo ſcilicet ibi eſt de ho-
ine, qui litibus atque rixis anſam ſuppe-
itat. Verba enim fontis hic deſcribunt
אִישׁ רִיב וְאִישׁ מָדוֹן לְכָל־הָאָ
e. *virum litis & virum rixae in omni terra.*
VTHERVS : *wider den jederman hadert*
d *zanket im gantzen Lande.* Ceterum am-
eſt de *Ioduta* diſputatio, aliis cum AL-
ERTO CRANTZIO (in cuius Metropol.
VI. cap. 7. p. m. 368 ſequentia leguntur:
*acto in loco VVelpesholde inſigni praelio,*
*exere Saxones trophaeum, virum ſcilicet*
*ſtatua armatum, claua ſubnixum, arma*
*oniae tenentem, equinum candidum pul-*
. *Ruſtica plebs, vt eſt ſuperſtitioni pro-*
*, idolum coluere, tanquam veterem Sa-*
*iae Deum, quem* IODVTE *dixere. Per-*
*et hodie execrabilis illa vox, vt in omni*
*ntino periculo exclament eo more Saxo-*
. *Deriuatum autem autumant ex Ita-*
*o verbo,* JO MI ADIVTE, *hoc eſt, me*
*adiu-*

Digitized by Google

*adiuuate: ſiue a memoria Druſorum manſerit in prouincia, ſiue citeriori manauerit per quamlibet occaſionem i. ſtram gentem. Sed tum viri ſenſati hor ſuperſtitionem ſacrilegam, deiecto tro capellam erexere; nunc aiunt eſſe mo rium ordinis Praedicatorum*) de Gerr rum Deo vel Dea, aliis de voce, e teſſera tari: *Deo ajuti*, vel *Deus adiuta*, eor aliis aliter interpretantibus. Conf. G HARDI a MASTRICHT Diſquiſit. H de Ioduta, Biblioth. Brem. Cl. VII. Faſ p. 510 ſqq. THEOD. HASAEI Παρα de Jodutha, l. c. Faſc. V. pag. 906 ſq Jodute clamantibus in iudiciali inqu ne penes interfectorum corpora qua annotauit STADENIVS Erklär. de nehmſten Deutſchen Wörter pag. edit. ſec.

§. VI.

Singulare quid etiam eſt in his Bibliis, dictum illud, SS. Trinitatem in Nouo F luculentiſſime probans, 1. Io. V. 7 no beant. Sic enim in iis legitur: *Vnde d yſſet, dede tüget, dat de geiſt warheit ys. dre ſynt, dede tüchteniſſe geuen, de geiſt, vnd water, vnde dat bloth, vnde de dre ſynt by der.* Videmus inde, quod Biblia noſtr

tra

ſlata ex verſionis LVTHERI exemplari
mo, in quo optimus interpres dictum hoc
n potuit exhibere, quoniam vſus eſt codi-
bus Graecis, iſtud non agnoſcentibus, qua-
ſed exiguo numero, inueniri certum eſt;
mquis ſtulta ſit eorum ſententia, qui vel
ctum hoc, tanqvam non ſatis genuinum,
iunt, vel Lutherum ob omiſſum, ab ipſo
inuentum, oraculum Arianismi accuſant,
rum ineptorum hominum conatus re-
ſet & non improbat CHRISTOPH. SAN-
VS in Nucleo Hiſt. Eccleſ. L. III. pag. 423.
Vide, quomodo dictum hoc defendant
D. ERN. KETTNERVS in peculiari,
emque erudito Tractatu, quo hiſtoriam et
dicias huius loci exhibuit. IO. MILLIVS
otis, quibus praeſtantiſſimam Novi Te-
enti editionem exornavit, ad h. l. THO-
S SMITH, Anglus, in Diſſert. qua inte-
s et αὐθεντία celeberrimi loci 1. Io. V. 7
ppoſitionis nota vindicatur, quae, vna
IO. HENR. MAII Defenſione Diſſerta-
Smithianae contra exceptiones Simo-
legitur ad calcem MAII Exam. Hiſt. Crit.
N. T. Richard. Simonii, pag. 37 ſqq, &
Lutheri autem cauſam agant magni no-
Theologi, IO. MVLLERVS in Defenſ.
theri Def. cap. 20. p. 440 ſqq. NICOL.
HVN-

Digitized by Google

HVNNIVS im Bedencken: Ob Luth
ein Crimen falſi mit Auslaſſung 1. Io. V.
ſeiner Bibel-Verſion begangen habe? c
ſcriptum pereximium ornat laudatisſir
STARCKII opus, ſupra citatum, Vol. I.
pag. 950 ſq. IO. FRID. MAYERVS in
Verſ. German. Biblior. Luther. c. 4. pag
ſqq. IO. DIECMANNVS Script. Ger
Tom. II. pag. 111 ſq. Conf. viri eruditiſ
PETRI ZORNII, Luther. Cathol. cap. 5.
ſqq. Inſunt quoque lectu dignis ſcri
quibus viri clariſſimi, TOBIAS ECKH
DVS atque PETRVS ADOLPHVS B
SENIVS, de codice Graeco N. T., quo
eſt LVTHERVS, amice diſceptarunt, c
ad vindicandum hunc diuinum virum
ctant. RICHARDVS SIMON Hiſt. Critic
Nouv. Teſtam. Chap. XVIII. pag. 216 ſq.
Rotterod. 1689. 4. hac de re ſic comentatus
*On comptera auſſi pour rien ce grand nom*
*d'Editions de la Verſion Allemande de*
*ther, que Sandius oppoſe aux Luther*
*Car elles ne ſont toutes que des repetit*
*de la premiere, dans laquelle Luther a*
*ſuivy l'Edition d'Eraſme, ou quelque au*
*y en ayant alors pluſieurs, qui avoient*
*publiées, même en Allemagne, ou le ve*

*d*

il s'agit ne ſe trouvoit point. Je ne pas, que ce Patriarche du Nord ſe ſoit hqué à la lecture des Exemplaires Grecs ,au moins la plus-part de ſes Sectateurs liſent-ils de cette maniere, quand on objecte, que leur Maître a corrumpu l' ure, en retranchant du Nouveau Teſta- un paſſage, qui établit le myſtere de la té. Ils diſent, qu'il a pû l'omettre avec ion Grecque de Haguenau en 1521, qui avant ſa Traduction. Raithius ré- à cette objection, (Vind. Verſ. Germ. p. 18), que le deſſein de Luther a été de nner dans ſa Verſion du Nouveau Te- nt, que ce qui étoit conſtant; & qu'il par conſequent omettre un verſet, qui it pas hors de doute, & qui ne ſe trou- point dans l'Edition d'Alde, dont on qu'il s'eſt ſervi. Il étoit d'ailleurs dé, qu'il y avoit d'autres paſſages, ſur ls on pouvoit appuyer fortement la cre- la Trinité. Cette raiſon eſt plauſi- rce que Luther faiſoit profeſſion de e en ſa langue l'Exemplaire Grec. erba haud dubie reſpicit DIECMAN- l.c. pag. 112. not. 132 ſcribens: Ex ipſis

LI

*LVTHERI hoſtibus inſignem eius a-getam RICH. SIMON egit.*

§. VII.

Externa huius codicis Biblici co- eſt plane elegans: nitidis enim ille exſcriptus, nitidis etiam, pro ration noſtri quidem, ſed illius temporis, im bus, antiquitatum praeſertim Ebrai res potiores repraeſentantibus, exor Non minuit eius pretium, quod in mata haud ſit diſtinctus: multo m quod Saxoniae inferioris lingua conſcr Quamuis enim haec lingua a multi pendatur, luculentus tamen, quem in ria & antiquitate Germanica praebet, v tis ſuperque euincit, optimae lingua riam inferri. Digna eſt, quae hic le Clariſſ. BERNH. RAVPACHII c Exercitatio Academica *de Linguae Sa Inferioris neglectu atque contemtu* i ſub praeſidio FRANC. ALB. AE Academiae Roſtochienſis ornamenti, ſa an. 1704.

§. VIII.

Atque iſthaec ſunt, quae de Bibl becenſibus volui commentari, oppor

Digitized by Google

us occaſionem, cum duo ſacris litteris
ecrati iuuenes, de quibus ob indolem
iam, probatam pietatem induſtriamque
am bene geſtam, haud exiguam conce-
em, Academicis ſe commiſſuri docto-
, vellent laudare Theologos ſibi cogno-
, non tam imaginaria quadam, ex no-
m ſimilitudine orta, gloria, quam prae-
ſimis eorum in ſanctiſſimum librum &
erimam ſcientiam meritis commoti.
autem

## RMANNVS FRANZIVS,

Lubecenſis,

are & debitis laudibus afficere ſtudebit

emoriam Wolſgangi Franzii,

ogi de ſacris Bibliis & rebus immorta-
eriti. Poſterior vero

## NNES IACOBVS HACCIVS,

Ratzeburgenſis,

te ſpatium ſemeſtre *de Eo, quod in Graeinguae ſtudio pulchrum eſt*, verba, non
calculo indigna iudicata, in Patrum
riptorum praeſentia, fecit, inſtaurabit
ELENII *Select. Litter.*) O Me-

Memoriam Georgii Hacci

Theologi meritiſſimi, & libri Iobae
pretis haud infelicis. Rogandi igitu
MAGNIFICI DNN. CONSVLE
triae Patres optimi, perilluſtris DN. PR
SITVS, generoſiſſ. DN. DECANVS,
reuerend. atqve excellentiſſ. DN. SVP
TENDENS, nobiliſſ. conſultiſſ. & ex
tiſſ. DNN. SYNDICVS ac DOCT
admodum reuerend. & praeclariſſ.
SENIOR, PASTORES atque SY
STAE, nobiliſſ. generoſ. pruden
ampliſſ. DNN. SENATORES, PR
NOTARIVS ac SECRETARII,
cti meritiſſimorum Virorum laudes l
percipientes, velint his iuuenibus
craſtina luce dicturis fauere, eosdem
neuole auſcultare. Ego quidem d
rum praeſentia, valde honorifica, eo
dubito, quo magis cognitum habeo
ctumque, fouere almam noſtram Lu
cultores virorum, quorum labor caſt
greque verſatus eſt tum in tracta
omni re ſacra, tum praecipue i
explicandis Bibliis diuinis.

P. P. Lubecae. d. *XX.* Mart. *MDC*

# VI.

DE

RARISSIMO CODICE

# BIBLIORVM

# GLOSSATORVM,

*NGVA SAXONIAE INFERIORIS*

BECAE MCCCCXCIV. FOL.

EDITORVM,

*DIATRIBE.*

## §. I.

Raeclariſſimum Lubecenſium ſtudium communicandi cum aliis diuina oracula, vno iam ſpecimine euici, de Bi- Lubecenſibus an. 1533 euulgatis com- tus. Ex hoc codice Biblico vti ad cenſes, purgatorum ſacrorum luce iam ſtratos, laus haud vulgaris redundat, ita non omnino improbanda eſt maiorum, ante tempora ſaluberrimae dogmatum iorum emendationis vixerunt, opera, n denſiſſimis licet Romani ritus tenebris ēti, tamen ſanctisſimo libro edendo na-

 varunt.

Digitized by Google

varunt. Prodierunt enim an. 1494 Lu
Biblia hac inſcriptione inſignita: *De I*
*mit vlitigher achtinghe: rech*
*deme latine in dudeſck auergheſ*
*Mit vorluchtinghe vnde gloſe*
*hochghelerden Poſtillatoers N*
*LAI DE LYRA, vnde anderer*
*hilligen doctoren.* Perfectus e
codex menſis Nouembris die vndeuic
teſte hac, qua totum opus finitur, ſubſc
ne, argumenta ſimul Papaeae, quae ſ
decimo quinto regnauit, ſuperſtitioni
peditante: *Deme alweldigheme gade, dem*
*melſcheme vadere ſy vmmetlike dankna*
*de de ee vnd de bade, de gheſettet ſint v*
*benedieden munde, vnd mit ſinem vyngh*
*ſcreuen, heft ghegheuen den ſtarſliken m*
*Vnd ok ſy lof ſinem ſone, de in deſſer ee*
*is, vnd vormiddelſt deme munde ſyner*
*profeten vor vorkundeghet is, de dar is*
*deler gades vnd der minſchen, war god v*
*minſche, de dar heft dat minſchlike ſlec*
*loſet van der wald des duuels. Vnd*
*hilghen gheſte ſy ere vnd werdicheit, d*
*deſſes hylghen werkes de ware meiſter un*
*ver. Vnd ok der unbeuleckeden iunc*

t, yn der alle ee vnd profecien deſſen bokes
bracht ſint. Vnd ok aller hemmelſchen
ſcop ſpreke wi danknamicheit, myt welkerer
vnd vorbiddinghe dyt hilghe werk in ene
der hilghen menen loueſchen kerken mit
achtinghe vnd vlite ghebetert is, vnd grund-
gheſeen. Vnde mit deſſen erne bokſta-
ghedrucket, vnde ſelichliken vullenbracht
deſt Steffen Arndes, in der Keyſerliken
Lubick. Int iar vnſes heren MCCCC XCIIII.
dach der hilghen wedewen ſunte Eliza-
de dar was de XIX dach des manten No-
is. Hunc codicem inter κειμήλια ſua
thecae Guelferbytana & Benteſiana nu-
t. Vid. le Long l. c. P. II. p. m. 458.
446. In noſtra ciuitate rarisſimus hic
reitenavianam & Mellianam Bibliothe-
orſan plures) ornat.

§. II.

ptes horum Bibliorum eſt ignotus;
etiam nomina commentatorum me-
non ſunt prodita, ſolo LYRA excepto.
o vti in titulo Bibliorum noſtrorum
ni Poſtillatoris elogio ornatur, ita inter
tatores, qui barbaris ante Lutheranam
m emendationem ſaeculis vixerunt,
m locum obtinet. Quamuis enim
o aetatis ſuae vitio corruptus ſcripſe-

 rit,

Digitized by Google

rit, ſaepe tamen ea protulit in mediu
quae teſtibus veritatis omni iure m
adſcribi. Legantur teſtimonia veritati
ex Lyrae Annotationibus in V. & N. T
*cus Eſcherus*, Domus Abbatis Eremit
Tigurina ciuitate Exoeconomus, ant
nium iam nonaginta annorum ſpati
pergreſſus, collegit, & Bremenſi Biblio
Hiſtorico-Philologico-Theologicae
Faſc. II. pag. 389 ſqq inſerenda c
Vnde etiam *Paulo Burgenſi*, *Diego De*
pluribus Pontificiis, non arriſit; imo ca
aduerſus ipſum ſtrinxerunt, ille expo
eius oppugnando, hic *Thomam* (a quo
re, vt vocabatur, Angelico nonnunqu
cedere ſibi haud duxit religioni)
illum defendendo. Leg. *Sixti Senenſis*
thec. Sanct. L. IV. p. m. 511. Ipſe L
in eo laudanda offendit, quod
haec verba Commentar. in Geneſ. f.
*Ego Lyram ideo amo, & inter optimos po*
*ubique diligenter retinet & perſequitur hi*
*Quanquam auctoritate Patrum ſe vinci*
*& nonnunquam illorum exemplo deflecti*
*prietate ſententiae ad ineptas allegorias.* C
VIII Altenb. p. 305, vbi eiusmodi illu
coniis ornat: *Man ſehe den feinen Mann,*
*an, der ein guter Ebräiſt iſt, und treuer Ch*
*machet er ſo gut Arbeit, wo er ſich wie*

ſchen Verſtand läſt. Cum his laudibus
ni ſtatim coniungit cenſuram, reprehen-
ue Lyram ob nimium, quo R. SALO-
NI, eiusque fabulis fuit addictus, ſtu-
m. Notat etiam eius errores in cit. Com-
tat. in Geneſ. f. 102. 178. Atque vel hinc
urit, quam iniquum ſit Papicolarum di-
um; *Si Lyra non lyraſſet, Lutherus non*
*ſſet*, quo contumelioſe innuunt, Luthe-
ſine Lyrae ope verum Scripturae ſen-
inuenire non potuiſſe. Vid. quomodo
ſcomma Pontificium eludat. B. CALO-
S in Praeloq. Gener. Bibl. Illuſtr. T. I.
): B. MAYERVS autem Bibliothec.
p. m. 56 in Pontificios retorqueat inge-
n CORNELII a LAPIDE confeſſio-
: *Si Lyra non lyraſſet, noſtri Theologi non*
*ent.* Quod gente fuerit Iudaeus, dein-
autem ex Iudaiſmo ad Chriſtianiſmum
erit, a multis affirmatur, a nonnullis
tur. In illis ſunt SIXTVS SENEN-
BELLARMINVS, MARRACCIVS,
SIVS, BVXTORFIVS, KOENIGIVS,
ENBACHIVS, BASNAGIVS, alii. Nec
atit magnum Vpſaliae, imo totius Sue-
eruditae, ornamentum, IO. PALM-
OT, Philologus pariter ac Theologus
e celeberrimus, in cuius pereruditа
Ling. Sanct. Vpſal. 1685. 8. pag. 166

iſthaec leguntur: *Longe ante alios em Nicolaus Lyranus, de Lyra, Brabantiae oriundus, gente Iudaeus, profeſſione Chriſ Monachus ordinis Franciſcani, commenta omnia ſacrarum Scripturarum volumina celeberrimus.* In his, vt reliquos ta praecipue eſt ſumme reverendus D. M HENR. REINHARDVS, Theologus clariſſimis meritis inclytus, qui in P Conat. Sacr. pag. 147 ſqq variis argun ab ABARBANELE Lyram, vti reliqu daicae religionis deſertores, non execr ſilentio LVTHERI, qui ſaepiùs ad prouocauit: a ſilentio aliorum hiſtorico a ſilentio denique ipſius Lyrae deſumtis tra ipſius Iudaiſmum militauit. Ac quod in epitaphio apud IO. MABILL VM P. II. de Stud. Monaſt. valde iu Franciſcanorum ordinem ingreſſus di Vid. celeberrimi la CROZE Dialog. p Conf. omnino maxime reuer. WOLF blioth. Hebr. p.912. ſqq. amiciſſimi SC BAVII Iudaiſm. Detect. pag. 80 ſqq multa lectu digna de Lyra occurrunt. Obſervatt. Miſcell. pag. 814 ſqq in N SERPILII Vitr. Scriptor. Biblic. P. IX. 694. Perſonal. Hiob. P. II. pag. 298 - 30 FAESII Chriſt. Incoenat. pag. 51. DIF BACHII Iud. Converſ. pag. 277. Inte

maluerunt hic τὸ ἐπέχειν eligere, quam
i quid definire, eſt RICH. SIMON Hiſt.
t. V. T. L. III. c. II. pag. 46. Praeter Ly-
n ad eos, e quorum commentariis notae
noſtris Bibliis exhibentur, pertinet HV-
O de S. VICTORE, ſiue VICTORINVS,
ione Saxo, celebris ſaeculi duodecimi vir,
aſſiduam Auguſtini lectionem honorifi-
alterius *Auguſtini* titulo condecoratus.
us non obſcurum eſſe inter ſcriptores eccle-
ſticos nomen, docent libri, de iisdem con-
nati. Ex his non opus eſſe arbitror, elo-
HVGONIS afferre. Afferam tamen hac
ſione ex DETMARI Chronico, typis
ndum exſcripto. In eo ad an. 1127 haec
untur: *In deme jare Christi M C XXVII*
*togede de erbare lerer* HVGO, *en Canonik*
*unte Victore to Parys, de beyde lere vnde le-*
*ſet is merkelik ghevveſen in allen landen be-*
*t.* Ad an. 1140 occurrunt ſequentia:
*deme jare Chriſti M C X L do ſtarf de erbare*
r HVGO *van ſunte Victore bi Paris an*
*guden bildaſtighen leuende.* De ſcriptis
gonis peculiari Diſſertatione fuſe com-
tatus eſt CASIM. OVDINVS Comment.
ſcript. Eccleſ. Tom. II. col. 1138—1160.
riam eius fuiſſe Germaniam, & quidem
oniam, multo contra quosdam diſſenti-
s euicerunt ſtudio HENR. MEIBO-

MIVS Rer. German. T. III. pag. 429
GODOFR. GVIL. LEIBNITIVS Prae
Alberici Monachi Chronicon, in Acceſſi
bus Hiſtoricis euulgatum. Ex huius ſcr
exegeticis nonnulla his Bibliis eſſe inſ
ex iis apparebit, quae infra §. XI afferei
Pleraque tamen ſuppeditaſſe LYRAM, i
cant verba, quibus Praefatio generalis
ſignatur: *Vñ hirumme vppe dat ſick ee*
*vvelik minſche deſte bet behelpen moghe in*
*ſteden deſſes bokes, de dunker vnde vnvorſt*
*ſint, is gheſettet een ſterneken*, vñ *een teken*
*ſterneken to enen teken der ſcrift, de na*
*ſterne volghet, den text de dar vor ſteit vor*
*tet. vnde is ghenamen vt des vverdighe*
*hoghelereden meiſters des poſtillatoers ſcrift,*
*nomet Nicolaus de Lyra, de een hoch gh*
*doctor vnde een broder in ſunte Franciſci*
*den.* Quartus tamen ESDRAE liber a
ra non eſt expoſitus. Vide §. ſubſq.

§. III.

Praefixa eſt operi generalis *Pr*
*tio*, aliquam veterum interpretum
tiam, nec non diuiſionem & argument
brorum BIBLICORUM continens. Recen
tur LXXII viri, auſpiciis Ptolomaei Phila
phi ſacras antiqui foederis litteras inter
tati, AQVILA, THEODOTION, S

ICHVS, ORIGENES, & tandem HIE-
)NYMVS, cui ſic dicta Vulgata ver-
more Pontificiis (ſed vehementer erranti-
. Vid. B. CALOVII Critic. Sac. pag.
ſqq) familiari, his verbis adſcribitur:
*deme alderleſten is kamen ſunte Hieronimus, voruaren in dren tunghen, in der hebree-n, in der grekeſchen, vnd ein der latineſchen, e auerſettede dyt bok der godliken billighen ſift de Biblie vt deme grekeſchen in dat la-*. *vñ deſſer auerſettinghe bruket de hylghe ſche criſtlike Kerke, auer de ghantze werlt ſpreydet, men nicht in allen boken.* Exci-r diſertis verbis Liber quartus ESDRAE, s capiti XVI, ſiue vltimo, hic epilogus ctus: *Hyr endighet ſik dat veerde vnde leſte bok Esdre, welk ſunte Hieronimus nicht auerghesettet vt ebreyſck in latineſck, alſe ſegghen. Ock heft dyt boek de werdyghe ſlator vnd vornamene doctor Nicolaus de mit gloſe nicht vorluchtet.* Praefationem, s codicis ſummam exhibentem, ſequitur *ola Hieronymi ad Paulinum de libris diuinae pturae (van allen boken der godliken hiſto-*). Praeter hanc ante ſingulos libros *Hie-i Praefationes*, vti ante ſingula capita *aria*, leguntur.

§. IV.

*Libri Biblici*, quorum nomina non mutata
ſiſtam,

ſiſtam, hoc ordine exhibentur: *Geneſis*, E-
*dus*, *Leuiticus*, *Numeri*, *Deutronomium*, *Jo*
*Judicum*, *Ruth*, *Regum*, *Paralipomenon*,
*Manaſſes*, *Esdras*, *Thobias*, *Judith*, *Heſter*,
*de Pſalter Dauid*, *Prouerbia*, *Eccleſiaſtes*, *Ca*
*Canticorum*, *Sapiencia*, *Eccleſiaſticus*, *Jſa*
*Hieremias*, *Bok der Beweninghe vnd Tra*
*Baruch*, *Ezechiel*, *Daniel*, *Oſee*, *Johel*, *A*
*Abdias*, *Jonas*, *Micheas*, *Naum*, *Abacuc*, *So*
*nias*, *Aggeus*. *Sacharias*, *Malachias*, *Der Machab*
Duo autem tantum adſunt *Libri Machab*
*rum:* tertius deſideratur. In *Nouo Teſtam*
idem fere, qui in noſtris Bibliis Luthera
ordo obſeruatur, niſi quod poſt Epiſto
Pauli ad Philemonem Epiſtola ad Hebra
& poſt omnes Epiſtolas Paulinas Acta A
ſtolorum, quae ſtatim excipit Epiſtola I
bi, legantur.

§. V.

De *Notis*, ſiue *Gloſſis*, quibus noſter co
Biblicus inſtructus, pro ratione illius aet
qua conſcriptae, erit iudicandum. Sa
hic non raro deprehenditur ſimplici
ἀκρίβεια exegetica ſaepe deſideratur. N
omnia tamen prudens & intelligens le
vilipendet, ſed interdum inueniet, quae h
omnino diſpliceant. Vt Lector ipſe poſſ
de verſione & de glosſis, textui, vt voc
in

Digitized by Google

iectis, ferré iudicium, ſpecimina quae-
ſuppeditabo.

ſum ſacrarum litterarum initium ita ſe
: "In dem anbeghinne (*der tyd*) heft"
ghеſcapen (*van nychte*) hemmel vnde"
(*myt alle deme, dat dar ynne ys*). Jodoch"
de was ydel (*ſo dat ſe nycht ſychtlyk*"
*derumme dat ſe mit den wateren bedecket*"
vnde was leddich (*ſo dat ſe nene vrucht*"
vnd de düſterniſſe weren bauen der"
ickelicheit der afgrunde, vnde de"
des heren (*dat ys de wille des heren*)"
gheuoret bauen den wateren (*ſo de*"
*kunſtigheres auer de materien, dar van he*"
*werk wyl maken*) vnde god ſede (*nicht dat*"
*ak, men id was ſien wille.*) Dar ſchal wer-"
eyn lycht (*dat is ene klarheit*) vnde dar"
een lycht, vnd god ſach, dat dat licht"
was (*to velen dinghen*) vnde ſchedede dat"
van der duſternyſſe (*ſo ſyk vormyddelſi*"
*nnen ſcheden nacht vnde dach*) vnde nome-"
dat lycht den dach, vnd de duſternyſſe"
acht. Vñ ſo waerd van deme auende"
van deme morghene een (*naturlik*) dach"
*XXIV ſtunden*). Ock ſede god, dar ſchal"
den een fyrmamente (*dat is de achte hem-*"
*lder de ſpere, efte de runtheit der hemmele, dar*"
*de VII ſperen der VII planeten ſynt.*) &c. "
am hanc de VII ſiue VIII ſphaeris
gloſſam.

gloſſam, quod obiter annoto, facta
mentione, animaduerſione dignam c
*Sixtin. Amama* in Cenſur. Vulgat. Verſ.

Alterum ſpecimen ſit *Pſalmus VIII*
hoc modo eſt translatus & expoſitus:
„vnſe here. wo wunderlik is din name i
„der erden. Wente dyne grotheyt is v
„uen bauen de hemmele (*bauen alle crea*
„*ok bauen de enghele*) Vth deme mund
„kindere vñ der ſughende hefſtu vor
„din lof vmme dine viende. vppe dat
„toſtoreſt den vient vñ den vreker (*dat*
„*ſóhe volk, dat Criſtum voruolghede*) we
„ſchal ſeen dine hemmele de werke
„vingher, den mane vñ de ſterne, de du
„ghemaket. Wat is de minſche, dat du
„denkeſt (*ene to loſende van ſunden*) ef
„minſchen ſoene, dat du beſokeſt en
„*minſchlike nature to dy to nemende*) Du
„ene vorminret (*darumme dat he lideli*
„*ſterflick was*) en weinich van den engh
„du hefſt ene ghekronet mit glorien vñ
„eren. vñ hefſt ene gheſettet baue
„werke diner hende (*na ſiner vpſtanding*
„*na ſiner hemmeluart*) Alle dinghe h
„gheworpen under ſine vote (*ok de hogh*
„*engele ſint vnderworpen Criſto in der minſ*
„ſcape vñ oſſen ghemeinliken, vñ vor

lere des veldes. De voghele des hem-"
vñ de viſche des meres, de dar auer-"
deren de weghe des meres. Here vn-"
ere wo wunderlick is din name in alle"
erden."

Tertium ſpecimen eſto initium *Cap. IX.* *Prov.*, quod cum Latinis *Lyrae* gloſſis conmeretur, quo oſtendatur luculento exemplo, Lyram non in omnibus quidem, plene tamen eſſe ſecutos notarum, quae in tris bibliis ſunt, collectores. In noſtro verba ſic fluunt. De vvisheyt (*Cri-*" heft ſik een hus (*de criſtene kerken*)" buwet, vñ heft vtgheſneden ſouen" (*de ſouen ſacramente*) vñ heft ere offer" offert (*ſik ſuluen an deme cruce*) vñ heft" wyn ghemenget (*ſin dure blod*) vñ heft" tafel gheſettet, vñ heft ere meghede" (*apoſtele* vñ *iunghere*) vthgeſant dat ſe es-" den to der hoghe (*to dem louen*) vñ to" tinnen der ſtad (*to den artikelen des*" ). We dar otmodich is, kame to mi" *de is gheſchicket to der gotliken wiſs-*" Vñ ſprak to den vnweten (*to den heide-*" *anbeden ſtene* vñ *bolt*) kamet vñ etet" brod (*minen licham vnder der ſtalteniſſe*" *des*) vñ drinket den win, den ik iuw" menghet hebbe (*min blod under der ſtalte-*" *des wines mit watere ghemenghet*) vorlatet"

iuwe"

"iuwe kintheit vñ leuet vn wandert
"weghe der vorſichticheit. LYRA ſ
ti ratione haec interpretatus eſt: "Sa
"(*increata*) aedificauit ſibi domum (
"*ſiam, quam aedificauit verbo & exempl*
"*manitate aſſumpta*) Excidit columnas
"(*ſeptem dona Spiritus ſancti dedit, vel*
"*ſacramenta inſtituit, quibus fulcitur to*
"*ſia*) immolauit victimas ſuas (*ſeip*
"*cruce, dicitur victimae in plurali, quo*
"*net virtutem cuiuslibet alterius ſacrifi*
"*huius victimae memoriale eſt ſacrament*
"*cariſtiae, in quo ſub ſpecie panis contine*
"*pus Chriſti immolatum, quod eſt fidelium*
"Miſcuit vinum (*dedit nobis ſanguinem*
"*qd conficitur in vino aqua mixto*) miſit
"las ſuas (*Apoſtolos, aliosque diſcipulos,*
"*cuntur hic ancillae, quod fuerunt hu*
"*obſequioſi. Vnde R. Sa. ancillas vo*
"*Moyſen & Aaron, quod fuerunt hu*
"*promti ad diuinum obſequium*) vt vo
"ad arcem (*Chriſti fidem*) & ad moeni
"tatis (*ad ea, quae ſunt annexa fidei ar*
"Si quis eſt paruulus (*humilis*) veniat
"(*quia talis eſt diſpoſitus ad ſapientiam di*
"*Matth. XI. Confiteor tibi Domine— reu*
"*paruulis. Et dicuntur hic paruuli ſpe*
"*Apoſtoli, & alii de Iudaeis vocati Conur.*

Digitized by Google

*.e vocatione gentium cum dicitur)* Et in-"
entibus locuta eſt (*gentilibus, qui diuini-*"
*attribuebant lignis & lapidibus, quod in-*"
*tiſſimum erat*): Venite & comedite pa-"
meum (*corpus meum ſub ſpecie panis ex-*"
*m*) & vinum, quod miſcui vobis (*ſan-*"
*meum ſub ſpecie vini, in quo admiſce-*"
*. In utraque enim ſpecie communi-*"
*antiquitus fideles: ſed propter pericu-*"
*ffuſionis ſanguinis ordinatum eſt, quod*"
*laycis ſub ſpecie panis tantum*) Relin-"
infantiam (*inutilia & vana*) & viuite"
*gratiae*) & ambulate per vias pruden-"
(*mandatorum & conſiliorum*)." Ex his
modo apparebit conuenientia, appa-
etiam diſcrepantia notarum Lyrae &
rum Bibliorum
ltae gloſſae poſſunt comparari cum
ligno inciſis, exiguo artificio ſe com-
antibus, interdum tamen ſingulare
habentibus, quale eſt illud, quod ſer-
primos parentes decipiens humano ca-
onſpicuus exhibeatur. Obſeruatu
m dignum iudicauit B. MAYERVS
ſionib. Script. S. ante Lutheri tranſlat.
ad calcem Hiſt. Verſ. German. Biblior.
p. 191, vbi nonnulla quoque de no-
dice annotauit. Vti vero in eo deſi-
r diſtinctio in commata, ita etiam in-
ELENII *Select. Litter.*) P ter-

terdum gloſſae deſiderantur, quibus i
nonnunquam capita (e. c. Pſalmus V
ſtituuntur.

## §. VII.

*Verſio*, quae eſt in noſtris Bibliis
ab hodierno Germanicae linguae cultu
elegantia ſit longiſſime remota, habet
quibusdam in locis, quae aliquam ſalte
cem vocibus nonnullis Bibliorum Lu
norum rarioribus, & vnicuique non
cognitis, queant afferre. Exemplis, q
gloſſas nonnunquam adiiciam, dicta
babo.

Gen. XXV. 28: *Weidwerck ;* Noſtr.
*yaghende vvilde.*

Gen. XXX. 11: *Rüſtig ;* N.B. *Selichliken.*(
vis autem Graeci Interpretes ἐν τύχ
ἐυτύχηκα, Latini *feliciter*, vel *venit*
*ritas*, reddiderint, malim tamen ver
Luthero vſurpatum retinere, quonia
licae in exercitu ducendo fortitudini
Gad aliquando inclareſcere debebat
ficandae ergo בְּגָד non inepte expl
a Maſorethis per בא גד *venit turm*
*komt ein ſchwader*, interprete Io. Piſ
in Bibl. Herborn.) ſiue, vt interpreta
Aquila : *venit accinctio*, (vid. Clariſſ
LERVS in elegantiſſimo libro de A

Kethib & Keri pag. 135) vel *accinctus*. Cor-
oboratur haec interpretatio commate vn-
deuiceſimo Gen. 49: גד גדוד יגודנו והוא
יגד עקב Concinnam in vtroque loco eſſe
ad nomen *Gad* alluſionem, facile apparet.

n. XXX. 14: *Dudaim;* N. B: *Alrunen.*

n. XXXVI. 12: *Thimna vvar ein Kebs-
weib Eliphas;* N. B: *Tanna was ene byſle-
ſche (mit orlaue ſynes wyues) Eliphas.*

n. XXXVIII. 24: *Schnur;* N. B: *ſone vvyf.*

. XLIII. 3: *Band uns das hart ein;* N. B:
*e vns aff by tucheniſſe enes ſvvaren eedes.*

d. I. 14: *mit allerley fronen;* N. B: *mit
eme denſte.*

d. XXI. 22: *Theidings-Leute;* N. B: *Kyſ-
edere.*

t. XI. 36: *Kölke;* N. B: *Cyſternen.*

XIX. 28: *Buchſtaben an euch pfetzen;* N. B:
*deme vleſcke) tekene edder figuren maken.*

XXVI. 10: *Sollt von den firnen eſſen, und
n das neue kommet, das firne vvegthun;*
: *Gy ſcholen etende vverden de alderol-
e der olden vruchte, vnd vven de nyen to-
en ſin, ſo ſchole gy de olden vruchte vor-
pen.*

VI. 19: *den gekochten Bug;* N. B: *de
keden Schulderen.*

n XI. 5: *Pfeben;* N. B: *Melonen.*

Num. *XXXII.* 24: *Hürden;* N. B: *Stel*
Ruth. *II.* 1: *ein weidlicher Mann;* N. B
*vveldich man van groten rikedaghen.*
male *weldich*, *potens*, quoniam in font
gitur גִּבּוֹר חַיִל.

1. Sam. *II.* 2: *Hort;* N. B: *Starcke.*
1. Sam. *III.* 11: *Ohren gellen;* N. B: *Ohren kli*
1. Sam. XV. 27: *Zipfel ſeines Rocks;*
*Soem des Mantels.*
2. Sam. V. 24: *auf den Wipffeln;* N.
*der hoghede.*
Ibid. *ſo zauhe dich;* N. B: *ſo gha den ſtr*
2. Sam. *XIII.* 5: *daſs ſie mich etze;* N. B
*ſe my ſpiſe gheue.*
2. Sam. *XXIV.* 21: *Tennen.* N. B: *Hoeſ*
2. Sam. *XXIV.* 22: *Schleufen;* N. B: *W*
1. Reg. VI. 3: *eine Halle vor dem Tempel;*
*de Inghank vor dem Tempel.*
1. Reg. VI. 6: *Trahmen;* N. B: *Balcken.*
1. Reg. X. 17: *Tartſchen;* N. B: *klenen*
2. Reg. VIII. 15: *Kolter;* N. B: *Laken*
*men auer dat bedde ſpredet.*
2. Reg. XXI. 7: *Hayn-Götzen;* N. B:
*des Buſches.*
1. Chron. XVII. 3: *ein Laib Brodts;* N. B
*Koken Brodes.*
2. Chron. XXXII. 15: *auffetzen;* N. B: *bedr*
Iob. VI. 26: *daſs ihr nur pauſtet wort;*

g vverpen invve vvorde in den vvund.
.XXXIX.10: broche in Gründen; N. B: breke de harde Erde.
o.XXXIX.28: bleibet auff den Kipffen; N. B: he blift in den Stenritzen.

CII.7: Ich bin gleich wie ein Rohrdommel in der Wüſten, ich bin gleich vvie ein Käutzlein in den verſtöreten Städten; N. B: Ik bin ghelik vvorden deme Pellicano der enicheyt, ik bin worden alzo de Nachtrauen in deme huſe:
CXI.9: heilig und hehr. N. B: hillich vnde vverdichlik.
n.I.6: Beyſpiele; N.B: verborghen rede.
n.III.31: eifere nicht einem freveln nach: N.B: nicht hebbe lef den vnrechtuerdighen wynſchen.
.VIII.9: Cedern Bolen; N.B: Ceduvveren ſefelen.
.16: Darum vvird der Herr Herr Zebaoth ter ſeine Fetten die Darre ſenden; N.B: ummme ſchal de herſchopperhe here der ſcha- ſenden in ſine vetten (dat is, ſine vorſten vnde dvorſten) magherheyt (dat is afnement der ke, efte ghebrak der ſtarcke).
XXXIV.14: der Kobold wird auch daſelbſt erbergen; N. B: dar ſcolen rouvven vvun- derlike dere (de me witte vrowen hetet). Biblia Tigurina: Nachtfrauw. De origi-

 ne

Digitized by Google

ne vocis *Kobold* vid. B. Stadenii Erklä
etlich. Bibliſch. Wörter p. 89.

Eſ. LXII, 5: *denn wie ein lieber Bule einen*
*len lieb hat;* N.B: *wente de iunghe ma*
*vvanen mit der iuncfrovven (kuſchliken*
*killichliken).* Honeſtam olim vocis
fuiſſe ſignificationem, euicit laud
Stadenius l. c. p. 44 ſq.

Ier. VI. 9: *Butten;* N. B: *Winkorue.*

Ier. XXXI. 29: *Heerlinge;* N.B: *de ſuren dr*

Ier. XXXIIX. 12: *Schröter;* N.B: *de dat ſ*
*ken vnd bereden de vate.*

Thren. II. 8: *Die Zwinger ſtehen kläglich;*
*dat Vorvverk der Muren vvenede.*

Thren. IV. 8: *Scheit;* N. B: *Holt.*

Ezech. XVI. 8: *da breitete ich meinen*
*über dich;* N. B: *vnd ik ſpredde myn*
*auer di.*

Ezech. XVI. 25: *du greteſt mit deinen B*
*gegen allen;* N. B: *du deledeſt dine v*
*weliken, de by di henne ghink.* Bibl. T
*theteſt von einander.*

Ezech. XXIII. 14: *bunte Kogel auf ihren Kö*
N.B: *ghevarvvede Muſſen vp eren boue*

Eſ. XXXII. 2: *macheſt glum;* N.B: *vort*

Dan. XI. 20: *Scherge;* N.B: *ſere ſnöde My*
Bibl. Herborn: *Geldforderer.* Luther
Gloſſ: *der die Leute ſchindet, ihnen als*

E

*xecutor das Jhrige auspfändet und weg-
immt.* Conf. etiam Stadenius l.c.p. 135 ſq.
VI. 9: *Ströter*; N.B: *Morder.*
VII. 14: *löhren auff ihren Lagern*; N.B:
*hebben gheſcryet in eren Slapkameren
eren Afgoden*).
IX. 2: *Tennen*; N.B: *Dele.*
s VII. 1: *im Anfange, da das Grummet
ffing*; N.B: *in dat beghin, alze dat Korne
ghynnet to ſprutende.*
h. IV. 10: *leide doch ſolch weh, und krächze*;
.B: *wes drouich vnd arbeide ghenoch.*
II. 3: *vvie eine Loder-Aſche*; N.B: *alzo
begedaen aſche.*
: *der Geiſt zerfladdert*; N.B: *de gheſt ſchal
werden vthgheſtortet.*
ſ. XXXIII. 6: *Schelhengſt*; N.B: *Pert,
t ſnel is.*
accab. III. 55: *Weibel*; N.B: *Heren ouer
en Manne.* Ab hac voce *Weibel* notum
er milites nomen, *Feldvvebel*, deducit
adenius l. c. p. 170.
ex Veteri Teſtamento. Ex Nouo Foe-
re ſimili ratione quaedam iuuat addu-
re.
h. I. 19: *vvar fromm, und vvolte ſie nicht
en*; N.B: *vvente he rechtuerdich vvas,
nd envvolde ſe nicht (apenbar maken).*



Digitized by Google

Matth. *I.* 23: *das iſt verdolmetſchet*; N.
*vvert vthghelecht.*

Matth. *XIII.* 28: *ausgetten*; N. B: *leſen*

Matth. *XXIII.* 27: *übertünchte Gräber*;
*ghevvittede Graue*

Marc. *IX.* 50: *Salz dumm vvird*; N.
*Solt vnſolten is.*

Luc. *I.* 39: *endelich*; N. B: *ſnellyken.*

Luc. *I.* 56: *kehrete ſie vviederum heim*;
*ghink do vvedder in er hus.*

Luc. *III.* 1: *Vierfürſt*; N. B: *Vorſte des*
*deles.*

Luc. *IV.* 9: *auf des Tempels Zinnen*; N.
*de höghede des tempels.*

Luc. *VI.* 1: *Afterſabbath*; N. B: *andere S*

Luc. *XI.* 8: *um ſeines unverſchämten*
*vvillen*; N. B: *vmme ſyne vulhardich*

Luc. *XII.* 14: *erbſchichter*; N. B: *deler.*

Io. *VIII.* 46: *einer Sünde zeihen*; N. B:
*van der Sunde.*

Act. *V.* 24: *vvurden betreten*; N. B: *ſe tvvy*

Act. *IX.* 5: *es vvird dir ſchvver vverde*
*der den Stachel lecken*; N. B: *hart is d*
*tredende teghen den prekel (teghen den*
*de, de vele vveldigher is vven du).*

Act. *XVII.* 18: *Lotterbube*; N. B: *Word*

Act. *XIX.* 12: *Köller*; N. B: *Kledere.*

Act. *XXVII.* 14: *eine Windsbraut*; N.
*ſtormende vvind des meeres.*

Digitized by Google

V.4: *Narrenteidinge*; N. B: *doraſtighe rede.*
V.8: *ihr vvaret vveiland finſterniſs*; N. B: *vveren ene vvile duſterniſſe.*
.IX.4: *Gelte*; N. B: *Emmer.*
.XII.8: *Baſtarte*; N. B: *Eebrekere*, le- transgreſſores.
.XIV.17: *ſcharfe Hippen*; *N. B*: *ſcarpe yſen.*

ufficiant haec, quoniam aliquo ſaltem o declarant, non eſſe plane nullum no- umBibliorum in explicandis quibusdam bulis rarioribus vſum. Si omnia fuis- translata (ſaepe autem in hac verſione quaedam omiſſa, vti non raro vocabu- anspoſita), forſan maior foret haec vti-

## §. VII.

Quemadmodum vero fuit oſtenſum, ex is noſtris voces quasdam & loquendi ra- s Bibliorum Lutheri poſſe illuſtrari, ita i etiam non poteſt, repletum eſſe hunc em innumeris fere *vocabulis obſcuris*, *in- is ac obſoletis*, quae non ab omnibus ſta- intelliguntur. Paucis hoc exemplis am, vocibus clarioribus in Bibliis Lu- i occurrentibus voces obſcuriores ex no- Bibliis appoſiturus,



Digitized by Google

Iob. XXXIX. 27: *Adler*; Noſtr.
*Arne.* Simili fere ratione in Bibli
becenſibus 1533 editis *Arnd*, & in n
ro plur. *Arnde* legimus. Quamuis
vox *Arnd* non careat auctoritate (v
Diecmannni Script. German. P. II. p
in not., vbi occaſione B. Io. Arndii, c
nomine occaſionem ſuppeditante, c
rat cum Aquila, de ea erudite diſſerit)
to tamen vſitatius hodie eſſe vocab
*Adler*, vnusquisque nouit.

Ezech. XXVII. 16: *Sammet*; N.B.
Vox haec hodie vix ac ne vix quide
plius vſurpatur, etſi apud antiqu
currat. Detmarus (ſiue potius Con
tor eius) in Chron. Lubec. MS. Tom.
an. 1474. f. 199. d. regia dona, q
Chriſtiernus, Daniae Rex, a Papa
fuit affectus, his enarrare incipit v
*Des mandages in deme paſchen gaf*
*Pavves de guldene Roſen, de he to*
*uende plecht des Sondages yn Myt*
*vordan gaf em de Pavves enen k*
*Suben van Fluele myt Golde inghe*
*get. &c.* Pro hodierno loquendi
*Suben van Fluele*, ſi quid mihi cerno
tum, exprimeretur *Kleid von Samm*

tur enim eſſe cognatio inter voces *Suben* *Subuncula*, quod vltimum vocabulum barum Papias exponit per *pannum ad-* *ſitium.* Vid. du Freſne Gloſſar. T. III. ol. 999.

I. 63: *forderte*; N. B: *eſchede.*

IV. 2: *verſuchet*; N. B: *bekoret.*

XVIII. 31: *Geſetz*; N. B: *Ee.* Quae x hodie quidem valde inuſitata, ſuper- tamen in voce, *Ehehaften*, ſiue, vt re- ius ſcribitur, *Eehaften*, indicante non tum matrimonialia, (quamuis ea illu- em hic ſpeciem conſtituant), ſed omnia galia, omnia, quae vi legum facienda, aeue idcirco omnino neceſſaria.

XXIII. 23: *Schutzen*; N. B: *Gleu-* *nvorers.* Vſus eſt etiam voce *Gleu-* Continuator Detmari Chronic. Lu- MS. T. II. f. XX. col. 3, vbi de milite, Henricum, Ducem Sleſuicenſem, in- ecit, ſcribit: *Stak den Hertighen dor myt* *Gleuyen.* Alardus Aemſtelredamus yluula Vocabulor. (Salingiac. 1559. 8.) b. 1: *Lancearius, eyn Glauie dragher.* ci lanceam vocant *Glafwen.* Vid. ce- Haqu. Spegelii Gloſſar. Sueo-Gothic. ndin. Scanor. 1712. 4.) pag. 151, vbi plura

Digitized by Google

plura de hac voce obſeruata. Gal
cea audit *Glaive:* Latino-Barbaris
Conf. du Fresne Gloſſar. T. I. col.

Act. XXVII. 1.: ***VVelſchland;***
***VVallant.*** Non ſecus, vt alios v
res Germanos taceam, adductus
rus l. c. f. XCIX. col. 4: *De in v*
*Wallant hadden vnderbraken, und*
*wunnen myt deme ſwerde.*

His ſimilia aliis in locis magno n
offenduntur.

§. VIII.

Multa quoque *peregrina*, ex Latin
ſertim lingua depromta, in noſtro
ſunt, quae in Bibliis Lutheranis le
Germanicis vocabulis nitide expreſſa
multis pauca ſeligam.

Gen. XXV. 29: *Jacob hadde ghek*
***pulmente.***

Gen. XXXVI. 7: *dat land erer* ***perg***
***cien*** (forſan *peregrinacien*).

Deut. XIV. 5: *den* ***tragelaphum*** (*e*
*dath half een buck is, und half een he*
hirſch) *und den vaghel* ***pipargu***
***origen*** (*een dere ſo gheheten*) *und C*
***loparдalum*** (*een dere ghelik deme l*

deme bouede enen perde ghelik an deme
ſſe.)

III. 3: *de dope der* **penitencien.**

IV. 6: **glorien.**

VI. 17: *van* **maritima**; Bibl. Luth:
*meer gelegen.*

XIX. 13: *an der ſtede, de daer ys ghebethen*
*coſtratos.* Corruptum eſſe hoc voca-
lum, miror, cum in Vulgata verſione,
am ſecutus eſt noſtrorum Bibliorum
terpres, *Lithoſtrotos*, vti Graecus codex
bet λιθόστρωτον, legatur. 17: **caluaria.**

XVII. 19: *voreden ene to* **aryopagum.**
ſte Biblia Lutheri: *führeten ihn auf den*
*cht-platz.* Locum enim iudicii fuiſſe
eopagum, profani docent ſcriptores,
orum nonnulla teſtimonia citat Beza ad
l. Conf. omnino Vbb. Emmii Vet. Graec.
ſtrat. T. III. p. 11. 18. ſqq. Guil. Poſtel-
de Magiſtratib. Athenienſſ. c. 4. p. m.
ſqq. Io. Frid. Hekelii Nott. ad Poſtelli
cit. pag. 20. ſqq.

XXII. 26: *he ghink to deme* **tribuner.**
l. Luth: *Ober-Hauptmann.*

V. 7: *Criſtus vnſe* **Paſchen** *is gheoffert.*
ec ſpeciminis loco ſufficiant.

§. IX.

Digitized by Google

§. IX.

Non deſunt in noſtris Bibliis *teſ*
*veritatis*, etſi illa iis publicata temp
quibus tenebrae Pontificiae Aegyptia
erant diſſimiles.

Veritatis ſane teſtimonium illuſt
quod omnibus haec Biblia legenda
dantur in fine Praefationis generalis, h
bis: *Item dyt boek der hillighen ſc*
*Biblie is van allen to leſende, mit en*
*gher innicheit vnde nuchterheit to er*
*ſalicheit.*

Non minus egregium veritatis doc
tum eſt expoſitio, qua *Matth. XVI.* 1
cum plerisque Pontificiis, de Petro, co
fundamento, ſed de Petri confeſsio
Chriſto, vnico verae Eccleſiae funda
explicatur. Verba ita ſe habent: "
„Petrus (*een bekenner des vvaren ſtene*
„vnde vp deſſen ſteen (*den du bekan*
„*vppe Criſtum*) ſcal ick buwen mine k
„vnd de porten der hellen (*der tirann*
„*volghynghe, und de anlaghe der duve*
„moghen nicht vvedder ſe (*van vvar*
„*uen ſe aff to kerende*)." Ipſa dicta,
agunt de *iuſtificatione*, ſobrie nonnun
licet non ſemper, declarantur. E. c. *Ro*
24: „Men ſe ſint gherechtuerdighe

gh

ues (*ſunder ere denſte*) dorch ſine Gna-
dorch de vorloſinghe, de dar is in Jheſu
ſto (*vormiddelſt ſineme lidende*). *Rom. IX.*
Darumme yd is nicht des vvillenden,
ch des lopenden (*ghude vverke to donde, de
vordenlick moghen ſin to deme evvighen le-
de*) ſunder dat is des vorbarmenden
des.

§. X.

Etſi vero allatis veritatis teſtimoniis plu-
ſint addi, fatendum tamen eſt, quod
oſtro codice paſſim *craſſi Papaeae religionis*
offendantur. Nonnulli in iis, quae
in medium producta, iam comparue-
His leuior haud eſt ille, quo in pri-
alutis laetiſſimo nuntio mulieri, ſiue
e, contritio capitis ſerpentis, ſiue ma-
piritus, adſcribitur. Si enim *Gen. III.*
nsfertur: *Vygendiſchop vverde ik ſetten-
iſchen dy und tvviſchen de vrouvven, und
hen dyn ſad und ere ſad. ſe ſuluen
vvryuen dyn houet, und du ſchalt an-
erer verſen.*

primis vero Papiſmum ſapientia in
tione *Ioannea* reperiuntur. Haec enim
olum in fauorem Eccleſiae Romanenſis,
ad hiſtoriam attinet, tota explicatur,
n etiam falſa dogmata paſſim in eius
gloſſis

Digitized by Google

gloſſis proponuntur. Sic capitis decimi
ti comma ſextum exponitur de *Boni*
hac ratione: *Vnd ik ſach enen anderen*
(ſunte bonifacius) *vleghen mydden d*
*hemmel, de hadde dat evvyghē evvang*
Commate decimo octauo *miſſa* &
*ſcriptio Pontificia* inſinuantur: *V*
*ander engel* (de pavves hadrianus) *gh*
*van dem altare* (dar vppe he hadde
holden) *de hadde de vvalt auer dat v*
bannende). Cap. XVIII. 1. 2 *coelu*
potentia ſedis Romanae, *Babylon* de
cenis intelligitur: *Vnde na deſſen dingh*
*ik enen anderen engel* (den biſcop Aden
*affſtighen van deme hemmele* (van der
des romeſchen ſtoles) *de hadde grote v*
*Dat is gheuallen babilon* (de ſarracenen)
*te.* Cap. XIX. 17 *opera ſupere*
*tionis* commemorantur: *Vnd ik ſa*
*enghel* (enen patriarchen van hieru
*ſtande in der ſunnen* (vmme ſyner aue
deden lere vnde leuent). Cap. XX
habet Papiſmum acriter redolentia.
dicto faciet vel ſolum initium: *Vnd*
*enen enghel* (den pawes Calixtum) *aff*
*van deme hemmele, de hadde den Slotel*

Digitized by Google

*des* (to bannende alle, de ſik affſchededen
den louighen) *vnde ene grote Keden in ſy-
and* (ene velheit der cardinale vnd pre-
n, de em byvillen) *vnd he grep den draken,
olden Slangen, de dar is de duuel und ſatha-
und band ene.* In addita gloſſa proſcri-
ſummus Princeps nominatur. En ſpi-
m in noſtris etiam Bibliis Papaeum! En
inatum Pontificium ante Lutheranam
rum emendationem intolerabilem, poſt
iure meritoque imminutum!

§. XI.

Finiam hanc Bibliorum recenſionem
ularibus nonnullis expoſitionibus, qua-
aliquae ita comparatae, vt probari que-
aliquae non immerito cenſebuntur di-
, quae reiiciantur.
III. 16 vltima verba ſic redduntur: *vnder
macht des mannes werſtu weſende, und
ſchal auer dy herſchopen.* Adiecta eſt fa-
ſa gloſſa: *dy vakene to pyneghende und
lande.* Quam falſum autem, hanc gloſ-
n in Bibliis Pomeranicis reperiri (quod
men nonnulli credunt, ſine αὐτοψίᾳ
ſan de hac re ſcribentes. vid. Obſeruatt.
lenſ. Latin. Tom. VI. p. 286. German.
. III. Append. p. 33. Io. Adam. Bernhardi
uriof. Hiſt. Erudit. p. 314), tam falſo etiam
rae, tanquam auctori, vulgo adſcribi-
LENII *Select. Litter.*) Q tur.

tur. Lyram enim hoc comma ſine
expoſitione dimiſiſſe, Commentari
eius inſpectio docebit Antiquior eſt
poribus Lyrae haec gloſſa, & ex ſaecul
repetenda. Nam Hugo de S. Victo
Annotatt. in Geneſ. verbis; *& ſub vi
teſtate eris*, hanc addit explicationem
*ſub regimine tantum, ſed ſub violenta do
tione, vt te etiam verberibus & vulne
affligat.* Vid. Biblia Sacra cum Gloſſa
naria per Theologos Duacenſes Ant
1634. fol. T. I. p. 106. Gloſſam hanc
videatur abſurda & iniqua, tamen em
laborauit B. Kortholtus Tract. de Var. S
Editt. p. 345 ſq ita, vt tyrannis mariti in
rem minime ea defendatur, ſed ab au
eius nihil aliud hac gloſſa innuatur, q
quod in peccati poenam mulieri hi
nunciata viri dominatio non quam
que eius auctoritatem & poteſtatem
notet, ſed duram, oneroſam & mole
Vide quomodo vberius mentem
exponat. Conf. etiam Mayerus l. c.
ſus eſt hac gloſſa Fridlibius, ICtus,
baturus, eſſe officii maritalis partem,
rem, praeſertim inobedientem, plagi
cere. Leg. Obſeruatt. Halenſ. l. c.
Viri celeberrimi, Ern. Ioach. Weſtp
copioſa pariter ac erudita Diſp. de
Re

Digitized by Google

omani indole & obligandi diverſa Ra-
ione ac Dignitate in Foris ap. Romanos &
ermanos, Roſtoch. 1725, pag. 51, vbi hanc
loſſam non tolerandam eſſe iudicat.
eſ. IV. 15 ſignum Caini per horribilem
mnium membrorum tremorem explica-
ur: *De Here ſettede een teken in Cayn (ene
ſelike beuinghe alle ſiner lede)*. Non omni-
us placet haec opinio, etſi magnis ea viris
aud diſplicuerit. In primis eam impugnat
Chriſtoph. Ortlobius in Exercitat. Phi-
log. de Signo Caini. Lipſ. 1701, aſſumit-
e defendendam ſententiam Theodore-
in Quaeſt. in Geneſ. qu. 42 ſcribentis:
*Dei ſententia, quae prohibebat illum occi-
ſignum erat.* Ex Gothico vocabulo *Vi-
nterdictum* (quod putat eſſe Hebraeum
) vltimam ſententiam defendere an-
s eſt celeberr. Ol. Rudbeckius, fil., in
rudito Specimine Vſus Ling. Gothic.
uend. atque illuſtrand. obſcuriſſ. S.
pt. Locis. Vpſal. 1717. 4. pag. 104 ſq.
XI. 5: *Vrund lene mi dre broed (bekan-
der hilligben dreuoldicheit)*. Vix ac ne
uidem aliquis myſterium Trinitatis
bus his panibus quaeſiuerit. Quam-
nim tota Sacroſancta Trinitas preci-
de quarum indefeſſa conſtantia con-
s agit, ſit exoranda, tamen non de eo,

 a quo

Digitized by Google

a quo petitur, ſed de re, quae petitur,
ba haec poſſunt intelligi. Piae qu
ſunt meditationes, cum, quoties triu
mentio, toties cogitamus Trinitatem,
vero probantia argumenta. Quare
Origenianam dixerit hanc interpret
nem, non errauerit. Recte praeter
hac gloſſa notatur ineptum vocabu
*Dreuoldicheit*, licet permulti veteres
manici interpretes eo ſint vſi, hodi
etiam nonnulli vtantur. Saniora du
docuerunt, & vocem *Dreyeinigkeit*
mendarunt, praeter Gerhardum &
*ἀκρίβειαν* Theologicam amantes
Lutherus & Chemnitius, quorum el
tiſſima teſtimonia legi quoque poſſu
doctiſſima Praefatione, quam ſumm
Praeſul noſter, Goetzius, nomine Mi
rii Lubecenſis (quod inter Luthe
Eccleſiae ornamenta diutiſſime
ſanctiſſima Trinitas!) Hymnario
Lubecenſi an. 1703 praefixit. No
le Petrus Lombardus L. I. Diſt. 19: *I*
*eſt Triplicitas, vbi ſumma eſt vnitas &*
*ferens aequalitas.* In originem min
curate adhibitae vocis *Dreyfaltigkeit*
quiramus, apparebit, veteres qu
ſcriptores eccleſiaſticos, de my

Trinitatis agentes, vocabula, *triplex* atque *triplicitas*, pro *trino* ac *trinitate*, adhibuiſſe. Sic e. c. Prudentius in Apotheoſ. col. 165. ap. Georg. Fabricium in Opp. Veter. Poetar. Eccleſ:

*—in TRIPLICEM Numen radiaſſe figuram.*

Idem in Hamartigen. l. c. col. 191 contra Marcionem Trinitatem euicturus, vt probet, in ipſa natura poſſe vnum, & ſimul trinum eſſe, ſolem adducit, ſicque canit:

*—— rexit ſol vnicus annum,*
*TRIPLEX ille tamen nullo diſcrimine, trina*
*[illegible] ratione viget, ſplendet, volat, ardet,*
*[illegible] agitur, feruore cremat, tum lumine fulget:*
*[illegible] tria nempe ſimul, lux, & calor, & vegetamen.*

Andreas Orator Carm. de Maria Virgine, quod conſeruauit Caſp. Barthius Aduerſar. Lib. LVI. c. 16. col. 2663:

*[illegible] colitur duplex ſubſtantia nati,*
*Vir, DEVS, haec duo ſunt: Vnus vtrumque tamen.*
*[illegible] huic Genitorque ſuus ſine fine cohaerent,*
*TRIPLICITAS ſimplex, ſimplicitasque TRIPLEX.*

Conf. quae more ſuo, i. e. pererudite annotauit B. DIECMANNVS Gloſſar. Maur. illuſtr. pag. 91 ſq, vbi inter alia non paucos



Digitized by Google

cos maximi nominis Theologos Luth
nos citat, quibus vocabulum *Dreyfaltig*
quod & ipſe minus commodum eſſe
ſet, diſplicuit.

Io. VIII. 56 dies Chriſti ab Abrahamo
bene explicatur de die aduentus Chri
carnem; *Abraham iuwe vader de vru*
*des, dat he ſeghe mynen dach* (mine
kumſt) *und he ſagh ene* (do he horde
dineme Slechte ſcholet benedeyet wer
alle volk) *vnde ward vorvrouwet.*
eadem ſententia, a plerisque interpreti
defenſa, hodie a viris celeberr. Al
nio & Lampio, pugnatur. Nonnulli, q
inter eſt doctisſimus Moshemius, ſpe
tim de die reſurrectionis Chriſti inter
tantur. Variae hinc variorum natae c
mentationes, Bibliothecae Bremenſi
ſertae.

Actor. XVII. 18 *Philoſophi* non inelega
vocantur *natürlike meyſtere*. Quamuis e
ipſa ſanctior diſciplina & ſtudium pi
tis a Chryſoſtomo, Iſidoro Peluſiota, ac a
vocetur Philoſophia, & ideo etiam ab a
medii ſcriptoribus ſanctioris ordinis
dicantur Philoſophi, (e. c. Adam, Brem
Hiſtor. Eccleſiaſt. c. 8. p. m. 10: *Win*
*dus, verus Chriſti philoſophus*. c. 15. p. m.

*ſanc*

*nctiſſimus pater noſter ac philoſophus Chriſti* *ugarius*); proprie tamen Philoſophi ſunt , qui luminis naturalis beneficio rerum on praeter- aut ſupranaturalium, (hae im humanum captum tranſcendentes d Philoſophiam non pertinent), ſed naralium notitiam ſibi compararunt.

: *He werd gheſeen een vorkundegher der* *uen duuele*. Bibl. Luth: *Es ſiehet, als wolte r neue Götter verkündigen.* Cod. Graec: ένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι. Vulgo ex hoc loco probatur, vocem δαιμόνιον & bonam & malam habere ſignificationem. Vid. Origenes contra Celſum V. p. 234. Auguſtinus de Ciu.. Dei L. . c. 19. & alii, ad quos prouocat Cl. Tob. ckhardus in Technic. Sacr. p. 101. Huic ntentiae noſtrorum Bibliorum interpres ſione ſua contradixit.

V. 7 legitur dictum de SS. Trinitate: *de (hillighe) gheſt is, de dar betughet, dath ſus is de warheit. vvente dre ſynt, de dar uen tuchniſſe in dem hemmele, de Vader, Word, vnd de hillighe Gheſt, vn deſſe dre een.* Locus hic ideo etiam commemorabilis, quia oſtendit, quod minime tonia inferior poſſit intelligi, quando ſcitur, Leonhardum Hutterum anno



Digitized by Google

demum MDCVI dicto huic in I
Germanicis locum debitum asſig
Vid. ſumme reu. Pippingii Praefat. A
Biblioth. Thom. Lipſ. Sacr. ap. ve
Schmidium Collect. III. de Bibliothe
296. Idem confirmant Biblia Halb
dienſia an. 1520, vel 1523 fol. nitide
in quibus praeſtantisſimum de Tri
dictum hoc modo habetur: *Vnd d
ys, de daer betüghet, dath Chriſtus ys de
heyt, vvente dre ſynt, de dar gheuen tüc
yn deme hymmele, de Vader, dath Wort
de hyllighe Gheyſt, vnd düſſe dre ſynt eyn.*
quoque notatu dignum, quod in vtr
Bibliis extet: *Chriſtus eſt veritas*, cum
exempla Graeca hic legant ὁ χριςὸς
pleraque: τὸ πνεῦμά ἐςιν ἡ ἀλήθ

2. Epiſt. Io. v. 1: *Ick olde Johannes ſend
Electen der vrouvven.* Electa itaq
pro nomine proprio habetur. Conf
comma huius Epiſtolae vltimum, v
gitur: *Dy gruten de ſoene dyner Suſter l*
Idem ſentit Paul. Colomeſius Obſe
Sacr. p. m. 611 in Opp., ſtudetque n
*Sancti*, celeberrimi Diaconi ap. Euſeb
Eccl. L. V. c. 1, confirmare. Lut
reddidit: *auservvehlte.*

Hebr. XI. 37: *Se ſynt gheſteneth vvorden,*

*dden van eenander ghedelet*, *ſe ſynt vor-cht.* Eadem ratione cit. Biblia Halberſt: *ſynt geſtenet vvorden*, *ſe ſynt midden van ander geſaget*, *ſe ſynt vorſocht.* No-da haec cenſui, quoniam Biblia noſtra therana habent: *zuſtochen.* Aliquam is rei rationem dedi, ſimulque Luthe-m excuſare ſtudui in Schediaſm. Philol. Integritat. vocis ἐπειράσθησαν Heb. XI. pag. 5.

.II.17: *Vnde yk gheue eme enen ſchinenden* en (*enen vorklaren Lycham*). Multo me-s Lutherus verba Graeca: δώσω αὐτῷ ψῆφον λευκὴν, reddidit: *ich vvill ihm* n *ein gůt Zeugniſſ*, quam veram & legi-nam interpretationem Lutherus nun-am dare potuiſſet, niſi ad profanam lit-aturam, ex qua, quid *album calculum dare* nificet, docente, hic locus omnino decla-dus, reſpexiſſet. Vide, ſi placet, quae in Nott. ad Disquiſit. de Reformat. Luth. humanis coepta ac promota Conſiliis g. 8. Quod ſi antiquitatis hic rationem uiſſet Bibliorum noſtrorum auctor, iora haud dubie attuliſſet. Sed excu-dus quodammodo eſt, quia barbaro ſaeculo, quo hoc ſtudiorum genus ne negligebatur.



Digitized by Google

## §. XII.

Accepiſti, Lector, praeter alia, De
etiam ſingularium ex noſtris Bibliis
vationum. Plures poſſent tecum co
nicari, niſi tandem id eſſet exſequer
cuius cauſa de Bibliis Lubecenſibus ſun
mentatus. Scilicet pro concione dictu

THEODORVS FRIDERIC
DORNSTRAVCH,
Oldesloa-Holſatus,

iuuenis probus, modeſtus, diligens, &
rum omnium fauore dignus. Is qui
ctiori diſciplinae ſe conſecrauit, mature
vult oſtendere, quod diuinoribus litteris
maxime delectetur. Quamobrem no
mum elegit argumentum,

de legitima ſacri codicis interpreta
ſacrae reipublicae maxima felici

verba pro viribus facturus. Nec du
quin MAGNIFICI DNN. CONSV
Patriae patres perenni meritorum gloria

Digitized by Google

erilluſtris DN. PRAEPOSITVS, gene-
DN. DECANVS, ſumme reuerend.
xcellentiſſ. DN. SVPERINTENDENS,
. conſultiſſ. & experientiſſ. DNN.
ICVS ac DOCTORES, admodum
nd. & praeclariſſ. DNN. SENIOR,
ORES atque SYMMYSTAE, nobi-
nerоſ. prudentiſſ. & ampliſſ. DNN.
TORES, PROTONOTARIVS ac
ETARII, & plures litteras ſanctiores in
s habentes, humillime ac decenter ro-
hunc actum ſplendida ſua praeſentia
ddituri ſolemnem. Date hoc ergo,
ERARVM PRAESIDES, FAVTO-
VLTORES, precibus tum meis, tum
s mei, vt hunc optimi iuuenis laude
n conatum (plus enim, quam cona-
n tam graui argumento non pollice-
optatiſſimo fauore Veſtro promoueca-
per VOS creſcat non ſacrae ſolum ac
lis, ſed ſcholaſticae etiam rei-
publicae felicitas.

ubecae. d. *XXIII.* Octobr. *MDCCXX.*

VII.

# VII.

DE

# CAROLI M.
# HOMILIARI

SPIR. M CCCC LXXXII,

OPERE LONGE RARISSIMO

*EXERCITATIO.*

§. I.

MAgnum, imo maximum, eſſe C
MAGNI, Imperatoris auguſtiſ
datisſimique, in republica l
nomen, a viris doctis, de eius erudi
ſcriptis egregie commentatis (1), dud

(1) Leg. EGINHARTVS in Vit. Caroli c. 2
ditisſimi ad hoc caput commentatores, I
BESSELIVS, IO.HERM.SCMINCKIVS,
BERTVS Stadenſis Chron. fol. 75 ſq. edi
Conf. PAVL.HACHENBERGIVS German.
VI. p. m. 190.192.193.196.200. 201.203.
213. 222. 227. Diſſ. VII. p. 244 ſq. V
LOESCHERVS, vir ſummus, in Biblioth.
pag. D. & qui ibi copioſe citantur. A
BARTHIVS in Aduerſar. pag. 291 ſq. cele
LYC. LYSERVS in Hiſtor. Poëtar. medii a

ſum. Non minora extitiſſe eius in ſa-
rempublicam, purioris doctrinae ſtudio-
erita, praeter alia, ſola quidem *Niſanio-*
*niana controuerſia* (2) ſatis declarat; ac-
cede-

...ſimo) p. 220 ſq. GODOFR. HECHTIVS in
... Sacr. & Literat. p. 105 ſqq. doctiſſ. IACOB.
...KHARDVS in elegantisſimis Commentar. de
Lat. Ling. in German. P. I. pag. 59 ſqq. P. II. p.
... Nitidus quoque IO. LAVNOII de Scholis
...olo M. inſtauratis liber hic omnino euoluen-

...ISTIANVS NIFANIVS, Antiſtes Ravens-
...cus, edidit *Oſtenſionem Hiſtorico-Theologicam,*
*gloriosiſſ. Imperator CAROLVS M. in quam plu-*
*...dei articulis formaliter non fuerit Papiſta.*
...f. 1670. 8. Huic ſe oppoſuit, biennio inter-
, NICOLAVS SCHATENIVS, Loiolita, in
*... M. Romanorum Imperatore & Francorum Rege*
*...o-Catholico libris IV explicato & vindicato ad-*
*... Chriſtianum Niſanium, ceterosque horum tem-*
*... heterodoxos*, atque Carolum coetui Pontificio
...ere quouis modo laborauit. Sed maſcule
...it Carolum laudatus Niſanius in *Carolo M.*
*...o confeſſore Veritatis Euangelicae, Auguſtana*
*...ſione repetitae*. Francof. 1679. 8. Fundamen-
...uius controuerſiae eſt *Caroli Capitulare de non*
*...dis Imaginibus*, quem librum Carolo abiudi-
...atenius: tribuendum autem ei eſſe, Niſanius
... rationibus euincit. Inter editiones huius
..., quod ſaepius excuſum, rarior, imo rarisſima
... prodiit hac inſcriptione: *Opus inluſtrisſimi*
*...ntisſimi ſeu ſpectabilis Viri, CAROLI M. nu-*
*...Regis Francorum; Gallias, Germaniam, Ita-*
*liam-*

cedere tamen poſſunt perinſignia doc
ta, depromenda ex Homiliario ipſius au

---

*liamque, ſiue harum finitimas prouincias, Do*
*tulante, regentis, contra Synodum, quae in*
*Graeciae pro adorandis Imaginibus ſtolide f*
*ganter geſta eſt; Item Pauli, Aquileienſis E*
*aduerſus Felicem Vrgelitanum & Eliphand*
*tanum, Episcopos, libellus. Quae nunc pri*
*lucem reſtituuntur. Anno Salutis* 1549. 12.
admodum vero locus, vbi euulgatus liber,
preſſus, adeoque pro coniectura tantum hab
quando viri docti Lutetiam nominant; ita
editor nomen ſuum perobſcure indicauit in
phe Praefationis, his verbis: ELI. PHILI
*ſtiano Lectori Salutem.* Conſtat tamen,
larua IOANNEM TILIVM, Praeſulem M
ſeni, latere. Vid. DIECMANNVS Gloſſar.
Illuſtr. p. 57. 104. Hic inuidiae declinand
nomen ſuum planum facere noluit. Ad q
vult ELI. PHILI? Coniecerunt viri docti, e
pro *Ioanne* ſe dixiſſe *ELIam*, ad imitationem
Baptiſtae, in diuino volumine alterius Eliae
inſigniti: pro *Tilio* autem *PHILIram*, quon
*lia* arbor, Gallis *Tillet*, Graecis *Philyra* audit
nuper admodum vir doctiſſimus, THEO
SAEVS, loc. citand. p. 534 nouam propoſuit
tionem, atque ELI. PHILI, non obſtante
mutatione, per *ELIae FILIum*, quoniam patr
noſtri praenomen fuit *Elias*, eſt interpretatu
V. B. S. Animaduerſiones de Carolinis contr
ginum cultum libris, & ELI. PHILI. primo
editore, cum elegantibus laudati HASAEI N
ſertas Bibliothec. Bremenſ. Cl. VI. Faſc. III.

Digitized by Google

ato. Hoc opere (cuius pleraque exem-
MSS. eſſe interpolata, docet Caſimir.
Ou-

rbi praeclara ad rem CAROLI litterariam ſpe-
ia occurrunt. CAESARI BARONIO ob li-
de Imaginibus CAROLVM arrodenti, paucis
edentis ISAAC. CASAVBONI verba dedit
tisſimus Hamburgenſium Theologus, IO.
ISTOPH. WOLFIVS, in Caſaubonian. p. 170
ſimulque in limatisſimis Notis pag. 304 nota-
IS. BARROVII de Carolino contra Imaginum
m librum obſeruationem ſuppeditauit. Contra
Romanenſes negantes, vel CAROLVM ipſum
e auctorem, vel eius ſaltem iuſſu & auſpiciis,
gentibus praecipuis miniſtris ſacris, eſſe con-
um, acerrime pugnauit, & CAROLI cauſam
e egit IO GEORG. DORSCHEVS in Collat.
ncil. Francoford. pag. 68 ſqq. Conf. etiam ſumme
raeſulis noſtri, G. H. GOETZII erudita Diſſ. de
at. Rom. Lutherano-Euangelic. in Meletem.
berg. p. 708 ſq. 716 ſqq. Ad *illuſtria Caroli*
*gionem merita* vtique pertinet *Epiſtola* ency-
Odilberto, Mediolanenſi Archiepiſcopo, in-
, ad omnes autem Epiſcopos miſſa, vt quid *de*
*mo, eiusque ritibus ac caeremoniis* ſentirent,
s perciperet, quam, vna cum Odilberti re-
one, exhibuit Io. Mabillonius Vet. Analect.
ſqq. edit. Pariſ. 1723. fol. Qua Epiſtola plu-
moti, de Baptiſmo litteris aliquid conſigna-
& Carolo dedicarunt. Eſt in his *Alcuinus*,
Epiſtola, ſeu Liber de Caeremoniis Baptiſmi
*glorioſisſimo et excellentisſimo Auguſto* nuncu-
incipit: *Domine mi Chriſtianisſime Imperator,*
*ad ſeruulum veſtrum inquiſitiones ſecundum*
*veſtram*

Digitized by Google

Oudinus loc. citand. col. 1928 his v
*Rariſſima ſunt MSS. exemplaria huius H*

*veſtram miſericordiam de ſacro Baptismate dinem interrogantes.* etc. Excitatus quoqu linaEpiſtola *MAGNVS*, SenonumArchiepiſco pulit *THEODVLFVM*, Aurelianenſem Antiſt ſcriberet librum *de Ordine Baptismi*, quem i Carolo dedicauit. Edidit Theodulfi libru Notis, Iacobus Sirmondus. Conf. Mabillon pag. 76. Eandem ab cauſam *LEIDRADVS*, E Lugdunenſis, Librum *de Sacramento Baptis* cinnauit, quem Carolo fecit ſacrum hac Prae *Domino Chriſtianiſſimo et glorioſiſſimo KAROL ratori, feliciſſimo Auguſto. Praecipere nobi eſtis, vt aut per noſtra ſcripta, aut per nos gnoſcatis, qualiter nos et ſuffraganei noſtri et inſtruamus ſacerdotes DEi et plebem n miſſam de Baptiſmi ſacramento, et ceteris, q Baptismum celebrantur. Deinde ſi in hoc, q dicamus, nos ipſos cuſtodiamus. Quae o difficilia ſunt et ardua ad cognoscendum, it perplexa et laciniosa ad innotescendum, nobis, quos et tenuitas ingenii anguſtat, et m rei ita opprimit, vt ante ruendum ſit, quam l Sed quia ille iusſit, qui nec falli poteſt terg ne, nec contemni ſilentio, aggrediendum eſ iuxta facultatem virium exponendum, quo nerationis ſacramento percepimus tenendum autem ſecus, quam decet, a nobis profertur cauſa temeritatis, ſed timiditatis: quia ei mus, ad cuius interrogationem tacere non Illi ſcientiam noſtram offerimus, qui magis ſ re, quam reprehendere: cuius reprehenſio vi*

Bibliothecis Gallicis, quae pura et non in-
ta ſint: nam maxima pars illorum ſub
ſaeculi XII ſcriptorum, reperitur apud
in Monaſteriis Benedictinorum et Ciſter-
um monachorum, ex media parte interpola-
, ex quibus editiones habuerunt) cum
ELENII *Select. Litter.*) R pauca
*rima, vt magis quisque ex ea erudiatur, quam
ndatur; cuius eruditio ad ſermonis ſui conſortium
os clementer inuitat, iniuſte nullum deterret.
ae ergo conſtantisſimae modeſtiae freti fauore, in
tum adtingere de his rebus poſſumus, licet parum
poſſimus dicere, exponimus, quod nobis iuſſum
a vobis advertimus, maxime verbis ſanctorum
um ex diuerſis opuſculis ſumtis Et priusquam
tera veniamus, libet pauca de his, quae ab exor-
undi ad potentiam Baptismi pertinentia praefi-
a ſunt, ponere, et natiuitatis ſecundae, imo in
o primae digerere ſacramenta, ac deinceps de
is rebus tractare, maxime quia dicitis, vos velle
ſcere, qualiter doceamus et inſtruamus plebem
erdotes.* Ipſum Leidradi de Baptiſmo librum
e licet ap. Mabillon. l.c. pag. 78 ſqq. Satisfecit
AROLO, excepto vnico de Abrenunciatione
oli argumento, quod noua Reſponſione, cui
iſſa ad CAROLVM Epiſtola ipſius pietatis ac
ionis ſtudium vehementisſime laudat, vberius
it Leidradus. Quam Epiſtolam pariter ac
onſionem exhibuit etiam Mabillonius l. c. pag.
. Apud eundem Mabillonium extat l. c. p. 74
AROLI *Epiſtola de Gratia ſeptiformis Spiritus*,
itus ſcilicet ſapientiae, intellectus, conſilii, for-
dinis, ſcientiae, pietatis, timoris Domini. Ad CA-
LVM ſcripſit quoq; THEODVLFVS librum *Teſti-
mo-*

pauca hodie reperiantur rariora, faci
poſſit demonſtrari, quod doctiſſimi qu
viri, licet de eo aliquid audiuerint, nun
tamen iſtud ſint conſpicati, operae forſ
pretium, de eius prima & rariſſima edi

*moniorum de Spiritu Sancto*, quem edidit IAC
SIRMONDVS, qui in Notis ad Theodulfi l
Anonymum de eodem argumento ad CAR
ſcribentem adducit. *Formulam Sacrae Conf*
priſca Germanica lingua, extantem in per
codice MSto, qui continet Gregorii M. Libr
cramentorum, & a Pontifice Hadriano I CA
M. ad petitionem ipſius dono miſſus, primum
PET. LAMBECIVS Commentar. de Biblioth.
Vindobon. L. II. cap. V. pag. 318 ſq; eadem
ROLVM vſum eſſe, minime dubitauit a
Poſt Lambecium eandem Formulam cum
notis euulgauit DIEDERICVS a STADE in
Lection. Antiquar. Francicar. pag. 20 ſqq. T
Formulae huius editionem debemus IO. G
ECCARDO, qui Monument. Catechet. Theot
96 ſqq eam inſeruit. Idem *Incerti Monachi Wei*
*genſis Catecheſin Theotiſcam*, cui primum in
morata Monumenta locum aſſignauit, iti
CAROLI aetatem referendam eſſe cenſuit
erudita ipſius Praefatio §. 3. pag. 10. L
CAROLI pro Eccleſia praecipuos quinque
mum momentis, quae ſunt 1. Diploma Hadri
pae expreſſum, quo ius et poteſtatem eligend
mum Pontificem, et ordinandi ſedem Apoſto
Archiepiſcoporum et Epiſcoporum inueſtitura
ſingulas prouincias Carolo M. concedit. 2. S

in ipſis etiam praeſtantisſimis MICHA- MAITTAIRE Annalibus Typographicis

R 2

acofurtanae contra Iconolatriam decretum. 3. icularе de **Imaginibus**, libris IV comprehenſum. Capitula Eccleſiaſtica abuſibus et erroribus oppo- 5. Additamentum Symboli Nicaeni: FILIO- E, contra errorem de proceſſione Spiritus S. a Patre, incluſit, eademque breui quidem, erudito m commentario illuſtrauit laudatus DOR- EVS in Praefat. de Quinque Carolis Impp., ert. Secul. de Conſequentiis Aug. Conf. inſignio- praemiſſa, pag. 1 ſqq. Quae, et alia, Imperato- tot meritis in rem ſacram illuſtriſſimum ho- centiſſimo *Tutoris* ac *Defenſoris Eccleſiae* titulo ſummo iure inſignitum, docent, lucemque unt verbis EGINHARTI l.c. cap. 26. p.m. 120: *onem Chriſtianam, qua ab infantia fuerat im- ſanctiſſime et cum ſumma pietate ac venera- coluit.* Conf. ALB. CRANTZIVS Saxon. L. II. p.m. 94, vbi CAROLVM de rebus ſacris opti- eritum ſic deſcribit: *Religionis diuinae pluri- li cura fuit: pſallendi legendique officia in eccle- creuit: ipſe ſe choris pſallentium immiſcuit. ſe, vbicunque eſſet, diuinum peragi religioſe cu- officium ac miniſterium: Sermones Patrum, ias Sanctorum, nec minus Martyrologia diligen- quiri atque conſcribi iuſſit.* Et tamen non de- nt, qui nunquam ſatis praedicandis CAROLI m ſacram meritis detrahere auderent, contra et ſpeciatim GODOFREDVM ARNOLDVM, m laudatiſſimo ſtudio ſtrinxit DIECMAN- Script. Germ. P. II. pag. 140 ſqq. De *meritis OLI in ſacrum codicem et ſtudio eius Biblico* da- era infra §. IV ſum commentaturus.

Digitized by Google

phicis ad an. 1482 fruſtra quaeritu
αὐτοψία agere. Annotauit quidem
nonnulla, hic ideo non repetenda, B. I
MANNVS (3), & ea quidem, qua
exemplari, quod ego nunc poſſideo,
alleuerat; ſed pleniori tamen illuſtri
ris recenſioni anſam non praecluſit.
eam impedire potuerunt, quae de eod
virorum doctiſſimorum, IO. ANDR. SC
DII Diſſ. de Lectionar. Oriental. &
Eccleſ. §. 25. ac NICOL. PET. SIBB
Commentat. de Libris Latinor. Eccleſ
61 occurrunt.

§. II.

Multa in primis docet CAROLI
fatio, quae integra idcirco hic exhi
quamuis an. 1699, paucis immutat
ediderit Theologus Kilonienſis prim
celeberrimus D. HENRICVS MVH
(4), a viro quodam Cl. eam, ipſo faten
ctus, cui calculum lubentiſſime do
illam *rarum* κειμήλιον, non poſſum
non ab illo diſſentire in eo, quod cit
no eam adhuc dixerit *Diploma* ἀνέκδο

(3) Script. German. p. 141 ſq. in Nott.

(4) Paraeneſ. de Stud. Prophetic. Vid. Trig
tatt. Academic. de Apodix. Scriptur. Ki
4. pag. 186 ſq.

...m *publice viſum* (5). Sic autem habet editio Spirenſis an. 1482. (6) fol. euul-



...ſertus iam eſt Prologus Karolinus a IO. MABIL-...NIO Vet. Analect. Tom. I. pag. 25. edit. prior. ...editione poſteriori, Pariſ. 1723. fol. pag. 73 ſq ...ur, hac ſubiuncta p. 74 Annotatione: Epiſtolam" ...e viſum eſt edere, vt pote lectu dignam, et" ...ulla continentem, quae multorum, vt puto," ...tiam fugiunt. Etſi enim cum Pauli Diaconi" ...miliario typis edita eſt Spirae apud Petrum" ...ch, iuniorem, anno MCCCCLXXXII, et Co-" ...iae apud Matthaeum Cholinum anno MDLVII," ...en quia rariores ſunt eiusmodi editiones, ope-" ...pretium exiſtimaui hic recudere pretioſum" ...antiquitatis monumentum. Homiliarium hoc" ...lcuino adornatum elimauit, ac in duo volu-" ...diſtribuit Paulus Diaconus, Monachus Caſi-" ...is, vti Carolus in fine Epiſtolae teſtatur. Huc" ...are crediderim *Anſegiſi*, Abbatis Fontanellen-" ...eſtamentum, legantis monaſterio ſuo *Collecta-*" *...duos ſuper anni circulo, Pauli Diaconi volumina*" Inſertae tamen ſunt homiliae quaedam a" ...eris, nempe *Herici*, Monachi Antiſiodorenſis," ...mortuo Paulo floruiſſe conſtat, regnante" ...lo Calvo."

...n 1472, vt eſt ap. LVD. EL. *du* PIN, quem ...ro notauit OVDINVS l. c. col. 1928. Idem ...1930 ſq de duabus aliis editionibus, Baſil. 1516. ...Colon. Agrippin. 1569. fol. quaedam obſeruauit. ...m is editionem pro genuina habet, ne ipſam ...em Spirenſem: Baſileenſem tamen magis, Co-...nienſem maxime interpolatam cenſet. In PETR. LAM-

Digitized by Google

## *Incipit prologus Karoli mag in Omeliarium (7) per totu annum.*

*Karolus dei fretus auxilio rex francorum gobardorum ac patricius romanorum. Re lectoribus noſtre ditioni ſubiectis. Cum vina ſemper domi foriſque (8) clement in bellorum euentibus, ſiue in pacis tranq cuſtodiat, etſi quicquam rependere eius be tenuitas humana non preualet, tamen inaeſtimabilis miſericordie deus noſter, deu ſeruituti benigne approbat voluntates. quia cure nobis eſt, vt eccleſiarum noſtra*

---

LAMBECIVM, editionem Lugdunenſem *primam et antiquiſſimam* eſſe, Comm. de B Vindob. Lib. VIII. p. 160 arbitratum, anim DIECMANNVS l. c. pag. 143. Conf. quae d Homiliarii editionibus (quarum aliquae Carolino carent) obſeruauit GVIL. ERN. TE LIVS Diſſ. de Ritu Lection. Sacrar. §. 52 ſub

(7) *Omelia* pro *Homilia* in medii aeui ſcriptori raro occurrit. Vid. IO. *de* IANVA Catho v. Gemm. Gemmar. h. v. Conf. B. DIEC Gloſſar. Rab. Mauri illuſtr. p. 152. Hinc li tinens Homilias, *Omeliarium*, *Homiliariu* legitur ap. SIGEBERTVM GEMBLACEN Chron. ad A. 807, & plures, *Homiliarius* app Add *du* FRESNE Gloſſar. T. I. col. 753.

(8) *oriſque* ap. Mabillonium, ſine dubio per e typographicum.

*ra ſemper proficiat ſtatus, obliteratam pene rum* (9) *noſtrorum deſidia reparare vigi- ſtudio literarum ſatagimus officinam, & ad ſcenda ſacrorum librorum ſtudia* (10), *no- tiam, quos poſſumus, inuitamus exemplo. que iam pridem vniuerſos veteris ac noui menti libros librariorum imperitia depra- s, deo nos in omnibus adiuuante, exi muſſim cimus. Accenſi preterea venerande me- e Pippini, genitoris noſtri, exempli, qui totas arum eccleſias ſuo ſtudio romane traditionis bus decorauit, nos nihilominus ſolerti eas- curamus intuitu precipuarum inſignire ſerie num. Denique quia ad nocturnale officium ilatas* (11) *quorundam caſſo labore, licet intuitu, minus tamen idonee* (12) *repe- lectiones, quippe que & ſine autorum ſuo- vocabulis eſſent poſite, & infinitis vicio- anfractibus ſcaterent, non ſumus paſſi noſtris s in diuinis lectionibus ſacrorum* (13) *in- nantes perſtrepere ſoloeciſmos, atque earun- lectionum in melius reformare tramitem,*

R 4 *mentem*

*iorum* ap. Muhlium et Mabillonium.
*udia liberalium artium* ap. Muhlium; Mabillo- in margine hanc variantem lectionem notauit.
tatu aeque legit, ac Spirenſis editio.
*pilatas* ap. Muhl.
*idoneo* l. c.
*inter ſacra officia.* l. c.

*mentem intendimus.* *Idque opus* **Paul**
*cono familiari* (14) *noſtro elimandum*
*ximus, ſcilicet vt ſtudioſe catholicorum*
*dicta* (15) *percurrens veluti florentiſſim*
*eorum pratis certos quosque flosculos leg*
*in unum, queque eſſent vtilia, quaſi ſertu*
*ret.* *Qui noſtre celſitudini deuote parere*
*rans, tractatus atque ſermones & omeli*
*diuerſorum catholicorum patrum perleg*
*optima queque decerpens, in duobus volu*
*per totius anni circulum congruentes cuiq*
*vitati diſtincte & absque viciis nobis ob*
*ctiones.* *Quarum omnium textum noſtr*
*citate perpendentes, noſtra etiam autoritat*
*volumina* (18) *conſtabilimus, veſtreque*
*ni in criſti eccleſiis tradimus ad legendu*

*Explicit prologus karoli regis.*

(14) *clientulo* additum reperitur l. c.
(15) Mabillonius in margine hanc variantem lectionem: *tractatus atque ſermones diuerſ tholicorum Patrum.*
(16) *e latiſſimis* ap. Muhl.
(17) *et homelias* ap. Mabillonium. Editio M his vocibus caret.
(18) *volumina* non habet editio Mabilloniana
(19) Apud Muhlium pariter ac Mabillonium Karolino hi ſubiecti ſunt PAVLI DIACONI qui in mea Spirenſi editione non leguntur

Digitized by Google

§. III.

Genuinum CAROLI foetum eſſe hunc ogum, multa haud obſcure euincunt. egie ſane conuenit cum maxima religio- cura, quam religioſiſſimus Imperator in cilio Turonenſi III, ipſius iuſſu an. 813 brato, inſigniter probauit, dum & per ſa- odicis lectionem, & per homilias ſanctio- doctrinam voluit conſeruatam ampli- amque. Canone enim ſecundo prae- tur, *vt omnes epiſcopi ſtudioſe operam diui- dent lectioni; ſanctum Euangelium & Epi- beati Pauli Apoſtoli non ſolum crebro lecti- ſed etiam quantum poſſint, memoriae ſtudeant ndare; ſanctorumque Patrum opuſcula eadem expoſita deuote frequentent. Simi- & de ceteris libris canonicis faciant.* In one autem XVII Homiliae diſertis ver- commendantur: *Viſum eſt vnanimitati e, vt quilibet epiſcopus habeat homilias, con- es neceſſarias admonitiones, quibus ſubiecti antur —— Et vt eaſdem homilias quis- perte transferre ſtudeat in ruſticam Roma-*



PAVLVS DIACONVS:

*ere felix CAROLE Princeps,*
*Munere Chriſti Atque togate*
*Pluribus annis, Arbiter orbis,*
*Luxque, Decusque Dardanidaeque*
*Magne tuorum Gloria gentis.*

*nam linguam* (20), *aut Theotiſcam, qu*
*vs cuncti poſſint intelligere, quae dicant*
Ipſum praeterea Prologi initium o
CAROLVM auctorem. Quod ſi en
Prologus cum aliis Caroli ſcriptis p
ac monumentis conferatur, apparet,
titulum *Regis Francorum & Longobard*
*Patricii Romanorum* (22) alias quoque

(20) *Ruſtica Romana lingua* dicebatur ea, qua quidem erat, ſed multis barbariſmis, tam Gr cis, quam aliis, permixta, & a Francis, ſuam cum Latina confundentibus, magis ſemper m corrupta. Vid. quae eleganter de hac lingu mentatur Cl. IAC. BVRCKHARDVS Com de Lingu. Lat. in German. Fatis P. I. p. 49 ſq. p. 4. Dicebatur alias haec lingua etiam *Pr lis*, et Theotisca ignobilior iudicabatur. Qu haec auſpiciis Carolinis efflorescere incipe hominibus vilioribus et agreſtibus relinque tabatur. Conf. HACHENBERGIVS l. c. D §. 7. pag. 242 ſq. Apponam ſpecimen ex C du FRESNE Praef. Gloſſar. §. 28, vbi, int haec extant Epitaphii verba: *Epitaphium hu tuis lector bone recordationis agati neg membra quiescunt, nam fuit iſte ſtaczo m portus eginis omnebs arts fuit precipue loca rum adſedue et eleemoſinam et orationem ſtu* linguae ruſticitatem ſatis craſſam!

(21) T. IV. Concilior. col. 1024. ſq. edit. Hard

(22) *Patricii Romanorum*, ratione loquendi iſt vſitata, *Praefecti Romanae vrbis* dicebantur. dignitatem Romani, Graecanico imperio & L

rit. Sic Epiſtolam ad Baugulfum, Abbatem

dorum vi liberati, PIPINO, CAROLO M. atque
ROLOMANNO per Stephanum IV, Papam,
dicarunt. Probauit hoc ex variis documentis,
mul de Patriciis ac Patriciatu docte commentatus
du FRESNE in Gloſſar. v. *Patricius*. Obiter
tvo, quod apud HERM. KORNERVM Chron.
437 (T. II. Corp. Hiſt. Med. AEv. Eccard.) pro
re ſumi videatur. *Irene*, ſic fluunt verba, *mater*
*ſtantini Imperatoris, Conſtantinopoli miſit legatos*
*ad Karolum, ſecundum Egghardum, pro pace fir-*
*nda inter Gallos et Graecos. Et Karolus vice ver-*
*miſit Teſſe, Epiſcopum Ambianenſem, et Helinglan-*
*, Comitem, Conſtantinopolim pro eadem cauſa, et*
*poſtularent, Irenen Imperatricem iungi Karolo in*
*rimonio. Quae in hoc conſenſiſſet, niſi eius* Patri-
*eam probibuiſſet praevalens, et Imperium ad*
*rem ſuum Nyceſtrum transferre ſatagens.* CA-
LO καθ' ἐξοχὴν perhonorificum *Patricii Ro-*
*norum* titulum fuiſſe datum, certum eſt. IOAN-
S AVENTINVS Annal. Boior. Lib. IV. p.m.322.
. Ingolſtad. 1554. fol. docet, ſeruari Reginoburgii
eſum adhuc diploma, a CAROLO Coenobio D.
merani datum, cuius initium: *CAROLVS Dei*
*tia Rex Francorum et Longobardorum ac Patricius*
*manorum, donat quaedam Monaſterio D. Heimera-*
*quod ſitum eſt extra muros ciuitatis noſtrae Rega-*
*burgenſium.* etc. Conf. IO. MABILLONIVS
illuſtri de Re Diplomat. opere L. II. c. 3. §. 9. p. 73,
inter alia obſeruat, quod ſolus CAROLVS titu-
*Patricii Romanorum* vſus ſit, cum an. 774. Rex
ngobardorum ſalutatus, praefecturam Vrbis &
cumiacentium regionum ab Hadriano accepiſſet.

Egre-

Digitized by Google

batem Fuldenſem, miſſam (23) auſp
eſt : *Carolus Dei gratia Francorum &*
*bardorum Rex, ac Patricius Romanorum, B*
*ſo Abbati* &c. Plura teſtimonia bre
ſtudio non cumulo. Neque in dubiu
cari debet prologi huius γνησιότης ideo,
Imperatoris nomen per typographum
*lus* ſit expreſſum, cum in genuinis
mentis ſit C adhibitum. Licet enin
rumque Imperatoris nomen per C exp
tur, non ſemper tamen iſtud fieri ſolet.
ANNES MABILLONIVS (24) du
mentionem facit Diplomatum Carolin
autographorum, in quibus non C,
reperitur. IOANNES HERMAN
SCHMINCKIVS (25) conſpiciendu

Egregie hoc argumentum excuſſit IO. FRID
SIVS, in Exercitat. Anti-Baron. III ac IV de
M. Patriciatu Romano, in Athenaeo Heilsbr
habit. et recuſ. Lipſ. 1709. 4. Add. celebe
IO. GEORG. ECCARDVS in Praefat. Origg.
burgo-Auſtriac. p. b. ſq.

(23) Exhibet eam IO. LAVNOIVS in libro d
lis a Carolo M. inſtauratis p. m. 5 ſqq. edit.

(24) l. c. L. II. c. 3. n. 12. p. 75. Conf. L. V.
391, vbi exhibitum Diploma itidem habet
LVS. Eadem eſt ſcribendi ratio in Diplo
Karolinis, quae leguntur l. c. L. VI. p. 512 ſq

(25) Vid. Tabulam, nummos & alia repraeſen
qua elegantiſſimam Eginharti editionem exo

Google

mmum, in cuius vna parte Caroli caprona laurea cinctum, & haec verba: KARLVS IMP. AVG. REX F. ET L: era Templum crucis figura inſignitum, n quod haec verba ſcripta: XPICTIANA GIO. Adde verba argenteis litteris pta baculo in Cimeliarcho Palatino lam aſſeruato, & a MARQVARDO HERO (26) oculis vſurpato:

LVS IMPR. IVSSIT CVBITV̄ ISTV̄ ERE IVXTA MENSVRAM SVAM.

confirmat *Praeceptum Karoli Magni Imris pro Monaſterio Craſſenſi*, quod ex Re Curiae Franciae MS. in Append. Actor. ad calcem Concilior. Galliae Narbo-Pariſ. 1668. 8. edidit STEPHANVS VZIVS, pag. 67 ſq, cuius hoc eſt ini-: *In nomine ſanctae & indiuiduae Tri-. Karolus eiusdem Dei omnipotentis midia Imperator Auguſtus* &c. Quae aut pro ſuppoſitis ſunt habenda, aut nandum, nomen CAROLI etiam per expreſſum.

§. IV.

Maxime memorabilia in hoc Prologo no ſunt verba: *Iam pridem vniuerſos*

(26) V. eius Diſſert. de Statura Caroli M. p. m. 223 in Eginharti Schminckian.

*ſos veteris ac noui inſtrumenti libros li*
*orum imperitia deprauatos examusſin*
*reximus.* Iſthaec facile me commouc
vt eorundem illuſtrandorum cauſa *de*
*tis CAROLI in ſacrum codicem, ſtudioque*
*dem Biblico,* nonnulla in medium affe
Miramur hic merito cum GODOFR. H
TIO l. c. pag. 109, EGINHARTVM
tanti momenti, quae Imperatori ad
mam valere potuiſſet laudem, ſilentio pe
inuoluiſſe. Sane ſi ille, qui rerum Car
rum valde erat conſcius, non tacuiſſet
& indubitata poſſent dici omnia, null
opus foret coniecturis. Alii tamen qua
huc ſpectantia annotarunt. THE
NVS, Chorepiſcopus Trevirenſis, hiſt
fidei & iudicii laude clarus (27), de
Ludewici Imp. ap. PET. PITHOEV
Annal. Francor. pag. 299 inter alia ſc
*Poſtquam diviſi* (Carolus & Ludovicus)
*rant, Dominus Imperator nihil aliud coepit*
*niſi in orationibus & eleemoſynis vacare,*
*bros corrigere. Nam quatuor Euangelia*
*ſti, quae intitulantur nomine Matthaei, M*
*Lucae & Iohannis, in vltimo ante obit*
*diem cum Graecis & Syris optime corre*
IO. AVENTINVS l. c. L. IV. p. m. 37

(27) THEGANVM laudat HECHTIVS l. c. pag. 1

ROLO noſtro *vniuerſos quoque*, ait, *Veteris* *ui Inſtrumenti libros, librariorum imperi-* *ſcorum oſcitantia, interpretum inſcitia, &* *ia temporum deprauatos, ad amuſſim & ve-* *m fontis correxit.* *Extat publicum decre-* *nec ſiuit, vt tanti Imperatoris verbis vtar,* *inis lectionibus, templisque inter ſacra offi-* *conditos ſoloecismos, barbarismosque incon-* *obſtrepere.* Quae verba haud obſcure dunt, AVENTINVM Prologum no- Carolinum inſpexiſſe. Merito autem aeritur, qua in re correctio iſta Biblio- Carolina conſtiterit? Ego, expenſis bus circumſtantiis, vix ac ne vix qui- dubito aſſerere, CAROLVM Biblia La- per ruſticam Romanam linguam vehe- sſime deprauata, emendaſſe, & eo fine, relationem Theganianam, ipſos etiam ac verſiones quasdam, conſuluiſſe, vt ſenſum eo melius inueſtigaret. Hoc um rudibus, qui ipſius erant aetate, tibus committere non poterat. Ho- nim quanta fuerit inſcitia, tum alia aeui ni monumenta docent, tum, quae Mo- Sangallenſis de Geſt. Carol. c. 8. me- prodidit, confirmant. *Glorioſisſimus,* *CAROLVS per totum regnum ſuum ſtudia* *um florere* (28) *conſpiciens, ſed ad ma-* *turi-*

certum, imo plane falſum eſſe, quod tempore CA-

*turitatem Patrum praecedentium non per condolens, & plus quam mortale laboran hanc taediatus vocem erupit: O vtinam rem duodecim clericos ita doctos, omniq pientia ſic perfecte inſtructos, vt fuerunt RONYMVS & AVGVSTINVS!* Vi itaque & intelligens optimus Imperato tus ſanctioris miſeriam, ex inſcitia iſta venientem, eidem mederi diſcupiebat. ſtantur de eius laudatisſima voluntate menta, quibus fidem derogare velle, rarium foret. Sic Capitular. L. I. n. 6 *ſecramus*, ait, *vt* ——— *& ſcholae lege puerorum fiant, Pſalmos, Notas, Cantus, putum, Grammaticam, per ſingula monaſte epiſcopia diſcant; ſed & libros Catholic emendatos habeant, quia ſaepe, dum bene Deum rogare cupiunt, per inemendator male rogant, & pueros veſtros non ſinatis legendo, vel ſcribendo corrumpere, & ſi o Euangelium & Pſalterium & Miſſale ſcribe fectae aetatis homines ſcribant cum omni d tia.* Non minus ſalubri conſilio ad Baugu Abbatem Fuldenſem, inter alia ſcripſit

CAROLI in omnibus prouinciis, ipſi ſu litterae floruerint, contra Monachum Sangal recte monet IO. LAVNOIVS de Schol. a M. inſtaurat. p. m. 20. editionis, quam exce ſimo Fabricio debemus.

(29) Integram CAROLI Epiſtolam legere li LAVNOIVM l. c. p. 5. ſqq.

*nobis in his annis a nonnullis monaſterii ſcripta dirigerentur, in quibus quod pro fratres ibidem commorantes in ſacris & piis ibus decertarent, ſignificaretur, cognouimus iisque praefatis conſcriptionibus eorundem us rectos & ſermones incultos, quia quod otio interius fideliter dictabat, hoc exterius negligentiam diſcendi lingua inerudita ere ſine reprehenſione non valebat. Vnde eſt, vt timere inciperemus, ne forte minor quam recte eſſe debuiſſet, in eis ſanctarum urarum ad intelligendum ſapientia: et bene s omnes, quamuis periculoſi ſint errores um, multo periculoſiores ſunt errores ſen- Quamobrem hortamur vos, litterarum non negligere, verum etiam humillima & ecita intentione ad hoc certatim diſcere, vt & rectius diuinarum Scripturarum my- valeatis penetrare. Cum autem in ſacris ſchemata, tropi, & caetera his ſimilia in- ueniantur, nulli dictum eſt, quod ea vnus- legens tanto citius ſpiritualiter intelligit, prius in litterarum magiſterio plenius in- fuerit. Tales vero ad hoc opus viri eli- qui & voluntatem & poſſibilitatem di- & deſiderium habeant alios inſtruendi.*

itaque linguae ruſticitatem aegre fer- ROLVS, infra ſuam non videtur pu- ELENII *Select. Litter.*) S taſſe

taſſe dignitatem, eidem mederi, praeſ
quum ſubſidiis ad hanc rem neceſſariis
inſtructus. Etenim, teſte EGINHA
cap. 25. p. m. 116, *erat eloquentia copi*
*exuberans, poteratque, quicquid vellet, aper*
*exprimere. Nec patrio tantum ſermone c*
*tus, ſed etiam peregrinis linguis ediſcendi*
*ram impendit, in quibus* **Latinam** *ita d*
*vt aeque illa ac patria lingua orare ſit ſ*
**Graecam** *vero melius intelligere, qua*
*nuntiare poterat.* Eiusmodi codex a C
LO correctus forſan hodieque ſupere
Tiguri in Bibliotheca Carolina aſſer
Aiunt enim, CAROLVM Bibliotheca
gurinam *Bibliis*, eidem donatis, a
Meminit eorundem IO. HENR. HE
GERVS, in Schola Tigurina quonda
feſſor, in Enchirid. Biblic. L. I. c. 1. §. 6
4 ſq his verbis: *Codex antiquus, qui in*
*theca noſtra Carolina ſeruatur, ab ipſo CA*
*M., vti fertur, illatus, etſi Capita nonnulla*
*ab hodiernis tamen plurimum diſtant, vtp*
*viora longe, & Capitulis, quam Capitibus*
*ra.* De eodem haud dubie codice ſi
telligenda eiusdem HEIDEGGERI ve
L. III. c. 1. §. 6. p. m. 434: *Codex Bibli*
*noſtrae Carolinae elegantisſimus, & annis*
*gentis vetuſtior, S. Matthaeum in capita*

Digitized by Google

*um in* 6, *Apocalypſin in* 30, *&c. ſecat.*
icere etiam licebit, ad labores CAROLI
cos pertinere *Suſpiria piae animae ſecun-*
*Pſalmorum ductum & ordinem*, quae, ante
s circiter nongentos conſcripta, codex
othecae Tigurinae membranaceus, ſae-
nono iisdem plane characteribus, qui-
modo memorata Carolina Biblia, exara-
complectitur, & primum a THEOD.
AEO Biblioth. Bremenſ. Cl. VI. Faſc.
p. 687—715 ſunt euulgata. Κειμήλιον
publici iuris factum iuſtis rariorum mo-
entorum aeſtimatoribus non potuit non
o gratius, quo illuſtrius eſt hoc pietatis
mentum, in quo perpauca modo ſunt;
ſuperſtitionem, qua iſta laborabat aetas;
eant. Pſalmo CXIII iſthaec fuere ſub-
a: *Ineffabile nomen Trinitatis, DEVS;*
*uenta Iordanis aſpectu tui luminis terrui-*
*eſta, vt quos ablutos ſacro baptiſmate re-*
*i, nunquam patiaris a vetitis ſimulacro-*
*olis maculari.* Nonne vero hoc ſuſpiri-
animum noſtrum ad Carolinam vel
am, quae contra turpem imaginum
m fortisſime pugnauit, vel aetatem ſal-
quo in Francofurtenſi Concilio εἰκονο-
εία magno ardore reiecta, facile perdu-
Quemadmodum vero labor CAROLI



Digitized by Google

in emendandis Bibliis Latinis probe fuit
ſatus, ita vix licebit dubitare, qui
etiam *Bibliorum Theotiſcorum* rationem
buerit. Vſos fuiſſe Germanos iam ant
rolina tempora ſanctioris voluminis i
pretatione, ex EVSEBII, CHRYSOST
& aliorum, teſtimoniis de Scripturis in o
vm fere gentium, *Scytharum* quoque,
guas conuerſis, colligit B. IO. F
MAYERVS in Diſſert. de Antiquiſſ.
manic. S. Script. Verſ., ad calcem Hiſt.
German. Biblior. Luther. pag. 140.
Commemorabile in primis eſt teſtimo
THEODORETI Ελλην. Παθημ. Θ
p. m. 81. ed. Sylburg: Ημεῖς τῶν ἀπ
κῶν καὶ προφητικῶν δογμάτων τὸ κ
ἐναργῶς ἐπιδείκνυμεν. πᾶσα γὰρ ἡ ὑφ
τῶνδε τῶν λόγων ἀνάπλεως. καὶ ἡ Ε
φωνὴ οὐ μόνον εἰς τὴν τῶν Ἑλλήνων
ἐβλήθη, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν τῶν Ρωμαί
Αἰγυπτίων καὶ Περσῶν καὶ Ινδῶν καὶ
νίων καὶ Σκυθῶν καὶ Σαυροματῶν, καὶ συλλ
εἰπεῖν, εἰς πάσας τὰς γλώττας, αἷς ἅ
τὰ ἔθνη κεχρημένα διατελεῖ. i. e. int
te ZENOBIO ACCIAOLO: *No*
*Apoſtolicae Propheticaeque doctrinae in*
*ſtum robur manifeſte oſtendimus. Vniuerſ*

*terrae, quantacunque ſoli ſubiicitur, eius verborum plena iam eſt. Hebraici vero on modo in Graecum idioma conuerſi ſunt, Romanam quoque linguam, Aegyptiam, Per- Indicam, Armenicamque, & Scythicam, at- e Sauromaticam; ſemelque ut dicam, in omnes, quibus ad hanc diem nationes* r. Sane niſi res ita ſe haberet, THEO- ETVS ex hoc capite pro veritate reli- Chriſtianae contra Graecos non pu- t. Inde ergo ad Theotiſcam quoque nem haud inepte concludetur. Lau- MAYERVS l. c. pag. 149 ſq. idem ex no ſtudio propagandi religionem ianam arguit. *Si maxime nullus*, ait, *toribus* (30) *memoriae prodidiſſet, CA- M. temporibus ſacros libros in Germa- ſermonem translatos fuiſſe, tamen hoc poſſemus colligere ex mirifico optimi Im- is ſtudio in res ſacras, & Scripturam po- m, ex cura ipſius operaque, qua anniſus eſt,*



rerum ingenue fateri licet, ſcriptores data ope- CAROLO agentes, & antiquiores quidem, Bibliorum Theotiscorum, quae aevo Caro- extiterint, faciunt mentionem. Ii enim, quos IO. HENR. HOTTINGERVS Bibliothecar. ripart. p. 146, ſunt recentiores. Conf. MAYE- l. c. p. 150 ſq. Res tamen non poteſt pro incer- beri, quam circumſtantiarum in annalibus oc- ntium iuſta conſideratio corroborat.

Digitized by Google

*Chriſtianae potius religionis, quam proprii fines, quantum poſſet, latisſime propagare, cum etiam felicibus auſpiciis in Germania f… num ad inſtituendos confirmandosque neop… credibile eſt, eum rem tantam, tam vtilem, que neceſſariam omiſiſſe, nec fontes religion… pidis hauriendi Germanis recens ad Chr… conuerſis aperiri curaſſe, & ſaltem aliquos, … omnes, ſacrae Scripturae libros in Theot… iuſſiſſe transferri ſermonem?* &c. Imo … qua ratione potuiſſent, ſi non aevo Car… Ludoviciano tamen, OTFRIDI Theo… Euangeliorum Paraphraſis, TATIANI … Harmoniae Euangelicae Verſio Theotiſca… RABANI MAVRI Gloſſarium Theot…

(31) TATIANI nomen, quod vulgo, in edition… Paltheniana, prae ſe fert, mentiri hoc ſcr… AMMONIO potius tribuendum, viri docti … varunt. Vid. B. DIECMANNI Προθυρ. G… Maur. illuſtr. p. 7 ſq.

(32) IO. PHIL. PALTHENIVS in Praefat. … praefixa pag. 5: *De aetate Interpretis Theotiſc… rate ſtatui vix poteſt. VVLCANIVS certe … Teutonica lingua ſcriptum antiquius dari ſtatu… quod citra iniuriam OTFRIDI dictum interpr… quo VVLCANIO non videtur innotuiſſe, qu… coaeuum ſaltem noſtro ex mente haud dubie … amicisſimus facit VLITIVS. Quin octaui ve… ſaeculi is foetus ſit, nemo harum rerum peritus … dubitabit.*

iuerſa Biblia, & alia monumenta Biblico-
tiſca adornari, ſi iſto tempore ſacer co-
nondum fuiſſet in linguam Teutonicam
latus? Idem luculentisſime docet Poeta
, qui, imperante Ludouico, tabulas di-
ores metri legibus adſtrinxit. Apparet
d ex Praefamine operi iſti praefixo, quod
uum ab ANDREA du CHESNE, dein-
a celeberr. ECCARDO in eruditis No-
d AGII (33), Vitam Hathumodae, Ab-
ſae Gandershemenſis primae, in Veterum
umentorum Quaternion., Lipſ. 1720.
ag. 41 editum, hic quoque legi mere-
Ita vero habet:

*tio in Librum antiquum lingua Saxonica ſcriptum.*

plurimas Reipublicae vtilitates HLV-"
VICVS, piisſimus Auguſtus, ſummo"

S 4 atque

GIVM eſſe WICBERTVM, Epiſcopum Hildes-
nſem, ingenioſe euincere ſtudet *ECCARDVS*
ott. p. 27. Notum eſt, ait, inferioris aevi ru-"
oribus, eruditos ſaeculi praeſertim noni ple-"
que nomina Germanica, quae habebant, in La-"
aut Graeca mutaſſe. Rabanus *Maurus*, Arno"
*la*, Riculfus *Damoeta*, Ratbertus *Paſcaſius*,"
*Arſenius*, Wulfinus *Boëthius*, Welfo *Bonifa-*"
, Ota *Benedicta*, Blitrudis *Caecilia*, & ſic porro,"
bantur. *Wicberti* porro nomen in *Wibo* vel"
vulgo contrahebatur. *Wih* vero, nobis iam"
ibe, denotat *ſanctum*, Gr. ἅγιον.

"atque praeclaro ingenio prudenter ſt
"atque ordinare contendat, maxime
"quod ad ſacroſanctam religionem,
"namque animarum ſalubritatem a
"ſtudioſus ac deuotus eſſe comprobatu
"quotidie ſollicite tractans, vt populu
"a Deo ſubiectum ſapienter inſtruen
"potiora atque excellentiora ſemper acc
"& nociua quaeque atque ſuperſtitioſa
"primendo compeſcat. In talibus erg
"diis ſuis iugiter beneuolus verſatur a
"talibus delectamentis paſcitur, vt n
"ſemper augendo multiplicet, & deteri
"tando extinguat. Verum, ſicut in a
"numerabilibus infirmioribusque reb
"comprobari poteſt affectus, ita quo
"hoc magno opuſculo ſua non medi
"commendabatur beneuolentia. Na
"diuinorum librorum ſolummodo l
"atque eruditi prius notitiam haberen
"ſtudio atque Imperii tempore, ſe
"omnipotentia atque inchoantia, mir
"actum eſt nuper, vt cunctus popul
"ditioni ſubditus, Theudiſca loquens l
"eiuſdem diuinae lectionis nihilomin
"tionem acceperit. Praecepit namqu
"dam vno de gente Saxonum, qui apu
"non ignobilis vates habebatur, vt v
"*nouum Teſtamentum in Germanicam l*

ſe *transferre* ſtuderet : quatenus non"
m litteratis, verum etiam illiteratis ſacra"
norum praeceptorum lectio pendere."
Qui iuſſis Imperialibus libenter ob-"
perans, nimirum eo facilius, quo deſu-"
admonitus eſt prius, ad tam difficile,"
que arduum ſe ſtatim contulit opus:"
ns tamen confidens de adiutorio obtem-"
ntiae, quam de ſuae ingenio paruitatis."
ur a mundi creatione initium capiens,"
a hiſtoriae veritatem quaeque excel-"
ora ſummatim decerpens, & interdum"
dam, vbi commodum duxit, myſtico"
depingens, ad finem totius veteris ac"
Teſtamenti, interpretando more poëti-"
tis faceta eloquentia perduxit. Quod"
tam lucide tamque eleganter iuxta"
na illius linguae compoſuit, vt audien-"
ac intelligentibus non minimam ſui"
ris dulcedinem praeſtet. Iuxta morem
illius Poëmatis omne opus per *Vitteas*"
diſtinxit, quas nos *Lectiones*, vel *Sen-*"
r poſſumus appellare." Inde ſole cla-
elucere exiſtimo, tempore Ludouici co-
n ſanctiorem in metrum Teutonicum
S 5 fuiſſe

*Vittea*, vox a Gloſſariorum conditoribus omiſſa, Anglo-Saxonico *Witte*, i. e. *intellectus*, apte de-ratur ab *ECCARDO* l. c. pag. 42. Vt adeo *Vittea* m ſit ac *Stropha*.

Digitized by Google

fuiſſe transfuſum. Haec autem metap
rhythmica Verſionem Theotiscam anti
rem, ex qua confecta, praeſupponit.
gmentum eiusmodi Verſionis, ab o
Benedictini ornamento, PEZIO,
ptum, exhibuit ECCARDVS l. c. pa
Redditum illo eſt *Matth. XII.* 40 ſqq
tiſca lingua, cuius quae fuerit conditi
intelligatur, Fragmentum illud e libro
non omnium teritur manibus, hic qu
ſiſtere iuuabit. Sic autem Latina ver
regione poſita, Theotiſce fuit expreſſa

| | |
|---|---|
| Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, et tribus noctibus; ſic erit Filius hominis in corde terrae tribus diebus et tribus noctibus. | *Sa ſelb auh, ſo uuas in uuales u dri taga, enti drio ſo ſcal uueſan m ſunu in haerda h dri taga enti naht.* |
| Viri Niniuitae ſurgent in iudicio cum generatione iſta, et condemnabunt eam: quia poenitentiam egerunt in praedicatione Ionae. Et ecce plus, quam Ionas, hic. | *Dea Ninevetis man arriſant in to ge, mit desemo c enti gani darrent huuanta ſie iro br worahtun, ſo ſie lerta. Enti ſe hea ro, danne Iona.* |

Re

egina auſtri ſur-
n iudicio cum ge-
tione iſta, et con-
nabit eam: quia
it a finibus terrae
re ſapientiam Sa-
onis, et ecce plus
m Salomon hic.
m autem immun-
ſpiritus exierit ab
ine, ambulat per
aridi, quaerens re-
m, et non inuenit.
unc dicit: Reuer-
domum meam,
exiui. Et veni-
inuenit eam va-
em, ſcopis mun-
m et ornatam.
nc vadit et aſſu-
ptem alios ſpiri-
cum nequiores
intrantes habi-
bi: et fiunt no-
a hominis illius
prioribus. Sic
t generationi
peſſimae.

*Cunincgin ſundan arriſit in tom tage mit diſemo man chunne, enti ganidrit daz, huuanta ſiu quam fon entum lantes hrorrem uuistom Salomones, enti ſee hear mero danne Salomon.*

*So auch daer unhreino gheiſt uz argen git fona manne, ferit after durrem ſtetun ſuchhit roa, enti ni findet.*

*Danne quuidit ih huuir fu in mim hus danan ih uzfuor, enti gubomann findit ital hus besmon gacherit enti gaſconit.*

*Danne gengit enti gahalot ſibuni andre gheiſta mitnno uuir ſirun danne aer enti ingante artont dar enti uuerdant dea aftrun des mannes argorun dem erirom ſo ſcal uueſan deſemo man chunne argoſtin.*

Adbuc

Digitized by Google

| | |
|---|---|
| Adhuc eo loquente ad turbas, ecce mater eius et fratres ſtabant foris, quaerentes loqui ei. | *In nan diu ſprah za dem fol ſun muoter, enti b ſtountun uze ſunga ſprahhi.* |
| Dixit autem ei quidam: Ecce mater tua et fratres tui foris ſtant, quaerentes te. | *Quuat nno huuelih. See d ter enti bruoder ſ uze ſuohhent di* |
| At ipſe reſpondens dicenti ſibi, ait: Quae eſt mater mea, et qui ſunt fratres mei? | *Enti aer a demo zauno z ſprah, quad. B. H mun muoter, ent ſintun mine bru* |
| Et extendens manum in diſcipulos ſuos, dixit: Ecce mater mea, et fratres mei. | *Enti rehbita ſ ubar ſine iungiru See mim muot mine bruoder.* |
| Quicunque enim fecerit voluntatem Patris mei, qui in coelis eſt, ipſe meus frater, et ſoror, et mater eſt. | *So huuerſo a nuſt uuillum uur nes fater, der in h iſt, der iſt mim b enti ſueſter iob* |
| In illo die exiens Jeſus de domo ſedebat ſecus mare. | *In demo ta Jeſus uz ſona b bi ſeuue.* |

Cernere hinc licet linguae Theo
qua nono ſaeculo Biblia fuerunt lecta

Addo rebus aeui Carolini Biblicis, in *Fragmento Breuiarii Rerum Fiſcalium* LI M., ex codice MS. vetuſtiſſimo Hel-dienſi deſcripto, et Collectan. Etymolo-ibnitian. pag. 316 ſqq inſerto, offendun- Scilicet in citato Fragmento memoriae um eſt, inuentum eſſe in inſula, quae *ſere* nuncupatur, Templum in hono- S. Michaëlis exſtructum, inque eodem s res, ſacras pariter ac alias, repertas, haud dubie in fiſcum, vt vulgo loqui s, CAROLI peruenerunt. In his fuere Biblici et Eccleſiaſtici, quibus omnium c delectatum eſſe Imperatorem religio-m, non eſt dubium. Hic vero inuen- librorum catalogus pag. 317 ſq datur: *De libris.* Liber eptaticum (35) Moyſi," r Ioſuae, et liber Judicum et Ruth, et" egum IIII, et libri paralipomenon II," volumine: liber pſalmorum Dauid," parabolae Salomonis, et liber Eccle-" et liber canticum canticorum, et liber" iae, et liber Jeſu filii Sirach, et liber Job," et"

*Pentateucho* LEIBNITIVS l. c: ex *Heptateucho* MANNVS Gloſſar. Maur. Illuſtr. pag. 159 cor- m exiſtimat. De Heptateucho, quem corrupte *aticum*, vel *Eptaticum* dixerunt, Eccleſiae La- SPELMANNVS atque du FRESNE in Gloſſa- conſulendi.

et liber Tobi, et liber Judith, et liber Eſt
libri duo Machabaeorum in vno volum
Libri XII prophetarum, et libri Hesdrae
in vno volumine: Liber actuum Apoſt
rum, et liber Epiſtolarum Pauli, et libri
Epiſtolarum Canonicarum (36), et l
Apocalypſis, in vno volumine. Liber Le
narius, tabulas laminis cuprinis deau
habens paratas I. Liber Omeliarum di
ſorum auctorum I. Liber B. Gregorii q
draginta Omeliarum I. Libri Sacramento
III. Libri lectionarii II. Liber Canonum
cerptus I. Liber, expoſitio Pſalmorum
auctore I. Liber quatuor Euangeliorum
tuſtus I. Libri antifonarii II. Liber Comm
tarii Hieronymi in Matthaeum I. L
Regulae S. Benedicti I."

Theſaurum itaque accepit Imp
quem eo maiori in pretio non potu
habere, quo magis ipſi in deliciis fueru
vinae litterae, quove praeclarius de iisd
promeritus, quod ſane ad immortalem e
laudem ac gloriam. Sed redeo ad Pro
CAROLI, Homiliario praefixum.

§. V.

Docet ille porro verum Homiliari
Patrum ſcriptis electorem. Hunc viri
o

(36) *Catholicarum* forſan.

ıri nominis, qui ob ſummam Homiliarii
lini raritatem ſine αὐτοψία videntur
iſſe, *Alcuinum*, Caroli praeceptorem,
unt. GESNERVM, SIXTVM SE-
SEM, POSSEVINVM, PITSEVM,
REAM DV CHESNE et BARTHIVM
co DIECMANNVS (37) iam notauit.
i ratione GODOFR. WEGNERVS (38),
LOMEIERVS (39), IO. HORNBEC-
S (40), & plures, impegiſſe deprehen-
ur. Neque ſe probat GEORGIVS
IXTVS, verum quidem Homiliarii col-
rem, vt vulgo vocant, nominans, ſed de
ipſo minus recte iudicans his ver-
1): PAVLI *opera diebus dominicis & feſtis*
*x euangeliis & epiſtolis lectiones, quae ho-*
*vſurpantur, adſignaſſe* (Carolus M.) *fer-*
Non enim Carolus Pericopas Euange-
licas

c. pag. 141.
iſp. Theol. de Poſtill. Eccleſiaſtic. pag. 4.
Lib. de Bibliothecis c. 7. p. m. 114. ap. I. A.
idium Collect. III. de Bibliothecc.
iſt. Sacr. L. I. c. 8. §. 3. qu. 3. Verba eius de-
tiam IO. HENR. THAMERVS in Sched.
Orig. ac Dignit. Pericopar. Euang. & Epiſtolic.
23 ſq. Idem Thamerus plus vice ſimplici Ho-
arii Carolini meminit, ſed ita, vt lector facile
t dubitare, an hunc rariſſime obuium librum
erit.
pparat. Theolog. p. 128.

licas & Epiſtolicas, Carolina aetate
antiquiores (42), ſeligendas, ſed ex P
ſcriptis praecipuas Homilias, Perico
interpretes, excerpendas curauit. C
mum Prologus Carolinus ſuppeditat
mentum, non Alcuinum, ſed *Pa*
gente Longobardum, Warnefridi
***Diaconum***, ex multorum ſen
Aquilegienſem, *propter ſcientiam*
*rum*, teſte Sigeberto de Script. Eccleſ.
*a Carolo M., Imperatore, adſcitum*, ex
Patrum ſermonibus Homiliarium pe
Quo opere, vt alia eius in litteras, p
tim hiſtoricas, merita non attinga

(42) Vid. quae de diſcrimine Homiliarii ac P
rum egregie ex fontibus obſeruauit Vir pe
in ſtudium praeſertim hiſtoricum, meritis
SIM. FRID. HAHNIVS, Reichs-Hiſtorie
82 ſq. Conferri hic etiam merentur IOAC
DEBRANDVS Diſſ. de Veter. Concionib. ca
16. 36. atque beatus auus meus, ANTONIV
MANNVS, in Parallelis Heortologicis,
editis, pag. 17. & in primis pag. 425 ſqq, vb
contra eos diſputat, qui Pericopas, dudum
rolum ordinatas, cum Homiliis Patrum,
Carolinis collectis, confundunt.

(43) Leg. GER. IO. VOSSIVS de Hiſtoric.
II. c. 30. p. 92 ſq. T. IV. Opp. GVIL. CA
Lit. Scr. Eccl. P. I. pag. 347 ſq. CASIMIR

ꝛetu iſtorum temporum ſanctiori non
eſt meritus. Acri quidem hac cenſura
ꝛo eum, aeque ac CAROLVM, excepit
SIX-

§ Comment. de Script. Eccl. T. I. col. 1923 ſqq,
ſtudet etiam *Leonis Oſtienſis* aniles, vt vocat, fa-
bas de Paulo noſtro refutare. Communi quoque
.1927 contradicit ſententiae, qua ſtatuitur, eum
ſſe Diaconum Aquileienſem. Inter alia narra-
nem de Paulo in exilium acto col. 1931 ſq ſic re-
it: Falſum prorſus mihi videtur, atque deliriis"
nachorum ſimile, quod nonnulli ſcribunt, Pau-"
veniſſe in ſuſpicionem Caroli Magni, ob ni-"
m cum Deſiderio, Longobardorum Rege, neceſ-"
dinem amicitiae, frequensque Epiſtolarum com-"
cium: atque hanc ob cauſam deportatum iuſſu"
in exilium ad inſulam Diomedeam, Adriatici"
n. Hoc, inquam, falſum & fabuloſum prorſus"
tur, imo iuxta rationem temporis impoſſibile,"
, vt ſcriptum legitur, Deſiderius modico poſt"
itatem tempore, quae anno 774 contigit, fa-"
manis ceſſit. At Paulus Warnefridus vsque"
num 797, quo *Homiliarium* iuſſu Caroli Ma-"
compoſuit, & vltra forſan, in eius beneuolen-"
gratia extitit. Non ergo a Carolo Magno in"
um deportari iuſſus eſt, ob frequentius et ſu-"
um cum Rege Longobardorum, Deſiderio,"
rum commercium, qui multis iam ab annis"
ceſſerat. Praeterea Carolus Rex abſurdus"
no, hebes & inops conſilii fuiſſet, ſi Paulum"
cta cum Deſiderio, Longobardorum Rege,"
dudine & amicitia laborantem, in inſulam"
deam maris Adriatici relegaſſet, vbi cum eius"
ibus & poſteris, facilius quam antea, commer-"
cium"

SIXTINVS AMAMA (44), *Olim,ſc in maioribus eccleſiis ſemel quotannis Biblia a capite ad calcem praelegebantur vitque laudabilis illa conſuetudo ad ann Chriſti 808. Tunc enim PAVLVS W FRIDVS, Caroli Magni iuſſu, textus do ex epiſtolis & euangeliis excerpſit iudi nullo, vt eorum quidam nec caudam, habeant. Hac ergo occaſione factum eſ tantum Scripturae fragmenta populo prae expoſita ſint. Ipſis miniſtris mollem lectum hoc compendio adornauit Satana toſque e populo in eam traxit ſententia fragmentis vniuerſam Scripturam conti ſeruatum autem eſt a viris cordatis, in annum 4 eclipſes incidiſſe, ac inde n coniectatum, Deum iſtis luminarium obſc bus de tenebris eccleſiae imminentibus concionari.* Sed grauis haec accuſati ſitatis & iniquitatis & ſuperſtitionis poteſt accuſari. Falſum eſt, Paulum,

cium exercere, & proditionem fouere p Locus ergo exilii, quo deportatus dicitur lam aperte prodit. Vnde ſuſpicamur, alia de cauſa Paulum Galliam reliquiſſe, deſideri pe quietis internae, atque propenſione in dinem montis Casſini.

(44) Orat. de Barbarie, in Antibarb. Biblic. f. ipſius habet etiam G. M. KOENIGIVS V. & N. p. 863.

LO, ſic dictos Textus excerpſiſſe, vti
te monitum. Iniquum eſt, ſibi velle
dere, CAROLVM eo fine Pauli opera
ſum, vt ſacer codex detrimenti quid
ur. Repugnat ſane, & valde repugnat,
LI religio, ac intenſiſſimus erga diuina
integre pro virili conſeruanda, amor.
tem iſtorum temporum eiusmodi li-
flagitabat. *Bedae enim*, inquit rectiſſi-
s) B. IO. HERM. ELSWICHIVS
praematurum obitum acerbe mecum
omnes, qui norunt, quantum per ipſius
bonis litteris, & ſpeciatim ſacris, ſit
n), *atque Caroli M. tempore ſumma vbique
s regnabat, cui depellendae intentus in
rat Carolus. Quare laudem potius, quam
um, meretur opera, quam conficiendis
tum quidem impenderunt. Praeſtabat
qualeſcunque, quam nullas, habere peri-
explicationes, ex quarum recitationibus
udis plebecula poſſit.* Quod ſi vero iſta
ate pericopas, Patrum homiliis expoſi-
nulli minus recte vſurparunt, idcirco
LVS, aeque ac Paulus, non magis pos-
ehendi, quam ii merentur vituperari,
ieque Homilias euulgant, non vt quis
iuſtum & aequum iis vtatur, ſed vt

T 2 eaedem

mentat. de Reliq. Papat. Eccl. Luther. temere
pag. 244.

eaedem inſeruiant illis, qui rudes ſu
ipſi verum diuinorum oraculorum
poſſunt rite inueſtigare. Superſtitio
nique redolet eclipſium naturalium
rituali interpretatio. Quae enim con
tia? Oritur eclipſis ex cauſis natura
motu, quem ipſe Creator coeleſtibu
ribus indidit. Ergo res ſacra patietur
Talpa eſſet caecior, qui in eiusmodi ar
tatione iudicii eclipſin non cerneret.
benignius huius Homiliarii ergo de
LO iudicauit famoſus ille GODOF
ARNOLDVS, contra cuius calumn
optimus Imperator iam ſit a ſaepius
DIECMANNO l. c. praeclare vin
actum non agam.

§. VI.

*Auctores Homiliarum*, in noſtro H
rio, dierum feſtorum ordine, exhibita
excellentiſſimi doctores, quibus olim
fuit gauiſa. Sub ipſum Homiliarii
ſtatim poſt Prologum CAROLI, legit
commendatio, in qua honoris cauſa
nominantur: *Opus preclarum omnium o*
*& poſtillarum venerabilium ac egregior*
*rum*, ***gregorii, auguſtini, hier***
***ambroſii, bede, berici, leonis, m***

*nis epi*, *atque* ***origenis*** *integraliter* *uangelia dominicalia de tempore & de* *per totius anni circulum, cum quibusdam* *em ſparſim interpoſitis ſermonibus, hinc inde* *is collectis & coaptatis temporibus, in par-* *malem ac eſtiualem diuiſum.* Sed non-omnes Homiliarum auctores ſunt no-i. SIXTVS SENENSIS (46) vti t, dum ALCVINO, ſiue ALBINO, hanc ionem tribuit, ita etiam Homiliarum auctores, neque numerum, ſecundum n editionem, accurate indicauit. inquit, & *in ordinem redegit iuſſu Caroli* *praeſtantiſſimorum eccleſiae doctorum ho-* *n euangelia, quae per anni ambitum publice* *lis leguntur. Sunt autem hae* ***Auguſtini*** *II*: ***Hieronymi*** *VI*: ***Ambroſii*** *X*: *ii I* (47): ***Fulgentii*** *II* (48): *nis IV*: ***Maximi*** *XVII*: ***Chry-*** *i II*: ***Seueriani*** *I*: ***Leonis*** *XXI*: *rii XXXIX*: ***Bedae*** *XLVIII*:

T 3 *Iſido-*

ioth. Sanct. L. III. p. m. 363, ed. Venet. 1575. 4.
*ll. S. Euang. ſec. Matth. X: In illo tempore dixit* *diſcipulis ſuis: Nolite arbitrari, quod venerim* *mittere in terram*, etc.
*mo de Confeſſoribus: de Apoſtolis.*

Digitized by Google

*Iſidori I.* Omiſſi hic ſunt *Hericus*, E
*Emiſſenus*, *Haymo*, de quibus mox: n
*Anſelmus*, cuius *Homilia ad Luc.* X
*tempore intrauit Ieſus in quoddam caſtel*
extat in noſtra editione, in qua *Seue*
*Iſidori* Homilias non reperio. Circa *B*
notandum, quod in Opp. Colon. 16
editis, nonnunquam occurrant Homil
verſae ab illis, quae in noſtro Homili
guntur. E. g. conferantur Homili
IV atque VI quatuor Temporum c
quae apud Bedam T. VII. p. 187. 18
ſqq extant, & diuerſitas apparebit. *H*
Monachi Antiſſiodorenſis, qui Paulo D
iunior eſt, & Caroli Calvi tempore de
ruit, Homilias a poſteriore manu eſſe i
CAVEVS (49) iam obſeruauit.
ratione *Haymonis* ac *Euſebii Em*
homiliis (50) noſtrum Homiliarium

(49) l. c. pag. 395. Conf. omnino, quae ex
LONIO repetiit OVDINVS l. c. col. 192
(50) NATAL. ALEXANDER Hiſt. Eccl. T. V
a. Varias *Homiliarum Haymonis* editiones a
D. PAVL. ANTONIVS in Exerc. Hiſtorico
de Vita & Doctrina Haymonis, Epiſcopi H
denſis, pag. 16; non vero commemorauit, q
quae Carolino Homiliario ſint illatae. P

1 Quaedam Homiliae ἀνωνύμως exhi-
ır: quaedam proprie non ſunt homiliae,
actatus & excerpta ex Patrum ſcriptis
ticis, quibus ornata praeſens Homiliarum-
litio, cuius commemorabilis concluſio
non eſt omittenda, ſequentibus verbis
luta: *Omeliarum opus egregium, plurimo-
ſanctorum aliorumue famoſiſſimorum docto-
ſuper euangeliis de tempore & ſanctis, qui-
m eorum annexis ſermonibus, factore Pe-
ach, iuniore, in inclita Spirenſium vrbe im-
n, Anno incarnationis dominice milleſimo
ingenteſimo octoageſimo ſecundo. In vigi-
ſuitatis glorioſiſſime Marie virginis, ad eius-
que cunctipotentis Dei feliciter eſt conſummatum.*
ero hoc opus, ob temporis, quo conge-
infelicitatem & ſpiſſam caliginem, non-
nam errores de Sanctis eorumque mi-
s &c. oſtendat, multa tamen minime
nda complectitur. Virorum ſancti-
luſtrium res geſtae interdum (admixtis
quibusdam idonea fide deſtitutis)
ntur. Sic Homilia in Natali Lucae,
ias inſerta, de ipſo habet ſequentia:
*iſſimus apoſtolus & euangeliſta ihesu criſti*

 *lucas*

ilium Haymonis elogia, & praecipua ex iis
ata dogmata, quae Haymoni inter verit. tis con-
res locum poſſunt conciliare, in eadem Differ-
ne legi queunt.

*lucas, natione ſyrus antiocenſis, arte m*
*apoſtolorum diſcipulus, almificos eorum*
*prout vidit, lucido diſertoque ſermone pro*
*in breui libello ad cariſſimum ſcripſit Theop*
*Deinde Paulum ſecutus, egregium doctorem*
*um, vſque ad triumphum paſſionis eius, que*
*apoſtolo Petro rome excepit, indiuiduus com*
*regrinationis eius exiſtens, vbique cum*
*manſit. Cuius precipue peregrinationis &*
*doctrine geſta eorundem annectens apoſt*
*libello ad laudem nominis & memoriam ipſo*
*vniuerſale eccleſie ſtabilimentum texuit.* &c.
monis in die omnium Sanctorum, i
ἀνωνύμως editi, initium eſt: *Legitur in*
*ſiaſticis hiſtoriis, quod ſanctus bonifaciu*
*quartus a beato gregorio romane vrbis e*
*tum tenebat, ſuis precibus a foca ceſare im*
*rit, donari eccleſie criſti templum rome, q*
*antiquis pantheon ante vocabatur, quod ho*
*ſacrum omnium videbatur eſſe deorum.*
*liminata omni ſpurcicia. fecit eccleſiam eſſe*
*nitricis, atque omnium ſanctorum criſti, vt*
*ria eorum haberetur a fidelibus, excluſa de*
*multitudine, & plebs vniuerſa in capite ka*
*rum nouembrium, ſicut in die natalis dom*
*eccleſiam in honore omnium ſanctorum con*
*tam conueniret.* &c. Sed non tam hiſt
incertis haud ſemper carentes rebus,

Digitized by Google

potius doctrinae eiusmodi opus com-
lant. Vetuſtiorum Patrum homilias
non credet multis ſanis dogmatibus
is. Ipſae vero etiam Homiliae, quae
eps de Sanctis ſunt conſcriptae, verita-
imonia interdum offerunt. Quare
diu hoc opus ſupererit, tamdiu erunt
e, qui CAROLVM laudent, eidem-
quoniam eſt ipſius auſpiciis concinna-
ideo etiam honorificentiſſimum *Ortho-
Imperatoris* (51) titulum, quem pluri-
de cauſis meretur, vindicent.

T 5 §. VII.

Tumulo Caroli inſcriptum eſt Aquisgrani: SVB
C CONDITORIO SITVM EST CORPVS
OLI MAGNI ATQVE ORTHODOXI IM-
ATORIS, QVI REGNVM FRANCORVM
ILITER AMPLIAVIT, ET PER ANNOS
I FELICITER REXIT. Vid. Albert. Stadenſ.
nic. p. m. 78. Nominatur quoque *Orthodoxus
rator* a Thegano l. c. pag. 295. Commemora-
eſt, quod in exequiis ipſius, praeter alia ſo-
ia, factum eſſe, aliqui hiſtorici narrant. Mo-
s Egolismenſis in Vit. Kar. ap. Pithoeum l. c.
282: *Corpus eius aromatizatum eſt, et in ſede
ua ſedens poſitum eſt, in curuatura ſepulchri, enſe
o accinctus, Euangelium aureum tenens in
ibus, et genibus reclinatis humeris in cathedra, et
capite*

Digitized by Google

## §. VII.

Vides, Lector, ſummum Princip[e]
ſacro ſtudio laudatiſſime contend[e]
Quantopere hoc in illo praedicandum
topere contrarium vituperandum in e[o]
non humanarum ſolum, ſed diuinaru[m]
iam litterarum doctoris munia obiuit.
eiusmodi homines, creditu foret diffici[l]
idonea rerum teſtimonia adeſſent.
omnium nominaſſe ſufficiat HENRI[C]
CORNELIVM AGRIPPAM, port[...]
ingenii hominem, qui licet Auguſtae
rinorum ſanctiora dogmata publice tr[a]
rit, in vaniſſimo tamen *de Vanitate Scie[n]*
libro ſacram diſciplinam acerrime imp[u]
re non eſt veritus. Quae Agrippina
tia, haud ita pridem noua memorat[a]
editione recocta, &, ne Latinae etiam li[n]
ignaris laterent, in Germanicum q[u]
idioma translata, anſam

*capite honeſte erecto ligato aurea catena add[...]*
Kornerus l. c. col. 444 *KAROLVM*, ſcrib[...]
*auream cathedram, quaſi iudicem vincentem* (
*tem* legit codex MS. Lubec.) *ſedere fecerunt*,
*per eius genua Textum quatuor Ewangel[...]*
*aureis literis ſcriptum, collocauerunt, ita quo[d]*
*dextra textum, ſiniſtra vero ſceptrum tenebat a[...]*

pro ſacro Studio

grippam ſolemni ritu dicendi ſuppedi-
nt ſpectatiſſimi exempli iuueni, qui ſa-
litteris ſe conſecrauit. Eſt is

RNHARDVS MÖLLMANN,
Flensburgenſis,

ſtrum noſtrarum Patronis ac Fautoribus
d ignotus, quippe iam bis pro roſtris
naſticis virtutem ſuam ac diligentiam
auit, quum anno ſuperiori d. 30. Dec.
udanda *Veterum Chriſtianorum Pietate, inſti-*
*Natiuitatis Chriſti Feſto oſtenſa*, verba face-
& hoc ipſo anno d. 1. Mai. *Symbolum*
*illuſtris, magnifici ac conſultiſſ. DN. DA-*
*LIS MÜLLERI, Reip. Lubec. Conſulis*
*rtaliter meriti :* IN DOMINI METV
nni Oratione explicaret. Quemadmo-
vero, ex Schola patria ad nos progreſſus,
nnos duos cum dimidio non ſolum in
bus meis, ſed etiam in Athenaeo noſtro
s optime geſſit, & magnam de ſe ſpem
itauit, adeo, vt nunquam non eum dili-
potuerim & amare, ita etiam inclytiſſi-
mam

mam Wittenbergenſem Academiam pe
rus, honeſto modo abitum meditatur.
iſtud publica Oratione, in qua, quod ſa
ſime affirmo, vix vnum alterúmve ve
eſt, quod a me profectum. Vt itaque
GNIFICI DNN. CONSVLES, Pa
Patres optimi, benigniſſimi, perilluſtris
PRAEPOSITVS, generoſiſſ. DN. DE
NVS, ſumme reuerend. atque excelle
DN. SVPERINTENDENS, nobiliſſ. co
tiſſ. & experientiſſ. DNN. SYNDICV
DOCTORES, admodum reuerend. & 
clariſſ. DNN. SENIOR, PASTORES a
SYMMYSTAE, nobiliſſ. generoſ. prude
& ampliſſ. DNN. SENATORES, PRO
NOTARIVS ac SECRETARII, nec
cuncti, qui Muſas, quosue Muſae aman
venem, quem ob probitatem, ingenuita
induſtriam coetus noſtri ornamentis m
hactenus accenſui, amorem erga lit
ſanctiores, & pietatem erga omnes, quib
lam debet, declaraturum, vltima vice 
neuole auſcultent, ſumma eſt vo-
torum meorum.

P. P. Lubecae d. XXII Octob. M. DCC

VI

# VIII.

DE

# )RIANI TVRNEBI RELIGIONE

DISQVISITIO,

QVA EVM

ESTIBVS VERITATIS

ACCENSENDVM ESSE

*EVINCITVR.*

§. I.

Alde commendandus labor eſt, quem
ii exantlarunt, qui de virorum docto-
rum religione aliquid memoriae prodi-
t. Praedicandi idcirco ſunt magni
is viri, IO. AFFELMANNVS de
i *Melanchthonis* : IO. FRID. MAYE-
de eiusdem Melanchthonis, &, in
e Προσκαίροις, de variorum : GOTTL.
NSDORFFIVS in egregio libro de
on. Indifferentiſmo, atque FRID.
KETTNERVS in eximia Diſſ. de Re-
e Prudentum, de multorum : ANDR.
RIT-

RITTERVS in eleganti Diſſ. de *Carteſi*
ALB. FABRICIVS in docta Diſſ. de E
religione commentati. Nec ſua defrau
dus laude Cl. WESTPHALVS, Diſſe
Eruditis, qui ſaeculis ſuperioribus re
nem mutarunt, ſcriptor. Praeclare etiam
dubio hoc argumentum illuſtraſſet B.
VID SCVLTETVS, ſi promiſſus ab
de Doctis, in Religione προσκαίροις,
lucem aſpexiſſet. Horum omnium op
tam laudabilem eſſe exiſtimo, quam
eſſe arbitor, in religionem, cui magni
addixerunt, inquirere. Quamuis enim
rum exempla non ſemper ſint imitanda
ſummos quosdam viros in religionis ne
humani quid paſſos eſſe, quis inficiabi
nonnunquam tamen, quando nimirum
cum vera religione feliciſſime permu
ſunt laudatiſſima ac imitatione dignisſi
non aduerſariis ſolum gloriandi occaſio
interdum adimunt, ſed etiam, quan
veritatis vis, luculenter oſtendunt.

§. II.

Religionis autem profesſio ac ſtu
eruditos facile in vituperandos & lauda
diſpeſcit. Dantur enim in republica eru
quibus nihil minus curae cordique
quam religio, quique religioni ſibi

erunt, vel omnem religionis curam abii-, vel a vera religione temere & leuiſſima de cauſa recedere, falſamque ample- vel religionis negotium crebra mutatione uſum iocumque conuertere. Famoſa IVLII CAESARIS VANINI, maledicti NEDICTI SPINOZAE, IOANNIS DINI, IOANNIS TOLANDI, & tium, nomina, quibus nulla infertur in-, quando religione caruiſſe dicuntur. um peſſimae ſocietati adiungendum eſſe RVM ARETINVM, ſatyricum maledi-iſſimum, hoc ipſi poſitum Epitaphium, extat etiam in Hieron. Ghilini Tkeatr. in. Litterator. P. I. p. 192, docet:

*dit Aretini cineres lapis iſte ſepultos,*
*Mortales atro qui ſale perfricuit.*
*llus Deus eſt illi, cauſamque rogatus,*
*Hanc dedit: Ille, inquit, non mihi notus erat.*

num illum HVGONEM GROTIVM mmam in religione inconſtantiam male re, notum eſt. Hinc cecinit Aegidius agius Poëmat. p. m. 140:

*rna, Rhodos, Colophon, Salamin, Pylos,*
*Argos, Athenae,*
*erei certant vatis de patria Homeri.*
*iadae certant de relligione, Socinus,*
*rius, Arminius, Calvinus, Roma, Lutherus.*

Vbi

Vbi Lutherus ſine dubio vltimo poſi
lcco, quoniam morti vicinus Luthe
religionem ſi non omnino amplex
haud procul tamen ab ea fuit remotus.
eſt, quae legatur, B. Io. Quiſtorpii, Th
Roſtochienſis, Epiſt. de obitu Grotii
reperitur tum aliis in locis, tum in (
Viror. Epiſtol. ſingular. a Colomeſio c
p. m. 570 ſq. Dedit illam quoque An
Hoffmannus in Additament. ad P
Heortologic., (in quibus etiam pag. 5
de Grotio, eiusque religione diſſerit) L
pag. 45 ſq. Eſt illa autem adeo c
morabilis, vt hic etiam repeti & legi me
En! ergo illam:

## Io. Quistorpius V. Cl. Berna
## Taddelio.

"Contendis a me, amiciſſime Taddeli,
"ſcribam, quomodo, mundo huic vale
"rus, Literatorum Phoenix, HVGO
"TIVS, ſe geſſerit. En! paucis id habe
"ſcenderat ille Stokholmiae nauim, q
"becam ferretur; vehementibus per tr
"in mari iactatus procellis, naufragiu
"titur, & aeger ad Caſſubiae littora a
"Inde perquam incommodo curru,
"tempeſtate, per ſexaginta & plura mi
"tandem Roſtochium noſtrum dev

„D

ertit ad Balemanniam. D. Stockman-
, Medicum, aduocari curat, qui aetate,
fagio, incommodis itineris fractas vi-
duertens, vitae terminum imminere
agit. Secundo ab ingreſſu in hanc
m die (qui ſt. vet. erat XVIII Auguſti)
ora nona veſpertina ad ſe vocat. Ac-
s propemodum in agone virum con-
tum offendi: compellaui, & me nihil
iſſe affirmaui, quam vt mihi cum ipſo
umi ſermones ſociare licuiſſet. Regerit
*Ita DEO viſum fuit.* Pergo: vt ad bea-
emigrationem ſe componat, peccatorem
oſcat, ſuper commiſſa doleat, moneo;
que inter loquendum Publicani, pec-
mſe fatentis, &, vt Deus ſui miſerere-
precantis, meminiſſem, reſpondet: *Ego
m Publicanus!* Progredior, ad CHRI-
M, extra quem nulla eſt ſalus, ipſum
to. Subiicit ille: *In ſolo CHRISTO
ſpes mea eſt repoſita.* Ego clara voce
tionem illam Germanicam Germanice
iam, quae incipit: *Herr JESV
IST, wahr Menſch und GOTT,* &c.
mplicatis manibus ſubmiſſa voce me
atur. Quum finiuiſſem, quaeſiui, an
tellexiſſet? Reſpondet: *Probe intellexi,*
illa recitare ex verbo Dei, quae iamiam
LENII *Select. Litter.*) U mo-

Digitized by Google

"morituris in memoriam reuocari
"Quaero, an me intelligat? Reſpondet
"*cem tuam audio, ſed quae ſingula dica*
"*culter intelligo.* Quum haec dixiſſet,
"conticuit, & breui poſt ſpiritum exhal
"puncto duodecimae nocturnae. Ha
"taſtrophen vitae, ab Grotio, viro ſu
"actae. Cadauer Medicis poſt com
"eſt. Inteſtina, lebeti aheneo impoſit
"templi apud nos primarii, Mariae virg
"cri, locum honoratiſſimum repone
"a templi Praefectis facile impetraui.
"ter cineres cubent! Vale. Dabam Ro
"propridie Michaelis, Anno ɔlɔ Iɔc
Quo iure itaque Romanenſes (licet R
ſacris aliquando eum fauiſſe, Iacobus L
tius in Hugono Grotio Papizante,
1642. 8. euulgato, oſtenderit) eum ſi
dicent, nunc non disquiram. Con
de religione Grotii viri doctisſimi, St
Act. Liter. e Mſc. Faſc. III. p. 15. 29
40. Wernsdorſius de Indifferentism
pag. 61 ſq. Tentzelius Dial. Menſtr
pag. 986. 1693. pag. 245 ſqq. 250
256. Arndius Biblioth. Politico-Heral
354 ſq. Spizelius Literat. Infel. pag. 8
Crenius Animadverſſ. P. V. p. 83 ſqq
mundus Vitt. P. III. pag. 142. ſqq, &

tarunt. Taceo LIPSIOS, HOLSTE-
S, LAMBECIOS, GVLIELMOS,
ARDOS, & permultos alios, quorum
multo eſſet maior, ſi ob immotam quo-
in vera religione conſtantiam poſſent
endari. At enim vero ſunt etiam in
republica, qui religione nihil prius
runt, & a corrupta ad incorruptam, a
d veram transgredi nulli dubitarunt.
pla ſumme reuer. Goetzius noſter in
a Commentatione de Conuerſis Pon-
, & alii, collegerunt.

§. III.

Addam pauca iis, quae a laudatis viris
mento de Eruditorum Religione opti-
cta ſunt, & de ADRIANI TVRNEBI
one nonnulla proferam in medium,
omnes de religione eruditorum, & hu-
ximi viri vita commentati ſilentio in-
unt, adeo vt ne vnicus quidem vitae
bi enarrator vel verbulum de eius re-
e protulerit. Patebit inde, iure an in-
magnus hic vir coetui Romano, in quo
abiudicetur?

§. IV.

Produxit maximum hunc Polyhiſtorem
, & Toloſae primum, deinceps Pariſiis
ſophiam & Graecas litteras docentem
mirata. Imo vero, praeter Galliam, to-

tus orbis eruditus, adeo, vt ad inuidi
que a ſummis viris ſit praedicatus. S
vocat *virum nunquam ſatis laudatum;*
*Galliae atque totius Europae ornamentum.*
nus: *Maximum ſuae aetatis ornamentum*
marthanus: *Totius Galliae doctiſſimum.*
magno numero alii, quorum elogia
Pope Blount in Cenſur. Celebr. Autor.
ſqq. edit. Genev. collegit. Addi his
praeconia, quae Richardus Simon
Biblioth. Choiſ. p. 340 ſqq Turnebo
*Il y a*, inquit, *très-peu de Scavans, qui*
*être comparez pour ce, qui eſt de la bell*
*rature & l' art de la critique à Turnebe-*
*En fin Turnebe, qui a été l' admiration*
*l'Europe, pour la grande connoiſſance, qu*
*des belles Lettres, & de la Critique, m*
*Paris en* 1565, *âge de cinquante trois an.*
Crenius Animaduerſſ. P. VII. p. 58 ſq
plura Turnebi elogia offenduntur.
Paul. Manutius, Epiſt. L. V. ep. 17. p
ſq edit. praeſtantiſſimae Lipſ. 1720. 8,
elegantibus Notis inſtructam, viro d
mo, Io. Gottl. Krauſio, debemus, vbi ad
nium Rolandum inter alia ſcribit: *Had*
*Turnebum iam pridem omnes cantant —*
*Quod ſi te, ſtudio cognitionis incenſum,*
*quae iſtic habes plurima, liberalium doctri*

Digitized by Google

*enta deficerent, vnus tamen idem ille, quem ante nominaui, qui praeter ceteros cum lit- umanitatem, Graeca cum Latinis, antiquae phiae ſcientiam, quod e ſcriptis eius facile erim, cum elegantiore doctrina coniunxit, nquam, tibi inſtar eſſe omnium, Turnebus, ſuo te commouere exemplo, et ſuis adiuua- imum documentis, conſiliisque poſſet; citius ere, quoad hominis permittet humanitas, ne discedas, et iſtam vrgeas occaſionem, di- datam, adipiſcendae virtutis, ſi tu is eſſes, turam humanam ſola perfici virtute neſci- tarer etiam atque etiam.* etc. Immorta- nc gloriam ſibi comparauit tum aliis bus, tum praecipue eo, quem celebra- *Aduerſariorum* operi conſcribendo im- . Sed haec, & alia ad Turnebum ntia, non opus eſt hic prolixe enarrare, tis ſuperque a viris doctis ſint anno- Leg. Thuanus Hiſtor. Lib. XXXVIII. p. Simon l. c. Blountius l. c. & qui ibi r. Clarmundus P. I. Vitar. p. 179 ſqq, uos ille prouocat. Prolatum quoque Epitaphium ex Phil. Labbei Theſ. p:

*us iacet hic. Quis ſit, ſi quaerere pergis,*
*dignus es, qui neſcias.*



Digitized by Google

## §. V.

Solum reſtat de ipſius religio
mentum, quod cum nemo fere ex biog
attigerit, quamuis non nullius ſit mo
addi omnino meretur. Martinus Scho
in Deſperatiſſ. Cauſ. Papat. c. 8. §. 9.
ſatis dubie ſcribit: *Turnebi penetralia*
*nec quisquam mortalium perrimatus eſt.*
*in eo fuerit, Deus nouit. Illud ſolum*
*mum eſt, eum acerrimum Loiolitarum f*
*verſarium. Quod vel colligere eſt ex p*
*eius.* In his vero extat Carmen d
Loiolitarum ordine, a Crenio etiam
59 exhibitum, ob quod Tomus tertius O
Turnebi in Indicem Expurgatorium
1667, fuit relatus. Gisbertus Voe
Deſperat. Cauſ. Papat. p. 74, & alii, ex
verbis, infra citandis, ſuſpicati quide
eum Proteſtantium religioni fauiſſe:
ſpicati ſunt, nihil vero certi de Tur
ligione aſſeuerarunt. Euangelicae
ſub vitae finem eum ſe addixiſſe, & r
eius fuiſſe Euangelicam, nullus
affirmare. Nitor potiſſimum T
Teſtamento, quod licet Gabriel C
dus νοθείας arguere, & refutare cona

tamen manifeſto partium ſtudio ſe-
ſum magis, quam Turnebianum Te-
ntum reddidit ſuſpectum. Vnde etiam
ſis prudentioribus Romanenſibus hoc
mentum videtur adeo ſuppreſſum, vt,
Pariſ. 1565. 4 typis ſit exſcriptum, &
, ſi Diis placet, refutatum, perpaucis
n illud innotuerit, pauciſſimi iſtud o-
vſurparint. Mihi vero licuit eſſe adeo
, vt fide dignum ἀπόγραφον, ex illo
plari, quod inter κειμήλια Bibliothecae
annseggianae fuit, & cuius cauſa vo-
n, cui inſertum, incredibili pretio
tum, acceperim. Factum illud eſt
viri celeberrimi, MICHAELIS RI-
Y, qui, Graecarum etiam litterarum
publicus, Hamburgum, ſicut Turne-
Lutetiam, ornat, cum Turnebo in
comparandus. Ille pro ea, qua
e pollet, humanitate permiſit quo-
vt iſtud, in his ſaltem terris, longe
mum & fere deperditum, conſeruarem,
blici denuo iuris facerem. Quare
Pariſienſe exemplum bona fide, reten-
m, vbi ſingularis eſt, ſcribendi ra-
, integrum iſtud reddam. Sic
n habet:

*Pro Muſarum alumno ſuauiſſimo, p[...]*
*phiae Profeſſore Regio, Catholicae E[...]*
*(quam nunc Romanam omnes boni iud[...]*
*deuotiſſimo. Contra ſuppoſititium T[...]*
*mentum, & morientis Turnebi ve[...]*
*ſuprema conficta ab aliquo impoſt[...]*
*re, qui ne nomen quidem ſuum*
*literis extare voluit, cum in*
*ſuas, easque impias, partes*
*tanti viri manes trahe-*
*ret, affixis per com-*
*pita virulentis car-*
*minibus, Reſponſio*
*per Gabrielem*
*Gouiard,*
*Sueſſionen-*
*ſem.*

*Pariſiis.*

Ex typographia Thomae Richar[d]
ſub Bibliis aureis, e regione
Collegii Rhemenſis.

1565.

ILANTISSIMO GREGIS DOMINICI
ſtori, Abrincenſium Praeſuli digniſſimo &
inclytae Pariſienſis Eccleſiae Decano
ampliſſimo

G. G.

gil Antiſtes, fama ſuper aethera note,
c non Pariſiae gloria magna togae,
a rexiſſet noſtram clementia muſam,
a ſub obſcura nocte ſepulta foret.
tibi ſe dedet: quicquid mihi ſuggeret
vnquam
e feram munus, vir generoſe, tuum.
ego nolebam committere carmine
praelo,
ſa ſed a noſtris ſollicitata dedit.
ias igitur, digno pro munere, verſus,
os mea parturiit Calliopea tibi.
que dies redeat Iano ſacrata bifronti,
c tibi de grato pectore dona fluunt.

## poſitum ab impudenti nebulone
## *riani Turnebi Teſtamentum.*

a doctorum Turnebus gloria, ſecli
noſtri, Aonii dux columenque chori,
vxorem, ſic eſt affatus amicos,
ima dum vitae fata propinqua videt.
rae cogor terrenum reddere corpus,
bera mens ſedes ſi volat ad ſuperas,

Reddite corpus humo, nullas conducite
Nec celebrem pompam, nec volo
faces:
Nam mihi dux Chriſtus, Chriſtus lu
ſalutis
Vnica ſpes, ſummi ianua ſola poli,
Syncera quem mente colo: fucataque
Quae colui, prorſus nunc ego deuou
Sanguine, Chriſte, tuo commiſſa piacula
Spiritus vt purus caelica regna peta

## Ab eodem
## *Adria. Turnebi morientis* conficta verba.

Exultat Chriſti merito mens libera cur
Labe carens, mortis nec metus vllus
Et mea iam totum ſpirant praecordia
ſtum,
Mors, animi requies, quam mihi ſera
Iam volo coniungi Chriſto, qui lumina
Occultata prius clara videre dedit.
Turba ſacerdotum procul hinc inuiſa r
Nil fax, nil cantus, nil tua ſacra iuu
Ritibus inſanis noſtrum ne pollue co
Tales nil proſunt funeris exequiae.
Aethereas vnus Chriſtus me ducet ad a
Et mentis maculas abluet ille meae.
Chriſte adſis, ſummi ſoboles aeterna pa
Talia Turnebus, dum moreretur, a

# AD TESTAMENTVM
## poſitum, & morientis Turnebi
## proſopopoeam Reſponſio
## *per Gabrielem Gouiard*
## Sueſſionenſem.

ſe tot emerſi faedantes aëra verſus?
Inde vomit tantam foeda cloaca luem?
le tot infecto turgeſcunt ora veneno?
ordentes calamos quis tibi, corve, parat?
s age! reſponde, ſtolidum quo fonte rigaſti
ut caput, aut pectus? buccina mira canit.
s oblita Dei, vulpecula neſcia recti,
uid tentas lolium frugibus inſerere?
due lupum ſtabulis rabidum, quid fontibus apros,
loribus aut ventos niteris iniicere?
d tua florentem diffundit bucca per vrbem?
ornutae pecudes quid niſi monſtra docent?
iera Turnebi magno reticenda pudore
agna voce ſonas, vltima verba ſimul,
e forſan tua ſunt. Quis enim, ſacra nulla iuuare,
Dixerit, aut cantus, ſit niſi mente lupus?
oniſſe refers, quicquid pius ante colebat,
Talia ſulphureo gurgite verba fluunt.

Si

Digitized by Google

Si foret hoc verum, dic, ſcriptor ca
paucis
Turnebus vitae tempore fictus erat
Gloria ſed noſtri per te fuit vnica ſec
Iſne poteſt fictus, flos ſimul eſſe tibi
Non te odi. Nimium ſed rides naribus
Non ea Turnebus, dum moreretur,
Dum ſacra Chriſticolae celebrarent
paſchae,
Num ſubiit celeri templa ſacrata gra
Hunc plebs, hunc proceres, hunc tota
ſia vidit,
Pectore ſumentem ſacra ſuperna pio.
Si ſacra non ſumſit, cum fata propinqu
deret,
Turba Miniſtrorum non ita paſſa fui
Turba Miniſtrorum mortalia pectora tu
Turba Miniſtrorum non niſi falſa doc
Turba Miniſtrorum bene ſcrinia plen
ſoluit,
Et nugis claudit regna beata ſuis.
Turba Miniſtrorum procul hinc inuiſ
cedat,
At vero Chriſti candida turma veni.
Turba ſacerdotum veſtris inimica rapin
Non te, non ſimiles, non tua fata iuu
Quos iuuat, a ſtabili non turpiter arce
dunt,
Quam extra mortali non datur vlla ſ

Digitized by Google

Turnebe, Lupis vlulantibus obſitus eſſes,
rſan dixiſſes: turba ſacrata veni.
a nec egiſſet ſophiae fiducia partae,
Chriſti rutilans nil tibi ſponſa foret.
d ſi vera refers, fuerit licet alter Apollo,
llitur, & quisquis concupit eſſe ſequax.
rdoctus erat. Salomon quid? Nonne refulſit
umeris lapſo tempore dogmatibus?
quia ſignorum varios cognouerit ortus,
on quia Graecorum maximus orbis erat:
quia regali fuerat celebratus in aula,
circo potius coelica regna videt.
Deus argutum miratur dogma Sophorum,
ult humiles animos, vult pia corda Deus.
retinet pariter ſplendens Eccleſia, ritus
anos vocitas, ſingula quaeque ſimul.
quia dixiſti, verum eſt. Sed cum ſit inepta
ns tua, te inſanum dicere quisque poteſt.
eas igitur, melius vel ſcribere diſcas,
t ſtygias repetas non rediturus aquas.

*rſibus reſpondebat Gabriel Gouiard, Sues-, affixis per compita in contumeliam Tur-quodam carminibus, nono poſt funus ipſius hi die* 1565.

Tur-

Digitized by Google

## Turnebi proſopopoea.

Me mea nobilitat virtus, ſapientia, mo
Integritas, ſtudiis vita peracta bonis.
Fama ſiniſtra virum, qui me moriente
pinqui
Stabant, infamat meque meamque
mum.
Viue meo exemplo, dum viuis, lector, a
Qui meliore fide ſint, moribundus h

Hoc eſt rariſſimum illud Turnebianum T
mentum, quo dum in eo ſacra Romane
dicuntur fucata, ritus eorum inſani, ſ
culorum turba inuiſa, facile poterant
fendi, qui haec ſacra ſequuntur.
Gouiardus iſtud non ſolum declarat ſ
ſititium, verum etiam refutare contendi
ſucceſſu hoc fecerit, & quam fidem me
candidus Lector ipſe iudicet. Non
eſſe ficta, quae de Turnebo morte defu
ro in eo dicuntur, alia comprobant.
nus, ſcriptor minime leuis, ſed grauis a
neus, & ob candorem, quem vbique oſ
immortale nomen conſecutus, Hiſtor
XXXVIII. an. 1565. pag. m. 352 Teſta
Turnebiani, & eorum, quae poſt morte
vs acta, his verbis meminit: *Huius* (Tu
*corpus, quo die mortuus eſt, vti* TESTAM

*lauerat, paucis amicis illud deducentibus, nul-*
*funebri pompa, in ſcholaſticorum coemete-*
*ora nona veſpertina conditum eſt, vbi ſepul-*
*locum delegerat —— Quemadmodum boni*
*ac literati viuum ſummopere dilexerant,*
*eo mortuo laudando incredibili aemulatio-*
*tarunt; & quidem ei Ioannes Auratus,*
*ſus Lambinus, Profeſſores Regii, Petrus*
*rdus, Germanus Valens P. P., Ioannes*
*atius, Alfonſus Delbeneus, qui poſtea epiſco-*
*Albienſis fuit, Nicolaus denique Vergetius,*
*i illius Cretenſis, elegantiorum Graecae lin-*
*characterum ad omnem admirationem &*
*um iucunditatem formatoris F., diuerſa par-*
*nes Mercerus, Lucas Fruterius, alii, epita-*
*carminibus parentarunt: & vt erant tunc*
*ob religionis nouos motus ſtudia, mortuum*
*e vindicabat, dum ſimul & antiquae reli-*
*retinentes & nouam profitentes, ad vtras*
*moriens ille inclinaſſe diceretur, multum*
*ti partibus ſuis allaturum fuiſſe credunt.*
verba non ſolum euincunt, quod omni-
erit Turnebus Teſtamentum, verum
accurate cum illo, quod dedimus, con-
nt in eo, quod omnem pompam fune-
prohibuerit. Oſtendunt porro, quod
iquam religionem retinentes, & nouam
entes; i. e. Romanenſes ac Proteſtantes,

cum

eum ſibi vindicarint. Vnde non ſolu
rulentiſſimus Proteſtantium hoſtis, Gil
Genebrardus, verum etiam Libertus Fr
dus fateri ſunt coacti, Turnebum rel
Proteſtantium fauiſſe. Vid. Crenius l.
58 ſq. Vtinam ipſum Turnebi Teſt
tum integrum, & ab illius hoſtibus no
ruptum, ſupereſſet! Thuaneo lucul
teſtimonium eſt, quod ex Claudii Gr
Hiſtor. Belli Civil. pag. 14 affert Colo
in Gallia Oriental. pag. 34: *Anno 15*
*tetiae diem ſuum obiit Adrianus Turneb*
*riorem is religionem animo amplectebatu*
*tamen periculi ſuam ea de re ſententiam*
*bat. Verum cum ſe mortifero morbo vrg*
*tiret, monitu & hortatu Io. Saliniaci, Pari*
*logi, qui palam a Pontificiis ad Euangelic*
*fierat, eam ſe probare profeſſus eſt fidei c*
*nem, quam Euangelici ſex ante annis p*
*ſent.* Quibus vltimis verbis reſpicit a
pora Henrici II & Franciſci II, Regum,
Guiſiana auctoritas ad ſummum faſ
cuecta religioni Proteſtantium in Gall
de erat noxia, & ſpeciatim ad an. 155
famoſum illud dabatur Edictum, *par*
inquit Hiſtoricus Gallus M.S.D.R.C.C.
Chronolog. de l'Hiſt. de France, P. I. p
*le Iuges eſtoient obligez de condamner tous*
*theriens à la mort: le quel Edict fut p*

*ſé par tous les Parlemens, ſans limitation ny* *ſication quelconques.* Conf. quae de his ionis in Gallia motibus, occaſione Fran- Ducis de Guiſe, fuſe diſſerit Petrus Bay- Diction. Hiſtor. & Crit. T. II. p. m. 1433 In primis legantur Scripta vtriusque s de poſtremis Motibus Galliae, quae, ex co in Latinum ſermonem conuerſa, unctim prodierunt Francof. 1586. 8. uiſſe etiam aliquid Paulo Manutio de nebi mente a ſacris Romanis aliena, docent ntia ad Petrum Perpinianum Epiſt. L. ep. 25. p. 474 ſq ſcripta: *Sed quid eſt,* *e Turnebo, tali viro, vtinam falſo rumore!* *r, auerſum a ſalute periiſſe? O magnum* *, nec re magis, quam exemplo. Nam plebs* *ia, licentiae cupida, ſi peccat, minus mi-* *doctos viros, rectis antea ſenſibus euntes,* *re, & labi matura iam aetate, quis non* *ſcat?* Conf. Colomeſius l. c. Doluiſſe e Romanenſes, & vehementer doluiſſe, tantus vir in ſocietate profitentium ſa- mana non perſeuerarit, vti manifeſtum o ad ſummam, qua omnes fere Turne- marunt, laudem magnus accedit cu- eo, quod etiam *teſtis veritatis* poteſt ap- . Praecipuas enim, quas ipſa, quae minum Lutherum emendata eſt, agno- Eccleſia, doctrinas eum quoque agno- ELENII *Select. Litter.*) X viſſe,

viſſe, ex Teſtamento colligi poterit. D
ta, quae Hugonis aſſeclis ſunt propri
videtur ſimul cum veritate imbibiſſe.

§. VI.

Accepiſti, Lector beneuole! com
rabilis rei notitiam, ad hiſtoriam, qu
cant litterariam, pertinentem. Huic
communicandae occaſionem dederun
dam hiſtoriae, ciuilis in primis, memo
digna, quae diligenter perpendantur.
ctant ad hiſtoriam FRIDERICI I B
ROSSAE, Imperatoris auguſtiſſimi, cu
ria vti nunquam intermorietur, ita a
eſt, vt in noſtra in primis Lubecenſi G
ſedulo renouetur. Haec enim tantu
Friderico, quantum paucis verbis
poteſt exponi, nedum digne ſatis pra
Plura idcirco de hoc etiam argument
faciet,

Memorabilia e Vita FRIDER
Imperatoris

ſolemni Oratione pro roſtris Gym
enarraturus,

CHRISTOPHORVS GO
LIEB RHON,
Lubecenſis,

dmodum reuerendi & praeclariſſimi DN.
ISTOPHORI RHON, Paſtoris Iacobaei
ae meriti, haud degenerans filius, qui, in
co diſcentium coetu per annos multos
biliter verſatus, ob probum ac mode-
vitae genus, nec non ob diligentiam,
praeter alios, me publice, priuatim &
iſſime docentem audiuit, amore haud
i dignus dudum eſt iudicatus. Hunc
meretur, dum almae Roſarum Acade-
nomen daturus, laudandum valde vale
ium ritum craſtino die rite obſeruabit.
e igitur huic oratori MAGNIFICI
CONSVLES, Patriae Patres immorta-
eriti, perilluſtris DN. PRAEPOSITE,
oſiſſ. DN. DECANE, ſumme reuerend.
excellentiſſ. DN. SVPERINTEN-
S, nobiliſſ. conſultiſſ. & experientiſſ.
SYNDICE ac DOCTORES, admo-
euerend. & praeclariſſ. DNN. SENIOR,
ORES atque SYMMYSTAE, nobiliſſ.
oſ. prudentiſſ. & ampliſſ. DNN. SENA-
ES, PROTONOTARIE ac SECRE-
II, Vosque reliqui litterarum tam fau-
quam cultores, & beneuolas ei praebe-
s. Date hoc meis precibus: imo date
memoriae Imperatoris, quem Lubecen-
on poſſunt non poſt fata etiam venerari.
nabimus huic beneuolentiae, Muſis no-

 ſtris

Digitized by Google

ſtris praeſtitae, locum inter res mem
pro ſalute Veſtra ac incolumitate n
turi vota illi, qui eſt primus praec
que auctor, ſtator & vindex ve
religionis.

P. P. Lubecae d. IIX. April. M DCC

# IX.

## INEDITI CHRONICI DITHMAR MONVMENTI RES NOTATV DI COMPLECTENTIS, A IOANNE DETLE CONSCRIPTI, RECENSIO, ET EX EODEM EXCERPTA.

§. I.

BOIORVM (1) de rebus ſacris a
bus meritiſſimorum notitia, qu

(1) Boiorum notitiam & laudes ex citato
eo, quo ibi extant, ordine exhibebo.

Digitized by Google

co Dithmarſico MSto, praeter multa
morabilia, mihi dedit occaſionem
X 3 com-

Pag. 19.

AUS BOYE, Senior, uth dem Vodigmanne
echte tho Weſslingbuhren, hefft dat ſehr ſchö-
d: *O GOtt wy dancken diner Güde*, mit ſo-
er melodie allererſt GOtt thoen Ehren ge-
welckes noch in allen Gaſterien, Kindelbeh-
d Hochtiden an ſtadt des Gratias na der
it geſungen werdt. Alſo hefft ock M. NI-
US BOYE, Paſtor tho Melldorp, dat ſchöne
*O Chriſt wy dancken diner Güde:* darinnen
e twee leſten Verſch in Koſten und andern
ken Gaſterien thoſamen geſungen worden,
Loffgeſangh Zachariae in eine Geſangswiſe
en, und ſick ſonderlick befliтiget, dat he
des hilligen Geiſtes beholden mochte, wo
r Hr. Lutherus de ſülve gelavet, und mit
e Pſalmos drucken lathen, welckes he
ne Bedenckent keinem lichtlick geſtadet.

Pag. 225.

BOYE, der Rechten Licentiat, und vor
ng des Landes deſs gantzen Landes Syndi-
na F.G. Hertzog Adolffs Raht, ein ivriger
chwinder Mann, iſs by der Landtvögdie
n beth an. 1572, do he in einen groten Stridt
mit einen Bürger in Melldorp, Hans Goldt-
nandt, daraver he ein tiedtlanck van dem
kahmen, und an ſine ſtatt geordnet Claus
darna wedderümme vorgemelter Michael
it ſonderbahrlichen Gnade und Friheit,
A. 1583 vam Ampte affgetreden, iſs A. 1601
es geſtorben.

Pag.

Digitized by Google

cõmmentandi de eodem Chronico, i
paucorum tantum manibus verſante ;
cognominis iuuenis,non minorem de ſ
concitans, in ſolemni panegyri nobiliſſ
ſtu

Pag. 227.

CHRISTIANVS BOYE, der Rechten Doct
geſchwinder gelahrter Mann, und ein Soh
lai Boyen,Paſt.tho Melldorp,iſs Herrtogh Joh
Rath, ock Landvaget geweſen ; beth A. 15
Hertzogh Johannes geſtorven, wielen d
gerichte Heyde und Lunden under Herrtog
ſen gekahmen, hefft idt ſick mit dem Docto
Verwaltungh ock geendert, jodoch in bei
richten wedderümme Landvagt gevvorde
Anno 1592, andere ſetten anno 1591, den
geſtorven, iſs in dreplicken Ehren und a
beide tho Have ock im Lande gevveſen, d
predige hefft Hieronimus Müller geholden,
gantz wunderlieck geweſen, hefft den verſ
hochgepriefet, ock mit einem düren Eede
tiget,dat he ehn ſehen im Hemmel fahren,
by gewündſchet, dat ſine Seele möchte by
mit Verwunderingh aller Minſchen, de Eh
den, welcker Wunſch ock wahr gevvorde
alſe he den 26 Februarii van ſpatzeren tho
kahmen, eine guede Mahltidt gedahn, und
weinig ümmeleggen vvillen, iſs he even ü
Tiedt des Dages,alſe he ſolcke Wörde in de
predigt geſecht, geſtorven und nagefolget.

HENNINGIVS BOYE, der Rechten Docto
aver de mathen gelahrter Mann und ſehr
fahm, iſs endtliek in beyden Gerichten La
geworden, geſtorven anno 1587.

Digitized by Google

am hiſtoricum, vltima vice roſtra aſticaornaturus, vellet vindicare atque re.

X 4 §. II.

Pag. 228.

NNES BOYE, beyder Rechten Doctor, ock l. Raht, ein gelahrter und verſochter Mann, erſtlick in Tiebenſee gewahnet, van dar na der getagen, hefft ſinem Ampte röhmlick vorgeen, und ock annoch by ſinem Levende (wegen r beſchwerlicken Podagriſchen Kranckheit) Dochter Mann, alſs Georgium Viethen, thom Landvragt gehabt, iſs geſtorven Anno 1668, den ii, ſines Olders 56 Jahr.

Pag. 231.

AVS BOYE, Landtſchriver thor Heyde, ein und beſcheidener Mann, iſt geſtorben An. den 20 December.

AVS BOYE, Sehl. Nicolai Boyen Sohn, iſt er an ſtatt ſeines Vaters Landtſchreiber geworn. 1670, iſt geſtorben 1678. den 6. September.

Pag. 232. 233.

AVS BOYE, ein Brunſsbüttler, uth dem uhr- und löfflicken Geſchlechte der Boyen, deſſen geheten *Marcus Boye*, welcker 7 Söhne gender vvelcken einer, mit Nahmen *Harders* geheten, des Hr. Licentiaten Michaelis Boyen vor Voröveringh des Landes, Syndicus des , herrn F. G. Herrtoch Adolffi Raht, averſt Königl. vvollbeſtalter Landtvaget, ock einer den 7 Brödern geheten M. Boye, ſo lange Jahr der Kercken tho Brunſsbüttel, vvelcker M. Boyen ein Vader gevveſt des beröhmden M. aelis Boyen, Paſtorn thor Wilſter, de geſtorven

anno

Digitized by Google

§. II.

Auctor huius Chronici mihi erat ig
quum prima vice de eodem comme
Exemplum enim, quo vtebar, pla
ἀνώνυμον. Concludebam variis ex
quod vixerit in Dithmarſia, adeoque
ſuo tempore geſtarum teſtis fuerit αὐτ
et αὐτόπτης; et poſt annum quidem
cum, quae infra §. VI de Chriſtiano M

anno 1625. Vorgedachter Herr Nicolaus Boy
iſs an de Parre tho Melldorp gefordert ann
tho deſſen Tieden dat helle Licht des hillige
gelii erſt hervor geliüchtet, uth den Ohrſaec
melter Paſtor, nevenſt anderen framen Ch
Melldorp, van Bremen geeſchet den hillig
ſeeligen Marterer H. Hinricum van Sütphen,
1524 den 14 Decembr. thor Heyde vvegen d
gen Evangelii ſin Blodt mit grotem Marte
then. Mehrgemelter Hr. Nicolaus Boye iſs
Ehe Preſter in Dittmarſchen gevveſt, hefft ſi
Fruvve van dem Süderdiecke gefriet, vvelck
Fründe mit gevvapeneter Handt heimgeföhr
Mehr und veelgemelter Hr. Paſtor Nicola
hefft ſick im Predigampt van An. 1524 beth A
löfflick und vvoll verholden, de reine Lehr
dat Pavyſtdohm mit diſputiren tho verdedig
holpen, heth he in gemelten Jahre ſeelig geſt
Andere ſetten, he ſy geſtorven an. 1542.
De Henrico Zutphanienſi ab eo (vna cum aliis) ar
et pro virili defenſo, quaedam etiam pag. 81.
annotata ſunt.

itur, iſtud commonſtrent; imo vero
n. 1633, teſte relatione, quam §. cit. de
uueri morte habet. Referebam quo-
hronicon hoc non ab vno, ſed duobus,
uribus videri congeſtum, quoniam di-
dialecto, diuerſos Continuatores in-
; conſcriptum, plerisque inferioris
n Saxoniae, haud paucis tamen Saxo-
uperioris lingua, nonnullis mixto idio-
expreſſis. At deinceps ille mihi inno-
Cum enim ante biennium, et quod
ſt, liceret mihi perluſtrare ornatiſſimam

X 5 Viri

Pag. 234.

S BOYE, Holſatus, gevveſener Paſtor tho
gſtede. Ob nu vvoll de Buvvmeiſter und
ine tho Melldorp darhenne geſehen und ge-
en, dat ſe ehren vorhenn gevveſenen Paſtoren,
enningium Muhlen, vvedderümme gerne ge-
ock de Vocation ehme ordentlick angekündi-
o hefft idt doch Königl. Maytt. anders gefallen,
dieſen Hn. Petrum Boyen nicht alleine vor einen
en, beſondern ock vor einen Pravvſt in ſinem
gl. Andeehl anno 1574 geordnet, vvelckes Ampte
it allem Flithe und Truvve vorrichtet, ock
uft ſine Studia Theologica veel up de Medicina
Chriſtlichen Kunſt gevvendet, und veelen Minſchen
gedehnet und gehulpen in de 23 Jahr, beth
n. 1597 ſeelich in den Herren geſtorven, ſines
n 65 Jahr.

Pag. 236.

COLAVS BOYE, Dithmarſus, Senior tho Weſſ-
buren, geſtorven anno 1542 in der Faſtent.

Viri perilluſtris, generoſiſſimi atque exce
tiſſimi, DN. BENEDICTI ab AHLEFEL
R.M.Dan. a Conſiliis conferendis et Provi
libus, Dynaſtae in Jersbeck et Stegen, (cui
vorem mihi exhibitum ac benevolentiam
poſſum non decenter praedicare) Biblio
cam, in Chronici huius egregium incide
exemplum, cui hic praeſcriptus erat tit
*Dithmarſiſche Hiſtoriſche Relation van*
*Ankunfft, Freeden = und Kriegs = Handlu*
*ut gloſwürdigen Hiſtoricis, olden geſchre*
*Chronicis, olden Brefen und andern eg*
*chen Vertekeniſſen und monumenten tho*
*gedragen, ock einſs deblſs nu erſtlich*
*mercket dorch* HANS DETLEF,
*Windbargen, angefangen 1634.*
ſcriptum erat:

*Si quid feceris turpe cum voluptate,*
*Voluptas quidem abit, turpe vero m*
*Si quid feceris honeſtum cum labore,*
*Labor quidem abit, honeſtum vero m*

Ab hoc DETLEFO, cuius charact
vellem fuiſſe additum, ordo chronolog
plerumque eſt obſeruatus. Quae ad vete
Dithmarſiae hiſtoriam, Dithmarſorum
originem ſpectare creduntur, ea ex HE
DOTO, STRABONE, BEROSO, HELM

(2), CRANTZIO, CHYTRAEO, ELMANNO, MVNSTERO, PETER-O, BVNTINGIO, & pluribus ſatis hiſtoricis, ſunt collecta. *Chronicon* etiam *ledenſe, Strandenſe, Hamburgenſe*, nec non *es Dithmarſici* etc. citantur. Ex quibus ns cum hauſta ſint multa huius Chro- ontenta, & recentiori in primis aetate ſuppeditauerit ipſa experientia, in mul- em iſtud mereri, nemo facile negabit. us lectionis non poenitet, gratiasque ebere inſignes viro celeberrimo M. TL. LEHMANNO, Paſtori Crempenſi meritiſſimo, qvi iſtud ex Bibliothecae imeliis mecum beneuole communica- ublice profiteor.

§. III.

claratur autem in hoc Chronico primae itudinis paginis 253 abſoluto, et circa m 1685 finito, Dithmarſica hiſtoria ci- eccleſiaſtica, litteraria, naturalis, curioſa, t varia commemorabilia (quae tamen iusdem omnia ſunt pretii) enarrentur. mina quaedam, retenta, quae hic eſt, ndi ratione, licet interdum non opti- exhibere, operae erit pretium.

§. IV.

(2) *Helmbeldus* ſemper hic vocatur.

## §. IV.

*Ciuilem hiſtoriam* quod attinet, agitur
initium operis prolixe de *origine Dithmarſo*
& poſtfuſe recenſitas ac diiudicatas opi
nes eorum, qui Dithmarſos ab Alexandro
a Cimbris, imo ab ipſo Noah deducunt
plures de nomine Dithmarſorum conie
ras, ita dicitur ſententia; *De Dittmarſ*
*hebben vor Olders an der Süder See am b*
*Ordt Landes des Ribns gewahnet, beth ſe*
*Druſo, Keyſers Auguſti Steffſohn, gedrungen,*
*väderlicke Wahnſtede tho vorlathen, edder*
*der Römer Deenſtbahrkeit ſick tho underge*
*welcher Druſo darup der Marſorum oldtväd*
*chen Sitz up de 50 Mylen weges in den G*
*vordorven, den herrlichen unnd withberöm*
*Tempel, Tanfanu genandt, geſchleifet, unnd*
*80000 Mann vor und na erſchlagen, dard*
*de Marſi genôdiget, midden in Düdtſchland*
*tho begeven, und ein dehl twiſchen Münſter*
*Paderborn, und de averigen in de Pelaw ſick*
*reterèren, welcke Marſaci, oder Marſatii von*
*Plinio genennet worden. Wilen ſe averſt oc*
*Weſtphalen van Druſo ſehr verfolget, hebbe*
*ſick endtlick herunder an de Elve begeven,*
*deehl indt Landt Kedingh, Hadelen, ock wo*
*cke willen, int Landt Wörſten, ein deehls an*
*Nordtſiden der Elve, dar wi annoch dorch G*

*Ge*

*de wanen, und dar wy thovorn Marſen gebe-*
*ſind wy van unſen Benaberten, den Dänen,*
*ſche Marſen* (3), *und vornehmlick van den*
*n vörmiſcheden Volckern, Teutonibus und*
*s, in Latin Teutó Marſen, herna Dittmar-*
*, vorendert, und genennet worden, van*
*ere Tidt hero wy aver* 1600 *Jahr Dittmar-*
*geheten, und diſſen Obrt Landes bewahnet*
*n.* Conf. p. 25. ſqq, vbi, praeter origi-
Dithmarſorum, res antiquis temporibus
geſtae enarrantur, vsque ad annum
Inſerta hic ſunt varia documenta, quo-
inſcriptiones ſubiiciam. Pag. 67 legitur
*Friederichs des Erſten Breeff, darinne de*
*arſchen mit ſampt Stade, nadehme idt an dat*
*ſche Rick heimgefallen, dem Ertz Biſchopp*
*emen vorehret und inverlivet worden.* Pag.
occurrit *Keyſer Philippi Breeff, darin-*
*e vorige Giffte Keyſers Friderici des Erſten*
*ahl bekandt und beſtediget werdt, alſo dat*
*tmarſchen mit Stade thom Ertzſtiffte gehö-*
*rig.*

*ra* ἔτυμον Dithmarſorum incidit in memo-
obſeruatio GODOFR. GVIL. LEIBNITII
*pt.* Brunſvic. T. I. pag. 8 de voce *Thiod*, quae
*um* ſignificat, pro qua et *Teit*, *Thiat* etc. dicitur.
IO. GEORG. ECCARDI Diſſ. de Vſu Stud.
*mol.* in Hiſt. pag. (B). Siccine *Thiat Marſen*,
*hmarſi*, ſignificare poſſunt *Marsch-Leute*, ſiue
*k der Marſen?* Peritus lector iudicet.

*rig.* Pag. 68. ſq extat *Graffen Hinrichs*
*unnd Gerts, und darup Königs Chriſtiani e*
*Beſtedigung, darinn de Dittmarſchen alles*
*de Eider und Treja, up und nedder, und*
*gantze Landt Hollſtein, erlathene, Breeff*
69 ſqq reperitur *Pawſt Sixti Bulla, dar*
*vorige Gifft des Keyſers Friderici des erſte*
*Philippi des anderen beſtediget, undt*
*Döfften des Landes, ſampt ehren vieff*
*unde acht und veertich Regenten, na,*
*dorch Pawſtlicke Hilligkeit, vollwerdiget.*
71 habetur *Pawſt Sixti Breeff an den B*
*van Veerden, Prawſt tho Lübeck, darinn*
*Dittmarſchen befahlen tho verdedigen*
*verbidden.* Pag. 71 ſqq. ſiſtitur *Pawſtliches*
*ment, worinn van den deputirten Richte*
*Executorn ſines Deehls de vieff Vogde und*
*und veertich Regenten in ehr Ambt geſet*
*darinn gerauwiget werden, by Pawſtlichen*
Huius Pontificii fauoris, credo, fuiſſe c
quod Dithmarſi ritibus & ſuperſtitioni
manenſibus tenaciſſime adhaererent.
§. ſq. Pag. 75 ſq exhibetur *Keyſer Fried*
*des Nahmens des anderen, Breeff, darin*
*Giffte des Landes Dittmarſchen, ſo Könni*
*ſtierno geſchehen, revociret und genichtige*
*Könnig, ſo he darmit nicht freedtlick,*
*werdt.* Pag. 77 ſq ſuppeditatur *Contr*
*Dittmarſchen mit den Städen Lübeck, Lün*

*burgh, Stade, Buxtehude und Itzehoe, wegen befunden*], *an der Dittmarſchen Gründen.* in primis pag. 98 ſqq deſcribitur hiſto- *e Dithmarſis deuictis*, et a Friderico II, ae Rege, ac Ioanne et Adolpho, Holſatiae bus, ſub poteſtatem redactis. Praefixus 98 peculiaris hic titulus: *Beſchriving, r geſtaldt Könnig Friederich de ander tho marcken, vnnd Herrtoch Johan vnnd Herr- dolff tho Holſtein dat Landt Dittmarſchen 1559 erövert vnnd underdwungen.* Annum unt verba l. c. adducta: *DItMarſer ha- hre freIheIt VerLohren.* Documenta cipua huc ſpectantia ſunt: *Capitulation, de Jnwahnere des Landes Dittmarſchen naden upthonehmen, und thom Frede tho en*, p. 117 ſqq: *Eidt, welcken de Dittmar- J. K. M. vnnd F. G. tho Hollſtein, und ehren ſämptlick geſchwaren*, pag. 120: *Vor- ungh der Dittmarſchen, darinne alle Puncta nigung vormeldet*, pag. 120 ſqq. Pecu- veterum Dithmarſorum ius, *Ius Dei* di- , vi cuius ferrum candens portari de- pag. 66 commemoratur. *Als by den Dittmarſchen*, ita fluunt verba, *ock, in el anderer probation, dat GOttes Recht, idt genöhmet, mit Draguug des glöenden s, im Gebruck geweſen, und darvan anitzo eine Sententz im Original vorhanden, up*

*Per-*

*Pergamen geſchreven, heſſt man datſülve* *hero ſetten willen, und ludet van Wo* *Wörden alſo:* „Wy acht und veerti „weſere des Landes Dittmarſchen u „LandesRaht darſülveſt, bekennen „tügen —— — So, alſo de Bure th „den up der einen, Scheeling und Twe „hadt hebben mit den Buren tho W „up der ander ſieden, umme den bute „tho Metze, beweſten der halve Grov „de Wollerſen ſick umme berepen, u „gen up ein Gades Recht, dat g „Handt Jſeren tho dregende up der „dat, umme mehr quades tho vorm „fullengetagen und gebracht wardt, n „Schickinge, des Wollerſen Handt u „lick gudt, und geve geſunden wa Dicta eſt haec ſententia an. 1479. P *prouinciarum Dithmarſicarum* pag. 225 cenſentur. *Geographica Dithmarſiae d* pag. 22 ſq eſt allata.

§. V.

*Hiſtoriam eccleſiaſticam* illuſtranti pauca etiam in hoc Chronico offend De *religione Dithmarſorum gentili* pag diſſeritur. Dum vero hac occaſione fit *Irmenſulae*, mira haec vocis ſign traditur p. 6: *Etlicke menen, dat Jreme* *edder Jremans Süle, als dar Jederman ſi*

Google

lo gebadt, *Mercurium bedüdet hebbe* (+.

Paulo

tamen etymon DETLEFO noſtro non eſt
ium, ſed in ſcriptoribus multo vetuſtioribus, e
ſine dubio hauſit, reperitur. ADAMVS
ENSIS Hiſt. Eccleſ. cap. 5. p. m. 9. edit. Lin-
de Saxonibus *truncum quoque ligni*, ſcribit,
*uae magnitudinis in altum erectum ſub diuo co-*
*, patria eum lingua* IRMINSVL *appellantes,*
*atine dicitur vniuerſalis columna, quaſi ſuſti-*
*mnia.* ALBERTVS CRANTZIVS Saxon.
ap. 9. p. m. 94 ſqq progreſſus, ait, cum exer-"
toreKarolus, venit ad montem Martis, ibique"
m & idolum gentis, quod Irmenſuel appella-"
ubuertit. Eresberg dictus eſt mons, in quo"
org: nam & in eodem Irmenſuel a Saxoni-"
lebatur. Omnium rationem nominum red-"
nantur veteres: probabiliora attingemus: "
m ſit lectoris, quid ſequatur. Eresberg ab"
none dictum accipiunt, quam etiam hodie"
e ruſtici fabulantur per aëra. Aut ab ho-"
eorum nomen traducunt: Ibi Hera Iuno,"
rmes Mercurius, ibi Mars Gradiuus coleban-"
Irmenſuel quaſi Mercurii ſtatuam interpre-"
is enim Hermes dictus eſt. Sed obtinuit"
honor, vt nunc Mersborg vocitetur. Pote-"
olorum ritus & nomina a memoria Roma-"
Saxones tenuiſſe, cum Druſus Nero, & dein-"
eius Germanicus, ſub Auguſto prouinciam"
rent. Repertum eſt diu poſt in loco Cor-"
ulacrum cum inſcriptione hac: DVX"
GENTIS SAXONVM VICTORIAM"
TAM POLLICEOR VENERANTIBVS."
vicino quodam loco conſtiterit, qui de eius"
lo *Martis mons* diceretur, an in vrbe *Mers*"

ENII *Select. Litter.*) Y *borg*"

Paulo poſt de *religione Chriſtiana* per Ca
M. introducta agitur. De *ſuperſtition*
*ficia*, quae altas in Dithmarſia egit radic
7 ſequentia leguntur: *Nadehme herna*

„*borg* ad Salam fluuium, parum nobis co
„eſt, niſi quod Gallici ſcriptores omnia pert
& Germanicae linguae imperiti, confundu
„Irmenſuel interpetantur nonnulli ſtatua
„cam. Coniicii permittitur dictam Ider
„quaſi commune profugium & aſylum o
„Martem communem, qui in praelio di
„incertus, diu dubius, quo ponat victoria
„armati toto corpore effigies, cuius in dexte
„militare, noſtri vexillum vocant, praefere
„cuius breue momentum, & facilis ortus
„tus: ita euentus praeliorum. In ſiniſt
„expandit, dubiam pugnantium ſortem,
„aut illuc inclinantem. Pectus inerme v
„ferebat, interritum bellatorum animum
„In clypeo leo, qui beſtiis imperitat, in
„fortia facta impetum monſtrat, floribu
„campo, in quo ſtabat, quod nihil iucun
„videri fortibus, quam in acie virtutem
Haec ADAMVS, quem notat HECT. G
MASIVS in Antiquitatt. Mecklenb. c. 1.
20. edit. Lubec. 1700. 8, quod non fo
CITVS primas tribuat *Mercurio*, ver
CLVVERVS demonſtret, ſummum Num
vniuerſale aſylum Germanis *Theut* vocat
*Iovem*. Ipſe vero ad vocem *Idermans* – S
hanc in medium affert coniecturam: „Pe
„Adamus Bremenſis addit, *vniuerſalis co lu*
„*ſuſtinens omnia*, tale Numen exprimit

mit Minſchen Satzungen und Traditionen
ſtert worden, ſint ock de Dittmarſcher, alſe
Leyen, in derſülven ſo gar averglovíſch
geven geweſen, alſe faſt ein einiges Volck,
ſchlechte arme Lüde einen gar widen
Rom, Compoſtell und Acken Wallfahrten
Aflath van dar tho halen, ock ſonſten
grothe Offer vorrichtet, ſonderlick
Mariam gar hoch geehret unnd angebe-
, in mathen ock in der Hiſtoria B. Hinrichs

 ge-

pendent & conſeruantur. Atque ſic *Ider*"
*ſeul* in ſe continet vim vocis אַרְנָר, quae"
Dei appellatio, illiusque *potentiam* notat,"
quam DEVS eſt vere אֹרֶן, hoc eſt, *baſis* ſeu"
*mentum* omnium creaturarum; & columna"
omnia." Coniicit inde MASIVS, Ger-
rum *Irmenſulam* cum Athenienſium *Ignoto*
Act. XVII. 23 poſſe comparari, calculum non
gante ANDREA BORRICHIO in Nott. ad
libellum pag. 24. Ceterum inſtar omni-
de hac Irmenſula legendi ſunt peculiares, ii-
que copioſi, commentarii, quos viris doctiſſi-
HENR. MEIBOMIO (vid. T. III. Rer. Ger-
pag. 3 ſqq) & ERN. CASIM. WASSERBA-
debemus. Conf. ſis GVIL. ERN. TENT-
Dial. Menſtr. 1689. pag. 679 ſqq.

Mariolatria terram Dithmarſicam appellationem
, nonnulli exiſtimant. Sic enim habet auctor
Chronici pag. 4: *Den Nahmen der Dittmar-
belangend, unnd woher ſe den ſülven bekamen,
ſind*

*genochſahm tho verſporen, wo gar de Ditm*
*der Papiſtiſchen Religion thogedahn, und b*
*ingewortelt geweſen.* Huc ſpectat *Proc*
vocant, *religioſa*, cuius ſit mentio pag
verbis: *Anno* 1419 *iſs de erſte Proceſſion*
*Sacramente in dem Fürſtendohm und Lü*
*holden worden;* quae an fuerit prima i
locis, disquiri poſſet? Quomodo *Ind*
Dithmarſi etiam decepti fuerint, docet
188 ſequentibus verbis: *Anno* 1517
*Martinus Luther erſtlich angefangen j*
*Pawſtdohm tho ſchriven, wortho ehme ſ*
*oken bewogen ein Afflats-Krämer, deren*
*A.* 1505 *in diſem Lande einer geweſen, ſ*
*ſinen Afflats-Kram veele Geldes vordeh*
*gekofft, welckes ſinen vorgeven na jegen de*

---

*ſind etliche der Meinungh, dewile de Dittm*
*Wörden und Wercken und Geberden ſehr K*
*in der Religion gar iverich vnnd averglöviſch*
*derwegen* Dit Marien Landt *genömet w*
*hernamahls* Dittmarſchen Landt *geender*
vero haec denominatio ſine dubio falſa, i
mum eſt, Dithmarſos ſuperſtitioſo Mar
fuiſſe deditisſimos. Ex Hiſtoria enim He
phanienſis apparet, quod ipſius delator ha
rit praecipuam mortis cauſam: *Diſſe Böſe*
*geprediget wedder de Moder Gades, und w*
*Chriſtlicken Geloven, uth welckeren Obrſacke*
*verordele, wegen mines gnädigſten Biſcho*
*Bremen, thom Füre.* Vid. Chronic. noſtr. p.

Digitized by Google

*gebrucket werden.* &c. Pag. 189 memo-
*Peregrinatio religioſa*, an. 1518 a Dithmar-
cepta: *Folgend Jahr toch Peter Schwien*
*den mit ein Schip na S. Jacob in Hiſpanien,*
*ieſſel Afflath dar tho halen.* Commc-
pauli ante laudatisſimi veritatis teſtis,
*Zudphanienſis*, Hiſtoria fuſe pag. 78-89
ripta. Quomodo hiſtoria Henrici, quae
ribus & Epiſtolis Lutheri reperitur, ex
Chronico emendari posſit ac ſuppleri,
iam oſtendit IO. HERM. ELSWI-
S, *ὁ τῶν ἐν ἁγίοις*, in Diſquiſit. de vero
e Hymni: Hilff GOtt daſs mirs gelin-
p. 459 ſqq in Nuptial. Goetzian. Qua-
tum agam, non repeto, quae laudatus
dem, quo nos, codice vſus, excerpſit &
a dedit. Summe reuerendus quoque
R. MVHLIVS in elegantisſima Diſſer-
de Vita et Geſtis Henrici Zutphanien-
oſtro Chronico quaedam adduxit. Vid.
Diſſertt. Hiſtorico-Theologic. pag. 444
ec autem de Henrico Zutphanienſi, et
ciatim martyrio, relatio in multis, quod
m etiam verba, conuenit cum ea, quam
nico Bremenſi MSto dedit ſumme reu.
ſium Praeſul, D. GERHARDVS
RVS, in doctisſimo Spicilegio poſt
*ἱστορουμένων* de Henrico Zuthphanio,

 primo,

Digitized by Google

primo, ante hos ducentos annos, Rei
menſis Evangeliſta, deinde martyre Dit
ſico, Brem. 1722. 4. pag. 23 ſqq. In
tamen Chronico Dithmarſico nonnulla
ſunt expoſita. Hiſtoriam Zutpha
excipit relatio de *Subſcriptione Confeſſio*
*vitatum Saxonicarum*, etiam a Sacerd
Dithmarſicis facta. *Nadehme*, inquit
Chronici p. 89, *JOACHIMVS WES*
*LIVS, Superintendens tho Hamborch,*
*Calviniſten, Johanne Calvino, in heffige*
*ſick ingelathen, und derſülve unverſchä*
*röhmet, dat, nevenſt M. Philippo, ock D.*
*und Vitus Diederick, tho Ehnen gewecken,*
*ner ſick unme Hülpe erſocht, derowegen H*
*phalius verohrſacket, und der Karcken d*
*ſchen Crayſes ſuffragia bittlick erſocht mi*
*ten, und ock erlanget, nömlick alle, de*
*Lutheri einhellig vordediget. Vnder de*
*lehrden, ock der Prediger in Dittmarſchen*
*ſion, de mit den anderen Sächſiſchen St*
*kentenisſe glickſtemmede an Hn. Weſtph*
*Latiniſcher Spracke affgangen, deſe mit ei*
*nahmen undergeſchreven.* Sequuntur
mina Sacerdotum Dithmarſicorum, qu
Hieronymus Willemannus non nud
men, ſed ipſam quoque ſententiam,
potiſſimum controuertebatur, expreſſi
enim ſubſcripſit: *Hieronimus Willema*

*ſis, Paſtor in Heida, ſubſcribo, in Coena i eſſe verum corpus & verum ſanguinem CHRISTI ſub pane & vino.* Lectu non indignae ſunt *Deſcriptiones Paroe- & Templorum*, eorundemque Praeſidum, p. 165 ſqq inueniuntur. Idem iudico *titia Antiſtitum, Praepoſitorum, Paſtorum inyſtarum*, quae pagg. 232-238 implet. mina quaedam inde excerpta ſubſe- paragraphus ſimul complectetur.

§. VI.

go itaque ad *Hiſtoriam Litterariam*, ex cclefiaſtica haud leuia capit incremen- Hanc quoque auctor Chronici noſtri negligere, ſed varia prodidit memoriae, ruientia. Huc pertinent, quae pag. 17 *ngeniis Dithmarſorum* ſcripta. Non ca- utem Dithmarſiam praeclaris ingeniis, tur in primis exemplo NICOLAI VRSI, rbis praedicati: *Nicolaus Vrſus, uth dem Geſchlechte im Carſpel Henſtede bördich, de d wedder ein Herrde iſs gewesen, und na- he ſchon 18 Jahr oldt, na entfangenen Ele- , ſick by den Schwinen ſo geövet im Leſende hrivende, dat he herna van ſick ſülveſt, ane ptoren, nicht alleine de Latiniſche, Grecke- nd Frantzöſiſche Spracke ferdich gelehret, dern ock, nevenſt andern Künſten, Logicam,*

 *Arith-*

*Arithmeticam*, *Matheſin*, *Geometriam*, g
*ock allerley Böcker*, *und andere ſine opinion*
*Jahr Reckung van der leſten Thokump*

(6) Innuitur haud dubie eius ſcriptum, ho
euulgatum: *NICOLAI RAIMARI VRSI*, D
*Röm. Keyſ. May. Mathematici*, *Chronologiſche*
*und unwiderlegliche Beweiſung auſs heiliger G*
*Schrifft und heiligen Vätern*, *daſs die Welt*
*und der jüngſte Tag kommen werde innerhalb 77*
*anzurechnen von diſem jetztlauffenden Ja*
1596. *Mit ſampt einer gewiſſen und unf*
*Chronologia*, *oder Zeitrechnung von Anfang*
*biſs auff jetztgemeltes* 1596 *Jar*, *welche noch*
*keiner unter allen Chronologis getroffen*, *in*
*eigentlich dargethan und bewieſen wird*, *wie*
*Welt biſs anhero geſtanden*, *und noch weiter*
*und hinfort ſtehen mag*. *Anjetzo nach des*
*Todt allererſt in Druck verfertiget*. Numb
4. Fundamenti loco ponuntur in hoc ſcrip
Petrina 2. Ep. III. 8: *μία ἡμέρα παρὰ*
*ὡς χίλια ἔτη, ϗ χίλια ἔτη ὡς ἡμέρ*
Hinc concludit, quod cum Deus ſex dierum
mundum condiderit, per tot etiam millena
ſit duraturus. *Dieſes oraculi*, haec ſunt ei
pag. 6, *eigentlicher Verſtandt und Auslegung*
*nemlich in ſo vil Tagen die Welt im Anfang*
*erſchaffen*, *ſo vil tauſent Jar*, *oder eine Jar wo*
*ſtehen*, *und darauff der ewige Sabbath und*
*erfolgen ſolte*. Decantata itaque domus El
ditio eſt norma, iuxta quam calculum ſuum
Quam feliciter, euentus docuit. Pertinet, ſ
ſcriptum poſthumum nihil ab aliena manu

van der *Geodaeſia*, *edder Landmahte*, *deren* *n dreſlick erfahren geweſen* , *ock andere* *metiſche Böcke; Item Grammaticam Lati-* *in Druck publiceret, vornehmlick averſt ſick* *theſi ſo hervorgedahn, dat he deſshalven am* *lichen Hafe iſs gefordert tho Rudolpho dem* *n diſſes Nahmens Römiſchen Keyſer*, *dieme* *Jahre gedehnet, und mit groten Dignitäten* *Würden begavet worden, darher he ſick mit* *bonahmen* αὐτοδίδακτον *genömet*. Dithm- *rum porro Poëſis* laudatur, & varia eius *nina* pag. 18 ſqq. 95 ſqq. 154 ſqq propo- *ur.* Prudens & intelligens lector de iis *ntiam laturus*, temporum rationem, me *nonente*, habebit. Quae fuerit olim, quae *die* poëſeos Germanicae, illius etiam, ad *inferioris* Saxoniae dialectus adhibe- *onditio*, perpaucos tantum ignorare ar- *.* In multis tamen poëmatibus anti- *ibus* non tam ingenii vis, quam artis *ua* deſideratur. *Viros doctos*, quibus Dithmarſia potuit ſuperbire, praeter iam memoratos, auctor Chronici noſtri com- *s* commendat. Trium notitiam ipſius *s* exhibebo. Primus eſto IOANNES *SIER*, Martyr Euangelicus conſtantiſſi-

Y 5 mus

*hmarſus* hic ad Mathematicos, qui in re, nullis *neris* exploranda, non ſine quadam temeritate *t* verſati.

mus, p. 233 ſic deſcriptus: *Johannes R*
(7), *Anglus, iſs van Wittenberch ordentli*
*der Parr tho Melldorp gefodert, ein gottſelige*
*riger Mann, de der Gemeine darſülveſt 2*
*vorgeſtanden, mit ſonderlicker Andacht gepr*
*vam Ende der Welt, und Naheit des jüngſt*
*ges. Dewiele idt ſick averſt tho der Tied*
*gedragen, dat ſin Vaderlandt und de Got*
*Konninck Edwardus 6 in Engellandt dat E*
*gelium angenahmen, hefft he ſick dem Vade*
*vor andern tho denende ſchuldigh befunden*
*halven mit der Thohörer veelen Süchte*
*Thranen affgeſcheden, und Anno 1554 tho L*
*in Engellandt angelanget, und alldar ſtrack*
*feſſor der hilligen Schrifft geworden, beth n*
*rigen froetidigen Dodesfall gedachten fr*
*Königes Edwardi, ſin Schweſter Maria, iſs*
*Succeſſion und Regirung gefolget, welck*
*Pawſtdohm wedder mit Gewalt ingeföhret, u*
*ehr tyranniſch beſchlaten, alle uthlandiſche E*
*geliſche tho verjagen, de inlandiſchen ave*
*nicht thom Wedderrope thobringen, mit Füh*
*verbrennen. Darumme gedachter Rugie*
*ehr gefencklick ingetagen, und alſs he nich*
*derropen willen, ungeachtet men ehme ſine*

(7) Manu doctiſſimi Poſſeſſoris haec in marg
ſcripta legi: *In Dyptichis Meldorp. vocat*
*GIER. Ibidem etiam habetur Epiſtola ad M*
*pienſes ex Anglia ſcripta.*

*10 levendigen Kindern vorgeſtellet, ock ſonſten ley Middel und perſuaſiones gebrucket, An.* 1555 *Febr. mit Führe vorbrennet.* Non tam quidem, ſatis tamen triſtia etiam fata ſunt CHRISTIANI MATTHIAE, celenominis Theologi, in cuius laudem haec 135 ſunt ſcripta: *Chriſtianus Matthias, marſus Melldorfienſis, der hilligen Schrifft tor, und vorhen primarius Doctor und Profes- Theologiae in der Univerſitet Alltorff, under Bottmeticheit der Stadt Nürenberch, iſs or- lick an de Parre tho Melldorp gefodert, ock Königl. Maytt. vor einen Probſt beſtellet, hefft* 1622 *ſine erſte intritts Predige gedahn uth 24 Pſalm, ein ſehr hochgelahrter Mann und iger Geſetz Prediger, in Diſputeren jegen de ſten, Calviniſten, ock Photinianer unaver- lick, eine Süle der Chriſtenheit, und ein vor- es Licht in Europa geweſen, iſs Anno* 1629 *Monat Auguſto dörch thodohnt ſiner wedder- digen by Königl. Maytt. in Ungnaden gebracht, daraver thor Crempe by nahe ein gantz Jahr efenckliche Hafft geraden, und by den Hn. rn, Willhelmo Alardo, verarreſtiret worden, daraver ſines Deenſtes hindergangen, doch lick up frien Vöthen geſtellet, by Königl. Maytt. eſöhnet, van derſülven vor einen Profeſſor in Königl. Academia tho Sora in Dennemarcken rdnet, und itziger Tiedt by Ihr. Königl. Maytt.*

*in*

*in groten Gnaden.* Matthiam ſequitu
Chronico noſtro IOANNES CLVVE
non minoris famae Theologus, hoc
ornatus: *M. Johannes Cluverus, Holſatu
Stormarn, erſtlick Capellan tho Melldorp,
Anno 1622 Paſtor thor Marne, herna up
Königl. Maytt. Profeſſor in der Academia So
tho Copenhagen Anno 1627 in Doctorem p
viret, endtlick anno 1630 im Octobr. up ſe
Raht und thodohnt J. K. M. Probſt und
tho Melldorp, ein framer, gelahrter und lü
ger Mann, ernſthafft und ſcharp in ſinen Pre
iſs geſtorven A. 1633. up Chriſt Dach.* Pa
quidam *Doctores natione Dithmarſi* enum
tur, commemoratis Academiis, gradum
gitis. Singulare pag. 236 occurrit exem
ſacerdotis illiterati, ANDREAE HEN
GES: *Vmmet Jahr 1570 hefft noch gele
Capellan tho Tellingſtede, mit Nahmen He
dreas Henninges, ſo vorhenn ein Timmer
und Möhlen gebuwet, und gar nichts ſtudir
in GOttes Wordt dermathen thogenahmen,
Capellan tho Tellingſtede geworden, und tie
Levendes darby gebleven, ock einen Söhn
Studirende geholden, M. Georgium Henn
(8), ſo tho Lübeck Preſter geworden.*

§.

(8) De hoc M. GEORGIO HENNINGES,
ctore primum Lubecenſi, deinceps Symmy
thedrali, vid. quae dixi in Hiſt. Athen. Lubec
101 ſq.

## §. VII.

ſtoriae *Naturalis* ſtudioſos huius quoque
nici lectio delectabit. De *Ventis* et
ribus ſtupendis pag. 125 ſqq multa ſunt
uata. *Natiuitates extraordinariae, monſtra,*
nilia rariora, paſſim enarrantur. *Meteora*
, quorum vnum ex pag. 208 ſq afferam:
8 *Febr.* 1637 *hebbe ick folgendes Wunder-*
*an dem Mane, welcker der Tiedt eben voll*
*n, welckes ander Ohrts ock angemercket,*
*ick obſerviret und geſehen. Anfencklick*
*Mahn upgegangen, waſs baven ümme den-*
*ein groter runder Zirckell, doch nur halff,*
*r allgemeblick, alſe ſick der Man van der*
*erhoff, ſinen Bogen erfüllede, beth he ſinen*
*reyſs gentzlick erlangede midden im Zirckel.*
*Centro waſs ein groth Crütz, ſo mit allen*
*Ecken in den Zirckel rörede, doch waſs de*
*perpendicularis faſt einmahl ſo breedt, alſe*
*er Linie. Midden im rechten Crütz averſt*
*de volle Mahn, hedde allewege, ock im up-*
*einen dunckelen und trurigen Schin; an*
*Siden averſt, dar de dweer Linie in den*
*l ſchlogh, weren 2 andere By-Mane, alſo ock*
*upgahnde Linie baven den Mane in den*
*l anrörde, vvaſs ock ein vvedderſchien,*
*icht ſo eigentlick, alſe de anderen beiden.*
*gahnde Linie averſt ginck baven ein vve-*
*dorch den Zirckell, alſo dat idt ock alſe ein*
*Crütz*

Digitized by Google

*Crütz anthoſehende.* *Umme* 10 *Uhren vorlohr ſick nagerade de Zirckell, und da Crütze. De Man averſt behelt noch ſinen genSchin, gaff averſt vvunderlicke Stralen, Farven, van ſick, vvelckere ſick, gelick Zirckell, rundt umme den Man ſchlogen. Un umme* 11 *eder* 12 *Uhren averſt vvärdt de M vvendich alſe ein rechter Dodenkopp, ahne Schine gar eigentlick anthoſehen, und ſo rich, alſe vvenn ſe ſick uth ſinem Huſe gar herunder na der Erden begeven, und he gelathen.* Plura meteora ſimili ratio ſcripta, in hoc Chronico reperiuntur. alia quoque pag. 241 mentio fit *Ovorū ſtroſorum* his verbis: *Anno* 1669 *im Ma zu Hemme in Dittmarſchen Eyer von Hü leget, mit Falten, gleich vvie das Frauvven damahlig Tücher ümme den Hals getragen und forne zugebunden.* Sit fides penes rem. Ad *Hiſtoriam Curioſam* referri p quae pag. 7. ſq de *ritibus ſepulchralibus* 9. ſqq de *ritibus matrimonialibus:* pag. de *veſtitu* veterum Dithmarſorum litter conſignata.

§. VIII.

Plura commemorare inſtituti rat permittit. Expedienda enim reſtant bus recenſionem noſtri Chronici volu

tere. Publico autem hoc Programmate indicare oportet

dicias Studii Hiſtorici contra Henrum Cornelium Agrippam (9),

quas

---

De hoc HENR. CORN. AGRIPPA quid ſentiam, cis hac occaſione expromam. Scilicet arbitror , fuiſſe eum pro aetatis ſuae ratione ad ſtuporem ue eruditum, & in omni fere ſcientia, ſacra, ci- medica, philoſophica ita verſatum, vt prodigii ile videretur, hincque cum rudes & ineptos mobos longiſſime poſt ſe relinqueret, in magiae ſuionem, odiumque multorum (quos inter fuere onienſes, de quibus grauiter conqueritur in *Epi- Apologetica ad clariſſimam Vrbis Agrippinae Ronorum Coloniae Senatum contra inſaniam Conradi in de Vlma, ordinis Praedicatorii monachum*, ex rariſſima hodie Epiſtola excerpta legi poſſunt in latt. Innoc. 1708. p. 593 ſqq) incidiſſe. At enim o exiſtimo ſimul, quod hac ſua ſcientia nequiter nunquam abuſus, & cum erroribus (negari m non poteſt, eum multos errores detexiſſe, acrique impugnaſſe) veritates haud paucas ſimul agſſus ſit, & ſi forte non in animo habuerit easdem bellare, eo tamen haud raro audaciae, iudicium de ntiis laturus, proceſſerit, quae excuſari nullo do queat, imo vero ipſis etiam rebus ſanctiorion pepercerit. Etſi itaque laude omni Agrip- non ſit indignus, reperiuntur tamen, & numero d exiguo reperiuntur, ob quae iure meritoque repre-

Digitized by Google

quas pro roſtris Gymnaſticis ſolemni O
ne daturus eſt iuuenis ob ſingularem p
tatem, felix ingenium, conſtantem ind
am, venuſtos mores, & alias virtutes,
paucis comparandus,

## HIERONYMVS FRIDERIC BOYE, Luneburgenſis.

Viri admodum reuerend. & praeclariſſ.
IOANNIS IACOBI BOYE, Eccleſ
Michaëlitani apud Luneburgenſes long
ritiſſimi (quem Deus ſeruet!) haud d
filius, ad Boiorum, ab auctore Chronici
ſupra laudatorum, praeſtantiam felicit
ſpirans. Hic vti tam in aedibus meis,
in litteraria noſtra officina publica re
bene ſemper egit, & duplici in primis

reprehenditur, & intemperantiae linguae pa
calami, ſacrorum non ſatis reuerenter habitor
geniique petulantiae accuſatur. De eius fat
ptis, & rebus ad ipſum pertinentibus, legi me
GABR. NAVDEVS Apologie pour tous le
Hommes, qui ont eſté accuſez de Magie, P. I
p. m. 289 ſqq. PET. BAYLIVS Diction. Hi
Crit. Tom. I. p. m. 109 ſqq. IO. GEORG. S
HORNIVS Amoenitatt. Literar. T. II. pag. 5
553. Conf. etiam PAVL. COLOMESIVS Bi
Choiſ. p. m. 470 in Opp.

oratorio ac diſputatorio, ſe auditoribus
uit, nunquam non bonorum omnium,
um quoque, amorem promeritus; ita
Academicum iter aliquot interiectis
madibus ingreſſurus, coetui noſtro ſe
bducere, ſed honeſtiſſima ratione ex eo
nimum induxit. Quod inſtitutum
valde eſt praedicandum, tam vehemen-
o Vos, MAGNIFICI DNN. CONSV-
atriae Patres exoptatiſſimi, perilluſtris
AEPOSITE, generoſiſſ. DN. DECA-
imme reuer. atque excellentiſſ. DN.
RINTENDENS, nobiliſſ. conſultiſſ. &
ntiſſ. DNN. SYNDICE ac DOCTO-
dmodum reuerend. & praeclariſſ. DNN.
R, PASTORES & SYMMYSTAE,
generoſ. prudentiſſ. & ampliſſ. DNN.
TORES, PROTONOTARIE atque
ETARII, vt & omnes litterarum fau-
ltoresque, velitis iuuenem hunc, poſt
um & praedicatum Studium Hiſtori-
alde Muſis noſtris dicturum, benigne
are. Corda noſtra erunt inſtar chro-
um, imo marmorum, quae tantae
neuolentiae memoriam conſer-
vabunt.

becae d. III. Februar. A. MDCCXXIII.

# X.

## ECLOGA

DE

## HIPPOLYTI MARRA

LONGE RARISSIMA

# BIBLIOTHECA

# MARIANA.

§. I.

Bibliotheca Mariana Marraccia
raro occurrit, vt qui longe r
eam libris annumerat, minim
Fruſtra enim euoluuntur haud pau
virorum doctorum, librorumque, qu
ſcripſerunt, recenſionem complexi, ab
Bibliothecam hanc, eiusque aucto
gnoſcere geſtiunt. Imo dantur viri
ſimi (quorum nominibus parco),
opus minus accurate citantes, manife
dunt, quod nunquam iſtud inſpexeri
pauca iſta, quae in Biblioth. V. & N.
habet Koenigius, idem etiam quod a

ſunt. Quare non omnibus forſan Le-
us ingrata erit oppido rari huius operis
copia mihi facta eſt ex ſelectiſſima
theca excellentiſſimi et Medici et Phi-
D. *Andr. Plantecovii*, pro quo fauore ei
poſſum non grates publice perſoluere)
o, quam dabo αὐτόπτης, nonnullis
tore praemiſſis.

§. II.

criptor autem huius Bibliothecae eſt
LYTVS MARRACCIVS, Lucenſis,
gationis Clericorum Regul. Matris Dei
qui medio ſaeculo decimo ſeptimo flo-
Romae in Aedibus ſanctae Mariae in
ello vixit. Is ſimul ac animum ad
dum adiecit, omne tempus rebus Ma-
ransmittendum putauit. Teſtantur
s ſcripta, ad Mariam cuncta ſpectantia,
n praecipua in rariſſimo Catalog. Bar-
T. *III*. p. 32 enumerantur. Quare du-
n inter omnes ſcriptores Pontificios
eperiatur, qui maiorem Mariae ope-
ibendo nauauerit. Teſtis omni ex-
e maior ſit ipſe Marraccius, de ſe ac
ſuis Biblioth. Marian. P. *I*. pag. 598
commentatus:

„POLYTVS MARRACCIVS,"
„gationis Clericorum Regularium"

 Matris"

Digitized by Google

„Matris Dei (in quam anno ſalutis 162
„tis meae 16, ex ſingulari eiusdem Dei
„beneficentia admiſſus ſum) natione
„patria Lucenſis, e Torciliano oriundu
„ignobilis atque obſcuri nominis A
„omniumque Marianorum Scriptoru
„mus, inter tot nobiles ac claros ſa
„viros me recenſere, diu multumque
„verim; tamen vrgentibus amicis, D.
„nymi, Gennadii, Honorii, Sigeberti,
„mii, aliorumque in hoc ſcripti
„exemplo, meas de B. Virgine Lucub
„enumerare hoc loco coactus ſum.
„quod ſcriptis meis ad tot illuſtrium
„rum, quorum ingenia in celebrandi
„rae laudibus egregie deſudarunt,
„praemiumque aſpirem, (omnibus e
„ex animo demitto & abiicio, nec m
„eſſe puto, vt ceteris accenſeri debea
„poſſint) ſed vt Virgini Deiparae, cu
„infima eidem ſeruitute mancipatus,
„me, poſt Deum, debere profiteor, pere
„immenſi debiti partem, aliqua ratio
„ſoluam, ac pro innumeris eius in me
„quae omnem grati animi conatum &
„tionem excedunt, pertenuem aliqu
„vinctiſſimae voluntatis ſignificatio
„ſtendam. Scripſi igitur hactenus

*thecam hanc Marianam.*"
*etas Marianos, ſeu de Prophetis Mariae*"
*Virginis praecultoribus Lib. I.*"
*olos Marianos, ſeu de ſingulari SS. Apo-*"
*in Mariam Deiparam Virginem pietate*"
omae typis Franciſci Monetae. 1643."

*ces Maximos Marianos, ſeu de Romano-*"
*ificum in Mariam Deiparam Virginem*"
*udio ac Pietate Lib. I.* Ibidem typis"
i Caballi. 1642. in 8."
*am Marianam, ſeu de Purpuratis Pa-*"
*Eminentiſſimis S. R. E. Cardinalibus,*"
*Mariam Deiparam inſignibus Lib. I.*"
*tes Marianos, ſeu de Catholicae Eccle-*"
*pis, Archiepiscopis ac Patriarchis, qui*"
*in Mariam Deiparam Virginem amore*"
*e, Lib. I.*"
*ores Marianos, ſeu de ſacrarum Reli-*"
*gregationumque Fundatoribus, Mariae*"
*Virgini ſingulariter addictis ac dilectis*"
omae, typis Caballi, 1643. 8."
*ſos Marianos, ſeu de Religioſorum Or-*"
*ſtribus Viris, eximio in Deiparam Ma-*"
*nem cultu praeeminentibus, Lib. I.*"
*Marianam, ſiue de Sanctis, pro ca-*"
*e ac pietate martyrii palma inclitis,*"
*m Deiparam Virginem ſingularis ve-*"
*cultu proſequuti ſunt, Lib. I.*"



Digitized by Google

„*Lilia Mariana, ſeu de candidiſſimis ſ*
„*Virginum in Mariam Deiparam & Vir*
„*Principem Studiis, Lib. I.*“

„*HeroidesMarianas, ſeu de ſingulari*
„*Feminarum Principum in Mariam D*
„*Virginem adfectu Lib. I.*

„*Caeſares Marianos, ſeu de Chriſtianis*
„*toribus pietate atque amore in Mariam*
„*ram Virginem conſpicuis Librum I.*

„*RegesMarianos, ſeu de Chriſtianis R*
„*Mariam Deiparam Virginem cultu ac*
„*illuſtribus, Lib. I.*

„*Principes Marianos, ſeu de praecip*
„*ſtianorum Principum, infra Caeſares R*
„*Mariam Deiparam Virginem Obſequiis,*

„*De Marianae Coronae Calculis Ro*
„*cleſia S. Mariae in Campitello aſſeruati*
„*tionem.* Romae, apud Franciscum
„lum. 1642. in 8.

„Prae manibus habeo *Bullarium M*
„*ſeu Collectionem Bullarum, Conſtitutio*
„*plomatum, Breuiumque Apoſtolicorum,*
„*rem cultumque Mariae Virginis a ſu*
„*tificibus, ſeu Sede Apoſtolica, ema*
„*Tomis II.*

„*PolyantheamMarianam, ſiueMariae*
„*Virginis Nomina & Encomia ſelectiora*
„*rum Patrum, aliorumque ſacrorum S*
„*monumentis collecta, atque alphabetica*
„*ſta Tomis III.*

Digitized by Google

*lum Marianum, ſeu Mariae Deiparae cum*"
*materialibus, in nomine, natura, virtutibus,*"
*ietatibus Adſimilationem*, *Tomo I.*"
*erdotium myſticum Marianum, ſeu Sacerdo-*"
*angelici dignitatem, munus et officium, Ma-*"
*eiparae ſpiritualiter adaptata*, *Tomo I.*"
*liothecam* item *Magnam Marianam, con-*"
*m Hiſtorica Methodo & ordine temporum*"
*omnia, quae veteres Patres atque antiqui*"
*res Eccleſiaſtici de Maria Deiparente Vir-*"
*culiariter conſcripta reliquerunt*, *Tomis*"
*ribus*, & alia, quae auxiliari Magnae"
atris manu, vita comite, proferentur"
em."

*riale Leonis Imperatoris*, ſ. Orationes a
, Imp. CPolit., de Maria conſcriptas,
turum promittit P. *II.* p. 27.

§. III.

aec de ſe ac ſcriptis ſuis memoriae pro-
noſter Marraccius, a fratre, FRANCIS-
ARRACCIO, nec non LVDOVICO
ACCIO, ſcriptis quoque nonnullis de
ad famam graſſatis, diſtinguendus, cu-
credibile erga Mariam ſtudium euin-
ſola Bibliotheca, hanc prae ſe ferens
ptionem: *Bibliotheca Mariana alpha-*
*ordine digeſta, & in duas partes divi-*
*Auctores, qui de MARIA Deiparen-*



Digitized by Google

*te Virgine ſcripſere, cum recenſione Op*
*continentur. Adiecto quintuplici I*
*ſcilicet Cognominum, Dignitatum, R*
*num, Nationum & Saeculorum, Scrip*
*Marianorum.* Romae 1648. 8. Prima
quam finit Littera I, paginis 848: ſecun
ginis 694 abſoluitur. Vtraque Pars
imaginem aeri haud ineleganter inciſ
qua conſpicitur Maria, radios e capite
gens & nubibus inſidens, ſub cuius p
varii iacent viri religioſi, & in his ipſi
Euangeliſtae, ad Mariam vultum dirig
qui libros tenent, atque Virgini offeru
Partis primae titulum legitur Inſcripti
quid nimius erga Mariam amor pector
dam Pontificia coëgerit, abunde doce
vero habet:

MARIAE
DEIPARAE
CASTAE ERVDITIONIS FON
BONARVM LITERARVM PRAE
INGENVARVM ARTIVM ANTI
TAE,
VERAE SAPIENTIAE PAREN
QVAE
HVMANIORVM INGENIORVM
SCOPVS,

RTHODOXORVM AVCTORVM
ENCOMIVM,
EFICIENS PRAECONIORVM
SYLVA
TIVM LINGVARVMQVE OMNI-
VM EXVPERANS
LAVS
SCRIBENDORVM LIBRORVM
NVM PLANE AC FOECVNDISSI-
MVM
PIIS AC DOCTIS OMNIBVS
ARGVMENTVM.
VAM SI QVIS INNVMERA DICAT
ELOGIA
N TANTVM NON ATTINGET
NVNQVAM SEQVETVR SCOPVM
PROPOSITVM IN EA LAVDANDA
ASSEQVETVR
CVM EIVS MAGNALIA
TISSIMVM PELAGVS FECERIT
GVTTA ILLA COELESTIS
VAE AB IPSA MANAVIT
SQVE LAVDATIONVM ANSAE
QVAS IPSA PORRIGIT
NIICI MENTE NON POSSINT.
CVI
CISSIMAE SORTIS PRAEROGA-
TIVA
AVD SOLVM ESSE CONTIGIT



Digitized by Google

CODEX PVRISSIMVS ET NVLLA
DE INQVINATVS
NOVVM NOVI TESTAMENT
LVMEN
LIBERQVE INCOMPREHENS
QVI VERBVM ET FILIVM PA
A SPIRITV SANCTO
CITRA OMNEM MANVS OPER
NEM
INENARRABILI MODO
IN IPSO CONSCRIPTV
MVNDO LEGENDVM
EXHIBVIT
SED MAGNA, VIVA, SPIRAN
DEI OPTIMI MAXIMI
BIBLIOTHECA
IN QVA
OMNES FERME DIVINORVM M
RVM LIBRI
ATQVE OMNIA SVPERNORV
CHARISMATVM
GRATIARVMQVE VOLVMI
AD COELESTIVM SPIRITVVM
POREM
HOMINVMQVE ECSTASIN
INAVDITA SVPERNI NVMINIS M
FICENTIA
SVNT SPLENDIDE VENVSTI
MEQVE

Digitized by Google

COLLOCATA
HANC AVCTORVM, QVI DE EA
SCRIPSERVNT
BIBLIOTHECAM
SEQVE IPSVM TOTVM
DIGNVM LICET AC VILE MAN-
CIPIVM
TO CORDE MENTISQVE CONATV
DEMISSISSIME SISTIT
HIPPOLYTVS MARRACCIVS.

iptionem excipit *Dedicatio*, qua Senatui enſi liber inſcribitur, & ſimul libertas, qua ur Reſpublica Lucenſis, a Maria deriua- Sequitur *Praefatio ad Lectorem*, ex qua ap- t, quod verba Hierem. Drexelii in Roſis: *Tot Virginis Matris honori ſcriptos numeramus, andem ii Bibliothecam conſtituant, ſi loco vno eniant*, noſtrum incitarint ad Bibliothe- Marianam conſcribendam. Docet illa o, in hac Bibliotheca non ſolum ſcripto- Marianorum nomina, ſed & cognomina, onem, patriam, genus, dignitates, tem- (vbi id licuit), nec non opera Mariana, edita, quam inedita, eſſe recenſita. Pars nda D. *Io. Baptiſtae Gauotto*, Sauonenſi, usque Signaturae Referendario, & Can- lariae Apoſt. Abbreuiatori, eſt conſecrata. monſtrat, inter alia, haec Dedicatio, Mar- cium ad eos pertinere, qui *immaculatam*

*Mariae*

*Mariae conceptionem* (1) ſtatuunt. Ap

(1) Falſam eſſe hanc ſententiam, oſtendunt, p
alia, peccata Mariae actualia, quae de origin
ſtantur, velut arbor de radice: oſtendit
mors, quae eſt ſtipendium peccati. Recte
hac quidem in re ſentiunt Dominicani, qui m
tam Mariae conceptionem contra Franciſcano
iolitas, & alios, ſtrenue defenderunt. Nat
eſt grauis inter ipſos Pontificios controuerſia,
Frid. Vlr. Calixtus in Hiſtor. Immaculatae C
ptionis B. Mariae Virginis. Helmeſt. 1696. 4.
Veielius in Romano-Catholico Dubitantio. Fr
1697. 4. enarrarunt. Ante annos haud adeo
tos haec controuerſia nondum fuit ſopita.
Relatt. Innoc. 1701. p. m. 190 ſqq. Referunt
aliqui, eam haud ita pridem fuiſſe compoſitam
Schönlandi Hiſt. Eccl. pag. 291. Quam firmite
maculatam Virginis conceptionem crediderit
*creddius*, Eques Ticinenſis, apparet ex eo,
magnam Bibliothecam ex meris libris, immacu
Mariae conceptionem defendentibus, conſti
magnis ſumtibus collegerit, ea ſuperſtitione,
vni quidem alius argumenti libro locum in illa
cedere voluerit. Teſtis αὐτόπτης eſt vir
doctiſſimus celeberrimusque, Bernard. de Mon
con, Diar. Italic. c. 2. p. 26, cuius notabilia de Bel
diana Bibliotheca verba non piget adſcribere. H
inquit, *ipſe Bibliothecam ſingularem, qualem nun
vidimus, & quidem numeroſam, plenam libris pr
maculata Conceptione B. Mariae propugnanda
natis: ne vnus quidem alius argumenti iſtic a
titur, maxima pars autem a Franciſcanis conſ
ſunt. In vnum incidi a Patre ALVA exaratum*

Mariam *Aquilam grandem*, *magnarum*
*m*, *coeleſtem*, *Regiam*, *ſingularem*, *altiſſimum*,
*ſimam*, *generoſiſſimam*, *quae a ſaeuo illo ori-*
*i criminis fulmine prorſus intacta*, *ex ipſo*
*id eſt*, *Matris vtero*, *rutilantem ſolem con-*
. Habet haec Pars, praeter Appendicem,
que Indices; I. *Cognominum*, pag. 478-
II. *Dignitatum*, pag. 530-541, vbi Pon-
m ſummorum, S. R. E. Cardinalium,
rcharum, Archiepiſcoporum & Epiſco-
m, Caeſarum, Regum & Reginarum,
ipum, Ducum, Comitum, Baronum
ominorum, ſcriptis de Maria illuſtri-
nomina. III. *Religionum* pag. 542-
vbi Auguſtinianorum Canonicorum,
ſtinianorum Eremitarum, Baſiliano-
Benedictinorum, Camaldulenſium,
nicorum S. Georgii in Alga, Canoni-
n S. Saluatoris, Carmelitarum, Carthu-
rum, Ciſtercienſium, Clericorum Bar-
rum S. Pauli decollati, Clericorum
s Dei Lucae, Clericorum miniſtrantium
nis, Clericorum minorum, Clericorum
rii D. N. IESV CHRISTI, Clericorum
Ora-

*frontiſpicio B. Virgo ſublimis depingitur, inferi-*
*ptem murorum exhibetur turribus munitum. In*
*lis vero turribus ſinguli Franciscani prominent,*
*rſus Draconem* πολυκέφαλον, *Conceptionis*
*culatae aduerſarium, ſtrenue dimicantes.*

Digitized by Google

Oratorii S. Philippi Nerei, Clericorum
cietatis Ieſu, Clericorum Somaſchorum,
ricorum Theatinorum, Clericorum vitae
munis, Cluniacenſium, Coeleſtinorum,
ciferorum, Equitum Hieroſolymitano
Gulielminorum Montis Virginis, Hie
mianorum, Ieſuatorum, Minimorum S.
ciſci de Paula, Minorum S. Franciſci A
natis, Olivetanorum S. Mariae Montis O
ti, Paulinorum S. Pauli primi Eremitae,
dicatorum S. Dominici, Praemonſtrate
S. Norberti, Redemptorum Captiuorum
de Mercede, Seruitarum, Trinitarioru
Trinitatis, Vallumbroſanorum S. Io
berti, Mariam ſcriptis veneratorum, no
IV. *Nationum* p. 578-645, vbi Aethi
Afrorum 3, Anglorum 136, Arabum 2,
rum 339, Dalmatarum 11, Gallorum 21
manorum 294, Graecorum 97, Hiber
11, Hiſpanorum 399, Hungarorum 7,
r[illegible]m 3, Italorum 934, Luſitanorum 43
n[illegible]rum 44, Sardorum 5, Scotorum 28
tharum 2, Siculorum 63, Syrorum 6,
bus ſcripta in honorem Mariae elaborat
mina. V. *Saeculorum* p. 645-693, vbi e
culo primo ſcriptorum 11: ſecundo 3:
6: quarto 17: quinto 27: ſexto 17: ſe
15: octavo 17: nono 25: decimo 8: vnd

odecimo 63: decimo tertio 113: decimo
190: decimo quinto 304: decimo
24: decimo ſeptimo 1210 nomina; quae
putentur, numerus Marianorum ſcri-
2678 emerget. In his eſſe multos
ni nominis ſcriptores, ipſa common-
eris inſpectio. Sed iſtud tamen ne-
iam non poteſt, quod permultorum
a ſatis ceteroquin ſint obſcura. Nihilo
omnes a Marraccio laudantur, & valde
tur, licet aliqui, praeter leuidenſe de
ſcriptum, nullis ingenii monumentis
erint. Illis quoque in Bibliotheca
ſignatur locus, qui ſcripta de Maria
ex aliis linguis tranſtulerunt; item-
minis, quae de Maria litteris aliquid
narunt. De ſcriptis apocryphis, quo-
gumentum laus Mariae, candide non-
am iudicat noſter, eademque eſſe ſup-
agnoſcit: quod profecto in viro, qui
on in laudem Mariae tentauit, im-
abor omnis in Virginis honore ampl
vnice verſatus eſt, demirandum. Non
tamen hic candor obſeruatur, ſed in-
etiam ſcripta ſuppoſita, Patrum prae-
tanquam genuina, ſunt adducta.

§. IV.

raecipuos *ſcriptores*, vel decenter, vel
itioſe de Maria, eiusque rebus, com-
men-

mentatos, quorum nomen in republic
dita haud obſcurum, exceptis Euang
Principibus quibusdam, & Pontificibu
haud ignotis, breuiter, vna alteraue ob
tione interdum addita, ex rariſſima hac B
theca notare, operae duco pretium, vt
Lector, propter quos in primis haec B
theca ab iis etiam, quorum animos
occupauit nimius erga Mariam amor,
mereatur, quamuis relationes, mancae
ac mutilae, non ſufficere queant iis, q
nam ſcriptorum citandorum notitiam h
cupiunt. Interſerentur aliqui, non ad
quidem, notandi tamen, vt de Mari
fidem fere ſuperante, et ſimul de P
foeditate, ex idoneis documentis ac te
niis domeſticis conſtet. In parte prim
ABRAHAMVS BZOVIVS, p. 3 ſq. B
*rediviuus* p. 3 appellatur. In *Mon*
*meo D. Virgini Deiparenti ſacro*, Venet
4, inter alia refert *XXIV miracula*
*apud Iconam magnae Matris, a D. Lu*
*pictam, et apud Polonorum Claromonte*
*gioſe cultam, patrata.*

A

(2) Pontifices permulti in hac Bibliotheca oc
Nec mirum, quia Marraccius iis etiam in
theca ſua locum aſſignauit, qui tantum D
quoddam in gratiam Mariae, vel Templi, aut
bii, eidem ſacri, dederunt.

AHAMVS ECCHELLENSIS, Maronita, ſq. Ob linguarum orientalium, quas Romano Gymnaſio profeſſus eſt, cogni-nem merito laudatur.

M de PERSENNA, p. 7 ſq. Huic *eus ſtylus* tribuitur.

ANVS MANGOTIVS, Ieſuita, qui *um Lipſium, virum fama inclytum, orbique m, aſſiduum auditorem habuit & laudato-*, p. 11.

DIVS FABER, Belga, Theologiae torLovanienſis, an. 1506 mortuus, p. 15. *diſertiorem aut eloquentiorem Eccleſiaſten s illa non vidit.*

VS INSVLENSIS, p. 20. *Ob omni-m rerum omnium eruditionem Doctoris erſalis cognomine nuncupatus.* Totum *Can-Canticorum* ad laudes Mariae detorſit.

DVS le ROY, Belga, pater Ignatianus, . Edere non erubuit, ἀνωνύμως tamen, *em Virginem cauſam omnium bonorum, et ſalutis.* Tornac. 1622. 12.

RTVS MAGNVS, p. 26 ſqq. Hic *ae amator fervens, laudator praecipuus, tor deuotus, Secretarius fidelis, et ſcriba lariſſimus; ob ſapientiae coelitus inditae gium ſua aetate; Platone maior, et vix mone inferior* p. 26 dicitur. Comme-antur p. 28 eius *Biblia Mariae, in quibus*

LENII *Select. Litter.*) A a *omnia*

Digitized by Google

*omnia fere, quae in ſacris libris contin Beatisſimae Deiparae Mariae pulchre & viter adaptantur.* Colon. 1625.

ALBERTVS PATAVINVS, p. 30 ſq. *Pariſienſis, ſtudiorum columna, et reip Chriſtianae ſummus ſplendor appellatu reum vero eloquentiae flumen, et du euangelii tuba, ob ſingularem doctrin continentiſſimae vitae ſunctimoniam a P Senatu marmorea ſtatua, aureis litteri rata, quae ad hunc vsque diem extat, donatus.*

ALCVINVS, Caroli M. praeceptor, p Recte hunc ob ſacrarum pariter ac h narum ſcientiarum peritiam lauda minus recte ei p. 33 nec non pag. 68 dicat *Homiliarium*, cum Prologo Ca editum. Pertinet itaque Marracc illos, quos idcirco notandos eſſe du pra pag. 287

ALEXANDER DONATVS, p. 36 ſq. *litterariae lucubrationes ſingulari cand que elegantia refertae.*

ALEXANDER HALENSIS, vel ALE p. 37 ſq. *Doctor Irrefragabilis et doctorum ac fons vitae.*

ALEXANDER HEGIVS, p. 38, vbi ob tur etiam, quod *primus in Belgio G literas excitaverit.*

Digitized by Google

)YSIVS LIPPOMANNVS, Veronae piſcopus, *in quo omnes veri Antiſtitis vir-*
*et, ac praerogatiuae impreſſae*, p. 44.

YSIVS NOVARINVS, p. 44 ſq. Ap-
llatur p. 44 *Vir Graeci, Hebraici & Chal-*
*ici ſermonis peritiſſimus, omnium ſcientia-*
*, virtutumque ornamentis abunde diues;*
*us memoria ob Sacrorum Electorum illu-*
*a atque erudita volumina e Bibliothecis,*
*ratorumque memoria, nunquam excidet.*

IONSVS RODRIGVEZ, Hiſpanus,
iolita, p. 53. *Auguſtiſſimae coelorum Re-*
*e, quam indulgentiſſimo vocabulo ſuum*
*rem matremque nominabat, impenſiſſime*
*dictus.*

IONSVS SALMERON, p. 54 ſq.
*us e decem, quorum opera, ſub ductu S.*
*atii Loyolae, Societas Ieſu inſtituta eſt.*——
*mmorum Pontificum, Pauli III, Iulii III ac*
*IV in Tridentina Synodo Theologus.*

IONSVS TOSTATVS, p. 56 ſq. Inter
l opera Mariana ſcripſit *Expoſitionem de*
*Virgine Domina Noſtra, ſuper Paradoxum*
*: Fuit vas clauſum, et non clauſum, par-*
*it non paritum, luminoſum et non lumi-*
*, vacuum et non vacuum, inſuper mun-*
*et non mundum.*

ROSIVS CAMALDVLENSIS, p. 62 ſq.

*Eius doctrinam prope diuinam admir*
*Conſtantienſis*, *Baſileenſis atque Flor*
*Synodus.*

AMBROSIVS, Mediolanenſis Episc
p. 66 ſqq.

ANASTASIVS, Praeſul Antiochenus,

ANASTASIVS COCHELET, Carmel
77. Auctor libri, cui titulus: *Pal*
*honoris D. Virginis Hallenſis, pro Iuſto*
*aduerſus Diſſertationem mentiti Idoli Ha*
*Anonymi cuiusdam haeretici.* Antuerp.1

ANDREAS, Cretenſis Archiepiscopu
ſqq. Varia eius Scripta Mariana i
in diuerſisBibliothecis, quae nomin
latentia recenſentur pag. 85 ſq.

ANDREAS SCHOTTVS, p. 92 ſq.
*roſus litterariae palaeſtrae athleta.*

ANGELVS ROCCA, p. 102 ſq. *A*
*tatis diligentisſimus perveſtigator, idem*
*cyclopaedia( ſi mortalium quisquam)pr*

ANGELVS SANGRINVS, Benedi
Abbas, reſtaurator Coenobii Caſſi
Edidit, inter alia, *Pſalterium Glorioſ*
*nis Mariae.* p. 103 ſq.

ANSELMVS, Cantuarienſis Archiepi
p. 105 ſqq. *Sanctiſſimae Deiparae enc*
*praecipuus, ac eius ſacroſanctae Conc*
*Feſtiuitatis auctor, ſeu promulgator e*

nter varia ipſius ſcripta Mariana occurrit *ficium de Feſto Immaculatae Conceptionis*. biit 1109. aet. 76.

ONIVS de PADVA, p. 129. *Gregarius P. Max. ex ipſius pectore, tanquam fonte rtim ſcaturiente, Sacrarum Scripturarum ita, ſententias, ſenſus copioſe manare non el conſpicatus, Arcam teſtamenti honorario lo nuncupare ſolebat, & libenter, ſubſcri-tibus cunctis, ſacrarum litterarum armarium dicabat*. Magnum, ſi Diis placet, elogium!

ONIVS SANDERVS, p. 134.

NASIVS, p. 148 ſqq. Diſceptatur p. de *Sermone in Euangelium de SS. Deip.*, anaſii nomen praeferente, quem ei dicauit Baronius Annal. T. I. ad an. et in Nott. ad Martyrolog. d. 25 Mart. 15 Aug., ad cuius argumenta Marrac-conatur reſpondere.

RTVS MIRAEVS, p. 155 ſq. *Vir Hi-e Eccleſiaſticae ac rerum Belgicarum co-ne in primis excellens*.

STINVS, p. 161 ſqq, vbi etiam de is nonnullis eiusdem ſcriptis quaedam tur.

STINVS WICHMANS, Antuer-ſis, p. 170 ſq. Valde laudatur a raccio eius *Brabantia Mariana*. Antverp. 2. 4.



Digitized by Google

AVRELIVS CASSIODORVS, p. 17
BALTHASAR CORDERIVS, p. 177.
*ſingularem Graecae linguae peritiam in re*
*dis Latine Graecanicis ſcriptoribus pr*
*aeque ac felix.*
BAPTISTA MANTVANVS, p. 18
*Metro Virgilium, Ciceronem proſa aequa*
*dicam ſuperauit* —— quem *ter maxim*
gnomento illuſtrarunt.
BARTHOLVS, p. 202. *I. C. clariſſimus,*
*reſponſis & dictis, tanquam ex oraculo pr*
*aſſentiuntur & acquieſcunt omnes iuriſpr*
*tiae ſectatores.* Olim, non hodie. Li
conſignauit *Proceſſum, ſeu Tractatum*
*ſtionis ventilatae coram D. Ieſu Chriſto,*
*Virginem Mariam ex vna parte, & Dia*
*ex alia.* Venet. 1585. Rarus caſus iurid
BASILIVS, Caeſarienſis Archiepiſc
p. 202 ſq.
BASILIVS, Seleucienſis Antiſtes, p. 2
BEDA, p. 206 ſq. *Graece non minus,*
*Latine peritus, Poëta, Rhetor, Hiſto*
*Aſtronomus, Arithmeticus, Chronogr*
*Coſmographus, Philoſophus et Theologus*
*Roſariorum* vſum in Anglia et Franc
ſtauratum valde commendatur.
BENEDICTVS ARIAS MONTANV
208 ſq. Poſt breue elogium comm
rantur quaedam eius *Poemata*, de rebu

Digitized by Google

nis conſcripta. Multo melior ac plenior Montani notitia, quam ex Antonii Bibth. Hiſpan. dedi ſupra pag. 34 ſqq.

EDICTVS GONONVS, Gallus, p. 211 Edidit *Chronicon Sanctiſſimae Deiparae, ginis Mariae.* Lugd. 1637. 4.

ARDINVS SENENSIS, p. 222 ſq. cerpta hic ſunt ex ipſius Operibus Ve-. 1591. IV Tom. editis, quae ad Mariam ctant, additaque nonnulla, quae in Opp. n habentur.

ARDVS BAVHVSIVS, Antuerpienſis, olita, p. 225 ſq. Edidit *Proteum Par-*" *nium, vnius Libri Verſum, vnius verſus*" *rum, Matri Virgini Mariae dicatum*, qui" ſu integro, et ſalua heroici carminis" e, Protei inſtar, toties verti poteſt, quot" coelo ſtellas Mathematici numerant," pe 10022.

*tibi ſunt dotes, Virgo, quot ſidera coelo.*" hunc *Thaumata* ſcripſit *Ericius Putea-*" Verſum in omnes ſuas formas expli-" vertens; typis Plantinianis 1617. 4."

ARDVS Clarevallenſis, p. 226 ſqq. ius ſcripta dicuntur *piiſſima, eruditiſſimo plane coeleſtia ac diuina;* ipſe autem *ſſimae Virginis Mariae Cithariſta, Sacella-, Alumnus, Actuarius, Cultor Encomia-ue praecipuus.*



Digitized by Google

BRIGITTA SVETICA, p. 235 ſq.
*Reuelationes delatae primum ad Concili[...] ſileenſe, ab eodem commendatae et pr[...] iterum Gregorii XI et Vrbani V iuſſu reco[...] ac demum a Bonifacio IX et Martino [...] mini et librae commiſſae, nunquam non [...] tae et confirmatae fuerunt.*

CAESAR BARONIVS, p. 251 ſq. H[...] cum conceſſit in hac Bibliotheca M[...] cius, quia Annal. T. I inſeruit *Vitam* [...] Inter alia encomia elogio *Antiquitat[...] cleſiaſticarum clariſſimi indagatoris* fui[...] tus.

CAROLVS M. Imperator, p. 265. Bib[...] cae Marianae illatus eſt ob *Diploma* [...] *de Baſilica Aquisgranenſi, Sanctiſſimae* [...] *magnificentiſſima ſtructura aedificata,* [...] ipſe ſepultus. Dicitur *obſequen[...] Eccleſiae filius, magnanimusque Chri[...] religionis defenſor.*

CAROLVS SCRIBANIVS, p. 267 ſq.

CLAVDIVS DAVSQVEIVS, p. 28[...]
*Graecarum litterarum, & earum, a[...] humani vere dicimur & efficimur, co[...] praeditus.* Commemoratur eius S[...] *duplex pro B. Virgine in Aſpricolle, et p[...] Lipſio contra Agricolam Thiacum.* Duac. 1[...]

CONSTANTINVS CAIETANVS, Si[...]

llegii de propaganda fide Praeſes, inter
a edidit *de Nummis & Numiſmatibus in*
*orem B. M. Virginis cuſis, libros II.* p. 295.
xit Romae 1647, aet. 87, diligens vete-
n memoriarum indagator. p. 296.

STANTINVS LASCARIS, p. 296.

NELIVS a LAPIDE, p. 299 ſq. *Pu-*
*s quidem corpore, ſed ingenio magnus,*
*iplinarum omnium capax.*

NELIVS IANSENIVS, Flander. p. 301.
*ilantiſſimus ſacrarum litterarum interpres.*

RIANVS, p. 308 ſq.

LLVS Alexandrinus, p. 310 ſqq. *Viru-*
*ae illius hydrae, Neſtorii, in Deiparam*
*phemi, Hercules, nobili ſplendidus victoria.*

LLVS Hieroſolymitanus, p. 312 ſq.

DERIVS ERASMVS Roterodamus,
17 ſqq. Hunc parum abfuit, qvin
ptorum Marianorum ſocietate noſter
luſiſſet. Poſt laudatam enim ipſius in
arum artium ſtudiis a barbarie vindi-
dis induſtriam, *ſi libere*, pergit p. 318,
*ndum eſt, in rebus Chriſtianae religionis, &*
*ad Theologiam ſpectant, tum ſibi, tum aliis*
*parum incommodauit. Etenim qua ipſe*
*nc etiam alios docuit immodicam liberta-*
*in veterum ſcriptis, in Eccleſiae conſtitu-*
*ibus, in Theologorum ſententiis, in publicis*

 *riti-*

Digitized by Google

*ritibus iudicandis, imo et conuellendis,*
*exagitandis. Igitur quod veteres de P*
*viro diſertisſimo, dicere conſueuerunt*
*Philo Platonizat, aut Plato Philoniza*
*permulti de ipſo etiam tandem pronunc*
*in hunc modum: Aut Eraſmus Lutheriz*
*Lutherus Eraſmizat.* — — P. 319 ſq:
*nonnulla Eraſmus, a Catholicorum Bibli*
*omnibus eradenda, quibus pios tanto ve*
*tius offendit, quanto indignius Deiparae*
*rem impetere, & haud obſcure viola*
*dubitauit. Nonnulla etiam edidit Bibl*
*noſtra non indigna.* etc.

DIONYSIVS AREOPAGITA, p. 3
Non videtur denegare calculum ii
*Epiſtolam ad Paulum de Pulchritudine,*
*ſtate, Sanctitateque Deiparae*, ſub Di
nomine circumlatam, pro genuina h
Alii aliter, & recte quidem, iudican

DIONYSIVS EXIGVVS, p. 336 ſq.
cognomento quidem *exiguus, ſed d*
*et ſanctitate maximus.*

DIONYSIVS PETAVIVS, p. 338 ſq.
(*vbi Rhetoricam maximo omnium o*
*concurſu profeſſus fuerat) ſacras littera*
*pretabatur, vir in recentiori aeuo omni*
*tura veteranus.* Edidit *Paraphraſin*
*Magnificat, Graecis verſibus expreſſam*
*Latina interpretatione.* Pariſ. 1637.

EPI

REM SYRVS, p. 363 ſq.
HANIVS, p. 364.
CIVS PVTEANVS, *magni Lipſii in* *anienſi cathedra ſucceſſor*, p. 367 ſq.
uſ. BERNARDVS BAVHVSIVS.
BIVS EMISSENVS, p. 371 ſq.
HYMIVS ZIGABENVS, p. 374 ſq.
RICVS MORELLVS, p. 381 ſq.
udantur eius *Graeca Carmina in honorem* *iparae*, quae Bibliothecae Patrum Pari- nſi inſerta.
X OSIVS, p. 382 ſq. Edidit *Acade-* *Marianae, ab eo Bergomi reſtitutae anno* 8 *Auſpicia, Primordia et Progreſſus.*
INANDVS I, Imperator, p. 386. Pro- ganit *de Imagine B. Virginis in Numis-* *Vngarico neceſſario apponenda*, *Decreta* . Poſonii 1550 et 1557.
INANDVS II, Imperator, p. 386 ſq. ipſit ad Vrbanum VIII *Pro Conceptione* *iſſima Deiparae Virginis Epiſtolam unam*, tate, Marraccio iudice, plane Auſtriaca iſſimam.
INANDVS III, Imperator, p. 387. mplo piisſimi parentis, Ferdinandi II,“ ſit ad Vrbanum VIII, Pont. Max.“ *Conceptione Deiparae Virginis Litteras*“ *ne Caeſareas*, cedro cypresſiniſque tabu-“ lis,“

„lis, atque adeo aeternitate digni
„quibus ardenti deſiderio ab eode
„tifice poſtulauit, vt Magna terrae c
„Imperatrix abſque peccati origina
„cula concepta, S. Sedis Apoſtolic
„blico decreto pronunciaretur.

FERDINANDVS VGHELLVS, p.
*Adeo in hiſtoria eccleſiaſtica verſatur,*
*paucos habeat hoc noſtro ſaeculo pares.*

FORTVNATVS SCACCHVS, p.
*Viuebat lumine oculorum orbatus an.*

FRANCISCVS COMBEFISIVS, p.
*Cum ſumma totius Eccleſiae et religi*
*tholicae vtilitate in eruendis e tenebris*
*vindicandis SS. Graecorum Patrum mo*
*tis praeclaram operam poſuit.* Recen
a Marraccio varia, quae e Graeco i
num vertit, Notisque eruditis illuſ

FRANCISCVS LVCAS BVRGE
p. 418 ſq.

FRANCISCVS PETRARCHA, p. 4

FRANCISCVS SVAREZ, p. 441 ſ
*Scholaſticis gigas.* En! gigantem, in
lide doctos vix pro pygmaeo habe

FRANCISCVS TOLETVS, p. 443

FRANCISCVS TVRRIANVS, p. 4

FRONTO DVCAEVS, p. 453.

FVLBERTVS, Carnotenſis Epiſcop

ſq. *Vir tanta ſapientiae atque eruditionis* *ia conſpicuus, vt in hoc vno Gallia Socratem* *l & Platonem habere diceretur.*

IEL BIEL, p. 457 ſq. *Theologus ſui* *pbrii praeſtantiſſimus.*

IEL VASQVEZ, p. 463. Appellatur *riſſimum Soc. Ieſu germen*, eidemque *itur eximia, exquiſita et recondita erudi-* Citius tamen ex ſtercore aurum, quam pſius ſcriptis eiusmodi eruditio eruetur.

AR SCIOPPIVS, p. 469 ſq. Huius norat ineditam *Relationem de ſtatu* *trouerſiae circa immaculatam B. Mariae* *inis Conceptionem.*

GIVS COLVENERIVS, p. 475. lgauit *Kalendarium B. Mariae Virginis*: non *Miracula CCX Confraternitatis VII* *um Mariae*, *vna cum Ortu et Progreſſu* *em Confraternitatis.*

GIVS VICELIVS, p. 486.

RDVS VOSSIVS, Praepoſitus Tun- ſis, p. 492 ſq. *Fidelis eccleſiaſticae anti-* *tis tutor, ac de SS. Patribus optime meritus.*

ANVS, CPolitanus Patriarcha, p. 494 Quantus fuerit Mariolatra, docet, er varia ſcripta Mariana, a Marraccio nſita, *Venerandae Zonae ſanctiſſimae* *rae Encomium.*

GIL-

Digitized by Google

GILBERTVS GENEBRARDVS, p.
GREGORIVS NAZIANZENVS, p.
GREGORIVS NEOCAESARIENS
508 ſqq.
GREGORIVS NYSSENVS, p. 511
GVILIELMVS PARVVS, Gallus,
ſq. Interpretatus eſt *Canticum Can*
*Salomonis de Intacta Virgine et eius La*
HAYMO HALBERSTADIENSIS,
HERIBERTVS ROSWEYDVS, p.
HERMANNVS CONTRACTVS, p.
*In ſaecularibus litteris omnium Doctor*
*temporis doctiſſimus.*
HIEREMIAS DREXELIVS, p. 577.
HIERONYMVS, p. 590 ſqq.
HIERONYMVS VIDA, p. 593 ſq.
*liana maieſtas* eius Carminibus trib
HONORATVS NICQVET, p
Scripſit *Iconologiam Marianam, ſeu In*
*de Imaginibus ſanctisſimae Virginis, & H*
*iisdem Imaginibus ab Eccleſia pra*
*Libris III.*
HVGO de S. VICTORE, p. 611 ſq. E
*Theologorum apex*, et *Euangelicae perfe*
*ac Angelicae puritatis viuum nitidumq*
*culum.*
IACOBVS GAFFARELLVS, p. 628
dantur eius *Mariales Gemitus*. Pariſ. 16

)BVS GRETSERVS, p. 629 ſq.

)BVS PHILIPPVS THOMASINVS, 638 ſq.

)BVS PONTANVS, p. 639.

IBVS SANNAZARIVS, p. 643 ſq. *illuſtrandam ſacroſanctam Chriſtianorum ... feliciſſimo ſidere natus.* Viginti et ...us annorum laboribus edidit Carmine ...oico Virgiliano *De Partu B. Mariae Vir... Libb. III.* Venet. ap. Aldum. 1535. ...d. 1537. 8.

IBVS WIMPHELINGIVS, p. 647 ſq.

'S LERNVTIVS, p. 649 ſq. *Magni ... Iuſti Lipſii, Galliae Germaniaeque lu... ...nis Academias, indiuiduus comes.*

ITIVS MARTYR, p. 651 ſq.

HIMVS PERIONIVS, p. 660. *Latinae ...uentiae Tullianae reſtitutor.*

NES BAPTISTA GRAMAYE, p. 677. ...niſſimorum Belgii Principum, Alberti ...abellae, Hiſtoriographus.

NES BAPTISTA MARINVS, p. 682 *Vir feliciſſimi ingenii, atque inter Itali... ...ui ſaeculi poetas facile princeps, licet natu... ...utens donis, in poſteritatis ruinam, ſuique ...nis, Muſarumque ignominiam ſempiternam ... Etruſco carmine euulgauerit, a Sacra ...ana Indicis Congregatione iure meritoque ...ripta, plura tamen etiam publicauit, fideli* popule

Digitized by Google

*populo iucunde proficua, ſibique et Chri*
*Muſis haud parum honoris ac laudis al*
Poemata eius Sacra edita Romae. 16
IOANNES BOCHIVS, p. 694 ſq. A
*poëtica facultate excellens, vt alter Be*
*Maro ab aliquibus fuerit nominatus.*
IOANNES CHRYSOSTOMVS, p. 70
Huius ſcripta genuina a ſuppoſiti
accurate ſatis diſtinguit.
IOANNES COCHLEVS, p. 709.
IOANNES DAMASCENVS, p. 712
IOANNES DVNS, p. 717 ſq.
IOANNES ECCIVS, p. 719 ſq.
*prope ſuo ſaeculo catholicae fidei aduer*
*iberum aſſertor, haereticorumque omni*
*nuus impugnator.* Erras, Marracci!
neqve vnicus fuit: plures enim
dementiae ſunt progreſſi; neque ſi
impugnator, ſed leuis potius, imo l
mae armaturae miles, argumenti
quam ficulneis et ſtramineis ve
impugnans.
IOANNES EVSEBIVS NIERE
GIVS, p. 722 ſq.
IOANNES FERVS, p. 725.
IOANNES FISCHERVS, Epiſcop
ſenſis, p. 725 ſq.
IOANNES FRANCISCVS P
p. 727 ſq.

NES GEOMETRA, p. 730 ſq.
NES GERSON, p. 732 ſq. *Caroli Galliae Regis, ad Conſtantienſe Concilium us.*
NES de INDAGINE, p. 735 ſq. *Ob um multitudinem, quos ſcribendo compo- (numerantur enim a Petreio* 400, *& lius) iure optimo mirandus.*
NES HAILGRINVS, Gallus. p. 736 Edidit *De Laudibus Virginis Matris, & li Filii ſuper Canticum Canticorum Salo- u Librum.* Pariſ. 1521. Summam ope- anc dedit: *Continet hoc Canticum Ma- & Filii, B. ſcilicet Virginis, & Domini Chriſti, applauſum iucundum & mutuum: nim applaudit Mater Filio, hic Filius iu- tur in Matre: hic Matris priuilegia de- Filius: hic excellentium Filii deſcribit . Loquuntur autem in hoc Cantico qua- perſonae, videlicet Mater & Filius, & li, qui Filio aſſiſtunt & Domino, & Ado- tulae Virginis; quae tanquam ſuae Do- aſſiſtunt Virgini.* Nimio erga Mariam catum amore, Canticum Salomo- interpretatum eſſe Hailgrinum, que verum eius ſenſum videre non ſſe, facile apparet.
NES LVDOVICVS VIVES, p. 752.

IO. MATTHAEVS CARYOPHILV
760 ſq.
IO. MEVRSIVS, p. 763.
IO. PICVS, Carthuſianus, a Miran
diuerſus, p. 778 ſq. Hic quoque C
*Canticorum* de Maria eſt interpretat
IO. PICVS, Pariſienſis Eccleſiae C
cus, p. 779.
IO. PINEDA, p. 780.
IO. SAMBVCVS, p. 789.
IO. TAVLERVS, p. 797.
IO. TRITHEMIVS, p. 800.
IO. WOWERIVS, p. 807 ſq. Perti
ad Lipſianae Mariolatriae defenſo
IODOCVS BADIVS ASCENSIV
810 ſq.
IODOCVS a DVDINCK, p. 813.
ex Valer. Andreae Bibl. Belg. ob
quod ſcripſerit *Synopſin Bibliothecae*
*nae*. Colon. 1643. 8; ſimulque dol
nunquam eam viderit.
ISIDORVS CLARIVS, p. 830.
IVLIVS CAESAR SCALIGER, p.8
*aeui Ariſtoteles*. Laudatur ob *Car*
honorem Mariae elaborata.
IVSTVS LIPSIVS, p. 842 ſqq. S
Mariae cultoribus accenſetur, add
ſine documentis haud obſcuris. C
807 ſq.

TVS RYCQVIVS, p. 847.

§. V.

Ex Parte ſecunda commemorari meren-
lerique non tam ob ſuperſtitioſum Ma-
ultum ſcriptis declaratum, quam alia
a in litteras merita,

ENTIVS BEYERLINCK, p. 13.
ream effigiem, qua fuerat ab Archi-
ce, Alberto, donatus, ad Mariae ſtatuam
Cathedrali Antverpienſi teſtamento ſu-
ndi iusſit.

ENTIVS PIGNORIVS, p. 20. *Peni-
iy antiquitatis non minus certus, quam cu-
us indagator.*

ENTIVS SVRIVS, Carthuſianus,
ia Lubecenſis, p. 23 ſqq. *Vir ſempiter-
memoria dignisſimus, & de Chriſtiana Repu-
ſuis lucubrationibus optime meritus, quem
V. Pontifex Maximus, Sanctisſimus Chri-
ti orbis Praeſul, ob pium inſignemque la-
m, in probatis Sanctorum Hiſtoriis colli-
lis generoſe ſuſceptum, debitis in Domino
ibus commendauit; inter alia multa, ad
eſiae Catholicae vtilitatem, ſuaeque me-
e aeternum decus euigilata, tranſtulit e
anico in Latinum ſermonem Ioannis Tau-
de praecipuis Deiparae feſtiuitatibus Ser-
es 6 — — — Ad ſuperos feliciter euo-*



Digitized by Google

*lauit*, *Sanctorum*, *quorum Hiſtorias orbi*
*ſtiano commendauerat*, *conſortio ſocian*
23 *Mai. anno partus Virginei* 1578. *a*
Alii aliter, & recte quidem, iudican
LEO ALLATIVS, p. 27.
LVCAS HOLSTENIVS, p. 42 ſq.
dicitur *patria Aburgenſis*, pro *Hambur*
recte *Vir ad ſtudia natus*.
LVCAS WADDINGVS, p. 45 ſq.
MARCVS ANTONIVS MVRETV
78 ſq. *Aeui ſui quaſi alter Tullius et T*
MARCVS ANTONIVS SABELLI
p. 79.
MARTINVS AZPILCVETA, p. 9
MARTINVS BECANVS, Ieſuita,
*Caluino-maſtix & Caluiniſtarum ma*
MARTINVS DELRIO, p. 94. Et h
ticum Salomoneum de Maria expo
*MAXIMILIANVS SANDAEVS*, p
122. Hic maximis Mariae admira
eſt accenſendus, quod comproba
libri, qui vocantur: *Auiarium Ma*
*Maria Flos myſticus: Maria Patrona:*
*Gemma myſtica: Maria Luna myſtica*
*lus de modo dedicandi ſe Deiparae in*
*pium: Maria Sol myſticus: Maria M*
*myſticus: Maria Pacificatrix mundi:*
*Aquila myſtica: Maria Magnes, & M*
*ſmus Marianus: Maria Fortuna Chr*

m: *Maria Iris : Maria Stella : Maria hae-*
*ſium inimica : Maria Nix myſtica : Maria*
*rpurata*, etc.
IAEL *IOANNES VIMBODINVS*, p.
5. Conſcripſit *Diſſertationem Sacrobi-*
*icam de Cingulo Deiparae* , *Dertonenſibus*
*litus dato*, *ibique culto.*
ILAVS *LYRANVS* , p. 171. *Genere*
*dem Iudaeus*(3), *ſed doctrina*, *pietate*, *ac*
*gione adeo excellens*, *vt non arrogato* , *ſed*
*itis ſui conueniente titulo*; *doctor veneran-*
, *planus & vtilis ſit vocitatus.*
ENES, p. 194 ſq. *Vir a pietatis norma*
*lacitis Eccleſiae in multis delirus.*
IDVS, p. 195 ſq. *Philoſophus*, *Rhetor*,
*nomus*, *Poëta et Theologus nulli ſuo tem-*
*ſecundus.*
VS DIACONVS, p. 208 ſq. *Propter*
*ntiam atque eruditionem egregiam vir*
*aetate magnus.*
VS SHERLOGVS, p. 216 ſqq. Can-
Canticorum de Maria interpres.
VS ABAELARDVS, p. 220 ſq.
VS ARETINVS, p. 224. *Vir* , *licet*
*antisſimae linguae vitio infectus* , *felici*
*ns foecundisſimaque ingenii vi*, *atque elo-*
*uia pollens.* Conſcripſit *De Vita glorio-*
 *ſiſſimae*

tur Marraccius. Lyra enim non fuit Iudae-
Vid. quae dicta ſunt ſupra pag. 215 ſq.

*ſiſſimae Dei Matris Libros III*, qui c
emendatique ſub anagrammatico
*Etiri* nomine Venet. 1628. prodier

PETRVS BERVLLVS, p. 227 ſq. C
*gationis Oratorii Domini noſtri IEſu Ch*
*Gallia fundator.*

PETRVS CARBO, Carthuſianus, p.
Scripſit *Ad 3 Capitis Geneſeos locum: Ip*
*conteret caput tuum, de B. Virgine Com*
*riolum.*

PETRVS CRINITVS, p. 242. *Po*
*temporis praecipuus.*

PETRVS DORLANDVS, Carthuſian
245 ſq. Inter varia eius ſcripta Mar
duplex *Pſalterium B. Virginis*, maius et

PETRVS GALATINVS, p. 248.

PETRVS LOMBARDVS, p. 256 ſq. T
*gorum ſuo tempore apex.*

PETRVS MORELLIVS, p. 263 ſq. G
*rum Patrum doctiſſimus et fideliſſimus in*

PETRVS NANNIVS, p. 264.

PETRVS RIBADENEIRA, p. 272 ſq.

---

(4) Cum הוא in genere maſculino legant bo
tae exemplaria codicis Ebraei tantum non
mirari conuenit, ab homine, qui trium lin
(adeoque ſine dubio etiam Ebraeae) periti
Marraccio dicitur, de Maria fuiſſe praed
quod ſoli Redemtori adſcribendum. Sed q
faciunt mancipia Mariana?

RVS VARONA de VALDIVIELSO, ſpanus, Franciſcanus, edidit, praeter alia ariana, *In Pſal. LXXXVI Interpretationem Virgini, eiusque Immaculatae Conceptioni aptatam.* Salmantic. 1606. 4. Mira ae interpretatio huius Pſalmi, in quo ne ꝓ quidem de Maria legitur. Et tamen lauit mancipium hoc Marianum, ſe ginem in eo inueniſſe.

IPPVS BEROALDVS, p. 287. *Vir ilus et lectionis pene infinitae.*

IPPVS CHIFFLETIVS, p. 288 ſq.

IPPVS FERRARIVS, Italus, Ordinis uorum B. M. Virginis, p. 291 ſq. Scripſit *Annulo Pronuba Deiparae Virginis, quo Peini ſingulari Coelitum beneficio iure glorian-, Paraeneſin.*

IPPVS de GREVE, Cancellarius Pariſis, p. 292 ſq. Elaborauit *De Beata gine Throno, Soli et Lunae comparata, ſuper d Pſalmi* 88: *Thronus eius ſicut Sol in conu meo, et ſicut Luna perfecta &c. Sermo-*, qui cum aliis eius Sermonibus, quos *ios* vocare non dubitat Marraccius, uſus Brixiae. 1600.

IPPVS ab HARVENG, Belga, Ordinis emonſtratenſis, p. 293 ſq. Inter ſcripta s Mariana ſunt *De Laudibus B. Virginis*

*ſuper Cantica Canticorum Libri VI.* 1621. fol.

PHOTIVS, p. 301 ſq. *Incredibilis le*[illegible] *acris iudicii auctor.*

PLACIDVS NIGIDIVS, Siculus, p. Scripſit, praeter Mariana alia, *In Canticorum de B. Virgine Expoſitionem* 1616. 4.

PLACIDVS PADIGLIA, Neapoli p. 306. Auctor eſt libri, cui ti *Imago pulcherrimi vultus Mariae V Matris Dei, depicta a Spiritu Sancto in Canticis, et decem Diſcurſibus praedic explicata.* Rom. 1624. 4.

RABANVS MAVRVS, p. 315 ſq. minus recte *Rabbanus* a nonnullis v hic inter alia obſeruatur.

RAPHAEL VOLATERRANVS, p. *Graeci ſermonis in primis peritus.* inuenit in Bibliotheca Mariana, quia alterumve *Ioannis Damasceni* atque *A Cretenſis* ſcriptum de Maria Latine v

RAYMVNDVS LVLLVS, p. 321 ſq. *quadam ſcientiae peregrinitate memora*

ROBERTVS BELLARMINVS, p. Refert, eius opera nuncupari *contr ſaeculi haereſes primarium antidotum, que & antemurale domus Dei.* Sed f

Digitized by Google

one Marracci! Robur enim, quod Rober-
tuo ineſſe putas, eſt nullum. Bellum,
ma & minae, quibus Bellarminus tuus
rodire videtur, neminem, vera doctrina
nbutum, hodie terrent. Ipſe potius pro-
achus tuus dudum eſt debellatus, et
ermis factus. Quis ergo commouebitur,
uicquid etiam ſcripta eius minari credis?
VLPVS LANGIVS, p. 340 ſq. *Vir
genii et eloquentiae ſingularis, omnibusque
tibus et ſcientiis exornatus.*
VIDA, p. 343 ſq. *Sexum ſuperans ingenio.*
FINVS FACHINVS, Italus, Minorita.
didit opus, inſcriptum: *Maria Refugium
catorum.* Florent. 1586.
ERTVS LYMPVRGENSIS, Benedicti-
s, p. 346. Scripſit *Super Cantica Canti-
um in laudem Sanctiſſimae Dei Genitricis
s perpulchrum, libris IV.*
ERTVS TVITIENSIS, Benedictinus,
346 ſq. Euulgauit *Super Cantica Canti-
rum de Laudibus B. Virginis Libros VII.*
ntverp. 1565.
ASTIANVS TITIO, alias BRANT,
gentinenſis, I.V.D. p. 356 ſq. Inter alia
riana ſcripſit *In laudem Virginis AEni-
ata Veteris Teſtamenti.*
ON STARAVOLSCIVS, Polonus, p.
70 ſq. Edidit *Veſtem Marianam, ſeu Ora-*

*tionem ſacram Reginae Coeli Habitum,*
*Scapulare dictum, deſcribentem.* Rom.

SIXTVS SENENSIS, p. 374.
THEODORVS ABVCARAS, p. 389
THEODORVS STVDITES, p. 392
THEOPHILVS RAYNAVDVS, p. 3

Edidit *Nomenclatorem Marianum*, *Di*
*Mariana*, etc.

THOMAS AQVINAS, p. 400 ſq.
THOMAS CAMPANELLA, p. 40

*Portentoſi ingenii vir, ac rerum nouar*
*omnibus fere ſcientiis excogitator.*

THOMAS de KEMPIS, p. 404 ſq.
TORQVATVS TASSVS, p. 423 ſq.

*rum Poëtarum facile princeps; me*
*Charitum, medulla Muſarum, flos ingeni*
*qui heroicam dignitatem, quae in H*
*primum, deinde in Virgilio deſiiſſe vide*
*noua diſciplina, omnium gentium plauſu*
*ſtituit, vt in ſuis Elogiis loquitur Capa*
*inter alia laudatiſſima Poëmata, quibus*
*omnes ingenuos Parnaſſi cultores aetern*
*nominis memoriam comparauit, edid*
*Lacrymis Mariae Poëma Heroicum.* Luc

VINCENTIVS BELLOVACENSIS, p

VINCENTIVS GILIBERTVS, Italus, T
tinus, p. 435. Edidit *Ciuitatis Dei Tom*
*h. e. De B. Virginis Myſteriis et Laudibu*
*ciones LXV in Pſalm. XLVII: Magnus*

Digitized by Google

u, etc. Venet. 1616. 4. Pariſ. 1622; nec
m *Piam Connexionem Paſſionis Ieſu et Ma-
ae*. Neap. 1635.

CENTIVS NAVARRO, Ieſuita, Hiſpa-
s, p. 439. Conſcripſit *Theologiam Marianam*.

LAFRIDVS STRABO, p. 445 ſq. *Vir
ctus & ſapiens, & litterarum ſcientia ante
ios illuſtris.*

A IACOB, AEthiopiae Rex, qui et Con-
antinus vocatur, vir ſuo ſaeculo doctus,
mpoſuit AEthiopica lingua *In Honorem
Virg. Mariae Carmina varia et Officium*,
uod *AEthiopes quotidie pia deuotione reci-
ant*. Vixit circa ann. Domini 1433. Haec
arraccius pag. 451.

es non nomino. Adducti enim ſatis ſu-
ue docebunt, quod, vti Maria illuſtres
dam nacta eſt ſcriptores atque praeco-
ita reperiantur etiam, qui Mariam ma-
affecerunt honore, quam ipſa deſidera-
Sane ea fuit humilitatis laude conſpi-
Virgo, vt ſi ſuperſtes vidiſſet *Biblia Ma-
Pſalteria Mariana, Cantica Mariana*, &
us generis ſcripta alia, quae a quibusdam
fficiis (nonnulli enim ſaniorem fouent
aria ſententiam) tanquam κειμήλια aſ-
antur, nunquam ea probaſſet, ſed ipſa
us fuiſſet abominata.

§. VI.

Digitized by Google

## §. VI.

Apage igitur nimiam erga Maria
tatem, cum detrimento pietatis, Maria
debitae, coniunctam! Rectius ſenſeru
terum Chriſtianorum haud pauci, qu
Mariae memoriam decenter etiam co
labor tamen eorum in Mariae & Filii & I
ni cultu caſte magis ac integre verſa
Euincet hoc ſolemnis

de laudanda veterum Chriſtianor
patientem Mariae Filium, Lib
torem O. M., Pietate

Oratio, die craſtino Numinis auſpiciis h
da. Oratoris publici partes ſuſtinebit
clarae ſpei iuuenis, multisque virtutu
namentis conſpicuus, & idcirco laude
vulgari ornandus,

IOANNES ANDREAS KELL

Lubecenſis,

qui, editis, tum aliis, tum haud ita p
diſputatorio, ſpeciminibus, diligentiae

documentis, iter ad Academiam Wit-
ergenſem meditans, officinae litterariae
ae, in qua per annos complures ita for-
is, vt non illotis, quod aiunt, manibus a
i diſcedat, laudabiliter dicet vale, ſimul-
DOMINIS, MAECENATIBVS, PA-
NIS, FAVTORIBVS, AMICIS decla-
pietatem. Vti vero laudanda eſt iuue-
ptimi contentio, ita etiam perhonorifi-
MAGNIFICORVM DNN. CONSV-
I, Patriae Patrum exoptatiſſimorum, per-
is DN. PRAEPOSITI, generoſiſſ.
DECANI, ſumme reu. atque excellen-
DN. SVPERINTENDENTIS, nobiliſſ.
ltiſſ. & experientiſſ. DNN. SYNDICI
DOCTORVM, admodum reuer. &
lariſſ. DNN. SENIORIS, PASTORVM
MMYSTARVM, nobilisſ. generoſ. pru-
ſſ. & ampliſſ. DNN. SENATORVM,
TONOTARII ac SECRETARIORVM,
omnium laudanda erga Saluatorem
ntem pietate inſignium, praeſentiam
tamus ſperamusque, pro ſummo hoc
fauore pietatis inſtrumenta
adornaturi.

Lubecae d. X. Febr. A. MDCCXXIII.

XI.

# XI.

## RARISSIMI CODICIS BIBLIORVM

LINGVA SAXONIAE INFERIORIS

*HALBERSTAD. M DXXII.*

EVVLGATORVM,

*NOTITIA.*

§. I.

CUm longe rariſſimum codicem cum, de quo nunc agere animu pauci poſſideant, pauciores legant ciſſimi inde nonnihil, quod vſui haud ne nulli eſſe queat, eruere ſtudeant, eu recenſebo, vt non hiſtoricae ſolum no ſed exegeticae etiam vtilitatis rationem beam. Titulus, omni ſplendore caren *Biblia dudeſch, dat erſte deel,* ſimiliqu do in Parte ſecunda: *Biblia dudeſch, da der deel.* Quicquid autem ſplendoris titulo, iſtud in charta & typis, pro illius poris conditione perelegantibus, repe Satis quoque nitidae ſunt figurae, ligi cet inciſae, quibus copioſe ornatum hoc Biblicum, cuius epilogus, nonnulla i

ac inſeruientia docens, ita habet: *Hyr*
*ſick dat Boek der heymeliken openbaringe*
*Johannis des Apoſtolen vnd Euangeliſter.*
*t ock geendet wert vnd beſloten duth hoch-*
*te vnd koſtlyke werck der gantzen hylligen*
*, genomet de Bibel. vor alle andere dude-*
*beln lutterer vnd klarer na rechtem wa-*
*deſchem vnd ſesſiſcher ſprake. myt groten*
*gen dem latiniſchen text gerechtuerdiget.*
*chedelik punctert. mit ouerſchriften by*
*yſten deel der Capittel vnd pſalmen oren*
*vnd orſake bewyſen vnd antogen. vnd*
*uren de hyſtorien bedudende. Gedrucket*
*endet in der ſtad Halberſtad Na der ge-*
*riſti veſteyn hundert vnde twe vnde twyn-*
*r* (1) *up den VIII dach Julij. Hyr*
*wy loff ſeggen vnd dancken der vngheſcha-*
*egbryplyken vnnd aller hylgeſten dreſol-*
*gode dem vader. vnd dem ſone. vnd*
*gen geyſte. de daer ys. de dar was vnde*
*r tho kunfftich ſyn wert dem ſy ere vnde*
*wicheit Amen.* Auctor huius Biblio-
erſionis eſt ignotus: nusquam enim
ſuum prodidit. Prodidit tamen reli-
, quod ſcilicet fuerit ſacris Romanis
. Patet hoc vel ex ſola proteuange-
lii

(1) igitur MDXXII pro MDXXIII in mea de Anno coronato ad Pſ. LXV. 12 Commentat. pag. 2.

Digitized by Google

Iii Gen. III. 15 interpretatione, in qua, ex
ſiorum Pontificiorum mente, redem
opus non mulieris ſemini, ſed ipſi mulie
ſcribitur. Sic enim laetiſſimum hoc n
vm eſt expreſſum : *Vientſchop ſette ik*
*ſchen dy deme wyue, vnd vnder dynen ſame*
*oren ſamen. Se wert treden dyn houet,*
*werſt wedder ſyn orem treden.* Pentate
*HIERONYMI Praefatio* eſt praefixa.
ceps Libris & Capitibus praemiſſa ſunt
*maria*, praecipua eorundem contenta b
ter indicantia. Notatu ea in primis ſu
gna, quae Pſalmi habent ; nam iis ad h
riam Dauidicam ſimul reſpicitur. E. g.
*Do Saul Godes gebot brack, do ſande he S*
*dat he wigede Dauid ôm to einem konin*
*dat geſchach, do toch de hillige geyſt v*
*Vnd do man Dauid ſette vp des rykes ſ*
*bethlehem, do makede he düſſen erſten pſ*
*wo god de rechtferdigen vnd guden ledet,*
*wege vnd ſyne gebot holden, vnd wo he de*
*de ôn vorlaten werden vorledet.* Pſalm. II
*ſen pſalm makede David, do he ſtriden ſ*
*wedder Amalech vnd wedder de Philiſt*
*heyden.* Pſalm. III : *Düſſen pſalmen m*
*Dauid, do he weeck vth der ſtad vor den*
*ſichte ſynes ſones Abſolons*, & ſic in reli
Libri Biblici in hoc codice ita ſunt ord

rs I Pentateuchum; Libros Ioſuae, Iudi-
n, Ruth, Regum, Chronicorum, Esdrae,
niae, Tobiae, Judith, Eſther, Job &
ios complectatur. Pars II vero Prouer-
alomonis, Eccleſiaſten, Canticum, Li-
Sapientiae, Eccleſiaſticum, Prophetas
es & minores, Libros duos Maccabaeo-
nec non Libros N. T. (in quibus Acta
olorum poſt Epiſtolam ad Ebraeos de-
leguntur) exhibeat. Diuiſio libro-
n capita adeſt: diuiſio autem capitum
mmata eſt omiſſa.

§. II.

Lingua, qua conſcriptus noſter codex
us, quoniam in Epilogo, paulo ante
cto, praedicatur tanquam vere & pure
nica, eius ſpecimen aliquod ſiſtere
non erit ingratum iis, qui, qua ratio-
b initium ſaeculi XVI quidam Saxo-
inferioris populi ſint locuti, cognoſce-
iunt. Dabo autem Caput LIII Eſaiae,
huic tempori, quo optimi Liberatoris
tus meditamur, erit congruum. Sic
n Germanicam inferioris Saxoniae lin-
eſt translatum: „Sü myn Knecht
w vorſtan; vnd he ſchal werden vor-
vnd vpgehonen weſen. Alſe ouer
wunderen vele lüde, alſo ſcal he ſun-
re weſen, vnder den mannen, vnd

"ſyne geſtaltenıſſe vnder der mynſchen
"dere. Duſſe ſchal vele heyden beſpre
"vnd ouer öm ſcholen de koning
"mund holden. Wente de dar nich
"tellet ys van öm, de ſcholen ſeen, vnd
"nicht horden, ſcholen anſchouwen.
"löuede vnſem hörende, vnd des heren
"weme ys he geopenbaret, vnd he ſch
"komen alſe ein ryſs vor öhm, vnd al
"wortel vth dorſtigem ertryke, öm ys
"geſtalteniſſe noch ſchonheit, vnd wy
"öhn, vnd dat was nein anſchouwent,
"begerden ön vorſmadet, vnd den all
"ſmadeſten der manne, einen man d
"dage vnd wetende krankheit. Vn
"angeſichte was alſe vorborgen vnd
"ſmadet, hyrby ſo achteden wy öhn
"Vorwar he hefft vnſe krankheit ge
"vnd vnſe wedage droch he ſülüen, v
"achteden ön alſe einen vthſeteſchen
"geslagen van gode vnd vorneddert.
"he ys gewundet vmme vnſe boſheit
"ys vortreden vmme vnſe ſunde, de le
"ſes fredes ys vp öm, mit ſynen to
"lichamme ſynt wy geneſen. Wy tw
"alle alſe ſchape, iowelik ys affgekert
"nen wech, vnd de here lede yn öhn
"aller miſſedat. he ys geoppert, wente h
"de dat, vnd he dede nicht vp ſynen

ſchal ön leyden alſe ein ſchaep tho dem"
vnd he ſchal ſwygen alſe ein lam vor"
gennen de dat ſcheert, vnd he ſchal"
munt nicht vp doen, he ys wech ge-"
n van den angſte vnd van dem ordele,"
hal ſyne telynge vortellen, wente he"
geſneden van dem lande der leuendi-"
Vmme mynes volckes miſſedaet ſo"
ick ön. Vnd he ſchal de boſen ge-"
or ein graff, vnd de ryken vor ſynen"
darumme dat he nein quaet dede, noch"
chniſſe yn ſynem munde was, vnd"
e wolde ön towryuen yn der krank-"
So he ſyne ſele ſettede vor de ſunde"
t he ſeen ein lanckwardende ſamen,"
des heren wille ſchal yn ſyner hant"
n geſchikt, vmme dat ſyne ſele gear-"
hefft, ſo ſcal he ſeen. Jn ſyner kunſt"
de ſülue rechtuerdige vele myner"
te recht maken, vnd öre boſsheit"
e dragen. Hyrumme ſchal ick öme"
de delen vnd der ſtarcken roue ſchal"
n, vmme dat he ſyne ſele leuerde"
doet, vnd dat he mit den miſdedi-"
achtet was, vnd dat he veler lüde"
droch, vnd vor de ouertreders bath"

§. III.

Etſi vero allatum ſpecimen oſt
quod in hac Bibliorum verſione non
accurate ſemper ſint expreſſa : imo e
permultis appareat, quod interpres ſibi
duxerit religioni interdum nonnulla a
contrahere, mutare, plane omittere;
ea tamen paſſim, quae obſeruari mer
quoniam nonnullas voces in verſione L
ri, & aliis recentioribus Bibliis Germ
occurrentes, ſi non clariſſime exponun
quo tamen modo illuſtrant. Patebit
locis ſtatim ſubiungendis, ſi non om
ſaltem plerisque. Quasdam enim in
tationes curioſas magis, quam ſolida
non diffiteor.

Gen. VI. 9. Bibl. Luth: *Ohne Wandel*
Halberſtad: *Vullenkomen.* Vox
apud Germanos eam quoque habe
ficationem, vt *vitium* ac *defectum* de

Gen. XXIV. 53. B.L: *Güldene Kleinod*
*Gülden geuethe.* Non male. Nam i
legitur כְּלֵי זָהָב.

Gen. XXV. 28. B. L: *Von ſeinem Wey*
B.H: *Van ſyner iacht.*

Gen. XXVI. 10. B.L: *Und ſollt von de*
*eſſen.* B. H: *Gy ſcholt de oldeſten d*
*ſchole gy eten.*

XXX. 11. B.L: *Da ſprach Lea: Rûſtig, hieſs ihn Gad.* B.H: *Vnd Lya ſede ſulilyken. Hijr vmme nante he ſynen namen* Praeferendum hic eſſe vocabulum *ſtig*, a LVTHERO vſurpatum, oſtendi ra p. 226 ſq.

XXXII. 15. B.L: *Zehen Farren.* B.H: *intich oſſen.* Priorem numerum habet ex Ebraeus.

XXXIV. 25. B.L: *Gingen in die Stadt ſiglich.* B.H: *Gingen in de borch trûwe-* Codex Ebraeus בֶּטַח. SEB. MIDIVS, nec non IVNIVS et TRE-LLIVS: *ſecure.* Vulgatus: *confidenter.* adeo incongrue itaque h. l. expreſſit rpres noſter, quam Phil. I. 14, vbi verba *σσοτέρως τολμᾶν*, quae LVTHERVS it: *deſto thûrſtiger geworden ſind*, redit: *ouerflödiger dörſten.*

XXXVI. 12. B.L: *Kebsweib.* B.H: *Mede wyff.*

XXXVIII. 24. B.L: *Schnur.* B.H: *Soner frowe.*

I. 14. **B. L:** ***Mit allerley Frönen. B. H: harden werken.***

XXI. 22. B.L: *Teidings-Leute.* B.H: *körer.*

XXVIII. 3. B.L: *Daſs ſie Aaron kleider hen zu ſeiner Weihe.* B.H: *Dat ſe maken*



Digitized by Google

*kleyder Aaron in dem he my gehylget*
Non male ſic. *Weihe* enim deſcend
antiqua radice Francica *wih*, ſacer;
*wihen*, conſecrare.

Exod. XXIX. 24. B. L: *Webe es dem*
B. H: *Vp heuende vor dem heren.*
*Heben* & *Weben*, de ſacrificiis vſurp
eleganter exponit LVTHERVS in
Margin. ad Exod. XXXV. 22.

Lev. XI. 36. B. L: *Doch die Brûnne und*
*und Teiche ſind rein.* B. H: *Auer de*
*vnd de cziſterne vnd alle ſaminge der*
*wert reine.*

Lev. XVI. 29. B. L: *Euren Leib caſteyen.*
*Pynigen juwe ſele.* Conf. quae ad h.
ſeruaui ſupra pag. 185.

Lev. XIX. 28. B. L: *Buchſtaben pfetzen.*
*Figuren maken.*

Lev. XXVII. 25. B. L: *Würderung.*
*Achtinghe.*

Num. XXXII. 24. B. L: *Hürden.* B. H:

Ruth. II. 1. B. L. *Weidlicher Mann.*
*Mechtich vnd ryke mynſche.* Conf.
pag. 228.

1. Sam. II. 2. B. L: *Iſt kein Hort, wie unſe*
*iſt.* B. H: *Nemant ys ſtarck alſe vnſe*

1. Sam. XX. 20. B. L: *Als ich zum Sich*
*ſchöſſe.* B. H: *Alſe ick tho eynen tele ſ*

1. Sam. XXI. 13. B. L: *Kollerte unter ihren*

. B.H: *Vel nedder vnder ören henden.*
n ſatis accurate. Vid. B. STADENII
plicat. quarund. Voc. Verſ. Germ. Bibl.
h. p.92. Conf. quae ex Bibliis Lube-
ſibus annotaui ſupra pag. 188.
.V. 24. B.L: *So zauhe dich.* B.H: *So*
*tu an gan den ſtrydt.*
XIII.5. B.L: *Etze.* B.H: *Geue my tho eten.*
.XXIV. 22. B.L: *Schleuffen.* B.H: *Föder.*
VI. 3. B.L: *Halle vor dem Tempel.* B.H:
*huſs an den temple.* Conf. Act. III. 11,
eadem vox legitur. Aliter interpretatus
noſter Io. X. 23. Ibi enim B. L: *Halle*
*monis.* B.H: *Stede dar de bedeſtede was*
*monis.*
VI. 6. B.L: *Trabmen.* B.H: *Balken.*
X. 17. B.L: *Tartſchen.* B.H: *Schylde.*
VIII. 15. B.L: *Nahm er den kolter, und*
*te ihn in Waſſer.* B.H: *Nam he ein nat*
*klaken.* Eſt autem *Kolter* ſtragulae
us. De origine vocis vid. STADE-
S l. c. p. 93.
XXI. 7. B. L: *Hayn - Götzen.* B. H:
*od des busſches.*
n. XVII. 3. B.L: *Ein Laib Brots.* B.H:
*n koken brodes.*
on. XXXII. 15. B. L: *So laſſet euch nun*
*kia nicht auffſetzen.* B.H: *Hyr umme la-*
*w Ezechias nicht bedregen.*

Eſr. VII. 26. B.L: *Der ſoll ſein Urtheil w… that willen haben, es ſey zum Tode, oder … Acht.* B.H: *Ordel ſchal ſyn van öm, e… den dod, effte yn ellende.*

Iob. XXXIX. 10. B.L: *Broche in den Gr…* B.H: *Breke de harde erde.*

Pſalm. XXXIX. 7. B.L: *Schemen.* B.H: …

Pſalm. CII. 7. B.L: *Käutzlein.* B.H: *Nacht…*

Pſalm. CXI. 9. B.L: *Heilig und hehr iſ… Nahme.* B.H: *Hyllich vnd gruwelik ys ſ… me.* LVTHERVS T. VII Ien. Germ. f… *Das Wort terribile heiſſe ich auff Teutſch … das man zu Latein metuendum, reuere… heiſt.* Conf. STADENIVS l. c. p. 7…

Prov. XVII. 9. B.L: *Wer aber die Sache … der macht Fürſten uneins.* B.H: *De ſyne … vorandert, de ſcheidet de vorbunden ſynt.* … verſio poſteriori omnino praeferenda … voce *äfern* iam obſeruaui ſupra pag… quod ſignificet idem ac *repetere.*

Cohel. XII. 6. B.L: *Der Eimer zerläche.* … *De kruken breken.*

Cant. VIII. 9. B.L: *Cedern Bolen.* B.H… *deweren tafelen.*

Eſ. *III.* 9. B.L: *Jhr Weſen hat ſie kein bee… Dat bekennenth öhres angeſichtes ſch… antworden.*

Eſ. X. 16. B.L: *Unter ſeine Fetten die Dar…*

Digitized by Google

n. B.H: *Senden yn ſyne vetten magerheyt.*
I. 9. B.L: *Man wird nirgend letzen.* *B.H:*
*ſchölen nicht ſchaden.*
IX. 6. B.L: *Werden treuge werden.* *B.H:*
*holen vordrögen.*
XVIII. 7. B.L: *Köken die Urteil heraus.*
H: *Se wuſten dat ordel nicht.* Non male.
m in fonte legitur פְּלִילִיָּה פָּקוּ Quae
ba SEB. SCHMIDIVS bene reddidit:
*ubant iudicio.*
XVIII. 25. B.L: *Säet Spelt.* *B.H:* *Seyet*
*k wete.*
XXIV. 14. B.L: *Feldteufel.* *B.H:* *Wylde man.*
B.L: *Kobold.* *B.H:* *Wunderlike dere.*
VIII. 12. B.L: *Der die Lücken verzäunet.*
H: *Ein buwer der thüne.* Aliter Amos
II, vbi verba: *Will ich ihre Lücken ver-*
*nen*, reddita ſunt: *yk werde wedder*
*ven de openinge ſyner muren.*
XIII. 3. *B.L: Kelter.* *B.H: Wynperſe.*
26. B.L: *Kloben.* B.H: *Lymrode vul ſogele.*
I. 9. B.L: *Butten.* B.H: *Stoppelkorne.*
V. 13. B.L: *In die Rappuſe geben.* B.H:
*en yn der vorſtrouvvynghe vorgeues.*
XXXI. 29. B.L: *Heerlinge.* B.H: *Bittere*
*nſſelen.*
XXXVII. 2. *B.L: Ein Laiblein Brots.* *B.H:*
*n koke brodes.*



Digitized by Google

*Ier. XLVIII.* 12. B. L: *Schröter.* B. H: *[...]*
*der lecbelen.*

Thren. *II.* 8. B.L: *Zvvinger.* B.H: *Vor m[...]*

Thren. *IV.* 8. *B.L: Als ein Scheit.* *B.H[...]*
*dat holt.*

Ezech. XVI. 8. *B. L: Da breitete ich m[...]*
*Geren über dich. B.H: Vnd yck hebbe [...]*
*ſtrecket myn kleyd över dy.*

Ezech. XVI. 24. B. L: *Baueteſt du die [...]*
*Kirchen, und machteſt dir Berg-Altar a[...]*
*Gaſſen.* B. H: *Vnd du beſt dy gebuvv[...]*
*horren hus, vnd heſt dy gemaket ein g[...]*
*hus yn allen ſtraten.*

Ezech. *XIX.* 9. B. L: *Und ſtieſſen ihn geb[...]*
*in ein Gatter.* B.H: *Vnd ſanden ôn yn eyn vo[...]*

Ezech. XXIII. 15. B. L: *Bunte Kogel auf [...]*
*Köpffen.* B.H: *Gevarvvede hôde vp ôren h[...]*

Ezech. XXVI. 5. *B.L: Und zu einem We[...]*
*meer, darauf man die Fiſch-Garn auffſp[...]*
*B.H: De vordroginge der nette ſchal v[...]*
*yn dem myddele des meeres.* Vox *[...]*
(vnde *Werder, Warder*, vocabula hod[...]
vſitata) apud antiquos Germanos i[...]
denotauit.

Ezech. XXVII. 26. *B. L: Aber ein Oſ[...]*
*vvird dich mitten auf dem Meer zerbr[...]*
*B. H: De ſuden vvynt hefft dy bedrô[...]*
*dem herten des meeres.* Prior verſio [...]

Digitized by Google

et *Oſtvuind* ; nam in fonte legitur
רוח הקדים.
ı.XXXII. 2. B.L: *Macheſt ſeine Strôme*
m. B.H: *Du vortredeſt ör fleyte.*
XI.20. B.L: *Scherge*. B.H: *De alder ſnodeſte*
. Ita reddidit noſter, ſecutus Vulga-
n,apud quem legitur *viliſſimus*. Rectius
SCATOR : *Geldforderer*. Vox enim
erge proprie *exactorem* ſignificat. Conf.
am STADENIVS l. c. p. 135 ſq.
III. 1. *B. L: Wie denn der Herr um die*
der *Iſrael bulet. B. H: Alſe de here leyf*
*de kyndere van Jſrael.*
VI. 9. B.L: *Ströter*. B.H: *Mordere.*
VII. 14. B. L: *Lôhren auf ihren Lagern.*
H: *Se hulden yn ören Slapkameren.*
VII. 1. B.L: *Jm Anfange, da das Grum-*
*aufgieng*. B.H: *Yn den beginne der vth-*
*tinge des ſpaden regens.*
I. 3. *B. L: Lodder-Aſche. B. H: Vthge-*
*aſſche.*
XIII. 6. B.L: *Schellhengſt*. B.H: *Perd*
*ſnel ys.*
I. 23. B.L: *Das iſt verdolmetſchet*. B.H:
*vvert vthgelecht.*
V. 17. B.L: *Jhr ſolt nicht vvehnen*. B.H:
*ht vvyllet denken.*
. XIII. 28. 29. B.L: *Auſsgetten, auſs-*
*ſen*. B.H: *Leſen vth, vthvvortelen.*

Marc.

Marc. *IX.* 50. B.L: *Das Saltz thum vvird*
*Dat ſolt vngeſolten ys.*

Luc. *I.* 39. B.L: *Maria ging auf das Gebirge*
*lich.* B.H: *Maria ginck aff ſnelliken ove*
*gebergede.*

Luc. *I.* 56. B.L: *Darnach kehrete ſie vvie*
*heim.* B.H: *Vnd ginck do vvedder yn ör*

Luc. VI. 1. B.L: *Auf einen After-Sabbat*
*An dem anderen Sabbath.*

Luc. XI. 8. B.L: *Um ſeines unverſchämten*
*lens vvillen.* B.H: *Vmme ſyne vulbardi*

Io. VIII. 46. B.L: *Einer Sûnde zeihen.*
*Straffen van der Sunde.*

Io. X. 22. B.L: *Kirch-weyhe.* B.H: *Kerkm*

Act. V. 24. B.L: *Wurden ſie über ihnen*
*ten.* B.H: *Se twyuelden van ôn.*

Act. XIX. 12. B.L: *Kôller über die kra*
*hielten.* B.H: *Kledere worden gelecht*
*krancken.*

Act. XXVII. 14. B.L: *Winds braut.* B.
*ſtormende vvynd des meeres.*

1. Cor. XIV. 11. B.L: *Wird mir undeutſc*
B.H: *De vvert my fromde.*

Eph. II. 11. B.L: *Weiland.* B.H: *Eine tyd*

Eph. V. 4. B.L: *Narrenteidinge.* B.H: *Dora*
*rede.*

Eph. VI. 16. B.L: *Des Bôſevvichts.* B.H:
*alderſchalkhaftigeſten.*

I.

Digitized by Google

.VI. 4. B.L: *Seuchtig in Fragen.* B.H: *kummert mit Fragen.*

IX. 4. B.L: *Güldene Geſte.* B.H: *De den emmer.*

XII. 8. B.L: *Baſtarte.* B.H: *Eebrekere,* s violatores. Conſ. quae obſeruaui ra p. 233. 235.

XIV. 17. B.L: *Eine ſcharffe Hippen.* B.H: *e ſcharffe ſeyſſen.*

§. IV.

Non omnes vero loquendi rationes, in bliis occurrentes, ſunt ita comparatae, em aliquam afferre posſint; ſed multae illuſtratione ipſae indigent. Exemplo lterove facile hoc probabo.

XXIII. 3 legitur: *Vnde do he vp geſtaen s van den ambachte des lykes;* vbi illuinda venit vox *Ambachte*, quae *officium*, *iſterium*, deſignat. Docent hoc Gloſſae RONIS, quae habent: *Ambaht, miniſter;* non RABANI; in quibus extat: *Ane, functione.* Conf. quae erudite hanc ſententiam commentatus eſt OTTO ERLINGIVS in Schol. ad locum Julii ſaris de B. G. L. VI. c. 15: *Omnes Galli bello verſantur, atque eorum vt quisque eſt re copiisque amplisſimus, ita plurimos cir ſe ambactos clientesque habet,* quod Scho-

Scholion inſertum Nov. Liter. Mar.
1699. p. 111 ſqq. Add. B. DIECMA
Specim. Gloſſar. Rab. Mauri illuſtr.
ſq. Simili ratione Bibliorum noſtroru
terpres II. Reg. VIII. 6: *Do gaff ôr de*
*einen ſyner ambacht lüde*, vbi Luth
*Kämmerer*.

Gen. XXIV. 11 extat: *Vnd alſe he eyne*
*des de Camele rouvven leyth tüſchen*
*wijckbilde by einem borne*. Voci obſc
ri, *Wijckbilde*, egregiam lucem aff
verſio Lutheri: *Da lieſs er die Kame*
*lagern auſſen vor der Stadt, bey einem*
*ſerbrunn*. Vocabulum enim *Wichilet*
*Weichbild*, praeter alia, ſignificat etia
*gionem oppidum attingentem*. Conf. D
MANNVS l. c. pag. 43.

Plura his ſimilia nonnunquam occurru

§. V.

In primis autem vocibus peregrini
Latina plerumque lingua deſumtis,
dat ſtylus, quo noſter codex Biblicus co
ptus. Exempla quaedam ſubiiciam, a
ex multo elegantiori verſione LVTH
verbis Germanicis purioribus.

Gen. XXV. 27: *Tabernaculen*. B. L: *H*
Gen. XXXIV. 23. *Subſtancien*. B. L: *Gü*
Gen. XXXV. 9. *Eddelgeſteine to der ei*

*üer humerales, und des Racionales.* B.L: *ngefaſſte Steine zum Leib-Rock, und zum ildlein.*

XXXVI. 33. *Regnerde vor ön.* B.L: *Ward ug an ſeine ſtat.*

XI. 5. *Cirogryllus.* B.L: *Caninichen.*

XI. 29. *Cocedrillus.* B.L: *Kröte.*

VII. 42. *Twe ordenynge malagranatorum.* L: Zwo *Riegen Granat-Apffel.*

VIII. 10. *Vth dem ſanctuario.* B.L: *ligthum.*

XXXIX. 6. *Myne ſubſtantie.* B.L: *Mein en.*

VIII. 15. *Wy hebben gemaket einen con- mit der helle.* B.L: *VVir haben mit der en einen Verſtand gemacht.*

IV. 21. *Jk formerde dy.* B.L: *Jch habe zubereitet.*

XVI. 8. *Thymiama.* B.L: *Räuchwerck.*

17. *Propheten.* B.L: *VVeiſſagen.*

. 2. *De dar ſpecioſa hetet.* B.L: *Die da t die ſchöne.*

§. VI.

do ſingulares quasdam obſeruationes, ihi, opus hoc Biblicum paulo accuratius anti, ſunt enatae.

LIX. 10 illuſtre Jacobaeum de Mes- aticinium hoc modo eſt expreſſum: *Öninglike gevvalt vvert nicht genommen*

*van*

Digitized by Google

-*van Juda, vnd hertoge van ſynem bu*
*lange dat de kome, de dar to ſendende*
*he vvert eyne beydinge des volkes.* Qu
terpretatio habet errorem, Pontifici
auguſti nominis Theologo, AVG
PFEIFFERO, in Dub. Vexat. Cent. I
LXXX, & in Exercitat. de Schiloh
recte notatis, familiarem. Illi enim, V
tum Interpretem, qui per *mittend*
preſſit, ſecuti, opinantur, in fonte,
hic corruptum clamitant, legi
שִׁילֹחַ a rad. שָׁלַח *miſit*, non שָׁלָה a rad.
*tranquillum reddidit.* Phraſi: *Beydin*
*volkes*, anſam dedit idem interpres,
quem legitur: *exſpectatio gentium.*
1. Chron. IV. 33: *Dyt ys ôre vvoninge*
*linge ôrer ſtede.* Et hic noſtrum int
tem decepit Vulgatus, apud quem
tur: *& ſedium diſtributio.* Cum aut
dex Ebraeus habeat ם לָהֶם
accuratius vertit LVTHERVS: *Un*
*ſipſchaft unter ihnen.* Voce enim *ſip*
quae eſt a rad. Anglo-Saxon. *Syb*, c
recte exprimitur Ebr. התיחש, *gen*
*nealogia.* Conf. STADENIVS l. c. p
Eſr. VII inter comm. 26 & 27 haec, qu
que in fonte, neque in verſione LV
habentur, connexionis indicandae

Digitized by Google

at interiecta: *Vnd eſdras de eekloke* (le-
peritus) *ſede.*
III. 19 incantatores dicuntur *gniſteren in*
n *touerien.* Singulari ratione LVTHE-
S verba Ebraea, quibus harioli *ſibilan-*
*& muſſitantes* dicuntur, reddidit: *Die*
*ſchvvätzen und diſputiren.* Qui locus
o notandus, quoniam, ni fallor, vnicus
in quo Lutherus, purae & incorruptae
guae Germanicae adeo ſtudioſus, vt
Bibliorum interpretatio omnibus pu-
linguam Germanicam exculturis, in
mplum proponi poſſit, vocabulum La-
um adhibuit.
II. 1: *Seet de Koninge quemen van den*
n *to Hieruſalem.* Quae verſio ſapit in-
am plane relationem de Magis Regia
itate conſpicuis.
VI. 9 Oratio Dominica incipit: *Vader*
Vnde apparet, quod, praeter Luthe-
qui dum ſimili modo reddidit, minus
a nonnullis reprehenditur, aliis quo-
eadem interpretatio haud diſplicuerit.
XIII. 54 verba Graeca: Καὶ ἡμέρα ἦν
σκευή, a Luthero translata: *Vnd es*
*der Rüſt - Tag*, reddita ſunt: *Vnde*
*vvas de dach des guden Frydages.* Sic
ſanctiſſimum hunc diem iam olim
llarunt, hodieque nonnullis in locis
LENII *Select. Litter.*) Dd ap-

appellant Germani, quoniam hoc d
vator benignisſimus omnia, quae
rum parentum lapſus corruperat, fo
rat, deſtruxerat, priſtinae bonitati r
Inter alia nomina, quae hic dies ſ
notabile eſt illud, quo *Char-* vel *Kar-*
fuit dictus. Pias meditationes, qui
ſam dedit varia huius nominis de
ὡς ἐν συνόψει legendas dedit B. IO
MAYERVS in Diſſ. de Hebdomad.
p. 9. Reliquis autem etymologiis ea
praeferenda, qua ab antiqua voce
nica K*ar*, i. e. *cura*, *ſolicitudo*, de
Priſci enim Germani haud dubie
runt hac nominatione indicare, q
toto tempore paſſionali, & tota heb
magna, quae idcirco etiam *die Char-*
dicta, ita hoc in primis die, ſanct
rando Saluatorem, curam anima
debeamus. Conf. etiam B. DIE
NVS l. c. p. 122 ſq. CHRISTIAN
IVS in Diſp. de Die Paraſceves, Lip
§. 7. 8.

Act. IX. 5 τὸ *aduerſus ſtimulum* c
quod Paulo, ipſum Saluatorem in h
bus ciuitate Chriſtiana donatis per
ti, difficile fore dicit Liberator, d
ſtimulo noſter expoſuit, his verbi

Digitized by Google

*...rt ys dat dy tho tredende teghen de an-...tinghe des vleiſches*. Quae explicatio eſt, quid ego iudico, valde impropria. Paulo idem etiam cum carne erat colluctan-...m. Sed huius nulla in antecedentibus mentio. Verba enim: Σκληρόν σοι ...ς κέντρα λακτίζειν, immediate ante-...dunt haec: Ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώ-...ς. Vnde facile hic eruitur ſenſus: Tu, Saule, perſequeris quidem me ac eccle-...m meam; verum non poteris multo ...entiori reſiſtere, ſed tua potius contu-...cia, crudelitate, perſecutione tibimet ...damnum inferes. Prouerbialis enim ...utio: Πρὸς κέντρα λακτίζειν, apud ...NDARVM quoque, EVRIPIDEM, ...SCHYLVM (cum quibus conferen-...s TERENTIVS in Phorm. I. 2) occur-...s, innuit reſiſtentiam cum laeſione ac ...mno coniunctam. Deſumta eſt vel a ...nis, ſtimuleo ſupplicio olim caſtigatis: ...a bobus, ad arationem ab agricola co-...ndis. Recte Lutherus prouerbialiter ...ſtulit: *Es vvird dir ſchvver vverden, ...der den Stachel zu lecken.* Eſt autem *...ken* nihil aliud, quam *petulanter reſiſte-...* Conf. quae hanc in ſententiam ele-...nter diſſeruit STADENIVS l. c. p. 98 ſq.



Digitized by Google

ſq. Adde HAQVINI SPEGELII
Sueo-Gothic. p. 262, vbi *Leka*, *luder*
verbum adhibuit LVTHERVS I.
29: *Warum leckeſtu denn vuide*
*Opffer*, i. e. *quare ſacrificio meo petula*
*ſiſtis*, ſiue, vt expresſit SEB. SC
DIVS: *Quare calciſtraſti contra ſac*
*meum*.

Act. XVII. 18: *Vnd etlyke naturlyke*
*de dar nafolgeden den leren der Epicu*
*der Stoycy, de diſputereden mit ôme*,
*lyke ſpreken, vvat vvil dûſſe vvor*
*ſegghen*. LVTHERVS: *Etliche*
*Epicurer und Stoiker Philoſophi zank*
*ihm, und etliche ſprachen: vvas vvil*
*Lotterbube ſagen*. Ad vtramque ver
quaedam ſunt obſeruanda. De P
phis non inepte *naturlike meyſtere*
nonnulla iam annotaui ſupra p. 24
animaduerto tantum, quod & Hal
dienſis noſter & Lutherus reſpuerit
*Weltvveiſe*, quod, aeque ac nomen
*Weiſsheit*, de Philoſophis & Philo
vſurpatum, licet hodieque a multis
atur, imo nuper admodum a doctisſir
ro, ANDREA BERGIO, in ipſo
Commentationis nouum Syſtemati
loſophici ſchema recludentis, Ro

2. 4, ſit adhibitum, nonnullis valde
oſum eſt. Vid. V. C. CHRIST. AVG.
VMANNI Act. Philoſ. P. II. p. 314
, vbi peculiaris de nomine *Welt-Weiſs-*
obſeruatio, in qua p. 320 ſq hoc datur
ſilium: *Mich dûncket, es iſt am beſten,*
*man ſich dieſer Nahmen*, Welt-Weiſer
Welt-Weiſsheit, *gar enthalte, und ſich*
*leicher Freyheit, vvie vor Zeiten die Rö-*
*des Griechiſchen Nahmens, Philoſophus*
*Philoſophie, bediene.* Vox *Lotterbube* per
m *Wordſeigher* quodammodo illuſtra-
Compoſita eſt ex priſco vocabulo *Lu-*
i. e. *ludus;* ſic enim WINSBEKIVS
neſ. ad Fil. §. 42, ap. Goldaſt. in
net. Vet. p. 306: *Sun, beidu luder und*
*ut libes und derſele val;* nec non voce
quae, vti inter omnes fere conſtat, in
m partem accepta *hominem nefarium*
nat. Vt adeo *Lotterbube* ſit *homo ne-*
*verbis ludens, blaterator.* DETMA-
Chron. Lubec. MS. ad an. 1186: *Der*
*, vnde der loſen lude vnde der loddere*
*vele in Vrancrike.*

8: *Seet dat iv'v nemant bedreghe dorch*
*hiloſophien.* Dum in numero pluri-
*Philoſophias* expreſſit interpres no-
videtur ei aliquo ſaltem modo iam in-



Digitized by Google

notuiſſe ſententia eorum, qui h. l. ſophiam per *ſectam* exponunt. Phiae enim in plurali ſectas philoſo designant. Quare Ioſephus Antiq daic. L. XVIII. c. 2 Phariſaeorum, S caeorum & Eſſenorum ſectas τρεῖς φιλοσοφίας appellat. Eſſenorum tim ſectam Paulum hic intelligere, MVHLII in peculiari de h. l. E Slesvic. 1705. 8 edita, eſt ſententia de pluribus ſectis interpretantur.

I. Tim. III. 8. 12 miniſtri ſacri, a Paul κονοι, Luthero *Diener* nuncupati, *Ew* dicuntur.

I. Jo. V. 7 adeſt luculentiſſimum de S nitate dictum: *Wente dre ſynt, de d ven tücheniſſe yn deme hymmele, d dath vvort, vnde hyllighe gheyſt, vnd d ſynt eyn.*

## §. VII.

Subſtitiſſem hic, niſi forte incidiſſe IO. FRID. MAYERI Diſſ. de Verſionib S. ante Lutheri Translat. impreſſis, eius Verſion. German. Biblior. Luth. p. 181 ſertam, in qua recenſiti hactenus cod blici notitiam fruſtra quaeſiui. Inuen

8 locum ex CONRINGII Epiſt. Gratul.
uguſtum Principem p. 59 ſq decerptum,
io loco, de editionibus Biblicis, vernacu-
iomate ante B. LVTHERVM euulgatis
Bibliotheca Guelpherbytana obuiis, a-
, haec, inter alia, leguntur verba: *Eſt &*
io Bibliorum) *Lybecenſis plebeia Saxonica*
*lo, itidem cum ſuis gloſſis, ex qua florente*
*Luthero Halberſtadienſis alia eſt expreſſa.*
potui igitur non codicem Biblicum Lu-
nſem (ſupra pag. 211 ſqq recenſitum)
Halberſtadienſi conferre. Quo facto
bendi, non male CONRINGIVM iudi-
. Quamuis enim in ſcribendi pariter ac
di rationibus haud leuis ſit differentia,
ur tamen loca, in quibus hae duae verſi-
valde inter ſe conueniunt. Duobus hoc
re exemplis, ſatis erit. Sic in Bibliis
cenſibus 1494. f. Eſaiae capit. LXIII
m eſt: *We is deſſe de kumpt van edom*
*uervveden klederen van Boſra. deſſe is*
*in ſiner ſtolen. vnde ghande in velheit ſiner*
*, ick bin de ſpreke rechtuerdicheit. vnd ik*
*voruechter to ſalich tomakende.* In Bibliis
rſtadienſibus: *We ys de dar kumpt van*
*mit genetteden kleyderen van boſra de ys*
*gande yn ſynen wytten kleyde yn der veel-*
*ſyner ſtercke, ick de ick ſpreke de gerech-*

 *ti-*

Digitized by Google

*ticheit vnd byn ein vorfechter ſalich the*
*de.* Luc. XVIII. 31.32.33 in Bibliis
cenſibus legitur: *Vnd Iheſus nam ſy*
*iunghere. vnd ſprak to en Seet wi gh*
*hieruſalem. vnd alle dink werden vull*
*de dar ſint gheſcreuen dorch de profeten*
*deme ſone des minſchen. wente he wer*
*uert den heidenen. vnd wert beſpotte*
*ghegeyſelt. vnd beſpyet. Dar na ſo ſe e*
*gheyſelt hebben. doden ſe ene. vnde he*
*yn deme drudden daghe.* In Bibliis
ſtadienſibus: *Vnnd Jheſus nam ſyn*
*jungeren vnd ſprack to ön. Seet wy ghan*
*Jeruſalem, und alle dinck werden fullenb*
*dar ſynt geſchreuen dorch de propheten*
*ſone des mynſchen, wente he wert gele*
*heyden, vnd werd beſpottet, vnd gegeyſſ*
*beſpiet, dar na ſo ſe öne gegeiſſelt hebben*
*ſe öne, vnd he vpſteyt yn deme drud*
Haec ſufficiant.

## §. VIII.

Videtis, Lectores, ſtudii Biblici ex
decimo ſexto documenta. Recentio
te feliciter nobiliſſimum hoc ſtudium
adeo vt in permultis provinciis adfuer
dieque adſint, dextri atque idonei diu

Digitized by Google

lorum interpretes & explanatores. Hol-
quoque, alma multorum praeſtantiſſi-
n ingeniorum mater, protulit eiusmodi
de ſacro codice optime meritos. Hos
ſuos multae ſpei iuuenis, qui ob res in
aſio noſtro per quinquennium fere be-
tas, &, tum ob alia ſpecimina, tum ob
atorium, quo, cum mea *de Reformatio-*
*theri ſpectante etiam ad Mores Diſſertatio*
aretur, Reſpondentis munus obiit, lau-
condecorandus,

# IACHIMVS WITTROCK,

Hierohaſnia-Holſatus,

rnare encomiis contendet. *Decenter*
a nobis ad almae Leucoreae doctores
os, ſacram in primis doctrinam profi-
, iturus, ſolemni

## imiis clarorum quorundam Hol-
## torum in S. Codicem Meritis

one laboribus in noſtro muſeo publico
nus exantlatis finem imponet. De Ve-
MAGNIFICI DNN. CONSVLES, Pa-

 tres

Digitized by Google

tres patriae laudatisſimi, perilluſtris
PRAEPOSITE, generoſiſſ. DN. DEC
ſumme reu. atque excellentiſſ. DN. SV
INTENDENS, nobiliſſ. conſultiſſ. &
rientiſſ. DNN. SYNDICE ac DOCTO
admodum reuer.& praeclariſſ. DNN. SEN
PASTORES & SYMMYSTAE, nobilis
neroſ. prudentisſ. atq; ampliſſ. DNN. SE
TORES, PROTONOTARIE ac SECRE
RII, nec non cuncti dulcedine ſanctis
rum litterarum capti, honoris nunqua
perte praeſentia, meis precibus impetr
eo minus dubitat, quo honeſtius &
rum omnium calculo dignius putat offi
quod exhibetur patriae: exhibetur Patr
exhibetur Praeceptoribus: exhibetur
quorum extant in ſacrum codicem, li
rum omnium principem, merita, cu
nullis aliis meritis facile com-
paranda.

P.P. Lubecae d. III. Mart. A. MDCCX

# XII.

## TTONIS SPERLINGII

*OMMENTATIONIS INEDITAE*

DE

# NTIQVITATE STADAE

*RECENSIO.*

§. I.

ytae ciuitatis Stadenſis antiquitas con-
overſum in Saxoniae inferioris hiſtoria
t momentum. Sunt, qui pro cana eius
tate, qua vltra trecentos, imo ſexcentos,
natumLiberatorem annos conſtitiſſe di-
, velut pro aris & focis pugnant, omnia,
ibus vel leuiſſimum huius traditionis
ium, corradentes, non ſecus ac ſi ſalus,
itas & fama ciuitatis ab huius rei proba-
penderet. Alii vero, & ipſi rerum hi-
arum peritiores Stadenſes, ingenue fa-
r, quod propter genuinorum documen-
m defectum in demonſtranda eiuſmodi
tionis veritate caute admodum ſit pro-
ndum. Impugnauit antiquitatem Stadae
iam

iam an. 1557 D. ADAMVS THRACI
qui litteris conſignauit *Gründlichen und*
*hafftigen Bericht, worin er darthut und be*
*daſs Hamburg viel älter als Stade, und*
*halben die fünff VVendiſche Städte übertref*
*faſſet in dem Jahre nach Chriſti Geburt*
quod ſcriptum IO. VLR. WALLICHII
Relat. de Incend. Stad. p. 78 ſqq, nec
Vitae Thracigeri, anno ſuperiori Ham
editae, pag. 122 ſqq inſertum. Ad argu
Thracigeri reſpondere conati ſunt Walli
l. c. pag. 84 ſqq. B. LVNEB. MVSHAR
in Diſſ. de Vera Antiquit. priſcae vrbis St
Brem. 1700. habita, & plures. (*) Steti

(*) Pro antiquitate Stadae pugnare etiam vol
ORGIVS ROTHIVS, Rector quondam Stad
Reb. Stadenſſ. Hamburg. 1714. 4 euulgatis. Il
p. 13 ſqq Stadam eſſe antiquiſſimam probare
primum *teſtimoniis ſcriptorum*, adduxitque
GEORGIVM BRAVNIVM, Fratres BLAVI
ALSTEDIVM, WERDENHAGENIVM, CL
RVM, et FRIDERICVM LVCAM. Dein
vocauit ad *Annales Danicos*, locaque ſatis
SAXONE GRAMMATICO ac IO. ISAAC.
TANO protulit. Tertium ipſi argumentu
peditauit *Siatutanda*, a CL. PTOLOMAEO
graph. L. II. c. 11 commemorata, vbi reiicit ſ
tiam eorum, qui Siatutandam vnquam extiti
gant, deceptum vero PTOLOMAEVM verbi
CITI, ſcribentis, *Friſios audito L. Apronii a*
*ſoluto Caſtelli obſidio, ad SVA TVTANDA ſu*

tibus Thracigeri OTTO SPERLIN-
I.V.D. & Conſiliarius Regius Danicus,
hiſtoria & antiquitatibus egregie me-
ionis autem litteris an. 1715. d. 18 Mart.
s. Leg. Viri praeclariſſimi, BERNH.
ACHII, Amici mei aeſtumatiſſimi, ele-
ommentatio de Rei Sacr. & Litterar. in
Statu p. 77 ſqq, vbi Sperlingii vitam &
edita pariter ac inedita, accurate enar-
rauit.

Siatutandem finxiſſe arbitrantur. Ille vero,
am Siatutandae apud Ptolomaeum adſcripta
o, quam habet Stada, hanc etiam a Geographo
tam fuiſſe opinatur. Comparandus cum
HIO eſt IOANNES IVCVNDVS, Veronenſis,
Caeſaris Commentariis, Baſil. 1575. 8. editis,
*Nomina Ciuitatum cum interpretatione Germa-
propria*, in quibus col. 5 occurrit *Lirimeris*,
Etenim, ni fallor, a IVCVNDO lectus eſt
OMAEVS, apud quem l. c. extat *Lirimiris*.
m vero huic ciuitati eandem fere, quam Lu-
bet, latitudinem tribuit PTOLOMAEVS,
videtur IVCVNDVS, quod per eam noſtra
intelligenda; quam alii tamen, qui eius ori-
et aetatem norunt, in auctoribus adeo anti-
n quaerent. Sed haec obiter. Tandem
OTHIVS in ſubſidium Stadae celebritatem,
d antiquitatem concludens. Conf. Nov.
n Halenſ. T. V. P. XLI. p. 27 ſqq. Add.
i viri, CASP. HENR. STARCKII, erudita
tio de Vitiis Allegationis Auctorum, tum in
aliorum, tum praecipue Hiſtoricorum, in
n. Lipſienſ. Tom. VII. pag. 81.

rauit. Inter ἀνέκδοτα pag. 82 comme
tur *de Vrbis Stadenſis Antiquitate* ſcri
quod, ab Amico quodam honoratiſſim
cum beneuole communicatum, non
non legere, & commoda hac occaſione
ſuppeditauit ornatisſimus iuuenis, n
Stadenſis, pro roſtris Gymnaſticis ve
ĉturus; & vale ſimul dicturus, iſtud rec
Recenſere, inqvam. Abſit enim a me
de antiquitate Stadae, dudum agitata
reddam participem. Inclytae ciuitati
teſtor!) non inuideo, ſi vera gloria in
tiquitate conſiſtit, gloriam, qua pera
praedicatur. Optime enim cupio
vrbi, in qua quod ſeptem annos didic
duos annos, ac quod ſupereſt, in pub
cina litteraria docuerim, fortunae m
tem haud poſtremam exiſtimo. Sol
hiſtoricae veritatis, nullo ductus parti
dio, ſcripturus, operam dabo, vt m
SPERLINGII accurate exprimam.
hic inuenerit forte argumenta, ab a
adhibita, forſan refutata quoque, cogit
ea etiam propter accuratam, quam da
pi, operis recenſionem, a me non de
omitti. Erit forſan aliquando Stade
ſtoriae ſcriptor, qui in argumenta Spe
na inquirat. Ego non intercedo iudex

Digitized by Google

item meam facio. Afferam tamen prae-
tela Sperlingiana, quo minus noceant
ſa, &, ſi firmioribus rationibus fieri po-
repellantur. Sic contraria iuxta ſe
magis eluceſcent.

§. II.

emadmodum autem a potiori fieri ſolet
inatio, ita etiam hic Tractatus inſcribi-
*Antiquitate Stadae, von dem Alterthum*
quamuis ceteroquin alia nonnunquam
dem commemorentur. WALLICHII
mis argumenta, pro antiquitate Stadae,
urgo ex ipſius ſententia vetuſtioris, alla-
minantur. Initium facit Sperlingius a
ratione argumenti ab Aede Wilhadina,
ptingentos annos exſtructa, deſumti,
licet inter Wallichiana pro vetuſtate
optimum dicat, iſtud tamen ei non fa-
s, quoniam 1) ipſe Wallichius dubie
it, dum vſurpauit particulam: *Soll?* 2)
idonea documenta potuit afferre. Inde
dit, quod Stada ante Caroli M. tempora
m fuerit vrbs, adeoque Hamburgo non
iquior. Credi enim vix ac ne vix qui-
oſſe arbitratur, Carolum M. Hamburgi,
e, ac aliis in locis Templa erexiſſe &
opatus inſtituiſſe, non autem in Stadenſi
te, iam illo tempore multa ſaecula, ſi
vera

vera traditio, qua ante natum Salua
exſtructa perhibetur, numerante.

§. *III.*

Pergit Sperlingius ad CRANTZIVM
*ſtadium* propter aliquam nominis ſimil
nem *Stadam* eſſe opinatum. Notat i
Crantzium, *Dorſtadium per Albim Friſon*
an. 869 nominantem. Dorſtadium
veteribus Romanis *Batavodurum*, Belgis
*ſtad* (hodie *VVick*) dictum, non ad Albi
ad Rhenum ſitum eſſe obſeruat. *Dor*
*Friſonum* admittit quidem, quia illo te
omnes Belgae ſub Friſonum nomine fu
comprehenſi; non vero *Dorſtadium per*
Oſtendit porro, Crantzium ſibi non co
quando refert, Danos, occupata an. 834
inſula Valachria in Seelandia, Dorſt
reuertiſſe, incolasque ipſius tributa p
iuſſiſſe: Ludouicum autem Impera
Dorſtadienſibus ſubſidio venturum, N
magum properaſſe; cuius aduentu
Danos Dorſtadium reliquiſſe. Vnde C
Dorſtadium per Albim locis vtopicis acc
Neque intacta relinquit verba Crantzi
bus *Dorſtadium non eo loco, quo nunc Sta*
(Metrop. L. I. c. 13) fuiſſe ſcribit. At
collatis inter ſe locis Crantzianis, in q
Dorſtadii fit mentio, Crantzium ex Cr

t. Vrget etiam contra eundem, quod
ici, Normannorum in loca ad Albim
ruptionem, an. 845 factam, enarrantes,
dii plane non meminerint. VrgetSaxo-
m vrbium initium, & ante Caroli M.
ra Saxones non *Burgenſes*, ſed *Pagenſes*
demonſtrat. Hinc non videt,quomodo
conciliari, Stadam eſſe vrbem peranti-
nullam vero eius in vetuſtisſimis hiſto-
ccurrere mentionem,cum tamen pago-
Carolo M. antiquiorum notitiam fide
ſcriptores ſuppeditent. Addit & illud,
probe ſint diſtinguenda tempora, qui-
ſtorici vrbem deſcribentes vixerunt,
em non ſequatur: Hic vel ille locus
bs, cum viueret hiſtoricus eius men-
iniiciens. Ergo ſemper antea fuit
Prouocat ad incrementa, quae ciuita-
n vno momento, ſed ex paruis initiis
paulatimque, arborum inſtar, cepe-
onec tandem interiecto ſatis longin-
mporis ſpatio perfectae. Nec moue-
*tatis* vocabulo, etiamſi illud ab anti-
mis forſan hiſtoricis (qui ab ipſo ta-
ueniri non potuerunt) Stadae etiam
tur. Ex priſca enim variarum gen-
lomos non coniunctim, ſed ſparſim
ndi ratione, exemplis oſtenſa, non ex
ori, vocem hanc, in vetuſtis ſcriptori-
LENII *Select. Litter.*) Ee bus

Digitized by Google

bus obuiam, explicandam & intellig
eſſe cenſet, ſimulque illuſtrat locum
quo Cimbros ſuo tempore *paruam c*
fuiſſe dicit. Veterum autem aedifica
tionem declarat exemplo Dithmarſoru
rum Liber Prouincialis an. 1447 co
iubet, vt eius, qui, neglecto iure prou
in aliud ius, & eccleſiaſticum quidem
rit, domus igne comburatur, quod ſi
norum detrimento fieri haud potuiſ
iſto tempore, more veterum, domus f
interpoſitis ſpatiis haud exiguis, exſ

§. IV.

Expenſis deinceps breuiter teſti
pro antiquitate Stadae a Wallichio e
BRAVNII ſpeciatim & SAVRII,
ſunt recentiora, & ab ipſis eorum
bus, de praetenſa Stadae antiquitat
me conuictis, ita adducuntur, vt fa
pareat, eos noluiſſe in ſuis Vrbium
ptionibus decantatam traditionem
praetermittere, reiectis, tranſit ad
NEM GRAMMATICVM, cuius
fulcris, putat, totum hoc aedificium
corruere. Ex Saxone enim, ſed, Sp
iudice, male intellecto, reliqui viden
rationes ſuas hauſiſſe. Satis autem
fice iudicat de Saxone, & temperand
arbitratur opinionem eorum, quib

nerus fabularum architectus. Quam-
im eius hiſtoria non ab omnibus com-
dici queat libera, excuſandus tamen
detur Saxo eo, quod mythica tempora,
on in Graecia ſolum, ſed etiam in Se-
one fuerunt, non permiſerint, vt alia,
mythica & poëtica, ſubſidia potuerit
re, ſub quibus tamen fabularum in-
s quasdam ſaltem hiſtoricas veritates
, facile concedit. Neque praeſidia
in diſcrepantia, quae in annalibus
n Daniae Regum ſeriem complecten-
peritur: annales quippe Gothicos
pora Dauidis, Islandicos autem ad
a Pompeii M. initia regni Danici refer-
aduerit; atque inde contra ſaecula,
Stada ante N. C. ſtetiſſe perhibetur,
am elicere ſtudet. Ipſa potius Saxo-
a, rite conſiderata, minime iſtud
e arbitratur. Refert Saxo Sialandi-
iſt. Dan. L. II), quod *Helgo Hundingum,*
*e Regis Syrici filium, apud Stadium op-*
*raelio vicerit, eundemque ex prouocatio-*
*um duello proſtrauerit.* Quibus ver-
dit, Saxonem voluiſſe docere, quod
co, in quo ipſius aetate (Saxonis enim
e Stadam iam extitiſſe, pagum ſaltem,
um, vrbi haud diſſimilem, fuiſſe non
Stada ſita, Helgo & Hundingus ſint



Digitized by Google

congreſſi. Sic commodius interpretan
cenſet Saxonis verba, quibus vim infe
tat, ſi ex opinione quorundam intellig
Rationes ab auctoritate vnius teſtis, &
ti quidem, atque vnica tantum vice
qua controuerſia eſt, mentionem obite
cientis, imo temporibus multo inferi
viuentis: nec non a facili conciliatio
xonis cum aliis hiſtoricis fide dignis,
mit. Vbi notat ſimul Crantzium atque
traeum, ex Saxonis verbis argume
Stadam vetuſtisſimam totius Saxoni
bem eſſe. In primis vero vrget more
ſtoricis familiarem, quo adducunt loca
fuerunt quidem ipſorum tempore, no
tem eo, quo res, quae narratur, geſta
ipſo Saxonis teſtimonio hoc καт' ἀι
demonſtrat. Is commemorat circa He
tempus Saxoniae Regis filium *apu*
*dium*, adeoque trans Albim. He
autem tempore Saxones nondum trans
ſedem fixerant. Prouocat idcirco ad T
TVM, qui dum ſingulari ſtudio, cu
in Germania eſſet, inquiſiuit in populo
maniae vsque ad Albim habitantes, Ch
quidem, Cheruſcos, & alios, inuenit, no
Saxones, quod ex ipſius ſilentio pro
Prima Saxonum apud PTOLOMA
mentio, non autem in locis trans Albi

ı, ſitis, ſed in dorſo Cherſoneſi Cimbri-
Vt adeo Saxones Ptolomaei tempore Al-
ıondum tranſierint. Vnde colligit Sper-
ıs, Sialandicum, quoniam ipſius tem-
Saxones loca cis & trans Albim tenue-
omnes populos, cum quibus Dani ad
ım bella geſſerunt, appellaſſe Saxones,
omine ſcilicet aeuo, quo ille vixit, ap-
, minime autem tempore Helgonis.
vero nondum ſufficiunt Sperlingio,
num is mouet dubium, quod ipſi ſug-
regio, de qua Helgonem inter & Hun-
m fuit diſceptatum. Erat illa, ipſo
Sialandico teſte, Iutia, & meridiona-
dem, Eidorae vicina. Hinc minime
gruum & veritati aduerſum exiſtimat,
, quod regio, propter quam bellum
, fuerit etiam campus Martius, prae-
quoniam Saxo ſaepius referat, quod
inter veteres Danos & Germanos, ſiue
s, fere ſemper ad Eidoram facta ſint,
fluuius olim fuerit prouinciarum
rum & Saxonicarum finis. Vt adeo
atque Hundingus non trans Albim,
re conſueto, ad Eidoram decertarint;
equatur, quod Stadium, a Saxone me-
um, non ſit ciuitas Stadenſis in Bre-
prouincia, ſed locus in Iutia, vbi praeli-
mmiſſum. Quo ſine verba: *apud Sta-*
ponit; *apud* vel *ad ripam* fluuii, *an dem*



Digitized by Google

*Geſtude des Fluſſes*. Opinatur ſcilicet, a
iectat potius, quod Saxo in vetuſtis lib
nicis, vel Runicis, e quibus hauſit h
ſtoriam, repererit *Kampff am Stade*; vl
autem vocabulum non ſatis intellige
pidi nomen eſſe crediderit. Quod ve
*de*, vel *Geſtade*, Germanis *ripam fluuii* d
euincit, inter alia, exemplo Argento
um, qui plateam ad fluuium ſitam dic
*Staden*. Atque his rationibus adduć
tat Sperlingius, argumenta pro ant
Stadae ex Saxone Grammatico depron
leuia, ficulnea, imo nulla. Concedi
poſſe, ratiocinatur, Stadium a Saxon
memoratum eſſe Stadam; at inde
nondum ſequi, Saxonem intellexiſſe S
Bremenſis prouinciae vrbem, quoni
pliciter ſcripſit *Stadium*, non *Stadiu*
*bim*, vel *Schwingam*; ſed potuiſſe il
vm locum, eodem nomine inſigni
ſpicere.

§. V.

Calculum quoque denegat CL
in Germ. Antiq. coniecturae, Roma
tuiſſe Stadam aedificare, eosdemque
Tiberii tempore ſtatiua ibi habuiſſe
cum omnes hiſtorici Romani tace
poſſe ad eſſe N. V. C., commemorata
verio Romanorum Stadam caſtellum

Digitized by Google

rii ingenio aedificatum pronunciat. tamen ex ipſius verbis elicit, quod ſu- n fecerit opinionem eorum, qui trecen- no ſexcentis ante Chriſti natiuitatem Stadam fuiſſe tradunt. Druſus enim berius circa nati Liberatoris tempus unt. Neque maiorem veteri CHRO- O SAXONICO, a Wallichio citato, habendam eſſe exiſtimat, cum loquen- iones in eodem occurrentes oſtendant, vix ac ne vix quidem ante ſaeculum num quintum ſit conſcriptum, ideoque s recte ad probanda ea, quae ante N.C. iſſe perhibentur, adhibeatur.

§. VI.

gis quidem ipſi arridet IOANNES PE- ENIVS, in Chronico Holſatiae ſcribens, RIDVM, HENRICI Boni, Coenobii feldenſis conditoris, filium, Stadam aſſe; ſed tamen non omnino probat, addat: *alio in loco*, quaſi Stada iam ante exſtructa. Eum interim credidiſſe quod Stada, quae hodie eſt, Sigfridi re, anno circiter 988, ſit exſtructa. Vt etas loci, ex quo Stada condita, cum Stadae aetate non confundenda. Illu- em exemplo ciuitatum Bardevici & Lu- gi, quibus eadem aetas neutiquam adiudicari.



Digitized by Google

§. VII.

Occaſione autem eorum, quae Pete
deComitatuStadenſi ſcripſit,variaSperl
*de Comitibus Stadenſibus* annotauit. 
ante VDONEM fuiſſe Comites, vel Ma
nes, & HENRICO Bono, eiusque filii
Comitatum,ſedDominia tantum circaS
attribuit. *Von Vdone*, haec ſunt eius
*will ich nicht ſtreiten, als der zuerſt Marg*
*Titel erworben; aber Henricus Bonus un*
*Söhne haben noch keine Graffſchafften, ſ*
*nur Herrſchafften gehabt um und bey*
Quamuis autem concedat, Vdonem
Marchionem, idcirco tamen non March
tum Stadenſem, ſed Comitatum tantu
mittit. *Ich halte nicht dafür*, ita pergi
*weil Vdo ein Marggraff geweſen, Stade deſ*
*eine Marggraffſchafft geweſen ſey: Denn V*
*wol anderswo Marggraff gevveſen ſeyn,*
*Stade nur Graff, vvie denn viele denſelbe*
*die Marggrafen zu Brandenburg ſetzen.*
ille auctoritate veterum documentoru
quibus Stadenſis Comitatus appellatur
*tatus Marchionis Vdonis*, vt ſignificetur,
nemStadae fuiſſeComitem,aliis autem i
Marchionem. Addit, praeter alia,
Crantzii Metr. c. 25: *Vtho quidam e*
*tempeſtate Marchio, plurimum ditionis ha*
*Stadenſi Comitatu.* Quae verba, aeque a

Digitized by Google

hiſtoricorum teſtimonia, non exprimere
vbi fuerit Vdonis Marchionatus, quem
in regione Brandenburgenſi, ſ. Marchia
, mauult, quam cum Albino, Annalium
corum ſcriptore, in veteri Marchia con-
e. Inter reliqua, quae de Comitatu
nſi litteris ita conſignauit, vt ab aliis, de
argumento commentatis, recedere ſibi
duxerit religioni, docet, in Friderici I
vsque ad an. 1180 Caſtrum tantum
ſe, non autem Stadenſem Comitatum
ari, quamuis in litteris Philippi Impe-
Comitatus diſertis verbis commemo-

## §. VIII.

ONHARDI porro KRENTZHEIMII
a Wallichio ex eius Chronologia ad-
m, Sperlingius emendat, quia in eo
VICVS, Archiepiſcopus Bremenſis, ex
ICI CALVI ſtemmate vltimus Comes,
ICVS dicitur. Qua occaſione non
Comitum Stadenſium Genealogiam, a
hio ſuppeditatam, corrigit, VDONEM
m) II in ROLEF (*Rudolphi*) I locum
at, additque HENRICVM Longum,
um etiam multas ſelectas obſeruatio-
Comitum Stadenſium hiſtoriam per-
s, exhibet, nonnunquam aliqua porro
rens, quibus Stadenſem Marchionatam



Digitized by Google

ſtudet reddere dubium, quamuis min
ficietur, aliarum regionum Marchione
tatum Stadenſem, quem ante VD
tempora aegre admitit, quicquid etian
hiſtorici, recentiores praeſertim, dica
tenuiſſe, & Dominos ſimul Stadae fui
mitum quoque Stadenſium tabulas p
num, quae apud WERDENHAGEN
Ciuit. Hanſeat. et HENNINGESIVM i
Genealog. reperiuntur, ſub examen
interdum ab iis recedit. Attingit paſſ
res Stadenſes, e. c. *Caſtellum ad Suin*
1212 aedificatum, quod non ad oſtiu
gae prope Albim, ſed ad Suingam in
vitate fuiſſe autumat: *Ius vectigalium*
*vibus Stadam praeteruehentibus*, vbi n
quibusdam FRIDERICI I Diplomati

(**) Inter alia ex nomine: *Comes*, ſequent
argumentatur: *So gibt auch der Nahme*
*Comes zu erkennen, daſs die Herren von*
*und Stade ſolchen Titul nicht von ſich ſelb*
*beſondern entweder von den Kayſern, oder*
*ſchöffen und Hertzogen. Daher denn da*
*Stade ein Eigenthumb und eine Herrſchaff*
*lich geweſen, nicht aber eine Graffſchafft,*
*eine Lehn bedeutet. Weil wir nun leſen,*
*der erſte die Herrſchafft Stade zu Lehn de*
*ſchen Kirchen gemacht, welches etwa* 1062
*ſeyn kan, ſo iſt damahls erſtlich die Graffſc*
*e hervor gekommen, und die Graffen,*
*htens.*

tadenſibus conceſſum reperiri, in quibus-vero non: largitur tamen, Stadenſes a inquo tempore hoc iure eſſe fruitos. Poſt ſitos autem eos, qui Stadenſem Comita-gubernarunt, ex ciuili pariter ac ſacro ne, prolixam de Comitatu Stadenſi nar-nem his tandem verbis concludit: *Wie der Graffſchafft Titel und der Graffen gleich-außgeſtorben, und das Stifft ſolche Graffſchafft weiter an jemand verlehnet, die Gräfflichen en Titel darüber geführet, ſo haben doch die -Biſchöffe denenjenigen, ſo ſie zu Landes tern dahin geſetzet, den Nahmen der Greffen en, vvie ſie noch heutiges Tages* (1685) *alſo net vverden: die Greffen im alten Lande, Greffen im Lande Keding. Welches noch iſt alleine, das uns die Graffſchafft Stade weiſen kan.*

§. IX.

Progreditur Sperlingius ad diſcuſſionem orum, quibus WALLICHIVS p. 96 Sta-dicit *eine Kayſerliche Freye Reichs-Stadt.* te, & more loquendi ſuperioribus ſaecu-ſitato, titulus liberae Imperialis ciuitatis piatur pro ciuitate, quam, tabulis impe-bus, in quibus nominatim ciuitatum ratio ſecta, inſcriptam, Caeſar tutela ſua non gnam iudicauit, & praeterea priuilegiis in-

inſtruxit, Stadam hoc titulo olim vti pot
non omnino negat, quamuis inter *civi*
*imperii* atque *ciuitatem imperii liberam* d
guat. *Die Anſchläge*, ita dicit ſententiam
*chen keine Reichs Freyheit: ſonſt müſten Lün*
*Wiſsmar, Stralſund, Greiffsvvald auch R*
*Städte genennet vverden, da ſie es doch ni*
*gevveſen, beſondern ſind alſs Bund- und H*
*Städte mehrentheils in Betracht gekommen*
*desvvegen beſonders zu den Reichs Anſch*
*gezogen, aber keine Reichs Freyheit damit be*
*vvorden.* 1471 *iſt das erſte Jahr, da Stade*
*Reichs Matricul geleſen wird, mit 6 Mann zu*
*und* 12 *zu Fuſs. Eine Hanſee-Stadt*
*gevveſen.* etc.

§. X.

Quamuis autem verum Stadae ini
difficulter demonſtrari poſſe, et def
vtrum, ante exſtructum a Sigfrido Sta
caſtrum, eo in loco iam fuerint domus, an
non? ipſe fateatur, coniicit tamen, nullas
domus ibi fuiſſe, ſed caſtrum in loco dom
vacuo a SIGFRIDO aedificatum, circum
deinceps homines alimenti comparan
quaeſtus faciendi cauſa domus exſtrux
*Vermutblicher iſt es*, inquit, *daſs nichts v*
*da gevveſen oder geſtanden, vvie die Schlöſſer*
*gemeiniglich den Anfang gemacht, und vie*

Digitized by Google

*ung von ſolchen Häuſern geſuchet, ſich umb nieder gelaſſen, vvelches Klöſtern auch ge-n.* Adducit eo etiam ſine Auctorem ymum Hiſtoriae Archiepiſcoporum Bre-ium, ab Erpoldo Lindenbrogio e Biblio-Ranzoviana editum (quem ob magnam Bremenſium cognitionem laudat), qui s Stadium a Sigfrido aedificatum eſſe riae prodidit, ſolius autem Caſtri, nulla-lomuum, fecit mentionem. De aedifi-is anno ita commentatur: *Wann dieſer Sigfrid ſein Schloſs angefangen zu bauen, iſt n Jahrzahl nicht auſsgedruckt. Doch aber n Umſtänden nach gevvieſen, daſs vvir eit fehlen können. Das Schloſs Herſefeld Kloſter gemacht von Henrico dem Guten, i des Kahlen Sohn, bey des Kayſers Henrici ierung, und wie Libentius der erſte noch Biſchoff zu Bremen geweſen. Iſt derowegen Veränderung umb das Jahr* 1004 *ungefehr llen. Andere, als Henninges, ſetzen das* 988: *Alſo das Stade etwa umb dieſe Zeit fang genommen eines Schloſſes, aber noch Stadt.* Inquirit deinceps in Peterſenii, rum hiſtoricorum relationes, quae huc ent. Producit quoque teſtem DITMA-, atque ipſius teſtimonio conuictus at, quod Stadium an. 996 iam conditum fuerit,

fuerit, vrbemque ſit minatum. Occurri
tim obiectioni, quae ex Ditmari verbis
formari, dumStethu, i.e. Stadam, vocat
Vrbem enim nihil hic ſignificare aliud,
*domuum congregationem*, declarat exemplo
ſefeldae. ab eodem Ditmaro ciuitatis no
citatae. Vrbium autem Germanicarum
a caſtris deducere, eo minus ineptum
arbitratur, quo certiora huius rei indi
ciuitate Hannoverana, & aliis,
queamus. Inter hiſtoricos, a q
porro diſſentit, eſt etiam Auctor Ann
Familiae Anhaltinae, quem caſtiga
allatum Comitem Stadenſem, IOAN
qui fuerit HENRICI Calvi, Domini in
feld, pater, ac primus Marchio Brande
genſis, & HENRICI Aucupis tempore
an. 920, vixerit; laudatque Cisnerum in
de Ottone III hanc relationem refuta
Ipſe quoque eandem reiicere nullus d
quod temporis ratio vix admittat, vt H
Calvi pater ſtatuatur, & Marchionis
denburgici nomen Henrici Aucupis
fuerit incognitum. Aeque incerta, iu
eſſe, quae de GERONE, Comite Stad
Marchione Brandenburgico, circa ide
tempus a recentioribus quibusdam h
cis, ſcriptorum συγχρόνων auctoritate

Digitized by Google

referuntur. Parum quoque abeſt, quin
is accenſeat, quae de OTTONE, Mar-
e Stadenſi, narrantur. *Stade*, haec ſunt
verba, *iſt niemahls eine Marggraffſchafft ge-
n, kein Diploma, kein alter Scribent, zeiget
ringſte hiervon, ſind alle neugebackene Hi-
die dieſes ſich träumen laſſen. Aber ſol-
önnen wir von ihnen nicht annehmen noch
maſſen es ihm nicht thun vvill, ob in dem
nier Buch Marggraff Otto von Staden ſich
der mit in der Schlacht für Merſeburg mit
o Aucupe gegen die Hunnen gevveſen. Halte
Buch mehr für einen Roman, als für eine
afftige Hiſtorie.* Sic denuo Comitum
nſium hiſtoriam perſequutus, tandem
crementa, quae Stada habuit, deſcri-
accedit, & annotatis ſimul variis me-
bilibus, qua ratione Bremenſi Eccleſiae
ſſa, Templis, Coenobiis, Priuilegiis au-
Vyckbeld appellata, docet. Eam tamen,
rbem, & quodammodo amplam qui-
ac omnibus vrbis requiſitis inſtructam,
urgo multo recentiorem eſſe ſtatuit,
praeſertim FRIDERICI I Diplomati-
n quibus, ait, Caſtri quidem Stadenſis,
ero Civitatis mentionem eſſe iniectam.
hanc elicit concluſionem : *Woraus
ichts anders kan geſchloſſen vverden*, als
*daſs*

Digitized by Google

*daſs Stade zu den Zeiten, ſo viel das Stad* *ſen betrifft, noch vvenig zu bedeuten hat* *und deſvvegen unter des Caſtels Nahmen* *ſtanden, &c.* Ceterum, praeter CRAN VM, quem de rebus Stadenſibus con tatum paſſim emendat, notat eos quoq ſtoricos, qui *Stedingos* cum *Stadenſibu* fundunt.

§. XI.

Reſtat ex Sperlingiana Comment recenſendum vnicum, idque non leue mentum, *Ius* ſcilicet *Stadenſe*, cui eam quitatem, quae ipſi a nonnullis adſcr Sperlingius plane abiudicat. Sic eni dacter dicit ſententiam: *Der Stader ihr* *Recht vvird von* 1279 *gerechnet, und* *aus dem Hamburgiſchen genommen, mei* *für Wort, vvelches* 1497 *von Herman* *gebeck, V. I. D. zuſammen gebracht, der* *ner Zeit dieſer benachbarten Oerter und* *commune oraculum gevveſen, nur daſs* *andere Ordnung den Titeln gegeben.* C idcirco Ius Stadenſe cum Hamburge vtriusque in plerisque titulis conueni oſtendit. Quod vero Hamburgenſe Stadenſi, ſed hoc ex illo ſit depromtun alia ex titulo, in quo Iudicii inferiori Curiam (quale Iudicium Stadam nu

Digitized by Google

...iſſe docet) fit mentio, luculenter demon... poſſe opinatur (***). Obiicit quoque contra

Dabo ipſa Sperlingii verba, vt eo melius a Iuris... ...enſis perito diſcuti & examinari queant. Sunt ... ſequentia: Itzt aber zu erweiſen, daſs ihre Stadt ...te auſs dem Hamburgiſchen genommen ſeyn, ...ne offenbahre Anzeige in dem 5 Stück, oder ... ihres Stadt Rechtes c. 7, wo von *Dinglüden, den Radtmannen, de vor Gerichte ſind*, geſetzet ..., wie auch c. 8: *Kompt een Ordeel ut dat Huſs dem Radt* etc. c. 9. A. 10. welche alle dahin ge... daſs auſſer dem Rathhauſs noch eine Dingbanck ...de ſey, wovon dieſe Urtheile für dem Rath ge...t werden. Solches aber hat ſich niemals zu Stade ...den, daſs daſelbſt ein Niedergerichte mit ...euten, Vogdt und Richtherren beſetzet gewe... zu Hamburg aber wol, und iſt noch heutiges ... daſelbſt alſo beſchaffen. Es ſeynd auch dieſe ...zeigte Capitel Wort für Wort faſt hingeſetzet, ... dem erſten Stück A des Hamburger Rechtens ... 17. 20. 22 und 23 Capitel, wie daſelbſt kan geſe... werden in denſelben Stadt Büchern, die 1497 zu ...burg beliebet, und geſchrieben allenthalben ...unden ſeyn. Dahin gehöret auch das 29 Capi... deſſelben Stücks, mit andern Capiteln mehr, die ... von zweyen Stadt Gerichten in dieſem Buche ...halb Stade vielfältig finden. Will itzt von ſo ... andern Stücken und Capiteln nicht ſagen, die ...der Recht ſich wortlich eben ſo finden, als im ...burger Stadtbuch 1497. Da nun klar und un...bar, daſs zu Stade kein Untergericht jemahls ge...n, und auch jetzt nicht iſt, von welchem einig Urtheil

contra venditatam Iuris Stadenſis antiq
tem titulum, *Wyſe Rath*, in eodem occu
tem: circa annum vero 1279 nondum
tum. Obiicit, quod probari ſatis neq
ſic dictum Ius Stadenſe Senatus Popu
conſenſu eſſe introductum & vſurpa
Quare a priuato homine animi cauſ
Hamburgenſi conſcriptum, ſeu deſcri
potius ipſi videtur. Hinc non miratur,
cum multarum ciuitatum, quas nomina
ra typis ſint exſcripta, Stadenſe lucem
quam aſpexerit. Verba ſunt paulo du
quibus hic vtitur. Obiicit etiam verba
XII & XIII adſcripta: *na togedichtet*,
colligit, quod totius Iuris non vna ea
que ſit antiquitas, quodue haec recentio
pita, continentia ea, quae Stadae magis
Hamburgo conueniunt, proprie Ius Sta
dici mereantur. Obiicit alia, quae
excerpere, nimis prolixum foret. Iuri

Urtheil auff dem Rathhauſe gezogen word
Hamburg aber ſolch Nieder- und Ober-G
noch iſt, und lange geweſen, will folgen, da
bemelte Capitel, welche im Hamburger St
und Stader Recht ſich gleich finden, ſo woll
ten, als an Meinung, entlichen ſeyn aus de
da ſolche Gerichte und Manieren im Schwa
Gebrauch, nicht aber in der Stadt geſetzet,
mahls ſolche Gerichte gehabt. etc.

Digitized by Google

nſis antiquitatem quam acerrime de-
nti, opponi poſſe, exiſtimat, Hambur-
um Articulos, qui iam an. 1276 fuerunt:
*Ernſt ſeyn ſoll*, ait, *daſs die Stader* 1279
*Recht geſetzet*; *kan es dennoch dabey blei-
daſs ſie es von den Hamburgern entliehen
ngenommen*, *wie der Hamburger ihr von
in etlichen Artikeln nur beſtanden*. Iu-
n eſto penes illos, quibus codices, vtri-
e ciuitatis iura continentes, perluſtrare
n. Quamuis enim varia ad vtriusque
tis hiſtoriam Iuris ſpectantia in Sperlin-
Commentatione legerim, ipſam tamen
*pias* deſidero.

§. XII.

Itque haec eſt ſcripti Sperlingiani recen-
Ego, vti Sperlingio, cui facile quaedam
ni poſſe non nego, nihil affinxi, ſed ar-
nta eius potiora (omnia enim anguſta
a capere nolebat) candide expoſui; ita
arbitros agnoſco eos, qui ab omni par-
ſtudio ſunt remoti, & hiſtorica veritate
prius habent, aut antiquius. Sperlin-
genium, & rerum hiſtoricarum peritia,
lias celebrata, ex hoc etiam ſcripto elu-
De integritate autem eius forſan ali-

 qui

qui dubitabunt, eundemque Hambur
bus magis, quam Stadenſibus fauiſſe a
buntur. Quod ſi praeualebunt ipſius
nes, facile ab eo haec ſuſpicio aberit: ſi
nus, a me nunquam cauſae eius patroc
ſuſcipietur. Dubia igitur reddantur, i
gantur, plane deſtruantur argumenta
lingiana, per me licet, & ſemper licebit,
modo veritatis vnice ratio habeatur. S
enim mihi cernere datum, illi human
patiuntur, qui nimio patriae amore im
veritatem hiſtoricam parum curant, pr
tim, quando non de ſalute patriae a
ſed hiſtoricum tantum problema, quod
tum patriam non iuuat, negatum, ei
infert damnum, ventilatur. Laus, gl
fama Ciuitatis Stadenſis manet, &
manebit, etiamſi plures exſurgant Sper
antiquitatem ipſius in dubium voc
Seruet modo praepotens Numen opt
ciuitatem! Seruet Stadam, & ſi forſan
dum tot annos ſtetit, quot ei a non
aſſignantur, ſtare tamen, & feliciſſime
iubeat vsque ad eum diem, quo nulli ci
diutius ſtare permittetur! Retineat qu
haec Vrbs laudem, dudum partam ex
ſtantiſſimis meritis virorum celebrati
rum, quos vel auſpiciis fortunatis produx
li

liter fouit. Eſt in his celeberrimus hi-
us, ALBERTVS, qui ob ſplendidam
tis dignitatem, qua in hac ciuitate au-
ab ea quoque STADENSIS cognomen
it. Hic cum quasdam etiam res Lube-
i attingat, operae pretium putauit iuue-
pra iam laudatus, & hic denuo probita-
ieſtatis, diligentiae, in noſtra Lubecenſi
te pariter, ac litteraria officina, oſtenſae,
iominandus,

ISAACVS CRAMER,

Stadenſis,

ipſius Annalibus excerpere, ac non
e ſolum, ſed & ſolemnis Orationis,

tum Stadenſem rerum quarun-
m Lubecenſium enarratorem

endaturae, beneficio pro virili dicendo
. Vltimum eſt ſpecimen publicum,
poſt oratorium, habita d. 27 Aug. 1722
ne *de Germania Chriſtiana*, ac diſputato-
ppoſitis d. 10 Nov. *Diſſertationi de Re-
ione Lutheri ſpectante etiam ad Mores* du-
tum, apud nos edet. Ne ſinatis igitur iu-
, re ex voto geſta ad Academiam Wit-
genſem ſe collaturum, carere Veſtra,



Digitized by Google

MAGNIFICI DNN. CONSV
Patriae Patres immortaliter meriti, per
DN. PRAEPOSITE, generoſiſſ. DN.
NE, ſumme reuer, atque excellenti
SVPERINTENDENS, nobiliſſ. conſ
experientiſſ. DNN. SYNDICE et D
RES, admodum reuer. ac praeclariſ
SENIOR, PASTORES atque SYMMY
nobiliſſ. generoſ. prudentiſſ. et ampliſ
SENATORES, PROTONOTARII
CRETARII, vt et ſpectatiſſima vir
litteratorum et litteris fauentium
praeſentia, a qua nunquam honorem
Muſae noſtrae arbitrantur. Finis c
opus, & Orationem obſignabit votu
Deus O. M. diutiſſime conſeruare
amplificare illuſtrem Lubecenſem
blicam, quo, poſt defunctum etia
Numen ſeriſſime!) incomparabile
hodie gaudet, hiſtoricum, tanta
felicitas, proſperitas, gloria, fama
tudo, vt ad ipſius praeclariſſimas re
bendas, et ad ſeram poſteritatem
mittendas, vnus non ſufficiat
plures requirantur renati
ALBERTI!
Fiat!
P.P. Lubecae d. III Mart. MDCC

# XIII.

DE ADORNANDA

# BLIOTHECA
# HRISTIANA,

SIVE

OTITIA SCRIPTORVM

DE

# CHRISTO,

*CONSILIVM.*

§. I.

Vm haud ita pridem Select. Litter. Spec.
X (*) *Hippolyti Marraccii Bibliothecam*
*Marianam* recenſerem, eandemque
accuratius perlegerem ac contempla-
omanenſium quidem ſuperſtitio, qua
nihil non in laudem Mariae tentant,
ſtuporem dabat, ſed ſimul tamen non
am non mirari, quod inter tot Bibliothe-
n ſcriptores adhuc nemo ſit repertus,
Marianae etiam Bibliothecae exemplo
atus, in honorem & laudem Servatoris,

Ff 4 qui,

(*) Vid. ſupra pag. 354 ſqq.

qui, quoniam eſt ipſa Sapientia, maior
quam Dionyſius Longinus, ΒΙΒΛΙΟΘ
ΕΜΨΥΧΟΣ dici meretur, BIBLIO
CAE CHRISTIANAE conſcribendae
cinxerit. Vtinam mihi ſuppeteret facult
nam adeſſent vires! Vtinam inſpicere
innumeros fere libros huc ſpectantes,
vellem hunc laborem exantlare, & oſte
quod licet magnus ſit ſcriptorum Ma
rum numerus, non minor tamen, imo
ſcriptorum de Chriſto copia queat re
Sed quamuis ſcriptores de CHRISTO a
quauis data occaſione in poſterum col
& ex αὐτοψίᾳ recenſitos chartis infer
mus ſit, variis tamen de cauſis nihil
ctum, & luce idcirco dignum, pro
audeo. Interim meum dabo qualec
conſilium, ita tamen, vt ſi quis forſan
bus ad elaborandum hoc opus nec
ſubſidiis inſtructus, hunc laborem
ſe ſuſcipere, aliam poſſit viam ingredi
arbitrio methodum eligere.

§. II.

Antelogium totius operis formari
*de Scriptoribus Anti-Chriſtianis*, ſiue
contra Chriſtum, eiusque doctrinam,
ſeclas, calamum ſtringere non dubit
Hi ſunt

Digitized by Google

*ntiles*, quorum Fragmenta Anti-Chri-
na *Dominici Mellini* (**) ſtudio eſſe col-
ta, ex Relatt. Innoc. 1702. p.247 cogno-
ipſum vero librum, ob maximam rari-
m, nondum inſpicere licuit. Ceterum
*lielmus Cave* in Hiſtoria Literaria Scri-
rum Eccleſiaſticorum ſub finem vnius-
uſque ſaeculi ſcriptores gentiles, qui
iſto ac Chriſtianismo ſeſe oppoſue-
t, annotauit. Cuius tamen relationes
ſunt adeo plenae, vt nihil ſit, quod
i mereatur. Quid? quod multi ſcri-
es gentiles Anti-Chriſtiani fruſtra hic
eruntur. Quod vt euincam, dabo hac
ſione ex ſolo *Martini Hamconii* de Viris
uſque Friſiae illuſtribus libro, Amſtel.
3. 4 edito, ſupplementum. Comme-
at ille ex Pontificibus Friſiorum Ethni-
ſeu Praefectis Druydum, tres, qui ad
iothecam Anti-Chriſtianam pertinent.
nus eſt SYNNA, qui vixit anno circi-
165, atque ſcripſit ad Aſconium, pri-
m Friſiae Ducem, *de colendis Diis patriis*,
*xterminandis Chriſtianis*, quorum non-
li, coniiciente Hamconio, tunc in Fri-
videntur fuiſſe, ex poſteris forte eorum,

Ff 5 qui

(**) ...tal. Barberin. T. II. p. 54: *Dominici Mellini in ...es quosdam ſcriptores Chriſtiani nominis obtre... ...res Libri IV.* Florent. 1577. fol.

qui olim a S. Aegiſto conuerſi eran
& coenobia ibi paulo poſt erecta C
Hollandiae referunt; quae Hamco
ba omnia, f. 106. a. obuia, ad Lyd
nuinae hiſtoriae lapidem examina
eſt huius loci. Secundus, SIVA
Hamconio teſte fol. 106. a. b, Libr
ronis de Natura Deorum tanquam
os damnauit, & publice exuſſit, ſcri
Hiſtoriam Principum, Ducum &
Friſiae, ac *de probibenda Chriſtiano*
*ctrina*, quorum hoſtis erat acerrimu
annotante Siffrido, circa an. 770. T
OCCO, vir ferox, ac Pontificum E
rum Friſiae vltimus, ſcripſit de D
Druydum: de Succeſſione Profe
eiusdem doctrinae in aula Dei: *d*
*ficiis Deorum, & vindicando eorum c*
*verſus Chriſtianos*, ad Radbodum II
Regem, qui tamen regno priuat
Adelberto ad fidem conuerſus eſt.
Hamconius l. c. f. 106. b.

II. *Iudaei*, qui, maligni ſpiritus inſtar, te
vitiorum ſceleſtiſſimorum ignea i
ſtum vibrarunt, hodieque, ſi non
in priuatis tamen conuenticulis, v
Horum notitiam licet celeberrimi vi
*Pfeifferus* in Obtrectat. Apella, *I*

Digitized by Google

ph *Wolfius* in Biblioth. Hebr., *Iul. Barto-*
*ius* in Biblioth. Magn. Rabbin., *Io. Chri-*
*ph. Wagenſeilius* in Tel. Ign. Satan., *Ia-*
*. Basnagius* in Hiſtor. Iudaeor., *Io. Andr.*
*ſenmengerus* in Iudaism. Detect., & alii,
Iudaeis commentati, prolixe dederint,
ſan tamen poſt ampliſſimam meſſem
erit ſpicilegium, ſaltem exiguum.
*Anti-Trinitarii*, antiquiores aeque ac
entiores, quales ſunt *Ariani*, *Photinia-*
*Sociniani*, & omnes, Deitatem Chriſti
litioſiſſimo conatu impugnare auſi.

§. III.

n ipſo opere ſcriptores de Chriſto omni-
ptime, meo iudicio, in certas Claſſes poſ-
iſtribui, ita, vt quaedam claſſes, propter
ſa ſcriptorum genera, quae vel Theolo-
vel Philologice, vel Hiſtorice elaborata:
idiomate expreſſa: ſermone vel libero,
etri legibus adſtricto conſignata, diſtin-
haberent Sectiones. In Claſſe prima
*tores Biblici*, & Canonici quidem, eſſent
ſendi. Addi poſſent Apocryphi, at non
idonei teſtes, ſed tanquam indices vel
antiae rerum ad Chriſtum pertinen-
, vel malitiae, vel ſuperſtitionis. Quo
is autem hoc de ſcriptoribus Apocryphis
umentum, tum ab aliis, tum in primis a
cele-

celeberrimo Io. Alb. Fabricio, excuſſ
breuiores hic ducendae forent lineae. S
dam Claſſem occuparent *Patres*, qu
multa de Chriſto ſuperſunt ſcripta.
ro non omnia vnius eiusdemque ſunt
ris, quae pro genuinis habentur, ita ſcri
tribus ſuppoſita a reliquis probe diſcern
Illa enim Bibliothecam Chriſtianam o
haec onerant. Tertia Claſſis complect
*Lutheranos*, qui omnium optime & a
tiſſime, ſi a Biblicis ſcriptoribus receſſe
de Chriſto commentati, Chriſtianae
thecae ſcriptorum & copia & praeſtan
gulare decus conciliabunt, maximamqu
partem implebunt. Quarta Claſſis
*Reformatos*. Quinta denique *Pontific*
hiberet. Reliquis religionibus addict
concederem in Bibliotheca Chriſtiana
reiicerem eos tamen in Appendicem
etiam diiudicandi forent ii, qui Chri
inueniſſe putarunt iis in locis, in q
neutiquam eſt quaerendus, e. c. *Iacobus*
qui ex Homero totam Chriſti hiſtoriam
vare (***), ſed ſtulto admodum co
contendit.

(***) Vid. paradoxus, ſi quisquam alius, ipſiu
cui titulus: *Vera Hiſtoria Romana, ſeu Orig*
*vel Italiae ac Romanae Vrbis e tenebris long*

§. IV.

on nudum vero auctorum & librorum
um texerem, ſed primo, breui aucto-
otitia praemiſſa, characterem eorum
n. Quamuis enim diſtinctae claſſes
n lectorem de ſingularibus, quas ſcri-
vltimas claſſes impleturi, fouent, hy-
bus facile admoneant, indicentque,
e. c. in Reformatorum, & dogmatico-
uidem, ſcriptis de Chriſto agentibus
ur omnipraeſentia Chriſti ſecundum
nam naturam, &c: in Pontificiorum
ſcriptis ſaepe adſit traditio de reliquiis
, miraculisque earum ope patratis, &c.;
ria tamen, & nonnullis propria,
um obſeruanda occurrunt. In primis
ſtimonia veritatis pro ſana de Chriſto
ia eſſent colligenda. Saepe enim vi-
, quod eiusmodi homines, inuiti etiam,
iae teſtes exiſtant. Suppeditarem
s, vbi opus fuerit, librorum hiſtori-
de variis eorundem editionibus, de
erſiis iſtorum occaſione enatis, &c.
em. Adderem denique, non ſemper
qui-

*in lucem producta.* Rom. 1655. 4. Conf. quae
n Schediasm. Philologico-Sacr. quo Homerus,
nis Chriſti teſtis, a Iac. Hugone productus,
itur.

Digitized by Google

quidem, interdum tamen, excerpta ſele
ex libris raris, curioſis, plane egregiis.
curam ſolum gererem magniorum & i
vm operum, ſed ſcriptorum etiam mi
morum, tum, quod ſine his Bibliotheca
ſtiana manca foret ac mutila, tum, quod
modi ſcripta nonnunquam nucleum e
ant, & id, quod quantitati molis deeſt,
titate virtutis compenſent. Si hac t
elaboraretur Bibliotheca Chriſtiana,
thecae Marianae, ſatis interdum ieiuna
mam haud dubie praeriperet. Vtinam
eſſet perfectum & luce donatum! Spe
eius dare, facilius eſſe arbitror, quam ill
tegrum abſoluere. Dabo nihilominus
ſpecimen, ſcriptores nonnullos de Chri
hibiturus, ita, vt ſequens paragraphu
primam, VI ad ſecundam, VII ad tertiam
ad quartam, IX ad quintam Biblio
Chriſtianae claſſem pertineat. Claſſiu
tem tantum, non Sectionum, in hoc
mine rationem habebo. Neque omni
nonnulla tantum laudandorum auct
de rebus ad Chriſtum pertinentibus
hac vice commemorabo.

## §. V.

IOANNES, Evangeliſta et Apoſtolu
Liberatori fuit in deliciis, & propter

Digitized by Google

inam ſtrenue aſſertam in Pathmon in-
a Domitiano relegatus. Quod etiam
ens oleum ſit coniectum, Tertullianus
riae prodidit, quem alii ſunt ſecuti.
ertullianeum teſtimonium noſtra aetate
liothec. Bremenſ. fuit impugnatum.
t autem de Chriſto in *Evangelio*, in
*is*, in *Apocalypſi* etiam, peregregie Ioan-
i idcirco in viſione Ezechielitica (cap.
. conf. Apoc. IV. 7) Aquilae figura
umbratus. *Quarta facies*, inquit re-
e Hieronymus Prooem. in Matth. f. 5,
*m Euangeliſtam ſignat, qui aſſumtis pennis
e, ad altiora feſtinans de Verbo Dei diſpu-*
Praeclariſſime enim de ΛΟΓΩι, ſiue
O, & ſubſtantiali quidem, i. e. CHRI-
diſſerit. Quam doctrinam non hauſit
lentis Platonis lacunis, quae eſt Sandii
rium calumnia, ſed ex limpidiſſimo
codicis V. T. (nam dudum ante Plato-
David Pſ. XXXIII. 6 Chriſtum dixit
דבר, *Verbum Domini*) fonte, quum diui-
itu actus ſcriberet. Sunt, qui exiſti-
Ioannem ob diuinitatem Chriſti ſolide
ctam, & aduerſus Ebionem, Cerinthum,
s diuinitatis Chriſti hoſtes, ſtrenue de-
, *Theologum* κατ' ἐξοχὴν fuiſſe nomi-
. Patriſtico enim ſtylo doctrina de
Chri-

Chriſto ſaepius *Theologia* appellatur,
Petauio, Suicero, & pluribus ſtyli eccl
ſcrutatoribus, copioſe oſtenſum.
placet, quae obſeruaui in Θεολογ
Inſcriptt. Biblic. pag. 30.

§. VI.

ATHANASIVS, Praeſul Alexandr
re Chriſtiana meritiſſimus, celeberrim
A. C. 373 defunctus, ob ſanam de
doctrinam contra Arium, eiusque ſoc
titer defenſam immortale nomen con
Occaſionem ipſi dabant Arii Carm
Chriſtum iniuria, *Thaliae* nomine in
quae licet in perpaucorum tantum m
verſata, adeo, vt Sozomenus Hiſt. Eccl
c. 21. p. 435 edit. Valeſ. fateatur, quod
quam viderit, verae tamen de Chriſto
nae fuere fraudi, & permultos dece
Acceſſit falſa Apollinarii de Chriſto d
paſſim diſſeminata. Vnde contra
aeque ac Apollinarium, & vtriusque a
calamum ſtrinxit Athanaſius, qui p
ſcriptum ante Arianam haereſin Περ
θρωπήσεως ſiue Ενσωματώσεως τῦ Θ
librum, rectiſſime ab incomparabili F
Bibliothec. Graec. L. V. c. II. p. 300 *pra*
*lectuque digniſſimum* vocatum, litteris
gnauit

Digitized by Google

*os IV aduerſus Arianos.*
*um de Incarnatione Dei Verbi contra Aria-*
*s*, & plura ſcripta Anti- Ariana.
*Incarnatione Chriſti contra Apollinarium*
*ros duos,*
ibri vbi in praeſtantiſſima Operum Atha-
editione Graeco-Latina, Pariſ. 1698. fol.
oll., quam debemus illuſtri Ordinis Be-
ſtini noſtra aetate ornamento, Bernardo
ontfaucon, reperiantur, more ſuo, id eſt,
ate oſtendit laudatus Fabricius l. c. p.
q. Idem doctisſimus vir p. 298 ſq re-
s Operum Athanaſii editiones, Latinas
r ac Graeco-Latinas, diligenter annota-
Ex Latinis vtor editione, hunc prae ſe
m ferente: *Athanaſii, Epiſcopi Alexan-*
*ſanctiſſima eloquentiſſimaque Opera, Com-*
*ii in Epiſtolas Pauli: Contra Gentiles liber*
*De Incarnatione Verbi, eiusque ad nos per*
*aduentu: Diſputatio contra Arium: In*
*ſalmorum opuſculum: Exhortatio ad Mo-*
*: De Paſſione Imaginis Domini noſtri libel-*
*Epiſtolae nonnullae Romanorum Pontificum*
*hanaſium, & Athanaſii ad eosdem. Quae*
*olim iam Latina facta, Chriſtophoro Porſena,*
*ſio Monacho, Angelo Politiano interpretibus,*
*m doctiſſima Eraſmi Roterodami ad pium*
*m paracleſi.* Pariſ. 1519. fol. Vti vero
ditio quaedam tantum Athanaſii opera



Digitized by Google

habet,ita etiam libri ſuppoſiti a genuini
ſatis ſunt diſtincti. Editor, *Nicolaus*
*dus*, in Epiſtola Dedicatoria ad Mich
Bodetum, Lingonenſium Epiſcopum,
Athanaſianos in hac editione *recognitos*
*toque accuratius*, *quam antehac*, *&* *emenda*
*diſtinctos* dicit. Conqueritur ſimul,quod
eum exemplar inuenire non potuerit.

IOANNES CHRYSOSTOMVS,
mus Praeſul Conſtantinopolitanus, p
norifico *aurei oris*, ob auream, quam
effudit, facundiam, cognomine inſigni
nemini fere ignotus, praeter alia, ex
reliquit

*Homiliam in illud Ioannis cap. V. com*
ου δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲ
μή τι βλέπῃ τὸν πατέρα ποιοῦντα, qua
tra haereticos, Deitatem Chriſti impug
tes, egregie vindicat hoc dictum, oſte
que, quod allata verba nihil aliud ſi
ditent, niſi τῆς πρὸς τὸν γεγεννηκότα
τητος, καὶ πολλῆς γνησιότητος καὶ συνα
καὶ ὁμονοίας ἀπόδειξιν, arctiſſimi cum
nexus, ſummae concordiae ac conſenſu
monſtrationem, quodve iis Liberator
cum Patre coniunctionem, minime
vtriusque eſſentiae diuerſitatem declara
luerit. Edidit eam ex MS. Bibliothecae

ae, cum nitida verſione Latina, & eru-
quibusdam Notis ven. *Ericus Benzelius*,
s, qui non Vpſaliam ſolum, ſed omnem
iam, imo totam rempublicam litterariam
ornat, in Supplem. Homiliar. Io. Chry-
Vpſal, 1708. 4. p. 1. ſqq.

§. VII.

EPINVS (*Franciſcus Albertus*), ſanctio-
litterarum in Academia Roſarum perin-
doctor publicus (quem ſervet Numen!),
n pereximiis meritis longe clariſſimus,
auit, ſummos in Theologia honores
urus,
*iſputationem Inauguralem de Titulo Chriſti,
loſſ. I. 15 dicitur Primogenitus omnis Crea-*
Roſtoch. 1710. 4. Quae Diſſertatio
ditionem & ἀκρίβειαν oſtendit minime
rem.

VDDEVS (*Ioannes Franciſcus*) Theolo-
nenſis celeberrimus, quem ob multa,
que pererudita, ſcripta permulti val-
ebrarunt. Horum numerus haud ita
n auctus eſt *Meditationibus Sacris*, ſtu-
l. *Io. Dav. Leonhardi* Ien. 1725. 4. euul-
in quibus ſunt elegantes Meditationes
*Sepulcro CHRISTI : De CHRISTO
tore vnico : De CHRISTO Praedeſtinato :
HRISTO vere Cruci affixo : De CHRI-*

*STO primogenito ex Mortuis : De auct*
*Incarnationem CHRISTI humani generi*
*gnitate.*

CARPZOVIVS (*Fridericus Bened*
Senator ac Polyhiſtor Lipſienſis longe lat
celeberrimus, Germaniae Peireſcius, Muſ
delicium, litterarum, dum viueret (viuer
tem deſiit an. 1699. d. 20. Mai., cum an
& paucos menſes mortalium coetui inte
ſet) patronus maximus, cui locus in Bibli
ca Chriſtiana non eſt denegandus. H
enim meretur ob conſcriptam.

*Diſſertationem de Publ. Virgil. Maronis E*
*quarta, an inibi Chriſti Servatoris Nativit*
*mentem et expoſitionem Euſebii Caeſarienſis*
*phili, celebretur? disquirentem*, quam ſub
ſidio magni et Theologi et Poëtae, *Fr*
*Rappolti*, an. 1669 habuit. Recuſa e
gantiſſima, et multas egregias de reb
Chriſtum ſpectantibus obſeruationes c
nens, Diſſertatio Lipſ. 1700. 8.

CHEMNITIVS (*Martinus*) Theol
fama ſuper aethera notus, quem nom
eſt laudaſſe. Summus hic vir natus
1522, denatus 1586. Res anguſta dom
in iuuentute preſſus, quamve inter alia
ſubleuare contendit exercendo iudici
aſtrologiam, cuius tamen ſtudii de

e eum poenituit, non impediuit, quomi-
magnum Eccleſiae Lutheranae lumen
eret, et Praeſulis Brunſuicenſis munia
na cum laude obiret. Scripſit, praeter
libros, meo praeconio maiores,
*duabus Naturis in Chriſto, de hypoſtatica
Vnione, de Communicatione Idiomatum &
is quaeſtionibus inde dependentibus Libellum
ipturae ſententiis & ex purioris antiquitatis
niis.* Lipſ. 1578. 4. Witteberg. 1615.
uae editio Locis ipſius Theologicis ad-
. Vtramque editionem ornat egregia
*icolai Selnecceri* Praefatio ad duos prae-
ſimi nominis Theologos, M. Andream
enium, Superintendentem Lubecen-
et Gregorium Stammichium, Paſtorem
urgenſem. Liber eſt auro carior, in quo
pua ſacrae Scripturae dicta & teſtimo-
Vnione Naturarum duarum perſonali,
icio Chriſti, de Maieſtate diuina Filii
is tam ſolide, dextre, neruoſe, accurate
antur, vt Chemnitianum ſcriptum in
gumento principatum poſſit obtinere.
*ealogiam Chriſti*, quae Tabulis quibus-
Genealogicis aucta et illuſtrata prodiit
eb. 1699. 4.
KHARDVS (*Tobias*), Gymnaſii
inburgenſis Rector meritiſſimus, edidit

*Non-Chriſtianorum de Chriſto Teſtimoni antiquis monumentis propoſita et diiud* Quedlinb. 1725. 4. Docti huius Comme Caput I agit de Origine et ratione No Chriſtiani. II. de Teſtimonio Sibyllaru aliorum ante Chriſtum natum. III. de Platonico e Lib. II de Republ. IV. de Teſ niis Gentilium, quorum in N.F. fit men de Teſtimonio Ioſephi. VI. de Teſtim gentilium Impp. et aliorum.

ENGELCKENIVS (*Henricus Asc* Theologus Mecklenburgicus excelle mus, olim ſacrarum litterarum in Aca Roſtochienſi doctor publicus, hodie A Parchimenſis optime meritus, honoris hic nominandus eſt ob ſolide conſcript

*Diſſertationem Symbolico-Theologicam III. Auguſt. Confeſſ. de Chriſto.* Roſtoch. 1

ENGELCKENIVS (*Hermannus Chriſ rus*), ordinis ſanctioris, quo exſplen Academia Varniaca, decus perexim omnino locum hic meretur ob

*Vindicias duorum praeſtantiſſimorum de oraculorum, Eſ. IX. 5. 6 ac Eſ. LXIII.* 3, qu illud de Hiskia, hoc de Maria fuit expoſ Vid. eius Pentas Dictor. Scripturae V manifeſta peruerſione vindicator. p. 2 40 ſqq, vbi memorata dicta de ſolo C

ntelligenda, idoneis rationibus ſolide
erudite euicit. Seruet Deus coetui et
purioribus hoc par Fratrum Theologo-
onge nobilisſimum!

ALTPERIVS (*Otto*) SS. Theol. D. et
aſii Lubecenſis Rector, quem anteceſſo-
ihi gratulor, praeter alia, fuſe a me in
Lubec. P. IV. p. 212 ſqq recenſita,

*rtationem de Incarnatione Filii Dei, in qua
r doctrina de Vnione Hypoſtatica duarum
rum in Chriſto, et inde dependente ac con-
e reali Idiomatum communicatione, quem-
m illa in ſincerioribus Eccleſiis ac Scholis
is publice ſolet proponi.* Lubec. 1595. 4.

SSIVS (*Ioannes Henricus*), qui, poſt alia
ſcholaſtica fideliter adminiſtrata, in
eo noſtro Conrectoris munus ſumma
ude gesſit, et breui temporis ſpatio ex
ia, fide ac aliis virtutibus, eam ſibi
gloriam, quae vna cum ipſo an. 1695.
an. non eſt mortua, imo nunquam,
ubecenſes ſaltem, intermorietur. Huic
otheca Chriſtiana locum aſſignandum
ſeo ob pereximium Poëma heroicum,
nſcribitur

*s moriens.* Eſt illud adhuc ἀνέκδοτον.
m vero edetur, ſi diuina permiſerit
itas, vt Deliciae Poëtarum Lubecen-



Digitized by Google

ſium lucem aliquando videant. Hic de
ſufficiat initium, ex quo de Poematis,
prolixi, praeſtantia iudicetur:

*Purpureos Chriſti latices, nimboque iace*
*Sanguineo rubuiſſe Deum, cuneosque retu*
*Adſpectu, & ſtratas verbi virtute phalang*
*Offuſas luci tenebras, luctuque gementem*
*Cimmerio ſolem, caligantesque profunda*
*Nocte dies medios, mirari deſinat orbis.*
*Heu coeli, terraeque tremor! Deus arbore*
*Infauſta moritur. Moritur Deus. Inclyta*
*Aeterni ſoboles frigentia lumina claudit.*
*Fit funus, qui vita fuit, mundique crea*
*Ipſe creaturae ſubit atro crimine morten*
*Exulet his ratio ſacris, nec ſcaeva profa*
*Condita perpetuo coeli myſteria peplo!*
*Abſcedat natura ſagax; nec vana rece*
*Rimetur ſacros Sophici prudentia veri!*
*Coeca Stagiritae taceat ſchola: damnet ac*
*Zeno ſuum, Samiusque hic obmuteſcat, alt*
*Nec ſua iam iactet deliramenta Chryſipp*
*Illuſtrata fides, diuini conſcia nutus,*
*Adſit, & immotis nitens fiducia verbi*
*Fulcris aetherei, & decreto debita ſacro*
*Hoc Saluatoris tangat reuerentia funus.*
*Non hic Cyrrha loquax, fictaeve Agani*
*vndae*
*Non Heliconis apex, non docta cacumina*
*Non Pegaſus, non ipſe iuuat Dictaeus A*

*...tum communis doctor, quos futilis Hellas*
*...tulit, aut Latiis oſtentat Roma cothurnis.*
*...Cyrrha me myrrha rapit, quam gutture ſicco*
*...ſtas, heu, tanti ſolamen Chriſte, laboris!* &c.

...EVMANNVS (*Chriſtophorus Auguſtus*), ...logiae Profeſſor et Gymnaſii Göttingen... ...ſpector, vir longe doctisſimus, ac multis ... doctrina refertis ſcriptis famam dudum ...cutus, auctor eſt

*...ſertationis de Chreſto Suetonii, qua Chriſtum ...αίθρωπον intelligi, aduerſus V.C. Antonium ...ale defenditur.* Ien. 1709. 4.

...EBERVS (*Ioannes Fridericus*) Geranus, ...is Ruthenei Rector longe meritiſſimus, ...uere an. 1634 coepit, an. 1696 deſiit, ...humaniorum & ſanctiorum litterarum ...ſſimi laudem relinquens. Edidit per... Schediasmata, quibus & philologice & ...ice nobiliſſimum de Sanguine Chriſti ...nentum pertractauit, variasque Roma...um narratiunculas futilitatis conuicit. ...t hoc eius

*...ſertatiunculae de Sanguine IEſu Chriſti ..., multiuaria eruditione refertae, & ex ſacris ...isque monumentis diligenter erutae, quas ...t Indicibusque auxit M. Fridericus Auguſtus ...* Dresd. 1697. 8. Multa pulchre in hoc ...docentur, ſimulque Romanenſium tra-

ditiones de Sanguine Chriſti Mantuano
Sudario Veronicae, de Sudario Veſontin
reliquiis Sanguinis Chriſti, quas haeren
tant in Sindone Taurinenſi, de Sang
Chriſti cum lacte Mariano comparation
eo, quem Berythi in Syria ex Crucifixi im
picta effluxiſſe dicunt, & plures, br
quidem, ſed docte refelluntur.

KOEPKENIVS (*David Henricus*),
Theol. Doctor celeberrimus, qui in Acad
Roſtochienſi Poeſeos ordinarius eſt Prof
fecitque publici iuris varia ingenii m
menta, praeſtantisſimam eruditionem te
tia, e quibus hac vice, pro inſtituti ra
nomino tantum

*Diſſertationem Academicam de Seruator*
*Chriſto ſub metu et triſtitia acerbiſſime d*
Roſtoch. 1723. 4.

*de* KRAKEVITZ (*Albertus Ioachi*
Eques Mecklenburgicus, antea Profeſſo
ſtochienſis, hodie Praeſul et Theologus
phicus primarius multorum magnorum
meritorum, coepit laudatisſimo inſtitut
1702 Roſtochii conſcribere

*Hiſtoriam Paſſionis Dominicae ex Antiq*
*Iudaica et Phil. Sacra illuſtratam*, cuius Seg
tum primum *Chriſtum Paſſionem ſuam p*
*centem, et Synedrium de Morte Chriſti conſ*

Secuta deinceps ſunt plura, digna, ob varias, quas continent, perelegantes ationes coniunctim ederentur.

ESCHERVS (*Valentinus Erneſtus*), ſiaeLutheranae decus immortale, Theo-πολυμαθέςατος, qui ſiue ſtupendae generis doctrinae copiam, ſiue excelimorum meritorum magnitudinem, ia, quae in Theologo pio, docto, prudemiramur, reſpiciamus, perpaucis eſt aequiparandus. Vt adeo ſerio ſit dum, velit Deus O. M. ſummum hunc & ſtrenuum veritatis vindicem diutisonſeruare, afflictoque coetui Lutherano ſemper concedere Loeſcheros! Vti matisſimis ingenii monumentis comus nomen ſuum dudum ab obliuione auit, ita Bibliotheca quoque Chriſtiana biaſſerit. Elaborauit enim anno aetaimo ſeptimo, quo anno iam Academicis s maxima cum laude potuit intereſſe, imam

*Natiuitatis Chriſti Tempore Diſſertationem*, deinceps ita auxit, vt iam anno 1714 tias CL de Anno, XII de Die nati toris complexa, Langianos & alios de gumento labores longiſſime poſt ſe ret. Vtinam valde aucta haec Diſſertatio,

tatio, vna cum multis aliis Loeſcheriani
dignisſimis, prodiret!

MENCKENIVS (*Ioannes Burchardu*
lyhiſtor Lipſienſis fama ſuper aethera
hic laudari meretur ob elegantisſimu

*Schediasma de Monogrammate Chriſti,*
X ac P coniunguntur, quod vti in Prae
*rem Chriſtianorum conſideratione dign*
iure vocat, ita peregregie illud, idone
rum monumentis vſus, excusſit. S
autem ad illuſtr. virum *Ioannem Cia*
hoc Schediaſma, ediditque Lipſ. 1696.

QVANDTIVS (*Ioannes Ioachimus*)
logus Regiomontanus celebratisſimus,
cuius ſcripta eſt pereximia Diſſertatio

*Geſta Chriſti Quadrageſimalia Reſurre*
*inter et Aſcenſionem a Whiſtoni, Flamini*
*welli, Harduini, aliorumque paradoxis*
ſiſtens. Regiomont. 1716. 4.

REISKIVS (*Ioannes*), natus Gerae a
officiis autem ſcholaſticis apud Vinari
Luneburgenſes & Guelpherbytanos vſ
obitum, qui anno huius ſaeculi primo
git, maxima cum laude functus, vir, cu
ſolum exemplum ſatis ſuperque poteſt
quod etiam inter viros in ſcholaſtico p
deſudantes dentur, quorum eruditio
poteſt in ſtuporem dare. Oſtendunt

Digitized by Google

quis eius praeſtantisſimis ingenii mo-
ntis nihil dicam, commentationes,qui-
liotheca Chriſtiana augenda. Hae ſunt
*rcitationes Hiſtoricae de Imaginibus IEſu quotquot vulgo circumferuntur, reuiſae, tatae, figuris aeneis & multis acceſſionibus Quibus Exercitatio Philologica de Lingua ula IEſu Chriſti emendatior & locupletata m adiungitur.* Ien. 1685. 4. Conſtat li-
Diſputationibus, quas olim in Ienenſi
nia conſcripſit & publice defendit.
tatio I agit de Imagine Chriſti ad Abga-
gem transmiſſa: II de Imagine Chriſti
nicae a Chriſto data: III de Imagine
Sindoni & Linteis Sepulcralibus im-
IV de Imagine Chriſti Statuaque Pa-
ſi: V de Imagine Chriſti per Lucam
VI de Imagine Chriſti per Nicodemum
: VII de Imaginibus Chriſti iuxta
am Lentuli & Nicephori proſopogra-
delineatis. VIII de Imaginibus Chri-
Numismata procuſis. Omnia accurate
cuſſa, & magnum hiſtoricae veritatis
n produnt. Vnde, quae fabuloſa, ar-
tis grauiſſimis hic reiecta inueniuntur.
deſunt eruditae digresſiones, de rebus
nti haud exigui agentes. In Exercita-
de Lingua vernacula IESV CHriſti
ſtru-

ſtudet euincere Reiskius, linguam fuiſ
daeo-Syriacam. Rationes deſumit a v
Βοανεργὲς, Ταλιθὰ κῦμι, Εφφ
Κορβᾶν, Βὰρ Ιωνᾶ, & pluribus, in 
Chriſti occurrentibus.

*Ad Iobum Ludolfum Epiſtola, qua Exe
nes ſuas de Imaginibus IESV Chriſti aduer
ſuram paulo iniquiorem Io. Mabillonii v
Vna cum inſcriptione Imaginis IESV CH
apud Monſtrolienſes in Gallia ſeruatae.* Lip
4. Scripſerat Mabillonius in Praefation
ſei Italici de ſacra Chriſti effigie, qua
nicae vulgo attribuitur: *Hanc imagin
aliis, ex ſuae ſectae praeiudicio recens im
Io. Reiskius in Exercitationibus Hiſtoric
Ienae ante biennium in lucem prodierunt*
re, vt noſter ſectae pariter ac praeiudi
minationem a ſe amoliretur, hanc ad
apologeticam Epiſtolam, quae quan
occurrit, tam lectu digna eſt propter
quas complectitur, res memorabiles.

RITTERVS (*Andreas*) SS. Theol. D.
Lubeca optimis ſuis Filiis, Rugia auten
eum Praepoſitum et Paſtorem longe m
mum veneratur, praecipuis ſuis orna
accenſet, inclaruit duabus ad Bibliot
Chriſtianam pertinentibus ſcriptis d
ſimis, nimirum

*utatione de Fide Chriſti, ſ. Vtrum Chriſtus abuerit?* Gryphisw. 1704. 4; nec non *utatione Inaugurali de Quaeſtione Theolo- Vtrum Filius a Spiritu S. fuerit miſſus?* 1706. 4.

RÖDERVS (*Ioannes*) Theologus No- genſis, an. 1621 mortuus, cui ad laudem ſufficere, qvod in Theologicis ipſius Bibliothecae Chriſtianae omnino in- s, qvoniam in iis doctrina de Chriſto ſime proponitur ac defenditur, Chem- a ἀκρίβεια reperiatur. Sunt illa

*ctatus duo anaſcevaſtici: I. De orali Cor- iſti in SS. Coena Communicatione. II. De mmunicatione Idiomatum in doctrina de Chriſti. Contra Iodocum Naum, Sigenen-* dhaerent hi duo Tractatus *Problemati o-Logico de Communicatione Proprii.* 1616. 8.

*ctatus de Neſtorianiſmo & Eutycheiſmo I. Ioſephum Grabium, Bremenſem.* Gieſſ. Quamuis in titulo huius ſcripti nulla fiat mentio, ad Bibliothecam tamen nam pertinet, quoniam in eo AEgidii de Vnione Hypoſtatica duarum Na- n in Chriſto Diſputatio dextre defen- ſimul tota de Perſona Chriſti doctrina e excutitur.

Thre-

Digitized by Google

*Thronus Regalis Chriſti, hoc eſt, plena* [...] *voſa expoſitio ardui illius ac ſublimis fidei* [...] *ſtianae articuli de Seſſione Chriſti ad dext*[...] *DEI Patris omnipotentis.* Gieſſ. 1620. [...]

TRELLVND (*Ioannes*) Theologus [...]enſis excellentisſimus, cuius inter erud[...]ma ſcripta eſt

*Disquiſitio, Poteſtatem Iudiciariam Chr*[...] *Hominis, Communicationis Idiomatum di*[...] *vindicem ex Oraculi Iudicis Io. V. 27.* [...] *repraeſentatam, ſiſtens.* Hafn. 1716. 4.

WEIDENERVS (*Ioannes Ioachimu*[...]mortalis famae Theologus Roſtochienſ[...]marius, ὀρθοδοξίας, qua ſe bonis o[...] alma Roſarum de meliori commendat[...] in ſanctioris doctrinae Profeſſore pra[...] inclytiſſimus, quam probat, praeter t[...]gnia documenta alia, ſcriptum lectu [...]ſimum, cui titulus:

*Chriſtus ex Bibliis ὁμοούσιος et eiusde*[...] *Patre Eſſentiae.* Roſtoch. 1708. 4.

WERNSDORFIVS (*Gottlieb*), mag[...]minis Theologus, Academiae Wittenb[...]ſis gloria, coetus Lutherani imperterrit[...]machus, (quem Deus ſeruet!) propte[...] ſcripta, quae noua, quam molitur, o[...] Schröderianorum, paulò ante laudat[...] editio augebit, locum in Bibliotheca C[...]na meretur. Breuitatis ſtudio ment[...] tantum facio

rtationis de Chriſto ceu ſine exemplo Homi-
itteb. 1706. 4. Legi relegique meretur
)iſſertatio.

)KENIVS (*Franciſcus*), Profeſſor hodie
ſis longe clarisſimus, praeclareque de
ſacris aeque ac humanioribus meritus
loctiſſimis ſcriptis, e quibus hac vice

*tationem Theologicam in Cel. D. Thomae Sententias, de Anima Chriſti praeexiſtente, in terris non pro Deo habito, et Quiete Deitatis in Chriſto tempore exinanitionis, et leniter inquirentem.* Sedin. 1720. 4.

NERVS (*Guſtauus Georgius*) Theolo-
rfinus celeberrimus, qui eruditisſi-
ingenii monumentorum numerum

*tatione Theologica de Cruce Chriſti in V. T. ficata.* Altorf. 1725. 4.

§. VIII.

AEVS (*Theodorus*) Th. D. et in illuſtri
remenſi Profeſſor, vir ea eruditione
us, vt, quos coetus Reformatus cum
onferre queat, non adeo multi ſint.
ſit ille, cum in Athenaeo Hanovienſi
ae Sacrae et literarum humaniorum
feſſor, doctam,

*tationem Hiſtoricam de Decreto Tiberii*

ENII *Select. Litter.*) Hh *Imp.*;

*Imp., quo Chriſtum referre voluit in nu* *Deorum.* Hanov. 1709. 4.

VOSSII (*Gerhardi Ioannis*) magnum publica literaria nomen, in cuius laud non excurram. Quod ſi enim Refor coetus vnquam habuit virum, ex om doctrina nobilem & clarum, ſane fui ſius. Nolo repetere, quae centies di in vulgus nota ſunt. Locum ei tantu ſigno in Bibliotheca Chriſtiana ob de Chriſto ſcripta, quae T. VI Opp. ip guntur. Sunt vero

*Diſſertatio gemina; vna de IEſu Chriſti logia, altera de Annis, quibus natus, bap mortuus.*

*Harmoniae Euangelicae de Paſſione, Reſurrectione ac Aſcenſione IESV Chri vatoris noſtri, Libri tres.*

WISSENBACHIVS (*Ioannes Iacob* D. & publicus in Academia Franeq Profeſſor, a. 1665 denatus, quum vi quatuor annos ſcientiam iuſti docuiſ raro admodum exemplo, litteris aliqu ſignauit, propter quod in ſocietatem rum de Chriſto cooptandus, ſcilicet

*Notas Nomico-Philologicas in Paſſion Chriſti, Seruatoris noſtri,* quas V. C. T Crenius in Faſcic. III Opuſculor., q Hiſtor. & Philolog. Sacr. ſpectant, la

inſtituto repetiit. Contulit autem Wiſ-
chius nonnulla Textus Euangelici de
ne Domini loca cum legibus ac mori-
omanis, & hac ratione haud infeliciter
uit. Nonnunquam tamen ἀκλιύει
ει, eidemque ex ipſis Romanorum le-
praeſidia ſtudet conciliare. Sic e. c.
657 ſq verba Chriſti: *Hoc eſt corpus me-*
n proprie, ſed tropice dicta probatu-
veteri ICto, Marcello, conatur eum-
ſtatores non ſemper propriis nomini-
vocabulis vti, ſed plerumque abuſiue
At enim vero ſi vel maxime Marcel-
ineptiarum proceſſiſſet, vt ſic exiſti-
vni tamen Marcello ſexcenti ICti alii
opponi, qui aliter ſentiant, & nullum
ntum pro vero & legitimo teſtamen-
ant, niſi ſit verbis propriis factum.

## §. IX.

VIMVNDVS, Benedictinus, Archie-
us Averſanus, ſeculo vndecimo floruit,
ithemio teſte, *in diuinis ſcripturis ſtu-
& valde peritus, ſecularium quoque lite-
non ignarus.* Ad polemicos de Chri-
ptores pertinet. Docent hoc, qui eius
prae ſe ferunt,

*eritate Corporis & Sanguinis Chriſti in
ſia tres inſignis eruditionis libri, vetuſti,*

*ſed iam primum propter ingraſſantes paſſ*
*eramentorum euerſores in lucem editi.* Fr
1530. 8. Editor horum librorum eſt A
*nus Marius*, Herbipolenſis Eccleſiae Cat
lis Sacerdos, qui libros hos theſaurum
non dubitat. Scripti autem ſunt con
rengarium, iam ſaeculo vndecimo eoru
teſignanum, qui corporis & ſanguinis
in S. Coena praeſentiam inficiantur. P
itaque Guimundus ad teſtes veritatis, qu
eum a ſectae ſuae erroribus non omn
cere queam immunem.

LVDOVICVS, a patria *Granatenſis*
an. 1504 in lucem editus, & deinceps
nicanorum ordinem ingreſſus. Pla
facundiam & eruditionem ipſis Hiſpa
Luſitaniae Regibus: Gregorioque XII
ſe probauit. Is de Chriſto comm
morum in primis ac pietatis rationem
Demonſtrat hoc eius

*Vita Chriſti, ex diuerſis ipſius opuſcul*
*tualibus collecta, in ſexaginta duas medit*
*ſeu capita digeſta, per Michaelem ab Iſſelt ex*
*in Latinum ſermonem translata, hacque p*
*editione diligenter recognita, & nouis Figu*
*ornata.* Colon. 1596. 12. Quae de Lim
trum, de Maria Doloroſa &c. in hoc lib
currunt, religionem auctoris mox pr
Adſunt tamen interdum obſeruatio
meditationes non ſpernendae.

Digitized by Google

RILLIVS (*Emundus*), ICtus, Conſiliarius
s, & in Academia Biturigum Anteceſſor.
ripſit & Avarici Biturigum an. 1631 edidit
*as Philologicas in Paſſionem Chriſti*, quae,
r elegantiam, a Crenio Faſcic. III, paulo
tato, illatae. Non pauca hic Paſſionis
ae loca ex antiquis ſcriptoribus, prae-
autem ex iure Romano, haud inepte
ntur.

SSELVS (****), Groningenſis, per-
s veritatis in Papatu teſtis, Bibliothe-
riſtianae omnino inſerendus. Elabo-
nim
*auſis Incarnationis*, *de Magnitudine &*
*dine Dominicae Paſſionis Libros duos*, qui
s Operibus Gröning. 1614. 4 editis p.
offenduntur. Habent hi libri ſin-
nonnunquam annotationes. Sic e.
430 confert dictum Apoc. XIII. 8 de
cciſo ab origine mundi, cum illo, quo

Hh 3 Io.

De Weſſelo, quem alii *Ioannem*, alii *Baſilium*,
, cui patris *Hermanni* nomen, Friſico more,
, fuſe egit Oudinus Comment. de Script.
T. III. col. 2707 ſqq. Inter alia col. 2711 ex
emoriali Templi Spiritualium Virginum, in
oningae ſepultus eſt, haec affert: *Anno Do-*
489 *obiit Venerabilis Magiſter Weſſelus Her-*
*egregius Doctor Sacrae Theologiae, & in La-*
*Graeca & Hebraea linguis, multum eruditus,*
*ota Philoſophia quaſi vniuerſalis.* Conf. etiam
Goetzii Comment. Hiſtorico - Theolog. de
e Weſſelo, Lubec. 1719. 4.

Digitized by Google

Io. VIII. 44 malignus ſpiritus dicitur
cida ab initio, & ex eo, quod diabol
Θεωποκτόνος dicitur, pro incarnando
ſto argumentatur Weſſelus.

§. X.

Primas, easdemque, non diffiteor,
Bibliothecae Chriſtianae lineas duxi.
at illas, qui & volet & poterit. Is
etiam opere omnia fuſius exponat, a
tatibusque muniat. Mihi quidem
chartae anguſtiam iſtud facere non
Quid? quod ne ſcelcton quidem toti
ris dare potui. Quod enim ſupereſt ſp
id ſibi vindicat orator meus, cuius ca
vice animum ad ſcribendum adieci
mumque arripui. Eſt is ſanctioribu
ris conſecratus iuuenis pereximius,

PETRVS PETRAE

Hoyera - Sleſvico - Cimber,

Viri admodum reuer. & praeclariſſ. D
SPARIS PETRAEI, Paſtoris Hoyeren
annos bene multos optime meriti, n
degenerans filius, quem eo magis ſalu
ſcientia ob probitatem, induſtriam, m
am, & reliquas verum ac genuinum o
rum artium cultorem commendantes
tes, praedico, quo rectius eum, in a
meis commoratum, noui. Meditatur il
tum, & honeſtum quidem, iterque ad A

Wittenbergenſem non prius ingredi
quam habita ſolemni Oratione, virorum
us ſacris in patria ipſius meritiſſimo-
audes quasdam complexura, &

Cimbriae Sacrae

nen datura, omnibus iis, quibus ſe ob-
m profitetur, praeſtiterit officium, quod
dicturo poterit requiri. Nec dubitat,
MAGNIFICI DNN. CONSVLES, Pa-
atres immortaliter promeriti, perillu-
N. PRAEPOSITVS, generoſiſſ. DN.
NVS, ſumme reuerend. atque excel-
DN. SVPERINTENDENS, nobiliſſ.
iſſ. & experientiſſ. DNN. SYNDI-
ac DOCTORES, admodum reuer. ac
riſſ. DNN. SENIOR, PASTORES &
YSTAE, nobiliſſ. generoſ. prudentiſſ.
liſſ. DNN. SENATORES, PROTO-
RIVS ac SECRETARII, vt et omnes,
res ſacrae ſunt curae cordique, tam
le ipſum craſtina luce ſint audituri,
benignas ipſi accommodarunt aures,
nni ſuperioris d. 27 Aug. *de Germania*
*ana* in ſolemni panegyri verba faceret.
hoc eo certius, quo ſanctius argumen-
orationis, qua renouabitur aliquo mo-
memoria virorum illuſtrium me-
ritis in rem Chriſtianam.

Lubecae d. XVII Mart. MDCCXXIII.



Digitized by Google

# XIV.

# MAXIMILIANI

## CAESARIS AVGVSTISSIM

## DIPLOMA

DE

INSTAVRANDIS STVDI

HVMANITATIS,

*NOTIS ET OBSERVATIONIBV*

*INSTRVCTVM.*

§. I.

PRincipes, quo illuſtriori loco ſunt ſtituti, eo magis, ratione etiam c litterarum, aliis in exemplum eo proponendos arbitror. Vnde non po non commendare *Goetzios*, *Loeſcheros*, *Al ros*, alios, qui in Bibliothecas purpuratas l res introducere laborarunt. Qvorum ſc vti ſumma cum voluptate legi, ita non quam ſeſe mihi obtulerunt, quibus ea queant amplificari. Addo, vt fidem v meis faciam, gazis teruncium, & quemac dum in praecedenti Spec. XIII. §. 2. e riſſimo Martini Hamconii de Friſia libro

ſcriptores anti-chriſtianos, ſic totidem Principes litteratos ex eodem cum belo Lectore communico. Hi ſunt ADEL, ps Friſiae ſecundus, qui ſcripſit *Leges ales*, ac *de Luſuum Honeſtorum Exercitiis*, TABBO, Princeps Friſiae vltimus, qui tiano Caeſari contra Cattos opem tulit, tinuis nouem annis militauit, ſcripſit t Cappidus refert, *de Poſteritate Friſonis, que Principibus*, & *Bellis Friſiorum cum nationibus geſtis*, f. 13: TITVS BOIO-VS, Dux Friſiae tertius, qui ſcripſit, vt dus refert, *Apologiam pro ſe ad Romanos le, quam Romae fecerat, ſuasque & Principerſorum Expeditiones*, f. 16. His adiicere s non minus raris libris plures, haud foicile, ſi inſtituti ratio iſtud pateretur. a enim Imperatorum Romano-Germam hiſtoria erudita hac vice ſpecimen onſtitui.

§. II.

imus quidem erat, *de auguſtis Auguſtis Caeſarum Romano-Germanicorum in Lieritis* paulo fuſius hac occaſione comri. Sed temporis penuria, interuemorbus, & funeſtus caſus me breviojam ingredi iuſſerunt. Solum itaque iori Commentatione dabo MAXIMI-I I *Diploma de Inſtaurandis Studiis humani-*



Digitized by Google

*manitatis*, me iudice dignum, quod d
edatur, & magis ſemper magisque in
ſcat. Primus,qui publici iſtud fecit iu
fallor, eſt *Conradus Celtes*, magnum quon
Germaniae decus, a quo Libris Amor
Norimb. 1502. euulgatis, adiectum. P
hunc edidit vir de hiſtoria Germanica
tiſſimus, *Marquardus Freherus*, Scriptt.
Germ. T. II. p. 237 ſq, cuius praeſtan
operis editio recentior,Argentorat. 1717
quam induſtriae viri excellentiſſimi & o
nis litteris, hiſtoricis praeſertim, optime
ti, *Burc. Gotthelff. Struvii*, debemus, h
ploma, quod ibi inſcribitur: *MAXIMIL*
*Imp. Priuilegium Erectionis Collegii Poëtar*
*Mathematicorum in Vienna*, habet pag. 4
Pereximius quoque innumerorum ferel
matum & Actorum Germanicorum ſc
tor, *Melchior Goldaſtus*, Conſtitutt. Im
T. III. pag. 482 ſq inſeruit, vbi inſcri
*Maximiliani I. Imperatoris Auguſti Conſtit*
*honore & priuilegiis Poetarum;* ſed latiu
tet, & non ad poëſin ſolum, verum alia
humanitatis ſtudia ſpectat. Editum
eſt hoc Diploma a viro celeberrimo & de
ris elegantioribus optime merito, *Iacobo*
*hardo*, in nitidiſſimis Commentariis de
nae Linguae in Germania Fatis P. II. p
ſqq. Addere iuuat editionem nouam, q

bus ſe diſtinguet eo, quod monumen-
aeſareum longe praeſtantiſſimum,& ab
us, qui artes liberales in deliciis ha-
exoſculandum, Selectisque Litterariis
o inſerendum, notis & obſeruationibus
ſtructum. Ipſum vero Diploma, an.
atum, ita habet:

AXIMILIANVS (1) diuina
fauen-

AXIMILIANI I vt illuſtriſſimum no-
eſt, ita etiam auguſtiſſima in litteras
merita. Ipſe erat litteratiſſimus, &
muis adoleſcentulus admodum diffici-
retur lingua, ac praeceptorem nan-
retur perineptum, ope tamen inſignis
nii, acris iudicii & tenacis memoriae
as linguas ac diſciplinas animo fuit
plexus. *Supra patriam linguam*, ait Io.
pinianus in eius Vita pag. 485, *Latine,
ice & Italice eleganter loquebatur.* In
no quidem ipſius ſermone nitor C. Iu-
aeſaris, cuius exemplo rerum a ſe ge-
m Commentarios ſcribere in animo
it, fuit deſideratus: nam, eodem Cu-
iano teſte l. c. p. 486, *ab indocto imbutus
eceptore, caſtrenſe Latinum, vel, vt vulgus
itur, militare didicit*; laudandum ta-
men

ſauente clementia Romanorum

men eſt optimi Imperatoris ſtudium
hanc linguam non plane neglexit.
quae de Maximiliani Latinitate mi
ſiue equeſtri, vulgo *Reuter Latein*, an
vit Wolphgangus Hungerus in Ann
ad Cuſpiniani Vitt. Caeſar. n. 322. col
Theologicum eius ſtudium his lauda
bis Cuſpinianus: *De rebus ſacris n*
*quam acriter, ſed non ſine lumine, vt Py*
*ras docuit, diſſeruit.* Iurisprudentiam
non auctoritatibus magis, quam ra
bus voluiſſe ſuperſtructam, eiusdem
rici docent verba, quibus l. c. *ſolis Iu*
*ſultis, qui Bartoli Baldique opiniones pr*
*culis afferebant*, *contrarius* dicitur. Ib
ob medendi artis peritiam collaudatu
*medicinis ſaepe magna quaedam experi*
*exhibuit*; Philoſophusque praedicatur:
*loſophabatur nonnunquam, & ingenioſe d*
*bus ſaepe naturalibus diſputauit.* De
pereximiis in ſtudium Genealogicu
Hiſtoricum meritis Cuſpinianus ſi
commentatus: *Primus inter omnes P*
*pes noſtra aetate ſingulorum Genealogias*
*gauit, miſſis per Italiam, Franciam & Ge*

er Auguſtus, ac Hungariae, Dalma-

*nunciis, qui omnia coenobia, omnes biblio-*
*as, omnia archiua Principum diſquirerent,*
*uerent, ac perſcrutarentur. Atque ob id*
*ales ſingularum prouinciarum, qui ſitu de-*
*bant, at ſqualore & tineis abſumebantur,*
*opera reuixerunt, & in lucem commigra-*
*Quotusquisque enim Principum noſtri*
*li atauum ſuum norat? - - - Effecit,*
*ſti omnes noſtrae Germaniae vndique ab-*
*eruerent hiſtorias; omnes ſchedas perlu-*
*nt. Et quae diu auos noſtros latebant,*
*rent in lucem. Eius a ſacris Ladislaus*
*hemius ex Rauenſpurgo, Viennenſis Cano-*
*, Franciam atque Germaniam omnem di-*
*iſſime perluſtrauit, vt noſtrorum Principum*
*logias cum rebus geſtis perdiſceret, & Cae-*
*fferret. Qui me teſtamento haeredem*
*laborum ſcripſit, e quibus etiam in hoc*
*ne haud pauca congeſſi. Conradus Peu-*
*us, Auguſtenſium Archigrammateus, vir*
*indiligens & antiquitatis ſtudioſus, omni*
*curauit vetuſtiſſima chronica euoluere, &*
*mentem Caeſaris plurimum afficerent,*
*ere, & Principi offerre. Friburgenſis ille*
*Manlius, quicquid ſummo labore aſſe-*
*quutus*

matiae, Croatiae, &c. Rex: Arch

*quutus eſt, illi obtulit. Nauclerus item,*
*numeri alii, qui in litteris verſati,*
*complacere ſtuduerunt. A quibus*
*Caeſar Maximilianus, multa profecto in*
*multa cognouit, multa proprio marte ad*
*Quae quidem indicia ſunt magni ingen*
*a primis annis habile fuit atque capax*
*duas res capeſſendas.* En Polyhiſtor
guſtum & plane incomparabilem
ſummum bonarum litterarum patr
En *deſpectarum Muſarum reſtaurator*
*fenſorem, communemque parentem!* q
mine honorificentiſſimo Maximili
Celte in Prooemio, Libb. IV Amor. p
iure fuit compellatus. Etenim, v
niani verba denuo mea faciam, *ei*
*litterae Hebraicae, Graecae, ac Latinae,*
*tiores quoque diſciplinae, quaſi in G*
*primum ortae ſunt, ac paulatim ſuccreu*
*tandem vi ac impetu quodam eruperu*
*bona ſtudia fouit, litteratos amauit e*
*ac praemia digna largitus eſt.* Vnde
MILIANVM ob litterarum tam p
quam amorem ac patrocinium plu
laudarunt. Vdalricus Zaſius in

iae: Dux Burgundiae, Lotharingiae,

m, Academiae Friburgenſis nomine ita, ap. Freher. T. II. Rer. Germ. p. 467. Struv: *Quot, ſi ceteros taceam, litterati tua ſunt beneficentia ſuſtentati et proui-ur? Teſtis noſtra Vniuerſitas, teſtis Vienna, ambo Gymnaſia in tua vnius munificentia uieſcunt. Teſtes innumeri et Oratores et ae, qui tua ſunt liberaliſſima erogatione ati - - - Mittimus, quod in te littera-expeditiſſima eruditio, et quod in aliis cipibus deſideratur, variarum doctrinarum ndiſſima inueſtigatio reluceat in pace illa.* nMaynus in Orat. ad Eund. l. c. pag. 470: *ue vero te caſtrenſia negotia, aut belli artes tterarum commerciis abduxerunt, quibus nſe incubuiſti, quum intelligeres, litteras eſſe tum omnium magiſtras, et compertum ha-, Caeſaream maieſtatem non minus litteris, armis praeſtare oportere.* Idem noſtrum ſarem ob variarum linguarum exa-n cognitionem valde praedicat. Panphus Collenutius in Orat. ad Eund. l. c. 77: *Gratulamur et litterarum ſtudiis, quae e priſcum decus et dignitatem recuperatura videntur.* Henricus Loritus Glareanus

in

giae, Brabantiae, Stiriae, Carint

C

in Panegyr. ad Maximil. l. c. pag.

*Pallasque, vt ſceptrum, diuinas contulit*
*Prudens eloquium, et linguae vene*
*donum.*

Permultum itaque litteratisſimo C
Muſae, praeſertim Germanicae, de
Neque is contentus fuit ſuſcepto in ſ
ſarum patrocinio, ſed ipſe etiam mon
torum litterariorum numerum a
contendit. Non enim infra ſuam p
eſſe dignitatem, conſcribendis libris a
ſtum animum adiicere, auguſtasque n
admouere. Documenta huius rei i
ſarea Bibliotheca Vindobonenſi ſupe
Teſte enim Petr. Lambecio Commen
Biblioth. Vindob. T. II. p. 970 inter
mina Ambraſiana ibidem aſſeruatur
Maximilianeis repletus. Dabo ipſa
quae apud Lambecium reperiuntur.
vero ſequentia: *Catalogus librorum*
*Imp. Maximiliano I compoſitorum.*
*autem is ibi hoc modo: Vermerckt die B*
*die Kayſer Maximilian ſelbſt gemach*
*Grab; Ehrenporten; Weiſe Kunig;*
*Danck; Freydanck; Triumffwagen;*
*Cronick; der Stam; Artalerey; die*

niolae, Limburgiae, Lucembur-
, Gelriae: Lantgravius Alſatiae:
Prin-

ſgezirck; *Wapenpuech, Staetpuech; Plat-*
*rey; Jägerey; Valcknerey; Küchcrey; Kell-*
*rey; Viſcherey; Gartnerey; Baumeiſterey;*
*ralitet; Andacht; Sant-Jörgen; Inuenta*
*edam Artis Gladiatoriae; Annotationes*
*edam miſcellaneae*, etc. Libri ſecundo
o in hoc catalogo memorati iam meminit
ſpinianus l. c. p. 486 his verbis: *Pulchrum*
*s confinxit, quod Portam Honoris appellauit,*
*abio, viro erudito, erudite concinnatum, et*
*uris venuſtatum.* Nullus autem liber
gis dubie Maximiliano attribuitur, quam
ticus ille, qui *Theuer-Danck* inſcribitur.
minatur ille quidem in citato Catalogo
r libros Maximiliani; Cuſpinianus
oque diſertis verbis ſcribit: *Ad poëticam*
*s Maximilianus, poetice opus de diuerſis*
*periculis edidit, cui gentili lingua nomen*
*rdanck indidit;* in eadem opinione
llerus, Boeclerus, & multi alii, verſantur.
diderim tamen, relationem de Maximi-
o rerum ſuarum, Iulii Caeſaris inſtar,
ptore, viris doctis ita ſentiendi occaſio-
n ſuppeditaſſe. De Cuſpiniano ſpecia-
tim

Princeps Sueviae: Palatinus in H
ſp

tim non diſplicet viri celeberrimi, Io.D
Koeleri, Academiae Altdorfinae ornam
in doctiſſima Disquiſitione de inclyto
poëtico, Theuerdanck, quae auctior
dorf. 1719. 4. edita, coniectura, p. 17
Cuſpinianum vel ex nimio ſtudio in M
milianum, vel ex occulta ſimultat
Pfintzingium, gratiae Caeſareae riu
librum Theuerdanck Imperatori aſſe
Vindicant autem, tanquam auctori,
librum *Melchiori Pfintzingio* hae potiſſ
rationes. Primo ipſe vocat ſuum lib
*mein Puch.* An vero hoc auſus fuiſſe
vente in primis Maximiliano, ſi Imp
ipſe librum elaboraſſet? Deinde ea ſu
in libro elogia, quae ab ipſo Maxim
litteris eſſe conſignata, ob ſummam
ratoris grauitatem creditu admodu
difficile. In diplomate porro Caroli
culentum eſt teſtimonium, Pfintzin
libri auctorem eſſe oſtendens. Vid. Ko
l. c. p. 13, vbi ipſa Diplomatis Carolin
ba, notatu digna, legi poſſunt. Idem
omnium de rariſſimo hoc libro conſu
retur. Nusquam enim plenior & accu
notitia, quam in Koeleriana Diſſerta

g,&Hannoniae: Princeps & Comes
undiae, Flandriae, Tyrolis, Gori-
Arthois, Hollandiae, Selandiae,
tis, in Kiburg, Namurci & Zutpha-
Marchio Sacri Romani Imperii
Ii 2 ad

erietur. Conf. tamen etiam Biblioth. ft. Hamb. Cent. III. p. 87 ſqq. Auctoribus, ximiliano hunc librum abiudicantibus, oelero p. 13 ſqq copioſe citatis, adde ce-err. Menckenium in perelegânti Diſſert. Viris Militia aeque ac Scriptis illuſtrib. g. 55. Certiora ſunt, quae de Bibliotheca ndobonenſi per noſtrum etiam Maximi-num amplificata, praeter Lambecium, mentatur Bartholom. Chriſtian. Richar-in Hiſtor. Biblioth. Caeſar. Vindobon. p. qq. Longe certiſſima, quae de inſtau-s ab ipſo humanioribus litteris noſtrum loma comprobat. Conferri cum eodem nino meretur *Vincentii Longini, Eleuthe-Sileſitani* (a patria Freyſtadt in Sileſia ita li), *Artium et Philoſophiae Doctoris, Poetae-Laureati, ad Diuum Maximilianum, Regem nanorum, Panegyricus pro inſtituto et erecto egio Poetarum et Mathematicorum in Vienna nnoniae*, ap. Freher. Rer. Germ. T. II. 489 ſqq.

ad Anaſum, & Burgoviae: Dom
Friſiae, Marchiae Sclavonicae, Me
niae, Portus Naonis & Salinarum,
ad perpetuam rei memoriam, no
facimus tenore praeſentium vniue
Cum poſt ſuſceptum diuino auſp
Caeſareae Maieſtatis titulum, o
noſtri in primis duxerimus, ad ea
gula animum intendere, quae &
publicae noſtrae decori & ornam
perpetuo fore arbitraremur, & n
nem noſtram Germanicam ac do
Auſtriae, ex qua orti ſumus, qu
poſſemus honoribus, apud omnes
tes ad poſteritatem notas faceremu
potiſſimum occurrit pro aetern
litterarum neceſſarium in hum
rebus fore, vt populis & vrbibus n
Romanarum litterarum Gymna
laudato ordine & Romano more,
tueremus (2), vnde publicarum re

(2) *ſtatuerimus* ap. Freher, edit. Stru

deratores ac rectores vt plurimum
ellentes prodirent (3), qui veterum
m geſtarum lectione facti pruden-
es, bene & beate viuendi rationes
ta etiam experientia poſteris ſcribe-
(4). Directis itaque a nobis in
ro Viennenſi Gymnaſio (5) ciuilis

Ii 3 Iuris

p. Freher. ac Goldaſt. *prodire*. Sed
nus recte.

a commodius legendum eſſe arbitror,
am ap. Goldaſt. ac Freher. *ſcripſere*.

luſtris Muſarum ſedes Viennenſis mo-
Schola, modo Gymnaſium, modo Vni-
ſitas, modo Academia, modo Collegi-
appellatur. Archigymnaſium nun-
auit Georgius Ederus, qui etiam in de-
benda hac illuſtri officina litteraria
nihil tentauit. Extat enim, licet raro
odum hodie occurrat, *Catalogus Recto-
& illuſtrium virorum Archigymnaſii Vien-
ſis, in quo, praeter elegantiſſimam temporum
iem, ſumma quaedam continentur quaſi ca-
earum rerum, quae celeberrimae huic Aca-
niae ſub cuiusque magiſtratu memoria con-
runt dignae*. *Ab anno* M CC XXXVII
*vsque*

Iuris lectionibus, cum in Poëtic
C

*vsque ad annum MDLIX. Cum duabus*
*fationibus ad celeberrimum* I. C. *Ge*
*Gienger, Caeſari Ferdinando a conſiliis*
*nis & praefectum Laureacenſem, virum*
*tione & prudentia vere illuſtrem ac omn*
*tutum genere abſolutiſſimum, de bonis lite*
*hac Academia praeclariſſime meritum.*
*Georg. Eder,* I. C. *Caeſareum Friſinge*
*eiusdem Academiae pro tempore Rect*
Vienn. 1559. 4. Non plane nulla qu
eſt huius ſcripti vtilitas, multa tamen
deſiderantur. Ipſum Maximiliani D
ma, ad Viennenſis Academiae hiſto
omnino pertinens, fruſtra hic quae
Deſcribitur tamen ad annum 1502 pa
feliciſſima, quae tempore Maximilian
Academiae Viennenſis conditio.
*ctiſſimus*, haec ſunt Ederi verba, *fui*
*haec aurea D. Maximiliani ſaecula Arch*
*naſii huius celeberrimi ſtatus. Floreb*
*prae ceteris Theologia, creuerat Iuris pr*
*tia, Medicina in ſummo erat pre*[illegible]*, ne*
*Philoſophiae pars inculta iacebat. M*
*haec Schola aliis omnem laudem prae*
*credebatur. Quibus acceſſerat ſumma li*
*rum doctrina, Poëſis item, atque divina d*

Digitized by Google

pria arte nihil hactenus ibi inſti-
uus, decreuimus pro ipſius Vni-
atis noſtrae augmento (6) Colle-
Poëtarum ibidem, priscorum
atorum anteceſſorum noſtro-
nore, erigere, abolitamque priſci



ltas. De initiis huius Academiae, non
riderici II (per Scholam enim in ipſius
omate commemoratam, non Academi-
iennenſem, ſed Scholam eccleſiae Ca-
ralis S. Stephani eſſe intelligendam,
nulli arbitrantur), verum Rudolphi IV,
iducis Auſtriae, tempora referendis,
ambecio diſſerit Richardus l. c. p. 62
Aliqui viri docti ab Edero praedi-
ur, aliqui tantum nominantur. Vitae
iptiones pleniores deſunt: rariſſime
que ſcriptorum librorumque indices
eperiuntur. De ſolo *Wolfgango Lazio*,
que ſcriptis, ad an. 1546 paulo fuſius
nentatus eſt Ederus.

a recte legit Freherus atque Golda-
. Cl. Burckhardus vſus eſt exemplo, in
*argumento.*

ſaeculi eloquentiam (7) reſtitu
Itaque pro (8) hac re promouend
imitanda duos in Poëtica & Orato
duos vero in Mathematicis diſcip
eruditos, ad ipſum Collegium dep
mus: inter quos eum, quem pro te
pore Lectorem ordinarium in Po
conſtituemus, volumus eidem Coll
praeeſſe, quem etiam praeſent
noſtris ipſius Collegii & Lectio

Su

(7) Agnouit itaque Imperator medii
barbariem, quam noſtra aetate doctus
dam vir in dubium vocare auſus eſt,
demque effictam fuiſſe oſtendere la
vit. Protulit ille in medium ſpecim
quaedam, praeſertim poëtica, quae, fa
non ſunt inelegantia, comparanda ta
ſi quid ego iudico, cum vnione, ve
ro, in ſtercore nonnunquam repert
inde exquiſito. Fuſius contra pa
xam de ficta medii aeui barbarie ſen
tiam diſſerit Burckhardus l. c. p. 63 ſq

(8) Ap. Goldaſt. *de hac re.* Eodem mod
Freherum

intendentem (9) facimus & crea-
Quo autem praefatum Colle-
vberiori a nobis gratia & priuile-
coretur, resque ipſa felici gradu
um ſumat incrementum, pro
e noſtro, & dignitate augendae
enſis Vniuerſitatis, Caeſarea no-
ctoritate, ac motu proprio, prae-
Collegium hoc praeſenti privi-
ac praerogatiua decoramus, vt

Ii 5 qui-

acrorum ephorum priſca Eccleſia, n recentior imitata eſt, hodieque imi-, dixit Superintendentem. Origo vo-cleſiaſticae in ſcriptis Hieronymi & uſtini quaerenda. Conf. Caſp. Zieg-Superintend. cap. 3. pag. 29 ſq. Add. iſtoph. Cellarii Cur. Poſter. p. m. 427 In Maximilianeo noſtro Diplomate de m ſcholaſticarum moderatore vſurpa-Neque Celtes ſolum, ſed alii etiam demiae Viennenſis directores hoc no-e ſunt inſigniti. Sic. e. g. in Ederi log. Rect. Viennenſſ. pag. G iiij Ioan-Cuſpinianus *Academiae Superintendens itiſſimus* appellatur.

quicunque in praefata noſtra Vni ſitate Viennenſi in Oratoria & Po ſtuduerit, laureamque concupiuer in praenominato Poëtarum Coll diligenter examinatus, ſi idoneus munus ſuſcipiendum habitus & in tus fuerit, per honorabilem fid nobis dilectum, *Conradum Celtem*

(10) *Conradi Celtis* magnum eſt in e Germaniae hiſtoria nomen, magna Summis enim, quos ſaeculum deci quintum protulit, viris iure merito annumeratur. Eodem, quo Maxi nus, tempore, anno ſcilicet 1459. Mart. natus perhibetur. Patria eius risque viris doctis creditur Suinfu quam tamen ſententiam ipſius Celt ſtimonio, quo ſuam originem ex vrbe bipolitana eſſe docet, refutat Henr. L Schurzfleiſchius in Praefat. Opp withae. Invitiſſimo patre, qui vine culturae eum conſecrarat, ad ſtudia li rum animum adiecit. Patris autem ſtodia elapſus, Coloniae primum Agr nae, deinceps in variis Germaniae A

genitorem noſtrum FRIDE-
RI-

s egregie didicit. Italiam quoque ac Sar-
tiam, litterarum in primis cauſa, perlu-
uit. Vnde ſupra ſaeculi ſui ſortem do-
s, ſummorum Principum, FRIDERICI
atque FRIDERICI Sapientis, Saxoniae
ctoris, delicium euaſit. Acceſſit fauor
AXIMILIANI I, cui neminem erudi-
um Celte fuiſſe chariorem conſtat. Im-
ortalem autem Celtes ſibi acquiſiuit glo-
m variis meritis, dignis, quae hodie-
e celebrentur. Divinae Poëſeos ea flo-
t laude, qua vix poteſt eſſe maior. Te-
r ſcripta eius poëtica, quae hodieque in
nnullis Bibliothecis aſſeruantur. Dicen-
artem ad genuina & vera priſcorum
mpla ita docuit, vt ex ſchola ipſius mul-
praeſtantisſimi oratores prodierint. Vti-
m potuiſſet exſequi propoſitum, quo,
*rmaniam Illuſtratam* meditatus, rerum
rmanicarum ſcriptores e tenebris erue-
in animo habuit! Docent hoc verba in
dicat. Opp. Roswithae ad Fridericum
pientem ſcripta: *Eumque laborem & iti-*
*rum pericula libens ſemper & hilari animo*
*bii, vt antiquos & nondum impreſſos inqui-*
*rem codices, & ſi quos in Hercynia ſilua, Al-*
*bus, Obnobiisque montibus, vaſtis Germa-*
*niae*

RICVM TERTIVM,

*niae ſolitudinibus, paludibus, etiam in*
*ſteriis & Coenobiis Druidarum locuple*
*a noſtris Druidibus, Imperatoribus &*
*bus fundatis inueniſſem, noſtrorum ſaecu*
*felicitate per impreſſoriam artem, a noſ*
*minibus inuentam, in lucem proferrem.*
*Acceſſit mira mihi quaedam hiſtoriaru*
*manicarum, vicinarumque nobis nation*
*pido, vt ſi quos inueniſſem de Regibus*
*peratoribus noſtris codices, aut illorum*
*geſta aut dicta ab externis, vel noſtratib*
*teris mandata, illos in lucem ederem,*
*Illuſtratam noſtram Germaniam, quae*
*nibus eſt, inſererem, aut argumenta ſcr*
*acciperem.* Quamuis autem praeclariſſi
hunc laborem imperfectum reliquerit
tamen nulla eius extant in hiſtoriam
rita. Docet hoc *Theodoricéis*, Theod
Gothorum Regis, hiſtoriam deſcriben
*Situ, Inſtituto & Moribus Norimbergae*
*lus.* &c. Nec male de litteris merit
eo, quod *Hroswithae*, virginis doctiſſ
Opera (H. L. Schurzfleiſchii ſtudio W
1707. recuſa) primus in lucem prot
Amplificauit merita inſtituta *Societat*
*teraria*, cuius beneficio viri docti ad
mas artes atque ſcientias nauiter exc

(u) memoriae, primum inter Germanos

ſunt excitati: nec non opera *Bibliothe-Caeſareae Vindobonenſi* in ordinem redi-dae nauata. Vt adeo dolendum, hunc *hiſtorem ſui temporis ſummum* (ita recte n appellat Gundlingius loc. mox citand. ) vix dimidium ſaeculum impleuiſſe. uamuis enim de anno eius emortuali, em Ederus l. c. p. Hij annum 1507. d. Febr. ſtatuit, eruditi diſceptent, hoc ta-n certum, quod ineunte ſaeculo deci-ſexto fuerit denatus. Leg. de Celte lch. Adami Vitt. Philoſoph. p. m. 29 . Guil. Ern. Tentzelii Dial. Menſtr. 93. pag. 970 ſqq. Nicol. Hieron. Gund-gii docta, accurata & copioſa Obſerua-de Vita, Fatis & Scriptis Conradi Celtis, ae extat in Obſeruatt. Selectar. T. I. p. 7. Burckhardus l. c. P. I. p. 193 ſq. P. II ltis in locis, vbi paſſim etiam ſcripta edam Celtis minora laudabiliter repe-& conſeruata. Andr. Chriſtian. henbachius Diſſ. de Poëtis Chriſtian. p. 131 ſq. in Diſſertatt. Academic. coniun-n editis: Richardus in Hiſtor. Biblioth. ndobon. p. 23-26. not. Godofr. Hech-s in German. Sacr. & Litterat. p. 647 ſqq. ta ap. Freherum. Ap. Goldaſt. *diuinae*.

manos Laureatum Poëtam, & mo
Vniuerſitate noſtra Viennenſi Po
ac Oratoriae Lectorem ordinariu
deinde per ſucceſſores eius, qu
tempore Collegio praefuerint, l
coronari poſſit. Sicque per eum, &
ceſſores ejus, laureatus pro (12) Po
omnibus habeatur & celebretur, o
busque priuilegiis & inſignibus, q
ceteri Poëtae laureati fruuntur,
modolibet, conſuetudine, vel de
vti & gaudere poſſit, ac ſi ma
noſtris ea dignitate fuiſſet inſig
Cuius rei, tenore praeſentium, d
concedimus, & impertimur (13)
Caeſarei (14) iuris eidem legent P
ordinario, vt praedictum eſt, omn
dam auctoritatem, non obſta
quibuscunque legibus, ſtatutis, co

(12) *Pro* in Freheri & Goldaſti editi
non reperitur.

(13) *Impartimur* ap. Freher.

(14) *Caeſarii* l. c.

ibus, ordinationibus, aut aliis
uscunque in contrarium facienti-
reſervato tamen nobis nihilomi-
ure Poëtas coronandi (15), quos
os duxerimus. Poteſtati enim
ae per hoc priuilegium nequa-
derogamus. Nulli ergo omnino
inum liceat hanc noſtrae con-
nis & ordinationis paginam
gere, aut ei quouis auſu temerario
con-

Coronauit Imperator deinceps *Thomam* *chium*, & plures. Vid. Ederus l. c. Lu- Dianae in modum Comoediae coram ximiliano an. 1501 actus, & ex eo Burck- dus l. c. P. II. p. 192. Coronauit *Henri- Loritum Glareanum*. Vid. Melch. Ada- Vitt. Philoſophor. pag. 110. Carmen, d in ſolemni actu recitauit Glareanus, upra not. 1. p. 496. a nobis citatus Pane- cus, quem, praeter Freherum, Schar- s quoque euulgauit. Coronauit etiam *centium Longium*, ſupra not. 1. in fin. 99 commemoratum, de quo conſulen- Nicol. Henelius Sileſiograph. Renouat. pag. 133.

Digitized by Google

contraire. Si quis vero id atten
praeſumpſerit, poenam indignati
noſtrae grauiſſimae, ac quinquag
marcarum auri puri irremiſſibilite
nouerit incurſurum: quarum me
tatem Imperiali fisco noſtro, ac
quam partem praefato Collegio de
nimus applicandam, harum teſtim
litterarum (16), ſigilli noſtri con
ap

(16) Genuinas eſſe has Litteras, vix ac n
quidem aliquis inficiabitur, cum n
dubitandi rationes reperiantur. Corro
Diplomatis αὐθεντίαν memoratus Pa
ricus, quo Vincentius Longinus Maxi
no pro inſtituto Collegio gratias dec
perſoluit, ex quo Panegyrico excerpt
poſſunt ap. Burckhardum l. c. pag. 19
Confirmat ipſius Celtis Epiſtola, *Sod*
*Litterariae Viennenſis Collegii* praem
quam, quia Maximilianeum Dipl
egregie illuſtrat, ſubiiciam:

*Diuo Maximiliano Auguſto Chunrad*
*tes ſe & Collegium Muſarum commenda*
*eunti mihi ſuperiori anno a Majeſtate tu*

enſione munitarum. Datum in
ido noſtro Bozano, pridie Kalendas
No-

*Auguſte, inter alia, quae mihi de tua diui-
Hiſtoria & Illuſtrata Germania conſcriben-
mandata dediſti, iniunxiſti, pro virili enite-
, vt ad Archigymnaſium tuum Viennenſe elo-
ntiam Romanam, veteremque & ſolidam
iloſophiam inferrem: eiusque rei gratia
legium Poëticum, quo docti viri & ingenui
leſcentes coaleſcerent, te inſtituiſſe, aiebas:
iungens, pro noſtrorum temporum felicitate
entiam cum eloquentia coniungere poſſe, pul-
rimum inſtitutum eſſe. O dignam Roma-
Caeſare vocem, & aeternis carminibus cele-
ndam! quod inter tantam curarum tuarum
em, hoc eſt, de ſalute & conſeruatione Impe-
Religionis noſtrae, de litteris, quibus im-
fulciuntur, inter tantos etiam Germaniae
us curam haberes. Exſecutus ſum non
iter & cum omni ſtudio & vigilantia, qua
i, illa tua diuina ſenſa & mandata: Bi-
thecamque regiam, quantumcunque adhuc
em, Graecis tamen & Latinis, exoticisque
oribus ornatam, inſtruxi. Matheſeos etiam
ex ordine poſitis. nuper a Majeſtate tua*



Digitized by Google

Novembris, Anno Domini mille
quingenteſimo primo: Regno
no

*coemtis, cum globis non paruis, & c*
*vtramque coeli & terrae ſuperficiem deſ*
*tibus. Interea clariſſimorum adoleſcent*
*aetate prouectiorum ingenia, quibuscunq*
*tui illectamentis, ad eloquentiam & phil*
*am inuitaui. Ad utrumque etiam ſcr*
*genus, & orationis & carminis, praec*
*themata in delectu publico propoſui, in*
*veterum oratorum more claſſibus decl*
*riis. Graecae etiam Grammatices rud*
*quae perneceſſaria homini Latino ſunt,*
*potui, aperui. Nec ſpe mea fraudatus:*
*enim ingenuorum auditorum grege voti*
*non paucos ingenuos, litterarum amore*
*matos, reperi, quos ſcribendo illuſtres, ſi,*
*perunt, perrexerint, futuros ſpero. Q*
*iam & aeternis tuis laudibus & victor*
*tatim & nuncupatim primitias & exper*
*ingeniorum ſuorum in hoc libello impre*
*runt, & deuoto in te ſtudio amoris & ob*
*tiae dedicant, & gratias genu nixi, v*
*DEO ſit, de erecto Collegio cum his verſi*

Digitized by Google

trorum, Romani ſexto decimo,
ngariae vero duodecimo,



---

*Ergo colat variae, te Princeps, hoſtia linguae;*
*Nam noua templa tibi pectora noſtra facis,*

*nt & referunt. Inter quos etiam aliquos ve-nos commilitones meos & primipilares, qui aeternis laudibus deeſſe non voluerunt, in-nies. Quorum obſequioſa carmina, tan-m caſtrenſia quaedam munera, ex Colle-tuo, tanquam ſigna militaria manipulariter deuntia, Rex inuictiſſime, placida & ſerena nte ſuſcipe. Qui vbi aetate & tempore, nam diem docet, & liber librum aperit, maio-eruditionem nacti fuerint, longe maiora in des Maieſtatis tuae ad poſteritatem conſcri-. Vale, Caeſar Auguſte, vrbis & orbis r, multosque nobis ex te & tuis nepotibus ges & Auguſtos daturus. Ex frontiſterio ro & contubernio litterario. Viennae, Ka-dis Martiis, Anno ſecundo Erectionis Col-i, Salutis vero* CIↃ IↃ IIII.

## §. III.

Quem autem litterarum elegantioru MAXIMILIANO amorem, ex huius Diplomatis indicio, praedicamus, & n praedicamus, eum in multis eius antece bus priſca, in ſucceſſoribus recentiora ſa ſuſpexerunt. Ex illis ſtatim memoriae oc C. IVLIVS CAESAR, Imperator et arte e te illuſtrisſimus, *qui*, rectisſime iudicant tenbergenſi Tullio, Io. Guil. Bergero dicat. pulcherrimi Commentar. de N Pulchritud. Orat. ad excelſ. Long. Diſ illuſtri continentique C. Iul. Caeſaris plo exacta, *excelſo magnificoque animo tus, admirabili, ac paene diuino, praeditu nio, reconditis ſimul & exquiſitis litteris ctus, ſummo denique ſtudio & diligentia cendo verſatus, nihil humile aut ſenſit v aut dixit.* Ex his demisſisſimo cultu ror CAROLVM VI, Caeſarem Augu mum, quem vt aliis maximis elogiis, iam encomio *Caeſarum bonorum doctisſi ctisſimorum optimi, vtrorumque maximi*, Bergerus in Venerab. Carolin. Maieſt. f. 93 ſummo iure ornauit. IVLII CA RIS maximam litterarum elegantioru ritiam aliquo modo praedicare conabit

ob laudabile admodum virtutum, in
s verum ac vnicum litteris conſecratae
utis decus conſiſtit, ſtudium, & vi-
tegritatem nullo non tempore pro-
, amore ac praeconio minime vulgari
s,

## ANIEL HAACKS,

### Lubecenſis,

ltdorfinam Academiam petiturus, ho-
maque ratione Muſis noſtris (quibus,
alia, placuit, quod d. 3 Nov. an. 1722
pecimen diſputatorium, motis contra
*de Tonitru exiſtentiae DEI teſte* Diſſer-
m dubiis) vale dicturus,

### laudem Commentariorum
### Iulii Caeſaris

nem ſuo Marte elaborauit, qua, craſti-
annuente Numine, habenda, publice
it, quod felix fuerit humaniorum
um cultor. Renati vero Julii Caeſa-
AROLI noſtri ſapientisſimi, cle-
ſimi, fortisſimi, inuictisſimi, augu-

 ſtiſſi-

ſtiſſimorum in litteras meritorum ipſo v
rabundus hac occaſione ero memor, vot
ſimul pro CAROLINA MAIESTA
nuncupabo. Veſtra autem, MAGN
DNN. CONSVLES, Patriae Patres c
ac Maecenates ſummi, perilluſtris DN.P
POSITE, generoſiſſ. DN. DECANE,
me reuerend. atque excellentiſſ. DN.
PERINTENDENS, nobiliſſ. conſult
experientiſſ. DNN. SYNDICE ac DO
RES, admodum reuerend. & prae
DNN. SENIOR, PASTORES atque
MYSTAE, nobiliſſ. generoſ. prud
atque ampliſſ. DNN. SENATO
PROTONOTARIE ac SECRETARII
non reliqui bonarum litterarum fa
aeſtimatores, cultores, requiritur prae
vt actus noſter fiat ſolemnis. Circu
dite igitur, haec eſt ſumma votorum
rum, nos corona ſpectatiſſima. Si
Muſas non tenues, non humiles, n
exiles, ſed illuſtres, auguſtas,
Caeſareas.

P. P. Lubecae d. VII April. A. MDCC

# XV.

## CODICIS INEDITI, DOLPHI NAAMANI, FLENSBVRGENSIS, MANV SCRIPTI, VARIA OLOGICA, IVRIDICA, DICA COMPLECTENTIS, QVEM IOTHECA FLENSBVRGENSIS NICOLAITANA ASSERVAT, NOTITIA.

### §. I.

nsburgi, magni inter Cimbricas nomi-
ninis ciuitatis, vti grata ſemper mihi eſt
nemoria, ita non ſine voluptate memini
ae, quam habet, litterarum officinae, cui
os decem annos ſecundo loco fui prae-
: et eius fundatoris, LVDOLPHI
MANI, cui poſt fata me quoque
ſtum profiteor, licet per biennium modo

 pu-

publicis doctoribus, quibus ille bene
ſpexit, fuerim accenſitus. Quamuis
doleam, et vehementer doleam, ipſius,R
nenſibus ſuperſtitionibus et tenebris
quam Cimmeriis penitus immerſi, vicem
minerque ea, quae aduerſus Lutheranam
gionem ſcripſit, improbare tamen (na
hoſte quoque laudandam eſſe virtutem
dentes omnes vno fatentur ore) minime
ſum inſtitutum, quo aedificium Schola
blicae exſtruendum curauit, praecepto
que ſtipendia eſt largitus. Licebit
commoda hac occaſione eius in ſtaurat
moriam, recenſendo codicem MStum
ipſius non ſolum opera comprehendit, v
etiam manu eſt exaratus. Aſſeruatur
Bibliotheca, quae eſt in Templo Flensbu
Nicolaitano, cuius Bibliothecae praefe
vir & veneranda dignitate & maxima e
tione conſpicuus, HENRICVS BRAKE
Paſtor Nicolaitanus longe meritisſimus,
dem, permittente Ampliſſimo Senatu, me
communicauit, quam beneuolentiam gra
ma mente agnoſco. Codicis huius rec
hiſtoriam ſaeculi XVI eccleſiaſticam
dammodo illuſtrabit, oſtendendo, quod
ſaluberrimam ſacrorum emendationem
perſuerint in Cimbria virulenti Luthe

Digitized by Google

nis hoſtes, qui veritatem premere qui-
ſi ſunt, opprimere minime potuerunt.

§. II.

pſo LVDOLPHO (1) quaedam prae-
a eſſe arbitror. Natus ille eſt an.
patre NAAMANO (2) IOHANSEN,
mercatore opulento, et matre PHA-
ipſamque Flensburgenſem Ciuitatem
agnoſcit (3). Non indoctum eum
ſed aliquam, pro temporum ratione
e ſpernendam, habuiſſe ſanctarum
linguarum cognitionem, ex documen-
e ſuperſunt, haud obſcure colligitur.
ſaltem, vt hae linguae, vna cum diui-
iſciplina, a publicis praeceptoribus do-
r. Eo enim fine ludum litterarium
um, quem ipſe Gymnaſii trilinguis

 Theo-

go vocatur Flensburgi *Brüder Lütke*, *ſ. Lütje*.
ppellandi ratio etiam in Caſp. Danckwerthii
.Holſat. pag. 106, nec non Anton. Heimreichii
. Friſ. Boreal. p. 87, reperitur.

patris praenomen, more in nonnullis Cimbriae
hodieque vſitato, filius accepit cognomen.
*Ludolphus Naaman* nuncupatus, qui *Ludolphus*
*ſen* fuiſſet dicendus.

lecka - Friſium dixerat ipſe celeberrimus
riae hiſtoricus, Io. Mollerus, in Iſag. ad Hiſtor.
onef. Cimbr. P. II. p. 98. Sed deinceps in Hiſt.
Flensb. an. 1717 edit. p. A 2 Flensburgi natum
udolphum docuit, ſimulque Danckwerthum et
reichium correxit.

Theologici nomine inſigniuit, inſtituit
ſibi ſimul perenne monumentum
Praecones idcirco nactus eſt Nicol. He
derum (4), B. Ottonem Beyerum (5), Se
rem quondam Flensburgenſem meritiſſi
Io. Mollerum (6), et alios, quos exſcriber
lubet. Addam tamen iis, quae laudi
attulerunt, verba quaedam ex ipſo Lud
Teſtamento, a me dictis fidem factum
*wil ock vnd vulbörde, Nachdem min ſelige*
*Teſtament meldung deit van Lehſinge, efte*
*vor den Scholern, efte Studioſen in dem H*
*gebuwet is vp Cloſters Kerckhof tho Flen*
*van ſinem, vnd miner ſeligen Moder gut,*
*darſulveſt ſchal leſen, wen de Klocke negen*
*gen, des Mandages vnd Donnerdages den H*
*ſchen text, Hebraice in der hilligen ſchrift*
*Boeck dem Leſer bequeme, mit Practiſeri*
*Hebraiſchen Grammatiken tho ein ſchlege*
*Middage, und dat de ſülue ſchal hebben*
*ſeligen Vaters Teſtament ein hundert Gülden*
*te, de Helfte vp Paſchen, de Helfte vp Mich*
*Noch ſchal ein ander hebben ock ſo vel, ſ*

(4) Sylv. Chronolog. Circul. Balth. pag. 299.
(5) Diſſ. Hiſtor. de Originib. et Increment. i
Ciuitatis Flensburgi, Jen. 1684, §. 30 pag. 38
(6) Iſagog. cit. P. III. §. 8. pag. 275 ſqq. et Hiſt.
Flensb. p. A 2 ſqq. Provocat ille, inter alia,
*dolphi Kurtze Schul-Verordnung.*

Digitized by Google

*ligen Schrift Graece leſt in dieſem Huſe am idage vnd Fridage tho negen, vnd de Gre- Grammatiken tho ein ſchlegen darby pra- Item de drudde ſchal ock dut Stipendium nha minem Dode, efte ock ere, de dar leſt Theologien Latine, nach vthlegginge der um der allgemeinen Chriſtlicken Kercken, uluigen vpgerörden ſtunden des Mittwecken nauendes*, etc. Quamuis autem Ly- b ipſo fundatum (cuius primus Rector IOACHIMVS DOBBIN, Lubecenſis, i Melanchthonis & Collegarum Wit- gae, vbi famulus, Wenceslaus Richter, pene lethale ei inflixit (7), auditor, urgo reuocatus in patriam, in qua Sym- primum Mariani, deinceps Paſtoris dralis et Senioris munia praeclare obiit) ni Lutheranae addictis et docentibus entibus, volente ampliſſimo Senatu, ata ſacra amplexo, et conſentiente Lu- , fuerit vnice conceſſum, ipſe tamen phus in ſua perſtitit religione, proque uperſtitionibus, velut pro aris et focis, uit, Franciſcanum ordinem ingreſſus. derus quidem l. c. eum ob pietatem, in primis Pſalmi LI, nec non Orationis Domi-

pt. publice. Wittenb. propoſit. T. III. p. 249. omnino Cl. Starckii Lubec. Lutherano-Evan- p. 583 ſq.

Dominicae recitatione, in ipſo mortis artic
facta; oſtenſam praedicauit: laudatus quoq
Beyerus p. 39 annotatum reliquit, quod
*genter conciones Lutheranorum frequent*
Sed non auſim tamen idcirco Pontificion
numero eundem eximere, et coetui Luther
aſſerere. Manſit ille Flensburgi vsque
annum emortualem 1575, perque decenni
fere habitauit in aedificio ſcholaſtico, ip
ſumtibus exſtructo, licet Lutherana in litt
riam hanc officinam doctrina eſſet introdu
Lapis ſepulchralis, quo tegi voluit, hodie
ante fores memorati aedificii conſpic
Sunt, qui narrant (8), Lutheranos, odio
hunc Minoritam ductos, canem cum ipſo
peliuiſſe. Fabellis autem hanc narratiun
lam adſcribit Mollerus (9), docetque, q
non canis, ſed alius monachus, Petrus Win
iuxta eum ſit ſepultus. Epitaphium, q
morti vicinus ſibi ipſe ſcripſit, ita ha
MEMENTO. IVDICII. MEI. SIC. ER
ET. TVVM.

§. III.

Hic Ludolphus, vernacula lingua v
congeſſit ſecundae magnitudinis (vulg
4to) volumen, bona nunc fide recenſend

T

(8) Helduaderus l. c. Heimreichius l. c. Arnkie
Gentilism. Cimbric. P. III. pag. 135.

(9) Hiſt. Sch. Fl. p. A 2 ſq.

Digitized by Google

*ogica*, & aſcetica quidem, moralia ac
nica, quae licet habeant interdum aliqua
ſpernenda, monita praeſertim, craſſio-
tamen haud raro Papismum redolent:
*ca: Medica* comprehendens. Quod ipſe
ſua iſtud conſcripſerit, docent verba
xo contentorum Indici ſubiecta: *Lu-
s Naaman, filius Naaman Johannis &
b, vxoris eius, ſcripſit vtcunque hec opu-
Orate (ob pium Chriſtum) pro eis.* 1563.
ratus Index totum opus in quatuor
diuidit, quam diuiſionem nos quoque
bimus, contenta daturi.

## Pars prima.

*Nafolginge Chriſti, vppe dat nye gecorri-
dder vorbetert wt deme Latijn meer dann
dehalff hundert örden, wo de zyfertal
ele nawyſet, nömeliken vame ambegyn bet
XXXVII capittel des drudden bokes.
ortan vörbetert, geue ick to erkennen de
vorſtaen, vnd daer iegen de olde dudeſche
geleſen.* fol. 1 — 186. Controuerſiae
to huius libri auctore (10) Ludol-
phum

unc alii putant eſſe *Ioannem de Gerſen* (quem
ulli, ob nominis affinitatem, in Ioannem Gerſo-
Cancellarium Pariſienſem, transformant; alii
*em Geſſen*, quod docet rariſſima librorum de
Imi-

phum ſeſe noluiſſe immiſcere, apparet

Imitatione Chriſti editio, hac inſcriptione t
*Venerabilis Viri, Iohannis Geſſen, Abbatis, Ord*
*dicti, de Imitatione Chriſti Libri quatuor. A*
*ante hac Io. Gerſoni, ab aliis Thomae a Kempi*
*Nunc vero a Domno Conſtantino Caietano, SS*
*Sacris litterarum monumentis, ac eiusdem h*
*Congregationis Caſinenſis, S. Baronti Abbate,*
*ac permultis in locis ex veteri MSCto Codice*
*Acceſſit eiusdem Domini Conſtantini Abbatis*
*Defenſio pro hoc ipſo librorum auctore: ne*
*rundem librorum methodus practica.* Lut
1616. 12); alii *Thomam de Kempis*, pro vtroque
mentis, a codicibus MStis et teſtimoniis ſu
virorum deſumtis, pugnantes. Legantur
rantur inter ſe *Proſperi Farandi* Diſcurſus
huius libri auctore, praefixus edit. Ital. Dell
tione di Chriſto del venerabile Tomaſo di
Venet. 1639. 12. pag. 1—34, vbi pro Kempiſio
bus et teſtimoniis operoſe collectis con
*Ioan. Launoii* Iudicium de Auctore Libro
Imitatione Chriſti. Pariſ. 1650. 8, in qua c
quae auctior eſt et correctior, ſimul reſp
iis, quae Ioannes Fronto (de quo vid. Io. Hall
Bibl. Cur. p. 176. a.) in Refutatione Adverſ
Thomae Kempenſis adduxit: *Georgii Herſ*
Dioptra Kempenſis, qua Thomas a Kempis, Ca
Regularis Ord. S. Auguſtini, candidiſſimum
niae fidus, demonſtratur verus auctor Libro
de Imitatione Chriſti. Ingolſt. 1650. 12. F
*Delfau* Libri de Imitatione Chriſti Ioanni G
Abbati Ordinis S. Benedicti, iterato adſerti,
ex fide MSS. Exemplarium. Pariſ. 1674: *Io. M*
Animaduerſſ. in Vindicias Kempenſes. Pariſ.

Digitized by Google

nullam plane auctoris fecerit mentio-
Non diſſenſiſſe autem illum ab iis,
hirum in modum laudarunt hunc li-
, docet elogium, in margine tituli ſcri-
: *Eyn gülden Böckelyn.* Vt de noſtra
ne Lector poſſit iudicare, breue aliquod
ſpe-

*ardi Simonis* (pro Kempiſio pugnantis) Biblioth.
ic. P. I. p. 18 ſqq: *Henr. Whartoni* Append. ad
l. Cave Hiſt. Lit. Script. Eccleſ. p. 133 ſq: *Nau-*
*a* pag. 92 ſqq. 216 ſq; *Bern. Pezii* Bibliothec. Be-
ctino-Maurian. L. I. p. 113 ſqq. *Woldebr. Vogtii*,
doctiſſimi, Coniecturae de Auctore Libri Imita-
is Chriſti, in quibus, Apparat. Litterar. Societ.
igent. Collect. II. p. 376 ſqq inſertis, varia ad
ntatam hanc controuerſiam ſpectantia erudite
t in medium, in primis vero p. 385 ſqq coniicit,
piſium nullius libri eſſe auctorem, ſed collecto-
et deſcriptorem, qui variorum aſceticos libel-
congeſſerit, congeſtisque, et ſimul interpolatis,
um de Imitatione Chriſti indiderit, vnumque ex
auctoribus eſſe *Walterum Hyltonum*, Anglum,
huſianum. Qui exiſtimant, Cancellarium Pari-
ſem eſſe verum auctorem, prouocare poſſunt ad
tfauconii Diar. Ital. pag. 373, vbi inter MSSta
othecae Florentinae eſt *Ioannis Gerſen, Cancel-*
*Pariſienſis*, *de Imitatione Chriſti*, *codex ſcriptus*
1466. Cl. Heumannus inter eos eſt, qui Tho-
a Kempis hos libros adſcribunt, quod teſtantur
*Emendationes Thomae Kempenſis*, quae leguntur
ecil. Tom. I. Lib. I. pag. 40 ſqq. Conf. etiam,
annotata ſunt a *Botſacco* de Fide, quae in Chriſto,
. II. pag. 67 ſq. *Tentzelio* Dial. Menſtr. 1693. p.
ſq. *Serpilio* Vitt. Scriptor. Biblic. P. IX. p. 516,
aliis.

ſpecimen ſubiiciam, collaturus cum e
editionem (11), quae ad manus eſt,
ſtiani Caſtellionis, vetuſtiore interpre
Germanica (12) vſi.

| *Edit. Seb. Caſtell.* *Lib. I.* | *Verſ. Ludolph.* *Cap. I.* |
|---|---|
| *Qui me ſequitur, non* | *De my nafolget,* |
| *ambulat in tenebris, ſed* | *dert nicht in der* |
| *vitae lumen habet.* Haec | *niſſe, ſprickt de he* |
| *Chriſti verba. Quibus* | *deſſen wörden* |
| *admonemur, vt eius vi-* | *werden wy verm* |
| *tam & mores imitemur,* | *wy warafftigen* |
| *ſi vere colluſtrari, & ab* | *varluchtet werde* |
| *omni cordis caecitate li-* | *van aller blynth* |
| *berari volumus. Quam-* | *herten vorlöſet,* |
| *obrem CHRISTI vitam* | *wy nafolgen dem* |
| *ſummo ſtudio meditari* | *vnd tzeden Chri* |

(11) Euulgata illa eſt Baſil. 1563. 8. inque Pra
a Caſtellione *de Latino in Latinum, hoc eſt, de*
*ſermone in paulo mundiorem, ſed tamen ſi*
*conuerſa dicitur.* Nouam eius editionem
ganti Praefatione an. 1707 emiſit *Georgius*
*nus Ioannis,* Profeſſor Bipontinus.

(12) Vid. Caſtellion. Praefat. cit. Habetur ibi
lus vetuſtioris verſionis Germanicae: *Na*
*Chriſti. Wie man alle ytelkeit diſer welt ve*
*ben ſol: von einem wolgelehrten liebhaber G*
*vil jaren beſchriben, yetz abermals fleyſſiger*
*vnd von neuwem auſsgangen.*

Digitized by Google

| | |
|---|---|
| *us. Excellit ſa-* | *Darumme ſchal vnſe o-* |
| *ctrina CHRISTI* | *uerſte ernſt und vlyt ſyn,* |
| *omnium ſancto-* | *dat wy dencken an dat* |
| *octrinam : & ſ.* | *levent JESU Chriſti. De* |
| *ius ſpiritu prae-* | *Lere Chriſti geit bauen* |
| *eſt, is abditum ibi* | *alle lere der hilgen, vn-* |
| *invenit.* | *de de dar hedde den geiſt* |
| | *Chriſti, de ſcholde dar* |
| | *finden dat hemmelſche* |
| | *brot.* |

e poteſt haec verſio ingentem nume-
nterpretationum huius libri, qui in
fere linguas, Sinicam quoque, Maurita-
Turcicam, ne quid de notioribus di-
ranslatus. Vid. celeberr. Fabricii ele-
n de Verſionibus Libri de Imitatione
Obſervationem in Nov. Liter. German.
p. 202 ſq. Inſerta illa eſt occaſione
is Hebraicae, a Daniele Springero ador-
quae ibidem valde laudatur.

*Gebet vor der entfanginge des Lichamer.*
*f.* 186-188.

*VII Dyngen, de uns behynderen, dat wy*
*ortgan in eynem guden Leuende. f.* 188

*ick eyn mynſche holden ſchal in unde*
*böſen laſterlyken Dancken der hoenſpre-*
*p latijn Blasphemia genannt,* f. 189-191.

*Wo eyn Chriſten mynſche myt dem natürl* *Dode (edder dorch myſſedat vordenet) wy* *mach vorgeuyngge pyn vnd ſchult alle ſyner* *de*. f. 191—195. Titulus ſtatim prodit ſci genium.

*Wo de Mynſche kunſtliken vnde früchtbar* *ſteruen ſchal. f.* 195 — 199. Citatur in tractatu *Simonis de Caſſia Hiſtoria Chri*

*Wo dat Sacrament der hilgen Ölyngge* *Krancken grot nutt und hulpe an lyve vnd* *deyt*. f. 199—202. Argumenta pro ext vnctione hic allata, dudum a Theologi ſtris, Martino Chemnitio, & aliis, ſun cuſſa.

*Van dren Warheyden Gerſonis, welc* *vaken ſpreken ſchall*. f. 202—205. Eſt ex Ioannis Gerſonis (qui hic vocatur *e* *nemelyk Lerer der hilgen ſchrift*) Libri de ceptis DEI cap. 6, agens de Poenitenti catorum confeſſione & Vitam emen ſtudio, qui breuiter explicatur.

*Eyn heylſam teſtament vnde bekanten* *nes waren Chriſten mynſchen in ſynem l* f. 205 ſq.

*De vijf ſwareſte Bekörynge, dar de b* *ſte de mynſchen meiſt ynne bekören in eren* f. 207.

*Etlike puncte nödich tor Salicheit*. f. 2

*tlike punƈte dem ſteruende vortoholden*. f.
.ſq. In his nonnulla egregia. E.c. in preci-
, quas moribundus iubetur orare : *O*
*hartige here, dynen bitteren Dot vnd ſware*
*nt ſette ick twuſſchen dy vnde my, vnde*
*chen dyn ſtrenge gerichte, vnde alle myne*
*e* (13). Sed mentio, quae deinceps fit,
lgentiarum, aquae luſtralis &c. preti-
huius ſcripti valde minuit.

*gemeyne Bicht*. f. 210 — 215. Habetur
Papismus in compendio.

*yn Gebedt, wenn de minſche licht in ſynem*
*n*. f. 216 ſq. Recte moribundus allo-
ur Saluatorem : *Vmme de Krafft dynes*
*n Lydendes bydde ick dy, nicht vmme my-*
*ordenſtes willen, dat tomale rynge is, ofte*
*.* Vtinam non ſequeretur allocutio ad
em Liberatoris, *Μαριολατρείαν* ſapiens!
vsque Pars prima, cui haec ſubſcripta
verba : *Geendet am mandage vör der*
*elen Delinge des jares* 1547.

## Pars ſecunda.

*n Sunde in Kledinghe*. f. 1 — 16. Luxus

 ve-

undamentum habet haec meditatio in precibus
licani Luc. XVIII. 13 : ὁ Θεὸς ἱλάσθητί μοι
ἁμαρτωλῷ, vbi ἱλαστήριον inter iratum
um et poenitentem peccatorem medio loco
itur.

veſtimentorum reiicitur rationibus mini
ſpernendis.

*Jegen der Martinſchen Lere.* f. 17—39
in inſcriptione. Deinceps ſemper *Jeg*
*Lutterſche Lere.* Quam virulento autem
lo ſcripſit auctor, tam ficulnea & ſtram
argumenta, centies refutata, contra Lut
niſmum pro Papiſmo adhibuit. Dith
f. 28 laudantur ob combuſtum Henr
Zutphanienſem. Vnde, vt & ex vari
bus aliis, elucet ζῆλ☉ ἐ κατ' ἐπίγνω

*Eyn Beth vor eynen guden Vrede.* f. 39

*Eyn kleyn Boeck gemaket van dem Ke
ler van Parrhys, Johanne Gerſon, wo ſi
ſchal regeren yn eynem guden Leuende.* f. 4

*Eyn Troſt der klenmodighen Herten,*
*ket van dem Kentzeler to Parrhys, Joh*
*Gerſon.* f. 51 - 60.

*De Spegel der Sunder.* f. 61 - 63. Scri
hoc maxima ex parte eſt poëticum. De
pro ratione illius temporis iudicandum

*Sôuen Frage dem Krancken, offte ſter
mynſchen vor to leſen, per Nicolaum
ex Gerſonis 3a. parte Opuſculi, quod intitu
Opuſculum tripartitum, de Praeceptis Deca
Confeſſione & de Arte Moriendi tranſ*
f. 64.

*Euangelion MARTINI LVTHERS,*

Digitized by Google

*nge tyd vnder den Banck gelegen*, *ſampt Kerken Hiſtoria.* f. 65 - 140. Quid in gelio Lutheri deſideret aduerſarius, do- praemiſſus Capitum index, quem cum e communicabo: *Dat erſte capittel vor- ortlich, wat de nye prophetie, ofte lere, vam der Chriſten holde. Dat II unde III, wat der Kerken, den Lerern, unde van ſik ſul- le. Dat IIII, wath ſe van Godes worth Dat V, VI, VII, VIII und IX, wat ſe riſtlichen guden werken holde. Dat X I, wat unde wo ſe van chriſtlichen glouen Dat XII, wat vnd wo ſe van der vry- de. Dat XIII, wat vnd wo ſe van dem al Chriſti holde. Dat XIV, wat vnd n der Döpe holde. Dat XV, wat ſe van itentien holde. Dat XVI, wat vnd wo Eheſtande holde. Dat XVII, de Unge- it eres vorgeuendes. Dat XVIII-XXIV, ppet korteſte eren Godes Denſt. Dat van der nyen Dolmatſchunghe der Biblien. VI, van der nyen Vtlegginge der Biblien. VII-XXXVIII äuerlopen dat Euange- euent, gude werke, vnd dogede der grot- n Chriſten. Dat XXXIX beth to dem tekenen de eynholdicheit eres leuendes eſendes an.* Multa hic Lutheranis in- nimo affinguntur. Qua enim mente s ſit hic liber, Cochlaeanis, Varillaſia-

 nis,

nis, Gretſerianis, & huius furfuris aliis Luth
rerumque ab ipſo geſtarum, hiſtoriis, add
dus, docet vel ſola appellatio, qua *Egenvvi*
ſaepius appellatur. Comparari meretur
ſcomma cum conuitio Iudaeorum, Euan
lium אוון גליון & עוון *Auon* ac *Avén gil*
contemtim vocantium (14). In verſion
bliorum Germanica (quam ſine ope L
Interpretum, Hieronymi, Felicis, Gala
L

(14) Sic e. c in Tract. Talm. Schabb. f. 116 de Ch
norum Euangelio: מאיר קרי ליה און
גליון רבי יוחנן קרי ליה עוון גיליון
*Rabbi Meir vocat illud iniquitatis Librum;*
*Jochanan vocat illud peruerſitatis librum*
loca ex aliis ſcriptis Iudaicis copioſe colle
Andr. Eiſenmengerus in Entdeckt. Judenth. 7
275 ſq. Conf. Io. Chriſtoph. Wagenſeilii Benac
tig. wegen einig. die Juden angehende Sachen
Vbi tamen notandum, quod inter ipſos Iudae
titerit hac quidem in parte veritatis confeſſo
Elias, qui impium ſociorum ſcomma improbau
enim ſcribit in Tiſchbi voc. Gillajon: ים
לתורה חדשה שלהם אוונגליון
בלשון יון בשורה טובה ורבותינו
כו שמו און גליון והוא לא נכון
i. e. *Nazaraei* (ſ. Chriſtiani) *vocant legem ſu*
*vam Evangelium, & hoc in lingua Graeca n*
*bonum. Rabbini autem noſtri b. m. peruer*
*nomen iſtius, Aven gillajon. Et hoc non*
Comp. Eiſenmeng. l. c.

Digitized by Google

ni, Capnionis, Capitonis, Munſteri, etc.
erum, Hebraeae linguae ignarum, ador-
minime potuiſſe, Anti-Euangelicus no-
riminatur) multa quidem reprehendit,
in primis, quod non cum vocibus He-
is accurate conueniat, quaſi vero idio-
us Germanicae linguae, a Luthero rectis-
ſaluo vero ſenſu, obſeruatus, illud per-
t; elegantiam tamen noſtrae verſionis
auſus eſt in dubium vocare. *Syn Arbeit,*
t c. 25. f. 105 b, *klyngt den Dudeſchen Oren*
— *Idt ketteltb ſyn ſyn dudeſch, vnde belt*
*ſer.* Commemorat etiam Ludolphus in
bro controuerſiam, quam cum *Iuſto Ko-*
5) habuit. *Joſt Kock*, inquit inter alia f.
*ſchrift yn ſynem famoſs bökeſchen vvedder*
*at Gelove vnd Werke ſcholen van eyn an-*
*ſcheyden ſyn, alze Hemmel vnd Erde.* Fi-
libro Ludolphus ſubſcripſit: *Geendet am*
*ge na den hilgen dren Konningen des Jares*
*na M D. Byddet Goth vor den Schryuer.*

Ll 4 Ce-

eſt *Iuſtus Ionas*, ad quem, nomine Iodoci Coci,
odoci Ionae, aliquot Eraſmi epiſtolas extare, an-
uit Chytraeus Chron. Saxon. P. III. pag. 117.
f. Cl Molleri Iſagog. P. II. p. 98. Miror, huius
inis mutationis, vt & controuerſiae inter Ionam
udolphum, Zeumerum in Vitt. Theol. Ienenſ.
ſqq, Kindervaterum in Nordhuſ. Illuſtr. p. 119
& alios, de Iona commentatos, nullam plane fe-
mentionem.

Ceterum ex hoc ſcripto apparet, Ludolph
diligenter Lutheri libros euolniſſe. Vti
eorum lectio, qua haud pauci conuerſi,
ad meliorem religionem perduxiſſet!

*Vnderricht vam Gelouen vnde Werke
Chriſten.* f. 141-184. Finitum eſt ſcrip
an. 1542. Auctor, ſententiam ſuam pro
rus, crebro ad Patres prouocat.

## Pars tertia.

*Flensborger Stadt-Recht.* f. 1-26. Deſc
illud Ludolphus an. 1545, quod ex iis, qu
fine operis ſcripta ſunt, apparet. Do
Flensburgenſibus hoc Ius Waldemarum
cet Prologus: *Na Godes Boort duſent twe
dert veer vnd achtentich Yaar vp vnſer
Vrouvven Hemmeluart, Borgermeiſtere
Radtmanne vnde alle gemeine Borgers
Flensborch, leten dit Recht ſchriven, vnd
Hartoch Woldomaar van Jutlande gaff
beſtedigede dat faſt myt ſyner gnade vnd ge
touorn ouerſt hadden ſe neen beſchreuen*
Ius hoc, quod nunquam editum, a
Civibus Flensburgenſibus manu ſcri
poſſidetur. Duo eius exempla prima,
nalia vulgo vocant, in Curia Flensbu
aſſeruantur. Reperitur etiam Latina v
ſed ſatis barbara, cuius auctor eſt ig
Multae ipſius leges hodieque vſurpan

Digitized by Google

o citantur, quamuis nonnullae in de-
dinem abierint. Differt in multis a Iure
to-Danico, quod *Lovv-Buch* dicitur.
t etiam illo,ſed in quibusdam Articulis
o, ciuitas Apenradenſis. Tituli huius
unt: *Vmme Erue.* f.1 ſqq. *Erffkoop.* f.3 ſq.
*nechtenKinde* f.4. *Van der Stadt fryheitt.*
*Vmme vnrechte clage.* f. 5. *Vnuórclaget*
*nde dach.* ibid. *Vryheit.* ibid. *Vmme*
*ude ſake.* ib. *Vmme meneede.* ib. *Vnme*
*ije.* f. 6. *Vmme Sandtmanne.* ib. *Van der*
*hedinge.* ib. *Van Wilkör.* ib. *Van Brüg-*
*d Straten.* ib. *Vam Mes vp der Straten.*
*Husbuvvent.* f. 7. *Van Herſchop Stra-*
*ſluten.* ib. *Van Buvvent vp eynes ande-*
id. *Van Erde, edder ander Gudt to vor-*
*de.* ib. *Van Gelt to vorvvaren.* ib. *Van*
*o vorvvaren.* f. 8. *Van meer Eede alze*
. *Vmme Wantt.* ibid. *Van Gelt vppen*
f. 9. *Van Torchortich.* ibid. *Van eynem*
*o upp Densk, vnd is de vp eynes anderen*
*vantt.* ib. *Vmme Solt.* f. 10. *Van vvil-*
*eſtenn.* ib. *Van Bulken, Hunde vnd Perde.*
*Van Hus vptorichten.* ibid. *Van Erden*
. ib. *Van Straten grauent.* ib. *Van ny*
*to leggen.* ib. *Van den Beckeren.* ib. *Van*
*hóuvveren.* ib. *Van Schomakeren.* f. 12.
*mmerluden.* ib. *Van den Krögerſchen.* ib.



Digitized by Google

*Van Vuerbrant.* ibid. *Van Molt to drôgen.* *Van Gevvalt.* ib. *Van Huſsfrede.* fol. 13 *Lachſokent.* ibid. *Van herbergen eynen* *ſochten.* f. 14. *Van Voerlöffte.* ibid. *Va* *gelt edder Tofftgelt.* ib. *Van Schult.* i *Doetſchlag.* fol. 15. *Van Atteſael.* ib. *Vm* ib. *Van Wunden im Höuede.* f. 16. *Van* *edder Voet.* ib. *Vam Dumen.* ib. *Van Fi* ib. *Jnt Fleſch.* ib. *Van Ogen.* ibid. *Vn* *der Slege,* ibid. *Vant int Water vverpe* *Van Nottagent.* f. 17. *Van Ioſen Vrouv* *Van dem, de eyne Vrouvveſsnam vörlo* *Van Ebrekerije.* ibid. *Wo vele eyn Hu* *mag vorkopen.* f. 18. *Vmme Schiphuve vn* ib. *Van Tollen.* ib. & ſqq. *Van Erfflo* f. 20. *Van Hinderinge der Geſte Gudt.* ib. *V* *ſlaent.* ibid. *Vmme falſch Gudt.* ibid. *Breue auer eyn ander.* f. 21. *Vmme Ed* *ſten buten der Stat.* ib. *Vmme Hus edd* *kôpent.* ib. *Van olderlôſe Kynder Gudt* *ten.* ib. *Van eyn Borger, dar de Faget auer* ib. *Van Getüchniſſe.* ibid. *Eynen Börger* *men.* ib. *Van Geloffte vor dem Rade.* i *in der Stadt gegeuen ſynt vaſt.* f. 22. *V* *ſinge.* ib. *Van Hvvs edder Schipkopent.* *Van Hvvs hurent.* ibid. *De Huer ſcha* *vvt.* ib. *Huer mach men vvtpanden.* ib *gudt mach men vvtpanden, vnd nicht v*

Digitized by Google

ib. *Van Deuerije.* f. 23. *Deme Deuerije* *bt.* ib. *Van eynem Deeff to herbergen.* ib. *Van* *kinge.* f. 24. *Van dem, de de Stadt vör-* b. *Noch van Deverije.* ib. *Van Perden,* *exen, ſpete, ſmyden, ſvverde, oſſen,* etc. *ch van Deverije.* f. 25. *Van Bandt.* ib. *Roeff.* ib. *Deuerije edder Roeff.* ib. *Van* *anne.* ibid. *Van Kopen vnd nicht rede* f. 26. In his nonnulla occurrunt la hodie obſcura, quibus lucem for-quando accendet celeberrimus Profes-onienſis, Arpius, a quo *Themis Cimbrica* ita pridem promiſſa. Tempus, quo n codicem depinxit Ludolphus, ex ptione f. 26: *Geendiget am anderen* *Katherine an.* 1545 *dorch L. N.*, poteſt ci.

*n vvttoch, dar de Dener redet mit der* *Wyſheit.* f. 27-46. Exhibentur hic, alia, excerpta ex libro, qui *Horologium* *ae Sapientiae* inſcribitur.

*ervvyſynge, vvo idt nicht van nöden is* *en, dat hochvverdige Sacrament des Al-* *der beyder Stalt to entfangen.* f. 46—60. nenta pro ποτηριοκλεψία legiſſe, eſt ſe.

*ſprunck des Cloſterliken Leuenden.* f. 61-x multis & S. Scripturae & Patrum dictis

dictis extorquere, ſed infelici ſucceſſu,
auctor rationes pro vita monaſtica.

*Eyn Sende Breeff des hilgen Pe-*
*vnde Martyrs S. Clementis, vvelker v-*
*den tyden der Apoſtelen, van dem gemeyn-*
*nende (vvo in Cloeſteren geholden) ſynen*
*diſcipelen angeſchreuen to Hieruſalem.* f.
Pertinere hanc Epiſtolam ad eas, quae
menti ſunt ſuppoſitae (16), quis dubi-

*Sendebreff S. Clementis, vvo men de S*
*nicht ſchal vorſtan na ſynem ſuluen Kop.* f.

*Eyn ſüuerlyck ſin edder menynge vvt*
*capitel S. Hieronymi to Paulinum, Preſte-*
ſq. Agitur hic de ſacrorum miniſtrom-
ficio circa interpretationem diuini codi-

*Eyn deel des Sendebreues S. Anaclet-*
*hilgen Pavveſes vnde Martyrs, vvelke*
*vveſt de veffte na ſunte Peter, nomeliken*
*re na Chriſti geboert CI, vvo de Preeſtere*
*tyden gevveyet vvorden.* f. 77 ſq. Gen-
eſſe Epiſtolas, Anacleti nomen prae ſe f-
tes, viri docti (17) recte inficiantur.

*Etlike Rime.* f. 78—81. In his ſunt
dem nonnullae Cantilenae haud ſperne-

---

(16) Leg. omnino B. Ittigii Diſſ. de Patrib. Ap-
pag. 228 ſqq.

(17) Centuriator. Magdeburg. cent. II. c. 7. p-
Ittigius l. c. p. 105 ſqq.

Digitized by Google

untur tamen hymni, odium Pontificio-
Vatiniano maius in Lutherum demon-
s. Sic e, c. egregii hymni Lutherani:
*OTT vom Himmel ſieh darein*, initium
e peruerſum:

*Ach Gott vam hemmel ſe daran*
*Vnd lat dy des erbarmen,*
*Wo gar hefft Lutter dyn folck vorvôrt,*
*Bedragen ſynt de Armen;*
*Dyn Wordt he en nicht rechte leert,*
*Den ſymplen Luden de vvech vorkeert,*
*De to der ſalicheit leydet.* etc.

eprehenditur. Romanenſibus hoc eſſe
re, ſumme reu. Praeſul noſter, D. Goet-
n Commentar. de Odio Pontificior. in
Eccleſ. Lutheran. aliis exemplis euicit.
*nd vnde recht vorſtantt, vvo vnſe vverke*
*t vnde vôrdenſtlick môgen ſyn, ſo dat Gott*
*e mit der ſalicheitt.* f. 82 ſq. Genium
ſcripti vel ſolus titulus detegit.
*vns de Schrifft voermant to guden Wer-*
ol. 84—184. Farrago eſt dictorum
rum, de bonis operibus agentium.

## Pars quarta.

*chriſtlick vnderwyſinge vam Louen, Ho-*
*ue, unde anderen Stucken vnſer ſalicheitt.*
II. Scriptum hoc, aeque ac reliqua,
vsque

vsque ad vltimum, eſt poëticum. In
ſione f. 11. b. inter alia leguntur ſeq

*Iſſet dat vveme hyr nicht an nöget*
*De ga toor hilgen Bibel vnd ſo*
*In beyde teſtament vvert he ſo ſyn*
*Is he anders nicht gar vorblynd*

Quae verba ideo notanda eſſe duxi, q
pertinent ad veritatis in Papatu teſ
de licita ſacri codicis lectione.

*Van den falſchen Predikanten.* f. 1
Iniurium eſt hoc Poëma in coetus L
doctores, quibus tamen ἑτεροδόξω
nunquam potuit nocere.

*Van dem hilgen Euangelio, vvat dar*
*liken inne geleert vvert van CHriſto*
*hilgen Apoſtelen.* f. 20—29. Dubito,
ctor ſanam de Evangelio doctrina
tam ſatis perſpectamque habuerit.

*Eyn Clage iegen den Egenvvilliſchen.*
Falſiſſime hic accuſantur Euangelici
ea doceant, e quibus ſtudii praeclaro
rum neglectio ſequatur.

*Bevvijs vvt dem hilgen Evangelio,*
*vvil belonen faſten, beden, unde almiſſe*
f. 30 ſq.

*Dat fundament der Salicheit.* f. 31.
*Iegen de Vörmetenheit.* f. 32.
*In vvat quadt de mynſchen nu gekam*

Digitized by Google

q. Sacrorum emendationi minus recte
ibuitur, quod aliis plane cauſis adſcri-
um.

*den ſaligen vnde vördômeden na deſſem
de.* f. 34 ſq.

*des minſchen iamer.* f. 36.

*vôr eyn Regiment ſchal ſynn in eynem
iken Huſe.* f. 36-39. Agitur hic de offi-
rentum, liberorum, ſeruorum, ſeruarum.
*ike Künſte, ofte Arſtedie.* Non dubito,
ter hodiernos Medicos, qui in his prae-
multa deſiderent. Sed tempora di-
enda: diſcernendae quoque perſonae.
ue haec ſunt contenta codicis MSti,
Bibliotheca Flensburgenſis Nicolaitana
it. Qui bona malis mixta agnoſcet,
feret iudicium. Scripta polemica, et
lla etiam dogmatica, haud pauca poſ-
ppeditare βδελύγματα, proponenda
lucem cum tenebris ſtudent coniun-
ſummumque Lutherum nimii in con-
is aduerſariis rigoris audent accuſare.
a, legitimo modo adhibita, commodum
lane nullum promittunt. Dignum
iudicabam hunc codicem, cui recen-
me accingerem. Imo eum audeo
ere rebus, quas Flensburgum habet,
haud indignis.

§. IV.

## §. IV.

Hae vero vti recenſeri omnino mer
ita iisdem ſolemni Oratione enarrandi
ram nauabit iuuenis praeſtantiſſimus
narum litterarum amantiſſimus,

## GEORGIVS CLÄD
Flensburgenſis,

Viri nobiliſſ. ampliſſ. conſultiſſimiqu
GEORGII CLÄDEN, Secretarii de
burgenſiCiuitate per quinque,et quod
rit,luſtra longe meritiſſimi (quem ſer
men!), praeclarae ſpei filius, quem dom
meis dilectiſſimis adhuc non ſine vol
annumeraui. Hauſit ille ex optimi
indole,laudisque, quam pater olim in
Gymnaſio,cum magnusAbrahamusH
mannus illud regeret, ſibi acquiſiu
filius fuit felix aemulus. Loquitur
vita, quam honeſte ſemper tranſegit. L
tur diligentia, quae nullo non tempo
indefeſſa. Loquuntur ſpecimina,publ
primis, quae non raro edidit. Poſtea
enim,habita auſpiciis Viri longe celeb
DN. IO. MOLLERI, in Lyceo patrio *de
prudentiae praeſtantia, neceſſitate atque v*

p

(18) Vid. quae ſcripſi Athen. Lubec. P. I. p
P. III. pag. 7.

Digitized by Google

ca Oratione, ad nos eſt progreſſus, telam
coeptam probe ſtuduit pertexere, egre-
e porro virtutis ac induſtriae dedit do-
nta. In ſuperiori Examine publico,
ante Viro praecellentiſſ. ac clariſſ. DN.
HARIA STAMPEEL, Subrectore no-
eximiis dudum meritis, quae, vegeta
ſenectute, quotidie amplificat, conſpi-
ius praeeunte etiam horis priuatiſſimis
iones *Iuris* tractauit), *Petrum Lacryman-*
rmine Latino heroico ſtitit. Praeces-
unc actum poeticum actus diſputato-
ie praeſide *de Reformatione Lutheri ſpe-*
*tiam ad Mores* die Lutheri onomaſtico
Nov. A. 1722 inſtitutus, in quo Oppo-
partes ſuſtinuit. Secuta eſt ante duos
enſes Diſputatio (quam, praeter alios,
agnifici et illuſtres DNN. CONSVLES
ficentiſſima ſua praeſentia exornarunt)
*Gulielmi, Lubecenſis, Philologi et Poetae*
*imi, eximiis in Litteras humaniores Meritis,*
meo itidem praeſidio vſus, Reſpondens
defendit. His tirociniis laudabiliter
meditatur iter Academicum, Cimbricas
Kilonii ſalutaturus. Vt vero finis
coronet opus, publica Oratione,
Memorabilia Flensburgenſia
ura, Muſis noſtris Lubecenſibus vale
in animo habet. Quamobrem me
ENII *Select. Litter.*) M m in-

interprete humillime ac decenter MA
FICOS DNN. CONSVLES, Patriae
exoptatiſſimos, perilluſtrem DN. PRA
SITVM, generoſiſſ. DN. DECAN
ſumme reuer. atque excellentiſſ. DN.
PERINTENDENTEM, nobiliſſ.
ſultiſſ. et experientiſſ. DNN. SYNDI
ac DOCTORES, admodum reu
praeclariſſ. DNN. SENIOREM, PA
RES atque SYMMYSTAS, nobiliſ
neroſſ. prudentiſſ. et ampliſſ. DN
NATORES, PROTONOTARIV
SECRETARIOS, nec non om
beralium artium fautores, amicos,
res, rogat, velint ipſum ſolemni
cturum beneuole et attente audire.
bebit ille quidem in primis ratione
ciſſimae, in qua natus eſt, patriae
clarabit tamen ſimul etiam amore
alteram patriam, Lubecam, vbi be
fuit, optabitque, vt eius fortuna, pe
florens, nullo non tempore adſ
poſſit rebus memorabi-
libus.

P. P. Lubecae, d. XX Octobr. MDCC

X

# XVI.

## PPLEMENTVM PRIMVM
AD
*V. CL.*
# ICHAELIS
# AITTAIRE
NALES TYPOGRAPHICOS
EX
IBRIS LVBECENSIBVS
*CONCINNATVM.*

§. I.

Ntecedens Specimen XV ſuppeditauit
notitiam Codicis MS. Flensburgenſis,
quem perpaucos oculis vſurpaſſe, cer-
t. Praeſens, & tria ſubſecutura, reno-
memoriam Librorum Lubecenſium,
et primis Typographiae temporibus
blici iuris facti, hodie tamen merito
habentur pro rariſſimis, non in aliis
locis, ſed et in ipſa Ciuitate noſtra, in

qua lucem aſpexerunt. Supplebo i
aliquo modo elegantiſſimum opus, qu
Maittaire euulgauit, & Annales Typog
cos inſcripſit; de quo opere non poſſu
pauca praemittere.

§. II.

MICHAEL MAITTAIRE, G
ſed religionis cauſa e patria profugu
doctiſſimus, & politioris litteraturae, ac
riae in primis eruditae, ſtudioſiſſimu
tiſſimusque, minime improbando co
originem, progreſſum & vniuerſam vti
artis typographicae hiſtoriam per mul
nos ſtupenda diligentia inquiſiuit. E
eo fine varias Bibliothecas, Londini in
ac Pariſiis (1), & ita excuſſit, vt inde h
permultorum librorum, hodie rarioru
bus primi typographi, induſtrie ſe
cenſiti ac deſcripti, artem ſuam exerc
notitiam cum lectoribus communicar
cit hoc, vt de Stephanorum Hiſtoria,

(1) Praef. T.I. Annal. Typogr: *Publicam Regi
tatis Londini Bibliothecam perluſtraui, quam
rariorum & antiquiorum editionum numero
aequant, ſuperant pauciſſimae. Humanitatem
qua Pariſiis Bibliothecas, Regiam in primis,
copia mihi data eſt, ſilentio diſſimulare non
neque in Annalibus viros illos in Anglia et
& doctrina illuſtres tacebo, qui litterarias ſ
mihi aperuerunt.*

m ac Libros complectente (2); nec
iſtoria Typographorum aliquot Pariſi-
, Vitas eorum & Libros perſequente
hil dicam, in *Annalibus Typographicis ab*
*uentae origine ad annum MD.* Hag. Co-
19. 4 maj. pagg. 388, cui Tomo primo
aris de antiquis Quintiliani Editioni-
ſertatio, ad Io. Clericum ſcripta, adhae-
ntinuauit egregium laborem *Annalibus*
*phicis ab an. MD ad annum MDXXXVI*
*tis.* ibid. 1722. 4. pagg. 860, i. e.
cundi Parte priore, qui ad an. 1519 et
5 progreditur, ac poſteriore, qui pag.
itur. In hoc opere Maittairius non
de prima Typographiae origine ac
one; deque celebrioribus Typogra-
anne Guttembergio, Ioanne Fauſto,
tio Coſtero, Aldo Manutio, Ioanne
io, Roberto Stephano, (quorum effigies
gantiſſime inciſae Annales Typogra-
ornant) & permultis aliis, diligenter
ntatus eſt, variasque paſſim exhibuit
Frobenii, Aldi, & plurium, Epiſtolas,
lectu digna documenta; verum
multos, eosdemque oppido raros, li-

 bros

a eſt Londin. 1709. 8 maj. ac non ſine laude
etur im Neuen Bücher-Saal P. X. p. 729 ſqq.

d. 1718. 8.

bros (4) indicauit, & ſimul ex nonnullis
dedit excerpta. Qvamobrem negari
poteſt, quod his Annalibus, a laudat
Fabricio (5) merito collaudatis, egre
litteris, et de erudita in primis ſuper
temporum hiſtoria, ſit promeritus. (
admodum vero (quod pro candore ſu
diffitetur ipſe Maittairius (6), opus tan
plum tamque diffuſum, & tam multa
rens ſubſidia, vix ac ne vix quidem a
homine ſperare licet perfectum et om
numeris abſolutum, ita quoque iam
runt, qui ad hos Annales partim emend
partim ſupplendos, animum adie
Vtrumque fecit Theologus pariter a
rator incomparabilis, *VAL.* E
*LOESCHERVS*, Praeſul Dre
longe celeberrimus meritisſimusque,
Stromateus (quo gratisſimo munere
admodum orbem eruditum ſibi re
obſtrictum) pag. 134-152 Incun

(4) In his ſunt T. I. p. 373-377 Libri anni ind
ſtituti: p. 378 Libri & anni & typographi
carentes: p. 379-387 Libri, in quibus neque
neque locus, neque typographus indicati
vltimam claſſem pertinet etiam, a Maittair
ſum, *Librorum Thomae de Aquinas* primae n
dinis volumen, quod poſſideo.

(5) Biblioth. Lat. Vol. III. pag. 891 ſq.

(6) Praef. T. II. P. I. p. 2. P. II. p. 859 ſq.

Digitized by Google

raphiae reuiſa (7): & pag. 238-287 ccuratum, quam copioſum Supple- n Catalogi Maettaeriani primorum, pis editi ſunt, Librorum, aliaque ad n Typographiae aetatem ſpectantia, t. Labor autem, ſua itidem laude e defraudandus, *IOANNIS GEOR- CHELHORNII*, Memmingenſis, oc- s tantum fuit in adornandis Addita- quibusdam ad Maittairii Annales, Miſcellan. Lipſienſ. T. XII. pag. 66- untur. Continuauit egregium labo- elegantiſſimis Amoenitatt. Litterar. II, pag. 123 ſqq, vbi ex inſtructisſima eca perilluſtris KRAFFTII noua, upplementa Maittairiana. Poſt lar- anc meſſem ſpicilegium faciam exi- ita tamen, vt ſolius Ciuitatis noſtrae nſis rationem habeam. Quamuis, upereſſent forſan ſupplenda alia, con- tamen ero, ſi qualemcunque Hiſtori- ypographicam Lubecenſem queam de primis Libris hic excuſis (quorum cus quidem in vtrisque Additamen- elhornianis (8) inuenitur: in Cata-

 logo

nabula ſua reuiſa his p. 152 concludit verbis herus: *Hic in multis etiam non indicatis taerius emendandus mihi fuit.*

incrementa, quae Cl. Schelhornius hiſtoriae typo-

logo Loeſcheriano aliquot modo bre
indicantur : in ipſis Annalibus Ma
nis itidem de vno tantum alterove pe
eademque non ſemper accurata, occ
agere, ac, ſi non omnes, pleroſque ſal
αὐτοψίᾳ, eademque, propter ſummar
rum quorundam raritatem, deficiente
dignis indiciis, ita recenſere, vt non
omniumque obſeruationum inanem
indicem, ſed quaedam interdum e
libris, qui dudum neglecti ac obliuior
ti, cumque blattis ac tineis colluctat
fide excerpta in medium proferam,
vis enim ea interdum futura ſint do
ignorantiae, barbariei, fabulandi ſt
perſtitionis, quae olim in noſtra etia
tate regnarunt, iuuat tamen intellige
riorum temporum ſtatum, maiorum
ditionem, & ſimul, comparando cu
aetate priſcum tempus, religionis
emendationem, ac bonarum littera
crementa agnoſcere. Retinebo, qua
libris eſt, ſcribendi rationem, lice
ſaepe tam inepta, tamque inſulſa, q
ſa nonnunquam & ſuperſtitioſa, ac

typographicae dedit, pertinet etiam eius
bri rariſſimi, ſub ipſis typographiae prim
culi., Amoenitatt. Literar. T. I. p. 1 ſqq.
ſpectantia vid. p. 312 ſqq. T. II. p. 326 ſq

Digitized by Google

tione potius, quam examine digna, in
ribus, quorum animi denſiſſimis Pa-
craſſioris tenebris fuere obducti, de-
duntur. Cum vero libri ad hoc me-
ſtitutum pertinentes raro admodum
aetate inueniantur, non auſim qui-
mnium ac ſingulorum, praecipuorum
, notitiam promittere. Qui inuentis
aliquid voluerit, & ſubſidia huc ſpe-
, quae ibi forſan latent, vbi non quae-
, mecum communicare, eius beneuo-
grato ſemper animo a me agnoſcetur.

§. III.

nus, quo Lubecae primum exerceri
ars typographica, non ſatis conſtat.
ertum, quod, interiectis poſt ipſius
ionem aliquot tantum luſtris, in Ci-
n noſtram fuerit introducta, & ſtrenue
ps exculta. Demonſtrant hoc Libri
apparet etiam ex IO. ALNANDRI
ola Artis Typographicae in Suecia.
(vbi ſub praeſidio viri celeberrimi, FA-
TORNERI, loco Diſputationis de-
1722. 8, in qua inter alia docet, quod
demum 1483 Ioannes Schnell artem
aphicam Holmiae exercere inceperit,
n ſerius illatae in Sueciam typogra-
hanc adducens, quod typographi per-
fixam iſto tempore habuerint ſedem,

ſed modo in hoc, modo in alio loco, a
ſtum ex arte ſua faciendum idoneo, ſi
morati: magnae autem molis libri,
que ſumtus requirentes, in Germania
& *Lubecae*, Norimbergae, aut Baſil
preſſi (9). Neque certo definiri p
bitror, quis ſit primus liber, prelo Lu
ſubiectus. In Io. Caſp. Eberti Muſ.
Mulier. (10) *Brigittae* quidem *Reu*
Lubecae 1452 editae dicuntur. Sed

(9) Sic ALNANDER in citata lectu digna
Typogr. in Suec. pag. 15: „Annum nati
„MCDLXXXIII vel eo nomine felicem p
„minamus, quod illo ipſo huc, et quidem
„miam, perlata ſint primum prela artis p
„ſimae a *Johanne Schnell*, *artis impreſſoriae*
„ſe dicit, *magiſtro*. Pag. 17: Vix habuer
„Typographi noſtri certas in vrbe quad
„ſed iam huc, iam illuc migrantes, ſuam
„operam, vbi ipſis viſum eſſet, et ſpes ma
„affulgeret. Pauca illos, vbicunque de
„ſtiterint, typis edidiſſe exemplaria, ex rari
„rum euincere pronum eſt. Ita nec ma
„busdam operibus diuulgandis ſuffecerun
„quae circumgeſtarunt, typorum repoſito
„culi, cum pleraque Miſſalia, Breuiaria,
„cuiusdam molis libros, Norimbergae,
„Baſileae, Pariſiis, et alibi illis temporibus
„impreſſos. Conf. quae ex Act. Lit. Su
Trimeſt. III excerpta leguntur in Neuen
von gelehrt. Sachen 1723. n. 103. p. 1014.
(10) Cabinet des gelehrt. Frauenzimmers pa

Digitized by Google

quidem mihi perſuadeo, hoc anno
e iam fuiſſe typographicam officinam.
r potius error eſſe operarum apud
m, & annus 1452 poſitus pro an. 1492,
atas Revelationes Bartholomaeus Go-
Typographus Lubecenſis, excudit. De
tione ad an. 1492 plura D. V. obſer-
s. Ad annum 1471 & ſequentes, com-
ato breuiter libro anni & typographi
ne deſtituto, certius referemus libros
ubecenſibus exſcriptos.

* * *

*HANNIS de TVRRECREMATA,*
*Sabinenſis, Expoſitio Pſalmorum.* fol.
iber, inſcriptus Pio II, Pontif. M.,
tulo; epilogum autem hunc habet:
*diſſimi Cardinalis tituli S. Sixti Dm.*
*de Turrecremata expoſitio breuis & vtilis*
*to Pſalterio Lubec impreſſa.* Anni &
phi nulla fit mentio. De ipſa Ex-
ne pro ratione ſtudii, quod ſaeculis
baris, exegetici erit iudicandum. Eſt
ihil aliud, quam nuda, eademque ſa-
na, Verſionis Pſalmorum Vulgatae
aſis. Nihilo minus Hiſpanus hic
m ſuae aetatis habebatur lumen. Vid.
Theatr. Homin. Litterat. P. II. p. 135
de, praeter Antonium & Schottum,
Bi-

Bibliothecarum Hiſpanicarum ſcrip
quos citat Olearius Biblioth. Script. Ecc
pag. 412.

# 1471.

*Libri tres de Vetula.* Opus hoc, cuius
Lubecenſis haud dubie ad Coloni
anni 1470 (11) adornata, OVIDIO e
poſitum. Verus ipſius auctor, qui ſ
vndecimo, vel duodecimo videtur v
vtrum fuerit *Pamphilius Maurilianus*, an

(11) In Praefatione, quam editor anonymus L
Vetula ac Bunello Vigilii, Guelpherb. 1662.
Sterniis, recuſis, praefixit, inter alia, legi ſeq
*Primos, et idcirco rudiores, typos ambo* (Bun
Vetula) *experiebantur eo ſeculo, quo alma* T
*phiae ars ortum vniuerſo orbi debuit pariter,*
*verſum ipſa orbem iugiter illuſtrauit, dum* ſ
*Natali ſaluberrimae huius officinae anno* t
*nono; quatuordecim autem duntaxat annis* p
*ra publice edita (quorum teſtis eſt Schmidius*
*ſuis ſuper Nov. Teſtam.) per* Johannem Koel
Lubeck, *Coloniae Ciuem, aere imprimerentur.*
verba, non diffiteor, dubium me reddiderun
dem omnino adhibeam iis, qui editionis Lub
an. 1471 meminerunt, cum patria typographi
anſam dare potuerit. Accedit, quod edito
pherbytanus l. c. diſertis verbis referat, ſibi,
Colonienſem et Francofurtenſem an. 1610,
editionem aliam innotuiſſe. Scrupulum hu
met αὐτοψία, viris forſan doctiſſimis, edi
Lubecenſem commemorantibus, conceſſa, m
tem, quod ingenue fateor, adhuc denegata.

Digitized by Google

ſatis conſtat ? Coniecturis enim & ſu-
mibus omnia abſoluuntur, quae de au-
huius ſcripti legimus. Multo certius
mus affirmare, quod recentiori aevo ab
ne Chriſtiano, ſacris Romanis addicto,
ngeſtum, idque ex occurrentibus in
n vocibus, recentiorem aetatem ſapien-
.e. c. *Alkimia*, *Praelatura*, *Camiſia*, *Treu-*
; nec non doctrinis *de Trinitate*, *de*
*ectione Mortuorum*, *de Religione Chriſtia-*
pluribus, euincere. Anilibus, quae in
bro ſunt, commentis fabulam *de Maria*
*us Virginis ſignificata* rectisſime adſcri-
Io. Frid. Mayerus in Diſp. I: Vtrum
eligionum pendeant ab Aſtris ? pag.
vt & pagg. ſqq verſus bene multos
opere legendos dedit. Vſus eodem
atione eſt Thomas Bradwardinus in
Dei aduerſus Pelagium pag. 73. Conf.
e hoc libro annotarunt celeberr. Fabri-
iblioth. Lat. Vol. I. p. 276 ſq. Vol. II.
ſq. V. C. Polyc. Lyſerus Hiſt. Poet.
Aevi pag. 2071 ſqq. 2089 ſqq. Edi-
quoque Lubecenſem an. 1471 com-
rat Beughemius in Incunab. Typo-
pag. 101, & ex eo Auctor Hiſtoire de
rimerie & de la Libraire, Pariſ. 1689. 4.

1475.

# 1475.

*Rudimentum Nouiciorum.* fol. ma
ingentis, quam foliorum & chartaru
gnitudo efficit ac craſſitudo, molis op
rariſſimum & pretioſiſſimum (ingen
& incredibili fere pretio iſtud a no
ſummae raritatis ergo, fuiſſe emtum,
vi) eſt omnium, quae Lubecae ſub i
typographiae in lucem emiſſa, ideo
lum pleniorem eius dabo recenſion
notatu quoque digna inde excerpam
quam operis notitiam dat concluſio,
haec abſoluunt verba : *Anno ſecund*
*nem filii DEI a natiuitate M CCCC LX*
*die ſanctiſſimi regis & martiris Oſwald*
*V Auguſti, ſanctiſſimo in Chriſto patre*
*no, domino Sixto papa quarto, illuſtriſ*
*clariſſime domus Auſtrie Frederico tercio*
*norum Imperatore inuictiſſimo ſemper a*
*pro nunc Colonie exiſtente, Imperiali nob*
*be Lubicana, arte impreſſoria, ſpeciali g*
*vina animarum ob ſalutem fidelium*
*Epithoma iſtud, partes in ſex, iuxta m*
*etates diuiſum, prius alibi non repertum*
*placuit* Rudimentum Nouiciorum *in*
*DEI adiutorio, qui ſupernas res ac ſ*
*fortiter, ſuauiter, tranquilleque diſpenſat,*

Digitized by Google

Lucam Brandis de Schaſs (12) *feli-*
*ſt excuſum atque finitum. Veteris noui-*
*ſtamentorum, ac aliarum incidentium hiſto-*
*contentiuum, a prothoplaſto non ſolum*
*ad Chriſtum, vt in prohemio eſt promiſſum,*
*am omnium Imperatorum ac ſummorum*
*um, vsque ad annum prememoratum,*
*cum doctoribus famoſis, poëtis & ſapi-*
*contemporaneis eorundem geſtatiuum, cum*
*bilioribus eorum geſtis ceteris precifis in*
*n vnico fuit poſſibile volumine concludi,*
*eres multos ſoluere libros non valentes,*
*antum haberent encheridion loco multo-*
*mper ad manum librorum. Nec talis*
*m moueat abbreuiatio, cum Chriſtus, fons*
*apientie, multa fecerit, que ſcripta non*
*XXI. Pro cuius fine ſemper laus & glo-*
*ſit & vno Amen.* Ex hac Conclu-
quaedam adduxit Iac. Mentelius de
rig. Typograph. pag. 74, & ex eo
rius Annal. Typogr. T. I. pag. 113 ſq.
m ea mutila, manca, & minus accu-
rdum lecta deprehenduntur, ac prae-
pographus ab illo *de Schafz*, ab hoc
*s* (conf. p. 82), ſcribitur, facile appa-
utrum hoc opus inſpexiſſe. Idem,
parum

ſan hic legendum *de Schaffen*, quoniam figura,
e cognomen expreſſum, in aliis vocibus fere
ſcriptionis eſt compendium.

parum abeſt, quin affirmem, ſi non de
bus, de plerisque ſaltem, qui typograp
a quo excuſus liber, pro ipſo libri au
habent. *Incertum* eundem dicit Hall
dius Biblioth. Curioſ. pag. 961. Nec
quam definit Sagittarius Introd. in H
Eccl. pag. m. 86. Ipſe, licet peruoluta
cum cura quadam librum, eundem de
non potui. Quamuis enim in Praefat
nominetur *Petrus Trecenſis*, nominentu
e quibus priſca hiſtoria, & in primis
V. T., deſumta, eius tamen, qui reliqu
ſtorias conſcripſerit, & totum cong
opus, nomen nusquam reperi expre
Parum vero aberat, quin exclamaſſem:
cum Caſim. Oudini Commentar. de Sc
Eccleſ. peruoluerem. Nam Tom. II
2739 ſq. in recenſione Opp. WER
ROLEVINCII de Laer, Weſtphali, ha
„ter alia offendebam: Editus eſt *Faſ*
„*Temporum*, omnia antiquorum Chro
„complectens, per ſex aetates mundi dig
„ab orbe condito ad ſua vsque tempo
„ad annum 1474. Prima huius operis
„facta, absque auctoris nomine, ſub
„*Chronici Chronicorum*, an. 1475. Lubec
„cuius ad calcem ſubiicitur *Calendariu*
„*Martyrologium*, a Wernero, vt habet T

Digitized by Google

compoſitum. Haec ad finem ſubiungun-
Sequitur clauſula codicis Lubecenſis, paulo
me ſuppeditata, quae apud Oudinum habet *prae-*
ro *preclariſſime*, *Epithome* pro *Epithoma*, *prae-*
pro *promiſſum*, *geſtatim* pro *geſtatiuum*, *ſapien-*
*ſapientie*, qui poſt exhibitam concluſionem ſic
: " Inſcribitur autem hoc opus *Chro-*"
*Chronicorum* in hac prima editione, abs-"
omine authoris, & ita quoque inſcri-"
extat in Gallicam linguam translatum"
uevello de Burgundia, inter MSS. Co-"
Bibliothecae Lugduni Batauorum, vt"
ex eius Catalogo 1674. 4 ibid. im-"
n. 183. p. 409. Atque hic etiam finit"
iſſima editio Lovanii an. 1476 procu-"
bi tamen opus inſcribitur iam *Faſcicu-*"
*mporum*, non *Chronicon Chronicorum*, vt"
ecana. Nomen auctoris aeque ibi-"
in MS. codice deſideratur." In ean-
ntentiam ſcripſit Oudinus Tom. eod.
57 ſq: " Opus, quod vulgo dicitur"
*us Temporum* Verneri Rollevinck,"
ſiani Colonienſis, ſed absque nomi-"
toris. Ad calcem huius operis Lu-"
ndis de Schulz, typographus, falſo"
ganter ſe primum typographiae in-"
m gloriatur ac ſcribit. Opus quo-"
ud appellatur in fine *Rudimentum*"
*rum*, de quo loquitur Cornelius"
LENII *Select. Litter.*) Nn a

„a Beughem de Incunabulis Typogr
„verbo *Faſciculus temporum* p.58. *Vetneni*
„*levinck* pag. 120. in Appendice littera
„155 & littera R. p. 164. „ Haec Oud
qui videtur verum auctorem detexiſſe.
ſi rem accurate perſpiciamus, eum hu
quid paſſum eſſe deprehendimus. Siue
ipſum deceperit, quem citat Beughemi
cuius Incunabulis Typograph. Amſtel.
12, operibus Petri Trecenſis p. 49 annu
tur *Opus ſex dierum*, *ſeu Chronicorum*
*condito Epitome, dicta Rudimentum Noui*
*Lubecae*. 1475; in Append. autem Au
Script. pag. 164 occurrit *Rudimentum*
*tiorum, ſeu Chronicon vniuerſale, auctoris*
*ti, ab anno primo orbis conditi, vsque ad*
1473. *Lubecae in f. maj.*, adeoque ille ſi
conſtat: ſiue inciderit in verba, quae
Rudimenti habet in Praefatione Indici
miſſa: *Vt ergo libellus preſens, in q*
*FASCICVLARITER tocius mundi hiſto*
*bitus continetur*; ſiue e ſex aetatibus, i
vtrumque opus diuiſum, minus recte c
ſerit, hoc certum eſt, quod Rudimentu
vitiorum a Roleuincii Faſciculo Tem
omnino differat. Contuli editionem
culi peruetuſtam, Lutet. Pariſ. 1512. 4
Parvo (Jean Petit) impreſſam, cum
mento, & ne minimam quidem ſimilitu

Digitized by Google

di, Rudimentum eſt vaſtum, &, in an-
ſſima praeſertim hiſtoria, magnis digreſ-
ous refertum opus: Faſciculus autem
s eſt & conciſus. Illud primae magni-
is folia 460: hic ſecundae magnitudi-
ia modo 92 complectitur. Illud mul-
bet Imagines & Genealogias: hic pau-
Illud concluditur Martyrologio: hic
destituitur. Nec patitur temporis ra-
quidem Faſciculus Roleuincianus ad
n vsque 1484 pertingit (13). Imo ve-
dinum nunquam forſan vidiſſe Rudi-
um, concluſio eiusdem minus accurate
ta, nomen typographi corruptum, ia-
a eidem falſo afficta, nusquam in hoc
obuius titulus Chronici Chronicorum,
, haud obſcure euincunt. Vnde ab
iam, aeque incerti, ac ante, recedimus.
nitus itaque manet auctor, qui tamen
m ſuum videtur prodidiſſe. Nam Fran-
Nn 2 ciſca-

hiter obſeruo, quod du PIN de Script. Eccl. Saec.
p. 99 (edit. Angl.) incongrue ſcribat, quando
ROLEVINCIVM pertinere vsque ad an. 1481,
en iam Lovanii 1476 (vbi editus etiam dicitur
ulus Temporum ab Oudino, incaute forſan
m ſecuto) typis eſſe exſcriptum. Definit enim
incius anno demum 1484, continuatus ab
ymo in edit. Pariſ. 1512 breui Additamento,
s foliis conſtante, ad an. 1512: a Io. Linturio
a ad an. 1514, ap. Piſtor. T. II. p. 91-114.

Digitized by Google

ciſcanum eum fuiſſe, inde colligo, q
286 Mariam *conceptam & preſeruatam*
*peccato originali* dicit. Conf. f. 401 ſq,
immaculata Mariae conceptione acr
gnat. Aliquos, e quibus ſacrae hiſtori
ſtae, in Praefatione, in cuius princ
Hiſtoriae, & praeſertim ſacrae, dignit
tur, nominat. Vnde ex eadem hu
merentur ſequentia : *In hac cathena*
*priſco venerabili* PETRO TRECENS

(14) PETRVS TRECENSIS eſt PETRVS
STOR, ſiue MANDVCATOR, hoc nomin
tus, quia S. Scripturae dicta adeo in promt
dicitur, vt ea comediſſe quaſi, aut manduc
retur, qui ſaeculo XII floruit, et oraculi
fuit habitus. Vtrum a patria, an vero ab
qua ſanctiori munere functus eſt, Trecen
pellatus, diſceptatur. Vid. Oudin. T. II.
Idem, praeter alia, l. c. col. 1529 exhibuit
epitaphium:

*Petrus erat, quem petra tegit, dictusque C*
*Nunc comedor, viuus docui, nec ceſſo d*
*Mortuus, vt dicat, qui me videt inciner*
*Quod ſumus, iſte fuit: erimus quandoq*
*hic eſt.*

Magno olim in pretio habebatur ipſius *Hiſto*
*laſtica*, ad conſarcinandum noſtrum quoq
mentum adhibita, adeo, vt ſaeculis barbaris
huius Hiſtoriae, fabellis non paucis repleta
ipſius Scripturae Sacrae lectio inſtitueretur
re haud immerito conqueritur B. Io. Frid.

Digitized by Google

*is primo opera ſex dierum, dimisſis tamen*
*tis, ne errorem iniiciant mentibus ſimplici-*
*umentacionibus. Ac deinde vigilax in-*
*iuulum breuiter hiſtoricum, deductum de*
*s in filios, de preceſſoribus in ſequaces in*
*ere: in alio vero concernente ac oppoſito,*
*ia breuiſſima eorundem Patriarcharum,*
*m, Regum, Prophetarum, Sacerdotum, Re-*
*Albanorum, Romanorum ac Syrie, Poeta-*
*hiloſophorum, Sibillarumque, ſic quod pri-*
*itur de eisdem ſcilicet Patriarchis, & pre-*
*llorum de linea Chriſti. Littera A ſignata*
*tempus natiuitatis eorum ab inicio mun-*
*duplicem numerum, ſcilicet hebraice ve-*
*& eciam ſecundum LXX Interp. Et*
*nni ante Chriſti natiuitatem, deinde in-*
*io vniuscuiusque nominis ac geſta perſo-*
*reuia, prout ſacra hyſtoria dictat. Inter*
*m quedam raptim mouebuntur queſtiun-*
*ta congruenciam. Ac remiſſoria actuum*
*usque ad textum, vt tanquam encheri-*
*habeatur pro minus ad textum docto pro-*
*In fine concluditur mors vniuscuiusque*
*ura, ſi ſaltem hec ex textu, vel certis ſcri-*
 *ptis*

de Cod. Bibl. German. A. MCCCCLIIX ma-
rato, §. 2. ad calcem Hiſt. Verſ. Germ. Biblior.
. Valde hunc Petrum, et eius ſcripta de Maria,
Hippol. Marraccius Biblioth. Marian. P. II.
ſq.

*ptis obtulerit ſe cedata contradictione. R*
*tur etiam hic diuiſio tocius orbis regnorum*
*rumque, ac quadraginta duarum manſionum*
*Iſrahelitici cum miſtica JERO. expoſicione*
*certisſima terre promisſionis ad oculum d*
*cum interpretante comto certiſſimo de loco*
*cum, ſine quo nunquam ſacer vel raro c*
*mentetenus biblie textus. Quo oculo p*
*luſtrato commento ac ſumma depinxcione,*
*offeret ſe quecumque hiſtoria tocius biblie*
*lectoris, vt ſciat, quo in loco, & quantum*
*ruſalem ſepoſito, & verſus quam plagam,*
*ſus quemcunque ventum celi hec hiſtoria*
*nouo, quam in veteri teſtamentis ſit p*
*Item patebit hic tempus ac annus, ortus*
*ſus regnorum Babilonis, Sitharum, Am*
*Aſſiriorum, Egipciorum, Sitioniorum, Arg*
*ſiue Grecorum, Cretenſium, Athenienſium.*
*tamen ſperico, ſicut regnum Albanorum &*
*norum, orbe, quia de his modica eſt vis: ſ*
*canonem, ſiue proprium nomen illius, cu*
*pore ortum eſt, huiusmodi inuenies coro*
*mentionem in litera, quod ibi ortum ſit tale r*
*ſicut videbis tempore Malaleel, Phalech,*
*Nachor, Thare, Jacob, &c. Omnia hec in*
*labor fideliter torquebit nunc ex textu, n*
*IOSEPHO, nunc ex SPECVLO H*
*RIALI, nunc ex AVGVSTINO de*

Digitized by Google

*ex METHODIO martire, nunc Epiſto-*
*ex dictis IHERO: nunc ex GESTIS*
*OSOPHORVM: nunc ex premiſſo COM-*
*TORE: nunc ex OROSIO de Ormeſta*
*: nunc ex RABANO de Vniuerſo: nunc*
*COLAO de LY: & aliis multis, vt re-*
*facilius ad pelagus pateat miſteriorum in-*
*fferi candencium, preſtanciorum virorum,*
*demiſſa in manu pii correctoris lima*
*tiori preſencia lumine viſantis.* &c. Pro-
deinceps Hiſtoricus noſter ad tempo-
T., & ad ea, quae aetatem, qua vixit,
attingunt, ſacram hiſtoriam porro
cutus. Hinc recte iudicauit Sagitta-
pag. 87, quod *in hoc ſcripto aliqua ha-*
*ad hiſtoriam eccleſiaſticam ſpectantia.*
huc etiam Antiquitatum Iudaicarum
ernaculo, Altari, Holocauſto, Sacrifi-
ſtibus Sacerdotalibus, &c. enarratio-
l. 151 ſqq; Deſcriptionem Geogra-
Hiſtoricam Terrae Sanctae, quae, prae-
abula, f. 164—188 habetur; nec non
rum hiſtoriam. Sibyllas, & praeſer-
em, deſcripſit auctor fol. 200 ſq per
nctas, earumque hiſtoriae finem his
mpoſuit: *Poſtmodum plures fuerunt*
*ſſe, que & Sibille* (15) *poſſunt vocari:*

Nn 4 *nam*

yllam putauit etiam fuiſſe Reginam auſtri.

*Sibilla,*

*nam in Teutonica fuit Hildegardis*, *&* *alia*
*mine Brigitta.* Conf. f. 382. a, vbi *Hildega*
*ſibilla XI* vocatur. *Martyrologium*, quod a
Indicem f. 409—435 ſeorſum exhibitum
quae ad eccleſiaſticam pertinent hiſtori
omnino addendum. Sed non eccleſiaſ
ſolum, verum omni hiſtoriae hic liber i
vit, vt adeo Chronicis vniuerſalibus non
merito accenſeatur. Ciuilis hiſtoriae c
fol. 74 & 75 repraeſentatur Figura to
orbis, rudis illa quidem ac ſimplex, pro i
tamen aevi conditione non plane ine
quam regionum, vrbium, populorum, n
tium, inſularum, fluminum excipit de
ptio, fol. 106. b. hac finita concluſione:
*peditentim de regionibus, montibus, inſulis, f*
*nibus atque fontibus raptim perdoctum e*
*aliqualis ſacre hiſtorie habeatur intellectus*
*tius terre trine diuiſionis ſcrutinium.*
*vero ad hiſtoriam celer erit recurſus ſacra*
*continuetur cathena genealogie ſanctorum pa*
*premiſſe, notulis cum ſuis anexis.* Cum H
ria ſacra ciuilis, philoſophica, litteraria, i
dum etiam naturalis, coniuncta. Litte
ſpeciatim ac Philoſophica huic libro
non plane nullum conciliat. Quamuis
nomina Philoſophorum, Poëtarum, alio

---

*Sibilla*, ait f. 200. a, *ſiue Regina auſtri venit a*
*monem.*

rorum doctorum, valde hic corrupta-
tur, c. c. PICTAGORAS f. 231:
CHVS f. 235. b: ESOPVS, de cuius
s f. 237 ſqq agitur, & tandem f. 239.
memito concluditur: *Hec breuia de*
*Eſopi exerpere volui, quas & ſi forte plu-*
*teat in ſermonibus publicis recitare, quod*
*ulli prudencium faciunt propter audien-*
*dia reuelanda (16), qui talibus delectan-*
*l, & propter integumenta ſubiuncta, que*
*edificationis habere videntur, nunquam*
*niſi caute & parce, id eſtimo faciendum,*
*verbis ſacris ad luctum penitentie, Deique*
*nem prouocari debent, ipſi per huiusmodi*
*n riſum magis atque laſciviam diſſoluan-*
*Simul etiam ne ad narrandas fabulas quaſi*
*exemplo predicantium informentur.*
*vero Eſopus iſte ſit ille, quem Euſebius*
*bis anno primo Cyri peremptum eſſe teſta-*
*forſitan alius, incertum habeo:* PERME-
f. 241: HESCHILVS fol. 247. a: JPO-
(Hippocrates) f. 288. a. b., vbi de tri-
ntiquisſimis Medicorum ſectis hac ra-
differitur: *Hi tres viri tot hereſes* (17)
*rant. Prima methodica inuenta eſt ab Ap-*

 *polline,*

aud dubie *releuanda.*
*aereſeos* vocabulum non in malam ſemper par-
accipitur. Conf. B. Diecmanni Gloſſar. Maur.
rat. p. 131.

*polline, qui remedia ſectatur & carmina.* S
*da empirica, id eſt, experientiſſima, inuenta*
*Eſculapio, que non indiciorum ſignis, ſe*
*conſtat experimentis. Tercia loyca, id eſt,*
*nalis, inventa eſt ab Ypocrate, iſte enim di*
*etatum, regionum, vel egritudinum quali*
*cauſas & curas racionabiliter perſcrutat*
ac libri Hippocratis *elegantes* vocantur:
STOTILES (18), cuius vita breuiter,
pta prolixe recenſentur fol. 257 ſq:
RENCIVS f. 274. a: TVLIVS MA
CICERO f. 277 ſqq: ORATIVS f. 2
ſq, &c., de his tamen, ac de multis aliis
rum nomina recte ſcripta, varia, no
quidem barbaram aetatem redolentia,
dum tamen lectu non omnino indign
notata reperiuntur. Philoſophorum
praecipua vitis eorundem inſerta ſunt:
dum etiam ipſorum errores reprehenſ
primis vero litteraria Scholaſticorum hi
poteſt ex hoc Rudimento illuſtrari atque

(18) Ad hiſtoriam Ariſtotelis pertinent, quae le
infra f. 395. b: *Anno XVII Richardi, qui*
*MCCLXXI, frater Wylhelmus Brabantinus*
*thienſis, de ordine Fratrum Predicatorum, rebus*
*humanis. Hic ad rogatum ſancti Thome tra*
*omnes libros Ariſtotilis naturalis & moralis P*
*phie & Metaphiſice de Greco in Latinum,*
*verbo, quibus nunc vtimur in ſcolis. Tempore*
*Alberti Magni vetus translatio habebatur.*

Digitized by Google

Vnde optarem, ad manus iſtud fuiſſe
celeberrimis, IACOBO THOMASIO
DAMO TRIBBECHOVIO, de Do-
bus Scholaſticis erudite commentatis.
e fabuloſa hiſtoria caret hoc opus, ſed
ologia quoque veterum non parce in-
poſita. Memoriae iuuandae ergo Ta-
, ſiue, vt hic vocantur, Lineae hiſto-
numero haud exiguo inſertae. Fontes
ne ſpernendi paſſim citantur, e. g. HE-
OTVS: EVSEBII Chronicon; AV-
TINVS de Ciuitate Dei; HELMOL-
hronicon; SIGEBERTVS; WITTE-
DVS: EGKARDVS: MARTINVS:
MANNVS, de quo f. 387. a, iſthaec an-
a: *His temporibus* (annus paulo ante
oratus eſt MCCXI) *fuit Hermannus fri-
ontis monachus, in territorio Beluacenſi,
ligioſus & facundia diſertus, qui Cronicam
ter ab initio mundi vsque ad tempus ſuum
ximo quodam volumine digeſſit*: VIN-
TIVS, &c; nonnunquam etiam cor-
tur, e. c. MARTINVS f. 378. 379. &c.
mendandus quoque huius operis *Index*,
tis accuratus & copioſus. Paucis: opus
cuius typi pro iſtius aetatis conditione
elegantes & ſplendidi, chartaque egre-
prodit quidem ſaeculi, quo congeſtum
enium; nam, vt reliqua taceam, vel ſo-
lus

lus ſtylus eſt luculentiſſimus barbari aev
dex: in ordine etiam facile aliquid poteſ
derari: neque pro auctoris fide, in omn
tuta, (etſi, dum σχίσματα, quae in R
na fuerunt eccleſia, procul partim ſ
enarrauit, erroresque Pontificum imp
vit, haud obſcura candoris dederit d
menta) meam fidem interponerem, qu
communi monachorum, chronica rudi
nerua, temporumque rationibus non
rate ſemper obſeruatis, compilantium,
aliquid traxiſſe, nullo negotio animad
Nihilo minus auſim dicere, quod non o
libri, hoc aeuo ſcripti, cum eodem p
comparari, ſimilemque ſpirent, qua v
opus collectum, diligentiam. Vnde n
mus hic liber ab illo, qui eundem poſſid
pretio haberi meretur. Decentisſimas p
de gratias non poſſum non publice perſ
re Viro nobiliisſimo conſultisſimoque,
RVTGERO RVLANDO, I. V. D. e
lentisſimo, & Senatori Hamburgenſi lon
meritisſimo, qui ex inſtructisſima affinis
Viri magnifici, conſultisſimi & multor
magnorumque meritorum gloria illu
DN. GERHARDI SCHROEDERI, Con
quondam Hamburgenſis, anno ſuperior
functi, Bibliotheca, pro ſingulari ſua b
volentia, perluſtrandum mihi conceſſit
dic

Digitized by Google

m, fruſtra paſſim quaeſitum, quem, ex
ulo, a craſſa barbarie nondum immuni,
ectum, tam curioſum, quam rarum exi-
o. Qua in re conſentientes facile me
ehenſurum eſſe confido. Prouoco ad
oth. Dalmannianam 1723. d. 22 Nov.
e Comit. (vbi egregius Catalogus edi-
diſtr., quae pag. 9 hoc de Rudimento
o habet iudicium: *Ce Livre contient
tité de ſingularités & circonſtances de la
ion Romaine. C' eſt und Grand in folio avec
oup de figures enluminées* (19). *C' eſt grand
ge, qu' il eſt un peu gâté par l' eau; cela
pêche cependant pas d' en faire uſage, étant
grande rareté.* Imo vero prouoco ad
plar Gothanum, ex edito, propter ma-
m haud dubie raritatem, deſcri-
, de quo TENTZELIVS Dial. Menſtr.
pag. 678: *Man hat wol gar gedruckte
r wieder abgeſchrieben, wie denn in der
Bibliothec zu Gotha ein ſolch MStum zu
von einem Hiſtoriſchen Buche, Rudimen-
Novitiorum genannt, welches aus einem
übeck an. 1475 durch Magiſtrum Lucam
dis de Schas gedruckten Exemplar abge-
ben, und eben die Clauſul am Ende hat,
em Lübeckiſchen vom Drucker angehenget
wor-*

His inſignita etiam erat editio, qua ego vſus ſum.

*worden.* Quod ſi vero is, qui integr
ſcripſit codicem, operam & oleum no
didit, laborem quoque non plane in
aut ingratum me exantlaturum ſpeto,
nulla, fideliter inde excerpta, hac oc
exhibuero. Miſſis autem reliquis om
vltimorum vnice temporum & rer
almae noſtrae Ciuitatis hiſtoriam p
tium, habebo rationem.

## Lubecenſia ex Rudiment Novitiorum.

*Vicelinus* preſedit eccleſie Aldenburgenſi i
et magno labore V annis et IX menſibus, et ſep
Faldera. Cui ſucceſſit XII Epiſcopus Aldenb
nomine *Gheroldus*, nulli in ſcripturis ſecundus,
natus, tempore Adriani Pape, et Frederici pri
berto exiſtente Marchione igitur eciam recreu
patus Hauelburgenſis ſimiliter & Brandenburge
igitur Gheroldus obtinuit precibus iugibus apu
Henricum, tunc in Luneburg morantem, vt tra
tur Epiſcopatus de Oldenburg in Lubic. Et tra
eſt anno Dni MCLXI (20), fundato ibi Oratorio,
prebendis. Terciam decimam fundauit pro Pre

(20) Alii habent annum 1163. Vid. beati ante
mei, Henr. Bangerti, Nott. ad Helmold. p
Reliquas annorum differentias, quae inter n
& alios hiſtoricos reperiuntur, hic examinare
tae anguſtia non permittit. Erit autem co
occaſio, ſi permiſerit Numen benigniſſim
nouam aliquando Helmoldi editionem in l
emittam.

Digitized by Google

men Athelon, et Comes Holtzacie, Adolphus, fuit adiutorium. Et dotauerunt eccleſiam decimis, ibus, villis et theloneo, molendinis et priuilegiis s. Gheroldo igitur defuncto anno Dni MCLXII it ei ſecundus Lubicenſis, *Conradus*, germanus ldi, hoc procurante Duce, quamuis diſplicuit Arcopo, totique Capittulo. Quo defuncto ſucceſ-*enricus*, Abbas apud ſanctum Egidium in Brunsordinis ſancti Benedicti, anno Dni MCLXVIII, profunde ſcripture. Cui *Conradus* ſecundus, Eps Lubicenſis, ſucceſſit. Cui *Theodericus*, Prepoſihebergenſis, ſucceſſit anno Dni MCLXXXVIII. ceſſit VI Lubicenſis, *Bertoldus*. Cui *Johannes*, *de Lubec*, ſeptimus in ordine, ſucceſſit. Cui *Al-*Eps Liuonienſis, ſiue Rigenſis. Cui Fr. *Jo. Deyſt*, rdine ſucceſſit. Cui *Io. Tralow* anno Dni MCCLX. *rhardus de Serken*. Cui *Henricus de Bokholte*, s magnus et XII in ordine. Cui *Jo. Muel*, cus, Eps XIII. Cui *Bertrammus*. Cui frater *s de Miſna*, ordinis predicatorum, de civitate nſi. Cui *Conradus de Ghiſenheym*, Eps XVI. Cui *edeynſt*. Cui *Enerhardus Attendorn*, in Decretis atus, XVIII Eps. Cui *Jo. de Dulmen*, Decretoctor, qui cepit anno Dni MCCCXCIX. Cui *le*, qui cepit anno Dni MCCCCXIX, et fuit in XX Eps. Cui *Nicolaus Sachow*, qui cepit anno CCCCXXXIX. Cui *Arnoldus Weſtfael*, Decre-Doctor, et in Legibus Licenciatus, qui cepit anno CCCCXLIX. Cui *Albertus Crummedyk*, XXIII nſ. de ſanguine curialium Holtſaticorum natus, ſenti anno Dni ſcilicet MCCCCLXXV preſiiciter. *fol.* 375 *ſq.*

poribus Henrici, teſte Helmoldo, paganus Crito uit *Lubec* circa Swartow. Nec erat eccleſia aut s in tota Sclauia per annos LXXXIIII, niſi in

*Eu-*

Lubec, eo quod Ceſar Henricus ibi ſepius mo
IſteCrito crudeliter occidit dominos terreWa
id eſt, Oldenburgenſium, abſque quodam Henr
Godeſcalci, qui fugit ad Daciam, et decurſu te
reuerſus potenter ter percuſſit Oldenborg, et
terram maritimamSclauorum, et caput Critoni
ſecuri, recuperans hereditatem paternam, qu
lenter Crito tenuit, et vxorem Critonis ſibi
matrimonio. Et ſunt hec quedam de Lubec
tiue memoranda, ne ſimpliciter obliuioni t
Eſt igitur notandum, quod Lubec permanſit
predicto, vſque ad annum Dni MCXXXIX
transferebatur in locum Bucu, vbi nunc eſt, in
benam & Wokeniſſam, tempore ſcilicet Adol
mitis Holtzatorum. Alii tamen volunt, quod
rebatur anno Dni MCXLI in locum, qui dicit
Succedente autem tempore factum eſt, tempo
Saxonie, Henrici Leonis, habitantis in Bardew
quodLubec incrementa etiam reciperet de die
Tandem voluit idem Dux Leo, vt Comes Holt
Adolphus, daret ſibi medietatem ciuitatis L
quia propter forum Lubicenſe minueretur fo
rtis ciuium Bardewickcenſium. Item vt
ſulciam, ſiue ſalinam mediam in Oldeslo, qu
Lunneburgenſis deterioraretur propter ſulcia
deslo. Sed Comes non conſenſit. Ideo
Dux in Lunenburg inſidens, quod tantum in
vendi debeant, que ad cibum pertinent, et in Ba
omnes mercancie. Item ſulciam in Oldeslo
turari, quod Comes Holtzatorum equanimiter
lerauit. Poſtea ſuccedente tempore Lubec co
eſt incendio. Ideo acceſſerunt inſtitores ad
Henricum Leonem Bauarie & Saxonie, dicent
vis, vt ſit forum in Lubec. Et iam depaupe
valemus edificia reſtaurare. Dux igitur acceſſ

Digitized by Google

rogauit Adolphum, vt daret ſibi Lubec, et por-
uod noluit. Tunc Dux habito conſilio cum in-
us, edificauit ciuitatem nouam ſuper flumen
uſſe non longe a Lubec in terra Racisburg in
ui nunc Herneborch dicitur. Et vocauit eam
ſui de Leuwenſtad. Sed non valuit portu nec
ine. Ideo finaliter Adolphus Comes victus
s Leonis dedit illi inſulam Lubeck et caſtrum.
ſtatim, iubente Duce, inſtitores derelinquentes
ciuitatem cum gaudio edificauerunt ecclesias
a inLubeck. Et Dux exclamari fecit in aquilo-
cet Dania, Swedia, Norwegia, Rucia, vt in pace
venirent ad forum Lubicenſe. Et ſtatuit mo-
et theoloneum, et iura ciuitatis honeſtiſſima.
peratum eſt opus ciuitatis, et accole eius multi-
ſunt. *fol.* 380. *b*.

anno (Friderici I tertio) Aldenburgenſis Epiſ-
Jeroldo *XII* Epiſcopo Aldenburgenſi procu-
er Henricum Leonem, Ducem Saxonie, transfer-
ubeke ciuitatem nouam, quam a Comite Adol-
Scowenburg et Nordalbingorum nuper ſibi
a occupauit. Ex Hiſtoria Sclauorum c. LXX.
episcopalem Aldeburgenſem magnus Otto Im-
primus inſtituit, et primum Episcopum poſuit
onem. Ibidem c. *XII*. Eſt autem Aldenborg
Sclauica lingua Starigard, hoc eſt, antiqua ciui-
ur, ſita in terra Wagyrorum in occiduis parti-
ici maris, et eſt terminus Sclauie, habens viros
nos omnium bellorum motus recipere valen-
383. a.

quarto Frederici *I* Gheroldus, Epiſcopus Al-
genſis vltimus, et Lubicenſis primus, obiit. Cui
us ſucceſſit. *ibid.*

anno Frederici primi Adolphus de Scouwen-
Comes Nordalbingorum illuſtris, occiditur a

ſunt ab omagio, facto Danis Regibus, quibus in
*XXIIII* annis fuerunt tributarii. Item in die Mag
triumpharunt contra Woldemarum, Regem Dan
mirabili protectione in merica circa Bornho
Ideo caſtro Regis in Lubec mutato fecerunt mo
rium fratrum Predicatorum, qui adhuc inibi pa
nia valida degunt, quia alias Deum inſtruerent, q
eos iudicare deberet. *fol.* 388 ſq.

Anno XXXIX Frederici, qui eſt Dni *MCCLI*,
pars vrbis Lubicane incineratur in die Barnabe,
decreto Conſulatus omnes domus in poſterum
gilloſe, ſed latericee facte ſunt. Et poſtea anno ſ
Lubicenſes expugnauerunt ciuitatem Sondenſe
peres occidentes, diuiteſque capientes. *fol.* 39

Anno *MCCXLVII* Albertus, Episcopus R
datus eſt eccleſie Lubicenſi in tutorem et adm
torem. Et ſedit annos VI integre, numero
inter Lubicenſes. Poſt quem ſucceſſit IX, ſcilice
Johannes Deyſt, ordinis minorum, qui cepit a
*MCCLIIII*, et ſedit annis ſex. *fol.* 394. *a.*

Anno *VI* Rychardi, qui eſt Dni *MCCLX*, cepi
Tralow, Episcopus X Lubecenſis, & ſedit ann
Iſte conſtruxit potenter magnam domum lapid
caſtro Vthinenſi multis ſumptibus, quos partim
ſteris ſuis reliquit. *fol.* 395. *a.*

Anno *MCCLXII* ciues Lubicenſes funditus de
runt caſtrum Darſow, annuente eis Domino
Mekelenburg, & dominum caſtri ſuſpenderun
viſpilio erat, et fautor raptorum. Eodem ann
Lubicenſes captum habebant in pretorio Joh. C
Holtzacie, qui tamen euaſit, fauente ſibi Conſulat
manutergio miſit ſe de feneſtra pretorii, et para
equum inibi cito aſcendit, et muros exiuit. *ibid.*

Digitized by Google

ao Dni *MCCXXX* (21) Episcopus *Lubicenſis*, ardus, expulſus eſt cum capellano ſuo de ciuitate. 6. *b.*

o ſecundo Alberti orta eſt diſſencio inter Borchar- piſcopum, et *Capitulum Lubicenſe* ex vna parte, ſulatum *Lübicenſem* ex alia, propter prata et , vbi antiqua *Lubec* iacebat, et clerifia expulſa eſt, canonicales deſtructe ſunt et ſpoliate per ciues, quod Fratres Minores contra prohibicionem violenter cadauer cuiusdam vidue et ſepelie- Ideo prefatus dominus Borchardus poſuit in- m in ciuitate *Lubicenſi*, ſcilicet propter huius- polium. *fol.* 397. *b.*

cimo anno Alberti concordati ſunt Capittulum nſe cum *Conſulatu* et Fratribus Minorum. . *a.*

*MCCC XII* Canonici *Lubicenſes* obtinuerunt m arbitralem in cauſa quarte latam contra Pre- s et Minores in curia Romana. *ibid.*

m anno Canonici *Lubicenſes* reuerſi ſunt ad cu- s, ſcilicet anno Dni *MCCCXIII*. *fol.* 398. *b.*

cimo anno *Lodewici* frater Bruno de Warn- rdinis Predicatorum, vir regulatiſſime vite in igrauit ad Dominum. *fol.* 399. *b.*

anno Domini *MCCCL* venit in Theutoniam d fines Aquilonis, & in *Lubec* vna eſtate obie- C milia hominum. Nam a primis veſperis ii usque ad ſecundas obierunt ibidem M et D . Lubicenſes enim ante peſtem volebant latius ſſe ciuitatem pre multitudine populi. Sed Do- oderauit, vocans populum de medio. *fol.* 400. *b.*

 Anno

ifeſtus hic eſt error typographicus. Nam n *MCCLXXX* intelligendum eſſe, antecedentia nſequentia demonſtrant.

Anno XIII Karoli, qui eſt annus Dni *MC*
Conſiſtorium vrbis *Lubicenſis* comburitur per
genciam illorum, qui pulueres pro bombardi
ciebant. *fol.* 401. *a.*

Anno decimo quarto Karoli (22) Dns Johan
tenborg, Proconſul *Lubicenſis*, decollatur, c
duobus annis in carcere manſiſſet. *fol.* 401. *b.*

Anno *XVIII* Karoli, qui eſt Dni *M CCCLXIII*,
Scolaris dormiuit continue per ſeptennium in
absque reſuſcitatione, et poſtea euigilans diu vi

Anno XX Karoli Lubicenſes multas habitatio
ſallorum in Holtzacia, dictorum der Bokwolde
ditus eradicarunt, quia mulieres et virgines L
ſium impudice tractabant, et Lubicenſes ſpoliaba

Anno imperii ſui XXVI, qui eſt ann
*M CCC LXXVI*, Karolus cum ſua conthorali et P
bus multis venit *Lubec*, hoſpitatus in acie pla
Johannis in domo Darſowen. Et morabatur ib
dies, quos letisſime deduxerunt Principes illi c
lemnitate mirabili. *fol.* 401 ſq.

Anno Dni *M CCC LXXXIII* cum adoleſcens
duceretur de ciuitate *Lubicenſi* extra portam
ſuſpendium, ymago ſancte crucis, coram qua
ipſo ab oracione ſurgente, erexit caput, quod
et humero habebat appodiatum, et poſt terg
ſpexit ſuſpendendi. Ideo poſt ibi edificata eſt
ſancte Crucis. *fol.* 404. ſq.

Anno *M CCC LXXXV* quidam traditores i
ſancti Lamberti, martiris, quorum nomina H

(22) Annum 1363 habuiſſe documenta, quibus
celeberr. noſter Mellius, patet ex ipſius ele
mo, et omnibus reliquis anteferendo, Hiſtori
cenſis Compendio, Gründl. Nachr. von Lübe

Digitized by Google

ſterfex, Arnoldus Fynnigen, varifex, Hermannus
da et Johannes Caſeveld, piſtores, voluiſſent
rie tradidiſſe vrbem Lubec in manus quorun-
ltzaticorum. Sed innotuit eorum ſellica con-
, et rotati decollatique multi ſunt, ceteri vero
ite gratioſe banniti, ne ſanguis diſpendioſior
tur. *fol.* 405. *a.*

Dni MCCCLXXXVIII Euerhardus Attendo-
nciatus in Decretis, fit Epiſcopus Lubicenſis
et annis XI ſedit, qui edificauit capellam in
nnexam domui magne: huius frater erat Pro-
et ſoror Abbatiſſa. *ibid.*

Dni MCCCXCIX Jo. de Dulmen, Doctor
rum, atque Pallacii Romani Auditor cauſarum,
cleſie Lubicenſi in Epiſcopum XIX a Bonifacio
Sedit annis XXI. *fol.* 405. *b.*

Dni milleſimo CCCCVIII comunitas vr-
cenſis expulit *IIII* Proconſules, et maximam
onſulatus, et elegit nouum Conſulatum, quem
it de anno in annum. *ibid.*

MCCCCIX Molne, opidum prope Lubec,
et incineratur per Ducem Ericum de Louen-
*fol.* 406. *a.*

MCCCCXIII Refectorium Eccleſie maioris
e igne conſumitur. Item eodem anno Mona-
prope Molne ſancte Brigitte incipitur fundari.

MCCCCXVI decapitati ſunt in Lubec Hey-
bo, aurifaber, et Hermannus Rubou, piſtor, eo
nuenticulam fecerant: et plures alii de ciui-
ſi ſunt. *ibid.*

m anno tercia feria Trinitatis Conſulares Lu-
s dudum expulſi cum honore repoſiti ſunt in
um honorem. *ibid.*



by Google

Anno MCCCCXIX (23) obiit Johannes Du predictus Epiſcopus XIX Lubicenſis. Cui XX mero Jo. Schele ſucceſſit per Martinum quintu firmatus. Sedit autem annis decem nouem. *fol.*

Eodem anno Lubicenſes et Hamburgenſes armata obtinuerunt circa feſtum ſeptem fratr penburg et Bergherdorp. *ibid.*

Eodem anno inſtituta eſt proceſſio cum dominico, dominica infra octauam corporis in Lubec. *ibid.*

Anno MCCCCXXXVI celebris vir, domin tholdus Diues, circa Swartow capitur prodito poſitus Lubicenſis, et in caſtro Swan moritur agente milite Mathia Axkow, tunc adminiſtrant Magnopolenſem. Sed mors eius non ſine p tranſiit. *fol.* 407. *b.*

Anno Dni MCCCCXXXIX cepit Nicolau Epiſcopus XXI Lubicenſis in octobre, et ſedit te annis X, valde acutus et oculatus, multa bo *ibid.*

Anno Domini MCCCCXLIX moritur N prefatus Epiſcopus Lubicenſis Arthemii. Cui Arnoldus Weſtfael, Decretorum Doctor et Licenciatus, vir mire pietatis, Epiſcopus Lu XXII. *fol.* 408. r.

(23) Nihil volui mutare, quamuis, ſi reſpiciam ab Hiſtorico noſtro indicatos annos, quibus muneré functus eſt Dulmenius, non 1419, hic legendum eſſe, facile appareat.

Digitized by Google

Haec ſunt Lubecenſia, quae in Rudi-
o noſtro inueni, & ex eodem bona fide
pſi. Numerorum quorundam emen-
nem malui hiſtoriae Lubecenſis perito
ri relinquere, quam aliquid in iis mu-
Neque vllum momentum, in quo no-
b aliis diſſentit, diſcutio, hac vice con-
s eo, quod excerpta ex libro rariſſimo
im. Hoc tamen non poſſum non an-
e, quod Rudimentum noſtrum cum In-
Auctoris Chronicis Sclavicis, ab *Erpoldo*
*nbrogio* in Scriptor. Rer. German.
ntr. editis, in permultis conueniat, quod
io Lubecenſium, a me datorum, cum iis,
in citat. Chron. Sclavic. p. m. 205 ſqq.
Fabric. leguntur, euincet. Doleo autem,
ultos errores typographicos, in numeris
rtim, qui omnium maxime opus hiſto-
s deformant, per totum reperiri Rudi-
um. Orti haud dubie ſunt ex defectu
rum induſtriorumque correctorum,
primis typographiae temporibus raros
imo rariſſimos, non hic ſolum liber, ſed
ulti alii, quibus tirocinia poſuerunt pri-
pographi, tirones potius, quam magiſtri
nim non raro in epilogis librorum vo-
r) dicendi, demonſtrant. Vtinam Ru-
ntum noſtrum tam diligenter eſſet cor-

 rectum,

Digitized by Google

rectum, quam copioſe figuris, pro iſtius
poris ratione minime inelegantibus, e
ſtratum! In plerisque catenarum inſtar
cohaerent; vnde etiam ſine dubio Cate
Praefatione appellatio, de qua ſupra p
568. Catenae autem interiectos habe
biculos, quibus praecipua nomina inſ
Figurae ad N. T. hiſtoriam ſpectantes,
hic dicuntur Lineae, in vniuscuiusque
nae ſuprema parte habent imagines
dam Pontificis, Caeſaris et Literatoris, n
bus modo adiectis, modo omiſſis; in
dentibus autem ab vnoquoque caten
tifices, Caeſares et Literatores, ſiue
doctos. Addita ſunt figuris omnibus
ornamenta, de quibus ne verbum quid
do amplius: nam ad alia eſt progredie

## 1476.

*Scala Celi*. fol. Libro, foliis CCXL
ſtanti & titulo carenti, hic praemiſſus
logus, quo Scale ſimul aedificator, JO
NES JVNIOR, detegitur: *Incipit p
in ſcala celi. Venerabili ac cariſſimo i
patri, Hugoni de Coluberiis, ſancte Aq
cleſie Prepoſito. Frater* Johannes Juni

(24) Typi ita hoc expreſſerunt nomen, vt *Iuri*
quam *Iunior* legatur. Poſtrema tamen lecti
magiſtrorum incuria fallere videantur typ

*fratrum Predicatorum, filius veſter hu-ſe ipſum recommendatione humili & deuota, im, reuerende pater, impoſſibile ſit nobis cere diuinum radium, niſi ſub velamine dinis & figure, vt teſtatur in angelica Je-. Hinc eſt, quod mentis noſtre racio in cellenti luce non figitur, niſi eam aſpiciat ilitudines & exempla. Vnde vnigenitum rbum, vt ſedentes in tenebris & in vmbra ad celeſtia eleuaret, in exemplis & parabo-iebatur, eo quod fortius moueant, auidius tur, firmius retineantur, & a terrenis men-gant ad eterna, vt Auguſtinus atteſtatur.*

*Quia*

enim auctor eſt IOANNES GOBIVS, Ord. lic. Vid. Echardus Biblioth. Praedicat. p. 633. ero, qui vixit circa an. 1350, dicitur *Junior*, vt guatur a *Seniore*, eodem nomine gauiſo, qui an. 1314 obiit. Ceterum editam Lubecae ap. Brandis an. 1477 *Scalam Coeli* FRANCISCI ENII, Patriarchae Hieroſolymitani, dicit Or-s in Origine e progreſſi della Stampa, in Bologna 4; quam Ximenii Scalam Olearius Biblioth. t. Eccleſ. T. II. p. m. 247 Barcinone 1501 edi-eſtatur. Echardus autem l. c. p. 164 ſub nomi-OH. GOBII Jun. Lubecae 1477, ſine typogra-mentione, editam docet. Apud Beughemium ue in Incunab. Typogr. in Append. Anonym. . pag. 164 eſt *Scala Celi. Lubecae.* 1477. f. m recte, non auſim definire, et neque Orlando, e Echardo, neque Beughemio temere aſſentiri, n Scalae editio Lubecenſis an. 1477 huc vsque pectum meum non ſubierit.

*Quia vero noſter animus videtur ad celeſ*
*hiare, eo quod delectetur narracionibus & ſ*
*rum exemplis. Idcirco ad gloriam & ho*
*omnipotentis Dei, & beatisſime virginis m*
*eius, beati Dominici, patris mei, ac bea*
*Marie Magdalene, hanc Scalam Celi compo*
*per eam interdum, poſtpoſito alio ſtudio terre*
*curioſo, aſcendamus ad contemplanda ali*
*eternis. Latera autem huius Scale ſunt du*
*delicet cognitio ſupernorum & amor eorum*
*quibus excluduntur diuerſa peccata, & ſec*
*tur virtutes. Gradus huius Scale ſunt d*
*materie, que ſecundum alphabeti ordinem*
*xuntur. Que ne contemnantur a legentib*
*pono libros, a quibus flores elegi, ſecundum*
*a DEO eſt mihi donatum. Ex Vitis P*
*Jero. Ex libris Dialogorum Gregorii. E*
*ribus Sanctorum Jacobi de Voragine. Ex*
*riis Scolaſticis. Ex Speculo Exemplorum*
*bi de Vitriaco. Ex Gloſa Jeronimi ſupe*
*bliam. Ex Summa fratris Vincencii. E*
*magno de Donis Spiritus Sancti. Ex M*
*magno. Ex libro de Vita & Perfection*
*trum Predicatorum. Ex Alphabeto Na*
*num. Verum aliqua interdum inſerui*
*cando ad mores, vel recitando, que ita co*
*non reperi, ſed in predicacionibus aliorum a*
*Suſcipiat ergo veſtra benignitas meos labor*

Digitized by Google

*recollectionem exemplorum breuem. Et ſup-*
*vobis & cuicunque legenti, vt parcant mee*
*ncie, & me participem faciant in ſpirituali-*
*nis, vt attingere poſſim terminum eterne*
*udinis, vbi non in exemplis, ſed in luce*
*ida contemplabimur.* Vltimo Scalae gra-
ol. 241 haec adſcripta verba: *Anno Dni*
*CC LXXVI Liber iſte, vocatus Scala celi,*
*impreſſus, explicit feliciter.* Typogra-
omen non memoratur quidem: facit
similitudo typorum, vt credam, ex
ſiana quoque officina hoc opus prodiis-
Pertractantur in hoc ſummae barbariei
mento, ſerie litterarum, varia argu-
a ſacra & moralia, e. c. *Abſtinentia, Ac-*
*Adulacio, Adulterium*, &c., ſed intermixtis
diculis fabellis, quisquiliis ac ſuperſti-
us, vt male rebus ſuis conſulat, qui
Scalae ope ad coelum velit aſcendere.
ſſimum huius libri argumentum,
onſideratur *Virgo Dei genitrix* fol. 161-
Μαριολατρείαν oſtendit plane ſtupen-
Ob titulum *de Purgatorio* rectiſſime
notatur haec Scala in pereximio Nico-
ryſenii libro, Spegel des Antichriſti-
Paweſtdoms, fol. V. iij.
*ONRADI de HALBERSTAD Menſa*
*ſophica & Reſponſorium Curioſorum.* fol.
Opus

Opus hoc, foliis 132 abſolutum, p
habet curioſarum Quaeſtionum phyſic
in eodem pertractatarum, Indicem; 
hanc, quam, nulla editionis Lubecenſi
mentione, ex MS. Bibliothecae Guelph
tanae dedit, & Diſſertationi de Triu
Halberſtadenſibus, Clemente II, Pon
Romano, Ioanne Semeca, Praepoſito M
& Conrado de Halberſtad, Ord. Do
Helmſtad. 1715. 4. p. 40, exceptis d
penultimis paragraphis, inſeruit ven
Andr. Schmidius, Praefationem: *Inc*
*ſponſorium Curioſorum compilatum per f*
*Conradum de Halberſtad, ordinis Predic*
*Quia multi homines libenter de raris &*
*querunt, & de talibus delectabiliter aud*
*loquuntur. Ideo vt fratres noſtri predi*
*quos frequenter apud homines diuerſoru*
*um & condicionum eſſe oportet, inter eos*
*conuerſentur, quo ad talia valent aptius*
*dere, & de talibus ſciunt etiam conue*
*conferre. Preſens opuſculum, quod de ra*
*curioſis queſtionibus ex diuerſis breuiter co*
*vi, Reſponſorium Curioſorum nominaui.*
*breues in eo reſponſiones ad huiusmodi qu*
*ordinaui, ſicut ex autoritatibus autenticis*
*& aptius potui inuenire. Et iſtum libr*
*quatuor libros partiales diſtinxi. Prima*

Digitized by Google

*bus ſuperceleſtibus, ſiue elementis ſimplici-*
*aliquibus mixtis, ſcilicet mineralibus &*
*ilibus. Secundus eſt de animalibus in ge-*
*& eorum membris & partibus. Tertius*
*ine in ſpeciali. Quartus de animalibus*
*ali. Primum autem librum collegi ex Pro-*
*ibus Areſtotilis; & de Alberto in Diuer-*
*Rogorio Bactum in Perſpectiuis, & diuer-*
*. Alios autem tres ſequentes ex Areſto-*
*i ſupra, & in aliis, ex Alberto in Q. ſupra*
*nalibus, ex Queſtionibus Petri Hiſpani*
*iaticum Conſtantinum, & diuerſis doctori-*
*s. Ponam autem in ſingulis queſtiones*
*ſine rationibus pro & contra, quia non ad*
*dum, ſed ad breuiter reſpondendum & fa-*
*ter conferendum illud opuſculum ordinaui.*
atur liber hac clauſula: *Explicit tra-*
*Menſe Philoſophice & Reſponſorii Curio-*
*Lubek impreſſus Anno Dni MCCCC*
*VI.* Typi, iis plane ſimiles, quibus
entum Novitiorum exſcriptum, indi-
uod a Schasſio hoc quoque opus excu-
orraduntur in eodem, ſed cum magna
ἀκρισία, ſententiae quaedam Philoſo-
n, quorum nonnulli quam obſcuri
ominis, tam raro ſuum Conradus in-
it iudicium. Dicam paucis, quid de
ro ſentiam: Onerata eſt haec Philoſo-
phica

phica Menſa multis cibis inſipidis, in
omni elegantiorum litterarum condi
deſtitutis. Hauſiſſe itaque Conradum e
culi, quo vixit, indole arbitror. Idcirco t
ei non inuideo laudes, quibus affectus
merita, quae inter haud dubie praeci
eſt ſtudium, quo *Concordantiis Bibliori*
borandis animum adiecit. Vid., praete
de ſcriptoribus eccleſiaſticis comme
laudatus Schmidius l. c. pag. 35 ſqq.
nus l. c. Tom. III. col. 1023 ſq. ad an
Marraccius l. c. P. I. p. 292 ſq, a quo, v
elogia taceam, p. 293 dicitur *Theologu*
*ſtantiſſimus, & in diuinis ſcripturis uſq*
*detritus* (25), *vt vniuerſum Vetus ac N*
*Teſtamentum memoria teneret.* In Bibl
ca Cathedrali Mauritiana, quae Mag
gi eſt, aſſeruari MStum ipſius *Trip*
*Morale iuxta alphabeti ſeriem*, annotau
berr. Struuius Introd. in Notit. Rei Litt
4. p. m. 191.

§. IV.

Haec in praeſenti ſufficiant, quia p
lum, quod ſupereſt, ſpatii ſibi vindica

(25) *Eruditus* legitur l. c. col. 1023 ap. Oudin
idem elogium iisdem verbis habet.

Digitized by Google

ſima, vt in Rudimento Nouitiorum (vid.
. 577) rectisſime vocantur, Ciuitatis
e Iura, quae hac quidem vice ad ſcri-
m, & ſimul ad conuocandos omnium
um honoratisſimos Auditores me inci-
. Horum enim corona cingi cupit
is ornatisſimus, & tam probitatis ac
tatis, quam induſtriae laude conſpi-

## ONRADVS FRIDERICVS ZERRAN,

### Lubecenſis,

Muſis noſtris ad Salanas abiturus, in-
enenſi Academia iurisprudentiae ſtu-
ſtrenue exculturus, ſolemni vale dicen-
itu

## in Laudem Iuris Lubecenſis

ac ſimul, quod ius & aequitas poſtu-
Patriae, Patronis, Praeceptoribus, Ami-
ietatem officiumque declarabit. Mere-
circo Veſtrum, MAGNIFICI DNN.

ELENII *Select. Litter.*) Pp CON-

CONSVLES , Patriae Patres laudat
perilluſtris DN. PRAEPOSITE, gen
DN. DECANE, ſumme reuer. atq
cellentiſſ. DN. SVPERINTEND
nobiliſſ. conſultiſſ. & experientiſſ. D
SYNDICE ac DOCTORES, adm
reuer. & praeclariſſ. DNN. SENIO
STORES & SYMMYSTAE, nobil
neroſ. prudentiſſ. & ampliſſ. DNN
NATORES, PROTONOTAR
SECRETARII, vt & omnes ingenu
patrii aeſtimatores cultoresque, fauore
honorifica Veſtra praeſentia oſtende
quem praeviis precibus meis ſe certi
conſequuturum eſſe confidit. Auget
argumenti, quod pro viribus pertra
dignitas. Ipſa enim, vt reliqua ta
praedicatur almà noſtra Ciuitas, du
laudes Iuris Lubecenſis recen-
ſentur.

P. P. Lubecae d: XXIX Mart. MDCCX

XV

# XVII.

## PLEMENTVM SECVNDVM
AD
*V. CL.*
## ICHAELIS
## AITTAIRE
NALES TYPOGRAPHICOS
EX
IBRIS LVBECENSIBVS
*CONCINNATVM.*

## 1477.

*ri Horarum Canonicarum.* Editi ſunt iis ALBERTI CRVMMEDIKII, Praeubecenſis, teſte auctore Chronic. Scla-. Lindenbrog. p. m. 222. edit. Fabric., Crummedikio *hic*, ait, *etiam permiſit, ere Libros Horarum Canonicarum*, *anno* 1477, *ne quiſquam excuſaretur a debita ſolutione veriſſimi ordinis Lubicenſis, iuxta andatum libri ordinarii Eccleſiae maio-*



d by Google

*ris*, *hoc ipſum diſpenſante et ordinante qu* *vicario in Eccleſia beatae Mariae virginis in* *beke*. Ad hos libros non dubito, quin r renda ſit ſatis ſplendida editio permag molis voluminis, quod librorum ſaeculi liturgicorum princeps meretur vocari. D tur *Veri ordinis Lubicenſis liber Horarum Ca* *carum*, et ex mente compilatoris inſtar o vm eſſe debet. Patet hoc ex verbis, qu prolixa Praefatio obſignata: *Librum hor* *canonicarum pre cunctis extollamus. Qui* *eſt liber omnium librorum ordinis ſacerd* *obediencie conſummatiuus et finalis, ad quem* *cerdotes vsque quo diem clauſerint extre* *validiſſima obligatione ſunt alligati. Nam* *ſantibus Sorte* (1) *et Platone, Virgilio et Var* *legibus et canonibus, gramatica et rhetorica,* *habere finem liber iſte in timentibus Deum.* *laudabile eſt cuiuscunque facultatis ac dign* *ſacerdoti glorioſos poſſidere libros, ſi iſte* *vilis et inglorius, quo adoratur Dominus, c* *finis noſter vltimus, quiescere in celeſtibus* *nos altiſſimus perducat Dei filius, cui la* *gloria ſit nunc et per ſecula Amen.* C tinet autem multas ex diuino codice ctiones, integra Capita, imo integros L Biblicos: Homilias non paucas Patrum

(1) Sine nota compendii ſcripturae legitur *Sorte* dubie pro *Socrate*.

Collectas, & reliqua ad rem liturgicam
ſtantia. Loci, vbi hoc grande opus edi-
, nulla quidem fit mentio ; aſt quis dubi-
ordinis Lubecenſis librum Horarum Ca-
carum Lubecae fuiſſe excuſum ? Typi
ntur eſſe iidem, quibus Rudimentum
itiorum, de quo ſupra ad an. 1475. pag.
ſqq. impreſſum, vt adeo ex Lucae Bran-
le Schaſs officina hic liber prodiiſſe vi-
ur. Temporis ratio hanc coniecturam
rmat. Auctor enim, ſiue compilator,
itur de anno 1475, ceu praeterito, & de
1478, ceu futuro. Vnde conficitur, eum
annum 1475 & 1478, adeoque vel 76,
7, eſſe impreſſum. Sub finem Partis
ae haec leguntur diſticha:

*bilis & multa eſt ars impreſſoria laude*
*Digna: nec efferre ſat quis eam potis eſt.*
*uentum tamen eſſe ſuum Germania iactat,*
*Quod doctam Italiam non reperiſſe pudet.*

tamen litem de veris Typographiae in-
ribus non componunt. Differentiam
hunc librum & Ordinarium docet Par-
timae clauſula: *Explicit veri ordinis Lu-*
*ſis liber horarum Canonicarum, in omnibus*
*rdinario obediens. Eſt tamen ſciendum,*
*in die decollationis Iohannis habetur hic*
*Jeronimi, quamquam ordinarius deman-*
*dam legendum.* &c.

# 1484.

*Promptuarium Medicine.* 4. Hoc titulo ſi
finem Indicis inſignitur opus Medicu
quod complectitur

I. *Bok der Arſtedie in dudeſch gheſettet.* A
ctorem, ORTOLFVM, detegunt ve
Praefationis f. 1 : *Darumme ſo wil ik, Or
van Beyerlande, en doctor in der arſtedie
arſtedien bok maken to dude uth allen arſte
boken, de ik in latine ie gekent hebbe;* pr
cipui autem fontes, e quibus ſua dec
vit, indicantur f. 194. a. his verbis: D
*vorſchreuene boke ſind vthgetoghen vth
boken der meyſtere Galieni, Auicenne, S
pii, Ypocratis,* (2) *vnd andere meyſ*
Suppoſititius liber, cui *Iſaaci* nomen p
fixum, ab Ortolfo in Saxonicam lingu
translatus, inſertus eſt f. 11 ſqq. hoc p
„miſſo praefamine : *Van meyſter Iſ*
„*boke.* Yſaac koningk Salomonis
„in arabien, makede en bok van ſche
„ghe des waters, dat Ghot ne beters
„ſchop. Dat vornam en meiſter, de
„*Conſtantinus*, en monnick van d
„b

(2) HIPPOCRATES fol. 23. a. ſummo hoc or
elogio : *Meyſter Ypocras de boghefte arſte
meyſter, de ye ghebaren wart, alſe em alle meyſter
gheuen.*

Digitized by Google

erge Caſſin geheten, vnd brochte datvth"
rekeſcher tungen in latin. Nu ſo wil ik,"
eyſter Ortolf, in dem namen des hem-"
elſchen vaders dat bok in dudeſche tun-"
en bringen vmme hulpe miner ſele."
*lok van der nature der Krude.* Finito Herario ſubſcripſit typographus hos verſus:

*ille quadringentis ſimul octuaginta retentis*
*quarto Criſti pro laude Dei decus iſti*
*c opus arte mei impreſſum Bartholomei*
*than, degentis & in vrbe Lubeck reſidentis.*

nde ſimul innoteſcit nomen typographi, ius memoria ideo etiam meretur conuari, quoniam eſt ex iis, qui Sacellum arianum, quod publicae officinae litteiae Catharinianae olim ſumtus neceſios ſuppeditauit (3), legatis ditarunt. enim in Teſtamento, quod an. 1488 ndidit, inter alia ait: *Int erſte gheue ik vnſer leuen Vrouwen Capelle myne Orghe-, mit alle erer tobehoringe, de ſchal me dar ſedighen, ſtetlik to bliuende, vnde darſul- bruken, to dem Laue vnſer leuen Vrou-, den Sengheren, wanner en dat bequeme de tytlik is.* Debeo allata verba praeclaſſimi nominis viro, Iacobo a Melle, Lucae noſtrae ſingulari ornamento. Meγάλη



Vid. quae ſcripſi Athen. Lubec. P. IV. p. 31.

Digitized by Google

γάλη χάρις αὐτῷ! Auctor libri hui
Natura Herbarum eſt idem ORTOL

3. *Bok van mennigerleye gebranden Wa
wo me de bruken ſchal to des mynſchen
heyt.* Typis exſcripſit memoratus
tholomaeus Ghotan, teſte epilogo:

*Alterius quamuis furaciter excubat oua
Perdix, proficiat fraude doloſa nichil
Viuat inops propriis aliena petens. Opus
Paruerat Ghotan Bartholomee tibi.*

Scriptorem indicat prologus: *Hyr
deſſeme boke wil ick, BARTHOLOME
BENEVENTO, doctor in der arſtedi
ren, mit hulpe des alweldighen godes,
kraft vnde doghede der branden water
mennigherhande krude, de grote nut
don in der arſtedie.* &c. Interiectis
nullis docetur, Bartholomaeum ex
libris ſuâ collegiſſe.

4. *Eyn ghud bewert regimente, dar mede
welik mynſche mach ſeker ſyn der Pe
cie* (4). Auctor huius libelli eſt V

(4) Comparandus cum hoc eſt Schönefeldtian
lis argumenti libellus, hac inſcriptione editu
*nödich vnde kort Regiment, wedder de erſch
ſwynde plage der Peſtilentzie, de ytzt vorhan
dem armen vnde ryken wol nödich weer uth
to weten, Vorordent dörch* **Doctorem LAVRE**

VS TARENTINVS. Apparet iſtud clauſula: *Hyr heft enen ende dat klene k van der peſtilencien, ghemaket van deme luchteden manne vnde doctor, gheheten LASTVS van TARENTA, des Koghes van Frankrike en arſte, vnde was eyn namen arſte der arſten.* Sequuntur craſis, qui in noſtra ciuitate ante ſacrorum endationem regnauit, Papismi, & ſimul bariei, documenta, quae librum ita unt:

*Ratio de ſancto Sebaſtiano contra eſtilenciam, ſeu peſtem epidimeam.*

*ancte Sebaſtiane, ſemper veſpere & mane, is cunctis & momentis, dum adhuc ſum ſane mentis,*
*protege & conſerua, & a me martir enerua rmitatem noxiam, vocatam epidimeam.*
*a peſte huiusmodi, me defende & cuſtodi omnes amicos meos, quos fatemur eſſe reos.*
*& ſancte Marie, & tibi martir pie.*

Pp 5 Tu

*ONEFELDT, der Keiſerliken Stadt Lübeck rſte. So yemant etwes ſunderlikes bewerdes, e tokümpſtiger nodt by ſick hebben wolde, des der Heren Doctor eyn Lackwerge, dat Keyſer imilian yn den nodt hefft gebruket.* Lubeck. ch Johann Ballhorn. 1536. 8. pl. 3.

*Tu Narbanenſis ciuis, hanc peſtem ſi vis*
*Potes facere ceſſare, & a Deo impetrar*
*Quia a multis eſt ſcitum, quod de hoc h*
*meritum.*
*Zoe mutam tu ſanaſti, & ſanatam reſtau*
*Nicoſtrato eius viro, hoc faciens modo m*
*In agone conſolabas martires & promitt*
*Eis ſempiternam vitam, & martiribus deb*
*O martir Sebaſtiane, nobiſcum ſemper ma*
*Atque pro tua merita, nos qui ſumus i*
*vita*
*Coſtodi, ſana & rege, & a peſte nos prot*
*Preſentans nos trinitati, & virgini eius*
*Et ſic vitam finiamus, & mercēdem habe*
*Vt martirum conſorcio, celi fruamur m*
*Amen.*

*Antiphona.*

*O ſanĉte Sebaſtiane magna eſt fides tua, in*
*de pro nobis ad dominum Iheſum Chriſtu*
*a peſte epidimie liberemur. Pater noſter.*
*Maria. Et ne nos. Ora pro nobis ſanĉ*
*baſtiane, vt digni efficiamur promisſione C*
*Omnipotens ſempiterne Deus, qui meri*
*precibus beati Sebaſtiani martiris tui quo*
*generalem peſtem ſeu morbum Epidimi*
*minibus mortiferam reuocaſti, preſta ſuppl*
*tuis, vt qui pro ſimili peſte Epidimie re*
*da & ſub eius confidencia confugerint,*

Digitized by Google

*ritis & precibus a peſte ſeu morbo venenoſo idimie, nec non ab omnibus periculis corpo- & anime, & a ſubetanea & inprouiſa mor- iberentur, per Criſtum.*

lemus inde, quod, quam periculoſa porum lues eſt peſtilentia, tam pericu- animarum morbo maiores, auerrun- dae peſtis ergo Sebaſtianum inuocan- laborarint.

## 1486.

*Miſſale*. fol. maj. Splendidum hoc opus, que rariſſimum, (cuius vſum, ex peril- DN. CHRISTOPHORI GENSCH a TENAV, aetatis noſtrae Maecenatis uam non honoris cauſa nominandi, theca, pretioſiſſimis rariſſimisque libris , benevole mihi conceſſum, gratiſſima praedico) auſpiciis ALBERTI CRVM- KII (5), Epiſcopi, *Matthaeus Brandis*, typo-

hoc Crummedikio nonnulla annotauit Oudi- Comm. de Scrip. Eccleſ. T. III. col. 2683 ad 460. Dicit eum *patria Holſtenienſem*, & inter haec habet: *Factus huius vrbis* (Lubecae) *epi- , huius opera Chriſtianus, Rex Daniae, vſus eſt, multiplices legationes mandauit, quibus cum bo- obeundis, omnes Lubecenſis Eccleſiae prouentus mſit, propriaque etiam familiae bona, non in- , ad expenſas natus, expendit.* Nullam Oudi- *Miſſalis* facit mentionem, ſed tantum *Chronici* *ſcoporum Lubecenſium*.

typographus Lubecenſis, excudit. Pra
eidem praefatio hic legi meretur. I
„habet: Currente anno Dei & homi
„mini noſtri Iheſu Chriſti, milleſimo qu
„genteſimo octuageſimo ſexto, expl
„ſupergloriofo beati Michaelis Arch
„feſto, reuerendi in Chriſto Patris & D
„Domini Alberti, de militari ſtirpe Cr
„dyk, terre Holtzacie, viceſimi tercii Lu
„ſis Epiſcopi, viceſimo Pontificatus ſui
„ipſe pie motus, ac de omnipotentis D
„ſericordia, & beatorum Petri & Pauli, A
„lorum eius, meritis & auctoritate co
„deuotosque ſacerdotes ad frequente
„iusmodi Miſſalibus Libris, hoc tempor
„verum ordinem Lubicenſem, diligen
„comportatis & correctis, ac per ſagac
„giſtrum, Matheum Brandis, arte impr
„in inſigni imperiali Ciuitate Lubicen
„ſumatis atque perfectis, celebrandum
„tualibus ſtipendiis, ex paſtorali incum
„officio incitare curans, omnibus & ſin
„Presbiteris, tociens quociens ex eisdem
„narie approbatis, pocius, quam ex co
„libris, deuote celebrantibus, quadra
„dies indulgenciarum de iniunctis ſibi
„tenciis, miſericorditer in Domino rela

L

# 1487.

*mma Iohannis*. fol. maj. per *Stephanum*
*r.* Eſt haec editio tranſlati ex Latina in
iae inferioris linguam operis, quod alias
*Summae Praedicatorum* titulo occurrit; ſed
*OANNEM*, a patria *FRIBVRGENSEM*
minatum, qui ineunte ſaeculo decimo
vixit, et Lectoris ord. Praedicat. mune-
Briſgoia functus eſt (6), habet aucto-
ulgo *Summa Ioannis* dicitur. A Caveo,
, Oleario, & pluribus, citatur operis
editio Reutlingae 1487, quae forſan eſt
nſis, quamuis liber propter ſummam,
olim habuit, auctoritatem vno eodem-
nno duobus in locis imprimi potuit;
a re ſine αὐτοψία (Reutlingenſem
enim

igit ſemet ipſum Oudinus, quod in Supplem. de
. Eccl. pag. 583 hunc *Ioannem* dixerit Boſſinen-
Oſſunenſem alii habent) in Hungaria Epiſco-
cum Epiſcopus ille ſit alter Ioannes Teutoni-
ſiue Friburgenſis, Chronici ſcriptor. Vid.
n. de S. E. Tom. III. col. 733, nec non col. 734,
otat Poſſeuinum, Whartonum, & alios, vtrum-
oannem confundentes. De vita & ſcriptis ipſi-
. col. 732 ſqq, vbi tamen *Summae* editio Lube-
non commemoratur. Conf. Olearii Biblioth.
t. Eccleſ. T. I. pag. 386. Miraei Auctar. de
t. Eccl. ap. Fabric. Biblioth. Eccleſ. p. 90.

enim editionem nunquam vidi) non li
ferre iudicium. Iſtud certum, quod Su
ſit recuſa Baſil. 1518. fol. hoc praefixo ti
*Summa Ioannis, ghetogen allermeiſt uth den*
*ligen Evangelio, vnde Decret-Boeke, ſagent*
*iuwelcken ſtant, wat im allernutteſt is to ſa*
*ſiner Zele.* Operis initium ſic habet: *Hir*
*ſyck an de Vorrede deſſes Bokes, genômet Su*
*Iohannis, welker de erwirdige Vader Leſe*
*Johannes van Friborch, Prediker ordens,*
*tine gemaket, vnde vth dem hilligen Decre*
*getogen hefft. Vth dem Latine in dat Du*
*gemaket dorch einen hochgelerden Doctoren,*
*ten broder Bartolt, des ſülvigen Predike*
*dens, ok mennige ſtede nomet vnde allege*
*dem geiſtliken vnde weltliken Rechte, alſe m*
*na vindt.* Ex Praefatione Bartholdi, i
pretis, haec ad libri notitiam facientia r
merentur: *Darumme ick, Broder Bartolt,*
——— *na miner vermoge mit der hulpe*
*vnde mines ordens patron, ſancti Dominici,*
*ock van leve vnde bede wegen her Hanſe*
*Auwer, den God gnade, des andechtigen ri*
*to dudeſcher ſprake na ordeninge des A. B.*
*maket. Vnde dat den lüden allernutteſ*
*weten, dat hebbe ick getogen vth dem bo*
*Summen der Bichtiger, welkere Summ*
*werdige Johannes, leſemeſter van Fryborch*

Digitized by Google

*ker orden,to latine gemaket hefft.* etc. Quae
a verba indicant, Summam Praedicato-
liſtere compendium *Summae*,vt vocatur,
*ſariorum*, quam Confeſſariorum Sum-
ſolam memorat, et Reutling. 1487 edi-
licit Oudinus in Supplem. l. c. conf.
n. de S. E. T. III. col. 733: reliqui iſtud
*mma Praedicatorum* affirmant. Editione
:enſi huius operis, cuius tituli plerique
e Canonico ſunt deſumti, quodve craſ-
um redolet Papiſmum, vſus ſemper eſt
aus Gryſenius in Speculo Papiſmi, Ro-
1593. 4 (libro quam ſolido, tam raro
) euulgato, in quo Summam ſaepius
it, & varia ex eadem excerpſit. Vid. pag.
Ki, L iij b. Pp ij. Tt iij a. b. Zz iij b.
*Spegel der Sachtmödicheit:* Memoratus
*nus Arndes* excudit hunc precum li-
in quo multae preces plane ſuperſtitio-
ibus Sanctos & Sanctas maiores colue-
, calamitate preſſi, ab iisdem auxilium
tarunt. Demonſtrauit hoc Gryſenius
g. F b. G ij b. Hh iiij a. b. Liber hic
rr. Loeſchero Stromat. p. 251 videtur
OANNIS *de* TAMBACO (7), qui ela-
bora-

it ille ex ordine Praedicatorum. Legens pri-
, ſeu Rector Studii Pragenſis, deinceps Sacri
ii Magiſter. Vid. Oudinus l. c. col. 1048 ſq.
accius Biblioth. Marian. P. I. p. 797.

Digitized by Google

borauit *Speculum Patientiae*, (quod alias c
dici *Conſolationem Theologiae*, obſeruat Oud
Comm. de Scr. Eccl. T. III. col. 1049) c
ſecunda iam editio Pariſ. 1493 prodiit.
minit etiam huius Speculi, & Lubec
quidem editionis, Io. Hallervordius Bib
Curioſ. p. 376.

*Spegel der Conſcientien.* Continere
Speculum XII Vitas Sanctorum, me d
laudatus Loeſcherus l. c. pag. 247. I
librum fruſtra adhuc quaeſiui.

# 1488.

*Tractatus magiſtri IACOBI de ERFOR
ſacre theologie profeſſoris Cartuſienſis ibid
Erroribus & Moribus Chriſtianorum, auto
a dno Nicolao Papa quinto.* 4. Finiunt T
tum verba ſequentia: *Explicit planctus
mitatum Chriſtianorum, ad plangendum & 
dum condolendumque omni facinori, vnde
contempnitur, conſcriptus per venerabilem C
gium virum, dictum Iacobum, ſacre theolo
ctorem ordinis Carthuſienſis in Erfordia an
M CCCC LII. Impreſſus in Ceſarea ciuit
bicenſi anno eiusdem M CCCC LXX*
Lipſiae hunc librum 1488. 4. editum
Beughemius in Incunab. Typogr. p. 56.
*Lipſiae* haud dubie pro *Lubecae* ſcripſit.
ctor huius libri pertinet ad veritatis inf

Digitized by Google

ores, qui corruptum eccleſiae ſtatum
crorum emendationem probe cogni-
buerunt ac perſpectum, eiusque corre-
n ſerio efflagitarunt. Summae, quam
t acerrime, corruptionis cauſas deducit
ectu Scripturae Sacrae, ad quam ſae-
ouocat, eiusque contemtui turpiſſi-
l vitiorum dominium praecipue ad-
ex craſſiſſima Clericorum ignorantia:
ma eorundem vita, multorum malo-
cleſiae valde noxiorum, ſcaturigine, de
irco grauiſſime conqueritur. Quam-
m Iacobo noſtro non plane nihil ad-
ex iis, quae cum temporibus, quibus
cum eccleſia, cuius fuit membrum,
ſta, in eo tamen laudandum, quod
zelo contra errores moresque inqui-
os pugnauerit, armis deſumtis non
amentario a lepidarum fabularum
ribus exſtructo, ſed ex diuino verbo,
um dicta non raro adiunxit. Miror, a
), Pontifice, publica auctoritate eſſe
nitum hunc Tractatum, qui foedam
faciem tam aperte oſtendit, vt viuis
loribus depingere videatur. Dictis
bo fidem teſtimoniis nonnullis, quae
rariſſimo, & deperditis forſan mox
erando, ſiſtam. Haec autem inter alia
Iacobus: *Cordi michi eſt, reuiſere & re-*

*cenſere mores, imo errores multorum nominCl*
*ſtiano gloriantium, quorum vita & conver*
*longe diſtat a legibus Chriſti, a quo nomen ſibi*
*pauerunt deſipientes ac putantes, ſibi ſuffici*
*ſalutem titulum Chriſtianitatis : a vita tan*
*conuerſatione veri Chriſtiani alieni exiſtentes.*
iij. *Vtinam moderni doctores hoc docerent &*
*rent* (quod docuit & fecit Chriſtus), *ambul*
*in via regia, melius ſtaret Chriſtiana religio.*
*prochdolor omnes auaricie ſtudent a minim*
*que ad maximum, & prudentes ſunt, vt ma*
*ciant. Ideo id modicum, quod ſupereſt, b*
*videlicet viri timorati, declinant ſucceſſiv*
*inde, donec tempus excidii malorum veni*
*Zodomitis, quod nullus bonus in eis ampli*
*ueniatur, Loth cum ſuis ab eis recedente.*
iiij. *Luxus ſacerdotum & clericorum, qui*
*ſtare debent in conſpectu Dei pro populo, o*
*cohercendus & impediendus eſt, quoniam*
*me commu nitati nocet. Primo irritando*
*ad vindictas maximas, ex quo Deus blasp*
*tur per luxurioſos & immundos clericos. S*
*do populus ſchandaliſatur exinde, & infir*
*in fide, vnde omnis mali ſequela ſequitur.*
*co nulla excuſacione pretendi poteſt ad to*
*dam malam vitam & ſchandaloſam clericor*
*religioſorum, non obſtante garrulacione quoru*
*ſe velancium vanis allegationibus iuris, &*
*tinentibus, vt communiter fieri ſolet. Long*

Digitized by Google

*r viuendum eſt Chriſtianis, qvam Iudeis, vel nis, quibus ad regendum ſe in communitatibus ciuiles ſufficiunt, que multa permittunt non ittenda in Chriſtiana religione, vt publicas aciones, publica adulteria, & fornicationes, ique ſimilia, que omnino lex Chriſtiana publi- u permittit : vtinam hec moderno tempore racticarentur.* fol. c iiiij. b: *Malicia tan- euit, quod non eſt ſpes emendacionis tam in quam in ſeculari populo.* fol. e iiiij. a: *guis hominum loquar & Angelorum, abuſio- abitantium in hac regione caliginis non po- recenſere. Quis namque cleri ſecularis & aris deuia a maximo vsque ad minimum numerabit in avariciis, in ſymoniis, in ſu- s, in luxuriis, in negligenciis, in obedien- n diſſolutionibus, dolis, fraudibus? Et ſu- nnia in ipocriſi & falſa oſtentacione ſancti- què vineam domini demolitur, & facit de Abrahe filios Belial, & de fideli infidelem.* ij: *Sapientibus & eruditis in ſcripturis a non creditur. — — Reuolnite ſcripturas rias vtriusque legis.* fol. k iiij. b: *Quid de reſiſtentibus reformationi religioſorum, eruditis viris & alte dignitatis hominibus, mortibus rei cenſentur, quot reformationi- ſi reſiſtunt. quorum etiam culpa in eis re- u. — — Parum adhuc ſe reformant,*

 *quod*

*quod ſatis eſt dolendum, & multa parit mal*
*populo, vt quotidie cernitur.* fol. k iiiij b: *E*
*ſcopi & dioceſani, ceterique prelati eccleſia*
*cathedralium plerumque ſunt ignorantes, vt l*
*Et ſi ſint docti, tamen non in eccleſiaſtica do*
*na theologica, ſed tantum in iuribus, quibus p*
*niam & multa beneficia congerere poſſunt, n*
*curantes de deuotione & penitentia agenda,*
*faſtum & pompam cum multitudine ſcutif*
*clientum oſtendunt.* fol. k iiiiij b: *Certi ep*
*pi & principes, ſeu preſidentes, malis relig*
*arridentes, forte dona aut queſtum ſolitum a*
*naſteriis, cum reformarentur, non ita aſſequ*
*tur. Et ex hoc forte, quod moderno tempore*
*naſteria, abſtinentie, deuotioni, contemplatio*
*penitencie prius dedita, & ad illa peragend*
*ſtituta, facta ſunt ſpelunce latronum, & ſu*
*buto redacta.* fol. l i: *Et certe neceſſe eſt im*
*ri ſcripturam ſanctorum, imo DEI: quia*
*ſcripta ſunt, infallibiliter ſunt ventura. C*
*& terra tranſibunt: verba autem mea non tr*
*ibunt.* Plura non addo. Ex adductis e
miſerrima temporum ſalutarem ſacro
emendationem antegreſſorum conditio
laudatiſſimus Iacobi candor ſatis poteſt
telligi. Dignus idcirco vtique eſt Iaco
qui non negligatur & omittatur (quo
pleriſque factum), ſed inter eccleſiaſti

ſ

Digitized by Google

res pariter ac veritatis teſtes nunquam
laudetur. Flacius quidem in Catal.
Verit. p. 559. ed. Argent. 1562. fol. no-
em *IACOBVM de GRVITRODE* (8)
fecit mentionem, & ex eius ſcriptis
veritatis teſtimonia produxit. Sed
x tam illuſtri veritatis teſte proferre,
fuiſſet pretium. Interim bene a Fla-
obſeruatum, quod in ipſa etiam de
tione doctrina, quae iure totius ſanae
giae audit acropolis, Iacobus recte

*VSDEM Tractatulus de Difficultate Sal-
m.* In fine leguntur ſequentia: *Et
rminatur tractatus dicti magiſtri Iacobi
nſis de Difficultate Saluandorum. Im-
Ceſarea ciuitate Lubicenſi, Anno Dni.
C LXXXVIII. ante feſtum natiuitatis*
Adhaeret hic Tractatus libro de Er-
& Moribus Chriſtianorum, ſimilem
at ardorem.

*der Prophecien, Epiſtolen vnde hylly-
angelii over dat gantze Iaer.* fol. Li-
unc pertinere ad Lubecenſes, docet

 epi-

hoc nomine etiam occurrit in Marraccii Bi-
Marian. P. I. p. 630 ſq, vbi Prior Domus
m Apoſtolorum prope Leodium, recenſitisque
aucis eius ſcriptis Marianis, an. 1472 e vita
iſſe dicitur.

epilogus: *Hir eudighet ſik dat bok der phecien, Epiſtolen vnde des hillighen Evang vnde van den meynen Hillighen over dat ga iare, myt der glozen vnde der vtbleʒginge der der billigen ſchrifft. Vnde is ghedrukket in keiſerliken Stadt Lubek, dorch dat both St Arndes, na der borth IHESV Chriſti MC LXXXVIII.* Praefationis auctor vtilit lectionis S. Scripturae exponit, & ad ean crebro inſtituendam, adductis variis div rum oraculorum elogiis, e. g: *De billige ſ is eyne vorſtynne aller kunſte vnde wets vnde alle kunſte zyn ere meghede vnde k te,* &c. ſerio adhortatur. Ipſae auten poſitiones, quae hic gloſſae audiunt, nihil minus ſunt, quam ſcripturariae. bellarum magnus hic apparatus: paraq ſes nonnunquam valde ieiunae & ine Dicta Patrum, Auguſtini, Gregorii, Ch ſtomi, Bernhardi & aliorum, afferuntur dem, ſed rarius cum iudicio, quod legit ſcriptorum, a primis ſanctioris reipul antiſtitibus elaboratorum, vſus omnino r rit. Speciminis loco ſiſtam initium Gl primum Evangelium illuſtrantis, quod habet: *Betphage dath was eyn dorp, dat den preſteren* (9) *van Iheruſalem, dede*

(9) Hauſit haec Gloſſator haud dubie ex Pa

Digitized by Google

*in dem tempele Godes, vnde was eyn kleyne ken. Do ſande de here twe iungheren van lze Petrum vnde Philippum* (10), *vnde to en: Ghaet in dat Caſtel, dat is, to Ihe-m* (11), *dat ieghen iuw ouer is. Eſte dat n iuw kivet, wente ſe hadden ieghen den ghewest* (12), *hijrumme ſo weren ze ok n de Apoſtele. Wy ſcholen meerken, dath vangeliſta heet hir Iheruſalem ein Wickbelde, heth dat neyne ſtad. Wente eyne ſtad is, indrachticheyt inne is, vnde in Iheruſalem der tijd neyne endrachticheyt, wente ze ieghen den heren, dede ys de ware vrede. ymme dyſſe ſake wyllen het de here dat eyn belde* (13). Non minus abſurdae ex-

 plica-

gene, Chryſoſtomo, & aliis. Hieronymus in em fuit ſententia. Vnde in Epitaphio Paulae hphage ipſi audit *villa ſacerdotalium maxilla-*, quia vi diuinae legis Deut. XVIII. 3 maxillae rdotibus attributae. Conf. Relandi Palaeſtin. . 653.

uangeliſtae nomina non exprimunt, ſed referunt um, duos diſcipulos eſſe miſſos.

onfunduntur hic vicus Bethphage & vrbs Hie-lyma. Liberator non dixit: πορεύθητε εἰς πόλιν, ſed εἰς τὴν κώμην.

)ppoſitio moralis locali perinepte additur.

x vno abſurdo ſequuntur plura. Vbi vocatur roſolyma Κώμη? Et quis tantae vrbi ciuitatis

nomen

plicationes myſticae nonnunquam occ
runt. Sic aſinum & pullum in eodem eu
gelio Iudaeos & Gentiles adumbraſſe p
gloſſator, hac vſus interpretatione: *De*
*quam to Iheruſalem, dat is, he quam in de bil*
*Kerken, dede kleyne was - - vnde do he*
*quam, do ſende he in de warlnd twe orden,*
*eynen orden deme iodeſchen volke, betekent b*
*ezelynnen, de vnder deme iukke was der iode*
*ee. Den anderen deme heydeſchen volke, bet*
*by ereme iunghen, efte bi ereme kynde, dat*
*nicht hadde ghearbeydet vnder deme yukke,*
*de heyden hadden neyne geſchreuen bode va*
*dem heren.* etc. Quam obtorto autem
aſinus & pullus trahuntur ad Iudae
Gentiles, tam inaudita plane in hoc libr
gloſſa, qua Μαμμωνᾶς idem ſignificare
tur ac διάβολος. *Mammon heth de duve*
ſertis verbis legitur fol. 248. col. 1. En
de hac voce commentati ſunt B. Pfeiffer
Ebraic. & Exotic. N.T. Loc. VII. p. m.

---

nomen reddet dubium? Κώμη forſan non
Saxonica lingua exprimitur per *Wickbelde*:
enim huius vocis ſyllaba, *Wick*, denotat
*villam*, *caſtrum*. Vid. Diecmanni Gloſſar.
p. 43. Eggelingii Exerc. de Wickbiletho, q
quarta in Miſcellan. German. Antiquitatt. A
vnquam audiuit, quod ciuitas non amplius ſit
tas, ſed vicus, quando ceſſat in eadem concor

Digitized by Google

us de DIs Syris p. 15, & plures. Sed
eandem ita eſt interpretatus. At quis
tur inſcitiam Poſtillatorum, quos bar-
ecula protulerunt?

1490.

*ctrinale Clericorum, vna cum Sanctorum
ilogio per anni circulum.* 4. In fine
*diligenter in Lubek impreſſum anno a na-
Domini MCCCC XC.* In Liturgici hu-
eris, quod, praeter res geſtas Sanctorum,
omplectitur monita, variasque precum
tas, Prologo primo ad pietatis ac Chri-
um morum ſtudium, a Clericis in pri-
ercendum, nec non ad diligentem S.
urae lectionem & meditationem (quae
opere iſta aetate fuerit neglecta, que-
n hoc etiam Prologo effuſae, e. c. *Heu
quidam clerici non ſolum ſcripturas neſciunt,
neſcire affectant*, &c. luculenter oſten-
, allatis non paucis rationibus, exem-
ie, Biblicis praeſertim, nec non Patrum
tiis, ſerio homines inflammantur. Quo-
vero huc apprime facere putat auctor
la Sanctorum, idcirco ea de meliori
endat, atque vt omnes in illa intuean-
eademque imitentur, vtile pariter ac
arium exiſtimat. Prologus ſecundus
e hiſtoricus, recenſetque Martyrologia,

 quae

quae anteceſſerunt noſtrum, quod VSV
DVM auctorem agnoſcit. Congeſtum i
eſſe auſpiciis CAROLI M. Imperatoris,
ſeruat, praeter alia, auctor Prologi, ex
prae reliquis, notari merentur ſeque
*Karolus toti mundo in optimis notus, inter*
*magnalia per vniuerſum mundum nuncios*
*ad indagandum nomina, actus, loca &*
*ſanctorum, que per Yſuardum, monachum,*
*Vſuardum, in vnum volumen, ſcriptis non*
*Patrum predictorum optime viſis, compilari*
*Et hoc breue eſt, quod nunc pre manibus te*
*quod ſingulis diebus quamplures Sanctos*
*annotatos. Jeronimus enim breuitate gau*
*Beda vero quam plures anni dies intactos p*
*ibat. Florus autem nouiſſimorum an*
*martiria & actus diligentius conſcribebat.*
*libellum Yſuardus cum quadam epiſtola, ſiue*
*fatione, illuſtriſſimo Karolo miſit, qui atten*
*eum ſudoroſe laboraſſe, eum cum certis doct*
*diuerſorum catholicorum doctrinis per Le*
*Papam, huius nominis quartum, in eccleſiis*
*legi inſtituit, vt qui quotidie labimur, doctri*
*exemplo quotidie releuemur.* In hoc Mar
logio qui meras quaeſiuerit hiſtorias, de
rum veritate neutiquam dubitandum,
oportet veram huius, & aliorum Marty
giorum, Actorumque Sanctorum omni
conditionem ignorare.

Digitized by Google

*Variorum Tractatus Theologici.* 12 maj. Ita
o opus *impreſſum*, vt in fine legitur, *Lubeck*
*Domini milleſimo quadringenteſimo nonage-*
, quod generali titulo caret. Comple-
ur autem ſcripta quaedam Patrum, &
um ſuperioris aeui doctorum, minora,
oralis & myſticae in primis Theologiae
ium ſpectantia, nimirum
ERARDI ZVTPHANIE deuotum Tra-
atulum de Spiritualibus Aſcenſionibus,
nnibus in ſpirituali vita proficere volen-
bus non minus neceſſarium, quam vti-
m.
ractatulum de quatuor, in quibus inci-
entes Deo ſeruire debent eſſe cauti, ſi
oficere volunt.
ERNARDI, Abbatis, Speculum de Ho-
eſtate Vite.
IVSDEM octo Puncta, quibus perue-
itur ad perfectionem Vite ſpiritualis.
e quindecim Signis diuine Predeſtinatio-
s ex Oratione Dominica.
NSELMI librum Meditationum, quod
giendum eſt a mundi occupationibus &
ris vite preſentis ad penſandum de Deo,
vt ſubleuemur a damno.
anctum beati AVGVSTINI de Virgi-
itate.

8. EIVS-

Digitized by Google

8. EIVSDEM Ammonitionem de Dilige
Studii & Lectionis.

9. Epiſtolam eximii & deuoti BONAVE
TVRE, que eſt quaſi quedam regula &
ſtitutio omnium pie & ſpiritualiter in C
ſto viuere volentium. Diſtinguitur
Epiſtola in XXV memorialia.

10. EIVSDEM viginti Paſſus de Virtut
bonorum religioſorum.

11. EIVSDEM Tractatum de ſeptem Gr
bus Contemplationis.

12. De quatuor Gradibus Scale ſpiritual
dictis beati BERNARDI, a Domino
TRO de ALIACO, quondam Epiſc
Cameracenſi.

13. Epylogus de quadruplici Exercitio ſp
tuali, a Domino PETRO de AILLYA

Collecta eſſe haec aſcetica *ad erudit*
*& exercitationem ſimplicium*, ſub finem op
monuit editor, cuius nomen, nuſqu
proditum, inueſtigare non licuit.

* * *

Subſiſto hic, quaeve reſtant, Specimini
XVIII & XIX reſeruo. Auocat autem
ab antiquis doctoribus, modo memora
Theologus permultis vetuſtioribus palm
facile dubiam reddens: Theologus, cui
q

etas, neque eruditio, neque prudentia,
iuſtus pro veritate zelus defuit: Theo-
rum optimo comparandus, AVGV-
PFEIFFERVS, quem viuum pro-
mortalia merita vniuerſa reſpublica
bus ſacris addicta, ac ſpeciatim Lu-
ſt demirata, quemve e vita egreſſum
noſtra praeſtantisſimis, quae vnquam
, ornamentis ſummo iure accenſet.
e permagnus etiam fuerit litterarum,
b humanitate nomen ſunt ſortitae,
eſtimator, vindex, & publicae noſtrae
e litterariae, in qua, praeter ſacras, eae
tantur, fautor maximus, candidisſi-
more erga eandem non infucato cla-
, Muſae noſtrae facile potuerunt exci-
tanti viri memoriam, ſi non debito
officioſa tamen voluntate, ſolemniter
ndam. Munia haec ſponte ſuſcepit
ribus litteris conſecratus iuuenis, qui
iſthaec lecturis, ex ſpecimine diſpu-
quod dedit anno ſuperiori d. 26 Aug.,
ica *de Iani Gulielmi*, *Lubecenſis*, *Philo-
etae celeberrimi*, *eximiis in Litteras hu-
Meritis Diſputatione* munere Oppo-
functus; nec non oratorio, quo d. 4
*Soteria Muſarum Lubecenſium* ex Num-
o Lubecenſi, IV Magnif. et illuſtr.
Coss.

Coss. Lubecenſium, DNN. WESTCK
GERCKEN, WICKEDE & RODDE, v
randis faciebus inſigni, exhibuit, haud i
tus, quive laudem, quam occaſione O
nis primae, publice ab eodem habitae,
inuitus ei impertivi, tum in aedibus
tum in muſeo publico, non minuit, ſe
plificauit,

# CHRISTIANVS AVGVST BOETIVS,

Lenſana - Euthinenſis.

Meditatur ille iter Academicum, filio
quos fouet alma Salana, numerum auc
Vt vero omnia decenter fiant, non ſolu
neſtisſimum publice dicentium vale
laudabiliter ſtudebit imitari, verum
proponet argumentum, ab hoc loco,
non nihil debere gratus profitetur, mi
alienum. Excurret enim

## in Laudes Auguſti Pfeifferi

Praeſulis quondam Lubecenſis laudatis
ſummumque hunc virum & in omni fe
terarum genere ad ſtuporem vsque verſ
*Theologum Polyhiſtorem* iure meritoqu
cenc

m eſſe, euincere conabitur. De Veſtra,
NIFICI DNN. CONSVLES, Patriae
exoptatisſimi, perilluſtris DN. PRAE-
E, generoſiſſ. DN. DECANE, ſumme
ue excellentiſſ. DN. SVPERINTEN-
, nobiliſſ. conſultiſſ. & experientiſſ.
SYNDICE ac DOCTORES, admo-
uer. & praeclariſſ. DNN. SENIOR,
ORES & SYMMYSTAE, nobiliſſ.
ſ. prudentiſſ. & ampliſſ. DNN. SE-
RES, PROTONOTARIE ac SE-
ARII, nec non omnes PFEIFFERIA-
praeſtantiae iuſti arbitri, beneuolentia,
itor, non ſine laude e coetu noſtro di-
, vtique dignus eſt, eo minus dubi-
magis Pfeifferianam virtutem cogni-
betis atque perſpectam. Praedica-
uguſtus, cuius auguſtum in coetu
ri pariter ac orbe erudito nomen eſt:
ſunt magna, ſunt immortalia, ſunt
a. Quid requiritur ad hunc actum,
ndidus euadat & inſignis? Veſtra,
es beneuoli, quam ea, qua par eſt, ra-
ne rogo, praeſentia grata, honori-
fica, auguſta!
ubecae d. XXX Aug. A. MDCCXXIV.

XVIII.

# XVIII.

## SVPPLEMENTVM TERTI

AD

*V. CL.*

# MICHAEL MAITTAIR

ANNALES TYPOGRAPHIC

EX

LIBRIS LVBECENSIBV

*CONCINNATVM.*

## 1492.

*S. BIRGITTE de Swecia Reuel* *celeſtes.* fol. De illuſtrisſima femina, ſaeculo 14 vixit, & librum hunc, ſatis illuſtrem, conſcripſit, poſt multos, de dem vita ac fatis commentatos, & a Io.V vio in Vit. Aquilon. (quae pag. 91 ſqq. giam quoque habet Birgittae, ſ. Brig *βιογραφίαν*) p. 107 edit. Vpſal. 170 curatae a celeberr. Eric. Benzelio, cuiu

Digitized by Google

nae Notae p. 70 ſqq praeclara etiam de
ta docent; nec non Io. Mollero V. C. in
mnemat. ad Schefferi Suec. Literat. p.
q recenſitos, non opus eſt prolixe h. l.
Accurata enim Reuelationum editio-
becenſis, hodie longe rariſsimae, (de
auca tantum annotauit Io. Alnander in
Art. Typogr. in Suecia pag. 17 ſq) recen-
o inſtituti ratione ſufficiet. Comple-
illa (1) *Epigramma Libri*, in quo ille
*immediate inſpiratus* vocatur, quod ſa-
idem in libros θεοπνεύστους iniurie di-
eſt. (2) *Epiſtolam dni Johannis, Car-
de Turrecremata, ad omnes Criſti fideles.*
uſd. *Prologum in Defenſorium ſuper Re-
nes celeſtes Sce Birgitte de Watzſteno.* (4)
*Canonizationis bte Birgitte de regno Swe-
ioſe ſponſe Criſti, quam dedit Bonifacius
nus.* (5) *Confirmationem Canonizatio-
te Birgitte per Martinum papam quin-*
6) Documenta varia, euincentia, do-
m Brigittae, quae in multis fuit veritatis
iam olim Romanenſibus nonnullis vi-
ſſe ſuſpectam. (7) *Prologum magiſtri
ae de Swecia*, in quo pro veritate Reuela-
n Brigittae contenditur. (8) *Brigittae
tionum libros octo.* (9) *Regulam Sci Sal-
, datam diuinitus ab ore Ihu Criſti deuote*
ELENII *Select. Litter.*) Rr *ſpon-*

*ſponſe ſue beate Birgitte.* Continet haec Re
omnia, quae ex mente Pontificiorum ad
monaſticae rationem rite inſtituendam p
nent. Ab ipſo Salvatore eam eſſe ſupp
tatam, credat Iudaeus Apella. Non eſt ta
creditu difficile, Brigittam ad hanc Reg
Coenobium Wadſtenenſe inſtituiſſe.
inſtar omnium Diarium Vazſtenenſe, a
Benzelio Vpſal. 1721. 4 editum, peregr
que annotationibus illuſtratum. (10) S
*nem Angelicum de excellentia beate Marie*
*nis, quem ipſe angelus dictauit beate Bir*
*precepto Dei, & ipſa ex eodem precepto*
*conſcripſit, qui debet legi in matutinis diui*
*ferias ebdomade per anni circulum.* (11) O
*nes diuinitus reuelatas Birgittae.* Quatuo
Orationes, quae diuinitus infuſae, & a Bi
quotidie effuſae dicuntur, inque lau
Chriſti & Mariae excurrunt. (12) *Re*
*nes Extrauagantes.* In his paulo ante m
rata *Saluatoris*, vt dicitur, *Regula* vberius
ratur. (13) *Vitam abbreuiatam predilecte*
*Criſti ſancte Brigitte de regno Swecie, conti*
*in ſe certas Reuelationes diuinas, cum ali*
*Miraculis.* In Vita hac Brigitta *de ſan*
*Regum Gothorum regni Swecie oriunda p*
dicitur. (14) *Tabulam* ſ. Indicem alph
cum copioſum & magno ſtudio confe
Ante eum leguntur ſequentia: *Finit d*

Digitized by Google

*n omnium celeſtium Reuelationum preelecte Criſti, Sancte Brigitte de regno Swecie. A ſs patribus originalis monaſterii Sanctarum & Birgitte in Watzſtenis prematuro ſtudio uiſita diligentia in hos ſupraſcriptos nume- ordinem accuratius comportatum ; vt ſi lique alie reuelationes, ſicut repertum eſt, rgitte per errorem aut temerarie a quoquam olibet aſcribantur preter has, que in hoc volumine, aut in vita ſeu legenda ſancte maiori continentur, tanquam falſe & er- ecernantur. Laus ſit omnipotenti Deo.*

*quadringenti nonaginta duo ſimul anni*
*i quando fere de natiuitate fuere*
*mundi lumen miſerans celeſte volumen*
*dedit ipſe DEus, impreſſit Bartholomeus*
*tan, tunc ſoſpes, Lubcenſis ciuis & hoſpes*
*aus inde Deo, ſit merces Bartholomeo*
*ſit terrigenis, requies animabus egenis*
*um Gothorum maniat Deus atque Suecorum.*

editionis Lubecenſis mentio etiam fit o Vadſtenenſi pag. 151, vbi non ſolum r nomina eorum, qui illam procura- erum memoratur etiam, rediiſſe illos *um euolutum in monaſterium ſuum, im- perfectis. octingentis voluminibus in pa- decim duntaxat in pergameno.* Conf.

laudati Ioan. Alnandri Hiſtoriol.
Typographic. in Suecia pag. 18 ſq.
Indicem abſoluitur totum opus *Ora*
*deuota ad ſanctam Brigittam*, magnam ſpir
ſuperſtitionem. Non tamen omnia in
opere ſunt ſuperſtitioſa, ſed non pauca
reperiuntur, deplorandum, qui fuit tem
Brigittae, ſanctioris reipublicae ſtatum te
tia. Vnde ei inter veritatis teſtes locus
fuit denegatus. Legantur & conferantu
ter ſe auctor libri rariſſimi, qui inſcrib
Onus Eccleſiae, cap. III. p. m. 17 ſqq.
1620. 4: Flacius Catal. Teſt. Verit. p.
Gryſenius Spec. Papiſm. p. O: Chlad
Diſſ. Theol., qua Reuelationes Brigittae
cicae excutiuntur, Witteb. 1715, quae le
primis meretur. Rudimentum Noviti
nonnulla quoque de Brigitta habet fol. 4
405. a. In primis vero de eadem fuſe
Oudinus Comm. de Scr. Eccl. T. III. a
1360. col. 1098—1109, vbi tamen licet
1098 variae recenſeantur *Reuelationum* e
nes, Lubecenſis noſtra plane fuit omiſſa.
vero has Revelationes, e quibus dedit exc
Brigittae ſuppoſitas eſſe contendit, & id
exiguum iisdem ſtatuit pretium. Sic col
*Brigitta*, ait, *compoſuit octo etiam libros Reue*
*num, opus, quod, quamuis pium, nullam tamen*
*graues viros, vel modicam hucusque fidem ob*

Digitized by Google

.1099: *Succeſſu temporis agnoui, Reuelatio-*
*iſtas non eſſe opus S.Brigittae, ſed vel Petri,*
*iachi Ord.Ciſtercienſis, Prioris de Alvaſtro Ab-*
*ae huius inſtituti in Regno Sueciae, vel*
*phonſi, quondam Epiſcopi Giennenſis et po-*
*Eremitae probatiſſimi, qui verbo has Reuela-*
*is ſub nomine ſanctae huius mulieris, ad ma-*
*n illis procurandam auctoritatem, conſcripſe-*
Col. 1105 acriter in Petrum Alvaſtren-
inuehitur. Inter alia *Idoneusne*, inquit,
*ex monachus, atque ad omnia indiſcrimina-*
*redendo natus, qualis hic Petrus Alvaſtren-*
*uit, ad oltrudenda ſua ſomnia ſub nomine*
*ae Brigittae? Neutiquam ſane, neque hoc*
*am veniet in mentem capitis ſani et integri.*
— *Imminuunt eiusmodi merces expoſitae*
*itatem ſanctae matris eccleſiae, nocent ſoli-*
*c ſacrae paginae, orthodoxos riſui exponunt*
*hinc, atque haereticos, ſeu errantes, ne ad*
*ſiae, quae tales naenias admittit, cauſas*
*t, impediunt. Hoc ferme vnicum Mona-*
*n Reuelationum emolumentum.* —— *Haec*
*de ſeptem tantum primis Libris Reuela-*
*Brigittinarum intelligenda ſunt.* Col. 1108:
*, quidquid huc vsque ſub nomine ſanctae*
*tae impreſſum extat, habet illud omne au-*
*duos contemporaneos ſcriptores Brigittae*
*s, qui ſcripta ſua ſub eius nomine euulga-*

 *runt,*

*runt, homines, vt ita loquar, ſimpliciſſimos a*
*credulos, Petrum, Priorem de AlvaſtroCiſt*
*ſis Inſtituti, et Alphonſum, HiſpanumErem*
*qui vel proprias, vel deuotas potius S. Bri*
*cogitationes ac meditationes ſtylo ſuo ſub Di*
*rum Reuelationum titulo euulgarunt. Sane R*
*lationes iſtas non eſſe S. Brigittae, luce meri*
*clarius eſt ex illo vnico, quod plurima conti*
*Romanae Eccleſiae iniurioſa et aduerſa, li*
*Brigittam addictiſſimam Romanae fuiſſe Ec*
*conſtet, in tantum, vt Suecia relicta Roma*
*rexerit ex pietate erga ſedem Apoſtolicam e*
*tificiam, illicque cum omni familia ad v*
*vsque permanſerit. Longe ergo remota er*
*ab iniuriis et reuelationibus Romanae Ec*
*aduerſis propalandis, quas ſub eius nomine P*
*de Alvaſtro, poſt mortem illius, conſcripſit.*
1108 ſq allatis ex Flacii Catal. Teſt. Ve
XVIII. ad an. 1370 veritatis teſtimoniis
gittinis, et citatis eo fine Phil. Mornaei M
Iniquit. p. 480. Io. Wolfii Memorabil. c
nar. XIV. p. 670 ſqq, concludit col.
*Credi ergo nullatenus poteſt, Reuelationes iſ*
*a S. Brigitta conſcriptas, ſed ab alio ſub ei*
*mine, qui Romanae Eccleſiae infenſiſſimu*
Non disquiram hac vice, vtrum Reuela
Brigittae ſint ſuppoſitae, necne? Iſtu
tum obſeruo, quod praecipuum Oudi
gu

Digitized by Google

ıentum, a teſtimoniis veritatis in iisdem
ırrentibus deſumtum, minime ſit apodi-
ım. Sic enim ſequeretur, quod omnia
ſcripta, iis temporibus, quibus craſſiſſimus
abat Papismus, compoſita, quae eiusmodi
nonia, corrupto Papismo neutiquam fa-
ia, complectuntur, ſint ſuppoſita. Nonne
in medio ſemper Papatu veritatis extite-
teſtes?

*ſilla, ſ. Gloſſa in Euangelia & Epiſtolas*, fol.

Opus hoc, Saxoniae inferioris lingua
riptum, comparandum eſt cum ſimilis
ae libris, barbaro hoc ſaeculo exaratis.
litionem libri oſtendit etiam concluſio,
ıia habet:

*heft eyn Ende dat eddle Boek*
*e de Epiſtolen unde Euangelien ock;*
*Chriſtus bort verteyn hundert jaer*
*men ſchref XCII. dat is war*
*ſunte Jacobs Daghe ſo bereth*
*Euangelien dorch dat Iaer myt welker*
*Gloſen gheſeth*
*ch de Leccien unde Profecien dar to*
*e tho love unde tho eren alſo*
*ſynt ock van den hylghen klar*
*ſtolen unde Euangelien dorch dat gantse Iaer*
*Lubeck in der keyſerliken ſtad bereth*
*ke andre Epiſtolen un Euangelia mede*
*ingheſeeth*

*Lof unde Ere ſy der hylghen drevalli*
*Ere ſy Marien unde allen hylghen i*
*ewighen ſalicheyt*
*Nu unde alle tyd in ewicheyt. Am*
*Anno Dni. M. CCCC. XCII. Lub*

Ni fallor, eſt idem liber, quem h. a. Lub excuſum memorat, & Belgica lingua co ptum dicit Io. Chriſtoph. Becmannus in C Biblioth. Francof. f. 98. b. Sed cum cod quem aſſeruat Bibliotheca Francofurt oculis vſurpare non licuerit, coniicio tum, ſine αὐτοψία nihil definiens.

*Paſſionale*. fol. Titulum non reperi quod euolui, exemplari: neque Ind Sanctorum Sanctarumque, recentiori, possideo, editioni praefixum. Opus in partes eſt diuiſum, aeſtiuam f. CCVI fi his verbis: *Hyr endighet ſyk dat ſamer d hylighen leuend. mit velen nyen ſeer mer hyſtorien doer ghemenghet. de noch nee e drucket vnd vor de lude in dat licht gh ſint*: hiemalem fol. CCVII-CCCCXVII haec legitur clauſula: *Hyr endighet paſſionael efte der hylligen leuendt mit vel mercklikēn ſchonen hiſtorien. als Bona Bernardini. Katherine van ſenis. Ka ſunte Birgitten dochter. Marien medel Rochi des marſchalkes aver de peſtilencie.*

Digitized by Google

*es pawefes de to Hamborch gedodet waert* *telliken mertelers. Des hylligben Kruces* *fu. Symonis des hylligben Kindes van* *Kanuti des kounynghes. Kanuti des* *en. Ketilli. Willebadi. Anſcharii der* *e, Appolonie. Der hylligben drevoldicheyt.* *ligben lychammes. Der apoſtele delinghe.* *is criſoſtimi. Huperti. Kounynghes Erici.* *ii des predykers. Marie magdalene dar* *rakel* (1) *ynne ſteyt van Lubeck,* &c. *myt* *nderen nyen hyſtorien (de beth heer to den* *en vorborghen vnbekant vnd begraven* *weſt) vnd nu Gode vnd ſynen hyllygben* *in dat lycht vth dem latine in dat du-* *bebracht vnde ghedrukket. dorch dat be-*

 *veel*

---

ula de miraculo f. LXXIV. b. inter alia haec t: Wunderlyker wijs als deſſe vorſammelyn-n van beyden parten to vechtende vnd ſlande de vorbenomede ſtede to hope quemen. weren ſtralen van der ſunnen dem heer van Lubke te vnder oghen. vnde vorblindeden ſe. dat e vyende clarliken nicht ſeen enkonden. do ch dar eyn groet wunderlik teken. wente ria Magdalena wart ſichtlyken gheſeen. dat ſe ſettere ieghen de ſchynenden ſtralen der ſun-, vnde boghede ſe deme denſcken heer to. dat ſe dat van vorblyndet worden. vnd de beſcken weren yſt ſe vnder eneme ſcade ghe-n hadden. &c. In ſubſequentibus merito ae Magdalenae victoria tribuitur. Quam ſo-la fabularum mater eſt ſuperſtitio!

*ueel vnd Kunſt Steffani Arndes, inwaner borgher der keyſerliken ſtadt Lubeck. Ja vnſes heren M. CCCC. XCII. vp den ſunte Elizabeth.* De opere hoc, cuius c & typi ſatis ſunt elegantes, facile ferre p iudicium, qui rationem habet temporis conſcriptum, & ſimul conſiderat, qua ſit conditio plerarumque Vitarum Sa rum ac Martyrologiorum. Si quae eni hiſtoria, quae multa complectitur ince & dubia, ſane eſt martyrologica. Nom perſonarum, de quibus agitur, in hac e ne in fronte vniuscuiusque paginae f apparent. In editione recentiori foli liorum numerus indicatus. Conf. Sup IV ad an. 1499. Inter Perſonas, de qu carundemque fatis, agitur in hoc libro, memorabilis in primis eſt *Puer Tride* in quo Iudaei horrendae malitiae docu tum edidiſſe dicuntur. Caput, de eo a inſcribitur *Van dem hylghen Kinde SIM ghenomet in der Stad to Trente, dat va bozen Yoden wart vpghegrepen. to ſchand criſtenen mynſchen, na velen groten plaghe pynen ghedodet vnd ghewor pen in eyn vlee ſchach vp den ſtylien vrydaghe in dem gulde do man ſchreeff na der boert vnſes leuen Jheſu Criſti M. CCCC. vnd LXXV.* De

Digitized by Google

uius narrationis nonnulli dubitarunt. hinc eſt inter IO. CHRISTOPH. WAſEILIVM atque GVIL. ERN. TENTVM diſceptatio, illo negantibus, hoc antibus calculum dante. Ab horum us ſtetit vir celeberrimus doctisſimus ACHAR. GOEZIVS, Gymnaſ. Osna- Rector longe meritiſſimus, conuictus la omnibus, vt ait, genuinae antiqui- otis munita, quam IOAN. MATTHI- VBERTINVS, liberalium artium & inae Doctor, ad Magnificos Rectores, m populumque Brixianum, II Non. 1475 ſcripſit. Quare laudando valde io eandem in Progr., cui titulus: *Puer tinus, Teſtimonio omnibus probatis verae itatis notis coruſcante, demonſtratus & de-* Osnabr. 1715. 4., pag. 4 ſqq. ex MSCT. tius edidit, quam DAN. PAPEBRO- S in Act. Sanct. T. III. m. Mart. P. I. g. 495 ſqq. Quoniam vero Programma num in paucorum modo verſatur ma- licebit, pace viri doctiſſimi, integram lam, vna cum variantibus lectionibus, dem diligentiſſime annotatis, hic exhi- His autem abſoluitur verbis:

„Ioannes Matthias Tubertinus (2), „lium artium et Medicinae Doctor, Ma- „gnificis „

2) Papebr. *Tiberinus*.

„gnificis Rectoribus, Senatui popul
„Brixiano Salutem. Rem maximam, qu
„â paſſione Domini ad haec vſque tem
„nulla vnquam aetas audiuit, ad vos ſ
„Magnifici Rectores, ciuesque praeclari
„Quod nuper his diebus elapſis Dom
„noſter Jeſus Chriſtus humano benigne
„ſertus generi, tanto, tamque horribili ſc
„ſtomachatus, tandem produxit in luce
„catholica fides noſtra, ſi qua in parte d
„eſt, ſit tanquam turris fortitudinis etia
„Judaeorum rabies toto ex orbe Chri
„deleatur; Et (3) de terra viuentium e
„penitus memoria pereat. Audite, q
„gitis populos, inauditum ſcelus, et paſſ
„more fidelium veſtris populis inni
„Expergiſcantur habitantes terram, e
„deant, quales in ſinu proprio viperas n
„ant. Crudeles Judaei non ſolum Chr
„norum res rabioſa vſurarum fame c
„munt, ſed in capita noſtra perniciem
„coniurati, filiorum noſtrorum viuo ſang
„depaſcuntur (4), quos atroci in ſyna
„ſuis affligunt ſupplicio, et inſtar Chriſt
„deli funere iugulant. Nuper in ci
„Tridentina, quae verſus Aquilonem It
„â Germania, Lauiſio flumine interlab
„di

(3) Pap. ac.  (4) Pap. paſcun[illegible]

Digitized by Google

ninat, ea in regione, quae ab Atheſis"
recedens verſus caſtellum a laeua"
ditur, tres Judaeorum familiae conſi-"
,quorum capita fuere, Tobias, Samuel"
elus (5), apud quem ſenex quidam"
is, Moyſes nomine, quem venturi"
tempus et horam prophetico ſpiritu"
cantabant. Hi ea in ebdomade (6),"
nos Chriſtiani ſanctam appellamus,"
rtis duodecimo Kalendas Aprilis An-"
carnati verbi LXXV ſupra millenum"
centenum, conuenerunt in domum"
l(8), vbi ſynagoga et eorum templum"
ctandi gratia viuentem vitulum, qui"
ea luce de Levigi pago delatus erat."
m inter ſe plurima vario ſermone"
int (10), Angelus hanc vapido (11)"
e pectore vocem, in iſto paraſceue et"
piſces habunde (12) nobis ſunt, vnum"
nobis deeſt. Reſpondit Samuel: Et"
indem (13) deficit? Tunc coniectis"
ad inuicem taciti omnes intellexe-"
iod de immolando Chriſtiano infante"
atur (14), quem in contemtum Do-"
mini"

---

obias, *Angelus et Samuel.* (6) P. *bebdomade.*
hi hic eſt *ab*, quod non habet Papebrochius.
p. *Samuelis.* (9) Papebr. *eſt.*
ap. *conferrent.* (11) P. *rabido.*
*abunde.* |13| P. *tibi.* |14| P. *loquerentur.*

„mini noſtri Jeſu Chriſti mactant atroci
„exhauſto ſanguine veſcentes in azymis
„foetore, quo communiter (15) olent, Chri
„no ſe cruore praeſeruant, huncque
„appellant Johel (16) i. e. Jubilaeum, ſed
„nuebant, cautius eloquendum fore pro
„ſeruos, qui ob inſtans paraſceue diu
„impediti miniſteriis nunc huc, nunc
„luc diſcurrebant. Poſtero autem die
„omnes in ſynagoga conueniſſent, con
„tabant, quonam in loco poſſent illum a
„occidere. Tobias & Angelus in dom
„ſuis earum ab anguſtiam fieri recuſab
„propterea quod exiguo in loco difficile
„â pueris tam vaſtum facinus abſcondere
„propter rerum omnium commoditate
„amplitudinem loci melius apud Samue
„fore aſſeuerabant. At vbi ſic decreuiſ
„diſputabant, quo poſſent ingenio maſcu
„infantem ſurripere, dumque inter ſe diu
„opinione contenderent, Samuel ad ſe ſer
„ſuum, Lazarum, iuſſit accedere, coram
„cum ſtatim aſtitiſſet, Lazare, inquit, ſ
„praeſtat animus Chriſtianum puerum fu
„et nobis illum tradere, centum illico te d
„bimus philippeis. Ad quem iuſſum
„paucis ita reddidit ille: Res haec, Pro

„v

|15| P. *grauiter.* |16| P. *Jobel.* |17| P. *quae reſp*

ndi, maximi diſcriminis eſt, eam ego"
coeptare (18) recuſo. Et confeſtim"
de templo, collectis ſarcinulis ſuis,"
terras commigrauit. Die autem Iouis"
in Synagoga congregati ad Tobiam"
at: Animaduertimus, neminem plus"
oſtris poſſe ſatisfacere, quam te. Ver-"
im cum Chriſticolis cotidie, et pene"
ibi familiares ſunt, facile potes vnum"
ere; quia nemo, cum ciuitatem obam-"
te adiverit. Dabimus operam pro-"
t tibi multa bona a nobis ſuperacce-"
Negat Tobias, et periculum in nego-"
tis aſſignat rationibus. At illi ſuis"
xecrationibus aſtringunt, et niſi"
eum perpetuo interdicunt ſyna-"
Tobias ergo videns, omnes in"
onſpiraſſe, & praemium ſibi iam"
poſitum, auri caeca cupidine captus,"
iar, inquit, patres, libenter prouinci-"
c, verum vt noſtis, pauper ſum ego,"
mmode viuendum ars mea non ſuf-"
nt & plures mihi filioli, eos & me"
ommendo. Reſponderunt omnes:"
erum huc, nulla enim vnquam er-"
s arguet ingratitudo. Tunc ad"
em conuerſus proditor, inquit:"
Nulla"

(18) P. *tentare.*

by Google

„Nulla claue poſtes tui concludantur,
„mihi quisquam oportune contigerit,
„poſſim illum leuiter impellere. Et tra
„veſperis egreſſus, coepit totam vicini
„lus obambulare, tranſiens per viam,
„foſſatum vulgus appellat, ſeſe vsq
„plateam celeriter tranſtulit. At vbi co
„do repperit (19) neminem, flexit it
„pere ſimul, & veſtigia retro obſeruat
„Poſtea quum locum illum attigit, quo
„ſatum vocant incolae, inſignem pu
„ante fores patris ſuper ligno ſedente
„ſpexit (20), nomine Simonem, qui
„dum viginti nouem menſes natus, ad
„moſus erat in cunctis, vt in eo non co
„henderetur, quod iure reprehendi poſ
„accedens luſtrat, neminem in pue
„vertere. Porrigit digitum Tobias bl
„infanti. Specioſus puer benignus
„& facilis, candida manu capit
„tum indicem, procedit, ſequiturque
„non paſſibus aequis. Cumque ge
„aedes pertranſiſſet proditor, rabida
„pulcherrimam manum prenſat in
„& nunc illum trahit, & nunc
„terga pulſans genibus impellit.
„reſpiciens puer, coepit cum lacrum

(19) P. *reperit.* (20) P. *conſp*

Digitized by Google

ere vagitus, & dulce matris nomen "
are (21). Exanimatus illico proditor "
um extraxit argenteum, & porrigens "
i illum blando ſermone compeſcuit. "
quam ad extremum viae peruenit car- "
omnia rite colluſtrans, cerdonem a "
s reſpicit conſuentem. Ibi exanima- "
to greſſum continuit, donec aliorſum "
n lumina flecteret artifex. Tunc oc- "
m nactus celeri gradu viam pertranſ- "
i domum Samuelis intruſerunt (22) "
m. Hic Samuel veluti tigris expe- "
ad ſanguinem, corripiens puerum "
n ſuum thalamum ſuſtulit. Prae- "
c, quanta tunc dracones illi ſint affe- "
itia, vlulabant (23) ſiccis faucibus "
Chriſtianum ſanguinem. Et ne puer "
no loco deterritus clamorem effunde- "
porrigebant vuas, alii poma, alii res "
quibus vt plurimum infantes dele- "
, donec ſilente puero dies ſe cum "
oniungeret. Interea genitrix eius, "
puerum vt vidit abeſſe, nec ſolito mo- "
vicinos illum offenderet, percuſſo "
vna cum coniuge, Andrea, totam "
itatem explorabat infantem. Pueri "
ENII *Select. Litter.*) Ss autem "

. *In vocare nomen.* (22) P. *intruſit.*
. *quemadmodum lupi rapaces.*

,,autem omnes, e quorum labiis ſaepe
,,tus Sanctus eloquitur, illum apud Iu
,,inquirendum fore (24) aſſerebant;
,,rum enim, vt cum rapuiſſent Iudae
,,Chriſtianae fidei opprobrium in cru
,,ſpenderent. Et cum de medio noct
,,te diem abſtuliſſet, ad Iudaeos diue
,, (25) iter,, vnde colapſis (26)
,,flentes amare, domum receperunt
,,pus erat, quo prima quies humana
,,pectora. Atque quieſcebant voces
,,numque canumque. Tunc crudeli
,,ſes, vna cum reliquis atrociſſimis
,,benignum illum deportantes infant
,,greſſi ſunt veſtibulum, quod cum
,,ſynagogae foribus adiungitur, ibiqu
,,bancho iuxta caminum conſidens
,,puerum ſuis ſuper genibus excep
,, (28) circumfuſi omnes, veſtem ſi
,,ab vmbilicum & cubitos vſque verſo
,,detraxerunt, colligentesque fluentem
,,cam ſuccinxerunt latera, ita, vt i fe
,,vſque ad talos detractis caligis nud
,,Et apprehendens ſudarium Samuel
,,eius (30) pendebat a baltheo, co

(24) Hoc *fore* deeſt in Papebr.
|25| P. *vertiſſent*. |26| P. *colap*
|27| P. *reſidens*. |28| P. *Prim*
|29| P. *ei*. |30| P. *ſibi*

Digitized by Google

ivoluens, comprimebat puerum, ne"
s effunderet. Alii vero manus pe-"
: continebant. Tunc euaginato Moy-"
ſtro, ſummum virgae perforauit in-"
correptaque forcipe cepit maxillam"
m iuxta mentum dilaniare, & particu-"
rnis abſciſſae (31) parato ibi in (32)"
repoſuit. Colligebant aſtantes (33)"
ı ſanguinem, & alterno ordine forci-"
recta quilibet ſibi fruſtulum viuaci"
excidebat (34). Sic fecerunt omnes"
i (35), donec vulnus oui rotundita-"
ultum excederet. Et ſi quando, ce-"
laqueo, puer gutture perſtrepebat,"
is crebro manibus ad os illum crude-"
ſuffocabant. Hoc Moyſes ita (36)"
o dextram tibiam confeſtim eleuauit"
is, eam ſuis ſuper genibus ſtatuens"
litur interiorem (37) partem, quae"
auillam & crucis muſculum interia-"
niliter eodem ferro auellere (38). Et"
forcipe viciſſim carnem viuam viuo"
anguine lacerabant. Poſtmodo ſae-"
us ille ſenex (39), tanti ſceleris caput,"
Ss 2 ſemi-"

P. *abſciſſam.*
P. *adſtantes.*
P. *primi.*
P. *exteriorem.*
(39) P. *ſenex ille.*

(32) P. *in parato ibi.*
(34) P. *excindebat.*
(36) P. *crudeliter.*
(38) P. *convellere.*

„ſemimortuum erigens infantem, peti
„muelem a ſiniſtris pueri (40) ſecum
„dere. Et vterque ſanctisſima illius br
„inſtar crucifixi violenter extendente
„tabantur reliquos, vt ſacrum illud c
„duris acubus infoderent. Collecti
„omnes circum, incipientes a vertice
„ad plantas, illum denſis ictibus perfo
„dicentes: Tolle Jeſſe minaeſle parichi
„peſſuſen pegmalen (41), quod eſt; ſicu
„Deum Chriſtianorum, qui nihil eſt, tr
„mus (43) iſtum (44), ſic inimici
„confundantur in aeternum. Jam
„quam per horam miſerandus puer t
„durauerat in ſupplicio, & interdicto (4
„ritu, collapſis viribus deficiebat, a
„graues oculos in coelum, ſuperos a
„videbatur in teſtes. Et inclinato
„ſanctum Domino reddidit ſpiritum
„pureus veluti cum flos ſucciſus aratro
„gueſcit moriens lapſoque papauer
„demiſere caput, pluuia cum forte gr

(40) Vox haec deeſt in P.
(41) Pap. *Tolle Jeſſe minelle parichieſelle paſſuſen* [...] *len.* *NB.* Vitium eſt a ſcribis Ebraicae [...] imperitis; alibi enim ita ſonat pars poſterio[...] chieſelle paſſuſem pecinalem.
(42) P. *Jeſum.* (43) P. *trucidam*[...]
(44) Hanc vocem Papebrochius non habet.
(45) P. *vitali.*

Digitized by Google

Tunc Moyſes & omnes alii (46) ocu-"
palmas eleuantes in coelum, egere gra-"
Deo, quod de Chriſtianis vindictam"
l & ſacrificium obtuliſſent. Relictoque"
orpore cum plauſu & clamore maximo,"
na per tecta diſcurrentes ineffabilem"
iam ſe percepiſſe demonſtrarunt. Et"
ndentes ad coenam, ſeruis praecepit"
iel, vt ſub cadis vinariis illud occule-"
Timebant enim proclamationes An-"
s, & crebeſcentem in eos magis atque"
s (47) famam, ne furore populi capti"
ſi ad torturam ſubito traherentur. Al-"
lie, qui paſſionem Domini cunctis in-"
ium credentibus ad memoriam reuo-"
ſtrictis labentibus in vrbem fluuiis, pa-"
infantem vna cum cohorte praetoria"
nq; quaerentes, non inuenerunt eum."
utem Sabbathi conuenientes in Syna-"
(48) cuncti cruentiuum cadauer"
Almomor extenderunt. Eſt enim"
mor menſa quaedam aut (49) altare,"
ſalmos, Antiphonas hymnosque de-"
nt. Perfectisque orationibus ſuis, rurſus"
n in loco repoſuerunt corpus. Ter-"

 tia"

46| P. *reliqui.*
47| P. *magis magisque.*
48| P. *Iudaei cunctis cernentibus.*
49| P. *ante.*

Digitized by Google

„tia (50) vero die, quae (51) ſanctum Pi
„Chriſti fidelibus attulerat, vt praeſcri
„Iudaei, omnium pene mentes in eos
„(52) ſuſpenſas, inito conſilio, libra
„plurimorum opinionibus, dixerunt: P
„amus corpus iſtud veſtitum in flumin
„qui (54) noſtra domo ſubterflui
„euntes ad Pontificem dicamus, qu
„illud in domum noſtram aqua dedu
„crate ferrea retentum, non potuit vl
„flumine delabi. Talibus enim viſis
„nemo (55), Iudaeos puerum exti
„Placuit omnibus ſententia. Et acc
„ad Antiſtitem (56) proditor, rerum
„eo, quo fuerat inſtitutus (57), ordi
„dit. Tunc gauiſus Pontifex, Johan
„Salis, Praetorem, & Jacobum de
„praefectum ſuae Tridentinae ciuit
„luc, vbi iacebat puer, ſecum iuſſit ac
„Et deſcendentes ſtatim inuenerunt
„ver in aqua pannis inuolutum, quo
„nus extracto, eiusque (58) vulneri
„ligenter annotatis, illud in Baſilica S
„collocauerunt, vbi maxima popu

|50| P. *Tertio.*
|51| P. *qui.*
|52| P. *eſſe.*
|53| P. *flumen.*
|54| P. *quod.*
|55| P. *nemo cr*
|56| P. *Pontifi*
|57| P. *inſtruct*
|58| P. *illiusque.*

Digitized by Google

entiumque confluente frequentia,"
s maximisque indies miraculis fulget."
Chriſtiane, Ieſum inter latrones rur-"
ucifixum! Ecce! (59) quid facerent"
i, ſi inter Chriſti fideles haberent im-"
n? Glorioſus Simon, virgo, martir"
ocens vix ablactatus, & cuius lingua"
m humanum ſoluebat (60) eloqui-"
n contemtum noſtrae fidei a Iudaeis"
enſus in cruce. Audi, qui tam cru-"
ominum genus tuis in vrbibus pateris,"
i aeterno ſtatuto decreuerunt, vt diui-"
Eucharistiae Beataeque Mariae (61)"
i cotidie maledicant (62). Polluta"
verba peccatum aſſerentes, praeter"
uae in contemtum Romanae Eccleſiae"
re dignoſcuntur, Item, in tefer theu-"
(63) in tertio libro Talmudt, hunc"
codicem praeferunt Judaei libris Moy-"
Prophetarum, & vt magis credatur"
ut, fabulae addunt fabulas, dicentes,"
Deus ſtudeat Talmut. Ibi perpetua"
ſancitum, vt ter ſingulis diebus in ora-"
, quam efficaciorem cunctis precibus"
mant, omnes Chriſti fideles deuouean-"
Hanc enim orationem ſtantes iunctis"

Ss 4 pedi-"

(59) P. *Chriſtiane.* (61) P. *ſemper.*
(60) P. *ſonabat.* (62) P. *maledicatur.*
Hae duae voces in Papebr. non leguntur.

„pedibus ad nullam rem mundi intent
„agentes euomunt. Viri in Hebraeo
„mulieres ea lingua, quam a primis an
„dicerunt. Solus Levita eam alta voce d
„tat, aliis omnibus reſpondentibus
„Verba Orationis ſic ſonant : Co
„non ſit ſpes, & omnes repente diſpe
„tur, in matricibus immorentur (65) p
„li, ac amplius non reſurgant, & omn
„mici tuae gentis Iſrael deſtruantur,
„gnum nequitiae Chriſtianorum era
„& confundatur. Fac Domine, fac i
„as, quod petimus in diebus noſtris
„citer, quia tu es DEVS benedictus, f
„inimicos & deſtruens impios. Et i
„fer Naaſmi, (66) in ſecundo Talmu
„matur (67), quod Dominus noſte
„Chriſtus (68) maxima in inferno to
„ta patiatur. Nullum (69) eſt mirum,
„ſtiani, ſi nos bello, fame, ſiti, grandine,
„na, Chriſtus affligat, ſi nos populum
„pretioſo ſuo ſanguine redemtum, ſe
„ad deteriora labi ſuſtineat, cum

(64) *P. Ebraice.*
(65) *P. minorentur.*
(66) Haec duo verba **Papebr.** non habet.
(67) *P. affirmant.*
(68) *P. Salvator.*
(69) *Non.*

Digitized by Google

70) inter nos regnare inimicos eius."
71) eſt aliud, quam ſacroſancta fide"
ta ſuis (72) perpetuo hoſtibus adhae-"
Natus eſt (73) die Veneris ſexto"
das Decembris Anno a partu virginis"
ero ſeptuageſimo ſecundo ſupra mil-"
quadringenteſimum (74) ex Maria"
drea (75) parentibus pauperrimis,"
(76) Johanne Henderbach quarto"
ice & Domino Tridentino imperante"
r, ob quam rem Iudaei omnes a ma-"
que ad minorem in carceribus cate-"
concluſi ſunt, non inde receſſuri,"
uam debitas poenas luant. Valete."
ti. Sedo nonarum (77) Aprilis"
CLXXV." Vti vero GOEZIVS, pro
tia ſua, aequo Lectoris iudicio iſthaec
t, ita l. c. pag. 10 parallela puerorum
anorum, a Iudaeis miſere trucidato-
exempla erudite ex variis hiſtoricis
uit.



0) P. *patiamur.*
1) P. *quid quaeſo hoc.*
2) P. *eius.*
3) P. *Simon, de quo agimus.*
4) P. *quater centum.*
5) P. *Andrea et Maria.*
6) P. *D.*
7) P. *nonas.*

*De ghenochlike Gharde der Suntheit.* fo
Non ſpernendum pro ratione temporis
confectum eſt, hoc opus Medicum S
*Arndes*, typographo, in primis debetur.
enim typis non ſolum exſcriptum,
etiam auſpiciis per quendam Medicin
tum multo ſtudio congeſtum. Scib
tauit Arndius, ſe generi humano, ſuaequ
mae non poſſe rectius conſulere, quam
dulgentias appetens & iter ad ſancti
pulchrum meditans, eiusmodi opus el
dum, & ſuis ſumtibus imprimendum c
Iuuabit ipſum hac de re differentem
Ita vero inter alia in Praefatione: „Ik l
„duncken, dat ik nicht eerliker, nicht
„nicht hilgher werk effte arbeit
„mochte, men eyn bok to ſamenbrin
„in veler krude (vnde ander creature
„vnd nature, mit eren rechten farw
„gheſtalt worde begrepen. to aller
„troſt, vnde ghemeynen nut. Dar m
„ik ſolk loflik werk laten anheuen do
„nen meſter (in der arſtedye ghelert),
„myner begerde vth den bewereden m
„in der arſtedye, Galieno, Auicenna, S
„ne, Diaſcoride, Pandecta, Plateario, vn
„deren, veler krude krafft vnde nature
„bok to ſamen hefft ghebrocht. Vn

Digitized by Google

werppinge vnde kunterfeyginge der«
ghaen byn (vormiddes arbeit) merke-«
at vele eddele krude ſynt, de in diſſen«
hen landen nicht waſſen. Darumme«
uluen in erer rechten farwe vnde«
t anders entwerpen nicht mochte,«
n hören ſeggen. Deſshaluen ik ſolk«
ouen werk vnfulkomen vnde in der«
e hangen leth. ſzolange bet dat ik«
weruende gnade vnde aflat) my be-«
o thende to dem hilligen graue. ok«
berghe Sinay, dar der hillighen iunc-«
n ſunte Katherinen licham licht vn-«
wet. Doch dat ſolk eddel angeho-«
de vnfulkomen werk nicht nableue.«
myne bedefaert nicht alleyne to my-«
en ſalicheit. men ok aller werlde to«
n mochte komen. nam ik mit my ey-«
aelre. van vornuft vnde hant ſubtyl«
behende. etc.« Narrat deinde, quo-
, vna cum pictore ſuo, per Germaniam,
n, Croatiam, Albaniam, Dalmatiam,
iam, Corcyram, Moream, Candiam,
um etc. profectus, venerit Hieroſoly-
, indeque ad montem Sinai acceſſerit:
Aegyptum, & plures regiones luſtraue-
bique locorum ea obſeruans, quae tum
ario, tum aliis, hoc opere contentis, perfi-
cien-

ciendis potuerunt inſeruire. Vnde
concludere, quod opus hoc reliquis,
fuerunt aetate, libris medicis palmam
praeripuerit. Praefatio obſignatur hoc
*Nu vare hen yn alle lant du eddele vnde
garde. eyne vorquickinge den gheſunden
troſt, hopene vnde hulpe den kranken. d
nut vnde dine vrucht noechſam utſpreken
leuet neen mynſche. Jk danke dem ſchepp
melriks vnde ertriks de den Kruden vnde
ren creaturen in deſſem garden begrepen
gheuen heſſt. dat he my ſodane gnade. deſſ
(de het her to der meynheit begrauen vnde
gen is gheweſt) heſſt vorgunnet an dat
bryngende. Em ſy eere vnde loſ nu vnde
ghen tyden. Amen.* Maximam libri p
abſoluit *Herbarium*, in quo primum n
Herbarum, Arborum etc., quarum f
non inepte exhibitae, ordine alphabeti
ſchickniſſe des A b c| Latine, Germ
Graece & Arabice dantur: variae de
Medicorum explicationes afferuntur: &
dem virtutes earundem ac vſus in me
arte oſtenduntur. In his videntur eſſe
contemnenda, quamuis non ſit dubium
hodierna *φαρμακεία* Medica paſſim de
tur. Sed de hac re Medicorum filii iud
Ego tantum obſeruo, quod ab omni ſu

temporibus,quibus hic liber congeſtus,
a, ille non ſit immunis. Perluſtranti
eundem haud adeo multa quidem,
amen plane nulla ſuperſtitionis indicia
nihi obtulerunt. Sic e.c. in explicatione
e herbae, *Artemiſiae*, legitur: *We byuoet*
*m huſe heft, deme mach de duuel nenen*
*n doen.* Inſerta ſunt paſſim quaedam
rum codicem ſpectantia,e.g. deArbore
iſiaca, etc., ex Geneſi, Auguſtino, Hie-
no & Gloſſa ordinaria collecta. DeBdel-
it cap. LXXXIII, vbi etiam de diſcrimi-
ter Bdellium Iudaicum & Arabicum:
que per Gummi explicatur. Herba-
claudit Index, Herbas & Gummi
vſus, quos praebent, in claſſes diuidens.
tur *Liber de Gemmis* &c., cuius hoc ini-
: *Hyr heuet ſik an dat boek van den edde-*
*nen. vnde van anderen velen ſtenen. vnde*
*len metallen vnde ertzen effte myneren.*
excipit liber de Coloribus Vrinae, *van*
*arwen des Waters der mynſchen*, in cuius
aec extat clauſula: *Hyr endighet ſik dat*
*ler Krude, der eddelen Stene vnde der Wa-*
*r mynſchen, ghenomet De ghenochlike*
*e der Suntheit, de bet heerto der meyn-*
*grauen vnde vorborghen ghewest is. vnde*
*n mynſchen tho nutte gheapenbaret vnde in*
*dat*

Digitized by Google

*dat licht ghebrocht (vnde ghedrucket is d… beueel Steffani Arndes, inwaner der … ken ſtat Lubeck) Na der borth vnſ… MCCCCXCII. des Got, mit alleme hem… heere ghelauet vnde gheeret ſy nu vnde … ghen tiden.* Finitur totum opus du… dice: altero reali *to vindende mennighe… ſtedye vnde hulpe uth den kruden vnde… ſtenen, ieghen alle krancheyt vnde ghebrek… mynſchen moghen ankamen, inwendic… vthwendich des lichammes;* altero ver… alphabetico quidem, Herbarum ac L…

# 1493.

*De Pſalter Davids mit der vthleg…* Huius meminit Maittairius P. I. p. 3… viderit, dubito. Meum conſpectum… fugit. Conf. V. C. Iacobi le Long … Sacr. P. II. p. 248. 457. edit. Lipſ., q… gantiſſimis Chriſt. Frid. Boerneri, T… Lipſienſis clarisſimi, notis aucta.

*Boek der Profecien, Epiſtolen, vnde … gen Ewangelii, auer dat gantze yar m… gloſen vnde exempelen dorchghevlochten… de materie eſchende is.* fol. Nulla … mentio facta eſt loci & typograp… becenſia tamen inſignia, quae in fin… rent, ſatis ſuperque oſtendunt, quod l… opus hoc ſit excuſum. Typi, minor…

Digitized by Google

ıtiores tamen, quibus hoc opus exſcri-
, praeferendi ſunt iis,quibus noua eius-
: ditio, omisſis figuris, ligno inciſis, poſt
-iennium adornata. Initium ſit breui
geliſtarum notitia, in qua non deſunt
ram merentia, e. c. *Dit Ewangelium
'atheus geſcreuen in dem iodeſchen lande in
ſcher ſprake. welk de hylge lerer ſunte
ıymus hefft gheſettet vth hebreeſcher ſprake
latyn. vnde nycht allene dyt ewangelium.
:k de gantze biblie.* Primo enim falſum,
aeum Hebraico idiomate ſcripſiſſe
gelium. Deinde nullo idoneo argumen-
eſt probari, Hieronymum eſſe verſionis
ıe, quae audit Vulgata, auctorem. Sed
ıaec res dudum a viris doctiſſimis, Calo-
.ortholto, & pluribus, ad liquidum ſit
cta, eidem hic immorari, ſuperuaca-
arbitror. Praefatio, in qua docetur et-
quod hic liber in gratiam hominum
ae linguae ignarorum Germanice ſit edi-
l diuinorum librorum lectionem eſt ad-
toria, adeo, vt auctor, quisquis fuerit,
uidem in doctrina e veritatis in Papa-
nfeſſorum numero neutiquam ſit ex-
ndus. Notari ex hac Praefatione me-
r ſequentia S. Scripturae elogia: *De
ſcrift leeret vns gade bekennen, de ſunde*

*to*

*to mydende. dat gude to donde. in der*
*des vnde vnſes neuen minſchen vns v*
*bewiſen. darumme is ſe eyne gheſtlike*
*van allen durbaren wolrukenden kruder*
*Deſſe hilge ſcrifft is ſo fruchtbar. ſo ve*
*ſo vngruntlik. alzo dat wi nummermee*
*vinden de grunt to deme ende in dyſſen*
*leuende, ſo lange wente dat wy kamen*
*vt welkeren de ſulffte hilge ſcrift ghe*
*So wanner wy dar hen kamen mank de*
*gades. denne ſo noghet vns. vnd denn*
*wyſe meſters wol gheleert in der gothe*
*ſcolen denne leſen in der groten biblie*
*boke des leuendes. ——— Hyrumme*
*ſinnich man alletijd gherne leſen in der*
*ſcrifft na rechten ſteden vnde ſtunden.*
*he den heren ſynen god lere kennen.*
*der gnade is neen tal. de de ſtede leſe*
*tohorer der hylghen ſcrift van gade e*
*mach. ſo verne he darna doen wil.* V
in hoc libro omnia cum adductis loc
venirent! Sed interpretationes valde
dem non raro declinant, &, ſi a dictis P
receſſerimus, maiorem hic lepidarum
tiuncularum, quam ſolidarum expl
num, copiam reperimus. Gloſſae no
quam ſunt admodum macilentae. Sp
nis loco eſto ea, quae in Euangelio D
poſt Epiphan. occurrit : Vnde do wy

Digitized by Google

(*in der brutlacht*) de moder Jheſu ſprak"
a. Se hebben nenen wyn (*mer to ſchen*-"
:) Vnde Jhēſus ſprak to er. Vrouwes"
e. wās is dy effte my dat. myne ſtunde"
noch nicht gekamen (*dat ys de beque*-"
*yt der ſtunde en is noch nicht gekamen*."
*ſe enwuſtent alle nicht dat dar wyn ent*-"
i etc." Non rara etiam in hoc libro ſunt
ae Μαριολατρείας documenta.

# 1494.

*De Biblie mit vlitigher achtinge. recht na latine in dudeſck auerghesettet. Mit vor-ighe vnde gloſe des hochghelerden Poſtilla-NICOLAI de LYRA, vnde anderer velen en doctoren.* fol. per Stephanum Arndes. ebri hoc opere Biblico quum data opera ioſe ſupra p. 211 ſqq egerim, eo beneuo-ectorem remitto. Hic annotaſſe ſuffi-ciſſe eius quoque mentionem Cl. Mait-m T. I. p. 149 & 175, vbi tamen vnum mve, quod pace doctiſſimi auctoris m, eſt corrigendum. Etenim primo non 1484, ſed 1494 opus noſtrum pertinet. do non ſatis recte typographus a Mal-tio, quem ſecutum video celeberrimum ium Typographicorum conditorem, *nus Arnoldi* vocatur. Accuratiora ſunt, norato ibidem editionis horum Biblio-LENII *Select. Litter.*) T t rum

Digitized by Google

rum anno vnus addatur, quae l. c. pag
& 317 occurrunt.

## 1495.

*De Conceptione B. Mariae Virginis imma*
*libellus*. Lubec. 4. Meminit eiusdem C
dus in Origine e progreſſi della Sta
meum ille conſpectum adhuc fugit.

## 1496.

*Exhortationes Anſelmicae*. Harum in S
nicam linguam translatarum, Lubece
extare editionem (fruſtra hactenus a
quaeſitam), me docuit Georgius Calixt
cuius Tract. de Pactis, quae Deus cum
minibus iniit, §. 198. pag. Ff 2 legi ſequ
„Exhortationes illas Anſelmicas antiqu
„tualibus & Agendis tum manu, tum
„exſcriptis, qualia in Bibliotheca Iulia
„vantur, paſſim inſertas animaduerto, vt
„earum praeſcriptum cum moribundis
„tur. Imo translatae etiam ſunt in id
„Saxonicum, vt earum promtior apud i
„eſſet uſus. Hoc ipſo excuſus eſt libe
„becae anno cIↄ CCCC XCVI, Anſel
„Exhortationes aegro in mortis peric
„conie cto proponens, & iubens, vt pre
„nem, quae ſequitur, ſaepe repetat. *Sp*
„*vaken*, inquit, *dit Beth alzus*. *Her*
„*Chriſte, ick ſündige Minſche bidde dy umm*

Digitized by Google

*n Lidendes willen, dat du ledeſt vor my an*"
*rütze, do dine Sehle ſchedede van dinem*"
*m, vorbarme dy over mine ſündige Sehle*"
*n vthgange, wan ſe van deme Lichnamme*"
*, Amen.*" Haec Calixtus, qui §. 196
ex Anſelmicis Exhortationibus, Latina
ſcriptis, protulit. Quoniam vero in
bus eccleſiaſticis plures laudantur An-
78), notandum eſſe arbitror, auctorem
tatarum Exhortationum eſſe Anſel-
Lanfranci diſcipulum, cognominatum
arienſem, quia Archi-Epiſcopi munere
Cantuarienſes functus eſt, magnum,
vndecimo exeunte & duodecimo in-
Angliae ornamentum, de quo, eiusque
us fuſe egit Oudinus Tom. II. col.
q, cui tamen editio *Exhortationum* Lu-
s fuit ignota.
*latulus Magiſtri THOME YBERNICI,*
*eologi, tractans de punctis chriſtiane reli-*
*intitulatus Religio Munda.* 4. De
uius compilatore in fine eiusdem iſt-
ccurrunt : *Huius collectionis auctor vo-*
*er, cyllam & caribdim nauigare, opuſculum*

 *non*

Vid. praeter alios, Oudinus Tom. II. & de
ELMO quidem *Namurcenſi* ad an. 1040:
*ſi* ad an. 1070: *Laudunenſi* ad an. 1100: *Gem-*
*nſi* ad an. 1130: *Havelbergenſi* ad an. 1130.
Olearii Biblioth. Scr. Eccl. P. I. p. 59 ſqq.

*non nimis obſcurum, non nimis prolixum*
*compilare.* Elogium ipſius eſt in ipſa ty
phi clauſula: *Explicit opuſculum magiſtr*
*Ybernici, tractans de punctis chriſtiane re*
*multum vtile pro habentibus curam a*
*clericis ſimplicibus. Hijsque eneis litteri*
*ter effigiatum, & fine quoque ſalubri c*
*arte Stephani Arndes, Lubicenſis incol*
*conciuis. Salutis anno M CCCC*
Auctoritatem, in qua hoc ſcriptum
Cimbria ſaltem, fuit, confirmat pecul
eodem pro concione interpretando ſta
quod eſt in Egerdianis, mox recen
pag. a ij, & ſic habet: *De tractatulo:*
*munda. Mandamus, vt quilibet rector*
*rum habeat tractatulum, qui incipit:*
*munda, & eum populo de ambone dilig*
*ponat & predicet publice.* At enimvero
in hac ſic dicta Religione Munda non
doctrinae immunditiês, quod occu
paſſim craſſiſſimi errores demonſtrant.
immunda autem hoc Theologiae Schol
compendium complectitur dogmata,
incerta pariter ac lepida ſunt, quae de
boli Apoſtolici auctoribus pag. 3 leg
*Primus punctus noſtre religionis chriſti*
*credere duodecim articulos fidei, & contine*
*ſimbalo apoſtolorum, ſcilicet Credo in deum*

Digitized by Google

*Quod ſcilicet ſimbalum compoſuerunt duo-*
*apoſtoli, ita quod quilibet apoſtolus ſuum*
*. i. morſellum ſiue partem ſuam appoſuit.*
n teneatis amici! Imo vero bonus ille
nas pag. 5 audet quibusdam Apoſtolis
n, quam Symbolo huic attulerint, diſertis
: aſſignare. Audacia hic ſane certat
inſcitia. Quamuis enim certum ſit,
olum hoc doctrinam comprehendere
olorum, & ex ſcriptis eorundem eſſe
atum, ipſos tamen Apoſtolos fuiſſe eius
tores, idque in eam, in qua nos illud
ıus, redegiſſe formam, nullo adhuc
enti argumento potuit euinci.
*uta Synodalia & Prouincialia reuerendi in*
*patris domini EGERDI, EpiſcopiSleswi-*
, *nec non ſacri palatii apoſtolici cauſarum*
*ris.* 4. Ad ſcripta, typis Lubecenſibus
pertinere hunc librum (79), docet epi-
: *Sinodalium ac prouincialium ſtatutorum*
*eliciter explicit. Impreſſusque in imperiali*
*e Lubicenſi per Stephanum Arndes. Anno*
. CCCC. *XCVI.* Auctor horum Statu-
, *Egerdus* (80), Sacellani Pontificis &
Tt 3 audi-

Quo rarior eſt hic liber, eo maiores perſolue
as viro longe celeberrimo, Seb. Kortholto,
eſſ. Kilonienſ. meritisſimo, pro ſingulari fa-
, quo eundem mecum communicauit.

*Egardus* etiam, *Eggerdus* & *Eggardus* nonnun-
quam

auditoris in Iudicio Rotae munere aliq
annos Romae functus, ab Innocentio V
Pontifice, Epiſcopus Slesuicenſis deſigna
&, renitentibus licet Canonicis Slesuicenſi
a quibus Emwaldus Souenbroderus ele
praevio fulmine Papali, quo excommun
tionis, vt vocant, poena Canonicis Slesuice
bus denuntiata, an. 1493 fuit introdu
Sed multis mox inuiſus, tum quod in
praecipuis Canonicis eſſet electus, tum q
in prauos Clericorum, & aliorum, mores ſe
animaduerteret, relicto Slesuicenſi Epiſc
tu, Romam eſt reuerſus, vbi an. 1499 vi
cum morte commutauit. Memoriae pro
haec, & plura, Io. Adolph. Cypraeus in A
lib. Epiſcopor. Slesvicenſſ. p. 394 ſqq. ex
libro, Colon. Agripp. 1634. 8. euulga
rarioribus hodie accenſendo, duo loca, h
riam Egerdianam in primis illuſtrantia, ſ
iuuabit. *Eggerdus*, ait Cypraeus p. 39
*poſtquam Epiſcopatum adeptus eſſet, Statuta S
dalia & Prouincialia Clericis & Sacerdotibus
& dedit, & inter alia, matrimonia clandeſtin
hibuit, eaque palam contrahi voluit. Focar
concubinas, ne alerent Sacerdotes, vetuit.
primum rem diuinam faceret Eggerdus, u
vndique hominum concurſus factus eſt ex om*

quam vocatur. Cypraeus l. c. pag. 395 *Egge
cognomento Durkoep* eum appellat.

*ropinquis ac finitimis, vt templum, licet am-
ſum ac latiſſimum, omnes non caperet. Tan-
ero cum Epiſcopus Eggerdus, pacis ac quietis
tiſſimus, multis ſe exoſum ac inuiſum eſſe
et, & vndequaque oppugnaretur, Romam
m, ubi annum vnum in Dioeceſi Sleſuicenſi
oratus erat, rediit.* Interiectis aliis pag.
*Eggerdus*, pergit, *qui ſatius putaret Romam
, quam in perpetuis rixis & contentionibus,
cum vitae diſcrimine viuere, Romam ſeſe
t. In itinere ad alia incommoda hoc acceſſit,
quidam Nobilis Bockhold, qui illi ſemper
iſſimus & aduerſatus fuiſſet, non procul ab
Roma Epiſcopum ſupplantaret, hoc eſt, obiecto
d caſum impelleret, & pro delectamento &
iculo haberet. Cuius rei indignitate com-
& bili ſuffuſus Eggerdus, ei, qui illum obiecto
d caſum impuliſſet, vulnus inflixit, quo Bock-
extinctus fuit. Poſt id factum Epiſcopus
manſit, neque vnquam in Ducatum reuerſus.*
Ad cauſas conflatae ſibi inuidiae retulit
lus haud dubie Statuta, quae hominibus
linae impatientibus & inſuetis omnino
cuerunt. Etſi itaque Egerdus finem,
ſibi propoſuerat, non potuerit obtinere;
improbanda tamen eſt ipſius voluntas,
indicauit ſtatim in Prooemio his verbis:
*ine Domini. Am. Vt in clero & eccle-
s perſonis noſtrarum ciuitatum & dioceſis*

 *bone-*

*honeſtas bene viuendi ac norma morum*
*lium incremento ſalutari reſloreat, & vt*
*& eis ſubiectos materia diſcordiarum ſop*
*caritas foueatur, infra ſcripta ſtatuta*
*iunctas declarationes, licet pro maiori*
*commune manifeſte in ſe contineant,*
*ſimplices huiusmodi in prompta habeant,*
*bus noſtris obſeruari firmiter mandam*
quuntur ipſa Statuta, quorum praecip
conſeruabimus notitiam, ſuppedit
quentia eorundem lemmata: *Celeb*
*cludat excommunicatos, Excommunica*
*ſepelietur in cimiterio. Poſt occaſum ſ*
*viſitet ſacerdos parrochialis cum ſacram*
*cramenta ſint ſerata. Confiteri proprio ſ*
*doti ſemel in anno. Tabernam clericus n*
*aut viſitet. Non faciant clerici pacta*
*Loca pro oſſibus mortuorum. Confeſſ*
*audiantur in camera. Clerici debitam t*
*deferant. De clandeſtina matrimonio.*
*raculis pronunciandis* (81). *Indulgentie*
*blicentur, niſi auctoritate ordinaria. De*
*ſancti Petri. Religioſi non admittantur*

(81) Integrum Statutum, Egerdi circumſpe
innuens, hoc eſt: „Sub pena excommun
mandamus, ne hic in dioceſi pronuncient
cula fieri in genere, aut in ſpecie, niſi e
fuerint, & Apoſtolica ſeu ordinaria auctor
probata.

*lum. Probibitio focariarum* (82). *Rati-*
*indulgentiarum*. Addita ſunt nonnulla
ta ex concilio prouinciali Heylſinbur-
per PETRVM, Archiepiſcopum Lun-
m, celebrato, quibus Egerdiana partim
itur, partim approbantur. *Indulgentie*
*endis horis canonicis ad intra* finem operi
nunt.

* * *

n & ego imponerem Supplementis
airianis, niſi ſupereſſent, quae Specimi-
X queant materiam praebere. Mitto
ı Egerdum, quem Cimbria, puriorum
um ac elegantiorum litterarum lumine
ım colluſtrata, ornamentis ſuis, per
um licet temporis ſpatium, accenſuit,
maius Cimbriae, melioribus ſacris pa-
ıc praeſtantioribus artibus inſtructae,
, ſplendidiusque lumen, me confero,
in muſeo noſtro publico memoriae re-
ıdae volui hac ſcriptione praeludere.
ı paucis. DANIELIS GEORGII
HOFII, Polyhiſtoris excellentiſſimi,
um Lubecae, & in vicino quidem no-
mplo Cathariniano, quiescant, isque
Tt 5 ſit

Ex hoc Statuto quaedam legenda dedit ſumme
r. D. MVHLIVS in pereleganti Comment. de
rmat. Relig. in Cimbr. pag. 21.

ſit ex illis, quos pereximium Io. Polzii, pr
ſtantiſſimi qnondam doctoris publici Lub
cenſis, ſtudium formauit, Muſae noſtrae Lu
becenſes de ſtatuendo ipſi monumento d
dum cogitarunt. Quia vero aeneum,
marmoreum, ponere ipſis non licet, char
ceum & litterarium erigere conabuntur,
aliqua ſaltem ratione oſtendant, quanti
ciant hunc virum, aeternam Cimbriae g
riam, cuius exemplo incomparabili excita
tur, ſcriptis, aetatem certiſſime laturis, e
diuntur, ſententia in multis rebus du
confirmantur. Prodibit earum nomine
venis eximius,

## CHRISTIANVS PETRAEVS

Hoyera - Slesvico - Cimber,

Viri admodum reuerend. & praeclariſſ.
CASP. PETRAEI, Paſtoris Hoyerenſis
ritisſimi, bonae ſpei filius, domeſticus m
amantisſimus, cujus probitas, modeſtia
ſedulitas valde mihi placuerunt, atque

## Elogium Dan. Georg. Morhofi

publica proponet Oratione, qua, petitu
Academiam Wittenbergenſem, Lubecae ſi
honeſta ratione dicet vale. Vos, MAG
F

:I DNN. CONSVLES, Patriae Patres
ıma meritorum gloria conſpicui, peril-
ris DN. PRAEPOSITE, generoſiſſ. DN.
CANE, ſumme reuer. atque excellentiſſ.
. SVPERINTENDENS, nobiliſſ. conſul-
& experientiſſ. DNN. SYNDICE ac
CTORES, admodum reuer. & praecla-
DNN. SENIOR, PASTORES atque
MMYSTAE, nobiliſſ. generoſ. pruden-
&ampliſſ. DNN. SENATORES, PRO-
NOTARIE & SECRETARII, vt &
icti praeſtantiae Morhofianae legitimi
imatores, eo minus a priſtino remiſſuros
fauore, confido, quo maius eſt ſummi
hofii nomen, quem nominaſſe eſt prae-
iſſe. Sic perhonorifica Veſtra praeſen-
quam preces meae decenter efflagitant,
ietis, vt quemadmodum ſepulchrum
hofianum ad memorabilia pertinet Lu-
:enſia, ita etiam officina noſtra litte-
raria memorandis ſuis poſſit annu-
merare enarratas in eadem ſo-
lemni Oratione laudes
Morhofianas.

Lubecae d. XXI Mart. A. M DCC XXV.

XIX.

Digitized by Google

# XIX.

## SVPPLEMENTVM QVARTV
## AD
## V. CL.
# MICHAELI
# MAITTAIRE
## ANNALES TYPOGRAPHICO
## EX
## LIBRIS LVBECENSIBVS
## CONCINNATVM.

### 1497.

*Boek der Profecien, Epiſtelen, vnde des* ... *Ewangelii, auer dat gantze yar myt veler* ... *vnde exempel dorch gevlochten wor dat de* ... *terie eſſchende is. Vnde is vullenbracht na* ... *bort vnſes heren M. CCCC. XCVII. An* ... *vnſer leuen vrouwen Kruthwiginghe* (1). fo...

(1) De hoc ſuperſtitionis pleno feſto, quo a ... tibus, in honorem Mariae, variae herbae co... aqua luſtrali conſperſae, & ſolemni ritu co... tae, quaedam obſeruata leguntur in mea ... Staden. pag. 259.

Digitized by Google

huius libri apparent inſignia Lubecen-
quae nos non ſinunt dubitare, eſſe eun-
in hac ipſa ciuitate impreſſum. Noua
m eſt editio, facta ad eam, quae an. 1493
m aſpexit, & pag. 654 ſqq eſt recenſita.
re nihil addo, niſi duo loca, in Gloſſ.
ng. Domin. Laetare occurrentia, vt in-
ruam, quae olim fuit, diuinorum ora-
rum expoſitionem, ac ſuperſtitionem,
ius data occaſione demonſtrem. In pri-
duodecim corbes myſtice exponuntur
II fidei articulis. *Dar worden*, ait miſer
llator, *ok vpghenamen XII korue vul, de
oſtele ſammelden van dem auerlope. Dyt
let de XII artikel des criſten louen.* In al-
Aurea Roſa, a qua hic dies dominicus
ipatu traxit appellationem, ita deſcribi-

*Dyſſe ſondach heth ok de ſondach van der
. Hueden is de dach der vrolichheyt. wente
ficium to der myſſe dat kundiget vns de
le. vnde ſcholen nu vns vorhoghen. wente
bben de vaſtene gevaſtet half, vnde ſcholen
s vorhoghen in eyneme teke der vrolicheit.
rgyfft huden de Pawes to Rome de guldene
. De is van dren dyngen. Van golde.
eſem. vnde van balſam. Dyſſe Roſe is
r. de ſcole wy huden vnde to allen tyden
gen. By deme Golde vorneme wy de ed-*

*delen*

*delen minſcheyt. By deme Deſem vorn de eddelen zeele. Bi deme daren Balſa neme wy de eddelen Gotheit. Dyſſe Roſe w waſſen vnde gheformeret yn deme lycham eddelen maghet Marien, de vns helpe w ewyghen leuende.* Sic praeter neceſſit ſenſum myſticum quaerunt Roman Allata ceteroquin verba in multis con vnt cum deſcriptione huius Roſae, qua dit AD. RECHENBERGIVS in Diſſe Aurea Roſa, quam Romanus Pontifex annis conſecrat ſolemniter, Lipſ. 1666, 4: „ Aurea Roſa eſt inſigne myſticum, „ad exprimendum gaudium, ortum ex „vatoris conceptionis annuntiatione, „Pontifex, ex auro, muſco & balſamo „ctum, Dominica Laetare, ordinarie „in Baſilica S. Crucis ſolemniter conſec „deinde Regi aut Principi potenti, „ſimili, ad eliciendam gratiam aut pr „ipſemet dat, aut abſenti dono tranſmit

*Ghebet-Bok.* 12 min. In fine his v notatus eſt liber : *Ghdrucket vnde v dorch de Kunſt Steffani Arendes, med der keyſerliken ſtat Lubek. Jnt yar vnſes M. CCCC. XCVII.* Praefixum eſt Calen vm : praemiſſus quoque omnium pr Index. Primis ad Mariam precibus ha

verba: *Dyt vorſchreuen bed ghelesen myt*
*heyt in de eere der moder Criſti is van gro-*
*vordenſte. Sixtus de Pawes heſſt dar ock grote*
*vnde aflath tho ghegheuen.* In plagg. a-m
haud pauci Dauidis Pſalmi exhibentur.
itur p. 11 ſqq Litania, multis repleta
nibus Sanctorum Sanctarumque. Ipſae
eps preces ad Sanctos Sanctasque ſiſtun-
Fol. O 5 b ligno inciſa eſt imago Mariae
oſae, poſt quam fol. O 6 a. b haec ſcripta:
*minſche de den Pſalter Marien ynnichliken*
*vordent van Pawes Sixtus deme veerden*
*aer aflates. Ock hebben vele andere pe-*
*hir to vele aflates ghegheuen. De ok dat*
*vnſes benedyeden heren vnde de droffeniſſe*
*leuen vrouwen hir hertliken inne betrach-*
*vordenen meer wen eft ſe een ghanſs iar*
*to water vnde tho brode vaſteden. vnde*
*e daghe gheyſelden bet to der vtghetinghe*
*lodes, vnde noch meer, wen eft ſe alle daghe*
*gantzen Pſalter een ghans iar vmme leſen.*
*ns dyt betuget de hilge lerer vnde biſcop,*
*us Magnus.* Non procul a fine denuo
i Dauidici leguntur. Lectiones quo-
vna cum Reſponſoriis, variae occur-
nec non Collectae. De cetero dici pot-
mmo iure hic libellus compendium
γμάτων, quae ante ſacrorum emen-
em in hac etiam ciuitate fuerunt.

1498.

Digitized by Google

# 1498.

*Bok der Bedrofniſſe Marien.* 12. maj. Sc
& contenta libri docet epilogus : *D*
*dende vnſes ſalicmakers Ihu Cbri, vnde d*
*delidinghe Marien der vnbeuleckeden*
*Criſti to laue eren vnde werdycheit endi*
*hir dit bok der bedrofniſſe Marien. W*
*ſce ſik hir ane ouet, vnde leſt dyt bok va*
*de vnderwyſet de anderen de nycht leſen*
*kan gade vnde ſiner leuen moder nen a*
*ren denſt doen. Ok ſecht dit boek van*
*ſuuerliken leren vnde innigen beden, als d*
*giſter hyr na volgende wol vthwiſet. V*
*vulendet vnde ghedrucket in der keiſerl. ſ*
*beck. dorch de kunſt vnde ſynrykecheit S*
*Arndes: vp ſunte Vrbanus dach des h*
*Paweſes Na der bort vnſes heren do me*
*MCCCCXCVIII.* Idem hic liber per
dem typographum MCCCCCIV ſub ti
*Boek der Medelidynghe Marien*, eſt recuſus
nimirum, ſi Diis placet !. merebatur ſu
ſtitionem incredibilem redolens libellus
non ſolum cultus Mariani plane hor
teſtis eſt, verum alia etiam perabſurda
plectitur. Inſtar omnium eſto haec O
quae fol. 264 ſq ed. ſec. legitur : O
*ihesu yck bydde dy dorch de brekynghe*

Digitized by Google

*vnde dör dat ſpeer, dat Longinus* (2) *ſtak, ghyff dat alle myne begheringhe vnde ne ghebeth vnde dorch de wunden tho dy möthe. dath yck dines ſperes ſteke werde ot dyner gotlyken leue.* Quam execra-erit Lanceae cultus, quantaque cum & ſuperſtitio & impietas coniuncta, (3) data opera demonſtraui. Quare en iſtam hic non recoquo.

*ke de Vos.* 4. In fine libri legitur: *Anini M CCCC XCVIII. Lübeck.* Quam is eſt hic titulo quidem vili, ſed magna minus prudentia (4) conſpicuus li-m rara merito cenſetur haec eiusdem nſis editio, omnium prima, quam um maximi nominis virorum, & in ius MORHOFII, PLACCII (qui loc. pag.482 primam editionem dicit eam, oſtoch. 1522 prodiit), &c. conſpectum biiſſe, haud obſcura indicia declarant. LENII *Select.Litter.*) Uu Qua-

l. 193. a: *Du ſegheſt yn dynes kyndes herte inum eyn ſpeer ſteken.* Vtopicum hunc Lon-

n fratres ignorantiae, vocem Λόγχην non igentes, effinxiſſe, loc. mox citand. p. 12 ſqq di.

mment. de Feſt. Lanc. & Clavor. in Duc.Brem. iuſſu Innocentii VI celebr. p. 34 ſqq.

ſe LVTHERVS idcirco hunc librum laudauit. Matheſius de Vit. Luth. p. 135.

Quare laudabilem exantlauit laborem F
AVGVST. HACKMANNVS, Prof. q
dam Helmeſtadienſis, qui hunc libru
veram & genuinam editionem Lubec
a qua recentiores, intempeſtiuo nitidior
ſtudio paſſim mutatae, in multis diſcre
vna cum ſimilis fere generis libro, *Koker*
Helmeſt. 1711. 4. recudendum cu
ſimulque in praefixo Programmate, qu
morales in hunc librum lectiones Aud
inuitauit, varia de eodem, diuerſisque
editionibus, eleganter obſeruauit. A
rem eius eſſe *NICOLAVM BAVMAN*
(5), plerique crediderunt. Vid. Lind
gius Chron. Roſtoch. L. V. c. 11. pag
Morhofius de Ling. & Poëſ. German.
p. m. 367 ſq. Paſchius de Var. Mod.
trad. p. 311 ſq. Placcius Theatr. Anon
1926. a, Heumannus de Libb. An
Pſeudon. pag. 89 ſqq. Arndius Biblioth
litico-Herald. p. 349. Tentzelius Dial. M

(5) *LVDOVICVM BAVMANNVM* vocant ali
quoque, qui auctorem libri *LVDOVICVM B*
*NVM* appellent. De NICOLAO BAVMA
non male videtur coniicere Hackmannus l. c.
licet inuentor libelli non fuerit, illum tam
miis notis moralibus & politicis, in vſum i
tis Academicae, cui philoſophiam forſan p
cum quadam animi voluptate inſtillare vol
luſtrarit.

pag. 569 ſqq. Conf. Nov. Liter. Germ. p. 403. Aliud vero docet Lubecen-
rae editionis Praefatio, quam dabo in-
, vt eo certius de origine libri, & illo,
in Saxonicam linguam translatus, ac
vice editus, conſtet. His autem ab-
r verbis: „Eyne Vorrede over dyt"
an Reynken deme Voſſe. Hir bevo-"
den olden yaren, eer der tyd, dat God"
de dat mynſchlyke geſchlechte, eer"
ere Chriſtus, ware God unde Myn-"
eet in der mynſcheyt den bittern"
nde ſtunt wedder up van deme do-"
le ſtech up boven alle hemmele, un"
edder komen to deme rechten ghe-"
: Vor deſſer tyd der ghebord Chriſti"
men, dat dar ſyn gheweſt vele na-"
wyſe mans, de uthvorkören un leff"
wysheit unde kunſte, de men no-"
le Phyloſophy, dat in unſer ſprake ſo"
gheſecht, alſe leffhebbers der wys-"
de der kunſt. Men heeth ok etly-"
en Poëten, dat is, dychters efte to-"
tters hyſtorien un gheſchychte, ofte
ſproke, efte fabelen. Etlyke van"
lereden deme volke dögende un"
it, un ſetteden ere lere slycht in böke"
ſchrifft. Etlyke andere ſyn gheweſt,"
ben ere leere uns naghelaten unde"



Digitized by Google

„de gheſath in verſe un in byſproke
„in fabelen, up dat men ere lere un
„vlyd des to beth darby ſcholde beho
„Manckt deſſen is eyn gheweſt, de to
„unde lere der mynſchen gheſchreven
„eyne hyſtorye unde fabele van *Reynken*
„*Voſſe*, de ſeer ghenoechlik is to leſen
„horen, un is ok vul van wysheit un g
„exempel un lere. Deſſes ſulven Poete
„to leſen, un nicht to verſtaen, enbrochte
nutte efte vromen. Hierumme dat me
„moghe leſen unde ok vorſtaen, ick *HIN*
„*van* ALCKMER, Scholemeſter un tu
„rer des eddelen dogentliken vorſte
„heren, Hertogen van Lotryngen, umme
„de wyllen mynes gnedyghen heren,
„dyt yeghenwerdyge boek uth walſche
„de franszöſeſcher ſprake gheſocht un
„megheſath in dudeſche ſprake to dem
„un to der ere Godes, un to heylſamer
„der, de hirynne leſen; unde hebbe
„ſulve boek ghedeelet in veer part, un
„be by yslyk capittel geſath eyne korte
„legginge un meninge des ſulfſten Po
„umme to verſtaen, den rechten ſyn de
„pittels.„ Haec HENRICVS de AL
MER, verus decantati huius libri au
ſeu potius editor ac interpres. Editor

res copioſius nonnunquam moralia,
in hoc libro ſunt, illuſtrarunt. Conf.
ven. WOLFII Diſſ. I de Mythica
trad. Rat. nov-antiqu. §. 29, vbi re-
ie *praeſtantiam & cum delectatione ſingu-*
*iunctam vtilitatem* libro huic attribuit.

## 1499.

*aſſionale*. fol. Secunda eſt editio libri,
ad an. 1492 recenſui. Meminit eius
e V. C. IO. MOLLERVS in Iſag. ad
herſ. Cimbr. P. II. p. 83, qui cum rariſſi-
ibrum eo tempore, quo Iſagogen ſcri-
ndum, ipſo fatente, viderit, dubius
an compilator diligentius noſtratium
rum, quam alienigenarum, hiſtoriam
ecutus. Docet autem vel ſolus Index,
habere hoc opus ad Acta Sanctorum
ca ſpectantia. Eſt inter libros meos
uius operis tertia, itidem Lubecenſis,
lo conſpicua: *Paſſionael efte dat leuent*
*ghen to dude vth dem latino mit velen*
*ſtorien vnde leren. de beth heer to den*
*n vordunkert vnde vorborghen ſint ghe-*
*vnde nu vp dat nye gade to laue vnde*
*en hilligben. vnde to nutte allen criſten*
*n in dat lycht gebracht.* Prodiit opera
ni Arndes 1507. 4 maj.

*Repeticio. c. Inter alia de emu. eccle.* *a clariſſimo iuris utriusque doctore Equiteque* *PETRO RAVENNATE*. fol. Magiſt qui fere ſupra ſaeculi conditionem eleg hunc librum excudit, nec non alia, epilogus, dignus idcirco, qui hic legatu *nit lectura eximii vtriusque iuris doctori Petri de Rauenna actu ordinarii iuris imp alme vniuerſitatis Gripeswaldenſis ſub principe Bugslao pomeraniorum & Stettin duce digniſſimo, ſuper Decretali inter alia tulo de immunitate eccleſie ſituato Impreſ beck, per magiſtrum Lucam Brandis, urbis ciuem & inquilinum feliciter Ann milleſimo quadringenteſimo nonageſimo* Auctorem huius libri, qui hodiernis iuris eccleſiaſtici ſcrutatoribus non vaſti ingenii, diuinae memoriae & ſtup diligentiae ope ſaeculi ſui euaſiſſe fer culum, varia docent. Ipſe Petrus in lib ſtro pag. g iiii j b. notatu digna hanc memoriae prodidit. „Ego, inquit, legi „XXX in ſtudiis generalibus, XXVI an „doctoratu conſtitutus, & quatuor, du „huc auditor iuris eſſem. Nam dum „anno etatis mee in vniuerſitate path „publice dicerem, me totum codicem „ciuilis memorie commendaſſe, nec eſſ „credere vellet, congregari feci in die ce

ſte Katherine virginis vtramque vni-"
atem & omnes doctos viros, cum re-"
diſſimo dno epiſcopo ciuitatis, qui erat"
ique iuris doctor celeberrimus, & ma-"
is rectoribus, qui pro illuſtrisſimo &"
tisſimo dno noſtro venatorum in vrbe"
a tenebant, & in cathedra ſedens petii,"
:rto codice in tribus aut quatuor locis"
arentur mihi leges alique, & quid"
facturus oculis propriis viderent, aſſi-"
; igitur mihi legibus per dictum do-"
m epiſcopum, declaraui illas cum ſua"
ia, & expeditis illis, que pertinebant ad"
n, deueni ad gloſás, & dicebam, talis"
ıbet tot gloſas poſitas ſuper talibus"
, & eas declarabam cum ſuis oppoſi-"
us & queſtionibus allegando iura, que"
adducta in ipſis gloſis, viſum eſt aſtan-"
vidiſſe miraculum. Allexander de"
., preceptor meus in legibus, per lon-"
ſpacium ſtupens tacuit, deinde ſe cruce"
ıit, & omnes certatim ad me applecten-"
currebant: Demum poſt paucos dies"
vacaret lectura inſtitutionum, ab"
ıus ſcolaribus, ad quos pertinet electio,"
m locum electus fui, & illam lecturam"
uatuor annos legi magno concurſu,,
ırum, & etiam eorum, qui me erant"
iores in ſtudio. Et in XXIIII anno"

„etatis mee aſſumpſi gradum in vtroque i
„re, deinde ſemper legi aut in iure canoni
„aut ciuili vsque ad hec tempora in di
„vniuerſitate pathauina, piſana & in iſta,
„qua in preſentiarum vtrumque ius lego,
„de omnibus ſit Deo honor & gloria. H
de ſe ipſo Petrus. GVALTHERVS TA
GHERIVS in inſcriptione Carminis, qu
ipſius *Alphabeto Aureo* (6) praefixit, eum l
v

(6) Alphabetum hanc praefert inſcriptionem: *phabetum Aureum famatisſimi Juris utriusque ctoris & Equitis aurati dni PETRI REVENNA Itali, quod ob publicam Scholaſticorum utilitatem ut multa ex tempore in utroque Iure tum oppone tum reſpondendo, tum etiam determinando me ter pronunciare poſſent, in lucem edidit, atque plisſime Germanorum Vniuerſitati Colonienſi pauit GVALTHERVS TANGHERIVS.* M CCCCC VII. fol. Praefixum huic Alphab haud dubie a Tangherio, *Proloquium* dignum, q hic legatur, quoniam ea egregie confirmat, quae
„ſe ipſo ſcripſit Rauennas: Alphabetum hoc aure
„& copioſisſimum eſt celeberrimi vtriusque i
„doctoris, Petri Ravennatis, Itali, quod in hunc
„dinem redegit, vt facilius poſſet ex tempore n
„ta copioſisſime pronunciare. Cum enim ve
„oſtendere, quod totum opus hoc poſſet mem
„ter recitare, petebat, vt vna inter litteras al
„beti (que magis placeret) proponeretur.
„propoſita, quicquid litera ipſa in ſe contine
„velociter adducebat. Nec dicatur in exo
„operis ipſius, fabula narratur. Quare non
ſ

*que monarcham* nuncupare non dubita-
Quare etiam ſama ipſius et meritorum
effecit, vt a BOGISLAO, Principe, ex
in Pomeraniam (vnde in principio libri
mun. Eccl. *Rector vniuerſitatis ſtudii Gri-
'denſis* audit) arceſſeretur. In itinere
tit aliquantiſper in hac ciuitate, ibidem-
olemnem habuit Lectionem, quam Car-
in laudem Lubecae obſignauit. Huius
emoria ne intereat, inſtaurabo, quae hoc
ibro de Immunitate Eccleſiae ſunt an-
Poſt epilogum enim, ſupra iam ſup-
itum, leguntur ſequentia:

 Hec

teſtes omni exceptione maiores, qui exem-"
apoſtoli Thome videre voluerunt & palpare."
is eſt igitur inprimis ſereniſſimus ille & inui-"
imus rhomanorum Rex Maximilianus, qui vt"
oc ſeculo feliciter regnat, ita & in futuro (ſi ſa-"
ſcripturis credimus) perpetuo eſt regnaturus."
a ſua regia maieſtate doctor ipſe indonatus"
it. Teſtes etiam ſunt plerique principes Itali-"
lemanni. Teſtes ſunt vniuerſitates Italie &"
nanie. Teſtes ſunt innumerabiles docti viri,"
omnes propoſita littera & in iure & ſacris lit-"
doctorem audiuere loquentem. Et ſtatuit"
ennas ipſe opus hoc pulcherrimum pro vtilita-"
ommuni perito impreſſori tradere, vt iuuenes"
emendato exemplo incitati, diſcant multa in"
pronunciare: ordo enim excitat memoriam"
nientem. Et quid pulchrius & laudabilius"
poteſt, quam doctum virum audire, qui ce-"
teris

*Hec carmina recitaui in ciuitate Lubicenſi cor Reuerendiſſimo dno THEODORICO, leg doctori clariſſimo & antiſtite digniſſimo, & om bus doctoribus & nobilioribus viris ipſius ci tatis in vna lectione per me publice habita.*

teris tacentibus & admirantibus diverſas res ci multa rerum copia in medium adducere poſ Cumque alphabetum hoc in promptu Rauen doctor haberet, & inter loquendum (vt ſepenum ro accidit) ſermo iuris inter doctos haberetur, neceſſitas cogebat tractis cauto modo ſociis Jure conferentibus extra iter ceptum, ad quod n aduertebant, ad latiſſimum dicendi campum co fugiebat, ſociis protinus dicentibus & quod di rent non habentibus. Sciant tamen Lecto operis huius, quod in ipſo multa omiſſa fue que doctor ipſe recitare ſolebat: iam enim illa aliis ſuis opuſculis continentur. Et opus hoc allegationes Conſuetudinum in fine poſitas ded cauit doctor ipſe celeberrime vniuerſitati Col nienſi, in qua fulgent, veluti micantia ſidera cel profundiſſimi in vtraque theologia doctores, co ſummatiſſimi Jureconſulti, celeberrimi Medici doctores, acutiſſimi artium magiſtri, quorum q libet cum antiquis ipſis ſcriptoribus (ſi reſur rent) concurrere non timeret. Et ſibi ipſi doc plurimum gratulatur, quod tot ſplendidiſſima mina viderit, & quod ab ipſis omnibus non n dice amatus fuerit & honoratus, nec vllo vnqu tempore immemor erit tanti honoris & amor ſed vbicunque fuerit, ſiue in patria, ſiue ext fama volante cognoſcent, & bonitatem tantor virorum & doctrinam ingenii ſui effuſis viri extuliſſe. Valete.,,

*O decus eternum patrie ſanctiſſime preſul*
*Pro meritis capiti eſt alta corona tuo*
*Ceſaris ad leges viridi tu tendis ab euo*
*Tendis ad eloquium tendis ad omne bonum*
*Et tua dum virtus ſol vt ſplenderet in orbe*
*Preſulis excelſo culmine digna fuit*
*Quod decet omne facis poſſint vt dicere cuncti*
*Conueniunt mores & tuus altus honos*
*Mens tua que celi ſunt o doctiſſime preſul*
*Diligit inque illis ſpes ſua ſola manet*
*Omnia qui magni ſectans veſtigia pauli*
*Stercora dum criſtum queris habere putas*
*Vnus in hoc iuſte ſpectans ſublimia celo*
*Et cupis eterni munera magna dei*
*Scis bene perpetuis non hic in ſedibus eſſe*
*Quod fugiant freno non remorante dies*
*Scis bene quod cecinit vates in carmine diuo*
*Ad celum vultus erigit altus homo*
*Aſpicere at terras animalia cuncta videmus*
*Quod viuat ſupereſt poſt ſua fata nihil*
*Morte hominum caruere anime ſemperque relicta*
*Viuentes alia ſede priore manent*
*Pacis amor tecum eſt quam dux mandauit habendum*
*A te ſic populus diſcit arare tuus*
*Sedibus ethereis tibi praemia magna dabuntur*
*Hic quoque virtutum fama ſuperſtes erit*

Det

*Det deus omnipotens tibi tempora longa vide*
*Nec deſit capiti prima corona tuo*
*Noſtra patrem vt poterunt celebrabunt ca*
*mina tantum*
*Perpetuusque anime debitor huius ero*
*Salue cara mihi terra o celeberrima ſa*
*Quod cernis petrum priſca rauenna tul*
*Viſurus veſtras veni peregrinus ad ora*
*Hoc ingens potuit nomen in orbe ſuum*
*Nunc habeo certe tota quod mente petiui*
*Denique nunc menti gratulor ergo me*
*Ledeam vt legimus non viſam optauit hab*
*Vtque paris vidit talia voce refert*
*Magna quidem de te rumor preconia ſe*
*Nullaque de facie neſcia terra tua e*
*Credis & hoc nobis minor eſt tua gloria ve*
*Famaque de forma pene maligna tua*
*Plus hic inuenio quam quod promiſerit ill*
*Et tua materia gloria victa ſua eſt*
*Sic mihi contingit nunc vrbe hac dicere viſ*
*Nam plura inuenio quam mihi fama tu*
*Sit licet & toto magnum tibi nomen in orb*
*At maiora tamen lumina noſtra vide*
*Italie viſum eſt vrbes vidiſſe domosque*
*Vidiſſe excelſo templaque facta deo*
*Hic ſuperum cultus nulla qui maior in vrb*
*Hoc pueri faciunt hoc iuuenesque ſenes*

H

*Hoc quoque conſueſcunt diui dare multa potentes*
*Vt legimus tute viuere cuncta ſiunt*
*Creſcunt diuicie creſcunt & munera vobis*
*Nulla timens ſceptri gloria tuta manet*
*Hic video egregios ciues opibusque potentes*
*Nec fallor venetis in grauitate pares*
*Hic quoque formoſas fateor vidiſſe puellas*
*Vndique quod pulcrum eſt femina culta ruit*
*Nunc utinam poſſem canerem preconia forme*
*Donaret citharam pulcher apollo ſuam*
*Hic matrona poteſt omnis lucrecia dici*
*Que fodit gladio pectora caſta ſuo*
*Sed cuncti affirment illis me carmine laudes*
*Dicturum & noſcent ſecula cuncta ſuas*
*Vidi ego quod populus peregrinos letus honorat*
*Vt faciant pueros edocuere ſenes*
*Quidque rauennati faciat mea carmina dicent*
*Noſter bugslaus noſcet & italia*
*O pater altitonans magni fabricator olimpi*
*Qui regis imperio cunctaque iuſta facis*
*Aſpiciens vrbis ſerues hec menia tante*
*Non noceant celi fulmina miſſa tui*
*Non noceant hoſtes noceant nec frigora terre*
*Corporibus morbi nullaque dira lues*
*Atque omnes poſſit dones vitare ruinas*
*Omnia pacato des regere imperio*
*Sint procul & lites tota ſed regnet in vrbe*
*Et pax & vere cultus amicicie*

Cum

*Cum fuerintque ſenes morituris ciuibus*
*Adſit in extremis virgo maria ſuis*
*Hos rapite & veſtris comites vos ponite ſ*
*Vt ſimul eternum gaudia tanta ferat*

Subſcribo Rauennatis voto, & hodiernis Lu
cenſibus idem ex animo voueo, ita tamen
repudiata omni ſuperſtitione, verſus ant
nultimus & penultimus mutentur hoc m

*Adſit in extremis Emanuelque ſuis:*
*Hos capiat coelum, ſanctos quod ſuſcipit om*

Haud obſcurum quoque eſt Ravennatis i
ſcriptores eccleſiaſticos nomen ob *Lib*
*Sermonum*, quos feſtis diebus, in ipſa non
quam Principum praeſentia, habuit.
quae de hoc ICto Theologo ann
OLEARIVS Biblioth. Script. Eccl. I,
p. m. 117.

## 1500.

*Spegel der Chriſtenen Minſchen.* per Georg
Rickhoff. Debeo huius libri notitiam
Gryſenio, qui in Spec. Pap. pag. X ij locum
Purgatorio ex eodem adducit. Conf. pag
iij 2, nec non pag. V u, vbi itidem craſ
Papiſmi documenta inde proferuntur.
locis vltimis an. 1501 editus a Gryſenio
citur. Ad hunc quoque annum refer
celeb. Loeſchero Stromat. p. 258.

(

* * *

fine huius ſaeculi finem etiam Supple-
orum Maittairianorum facio. Quo
us enim accedunt Reformationis tem-
eo magis deſinunt eſſe libri rari, qui
lo 16 excuſi. Ad libros ceteroquin
cae editos pertinerent etiam liber *Ieſus*
ptus, per Bartholomaeum Gothan im-
is (7): *De Vorſmak vnd frokoſt des Hem-
ien Paradyſes* (8), & plures, quibus recen-
s non immoror. Addo tamen Spicile-
, obſeruationes aliquot ad hiſtoriam
graphicam Lubecenſem pertinentes,
lectens.

lluſtraui, beneuole permittente, quod
s agnoſco, Viro generoſo Dn. HERM.
R. a DORNE, quem honoris cauſa no-
, litteras nonnullas antiquas, & in his
um, an. 1493 d. 1 Mart. conſignatum,
*ENO LEVE*, Iuris Canonici Doctor &
nus Iacobeus Lubecenſis, profitebatur,
tum *Stephanus Arndes*, typographus, patri
*aurentio Leve* (9) debuerit, vbi inter res,
quibus

(7) ryſenii Spec. Pap. pag. Tt ij. Tt iij 2.
(8) c. pag. Y y.
(9) nc *LAVRENTIVM LEVE*, qui rem typographicam
ecenſem valde iuuit pecuniam *Stephano Arndes*
peditando, Strandia Septentrionalis, vbi fuit Hae-
redi-

quibus debitum ſoluendum, *dre vnde* … *Miſſale des Sleswichſchen ſtichtes* ghe… *tet. vnde noch vyff Miſſale in permynt* deſſ… *ſtichtes ok gheprentet. vnde noch neghe*… *neghentich Tide Buke deſſuluen ſtichtes*, m… rabantur. Vtrumque librum me no… diſſe, fateor.

Litterae, an. 1494 Dominic. Oculi ſcr… inter alia haec habent: *Meſter Steffen A*… *blyfft Laurens Leuen, offte ſynen Eruen* ſch… *etlike boke, nemptliken ſouen vnde* dr… *Miſſal in papir rouw, dat is vnberedet* vn… *gebunden, dat ſtucke na erer beider Vor*… *vnnd willen angeſettet vnnd gerekent vor* d…

reditarius in Morſum, praecipuis ſuis, diti… munificentisſimis viris olim accenſuit. A… tisſimo enim Daniae Rege, Chriſtiano I in or… Nobilium an. 1472 cooptatus, Strandiae Gu… tor (*Staller* vocant) fuit conſtitutus, in qua … tate an. 1508 obiit, liberalitatis rarae docume… templis Morſumenſi, Slesvicenſi, & Pilwor… relictis. Vid. Anton. Heinreichii Chron. … Boreal. pag. 88. 100. 165. 191. 199. Lubecae … vixit ſolum ipſius filius *Leno*, quem Vicarii M… in documento an. 1489 Canonicum Lubecenſ… Slesvicenſem vocant; verum etiam duas ipſius … *Annam*, *Io. Wikingboff*, Conſul Lubecenſis a… defunctus, & *Catharinam*, *Hans Lüneburg*, … Senatoris Lubecenſis, filius, & *Ioannis*, Cr… gnominati, Senatoris itidem Lubecenſis, … matrimonium duxerunt.

Digitized by Google

*n rinſche gulden. Item noch vyff Miſſal in ment dat ſtucke angeſettet vor ſouenRynſche n. Item noch negentich Breuen in papir den Sleswykeſſches Stichtes, dat ſtucke angevor twe marck Lubeſch. Noch verrhundert gelia, dat ſtucke angeſettet vor drutteyn nge Lub.*

documento, quod manu ſua an. 1498. Auguſt. exarauit *Stephanus Arndes*, & ſuo obſignauit, quove denuo D. Leuen ntractum aes alienum ſeſe obſtrinxit, *t vnd dortich Paſnal* (ita ſcribit Paſſionanec non *düſent Poſtellatſche* commemo- Vnde apparet, quod iſto tempore libri ero haud exiguo Lubecae ſint impreſſi.

*
* *

e ſic finio hunc laborem, contentus, ſi non omnium codicum Lubecae ſae- XV excuſorum (cunctos enim ob ſum- raritatem mihi non innotuiſſe, facile or), tamen plerorumque forſan, dederim iam, adeo, vt nunc inuentis facile ſit ali- addere. Reliquos forte inueſtigabunt octi, qui operae putant pretium, in hanc riam inquirere. E quibus nominandus imis vir de bonis litteris & ſtudiis elegan-

ELENII *Select. Litter.*) Xx tio-

tioribus longe meritiſſimus, IO. GOT
KRAVSIVS, Prof. Lipſ. celeberrimus,
ſub manibus habere opus ad Hiſtoriam
pographicam ſpectans, eo maiori laetiti
cepi, quo certius, ab eodem optima
eſſe ſperanda (10). Ipſum quoque Cl. MA
TAIRIVM operi ſuo praeſtantiſſimo
augendo, tum expoliendo, non defut
eſſe, ex indiciis haud fallacibus conſtat.
mihi quidem facile fient feriae. Manu
que de tabula! Sed inſtituti tamen rati
flagitat, vt hanc opellam non prorſus
ante, quam ſignificauero, quid huic Prog
mati conſcribendo anſam ſuppedit
Scilicet pro concione dicturus eſt
probitatem ſinceram, ingenium felix,
tiam (cuius pariter ac ingenii ſpecim

(10) Non poſſum non hac occaſione nonnull
re ex doctiſſimi viri litteris, d. 13 Octob. 17
maniſſime ad me perſcriptis. *Ich habe bereit*
ſunt eius verba, *bey die* 10000 *Stück ſolcher*
*geſammlet, die von Anfang der Druckerey biſs*
*heraus kommen. Darunter über* 5000 *ſind,*
*biſs* 1500 *gedruckt ſind, und certam temporis*
*haben.* Multo itaque pleniora et accuratio
dubio erunt, quae molitur Cl. KRAVSIVS,
de artis typographicae inventoribus, et
initium typographiae variis in ciuitatibus
commentatus eſt OVDINVS Comm. de Sc
T. III. col. 2741-2760.

ponentis munere in publica *de Ieſu in* *ebide fruſtra quaeſito* ad Eccleſ. XLIII. utatione d. 28 Novemb. 1724 f. nctus) ſam, modeſtiam ſingularem cum pau- um comparandus,

## NCISCVS MEYER,
### Lubecenſis,

t, quemadmodum in omnibus offici- rae litterariae claſſibus res ſuas prae- nper per annos complures egit, & doctorum publicorum omnium amo- praeconia meruit, ita etiam laudabili nobis ad illuſtrem Academiam Ro- ſem diſcedat. Barbariei ſpecimina, ctenus ex ſaeculo barbaro a me non non adduci, mihi dederunt occaſio- oponendi ei argumentum de litteris barbaris, & magni idcirco aeſtiman- d ipſe ita elaborauit, vt Auditores inde ii & peritiae & induſtriae ipſius docu- a capere queant. Verba igitur

de iuſto Litteris humanioribus ſta-
tuendo pretio

factturum audite, rogo Vos, MAGNIF
DNN. CONSVLES, Patriae Patres opti
perilluſtris DN. PRAEPOSITE, genero
DN. DECANE, ſumme reuer. atque excell
tiſſ. DN. SVPERINTENDENS, nobi
conſultiſſ. & experientiſſ. DNN. SYNDI
ac DOCTORES, admodum reuer. & prae
riſſ. DNN. SENIOR, PASTORES at
SYMMYSTAE, nobiliſſ. generoſ. pruden
& ampliſſ. DNN. SENATORES, PRO
NOTARIE & SECRETARII, nec non om
iuſti litterarum aeſtimatores, & ita audite
Muſae noſtrae, litteris, ab humanitate nom
ſortitis, in primis conſecratae, nullo non te
pore ſint obſtrictae ad iuſtum beneuolen
Veſtrae ſtatuendum & mente gratiſſim
declarandum pretium.

P. P. Lubecae d. XXI Mart. A. MDCCX

X

# XX.

# TRI CALANNAE

## RARISSIMI LIBRI,

## ANORMI. MD XCIX. EDITI,

QVEM

## OSOPHIAM SENIORVM

## ERDOTIAM ET PLATONICAM

INSCRIPSIT,

## RECENSIO.

§. I.

mor promiſſi in Cogitatt. de Verit. Relig. Chriſt. ex profan. Scriptorib. caute confirmand. pag. 7 dati, vbi n rariſſimi *Calannae* libri ſum polli- brum in paucorum manibus verſan- enſebo.

§. II.

ulus integer hic eſt: *Philoſophia Se- Sacerdotia, & Platonica. A Iunioribus, s neglecta Philoſophis. De Mundo Ani- & Corporum. Ad Illuſtriſſimum & ex- imum Dominum D. Bernardinum de Car- Ducem Maquedae, Marchionem Helche,*

*Proregem, & Capitaneum Generalem in hoc* [Si]*ciliae Regno.* *Frater PETRVS CALAN*[NA] *Thermitanus Himereus inter Sacrae pa*[gi]*Doctores minimus oblectabatur.* Panormi. Ap[ud] Io. Antonium de Franciſcis. 1599. 4. [Ob]ſcuritati, quae in titulo eſt, mederi vo[luit] auctor Dedicatione, quae eundem debet [in]terpretari. Scripta eſt ad memoratum [Ber]nardinum de Cardines, & his verbis, mi[nus] orthographice nonnunquam expreſſis, [ab]ſolvitur: *Accipe (vnice mi patrone) Pri*[nceps] *& Dux Excellentiſſime, praeter id, quod* [a] *capite huius libri exoratum cupiebam, Phi*[loſo]*phiam hanc Sacerdotiam, ſub vmbra alarum* [tuo]*rum & nobiliſſimo ſtipite his diebus in hac* [vrbe] *Panormi impreſſam, a ſenioribus Philoſophis* [de]*promtam, vt ſis inde Deo magis ac maxime ſi*[mi]*lis; haec enim eſt vera philoſophia, inquit Pl*[ato,] *Dei ſimilitudo. Sacerdotia iure vocitatur, q*[uo]*niam Sacerdotis officium illud eſt, nihil loqui,* [niſi] *quod ad pietatem conducere videatur. S*[acer]*dotia quoque dicitur, quoniam ſacrae leges* [Phi]*loſophos omnes, muſarum interpretes, mi*[niſtros,] *templo Palladis miniſtrantes, ita appellitare* [con]*ſueuerant; Muſarum quippe, quoniam hon*[ore] *di ſunt, nam ſi plectarum* (1), *lirarumq*[ue,] *Magadarum* (2) *rerum caducarum cantore*[s]

(1) *Plectrorum.*
(2) *Magadiorum.* Magadium eſt inſtrumentum muſic[um]

*randi fuere apud Homerum 3 odiſſ. ita vt*
*nenon cantorem Cliteneſtre vxori reliquit in*
*lem, ne ab Egiſto violaretur Amantio, quam*
*me venerandi ſunt diuinarum rerum canto-*
*ſacra miſteria philoſophiae canentes, Orphei*
*r, Iamblici, Mercurii, quos magos vocabant*
*ii (3): Sacerdotiam denique appellitamus,*
*am ſacra philoſophiae miſteria non vulgari-*
*pollutis & mecchis hominibus, ſed lucis filiis*
*nda ſunt, illis vero occultanda, vt ſcriptum*
*Nolite ſanctum dare canibus. Hanc quan-*
*proprio marte (4) arbitratus ſum (ſalua*
*r religionis laude) fuiſſe haereditatem illam,*
*haereditario iure Abraham, pater multa-*
*entium, ſuis dereliquit poſteris, ac inde ab*
*n Iacob emanaſſe, & toti familiae, vt ab*
*luti a fonte quodammodo perenni, & mari*
*raceleſti, omnis ſapientia rerum diuinarum*
*: deſcenderet. Vale. Interim Deus Opt.*
*ſit vndique tibi & toti tuae familiae ſem-*
*undus.* Ex hac Dedicatione (quae ali-
:iam modo docet non ſatis comtum Ca-
: ſcribendi genus, quod innumeri, qui-
c liber ſcatet, operarum errores magis
nant) apparet, Philoſophiam a Calan-



ſae potius. *Magus* enim Perſicum vocabulum
Vid. Guil. Burtoni λείψ. Vet. Ling. Perſ. p.
q. & quae ibi a me ſunt annotata.
ltis tamen aliis calculum denegantibus.

na latę ſumi, adeo, vt ipſam ſanctiorem di-
plinam ſimul complectatur. Fuit autem
lanna purus putus Platonicus (5), cui Phi-
*phi Seniores & Sacerdotes* ſunt Platonici
de etiam MARSILIVS FICINVS, Pla-
corum recentiorum fere princeps, in
rariſſimae editionis *Theologiae Platoni*
*Immortalitate Animorum*, Pariſ. 1559. 8.
*loſophus ſacerdos* appellatur); *Iuniores* &
Ariſtotelici (6). Laudat ipſius ſtu-
Platoni illuſtrando conſecratum, Hie-
mus de Franchis, qui poſt Praefation-
illuſtriſſ. Bernardinum de Cardines
cinit:

*Eſt PLATO ſol orbi, denſa caligine*
*Tempus & in nimbo creſcens obliuio*
*Ecce Platoni ſol PETRVS, cui luce re-*
*Fulgentes radios ſciſſa caligine reddit,*

(5) Diligenter tamen Calannam quoque legiſſe Ari-
ſtotelem, non eſt dubium. Vnde Leonardus
dinus:

*Hermes quod pharius, ſcripſit quod docta vetuſ-*
*Quod Plato, quod docuit magnus Ariſtoteles:*
*Cuncta Calanna ſuo legit hoc, panditque libello.*
*Zoile, cur garris liuide? claret opus.*

Attamen Calanna non fuit Peripateticus, ſed
giritam potius, eiusque ſectatores, quauis oc-
caſione perſtringit atque refutat.

(6) Hi pag. 89 *ſenſus filii* a Calanna dicuntur:
autem *rationis filius*.

Digitized by Google

pus itaque Calannae eſt, oſtendere, veram
genuinam Philoſophiam vnice ex Platone
hauriendam. Hinc ſaepe refutatur Ari-
eles: Plato autem ſummis ad coelum vs-
laudibus effertur, ipſiusque Philoſophia
do *ſacerdotia*, modo *olympia*, modo *reli-
a* appellatur. Syſtema ſuum ſic forma-
Calanna, vt, obiectiones contra hanc phi-
ophiam refellere conatus, de macrocosmo
num, deinde de microcosmo, pro captu
atque affectu, ſit philoſophatus. Inſper-
aſſim haud pauca, quibus pro veritate
orum Chriſtianorum militauit, meruit-
, vt a celeberr. Fabricio Biblioth. Graec.
l. VII. pag. 105 inter ſcriptores pro veri-
religionis Chriſtianae locum obtinuerit.
nplectitur autem ipſius liber varia Theo-
ica, Exegetica, Hiſtorico-Philoſophica,
ſica, Moralia, Mythologica &c. In his
nunquam affert Calanna ſatis paradoxa:
ue cuncta ſemper ex genuinis fontibus
ſit, ſed ſuppoſita ſaepe ſcripta, quae
RMETIS, MERCVRII TRISMEGISTI,
ROASTRIS, SIBYLLARVM, & alia
ntiuntur nomina, vocauit in ſubſidium.

§. III.

Quamuis itaque in hoc libro haud vbique
eriantur ſolida & accurata, paſſim tamen

notatu haud indigna occurrunt. Vnde[illegible] inutile fore arbitramur, ſi illum breuiter [illegible] curramus, atque ex eodem, ob ſumma[illegible] ritatem non omnibus noto, neque cu[illegible] rum manibus trito, nonnulla cum bene[illegible] Lectore communicemus, noſtraſque i[illegible] dum obſeruationes addamus.

Pag. 1. ſqq. *diuinam Philoſophiae* [illegible] *nem* demonſtrare conatur Calanna, libr[illegible] que ſuum his verbis auſpicatur: *EMPE[illegible] CLES Siculus noſter Agrigentinus, vnus ex [illegible] gnae Graeciae Philoſophis, rogatus, interro[illegible] que, quid Philoſophia ſit? non mortis conte[illegible] tionem eſſe reſpondit, ceu animi diuortium,* [illegible] *caeteri ſui temporis magnae Graeciae comp[illegible] phi; non plurima diſcere, vt SOLON;* [illegible] *omnium artium peritiam, vt HYPPARCVS* [illegible] *non noſſe diuina & gubernare human[illegible] PLATO; non admirationis filiam, vt AL[illegible] NVS* (8); *non rerum diuinarum indagin[illegible] non theſaurum in hac terra ſenſibili latitan[illegible] non humanarum rerum poſſeſſionem, qua feli[illegible] vivimus; non ſapientiae ſtudium; non ve[illegible] tis amorem, ſed veluti vnus ex Muſa[illegible] miniſtris, templo Palladis miniſtrantibus, ſonora voce intonuit;* ***Philoſophia*** [illegible]

(7) Ita expreſſit nomen HIPPARCHI Calann[illegible]
(8) ALCIMVS.

Digitized by Google

*Deorum*. Hoc deinceps fuſius expli-
'alanna, & pag. 2 Philoſophorum genus
ſolum dicit *aureum* atque *Iovium*, Philo-
osque *immortales*'; verum de his etiam
pretatur verba Danielis cap. XII. v. 3:
*bunt*, retineo verſionem a Calanna da-
*docti ſicut ſplendor firmamenti, & qui mul-
rudierint ad iuſtitiam, tanquam ſtellae in
uas aeternitates*; quod tamen oraculum
de ſolis Philoſophis, ſed aliis etiam do-
bus fidelibus ac ingenuis eſt intelligen-
. Quia vero Philoſophiam Plato a Diis
tauit, ideo arbitratur Calanna, Numini
rurſus conſecrandam eſſe atque dican-
hincque Philoſophos, Deo ſacrificii in-
'hiloſophiam offerentes, recte ac nomi-
tis honorifico dici *Sacerdotes*.
g. 2 de EPIMENIDE ad ſtuporem vsque
nente leguntur ſequentia: *Epimenidi
nſi datum, annos, ut fertur, quinquaginta
ire; id eſt, a corpore ſeiungi & diuinis in-
ere.* Quam ſingularis eſt verbi *dormire*
catio, tam circumſpecte ſomnus Epime-
narratur formula dubitante: *vt fertur*.
iſthaec ſcribenti incidit in memoriam
s Epimenidis effatum, a diuino Paulo Tit.
repetitum: Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσαι

Pag.

Pag. 5 ſq nomen *Philoſophi* a Pythagora
eſſe inuentum, ſed declaratum modo
explicatum, Calanna ſtudet euincere.
*nomen*, inquit inter alia, *ſoli Deo congruit;*
*Simonides ait, ipſe ſolus Metaphyſicus* (9),
*ſolus omnia nouit, rerum proprietates, numer*
*proportiones. Palladis vero miniſtri non ſa*
*tes, ſed ſapientiae amatores, & eius miniſtri.*
*plicatius igitur fuit hoc tam celebre nomen*

(9) Difficulter admodum hoc concedent Metaph
corum & Metaphyſicae irriſores ac contem
e. c. WENCESLAVS SCHILLINGIVS, cuius
tat *Eccleſiae Metaphyſicae Viſitatio*, *Conci*
*Metaphyſicalibus nouem exquiſitiſſimis diſ*
*praecipuos articulos metaphyſicos, & ad ungu*
*monſtrans, quo eiuratae impietatis, vanitatis*
*ploratae Metaphyſici doctores delabantur, ad*
*phyſicas ſpeculationes myſteria coelitus pat*
*violentiſſime detorquendo, ac exigendo metap*
Magdeb. 1616. 8: Annonymus auctor libelli,
moſo haud diſſimilis: *Die wolehrwürdige,*
*achtbahre und wolgelahrte Metaphyſica, oder*
*naturlehre, als die Köniqinn aller Wiſſenſchaf*
*und hochbetraute Leib-Magd, oder Kammer-Jung*
*der Theologiae Terminiloquae*, & plures, quor
largus noſtra in primis aetate prouentus. Ab
tamen omnino diſſentiunt celeb. Ienenſ. Philo
phus, IO. IAC. SYRBIVS in Diſp. *de Philoſop*
*prima in locum & honorem ſuum reſtituenda,*
1710: V. Cl. IOACH. BENIAM. DRAGHEIM
Diſp. *Metaphyſicam ab Atheiſmo & Polythe*
*vindicante*, Roſtoch. 1724. ac alii.

Digitized by Google

*ora declaratum, non autem inventum, quia a vertice deſcendit.*

ag. 7 de STESICHORO, Poëta non ince-i, iſthaec memoriae prodidit Calanna: *tur, Steſicorum, Himereum Siculum, compa-am noſtrum Thermitanum, captum lumine lexiſſe erratum. Hinc palinodiam, i. e. con-ium cantum cecinit:* ***Non verus ſermo fuit, neque nauibus altis Exiſti, iens, neque adiſti Pergama Troia;*** *lictis, ſtatim lumen recuperauit amiſſum. Hinc le marmoreo patriae noſtrae Thermis Himerae ſcriptura erat:*

ESICORVS HOMERO PRVDENTIOR.

oid. PLATO *homo religioſus, pius & Muſa-ſacerdos, diſputator ſubtilis, oratorque foe-lus* dicitur; cuius elogii verba priora ium Calannae in Platonem amorem lunt.

ag. 8 ſqq Philoſophos, ſiue, vt ipſe vocat, ologos gentiles, & praecipue PLATO-M, in multis conſonare religioni Chriſtia-euincere conatur, vbi tamen non obſer-it ſemper regulas in arduo hoc negotio ruandas; de qua re in Cogitatt. de Verit. g. Chriſt. ex Profan. Scriptor. caute con-i. diſſerui.

Pag.

Pag. 11 ſqq de *occultis Fabularum ſenſ*
agit, putatque, Philoſophiae Sacerdoti
nullum ex aenigmatibus poëticis, credenti
eadem adhibitis, afferri detrimentum, qu
niam rite eadem exponat, & latentem i
iis veritatem eruat. Huius rei probandi
ergo, inter alia, pag. 14 ECHO adducit
*Echo*, ait, *typus eſt apud Pythagoram gratiae ip*
*Dei omnipotentis. - - Nonne quoque Vetu*
*Nouum Teſtamentum Echo ſunt? alter ad a*
*rum vocem emittentes, Sanctus, Sanctus.*

Pag. 23 ad obiectionem a *furoribus*, quil
Platonici acti dicuntur, deſumtam ex Plat
ſuo reſpondet, *duas eſſe furoris ſpecies, alter*
*ab humanis morbis, alteram ex alienatione di*
*qua extra conſuetam vitae inſtitutionem qu*
*pitur.* Sed iſthaec viam ſternere ad Fan
cismum & Enthuſiaſmum, quis neg
Vnde etiam facile apparet, cur Fanatic
Enthuſiaſtae Platoni adeo faueant, eiuſ
dogmatibus delectentur.

Pag. 24 rectius *Fatum Stoicum* reiicit
*Noſtra*, inquit Calanna, *Philoſophia Fatum*
*ZENONIS & Stoicorum omnium omnino rei*
*tamque veritati contrarium, quoniam de m*
*rerum contingentiam callide tollit. Sublata*
*contingentia, Deum facimus auctorem flagitio*
*& ſcelerum noſtrorum, quo nihil magis im*
*excogitari poteſt.* -

ag.25 ſqq defendere ſtudet PLATONEM, is in chimaerica ſua Republica tolerare ntem. *Philoſophia noſtra*, inter alia inquit , *Poëtas non contemnit, ſed reiicit duntaxat acia pura canentes: debent enim Sacerdo- bhorrere a mendacio, i. e. Platonici, quorum nia eſt ipſa veritas -- Reiiciendi ſunt igitur aces, qui theatricis nugis nos alere conantur, eiecit D. IeſusSeruator noſter e templo ſcribas acio pollentes*. pag. 27: *Non omnes reiecit poëtas, ſed eos tantum, mendacio pollentes, is puerorum animos in interitum dantes: ſed epulit eos, qui legalibus ſunt imbuti virtuti- uas vnico verbo Plato Iuſtitiam vocat.*

ag. 29 Calanna *Spiritus*, ſcribit, *noſter me- eſt inter Corpus & Animam*. Quae ſcri- s, Platonismo penitus immerſi, verba l obſcure oſtendunt turbidum et inqui- n fontem, e quo Fanatici corruptam & ſana Theologia nullo modo concilian- de tribus hominis partibus ſententiam erint. Quemadmodum vero Fanatici mus demonſtrare non potuerunt, qua ne Spiritus ab Anima, ex ipſorum hypo- , differat, ita etiam hunc nodum plus n Gordium Calanna ſoluere non potuit.

g. 41 *Scalam Iacobi*, opinatur, *Matheſin iguraſſe*; quae Scalae Iacobeae de Ma- thema-

Digitized by Google

thematica diſciplina interpretatio m
eſt, violenta, coacta.

Pag. 52 ſqq. finitis generalioribus, ſpe
de *Macrocoſmo* incipit tractatio, vbi
Mundi diuiſiones. Primo loco p. 53
*Idealis* ponitur. *Merito*, ait Calanna,
*vocant Mundum eminentiae, quia omnia*
*tiſſimo imperio intelligit, & in eo eminenter*
*nentur: iure quoque archetypum, i. e.*
*typus, & principatum omnium imaginum*
*quae inferioribus conſpiciuntur. Idea*
*propterea etiam Idealem, exemplarem,*
*quo omnia viuunt, ſunt, & mouentur, ac*
*tiorem vitam degunt, veluti in ea arbore*
*cata, quae vitae dicitur in medio delicia*
*ridario: merito rurſus Vniuerſum vocita*
*totum ſeu omne, quod poëtae ſub aenigmat*
*NOS & IOVIS finxere, a cuius capite*
*effluxiſſe, Orpheus decantauit.* etc. Q
verbis, ſi quid ego iudico, haud obſcure
nuatur ſententia, nullo modo probanda,
creaturis e diuina eſſentia emanantib
quam totius Fanaticiſmi fundamentum
immerito dixeris.

Pag. 54 ſq *Solem* optimum eſſe *ſacroſ*
*Trinitatis* ſymbolum, ſanctiſſime aſſe
*Nihil me hercle*, haec ſunt eius verba,
*DEus adiuuet, mundo in hoc ſenſibili*

Digitized by Google

*liſſimae Trinitati ſimilius & commodius Sole, -Vna eſt Solis viſibilis ſubſtantia, tria tamen inter ſe diſtincta pariter & vnita, naturalis nditas, ſenſibus noſtris ignota: manifeſta lux, ſa foecunditate emanans, ipſique ſemper ae- s: tertia calefactoria virtus. Foecunditas Patrem oſtendit foecundum: Lux Filium equalem per modum intelligentiae: Calor nium Spiritum optime rspraeſentat.* Sic in xime ſeria luditur. In Trinitatis enim erio declarando ipſe ſplendidiſſimus Sol m ſplendorem ſuum amittit. Lumen turae hic vnice ſufficit. Lumen Natu- imis debile eſt.

g. 55 ſq de *Mundo*, vt vocat, *Angelorum*, ul de miniſtrantibus his Spiritibus agit; is aſſignare mundum, quid eſt aliud, voce Mundi ludere?

g. 59 de *Sylua Platonicorum myſtica* quae- afert. *Syluam quoque*, ait, *dixerunt ſubti- & ſub aenigmate velarunt, quoniam Nymphae ia quaedam exiſtimantur, quae generationi int, & propterea Syluas & Fontes dicuntur ire: generatio enim per humorem expletur, ſcendit ad ſyluam, i.e. ad materiam.*

g. 62 Calanna diſtinctionem inter *homi- veterem & nouum* ſic explicat: *Theologi ſiue & altius hominem indagantes, & eius bilem dignitatem ſcrutantes, in octauum*

*diffundunt mundum* (10), *hominem distribu[...] in nouum & veterem. Veterem ex quatuor [...] ſtant elementis; nouum vero ex duobus, [...] Aqua & Igne, veluti Nicodemo dictum [...]* ***Niſi quis renatus fuerit ex aqua [...] igne, non ingredietur diuinum [...]rium.*** Sed vti numerus Elementoru[m] non paucis naturae myſtis ad ternariu[m] redactus (11), ita etiam vetus homo ſtylo [...]

(10) Octo Platonici ſtatuunt Mundos, 1. Idealem [...] Miniſtrantium, ſ. Angelorum. 3. Corporeum [...] Elementarem. 5. Mortis, ſ. Diviſionis. 6. Su[...]raneum, ſ. Daemonum malorum. 7. Humanu[m] Paruum, i. e. Hominem. 8. Hominem no[...] Liberata ab aequiuocatione *Mundi* vox, mult[...] dictos Mundos hoc nomine habet indignos.

(11) *Ignis* enim e numero Elementorum a recenti[...]bus Phyſicis eiicitur. Potiores, quas afferunt r[...]nes hae ſunt. Ignis corpora quidem poteſt di[...]vere, non autem componere: formaliter ſpect[...] tanquam flamma, non eſt ſubſtantia, ſed ta[...] accidens: corpora in aërem, aquam & terram [...] autem in ignem poſſunt reſolui. &c. Quatern[...] Elementorum numerum in homine ſic pr[...] ſtudet Calanna p. 87: *Altiori quoque modo & no[...] Theologi quatuor eſſe elementa in homine ita [...]dunt. Igneam naturam in oculis ſtatuerunt, ob id [...] & luce lucem vident. Aëream in auribus, quia [...] percuſſus ſit, voxque ſonat & tinnit. Aqueam in [...] olfactu. Terream vero in tactu: pinguior enim & [...] materia tactu abſconditur.* Ita ſatis quidem inge[...] ſed non aeque ſolide Calanna philoſophatur.

Digitized by Google

dicitur irregenitus, nouus autem, rege-
. Nec in fonte Io. III. 5 extat, hominem
ci ex aqua & igne, ſed ἐξ ὕδατος καὶ
ατος.

ag. 68 obſeruat, PLATONEM doctri-
de *Ideis* a PYTHAGORA accepiſſe, ſed
daſſe, ſimulque alia, calculo non ſemper
,docet de Ideis, *Quid aliud*, haec ſunt
erba, *Idea eſt, niſi exemplar, meta & men-
ei faciendae? Pythagoras, vt ab eo exordia-
Pythagorei omnes numeros abſtractos, non
Arithmeticos, poſuerunt in Deo, quos Ideas
faciendarum vocitabant, & in res phyſicas
ari arbitrati ſunt. Plato Pythagoram ſe-
ita corrigit: Non permutari, inquit, quia
uae ſunt, ſed immutari. Parmenides ſi-
bra rerum in DEo non negauit, dum aſſerit,
eſſe vnum, ſcilicet in Idea ſeu fonte, abs
unt.* &c. Dubia contra Ideas Platoni-
ota, deinceps tentat ſolucre: ſed tentat.

g. 73 eos increpat, dicitque Luciani-
ui aſſerunt, a *Stella Magorum* Chriſtum,
ianamque religionem dependere.

ag. 77 hanc *Ideae* dat definitionem:
*ſt exemplar aeternum rerum natura produ-
m in diuina mente collocatum, per quod
a primo opifice producuntur, ad extra
nt.* Citat deinde locum Platonis, eun-

 dem-

demque ita explicare non dubitat: *Plato per Numen intelligit, niſi Ideas?*

Pag. 119 defendit SOCRATEM co[ntra] eos, qui dixerunt, eum *Solem* adoraſſe, [...] ſibilem quidem. De intelligibili & ſ[...] mundano hoc facile concedit.

Pag. 121 *Sapientiam Salomonis*, cuiu[s au]diendae cauſa venit Regina Sabaeorum, [...] *euangelio* interpretatur.

Pag. 122 oſtendit differentiam inte[r Dia]*lecticam* Platonicam & Ariſtotelicam. [...] *Dialecticam*, ſcribit, *non illam Ariſtotel*[...] *ligas, quae ſuppoſitionibus eſt ſubjecta, ſed* [...] *ligas apud Platonem Metaphyſicam, ab om*[ni ſup]*poſitione liberam, nec illam intelligere deb*[...] *Metaphyſicam Peripateticam, ſed per Dialect*[...] *illam apprehendamus, quae ad prima nos* [...] *ducit initia, i. e. ad ideas, ad idearumque* [...] *tionem ſublimi quadam indagine, quae* [...] *ſapientia.*

Pag. 173 de *Numeris* DEO *conuen*[ienti]*bus* inter alia ſic diſſerit: *Ternarius* [...] *numerus DEO conuenit, quia Principium*, [...] *dium & Finis eſt omnium. Quaternarius* [...] *quadriliterum eſt nomen ejus, & per qua*[...] *rum nomen veteres iurabant, quaſi per DE*[...] *Hinc omnes linguae* (12) *quatuor liter*[...]

(12) Hoc falſum eſſe, docet Anglorum *God*, [...] *Dio* ac *Iddio*. &c.

*nt, Graeci* **Theos**, *Arabes* **Alla**, *nos*
*gelo accepimus* **Ieſum** (13), *& vt ſcri-*
*referunt*, **Theut** *AEgyptii*, **Sire**
*Hebraei* **Adonai** (14). *Nos Deum*
*r vocibus ſcriptum reperimus. Et ad ter-*
*t fluit HE geminata* (15). *Hinc orta*
*Pythagoreorum* (16) *concluſio, non inter*
*ſed doctores diſputanda: Par & Impar*
*nium rerum principia: Nam Deus cum*
*s, Impar iure dicitur.* &c.
d. *Maſculus eſt DEVS, & Femella ſimul.*
riginem peſſimae craſſiſſimorum Fana-
n de Femina diuina ſententiae, ex Pla-
o hauſtae, pro qua Godofredus Ar-
, ſtrenuus Fanaticorum promachus, in
ri de Sophia libro propugnare non
ıit.
. 176 mouet quaeſtionem *de duodena-*
*lolorum numero*, & ita dicit ſententiam:
*hic theologizare, & cum patribus fidei*

 *noſtrae*

nomen ΙΗΣΟΥΣ non eſt quadriliterum.
que haec vox eſt quadrilitera.
itum ſine dubio intendit in יהוה.
ıae hic traduntur de Pythagoraeis, Trinitatem
:entibus, ea illis non vt gentilibus Philoſophis
ıim SS. Trinitatis myſterium ignotum), ſed
izantibus & diuinorum ſcriptorum plagiariis
ıenda.

Digitized by Google

*noſtrae confabulari, dum ipſi illud luculenter runt, cur numero duodenario electi ſunt Ap Reſpondent, & quadrat reſp. Propter con vtriusque mundi. Nam ſicut Sol ille mundi per duodecim ſigna Zodiaci mundi de ita iſtius renati & ſpiritualis Sol iuſtitiae, Ch per duodecim miſſos deducitur, vt, veluti ho minum vita ab illis duodecim ſignis depend & melior vita ſpiritualis ab Apoſtolis du Solis intelligibilis miniſtris, commodius di tur. Omitto illud dicendum quoque Tr de duodecim tribubus Iſrael Iudicibus, & d decim Lapidibus de alueo Iordanis edu conſonent omnia vetera & noua. Sed i taxat ſcribam ac aperiam ſecretum, non reuelandum, quod ſcilicet numerus ſena merus eſt laboris & operis, vt a Geneſi a* ***Quieuit Deus ab opere.*** *Igitur lorum vita laborioſa, dupla tamen duoden caeteris laborantibus. Laboramus quidem homines, ſed duplex eſt Apoſtolorum & mi tium laborioſa vita. Duodenarius eſt igitur ex ſenario, & ſenario.* Subſcribat his r bus, cui eaedem ſatis fecerint, quiue hi animaduerterit argumentationes a bac angulum.

Pag. 177 *odium inter Platonicum & P ticum*, affectu & partium ſtudio ab

:ribit, PLATONEM ſuum ſimul vindi-
ſ. *Illa profecto*, haec ſunt Calannae verba,
*t inimicitia inter Platonicum & Peripateticum,*
*olim cecidit inter ſerpentem & hominem, de*
*ſcriptum eſt: Inimicitiam ponam inter te &*
*n iſtud. Vere enim ſerpentinus homo eſt*
*pateticus, dum per terram hanc ſenſibilem*
*t, & ſuper ſuum graditur pectus, materialia*
*ique & ſenſibilia ſcilicet excogitando. Propterea*
*aliquando Peripateticis adhibenda non eſt,*
*in Platonem inuehunt, illud praecipue illi*
*ibentes, tres poſuiſſe animas in homine ad*
*em diſtinctas, nempe rationalem, iraſcibilem*
*ncupiſcibilem: rationalem in cerebro, iraſci-*
*in corde, concupiſcibilemque in epate, quae*
*a a Platone aliena ſunt, quoniam de Republ.*
*to unicam poſuit animam, tribus tamen viri-*
*munitam* &c.

Pag. 182 ſqq rationes in medium affert,
ous Philoſophia Platonica *Animae immor-*
*tem* oſtendit: quae doctrina ſtrenue &
oſe a Çalanna defenditur.

Pag. 196 ARISTOTELEM, quod mire-
non putat in hac de Immortalitate Ani-
: doctrina a PLATONE diſſentire. *Phi-*
*hia noſtra*, ait, *animae aeternitatem & im-*
*talitatem cum Platone ſuſtinet, nec arbitramur,*
*ſtotelem a Platone differre.* Non deſunt

 tamen,

tamen, a quibus Stagirita accenſetur iis, q
animae perennitatem inficiantur.

Pag. 210 Platonicarum loquendi rati
num, ſatis incongruarum, meminit: A
*mam in corpore vinculis includi: Animam*
*corpore ſepeliri*, &c.

Pag. 212 exponit phraſin, a Pſeudo-D
NYSIO AREOPAGITA Hierarch. cap.
adhibitam: *Intelligentias* (ſ. Angelos) *ha*
*dentes*, hoc modo: *Cibum idearum*, (quem
antecedentibus *diuinum radium* dixerat)
*mis mentibus maſticare, more nutricis infan*
*vt ſubito digerat.*

Pag. 219 haud obſcure innuit, *ſcientiam*
*nobis* eſſe *ſubſtantiam*, non autem *qualitat*
quae Platonica doctrina craſſiorum Fan
corum, non raro Platonizantium, *Lu*
*interno*, *Scintillae internae* &c. fauet.

Pag. 235 ſqq pugnat contra *Democriticos*
vocat, opinatos, *animam corpoream* eſſe.

Pag. 238 ſq de *Summo Bono* differit,
reiectis multis rebus, quas alii pro ſum
bono habuerunt, PLATONEM ſecutus
239 concludit: *Cum Platone felicitatem ſt*
*mus in rerum diuinarum ſpeculatione.*

Pag. 240 phraſin Platonicam: *Ani*
*duabus alis deſcendere*, ſic exponit: *Alas g*
*nas ita peritiſſimi Platonici declarare nitun*

*iam, dum ad corpus deſcendit, duabus exor-
alis, duobus ſcilicet luminibus, diuino, quod
it ingenitum, & naturali, id eſt, genito. Di-
, nectare & ambroſia veſcitur. Naturali
aqua illa Lethei fluminis, cuius obliuiſcitur,
e diuinis cogitat, & ſe ipſam negligit, & ob
rena petit, & ea, quae corporea ſunt, appetit.
m quia Domina eſt actionum, ad diuina rur-
uolat lumine illo ingenito afflata, &, quae
a ſunt, negligit. Euolat igitur Philoſophus
ioſus a ſenſibus ad intellectum, ad illum
it amorem diuinum, & tunc a corpore ſepa-
dicitur.*

g. 241 ſqq de varia ſignificatione voca-
*Mentis* agit, oſtenditque, veteres per Men-
intellexiſſe 1. animi perfectionem ac ſa-
tiam. 2. ſapientiam increatam, ſ. Deum.
ernum Dei verbum. 4. idearum circu-
5. animam rationalem.

g. 243 ſatis circumſpecte de ſic dicta
*itate Platonica* loquitur. *Nonnulli*, inquit,
*latonizantibus Platonem omnino Theologum
unt, &, vt dicitur, poſt mortem illum baptizare
runt, Trinitatemque perſonarum diuinarum
ie quodam cum Mercurio attigiſſe aſſeruerunt,
n primo, primitate ſcilicet naturae, ſtatuentes;
do Mentem ipſam, illius eminentiſſimae men-
iliam; tertio Animam rationalem, huius
is ſecundae progeniem. Tandem haec tria*

 *iden-*

Digitized by Google

*identice dici aſſerunt, & ita Platonem nobis ſuadent, adumbrate & ſub aenigmate Trinit[...] agnouiſſe indicaſſeque. Quae omnia etſi Rel[...] nem quodammodo ſapiunt & pietatem, non [...] perſonarum Trinitati quadrabunt, nec acc[...] dari poſſunt.*

Pag. 252 annotat, PLATONEM *Daem[...]* omnes exiſtimaſſe *bonos*, candide profit[...] *Tolerandus eſt Plato, quia Luciferi caſum & [...] gelorum peruerſionem non agnouit, & illo [...] lumine in iis, quae de Daemonibus ſcri[...] fuit deſtitutus.*

Pag. 255 *Mundus ſubterraneus* malis D[...] monibus aſſignatur, inque eodem ſept[...] ca ſtatuuntur. 1. Puteus. 2. Infernus. 3. [...] 4. Mortis vmbra. 5. Silentium. 6. Exte[...] nium. 7. Gehenna; quae nimia diſtingu[...] tur ſubtilitate: idem enim damnat[...] ſtatus diuerſis vocabulis & metaphoris [...] vinis ſcriptoribus, ad quos prouocat Ca[...] na, indicatur.

Pag. 261 ſqq varia tractat *Theologica* [...] *Religionem Chriſtianam* contra Lucianiſtas [...] appellat, aliosque impios hoſtes, ration[...] non ſemper ſpernendis, tueri, aduerſarior[...] que argumenta contendit refellere; q[...] ſtudium inter ſcriptores de Chriſtianae [...] ligionis veritate locum ei comparauit.

Pag. 278 PORPHYRIVM vocat *canem* *idum* (17), ob rabiem ſcilicet, qua ſae- in religionem Chriſtianam.

Pag. 280 eos denuo impugnat, qui *Reli-* *iem ab aſtris* pendere affirmarunt, & idcir- ad *Stellam Magorum* prouocarunt. *Nec de-* *runt olim*, inquit, *qui Luciano & Epicuro ad-* *ſerunt, & hoc argumento & coniectura Reli-* *iem a ſtellis dependere oſtendebant, quia de* *iſto, fidei noſtrae & cultus auctore, ſcriptum* *Matth. I: Vidimus ſtellam eius in Oriente, &* *iimus adorare eum: a ſtella igitur, quam qua-* *tam eſſe aſſerebant, Crucisque figuram oſtende-* *, Sed o hominum dementiam! Numquid* *riſtus ſtellis ſubiicitur, qui Dominus & Creator* *llarum.* &c.

## §. IV.

Plura delibatis ex Calanna non adiicio. enim ex adductis de auctore pariter, ac us libro facile fieri poteſt iudicium. Non autem dubium, quin peruerſus in Plato- m amor bonum Calannam ſaepius abri- erit adeo, vt aurum ſe putarit inueniſſe, m ſcorias tantum ipſi Plato exhibuerit. Phi-

(17) Sequitur Calanna haud dubie HIERONYMVM, qui in Praef. Lib. de Script. Eccl. Porphyrium *ra-* *bidum aduerſus Chriſtum canem* appellat.

Philoſophia enim Platonica affectat quid
ſublimia; ſed affectat, non aſſequitur. V
licet Plato de Deo ac Anima humana mu
docuerit, pleraque tamen ipſius dogma
quae primo intuitu videntur egregia, ſi
perpendantur, deprehenduntur incerta,
ſa, inquinata. Quare pluribus idem
nit, quod IVSTINO MARTYRI, qui
tonica primum Philoſophia vehementer d
ctatus, tandem imprudentiam ſuam agno
Καὶ με, ait (18), ᾕρει σφόδρα ἡ τῶν
μάτων νόησις, καὶ ἡ θεωρία τῶν ἰδεῶν ἀν
ρόυ μοι τὴν φρόνησιν. Ὀλίγου τε ἐντὸς
νου ᾤμην σοφὸς γεγονέναι, καὶ ὑπὸ βλα
ἤλπιζον ἀυτίκα κατόψεσθαι τὸν Θεόν.
το γὰρ τέλος τῆς Πλάτωνος φιλοσο
κ. τ. λ. Chriſtiani itaque, ſaluo ſo
& nullis opinionum portentis ebriae Phil
phiae ſtudio, quod neutiquam negligun
ob inſignem vtilitatem magni faciunt,
liorem pie ſcrutantur Σοφίαν ac φιλοσοφ
eandemque non ex Platonis, ſed diuini Sp
tus ſchola repetunt. Haec illis cognit
reddit Liberatorem O. M., quem noſſe, ſu
ma eſt ſapientia, omnem mundanam Phi

(18) Dialog. cum Tryphone Iudaeo p.
edit. Sylburg.

iiam longisſime poſt ſe relinquens. In ſaluberrima ſcientia quod non plane os habeat profectus, ſolemni

## : CHRISTI reſurgentis Victoria

tione declarabit iuuenis bonae ſpei ac in-s, & inter duodetriginta (19) Iuuenes quibus, aeque ac duobus, vno alterove iſe interiecto, itidem Academicum iter eſſuris, cum optima quaeque ſperem, evis etiam fauſta ac felicia illis, eorun-ique bene coeptis ſtudiis, precor), verno tempore ex noſtra litteraria officina ad demias abeuntes, collaudandus,

## OANNES PETRVS GREYER,

Lubecenſis.

onem ille & ſancti temporis, & honeſti dicentium ritus, Roſtochium aditurus, voluit

---

*Duodeviginti* ſcripſi quidem in prima editione: numerus abeuntium mox ita creuit, vt inter-lis paucis hebdomadibus decem acceſſerint, qui ademicum iter ingreſſuri dixerunt vale.

Digitized by Google

voluit habere. Vtrumque Veſtrum, MAG-
FICI DNN. CONSVLES, Patriae Patr
exoptatiſſimi, perilluſtris DN. PRAEPO
SITE, generoſiſſ. DN. DECANE, ſum
me reuer. atque excellentiſſ. DN. SVPERI
TENDENS, nobiliſſ. conſultiſſ. & exp
rientiſſ. DNN. SYNDICE ac DOCT
RES, admodum reuer., & praeclariſſ. DN
SENIOR, PASTORES atque SYMM
STAE, nobiliſſ. generoſ. prudentiſſ.
ampliſſ. DNN. SENATORES, PROT
NOTARIE & SECRETARII,
non omnes amore Liberatoris ſincero flagr
tes, merebitur aſſenſum, quem perhonori
Veſtra praeſentia vt declaretis, preces me
efflagitant. Eo minus autem de fauore V
ſtro dubito, quo magis ſum perſuaſus, vnu
quemque Veſtrum ſuum facere BERNHA
DINVM illud, piorum omnium calcu
digniſſimum: *Haec mea ſublimior Philoſo*
*phia, ſcire IESVM, eumque cruci-*
*fixum;* addo: *& reſurgentem*
*VICTOREM!*

P. P. Lubecae d. IV April. M DCCXX

XX

# XXI.

## :AECOCIS PVERI LVBECENSIS,

# HRISTIANI HENRICI IEINEKEN,

## *ELOGIVM.*

'cum omni iure meretur in his Sele-
tis Litterariis ſelectisſimum hoc prae-
ocis ingenii exemplum. Tanta enim
ritas, vt vix detur aliud, cum eodem
o comparandum. Equidem, vt de iis,
oſe aliis in locis commemoraui, nihil
, iam nactus eſt ſuos praecones, quo-
iimi in praedicandis pereximiis ipſius
s laudabiliter admodum fuere occu-
Verſatur in manibus noſtris nitida
*ſſimo praecocis ingenii exemplo*, CHRI-
V. *HENR. HEINEKEN*, *Lubecenſ.*
*ntatio*, anno ſuperiori edita, quae erudi-
ım clariſſimumque ERN. LEOPOLD.
FRIDER.

FRIDER. BEHMIVM agnoſcit auctor
Acceſſit nuper elegans ſcriptum, quod
ſtar omnium eſſe poteſt, hoc titulo Ham
euulgatum : *Merkwürdiges Ehren-Ge*
*niſs von dem Chriſtlöblichen Leben und To*
*weyland klugen und gelehrten Lübekiſchen*
*des*, *CHRISTIAN HENRICH H*
*NEKEN*, *in welchem deſſen Geburth,*
*ne Erziehung, wunderwürdiger Wachsthu*
*ner Wiſſenſchafften, glüklich abgelegte rüh*
*Reiſe nach und von Dännemark, ſamt ſ*
*höchſtſeligen Abſchied aus dieſer Sterbl*
*umſtändlich enthalten; und auf vieler V*
*gen von der Wahrheit befliſſenen Feder*
*weyland gewesenen treuen Lehrers und B*
*rers unpartheyiſch entworfen*; cui ſcripta
nobiliſſimus & multarum ſcientiarum
notitia imbutus vir, CHRISTIA
a SCHÖNEICH, ſingulari ela
ſtudio, Praefationem, varia itidem d
Puero notatu digna complectentem, p
gere nullus dubitaui. At enimvero h
plures, non impediuerunt, quo minus i
quoque libro memoriam eius conſerua
tam ad poſteros, quam ad exteros, Ger
cae linguae ignaros, transmittere ſtud
Operae ſane pretium eſt, in pluribus ſ
legi notitiam exempli, quod vti rari
occ

Digitized by Google

rrit, ita tam multis rebus commemorabi-
abundat, vt facillime poſſit dare homi-
n ſtuporem; imo vero fidem & aſſen-
ab iis, qui non fuerunt αὐτόπται, tot
torum teſtium luculentiſſimis teſtimo-
xtorquere potius, quam ſponte impe-
Quod ſi ex meo ingenio licebit iudi-
ilios, ingenue fateor, me ante αὐτο-
neſcio quid facilius, quam ea, quae
eps & oculis & auribus non ſine ſtu-
nimaduerti, crediſſe. Nec dubito,
ſi vno tantum teſte, licet ille non ſem-
iiciendus, haec res gauderet, fera poſte-
le eius veritate dubitaret, quae tamen
io ſe tuebitur, cum plurium, eorun-
ie grauiſſimorum teſtium, quos inter
i Principes, aliique viri illuſtriſſimi,
ritate ea ſit communita; ac proinde
tiſſimus interpres *Patriotae* Hambur-
, ea dudum laude, quam a prudenti-
nnibus ob ſtyli nitorem, & rerum, quas
, ac ſale condita lectoribus propinat,
ra facillime impetrauit, conſpicui, vt
ion indigeat, in Prolog. P. IV pag. 4
ime vocarit *exemple, dont la verité eſt*
*ment hors de doute.* Quare hoc Puero
rrima, quae eundem produxit, ciuitas,
noſtra Lubeca, memorabilia ſua omni

 iure

iure poteſt augere. Vidit eum in lucem
tum d. 6 Febr. an. 1721 in domo, in qua
guſtiſſimus Caeſar, CAROLVS IV, cum
becam honorificentiſſima ſua praeſentia
ſtraret; decem dierum ſpatio fuit comm
tus. Natus autem eſt patre PAVLO H
NEKEN, Ciue honeſtiſſimo ac Pictore
ficioſiſſimo: matre CATHARINA EL
BETHA, elegantiſſimae pingendi artis
dem, raro exemplo, peritiſſima. Dotes
minime vulgares, imo plane excellent
communem innumerorum puerorum
longiſſime poſt ſe relinquentes, maiu
modum in eodem ſunt animaduerſae.
mus, qui easdem obſeruauit, fuit lau
SCHÖNEICHIVS, qui vti ad rite for
dum eiusmodi Puerum erat maxime
vs, ita etiam nulli pepercit ſtudio, ſed
feſſo labore (quem tamen nullo non te
moderata eſt prudentia) eundem, pab
animi magis, quam corporis, appetentem,
diuit. Res non poterat non ex voto ſucc
re, cum memoria eſſet tenaciſſima, ing
vm peracutum, iudicium exquiſitum,
dor diſcendi incredibilis; adeoque qu
firmiores corporis, eo firmiores animi
hic, exemplo incomparabili, deprehend
tur. A ſacris fiebat initium, hiſtoria

ipuas, quas annales ſanctiores vtrius-
oederis continent, opinione citius ita
imebat memoriae, vt ex eadem promtis-
poſſet reddere. Neque hiſtorias ſolum,
raecipua etiam dogmata ad ſalutem
neceſſaria ex diuino verbo ita hauſerat,
tandum, non dari inter ſenes, qui mi-
erum ſacrarum ſcientia ſint inſtructi.
ui hunc Puerum non dicta ſolum po-
ingenti numero, ſed integra etiam e di-
odice capita recitantem, & memoriam
tatem demiratus. Accedebant copia
exigua praeſtantiſſimae Cantilenae ſa-
quas non ſolum animo feliciter com-
nderat, verum etiam deuote interdum
at. Qua re vti mens mea non poterat
ffici, ita me nondum poenitet iudicii
m loco (*) lati, quod ſi nihil plane
iſſet, praeter ea, quae ex Bibliis didice-
iec ſola ſufficerent, ad eundem ab in-
ris pueris aliis diſtinguendum. Sacrae
ae adiungebantur aliae, quarum deſi-
Puer flagrabat. In Geographicis per-
s habebat profectus, neque ſolum
lem regionum diuiſionem callebat,
etiam ſingula fere loca, & potiora,
in iisdem occurrunt, memorabilia. Non

Zz 2 minus

(*) blioth. Bibl. P. I. pag. 15.

minus egregie in Hiſtoria ciuili, antiqu
media, noua, erat verſatus, multaque ex
dem non ſine voluptate, & admiratione a
dientium poterat referre, temporis ratio
accurate ſemper obſeruata. In primis vero
Hiſtoriam Danicam animum adiecerat.
hac quae memoriae firmiter ab ipſo man
ta, complectitur liber, Lubec. 1724. 4 oblo
hac inſcriptione editus: *Des Lübekiſ*
*Dreyjährigen Knabens*, *CHRISTIAN HE*
*RICH HEINEKENS*, *Vorſchmak der a*
*mitlern und neuen Däniſchen Geſchichte*,
*denen bewehrteſten Geſchichtſchreibern des*
*nigreichs Dännemarck kurtzbündigſt gezogen*,
*von demſelben in ſeinem dritten Jahre erle*
*der edelmütigen zarteſten Jugend aber*,
*nicht minder beyzeiten zur Erlernung der*
*niſchen Hiſtorie angeführet werden ſoll*,
*nützlichen Gebrauch an das Licht geſtellet*;
libro, a celeberrimis Act. Erud. Germ
auctoribus P. CVI. pag. 757 ſqq honori
recenſito, ideo HEINEKENII nomen p
fixum, quoniam integrum memoria eun
tenuit. E propaginum tabulis, quas v
Genealogias dicunt, permulta hauſerat,
ſtupendam plane memoriam oſtendeb
Vbi illud in primis erat mirandum, quod
tanta rerum copia familias apte ſemper

ıgueret, &, quod facile alias fieri ſolet, ıquam easdem confunderet. Neque ana- ııca ignorabat principia, cuius rei docu- ıta dabat, cum in ſceleto corporis humani tes monſtraret, & praecipue caput mortu- ,qvo vehementer delectabatur, deſcriberet. ınis verbis, praeter ea, quae IO. AMOS CO- .NIVS in *Orbe Picto* habet, multa alia po- t exprimere, magno elegantiorum Sen- tiarum et Apophthegmatum apparatu in- ctus. Nec diſſimilem Gallicae linguae pe- ım in eo licebat cognoſcere. Quae, & plura, bus accenſenda praecipuorum aſtrorum itia, nec non ſcribendi ars, quam paulo mortem facili negotio didicit ita, vt lit- e ab ipſo haud ineleganter pictae ſuper- , vti multum tenelli pueri aetatem ſupe- , ita, quam attonitus fere ipſum audiui asque Definitiones ex Inſtitutionibus Iu- ecitantem & exponentem, tam incredibi- tud forſan multis videbitur. Hic vero au- ter poteſt prouocari ad complures teſtes, eſtantiam ipſius demiratos. Inſtar omni- ſunto ſereniſſimae, quibus Aula exſplen- cit Danica, perſonae, teſtes omni exceptio- maiores. Profectus enim an. 1724 Hafni- ,ipſo Regio ſplendore circumfuſus, non ve- ıs eſt os ſoluere, eaque praecocis doctrinae

ſpecimina dare, quae ſpem Auguſtisſimi
niae Monarchae, FRIDERICI IV, Sereniſ
ac Celſiſſ. Regiae Maieſtatis Haeredis, CH
STIANI, Sereniſſ. Principis, CAROLI, Sere
ſimarum Principum, aliarumque perſona
illuſtrium, ne quid de reliquis, quos n
haud pauci viri doctisſimi, dicam, non
pleuerunt modo, ſed plane ſuperarunt.
cunditas ſane certat cum admiratione, qu
do in laudata *Memoria* iter hoc Danic
tam prolixe, quam accurate deſcriptum
mus, comperimusque, quanto cum app
Puerulus noſter Oratiunculas ad Sere
mos Auditores, quorum clementia in ta
lum hunc oratorem nunquam ſatis pr
cari poteſt, habuerit, adeo vt nulla in d
do infantia in hoc infante fuerit depr
ſa, quamque praeclare res ſuas omnes n
nia egerit. Vnde Litterae etiam pu
Hafnienſes hoc ſine exemplo exempl
diuulgarunt, & publice praedicarunt.
as (plures autem adſunt) aſſeruo, Dan
& Germanica lingua editas, e quibus cha
volantibus non poſſum non pauca cum
neuolo Lectore communicare. Relatio
nica, d. 18 Sept. 1724 emiſſa, pag. 8 ita hab
*Gives tilkiende, at det Lærde Lybſke Barn*
*med Forundring af mange her i Byen er be*
*ſeet, og dend 9 i denne Maaned paa Freden*

*lans Kongl. Majeſt. har haſt allernaadigſte*
*entz, laver ſig til med førſte at reyſe til*
*tildage.* I. e. Sciendum, quod doctus“
Lubecenſis, qui cum admiratione a“
is in hac vrbe auditus eſt & viſus,“
ıve d. 9. huius menſis ipſe Auguſtis-“
RexFridensburgi clementisſime admis-“
benignisſime auſcultauit, meditetur“
ım, Lubecam propediem reuerſurus.“
entit Germanica, eodem die publici
facta, his verbis: *Das gelehrte Lübecki-*
*Kind, welches den 9ten dieſes zu Friedens-*
*bey Sr. Königl. Majeſt. allergnädigſt Au-*
*z gehabt, praepariret ſich zu der Abreiſe*
*Lübeck.* Oratiunculae, quas ibidem ha-
vna cum aliis, ſeorſum prodierunt pri-
ı Lubecae in 4to, deinde Lipſiae in fol.
itulo: *Des berühmten Lübeckiſchen Säug-*
*, CHRISTIAN HENRICH HEINE-*
*l, An-und Abſchieds-Reden an ſeine Kö-*
*he Majeſtät zu Dännemarck und Norwe-*
FRIDERICH *den Vierdten, bey der ihm*
*ridensburg den* 9 *Septemb.* 1724 *ertheilten*
*nädigſten Audientz. Ferner, an Jhro Jhro*
*gl. Königliche Hoh. Hoheiten, den Cron-*
*tzen, die Cron-Printzesſinn, und an Jhro*
*-Fürſtl. Durchl. die verwitwete Frau Marg-*
*nn von Culmbach, bey der ihm am* 29 *Sept.*
*zu Hirſchholm verliehenen gnädigſten Au-*

 *dientz.*

*dientz. Imgleichen, an Jh. Jhro Hoh. Hoh*
*den Printz* CARL, *und die Printzeſſin* S
PHIA HEDEWIG, *bey der ihm an*
*eiusd. menſis & anni zu Köge höchſt beb*
*Audientz, von Wort zu Wort, in aller Un*
*thänigkeit abgeleget.* Inſertae porro ſunt Co
mentationi Cl. BEHMII: & tandem Me
riae, a doctiſſ. SCHÖNEICHIO elabora
Placent, quae tum de aliis rebus ad Puer
noſtrum pertinentibus, tum de his Oratio
bus ſcripſerunt laudati Actorum Erudi
rum Germanicorum auctores l. c. pag.
*Es zeuget dieſer Entwurff derer Däniſchen*
*ſchichte ſattſam von der Lebhafftigkeit ſ*
*Gedächtniſſes, welches vermögend iſt, alle*
*Nahmen und Umſtände zu behalten.* Die
*ſchrifft iſt in ſeinem Nahmen an den Kön*
*Dennemarck, und deſſen Enckel, den p*
*Printz Friederich, gerichtet. Der Knab*
*glücklich geweſt, den* 9. 26 *und* 29 *Sept*
1724 *eine Audientz bey dem König, dem C*
*Printzen, der Cron-Princeſſin, der Marggr*
*von Culmbach, dem Printz Carl, und der P*
*ceſſin Sophia Hedewig zu haben: bey wel*
*Gelegenheit er dieſe Blätter ſelbſt überrei*
*und eine jede von dieſen hohen Perſonen mi*
*nem beſondern Compliment angeredet, auch*
*einer jeden in beſondern kleinen Reden Abſ*
*ge*

*mmen. Es ſind ſolcher kleinen Reden* 12, *be von dem Knaben von Wort zu Wort ge-n, und hier auf einem beſondern Bogen ge-kt worden. Sie ſind gar zierlich geſetzt, geben ein neues Zeugniſs von dieſes Kna-glücklichen Naturel; weil gewiſs mancher und geübte Redner genung ſolte zu thun ha-*12 *ſo unterſchiedene Penſa in unverrückter ung zu behalten und herzuſagen.* E Da-redux, a non paucis Lubecae fuit audi-qui vno ore faſſi ſunt, ſe antea ſibi perſua-haud potuiſſe, quod deinceps videntes idientes perceperint. Hi ornant citatam NEKENII noſtri *Memoriam*, in qua pas-ionoris cauſa nominantur. Quare ad em beneuolum ac curioſum Lectorem go, hic vero obſeruantiae ac laudis ergo tantum eos, qui elegantisſimis & hono-s *Epicediis*, Memoriae ſaepius adductae xis, & Puero noſtro, & ſibi ſimul, monu-a aere perenniora erexerunt. Hi ſunt NNES PAVLVS BRANTZ, Conſul ienſis, M. IVARVS BRINK, Paſtor ad em D. Nicolai Hafnienſ., M. IACOBVS RVP, Comminiſter ſuperior Verbi Dei Eccleſiae, quae Hafniae colligitur, mer-Holmenſis, IOACHIMVS IARDVS PAVLLI, Regii Iudicii Au-Iafnienſis Secretarius, GEORGIVS

PHILIPPVS TELEMANN, Muſices
rector Hamburgenſis, ERNEST. LE
POLD. FRIDER. BEHM, SS. Th
Studioſ., ACHILLES DANIEL LEOP
DVS, I.V. C., HERMANNVS AD
PHVS le FEVRE, Bonarum Artium
tor. Vtinam his omnibus dies 27 Iun.
1725, quo vitam cum morte commu
Praecox noſter, non dediſſet anſam cala
arripiendi & ſcribendi funebria. Sed
poris, variis vexati morbis, imbecillitas
vitae ipſius longam ſemper vetabat inch
Dolendum autem, eum ad maturam
perueniſſe aetatem, ſed in ipſo primo f
iam eſſe extinctum. Sic enim multo p
dediſſet in ſtuporem, &, rariſſimo exe
comprobaſſet, quam demiranda ab illo
ant praeſtari, in quo memoria, ingeni
iudicium vires ſuas maximas coniung
Licet itaque per paucos modo annos vi
fama tamen, quae longe lateque vagatur,
gloriam in multis regionibus nunciauit,
ciatamque magis ſemper magisque am
cabit, conſeruabitque. Laus itaque ip
vna cum corpuſculo, quod in Templo
thariniano quieſcit, non potuit ſepeliri,
nulla vnquam delenda obliuione, ſe
manebit. Memor ipſius erit Dania, in q
puer licet, virum tamen ſe praeſtitit.

Digitized by Google

ꝫtur ipſius nunquam Lubeca, quae hoc, d protulit, cimelio multorum oculos aniqueinſe conuertit. Colet illum, poſt faiam, nobiliſſima praecocium eruditorum tas. In tota republica litteraria ipſius bit memoria, quam doctorum virorum ta, in honorem eius elaborata (quae brenas, quas hic duxi, lineas fuſius expo-) ab interitu feliciſſime vindicabunt. facient ipſius effigies, aeri Auguſtae lelicorum primum, deinde Hamburgi eganter inciſae. Priori hos ſubieci elegos:

*puer eſt, aetas qualem centeſima quaeque,*
*Natura in raris luxuriante, videt.*
*! quantum ingenium! quam vaſta ſcientia rerum!*
*Quam memori vocum millia mente ſedent!*
*mulus aſſiduo doctori certat alumnus,*
*irmaque in infirmo corpore Muſa nitet.*
*le, ſi dubitas, aut teſti crede videnti,*
*Aut monſtrum ingenii, dum licet, ipſe vide.*

riorem laudatus TELEMANNVS, eleoribus, quibus noſtra ſuperbit aetas, s Germanicis accenſendus, ſequentibus iit verſibus:

*d, deſſen gleichen nie vorhin ein Tag gebahr!*
*ach-Welt wird dich zwar mit ew'gen Schmuck umlauben;*
*auch nur kleinen Theils dein groſſes Wiſſen glauben,*
*dem, der dich gekannt, ſelbſt unbegreiflich war.*

XXII.

# XXII.
## DE
# CASPARIS AMMANNI
## LONGE RARISSIMO
# PSALTERIO
### *OBSERVATIO.*

§. I.

Quam rara eſt haec Pſalmorum Da
corum Germanica verſio, tam
etiam eſt auctoris ipſius, CASPA
AMMANNI, Theologiae Doctoris, n
Apud Biographos altum hic ſilentium.
multi quoque alii tacent. Mereretur ta
hic IOANNIS BOESCHENSTEIN
EbraeaeLinguae inGermania poſt Io.Reu
linum inſtauratoris, praeſtantisſimus di
pulus accuratius deſcribi ab illo, qui ne
ſariis ad hanc rem ſubſidiis eſt inſtruc
Initium lubens faciam, recenſendo ra
mum,quod in manibus meis eſt,Pſalter
Prodiit iſtud Aug.Vindel.1523.8, hac in

ne: *Pſalter des küniglichen pro-*
*tten, Dauids, geteutſcht nach*
*arhafftigem text der Hebraiſchen*
*igen.* Conſecratum eſt laudato BOE-
IENSTEINIO, hac Dedicatione:

JOHANNI BOESCHENSTAIN
Eſslingen, Hebraiſcher zungen Lerer,
wünſche ich,
CASPAR AMMAN,
der hailigen ſchrifft Doctor,
Gnad und Fryd in Chriſto Jheſu.

rliebſter Johann. Nachdem vnd ich"
eutſcher tranſslation vnd auſslegung"
Pſalters geſehen und geleſen,darinn an"
igem Ort vil miſshällung auch vnuer-"
dig ſynne, vnnd der gegründten"
aung Dauids vnd anderer diſs Pſalters"
eiber gantz widerwertig ſend, vnd das"
vrſach, ſo vil abſchreiber dyſes buchs,"
hebraiſchen vnd gregkiſchen ſprachen"
iſſent, den ſinne des hailigen Gaiſts,als"
ulenſis bezeugt in ſeinem fünffaltigen"
ter, vndergetruckt verendert vnnd ver-"
hſelt haben. So aber Paulus ſagtt zu"
Epheſiern, jr ſolt mit euch ſelber röden"
en Pſalmen, vnnd ſo Dauidt des haili-"
Gaiſts gnad erleucht, vil hailigkeit der"
haili-"

„hailigen ſchrifft inn diſem buch angezai
„hat, als die erkantnus Chriſti, ſeiner gebu
„lebens, leidens, ſterbens, vrſtende, auffa
„ſendung des hailigen Gaiſts, vnd auch
„ander groſſer götlicher haimlichaiten,
„vil ſchönen anruffungen zu Got, habe i
„als ain ainfältiger, zum letſten mich vnd
„ſtanden, vnd auch den Pſalter, als ain lobli
„nutzlich büchlin, darinn alt vnd ne
„geſatz begriffen, in teutſch auſs hebraiſc
„warhait nach meinem vermügen vnd v
„ſtand, andern auſslegern oder tulmetſch
„on nachtailig, auſsgelegt, allen begnade
„frumen menſchen zu gut vnd ſonderer
„dacht inn den truck geben. Als nun d
„allerliebſter Johann, mein erſter ſchulm
„biſs in das fünfft jar der hebraiſchen zu
„gen jnn meinem hohen alter geweſt bi
„vnd ich yetz groſs arbait biſs in das ach
„zehend jar in diſer zungen gehabt, di
„allweg willig gegen mir erzaigt. Darum
„bit ich dich inn chriſtenlicher liebe, d
„meinen geteutſchten Pſalter fleiſſiglich
„ſehen, helffen rechtuertigen, damit er auſs
„in gemainen nutz aller chriſten menſch
„auch zu ſonderm wolgefallen vnſers all
„liebſten Patrons, SIGISMVNDI GRYM
„der artzney doctor, damit ain yedes menſ
„diſes büchlin geprauchen müge, inn ſein
„ha

:n tragen, ſich darinn gegen Got er-"
:n, dann ich achte kain höher contem-"
ng dem menſchen in Got, als in diſem"
in, ſo man es täglich in händen prau-"
würt. Hiemit ſoll dich Got bewaren"
lem übel. Geben zu Laugingen anno"
ıd fünffhundert vnd im drey vnd"
tzigiſten." Reſpondit BOESCHEN-
NIVS hac, inſtitutum AMMANNI
probante & laudante, dedicatoria
ola (1): Dem

efixa eſt haec Epiſtola Verſioni Germanicae ionis Salomoneae, 1. Reg. VIII. 23-53 extantis, itulo editae: *Das Gebet Salomonis am driten der Kunig, geteutſcht von Wort zu Wort, nach hebraiſchen text, durch JOHANN BOESCHEN-N.* 1523. 8. Qui libellus non commemora-n Relatt. Innoc. 1719. pag. 386 ſq, vbi nonnul-vita ac ſcriptis ipſius leguntur. Initium huius ſimae verſionis addam, vt inde de BOESCHEN-INII Germanica interpretatione fieri poſſit iu-m. Sic vero habet: *O Herr GOt Iſrael, nit 's du ain GOtt inn den himeln, vonn oben herab, auff der erden von vnden, der du behütteſt das dt vnnd dye gnad zu deinen dienern, die da dient zu vor dir, in gantzem irem hertzen, das haſt behüt zu deinen knecht meinem vater, das hes du haſt gerödt zu im, vnd das du haſt geſagt deinem mund, vnd das mit deinem gwalt erfüllet als diſen tag. Vnd yetzund, o Herr Got, iſrael, it zu deinem knecht Dauid meinen vater, das du gerödt zu im ſagende, nit würdt verſchnitten von ain man von vor mir, ſitzend auff dem Stul Iſrael, doch*

# Dem würdigen Herrn CASPAR AMMAN, der hailigen ſchrifft lerer, wünſcht JOHANN BÖSCHENSTAIN Fryd und Hail in Chriſto.

*doch ob deine kinder werden behüten ire weg zu wa*
*len zu vor mir, als du gegangen biſt zu vor mir.*
*nun o Got Iſrael, ich pit, es ſoll bevöſtiget werden*
*ſag, die du geſagt haſt zu deinem Knecht Dauid,*
*nem vater. Dann iſt es nit warhafftig, nitt*
*Got wonen auff dem erdtreich nymwar die himel*
*himel, die himel haben dich nit mügen umbring*
*auch wie dieſſes hauſs, das ich gebawen hab. Vn*
*haſst geſchawet zum gepet deins knechts, und zu*
*nem andächtigen gepet o GOtt mein GOt, zu hören*
*dem lobgeſang, und zu dem gepet, das da hat*
*peten heut dein knecht zu vor deinem angeſicht.*
*werden geöffnet dein aug zu diſem hauſs*
*nacht zu der ſtat, da du haſt geſagt, es wird ſein*
*nam daſelbſt, zu hören das gepet, das dein knecht*
*würt an diſer ſtat. Vnd du ſolt hören*
*hertzig pittung deins knechts, und deins volks Iſr*
*das ſie piten vverden an diſer ſtat. Vnd du*
*hören an der ſtat deiner vvonung in den himel,*
*du ſolt erhören, vnd ſolt begnädigen. Das ſ*
*vvürt ſunden der man vvider ſein geſellen, und*
*erhâben vvider in ain fluch zefluchen im,*
*kumpt der flucher zu vor deim opfferſtul in diſes*
*vnd du vverdeſt erhören in den himeln, vnd du*
*thon, vnd vvürſt richten deine knecht, zu*
*men den unmilten, zu geben ſein vveg auff ſein*
*vnd zu gerecht machen den gerechten, zu geben im*
*ſeiner gerechtigkait.* &c.

off, erwûrdiger herr Doctor, jr ſolt ain"
er wolgefallen vnd benûgen habēn."
s begerens an mich gethan, des Pſalters"
den ich der zeit nach fleyſſig beſehen,"
arbait darann geſpart habe, hoff, es"
e den guten Hertzen ain geliebter"
z, vnd ewerm namen ain loblich Ge-"
tnüs. Fröwe mich gar ſer in Gott,"
ewer eerlich alter in diſer hailigen"
en alſo geûbt vnnd geprauchc, habt"
ſen alle weltliche kurtzweil, Euch al-"
in den geſätzen Gottes ermaiet, auch"
gemût damit erquicket, als Dauid am"
Pſalm ſagt: Sälig iſt der, ſo ſich tag"
nacht betrachtet in Gottes geſatz, vnd"
begirde darein ſetzet. Darumb habt"
allerböſten tail erwölet, darinn das"
leben erfunden wûrdt. Der Almach-"
ſtäte das in euch vnd vns allen, das"
nſer ſäligkait ſuchen jnn den ſchriff-"
er warhait, das iſt di Bibel, vnd die"
Chriſti, dadurch vns verzygen werden"
ll vnſer miſſetat vnd ſûnde. Hiemit"
irm euch Got der almächtig, vnd em-"
nt diſs mein clain gabe mit höchſter"
gkait. Geben zu Augſpurg, am XVI"
ebruari, Anno 1523."

§. II.

Ex hoc rariſſimo Pſalterio ſiſtam no[...]
la loca, quae notatu digna iudicaui, q[...]
niam ſingulare quid habent, calculum [...]
non ſemper merens. Vt vero eo faciliu[...]
incomparabili LVTHERI verſione ea qu[...]
comparari, commata, in quae Amman[...]
num Pſalterium haud diſtinctum, ex Pſ[...]
rio Lutherano praefigam.

*Pſalm. I.*

1. Selig iſt der man, das er nit iſt ga[...]
im rath der vnmilten, vnnd im weg de[...]
der nit iſt geſtanden, vnnd im ſeſſel der [...]
ter nit iſt geſeſſen.

2. Sonder yn dem geſatz Gottes iſt [...]
begerung, vnd yn ſeinem geſatz wi[...]
bethrachten tag und nacht.

*Pſalm. II.*

2. Sye werden ſich thon ſtellen dye [...]
nig des erdtreichs, vnd dye Secretarii [...]
ſich berathen mit ain ander wider Got [...]
ſein geſalbten.

3. Wir wöllen zerbrechen yre band[...]
men, vnd wellen hinvverfen von vn[...]
dicke ſailer.

5. Denn vvirt er verderben yre a[...]
in ſeinem zoren.

7. Ich vvird erzölen das geſatz G[...]

t hat geſagt zu mir, mein ſun biſt du, ich
heut geadelt (2) dich.
12. Anbetend rainiglich Got, das er nit
rd zûrnen, vnd yr den vveg verlierend.

*Pſalm. III.*

3. 5. Stettiglich. *Lutherus*: Sela. v. 9
*nannus*: alvveg. Sic quoque Pſalm. IV,
&c.

*Pſalm. V.*

1. Thu ſye verderben, o Got, daſs ſie fal-
vverden von iren rathſchlagungen.

*Pſalm. VI.*

1. In deinem Grymmen nit vvelleſt ke-
n (3) mich.

*Pſalm. XI.*

6. Er vvirt regnen auf die vnmilten ſtrick,
vnd ſchvvebel, vnd der vvind des vn-
viters vvürt ſein ain tail ires kölchs.

*Pſalm. XIV.*

Geſagt hat der ſchalk in ſeinem hertzen:
ſt Got. Sie habend verderbt vnnd ver-
virdiget mit fleiſs.

*Pſalm. XVI.*

7. Auch zu nachts habend geköſtiget
n meine gedancken.



Gothis *Aeti* eſt *genus, familia.* Vnde videtur *adeln*
o *gignere.*
*Keſtigen* haud dubie a *caſtigare.*

*Pſalm. XVII.*

8. Behût mich als den ſchvvar[illegible]
ain dochter des augs.

14. Von den todten deiner hand, [illegible]
von den todten von alter.

*Pſalm. XVIII.*

9. Die kolen ſend angezint von im. [illegible]
therus: Daſs es davon blitzet.

11. Vnd er iſt geriten auf dem engl[illegible]

30. Wann in dir vvûrd ich laſſen v[illegible]
geben mit der ſchar.

*Pſalm. XXI.*

13. Wann du vvûrſt ſie machen [illegible]
ains tails in deiner ûberbeleibungen, [illegible]
vvûrſt beraiten auf ir angeſicht.

*Pſalm. XXIV.*

4. Der do nit erhaben hat zu der [illegible]
telkait ſein ſeel.

*Pſalm. XXV.*

13. Seyn ſeel vvûrt in guttem ûbern[illegible]
tigen.

21. Dye vnſchuld vnd rechtuertig[illegible]
ſollend behûten mich.

*Pſalm. XXVI.*

10. Wann in iren henden iſt boſshait, [illegible]
ir rechte hand iſt vol gaben.

*Pſalm. XXVII.*

6. So vvil ich opfern in ſeinem ta[illegible]
nackel das opfer der ſchallung.

Digitized by Google

*Pſalm.* XXVIII.

2. Wann ich auffhöb meine hend zum
ſt deiner hailigkait.

*Pſalm.* XXIX.

6. Vnd hat ſie machen *ſpringen* als ain
. Lutherus: *löcken.*
10. Got ſitzt zu der ſindfluſs.

*Pſalm.* XXX.

3. O Got mein Got ich hab geſchryen zu
vnd du haſt mich geartzneit.
. Dann ſchnelle zerſtörung iſt in ſeinem
ı, vnnd das leben in ſeinem vvillen, am
ıd vvürt er thon übernächtigen das vvai-
, vnd am morgen das geſang.
12. Du haſt verkert mein klag mir zu
r freud, du haſt geoffnet mein ſack, vnnd
mich vmbgürt mit freud.

*Pſalm.* XXXI.

5. In dein hand vvill ich beuelhen mein
:, du haſt mich erlöſt Her ain Got der
hait.
10. Verfinſtert iſt vor zorn mein Aug.
ıerus: Meine geſtalt iſt verfallen vor
ren.
5. Sterckend euch vnd krefftig vverd
ır hertz, o ir alle, die do hoffend zu Got.

*Pſalm. XXXII.*

4. Verkert iſt mein feichtigkait i[illegible]
dürrungen des ſumers ſtettigklich.
5. Vnd du haſt hingenumen die vn[illegible]
rechtigkait meiner ſünd evvigklich.
9. Nit ſöllend ir ſein als ain pferd [illegible]
als ain maulthier.
10. Vil vveetage ſend dem ſchalk.

*Pſalm. XXXIII.*

6. In dem vvort Gottes ſend gemacht
hymel, vnd in dem gaiſt ſeins munds [illegible]
hörſkrafft.
9. Dann er hat geſagt, vnnd es iſt ge[illegible]
hen, er hat gebotten, vnd es vvas beſte[illegible]
17. Falſch iſt das pferd zu der hülf, [illegible]
in vile ſeines hörs vvürt er nit entrin[illegible]

*Pſalm. XXXIV.*

6. Sye habend gelugt zu im, vnd [illegible]
erleucht vvorden, vnd ir angeſicht vverd[illegible]
nit verſchembt.
8. Es vvonet der Engel Gottes ringsv[illegible]
zu ſeinen förchtern, vnd beſchirmet ſie.
9. Rödend vnd ſehend, das Got gut [illegible]
17. Der zorn Gottes iſt vvider die vv[illegible]
ker des übels, zu vertilgken von der [illegible]
ir gedächtnuſs.

19. Nahend iſt Got den reuvvenden Her-
n, vnd den armen des gaiſts vvûrt er
lffen.

*Pſalm. XXXV.*

2. Begreiff den ſchilt vnd die tartſchen.
16. In gleiſsnerey derer, die do anlachend
s kûchlin, die vvôtzung ihrer zen iſt auff
ch.
20. Wann ſie vverdend nit rôden den
d, vnnd auff die ſtyrmungen des erdtreichs
erdend ſie betrogenliche vvort erdencken.

*Pſalm. XXXVI.*

2. Es hat gſagt die ſind zum ſchalk in
viſchen ſeines hertzes, nit iſt die angſt Got-
zugôgen ſeinen augen.

*Pſalm. XXXVII.*

5. Waltz auff Got dein vveg, vnd hoff
in, ſo vvûrt ers thon.
8. Stand ab vom Zorn vnd verlaſs den
mzorn, nit erzûrne dich, dann nurt ûber
ûbel.
25. Ich bin iung gevveſen, bin auch
ltet, vnnd hab nit geſehen den gerechten
laſſen, oder ſeinen ſamen aiſchen das
t.

35. Ich hab geſehen den ſchalk geſtör
vnd eingevvurtzelt als ain gronende ta

*Pſalm. XXXVIII.*

18. Dann ich bin beraitt zu der ſtra
19. Dann mein vnrecht vvill ich bek
nen, ſorgfaltig vvill ich ſein von me
ſünd vvegen.

*Pſalm. XXXIX.*

6. Allain zu gantzer nichtigkait iſt
ſtölt ain ietlicher menſch vvarlich.
7. Doch in ainer geſtalt vvürdt vva
len ain man, vnd auch vmbſunſt vverde
ſie brummlen.
12. In ſtraffungen vmb vvillen der
haſt du gekôſtiget den man, vnd haſt
chen zergan als ain milbe ſein gluſt.

*Pſalm. XL.*

8. Nymm vvar ich bin kumen, in
rottel des buchs is geſchriben von mir.

*Pſalm. XLI.*

9. Das wort der ſchalkhafftigkeit iſt
göſſen inn in.
10. Auch der man meines frids, in
ich gehoffet hab, der do iſst mein brot,
groſsgmacht wider mich ſein ferſin.

*Pſalm. XLII.*

i. Was thuſt du dich bucken, o mein ſeel,
ıd wilt brummen wider mich, hoff zu
t, wann ich will noch im bekennen mit
ffen ſeines angeſichts.

*Pſalm. XLV.*

3. Geziert biſt du geweſen über die kin-
des menſchen, die holdſäligkait iſt auſs-
ſen in deinen lefftzen, darumb hat dich
tt geſegnet ewigklich.

ſ. So vvürt dich vveiſen erſchrockenliche
g dein gerechte.

ı. Der gevvalt der gerechtigkait iſt ain
valt deins reichs. Lutherus: Das Scepter
nes Reichs iſt ein gerades Scepter.

ı. Du haſt lieb gehöbt die gerechtigkait,
ıd haſt gehaſſet die ſchalkait, auff das hat
h geſalbet Got dein Got mit dem öl der
ıd me dann deine geſöllen.

14. Alle eer der dochter des künigs iſt
vendig, von eingevvircktem gold iſt ir
ıdung.

*Pſalm. XLVI.*

8. Got der kriegshör iſt mit vns, vnſer
öhung iſt Gott Iacob evvigklich.



Digitized by Google

*Pſalm. XLVIII.*

4. Got iſt in iren paſteyen erkent w
den, zu der ſtörckin.

*Pſalm. XLIX.*

5. Jch will naigen zu dem beyſpil m
or, ich vvill auffthon in der harpffen m
reterſch.

8. Ain bruder nit erlöſende er vvür
löſen der man, vnd vvürt Got nit ge
ſein erlöſung.

9. Vnd es vvürt vvürdig dye erlöſung
ſeelen, vnd er vvûrt vermeiden evvigk

15. Wie ain ſchaff ſeynd ſie geſötzt i
grub, der tod vvûrt ſie ſpeiſen, vnd di
rechten vverden in inen gevvaltigen
morgen, vnd ir ſtörckin vvirt verſchlüſſ
der grub, die ſein herberg iſt.

*Pſalm. L.*

1. Gott der götter der herr hat geröd

14. Du ſolt opffern Got das lob, vnd
zalen dem oberſten deine glûbtnuſs.

15. Vnd ruff mich an im tag der be
gung, ſo vvill ich beſchirmen dich, vnd
wirſt thon vvûrdigen mich.

Digitized by Google

§. III.

ec ſpecimina ſufficere poſſe arbitror in-
huius interpretationis rite cognoſcen-
Docent enim illa, quam longe LV-
RI verſio Ammannianam pariter ac
henſteinianam poſt ſe relinquat. Siue
nitorem ſpectes, ſiue genium linguae
anicae, ſiue perſpicuitatem, ſiue alias
translationis virtutes, aderit, & magno
ro aderit, quod memoratis verſionibus
eranam omnino praeferendam eſſe
at. Licet enim nonnulla cum eadem
nt communia, pauca tamen ea ſunt; in
que magnum diſcrimen reperitur.
erit iudicandum de *Hymnis laudatoriis*
, Hannae, Eſaiae, Ezechiae, Habacuci,
ch, Meſach et AbedNego, qui, ab
IANNO in Germanicum quoque idio-
ansfuſi, poſt finitum Pſalterium, fol. 198
offenduntur. Vocem *Sela* non habet
IANNVS, ſed loco eius modo *Stettiglich*,
*Alweg*, modo *Ewigklich*. In fine huius
rii legitur: *Volendet in der kaiſerlichen*
*Augſpurg durch Doctor SIGMVND*
*GRYMM.* MDXXIII.

XXIII.

# XXIII.

# MSCTVM ALCHYMISTICV

## RECENSITVM, CVM SELECTIS DE ALCHYMIA (*) *EIVSQVE CVLTORIBVS*, *OBSERVATIONIBVS*.

Cum in Academia Wittenbergenſi ſ diorum cauſa degerem, luſtran aliquando per Amicum accipie MSCt

(*) De Alchymia, eiusque nomine, origine, antiqu valore, copioſe egit *Athanaſius Kircherus* T. Mund. Subterran. p. 250 ſqq. nec non *Lael.* Bi Hor. Subſeciv. L. XVIII. cap. 1. pag. 1333 ſqq. primis vero libri ad *Controuerſiam Conringio-B chianam* pertinentes ſunt conſulendi, qui huiu cupidos permulta docebunt. Mentem CON GII licebit perſpicere ex duobus locis, quae in C ringianis Epiſtolicis, a CHRISTOPH. HE RITMEIERO, Lipſ. 1719. 8 editis, occurrunt. extat pag. 12: *Meum pro nouitate Chemices mentum nititur illo omnibus laudato axiomate,*

ctum Alchymiſticum (**), quod tum inter

n oppido memorabilem & admiratione dignam, non tamen, non ſoleant praeterire ſilentio multi alit ſeculorum ſcriptores, quibus de tali argumento ndi occaſio eſt. Ex ſola nominis Alchimiae rratione non probaui artis nouitatem. Id tamen tiſſimum eſt, ſi conatus artis non fuerint incogniti, potuiſſe illi nomen aliquod proprium deeſſe per lta ſecula. Tales vero conatus clam habitos omniillis ſeculis, ab Alexandro, inquam, Magno ad um Conſtantini, ἀδύνατον. Poſterior reperitur . 225: Ego hic curo excudi librum de Hermetica Egyptiorum vetere et Paracelſicorum noua Meina, qua ſimul illuſtrabo nonnihil omnem reliquam gyptiorum ſapientiam. Animus eſt, IOANNI, ecenſi Epiſcopo, conſecrare. Memet ipſum vero nihil reddit dubium, quod optimus Princeps viſus ropenſior in χρυσοποίησιν, quam vt ferat, de aliquid dici aſperius, vero tamen conſentaneum. i ab ipſo Adamo hanc artem repetunt, eidemque um de Chryſopoeia tribuere non verentur, prutioribus dudum ſe deridendos propinarunt.

Vſum etiam eſſe hoc MSCTO Agellium Tranillum i. e. Georg. Frid. Thryllitium, ex Epiſtola de Clavicula Salomonis, Faſciculo IV llectionis Librorum Rariorum inſerta, apparet. ea enim p. 766 ſq iſthaec leguntur: Memini, me e paucos annos in Bibliotheca Roeſcheliana vidiſſe . librum, forma octaua, quo varia variorum Artiurum (vtor termino Alchymicis frequenti) opuſcula ἀποσπασμάτια continebantur, foliorum fere

cc

ter κειμήλια Bibliothecae Roeſchelianae
referebatur, hodie autem vel in haered
in alius, neſcio cuius, manibus verſatur.
rat iſtud quondam PETRI PAVLI
Piſaurenſis, Legum Doctoris, qui *No*
*ac Significatis omnium Ponderum*, a ſe
haec verba ſubiecerat: *Et ſciendum eſt,*
*antiqui Philoſophi volentes aliquid diui*
*partes, id corpus totum aſſem appellauerunt*
*partes vntias. Et hoc inſerui in hoc*
*ut quilibet ſimilia pondera inſerta & ſ*

*CC (nam illa, quae maleuola manus ſcalpello*
*rat, nonaginta priora iſtis non adnumeri)*
*Paulo Bindo, Piſaurenſi, LL. Doctore, ſaec*
*ptura docere videbatur, XV ineunte ſcriptum*
*manu paſſim quidem auctum, ſaepiſſime*
*caſtratum. In eo, ut multos inueni auctores*
*mis Philoſophos, qui paſſim & vulgo ignoran*
*nominetenus laudatos, ita SALOMONEM*
*Philoſophum p. 203. a. adductum inueni,*
*quod in eo fundamentum requiſitum offendi.*
*perſcriberem, ſi tum temporis deſcribere*
*mihi fuiſſet; qui cum ad paucas horulas conce*
*eius vſurpatio, alia inde curioſiora excerpſi.*

(***) In Catalogo huius Bibliothecae, duobus
(quarum poſteriori poſſeſſoris, IO. BAPT.
SCHELII, Theol. D. & P. P. Extraord. Phyſi
dinarii in Acad. Witteb. Profeſſoris, Vita,
ANDR. PLANERVM deſcripta, praefixa)
1713. 8 edito, MStum hoc non inuenio. Vnde
coniicere, quod non ſit venditum, ſed tanq
riſſimum cimelium reſeruatum.

Digitized by Google

*libro intelligere valeat.* Totus codex Lati-
ngua ſatis nitide eſt conſcriptus: multa
paſſim ex eo exſciſſa, quae ſine dubio
nimis arcana, aut impia (nam Alchymi-
nonnullos rebus maxime impiis delecta-
otisſimum ex *Symbolo* eorum, deinceps
bendo, patebit) fuerunt. Contenta eius,
mutata, quam inueni, ſcribendi ratione,
editabo. Sunt autem haec:

*rogationes MIRESINDI & Reſponſiones IRERIS, Philoſophi, de Operibus Alchimiae.*

*s ſumma Praeceptorum et Conſiliorum ſecre-um huius ſachratiſſimae artis, ex vniuerſa-us Philoſophorum libris colecta, licet in aliis ris occulta & ſparſa inueniantur.* Abſol-tur vna pagina. Potiora autem praecepta nt: *Alchymiſta ſit conſtans: ſanus: ſenſa-: in DEI timore poſitus: non feſtinus in re: non ſociet ſe Principi vel potenti* (****).

*r Paradiſi.* Huic magnifico titulo iſthaec dita: *Apertum enim eſt, Theſaurum Dei conditum, hoc eſt, Lapides omnes Philoſo-phorum*

Contra vltimam hanc regulam, praeter alios, auit Alchymiſta ille Germanus, de quo in Fam. op. P. CLXXII. p. 315 refertur, quod Pariſiis, vbi m fixerat, ab Argenconio examinatus, & d. 9 Mai. 1715 in carcerem publicum, quem Galli Baſtille unt, ſit coniectus.

*phorum* (*****), *& naturas atque operatio-*
*nes eorum.*

Ro

(*****) Stultitiae merito poſtulantur, qui, vti [A-
TOLLIVS in paradoxo libello, quem *Fortuita*
ſcripſit, in poetarum fabulis, ſic in ipſo ſacro cod
Lapidem Philoſophorum quaerunt, eundemque
inueniſſe putant Apoc. II. 17, vbi dicitur a DE
Τῷ νικῶντι δώσω αὐτῷ ψῆφον λευκήν. V
DILHERRI Farrag. Rit. Sacr. & Secular. c. XXI
Cren. Faſcic. VIII. pag. 298 ſqq. Sed quam i
epti ſint hi homines, fatebuntur omnes antiqu
tum gnari, qui norunt, hanc loquendi rationem
ritu veteri, quo iis, qui in certaminibus erant ſu
riores, albi calculi, tanquam victoriae & vir
ſigna ac teſtimonia dabantur, eſſe explicandam. V
de pro more, i. e. eleganter, LVTHERVS reddi
*ein gut Zeugniſs*, obtentae ſcilicet victoriae; cui B
gica Verſio ſuffragatur. Conf. etiam, praeter
terpretes ad h. l., GLASSIVS Philol. S. L. V. Tr
I. c. 12. p. m. 1857. DOVGTAEVS Analect. Sacr
154 ſq. AEque, credo, inepte eum inueſtigaſſe
Cantico Salomoneo IO. LVDOVICVM HEINZ
a DEGERNSTEIN, de cuius in illuſtri Biblioth
Krafftiana, quae Vlmam ornat, extante Tractatu G
manico MS., quo *Canticum Canticorum philoſop*
*explicatum* dare voluit, refert Cl. SCHELHORN
Amoenitatt. Litter. T. III. p. 106, quod in eo
pidem Philoſophicum in Cantico laudatum &
ſcriptum inueniſſe ſibi viſus ſit auctor. Quam
ſtra in Scriptura, tam infeliciter etiam in Natura
pis iſte fuit inueſtigatus. Et tamen multi anxie
dem quaeſiuerunt. Aliquos ipſius inueſtigat
ci

*iouella Mag.* *RAINALDI de VILLA*
*OVA.* Appellationis ratio haec datur,
*d ſit liber nouus & veriſſimus inter alios*
*os huius artis, & veriſſimus omnium alio-*



HENNINGVS WITTE in Proaul. Diar.
raph. pag. C. 2. Idem in ipſo Diar. ad an. 1610.
ul. legendus de BALTHAS. BRVNNERO,
iatro Anhaltino, qui chemicis operationibus &
lis Philoſophici inueſtigatione intra 20 annos
ius 16000 florenorum conſumſiſſe dicitur.
ua itaque ſine dubio fuit M. *du* CLOS Con-
de ſtudio inquirendi in lapidem Philoſopho-
quod nimirum inutile ſit & vanum, quam Con-
nem vid. in TENTZELII Dialog. Menſtr. 1692.
8 ſqq. Ibidem p. 530. ſq legitur de BERNAR-
PENOTO a Portu S. Mariae, quod cum
i vicinus a diſcipulis & amicis de Lapide Phi-
horum, in cuius inueſtigatione maximam aeta-
ntum fere annos explentis, partem conſumſerat,
rogaretur, reſponſum dederit: *Mes Amis, ſi*
*avez un puiſſant ennemi, à qui vous vouliez*
*oup de mal, ſouhaitez lui cette paſſion, c'eſt le*
*rand mal, que vous puisſiez lui ſouhaiter.* Al-
iſtarum, arte ſua deluſorum, numerum auxit
ue HENRICVS CORNELIVS AGRIPPA,
cet lapidem philoſophicum magno quaeſiuerit
), & ſingulare idcirco inſtituerit ſodalitium:
a auri accipiendi ſpe ductus fuerit, vt an. 1526.
Octob. ad Io. Capellanum, Franciſci I Phy-
, Epiſt. L. IV. ep. 56. pag. 204, ſcripſerit:
*nt Principes, valeant Reges, valeant Nini, va-*
*leant*

*Opus Mag.* RAIMVNDI IVLII *de Maior*
*arte maiori.*

*leant Semiramides, valeat omnis robuſta imp*
*Benedictus Dominus! Diuites facti ſumus, n*
*ra ſit fabula. Vir quidam gentilicius, mihi*
*tis annis amicus, auri ſemina ad nos detulit,*
*in oblongi colli cucurbitula in fornic*ulam
*vuparum in agris inſtar, plantauit, igniculo*
*phoebeo calore, atque, vt gallinae ſolent oua*
*tes, die noctuque fouemus, expectamusque pro*
*naſcituros ingentes foetus aureos, qui ſi rite*
*dantur, Midam ipſum vel auro ſuperabimus,*
*tem auriculis, illisque giganteis Ninis ac Se*
*dibus longum valere dicemus. Et tu nunc*
*feliciſſimeque vale. Ex Lugduno, abs tu*
*ſimo vel auriculatiſſimo futuro Agrippa;*
tis tamen ſenſit onus, aere alieno preſſus
quomodo ipſe ſplendidam ſuam miſeriam
hat Epiſt. Lib. VI. Ep. 20. pag. 301. Lib
Scient. cap. 90. Conf. quae de Agrippa
erudite commentatus eſt SCHELHORN
dit. T. II. pag. 562 ſqq. Ipſum Ch
patriarcham, NICOLAVM FLAMELL
tiquam lapidem philoſophorum poſſediſſe,
NAVDEVS in Naudean. pag. 88. Ibidem
de Pontificis Romani arte aurum conficien
habentur: *M. de la NOVE en* (de Lapide P
phorum) *a fait un beau chapitre dans ſes D*
*Militaires au Diſcours* 23, *où il dit,*
*pe a trouvé ce ſecret en changeant le plom*
*nous envoye de Rome, & lorsqu'il nous tire de*
*presque un million par le plomb & les Bulles*
*ans. Il en tire encore plus d'Eſpagne, l'un &*
*ſans remede, puisque les Princes le veulent*

Digitized by Google

*tula ex libro GEBERIS philoſophi, quae ınt claues totius ſcientiae lapidis philoſo-horum.*

ıentis MS. verba initialia ſtudio fuere de-ta. Iſtud tamen videri poterat, quod in-perit: IN NOMINE DNI NRI IHV RI.

*Mag. ARNALDI ad Papam Bonifacium.*

*ımentum ARNALDI de VILLA NOVA.* itium eius hoc eſt: *Ego ARNALDVS de ILLA NOVA incipio iſtum librum in nomine ſu Chriſti & glorioſae virginis matris Ma-ıe, quia volo breuiter declarare veritatem lapide philoſophico, & dicere, quid ſit, & ad id valet, & quibus modis ſit.*

*le ALAMANIA Ord. Celeſtinorum Vene-r de Virtute Ferri.*

hoc opuſculum leguntur BINDI *Nomi-na & Significata Ponderum*, quae ſupra mmemoraui.

*ium Mag. IOHANNIS de STIRI Anglici.* Philoſophorum libris, tanquam roſas a nis, hanc ſummam ſe euulſiſſe dicit.

*tum IOHANNIS ANGLICI Doctoris egii.*



Digitized by Google

In laudem porro Alchymiae leguntur ex
pta varia Philoſophorum, ſcilicet GA
STENI, RASIS, ARNALDI, HERMET
MORIENI, ZENONIS, LILII, SPEC
(cuius haec verba extant p. 257: S
*quod iſta ſcientia nihil aliud eſt, niſi perf
inſpiratio Dei*), PYTHAGORAE, PE
SILERI, ACISTERIS, LINI, PANDVI
ADVBVSTIS. Neque tamen omni
horum Philoſophorum, maximam par
obſcurorum, et ſolis Alchymiſtis notor
dicta ſunt encomia, ſed permulta adm
tiones ac praecepta.

*Capitulum ARISTOTELIS de Lapi
Alexandrum.*

*Symbolum Philoſophorum ſuper Lapide ipſ*
Addam hoc integrum, vt pateſiat,
impietatis inſulſa Alchymiſtarum
proceſſerit: ſceleſtiſſimo enim conatu
Symbolo Apoſtolico illud eſt confectum

SIMBOLVM PHOR. S. LAPID
IPSOR.

HERMES PHOR. PATER.

*Laudo omnipotentem Deum celeſtium terr
vm Deum mirum productorem. Qui ex ſu*

*t fecit illum in trinitate vnum et trinum in te.*

## RAINALDVS.

*gnoſco vnum Lapidem philoſophorum, filium nigenitum : ex ſole natum : ſupra mineralia.*

## RAINALDVS.

*pidem de lapide : colorem de colore : ſoliſi- erum de luniſico : genitum, non factum : atrem & matrem : per quem et matres et facti ſunt.*

## ALBERTVS.

*uſus etiam a nobis ſub leone antiquo : mor- t ſepultus eſt.*

## SCOTVS.

*i propter nos Philoſophos et propter noſtram gationem deſcendit de excelſis : ſpirituali- corporatus eſt cum nutrice ſua : natus ex Virginis & homo factus eſt.*

## ALPHIDIVS.

*ipſum genuit, nutriuit et interfecit : ſibi vita s ſibi eſt : & ipſe eſt ſibi lux & tenebrae : ter & pater ipſe eſt.*

## MARIA SOROR MOISIS.

*cendit ad inferos : & ab inferis reſurgens filium protulit.*



Digitized by Google

HERMES.

*Et aſcendit a terra in cellum, vt attrahat vir-tutes patris.*

ARISTOTELES.

*Et iterum deſcendit in terram ſeruare vi… & reſuſcitare mortuos; cuius virtutis non eſt fin…*

PLATO.

*Et ſpiritum lapidis ſolificantem, qui ex ma… patreque procedit.*

GEBER.

*Qui ante patrem & matrem procreatus eſt … quo locuti ſunt ſapientes.*

ARCTVS.

*Ex hominis contentis ſex elementis: … partem ſi dederis ſuper mille milia, nota ſi … ſis, huic erit aes noſtrum, Lapis conſtans Philoſo-phorum.*

***Finis.***

En! horrendum Symboli Apoſtolici ab-ſum, quem qui probant Alchymiſtae, … blasphemis ſummo iure ſunt habendi, in-gnique, qui in republica bene conſtit… tolerentur.

XXIV

# XXIV.

# IOAN. MALDERI
## ANTI-SYNODICORVM,
SIVE
## ANIMADVERSIONVM
IN
## *DECRETA CONVENTVS*
## DORDRACENI,
*NOTITIA.*

§. I.

PErgratum mihi fecit amicus meus longe aeſtumatiſſimus, ſaepius iam laudatus STARCKIVS, eo quod ex Bibliotheca optimis libris inſtructa Malderianum hunc mecum communicauerit. Eſt enim longe rariſſimus, & non paucis quidem [illegible]tus, at perpaucis viſus. Ipſe celeberrimus [Helm]eſtadienſium Theologus, IO. LAVR. [M]OSHEMIVS, in pererudita de Auctoritate [Co]ncilii Dordraceni concordiae ſacrae noxia [Co]nſultatione, IOANNIS HALESII Hiſto[ria]e Concilii Dordraceni, Hamb. 1724. 8 editae, [pr]aefixa, fatetur, quod ipſius conſpectum fu[e]rit. *Mature ſatis*, haec ſunt eius verba §.

28. pag. 86, *tam Arminiani et Pontificii, qua noſtri Theologi iſtuc amphiboliarum aucupium Concilii membris animaduerterunt & notarun. Ex Pontificiis IO. MALDERVM, Antwerpien ſem antiſtitem, id feciſſe ferunt, cuius liber ext ſed raro obuius, nec mihi viſus, hoc inſignitus indi* **Anti-Synodica, ſiue, Animaduerſion in Decreta Conventus Dordracen** Idem haud diffitetur Vir de bonis litteris, in primis ſanctioribus, longe meritiſſimu IO. CHRIST. COLERVS, qui Sel. Biblio Theolog. P. X laudatam Moshemiana Conſultationem recenſens, pag. 876 ſq ha alleuit notam: *IO. MALDERI, Antuerp. Epi* **Anti-Synodica**, *Antv.* 1620. *Herr D. Mosheim nennet es* **librum rarum**, *p. 86 und wir haben es ſelbſt nicht ausforſchen können.* Operae itaque omnino erit pretium, librum tantae raritatis tantique momenti accurat cognouiſſe.

§. II.

Auctor eius, IOANNES MALDERV patria Bruxellenſis, Theologiam primum Lovanienſi Academia docuit, deinceps Praeſulis Antuerpienſis dignitatem fuit eu ctus, in qua dignitate conſtitutus an. 16 vitam cum morte commutauit, relictis in genii monumentis, *Meditationibus Theologicis*

*Prae*

*ectionibus in Thomam Aquinatem: Com-*
*rio in Canticum Canticorum: Libro de*
*ctionum Mentalium Abuſu*, &, quae prin-
um inter ſcripta ipſius obtinent, *Anti-*
*icis*, de quibus nunc data opera erit
lum. Vid. VALER. ANDREAE Faſt.
nienſ. pag. 131. GEORG. MATTH.
NIGII Biblioth. V. & N. pag. 498. IO.
RICII Hiſt. Biblioth. Fabric. P. VI. pag.
q. Conf. Lexic. Erudit. P. II. col. 30.

§. III.

raecipui, & ſimul rariſſimi, operis Mal-
ni plena eſt haec inſcriptio: ***Ioannis***
***deri, Epiſcopi Antverpienſis, S.***
***uondam Louanii Profeſſoris, An-***
***ynodica, ſiue Animaduerſiones in***
***reta Conuentus Dordraceni, quam***
***int Synodum Nationalem, de quin.***
***doctrinae Capitibus, inter Re-***
***ſtrantes & Contraremonſtrantes***
***rouerſis.*** Antverpiae, ex Officina
iniana, apud Balthaſarem Moretum,
iduam Ioannis Moreti, & Io. Meur-
. 1620. 8. pl. 22. Praefixam huic
Praefationem integram exhibe-
quoniam, praeter genium auctoris,

 alia

Digitized by Google

alia etiam docet. Ita vero praefatus eſt Ma-
derus:

„Candide Lector! In vicino nobis ho-
„ciuitate Dordracena, celebrata eſt Syno-
„inchoata in Nouembri 1618, & finita in Ma-
„anno 1619, in qua fuerunt diſcuſſa Capit-
„quaedam controuerſa inter conſectan-
„IOANNI CALVINO addictos: quor-
„nonnulli a quibusdam ipſius paradoxis
„recedendum rati, a IACOBO ARMIN-
„Profeſſore Leydenſi, ſuo anteſignano, *Ar-*
„*niani*, vel propter libellum Ordinibus ex-
„bitum *Remonſtrantes* dicti ſunt. Qui v-
„Calvini doctrinae inhaerendum aſſeue-
„runt, Synodique architecti fuerunt, vel *Go-*
„*mariſtae* a FRANCISCO GOMMARO (
„etiam Profeſſore quondam Leidenſi, di-
„ſunt, vel *Contra-remonſtrantes*. Diu m-
„tumque inter has partes eſt agitatum: A-
„Confeſſio & Catechismus Eccleſiae Belg-
„Reformatae, vt vocant, reuiſioni eſſent ob-
„xia, & reuideri ac corrigi deberent, vt vo-
„bant debere fieri Arminiani. Duru-
„ſiquidem hoc Gommariſtis videbatur,
„pote qui ſcirent, ab ipſa illa ſua Eccleſia h-
„iam, vt diuinis literis conformia, appr-
„eſſe, & eo loco habita, vt non de ipſis,

(*) *Gomarus* alias. Maldero autem ſemper d-
*Gommarus*.

pſis & ſecundum ipſa eſſet iudicandum;"
quo conſequens videbant, ſi iſta reuide-"
tur, Eccleſiam ſuam non eſſe iam refor-"
tam, ſed reformandam. Itaque reuiſio-"
negata, cum maior tumultus fieret, eo tan-"
n non ſine magnis difficultatibus res"
ducta eſt, vt Synodus Nationalis habere-"
Huius Synodi doctrinalia decreta ex-"
nanda breuiter mihi putaui, vt venenum"
d in eis latet, tanquam lethalem herbam,"
autis ouibus vitandam & praetereundam"
icarem ac detegerem, & commiſſo mihi"
gi oſtenderem. Incauti enim facile de-"
untur: neque ſatis ſemper attendunt,"
continuo verum eſſe, quod falſo con-"
ium eſt. Omitto falſas & Scripturarum"
e intellectarum fuco palliatas veriſimili-"
ines, & lubricitatem ingeniorum, quae"
lie eſt, quando de gemmis & margaritis"
nmariae artis peritis iudicium relinqui-"
de ſenſu autem & apparentia Literarum"
rarum quilibet ſibi iudicium ſumit. Quo"
vt non tantum a vero ſenſu plurimi ab-"
nt, cryſtallumque pro adamante eligant,"
etiam falſa & noxia in doctrina & mo-"
is pro ſanis & ſalutaribus amplectantur,"
eſt, pro medicina exitiale toxicum. At-"
is tandem fructus contentionis tot an-"
um, non tantum in ſcholis, eccleſiis, aulis"
ac

„ac domibus, ſed paſſim in triuiis, in ſca
„ac nauigiis, in curribus, foris, compit
„bernis. Is (inquam) fructus, vt lo
„erretur a veritate male quaeſita: ea e
„non inuenitur, ſed amittitur potius co
„tionibus. Res delegata eſt Synodo,
„plures conferentias inter deputatos hi
„de prius habitas. At cui Synodo? a
„cificae? fruſtra enim Synodi nomen o
„ditur, ſi partium ſtudia, quae omnes an
„res publicas & priuatas conferentias t
„runt, ad Synodum etiam acceſſerint.
„ceſſerunt, conſederunt, praeſederunt.
„ſtra Synodi coëunt; fruſtra ad eas
„quando non omni affectu ſequiori
„to, ſolum id quaeritur, quod Chriſti eſt
„demum in nomine Chriſti, qui conue
„congregantur, tum demum in medi
„rum eſt Chriſtus. Alioqui non recte
„rint in ſuis decretis, *Viſum eſt Spiritui*
„*& nobis:* ideo nobis, quia Spiritui ſanct
„nos regit ac dirigit; ſed, *Viſum eſt nobi*
„ideo *Spiritui ſancto;* quia tales Proph
„Spiritum ſanctum ſibi ſubiiciunt, illud
„petuo crepantes, *Haec dicit Dominus*, c
„Dominus non ſit locutus; *Verbum Do*
„*verbum Domini eſt*, cum in cor Domini
„aſcenderit. Deus bone! quantum re

diuini verbi puritate, quando pro eo,"
Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt"
DEI homines, obtruditur (omni au-"
te ſanctorum Patrum reiecta) quod"
.t Spiritus ſuperbiae & diſſenſionis."
s ſancti Patres participes primi fue-"
lius Spiritus veritatis, quem Chriſtus"
ıus miſit a Patre, vt omnia ſuggere-"
ıaecunque dixerat ſuis, adeoque vt"
ı verum aperiret verbi DEI. Senſum"
habemus: ſuis enim ſcriptis con-"
unt iidem Sancti. Sed omnibus iſtis
ritis, vtpote qui tanquam homines"
ɔtuerint, ad Synodos, aut potius Sy-"
um laruas prouocatur, quae ſolo ver-"
EI ſcripto, ſecundum datam ſibi ſa-"
am inſpecto, de fidei praecipuis Ca-"
s pronuntient, contemta omni de ve-"
ellectu Scripturae veterum traditione,"
ac conſenſu. Aduertant quaeſo qui-"
ue ſoliciti ſunt aeternae ſuae ſalutis,
Synodicos etiam homines eſſe, etiam"
& ipſos poſſe: atque ita quis tandem"
ɔntrouerſiarum exitus? Dicam: Eo"
ıdum eſſet, vt noui homines cum ve-"
s iſtis Patribus conferantur, & pru-"
ıe communibus legibus diſcernatur,"
ıam veriſimilius ſit Spiritum illum"
veri-

„veritatis (qui omnia, quae Chriſtus dixe
„docturus & interpretaturus miſſus eſt) h
„bere aut habuiſſe, veteres illos ſanctos P
„tres, an noui Euangelii hodiernos aut h
„ſternos praecones? Si veriſimilius ſit, p
„mitiis Spiritus viciniores Spiritus interp
„tationem purius hauſiſſe; quando ſen
„Scripturae ambiguus eſt, de illorum pot
„fontibus is hauriendus eſſet, quam de i
„rum ciſternis, quae continere non val
„aquas, & in quibus aquas ſolum hab
„turbidas, pedibus affectuum ſuorum tur
„tas, non deriuatas ab vnitate & veritate
„centis & docentis Spiritus, ſed ſuo prop
„Marte effoſſas. Interim & inter ita diu
„potens ſane eſt veritas, potens eſt vni
„Ab vnitate recedentes, coguntur ab vni
„diſſenſionum ſuarum remedium peter
„Diſſenſio eſt: conueniat Synodus. Diſſ
„tiunt congregati Synodici Patres: iudi
„vnitas, & quae vnitas? Praeſidentium
„praeſident? vnus, an plures? Reditur
„vnitatem, dum res vel vni, vel paucior
„committitur. Quid ſi etiam illi diſſide
„ſuopte pondere ad auctoritatem vnius
„dem recidit res. Sine vnitate ordo eſſe
„poteſt. Ecce Chriſti ſemper eſt vnitas
„ſcipulatus eſt, hereditas eſt, indiuidua

ſors eſt. ſumma votorum eſt. Affectant"
m haeretici ſpeciem Catholicae vnitatis,"
ıs veritatem ac virtutem abnegarunt."
ımen itaque Catholicum, quod meditor"
ıuius Synodi decreta, ex Scripturis ſacris"
non per interpretationes voluntatis hu-"
ıae (cuiusmodi traditionibus Sectarii"
verbum adulterant), ſed eo per Eccle-"
n aperiente ſenſum, cuius eſt verbum."
rbum eſt dictatum a Spiritu ſancto. Sen-"
eſt reuelatus a Spiritu ſancto, qui Eccle-"
n ſuam initio omnia docuit, quae verbum"
habebat; ita docuit, vt apertus eſſet ſen-"
eorum, quae Chriſtus dixerat ſuis Apo-"
lis. Nihil ignorarunt Apoſtoli, quia eos"
minus Magiſtros dedit bene inſtructos,"
nia etiam ipſi Eccleſiis tradiderunt, vt"
:ndit Tertullianus lib. De praeſcriptio-"
us aduerſus haereticos. Ita inſuper vs-"
: in finem in Eccleſia Paraclitus perſe-"
at, vt periculum non ſit, ne vnquam"
ea deficiat veri ſenſus Scripturae ſacrae"
:rpretatio, veraque & plena diuini ver-"
:xplicatio. Huic itaque firmamento"
itatis innixi, ex hoc limpidiſſimo fonte"
ıtrinam DEO dante hauſturi, rem ag-"
dimur." Haec eſt MALDERI Praefatio,
ıtis ipſius index minime obſcura. Con-
ſen-

Digitized by Google

ſenſiſſe cum eodem omnino GVILIELMVM FABRICIVM, quae in fine, poſt Locorum Scripturae ſacrae pariter, ac Rerum memorabilium Indices legitur, docet *Approbatio*, citato FABRICIO, qui ſe Apoſtolicum Archiducalem librorum Cenſorem vocat, hi verbis conſignata: *Haec Anti-Synodica, qui ſolidam ac eruditam exploratisſimarum haereſeon confutationem contineant, publica luce a communem Eccleſiae vtilitatem dignisſima cenſe* Ipſe liber Malderianus ſedecim conſtat Capitibus, quorum dabimus notitiam, nucleum ex hoc longe rariſſimo libro exhibituri retentis paſſim ipſius auctoris verbis.

Cap. I. pag. 1 — 48 continet *Sententiam Auctoris de quinque dogmatibus principalibus Synodi & Remonſtrantium.* Hic ordine perſequitur MALDERVS quinque ſatis notos articulos, & in primis oſtendit conſenſum antiquitatis, repetendo tum ex iis, qui in controuerſia Pelagiana ſcripſerunt, AVGVSTINO praeſertim, tum ex aliis loca, quibus ſana doctrina iam olim aſtructa, falſa autem reiecta atque damnata. Deinceps ipſe dogmata quinque controuerſa exponit, diiudicat, nonnulla ad argumenta Caluinianorum, praeſertim Supralapſariorum reſpondet, ſimulque generalem Synodi ideam

pr

nit, partlcularia, quae animaduerſione
ne indigere ipſi viſa ſunt, capitibus ſe-
ibus reſeruans. Pag. 4 ex haereſi *Prae-
torum* producit LVCIDVM, et ex Sige-
Gemblacenſis Chron. ad an. 415 obſer-
uod Praedeſtinati dixerint, nec pie vi-
ius prodeſſe bona opera, ſi a Deo ad
ationem praeſciti eſſent, nec impiis
, etiamſi impie viuerent, ſi a Deo prae-
ati fuiſſent ad vitam. Pag. 15 ſcientiam
inime neceſſitatem afferentem, hoc ſi-
leclarat: *Scientia Dei non magis facit*, *vt*
*noſtri neceſſario futuri ſint, quam memoria*
*faciat, vt quorum meminimus a nobis geſto-*
*non libere a nobis geſta ſint.* Pag. 16 ſq
lit, quomodo ab antiquitate damnata
a ſententia: *Deus ad malum praedeſtinat*,
n ſcilicet culpae. Pag. 27 aſſerere non
at, Contraremonſtrantes Praedeſtinato-
haereſin eſſe amplexos; Arminianos
i, ſeu Remonſtrantes, nullam aliam prae-
ationem agnoſcere, aut reprobationem,
quod Deus, quos ſcientia viſionis videt
uros, bene operaturos & perſeueraturos,
t donare vita aeterna: ſicuti quos vi-
on credituros, ſed peccaturos, et in pec-
uo morituros, decreuit in aeternum
arc. Pag. 39 loca profert ex ZWINGLII,
CHII, MARTYRIS, et plurium, ſcriptis,
ELENII *Select. Litter.*) Ccc qui-

quibus horrendum et plane deteſtabilem
modum aſſeritur, Deum eſſe auctorem pecca

Cap. II. pag. 49—72 agit MALDERV
*de eo, quod Articulo* 17. *Capituli I. dicitur, fidel*
*debere credere, filios ſuos, qui moriuntur in i*
*fantia, eſſe electos eo ipſo, quo ex fidelibus par*
*tibus nati ſunt.* In hoc capite ex allatis S
nodi verbis nouem momenta eruit atq
examinat. Primum eſt, fidelium infan
naſci ſanctos, cui dogmati Rom. V. 12. Ep
II. 3. Iob. XIV. 45, vbi ſequitur MALD
RVS LXX Interpretes, qui tranſtulerun
Τίς γὰρ καθαρὸς ἔςαι ἀπὸ ῥύπȣ; ἀ
ȣδεὶς. Ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐ
ἐπὶ τῆς γῆς. Pſalm. LI. 7. Io. III. 5 opp
nit. Vrget quoque baptiſmi typum, circu
ciſionem, et damnum quidem maximu
cum eius defectu coniunctum. Gen. XVII.
Ex Pelagiana porro controuerſia hanc re
illuſtrat. Reliqua momenta, ſimili ration
tractata, ſunt: Baptiſmum non habere ef
caciam ſanctificationis, ſed tantum ſignific
tionem, et inſtar ſigilli confirmationem p
obtentae, p. 54 ſqq: cum nemo a ſtatu iu
tiae excidere poſſit, omnesque filii fideli
iuſti naſcantur, omnes illos eſſe praedeſti
tos, et ſemper ſanctos manere, p. 56 ſqq: i
delium filiis non prodeſſe baptiſmum, p
ſq

: filios fidelium non aliter eſſe baptizan-
,quam ſub conditione tacita, vel expreſſa,
raedeſtinati ſint, p. 63 ſqq: ſanctificari in
'o filios fidelium, et non omnes naſci filios
, quae, et alia ἀσύςαλα ex Synodi princi-
non poſſe non fluere, p. 66 ſqq docet.
.69 ſqq vindicare ſtudet duo dicta, quae
odici pro ſuis dogmatibus attulerunt.
num eſt Gen. XVII. 5, circa quod monet,
ım ita foedus ſuum explicare, vt non in
carnis propagatione id fundatum ſit, ſed
ıacramento Circumciſionis, cuius loco
ıc eſt Baptismus. Alterum 1. Cor. VII. 14,
per ſanctitatem male intelligi iuſtitiam
antem, quia ſanctitas etiam tribuatur in-
li, adeoque de munditie tantum coniugali
orporali hic agi, animaduertit.
'ap. III. p. 72—79 agit MALDERVS
, *quod erroris damnentur a Synodo Cap. I.*
*7 inter eos, quos reiicit, qui dixerint, in hac*
*non eſſe gaudium, aut ſenſum de immutabili*
*ione ad gloriam, neque certitudinem, niſi quae*
*'eat a mutabili et incerta conditione.* Synodi
ıs, ſub initium huius quoque capitis (nam
mquodque caput Synodi verbis auſpica-
allatis, opponit alium eiusdem locum,
1. art. 12, quo docetur, de electione ſua
alutem electos ſuo tempore, licet per di-

 verſos

verſos gradus, et menſura inaequali, … certos, non quando arcana et profundi… Dei curioſe ſcrutantur, ſed quando in… cum ſpirituali laetitia et ſancta delectatio… aduertunt infallibiles electionis fructus v… bo Dei indicatos, cuiusmodi ſunt, ver… Chriſtum fides, filialis timor Dei, triſtitia… cundum Deum ſuper peccato. Pag. 77 pe… cioſam prorſus eam dicit doctrinam, qua… mines ſibi perſuadere iubentur, certo ſe… praedeſtinatos. Ceterum hoc caput ita… tractat, vt ſibi non ſemper conſtare, ſc… tiaeque de conſcientia dubia ipſe fu… videatur.

Cap. IV. p. 79—94 agit MALDE… *de eo, quod Capit. 2. art. 4 dicunt, ideo C… mortem tam magnae fuiſſe dignitatis, quod p… na patiens eſſet Filius Dei, et comitem ha… mors eius ſenſum furoris Dei et maledic… quam peccatis noſtris meriti eramus.* H… dici, quatuor ſupponi obſeruat. Primo… Chriſtum in morte ſua habuiſſe ſenſum… vini furoris et maledictionis. Hoc au… fortiter p. 80 negat, quia Deus ſic vere C… ſtum odio habuiſſet, et ipſe eum vane ac… ſo Patrem ſuum apprehendiſſet. *Mirum* ſcribit p. 81, *quod non etiam damnatum … pronuntient, vt ipſi eius damnatione ſint ſalui … impietatis quendam deueniſſe, apud Cochlaeum*

. Secundo dici, ob hunc ſenſum ma-
n acceſſiſſe paſſioni Chriſti dignitatem
ficaciam, ad quae ead. pag. non diffi-"
ır, ait, valde magnam eſſe poenam ſitam"
la anxietate, quam habet is, qui appre-"
lit, ſe in aeternum etiam ſecundum"
ıam periturum: ſed quod ea poenis"
iſti acceſſerit, aut per eam aliquid digni-"
infinito pretio redemptionis noſtrae ac-"
rit, omnino reiiciendum putamus."
poni autem primo, Chriſtum Dominum
vere ac realiter deſcendiſſe ad inferos,
ſententiae opponit Eph. IV. 9, nec non
II. 27, circa quem vltimum locum p. 82
ɔtat, Bezam initio vertiſſe: *non derelinques
uer meum in ſepulchro*, poſtea vero non
ım ſuſtinere hanc verſionem, mutaſſe et
ſe: *non derelinques animam meam apud in-*
;, in gloſſa autem, obſeruante Hubero, pri-
ıe ſententiae inhaeſiſſe. Supponi ſecun-
quando in Symbolo dicitur: ad inferos
endiſſe, id intelligendum eſſe de poenis
ınatorum, quas in cruce ſuſtinuerit. Re-
t hoc eo, quod deſcenſus ad inferos po-
ır poſt ſepulturam, adeoque non poſſit
lligi de eo, quod in ipſa cruce acciderit.
poni tertio, quod poenae illae damnato-
ı, quas pertulit, in eo ſitae ſint, quod Chri-
horribilem quendam cruciatum et anxie-



Digitized by Google

tatem conſcientiae ſuſtinuerit, et ita horru-
et timuerit iacturam aeternae ſalutis, ac
certo ſalus deſperata eſſet. Ad hoc ſup-
tum reſponſurus, initio notat CALVIN-
quod poenas damnatorum terroribus, qui-
peccator inuaditur ex apprehenſione Dei
irati, auſus ſit circumſcribere, cum Eſ. LX
24 vermis ac ignis coniungantur, et Scrip-
ra ſacra alias paſſim per ignem, flamm-
combuſtionem, gehennam, damnatorum p-
nam indicet; deinde pag. 83 ita dicit ſen-
tiam: „Si ignem inferni credat CALVIN-
„et putet, Chriſtum in poena damnato-
„debuiſſe hominibus aſſimilari, et, vt di-
„omnia irati et punientis Dei ſigna expert-
„eſſe, conſequens eſt, vt illum ignem ex-
„tus ſit. Quod profecto facilius def-
„poterat, quam quod Deum vt ſibi ira-
„Dominus apprehenderit: hoc enim ſi-
„falſa apprehenſione ab eo fieri non po-
„etiamſi ipſum conſideres vt ſponſorem ſ-
„leratorum, quo modo conſideratum di-
„ctum ſuum Pater percuſſit, vt nos ſana-
„qui inimici eramus. Non requirit h-
„ſponſio iſta, vt ſibi iratum Deum Pat-
„apprehendat Chriſtus Dominus: ſuffi-
„quod placatum ſibi videns Patrem, poe-
„congruas pro nobis ſubeundo, ipſum et-
„nobis placatum reddiderit. Supponi q-

quod illis damnatorum infernalibus ter-
bus Chriſtus nos redemerit. *Ab illis*, in-
t MALDERVS pag. 84, *nos redemit, non per*
, Vrget, quod Scriptura redemtionem
ram morti Chriſti ſine hoc horrore adſcri-
, et nec ante, nec poſt paſſionem horum
orum infernalium meminerit, quaſi in
iſto fuerint, multo minus, quod iis nos
redemerit. Vnde ſententiam CALVINI,
m pag. 85 *patriarcham Synodicorum* vocat,
ium dicit figmentum, contra quod tota
quitas loquatur. Ex hac, et ſpeciatim
bolis antiquis, pag. 86 oſtendit, antiquam
eſiam deſcenſum Chriſti ad inferos di-
ctum articulum poſuiſſe. Profecto, "
uit pag. 87, ſi bene res expendatur, inue- "
ur, non ſolum realem et diſtinctum fuiſ- "
eſcenſum Chriſti ad inferos, ab iis, quae "
ninus in cruce paſſus eſt; ſed etiam li- "
ationem vinctorum, quae per animam "
iſti facta eſt, apud inferos factam fuiſſe "
ute Sanguinis teſtamenti iam in cruce "
ſi: tantum abeſt, vt Chriſti mors vim "
m habuerit a deſcenſu eius ad inferos. "
diatur Zacharias Propheta, vnus ex illis "
ctis, c. IX. 11: *Tu quoque in Sanguine te-* "
*enti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu.* Quid "
um? iam enim in cruce ligauerat for- "

 tem.

„tem, nunc aufert ſpolia eius. *Exſpoli-*
„enim *poteſtates et principatus, traduxit au-*
„*denter.* Col. II. 15. Excutit porro loca,
CALVINI aſſeclis obiecta. Et primo qui-
dem Eſ. LIII. 5, de quo p. 87 ſq agit, ac in-
alia reſpondet, quod paſſio Chriſti non vene-
ab ira Dei in ipſum, ſed definito eius conſi-
permiſſa ſit. Tangit ſimul p. 89 locum G-
III. 13, ac notare iubet Synodicos, maledictu-
quod Chriſtus ſenſit pro nobis, fuiſſe, qu-
pro nobis pependerit in ligno, non quod
Patre damnari timuerit, ſed quod a Pil-
damnari ſuſtinuerit. Pergit pag. 89 ſq a-
Matth. XXVI. 38, circa quem locum mon-
quod pauor iſte, omnisque anxietas ac triſti-
Chriſti fuerit diſpenſatoria, ipſique volunt-
ria: neque pro obiecto habuerit beatiſſi-
animae Diuinitati coniunctae pericula, ſe-
imminentem calicem paſſionis. Pag. 90
verba, Matth. XXVII. 46 occurrentia, in qu-
ex CALVINI ſententia, non potuiſſet p-
rumpere Liberator, niſi Deum apprehendiſſ-
iratum, explicat verbis TERTVLLIANI L-
adv. Praxeam c. 30: *Filium dereliquit, dum h-*
*minem eius tradidit in mortem.* — — — *Sic re-*
*liquit, dum non parcit, ſic reliquit, dum tra-*
*Ceterum non reliquit Pater Filium, in cuius m-*
*nibus Filius ſpiritum ſuum poſuit.* --- *Ita relinq-*
*a Patre, mori fuit Filio.* Pag. 91 ſq ad loc-

Act.

II. 24 reſpondet, Chriſtum ſoluiſſe ea
ıla, ne iis ipſe teneretur; quemadmo-
ſoluuntur laquei venantium, ne tene-
on, quia tenuerunt: vel, ſolutos eſſe do-
, quibus Chriſtus teneri non poterat, et
ıs alii tenebantur. Prouocat ad AVGV-
ſVM Ep. 99 vtramque interpretationem
ıngentem. Pag. 93 ſq aggreditur locum,
ı aliqui pro difficillimo (**) habuerunt,
V. 7, hacque ratione contra CALVI-
I diſputat: Obiicit quinto ex Cap. 5 ad"
aeos: *Exauditus eſt pro ſua reuerentia.* "
, ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, vertit, *a ſuo metu*, "
oraſſet Chriſtus, ne abſorberetur vt"
ıtor, et damnaretur in aeternum, et Deus"
ı exaudiens iſto metu liberaſſet, adeo-"
exemiſſet ab illo ſenſu furoris diuini et"
dicti, quem Synodus ponit. At quis"
um Latinus aut Graecus εὐλάβειαν"
ıoc loco accepit? Vis infertur voci. "
ea ſignificat cruciatum aliquem, qui"
ı timore alicuius poenae, aut poenam"
ı, ſed piam quandam reuerentiam, "
Ccc 5 adeo-"

MART. CASP. WOLFBVRGVS Obſerv. Sacr.
N. T. pag. 242: *Hic vnicus locus eſt N. T., quem*
*or ingenue, me ita plane neſcire, quomodo ſit ver-*
*dus, ac ſi nunquam Graecas litteras didicerim.*
I alio tempore, Deo volente, oſtendam, bene
THERVM hunc quoque locum tranſtuliſſe.

„adeoque timorem reuerentialem. Non
„ab ea liberatus Chriſtus, ſed propter ea
„obtinuit victoriam mortis. Neque eſt, qu
„CALVINVS vrgeat, eſſe ἀπὸ, non ὑπερ,
„aliquid ſimile, quod cauſam deſignet, qu
„aeque eſſet contra CHRYSOSTOMV
„THEOPHYLACTVM et OECVM
„NIVM, qui non de reuerentia Chriſti e
„Patrem, ſed de Patris erga Chriſtum re
„rentia locum accipiunt: nam et ipſi
„ita accipiunt, vt cauſam deſignet; non
„men veriſimile eſt, ipſos vocis Graecae vi
„non ſatis eſſe aſſecutos. Sane ἀπὸ ſaep
„Scripturis ſumitur pro διὰ, vt Act. XII. 1
„Ἀπὸ τῆς χαρᾶς, *prae gaudio*, et Luc. XX
„45: Ἀπὸ τῆς λύπης, *prae triſtitia.* Pa
94 obſeruat, PERKINSVM in Problem
magna diligentia collegiſſe antiqua Sym
la, in quibus omiſſus Chriſti ad inferos de
ſcenſus, eo conſilio, vt etiam ex Apoſtolor
Symbolo tolleretur iſte articulus.

Cap. V. pag. 94—103 agit MALDERV
*de eo, quod dicitur Capitul. 2. art. 8, ſolos ele
accipere iuſtificantem fidem.* Hic, poſt alla
Synodi verba, ſtatim refutat pag. 96 ſq va
dictis & exemplis Biblicis, ſatis notis, ad
que hic non prolixe repetendis, opinion
qua ſtatuitur, quod is, qui ſemel vere cre
di

non poſſit incidere in peccatum infideli-
s, quo fides amittatur. Deinceps pag. 98
ondere ſtudet ad obiectionem ab immu-
ilitate DEI deſumtam, vbi inter praedeſti-
ionem ad gloriam, & electionem ad iuſti-
n & ſanctitatem huius vitae diſtinguit, &
illam, non ad hanc immutabilitatem DEI
te applicari, docet. *DEVS*, inquit, *non
tum eligit ad ſtabilem ſanctitatem, quae eſt
um, quorum fructus manet, ſed etiam ad con-
ſionem, fidem, & quodlibet bonum opus*. Pag.
ſq conſiderat Rom. VIII. 30, animaduer-
que, auream hanc catenam (ſic vocant Sy-
dici hoc dictum) non habere pro ſecun-
annulo vocationem quamuis, ſed voca-
nem propriam electorum. Vnde non ſe-
i, omnes vocatos iuſtificari, aut omnes ſe-
l iuſtificatos glorificari; ſed omnes prae-
ſtinatos vocari ſecundum propoſitum, &
nes ſic vocatos iuſtificari, & tandem glo-
cari, eo quod nihil ipſos ſeparet a chari-
e Chriſti, ſed omnia ſuperent contraria
pter eum, qui eos dilexit amore illo prae-
ſtinationis. Ad 1. Io. III. 6 cum AVGV-
INO reſpondet pag. 100, quod renouatio
leat & cognoſcat Deum, ſed infirmitas,
a peccatur, non videat, neque cognoſcat
m. Pag. 100 ſqq. contemplatur Actor.
XIII.

XIII. 48, ex quo loco Synodici probare co
tendunt, fidem ipſam eſſe effectum præd
ſtinationis, atque praedeſtinatorum p
priam, adeo vt ſoli credant praedeſtinati,
hanc praedeſtinatorum fidem nunquam
eis poſſe amitti. Minime enim ex eo, qu
dicantur tunc omnes crediſſe, qui erant
vitam aeternam ex auditoribus praedeſ
ti, inferri poſſe, ſemper ita fieri, vt ii ſoli c
dant, qui fuerint praedeſtinati. Adeoq
neutiquam ex h. l. probari poſſe, quod p
deſtinatus fidem nunquam amittat, c
praedeſtinationi ſufficiat, finaliter non a
ti viuam fidem. Tria praeterea circa h
annotat. Primum eſt, quod τεταγμ
nonnullis ſint *digni*, opponanturque ii
quibus anteced. comm. 46 dicatur: *Ind*
*vos iudicatis aeterna vita.* Secundum
quod nonnulli Lucam ita exiſtiment
locutum, non quod certo voluerit, eos p
deſtinatos fuiſſe, qui tunc crediderunt,
quod hoc merito de iis confidendum
Quo fine citat Phil. I. 6. Tertium eſt, qu
nonnulli per vitam aeternam intellig
ipſam fidem, aut vitam iuſtitiae, quae e
fide viua in hac vita. Hanc in ſententi
Io. XVII. 3. V. 24 adducit. Nullam har
interpretationum Synodicis fauere, affir
Ca

ap. VI. pag. 103—117 agit MALDE-
*de eo, quod Synodus docet, fidem iuſtifica-*
*ıpprehendentem merita Chriſti, non autem*
*reputatam in iuſtitiam.* Hic ex craſſo
nenſium principio, quod, praeter alia,
ınt verba pag. 109 occurrentia: *Catho-*
*cunt, mandata DEI hic poſſe impleri, &*
*qui ea implendo facit iuſtitiam, iuſtum eſſe,*
*que fideles DEI gratia legem implere ſe-*
*n perfectionem huius vitae*, diſputat
DERVS, adeoque facile apparet, quo
ratiocinia hoc capite allata debeant
i.

ap. VII. pag. 117 — 139 agit MAL-
VS *de eo, quod Synodus tenet, reprobos*
*o exortes eſſe beneficii redemtionis & paſ-*
*Chriſti. Vbi examinatur, An pro omnibus*
*us ſit Chriſtus?* Recte pugnat pro vni-
itate redemtionis Chriſti, contrariam
octrinam impugnat. Expendit eo fine
antiſſima loca 1. Tim. IV. 10. pag. 122:
ı. II. 3. 4. 5. 6. pag. 123 ſqq: 2. Cor. V.
ıg. 125 ſq: 1. Io. II. 2. pag. 126: 1. Cor.
11 &c. Pag. 128 de obſcuritate & am-
tate Synodi in proponendo hoc dogma-
ıqueritur. Reſpondere deinceps pag.
qq ſtudet ad potiora diſſentientium ar-
enta, quae ſaepe non male infringit, ita

tamen,

tamen, vt aduerſariorum obiectiunculae in noſtrorum Theologorum libris maiori doctrina & ἀκριβείᾳ diſcuſſae reperiantu
Sub finem fere huius Capitis pag. 138 ſententiam ſuam proponit MALDERVS verbis ſequentibus: Sane pro omnibus peccatoribus, qui fidem in Adamo amiſerant, mortuus eſt, vt omnes ſaluaret, quibus applicaretur ſua redemtio, ſuique ſanguinis expiatio. Neminem a ſua redemptione Dominus excluſit, imo omnes incluſit, non tantum, quia ſufficiens erat pretium, ſed quia, vt inquit PROSPER ad Capitula Gallorum, *Sanguis* eius *totius mundi pretium eſt* pro omnium redemtione vere perſolutum &c.

Cap. VIII. pag. 140 — 174 agit MALDERVS *de eo, quod Synodus docet, conuerſionem eſſe irreſiſtibilem.* Multa in hoc capite de gratia efficaci, libero arbitrio, & cognatis doctrinis affert in medium, multaque Scripturae dicta adducit. Pag. 144 aduertit *gratiam efficacem non ideo eſſe efficacem, quia nos operamur: ſed ideo nos operari, quia gratia efficax.* Pag. 161 denuo de Synodi obſcuribus loquendi rationibus conqueritur. *Vtinam*, ait, *Synodus clarius eloqueretur, quid ſentit.*

Ca

Cap. IX. pag. 174—201 agit MALDE- de eo, quod Synodus docet, perſeuerare s iuſtos. Et exemplis, Dauidis in pri- ac aliorum, & dictis Biblicis contra odicos, eorumque ſocios, militat. Pag. ſq ad locum Heb. X, 27: προσερχώμεθα ἀληθινῆς καρδίας ἐν πληροφορίᾳ ως; de voce πληροφορίας hanc habet rvationem: Aduertendum, nonnullam" diuerſitatem in interpretanda voce " οφορία. Nam quidam, vt ERASMVS" ro eiusdem Epiſtolae ad Hebraeos, ver-" plenam certitudinem. Accedit Inter-" Belgicus Synodi, qui vertit plenam fidu-"

Melius noſter vulgatus Interpres" t cap. 10 ad Hebraeos plenitudinem, &" 6 expletionem, vt bene oſtendit RIBE-" n idem c. 6, & CORNELIVS a LA-" in 14 cap. ad Rom. Deriuatur enim" a φωρᾶν, quod eſt comperire, deprehen-" alioqui ſcriberetur per ω, non per ο:" πλήρης & φέρω, quaſi plenitudinis" aut plena exhibitio. Pag. 195 ſq MAL-" VS ad ipſam Auguſtanam Confeſſio- eiusque art. II, prouocat. Mirum ſane, t, Synodum amplecti errorem, quem in aptiſtis Confeſſio Auguſtana damnauit, ne- nus, ſemel iuſtificatos iterum poſſe amittere Spi-

*Spiritum ſanctum.* Pag. 199 ſq duo in p
mis dicta, quae Synodici vocant in ſubſi
vm, ſtudet vindicare. Primum eſt 1. Pet
23, in quo loco dici quidem, annotat, ſeme
ex quo renaſcimur, eſſe incorruptibile, vt
te quod ſit DEI verbum; at inde non ſeq
volucres coeli non poſſe auferre illud ſem
de corde hominis: quod ergo incorrupti
le eſt, auferri poſſe ab homine, cuius ſem
adhuc corruptioni obnoxii. Alterum
1. Io. III. 9, quo dicto Apoſtolum mini
velle, docet, fideles, etiam quando gra
peccant, non excidere e vita gratiae, prop
ſemen DEI in ipſis manens, ſed iſtud tantu
eum, qui ex DEO natus eſt, permane
in eo, quod accepit, eiusque incorrupti
lem ductum ſequendo, retinere ſemen DE
hoc eſt, verbum regni, & ſequendo h
verbi regulam, cui ſe totum addicit, n
poſſe peccare.

Cap. X. pag. 201 — 231 agit MALD
RVS *de eo, quod Synodus docet, iuſtos eſſe*
*tos de ſua perſeuerantia.* Vrget hic cont
Synodicos, quod dentur Scripturae dic
Rom. XI. 19. 1. Cor. XVI. 13. Hebr. III.
2. Pet. III. 17. &c., quae pios hortentu
timorem & ſolicitudinem, ne forte excid
aut excidantur: quod fides poſſit amitti

terdum amittatur: quod magnis promiſ-
ſionibus inuitet Scriptura ad perſeuerandum.
Apoc. II. 10. III. 11: quod magna commi-
natione DEVS minetur, ſe aliquos euomitu-
rum, ſe abſciſſurum palmitem non ferentem
fructum, & ſimilia. Apoc. *III.* 15. 16. Io.
XV. 2. 2.Tim. *II.* 12. 13. Percurrit deinde
alia dogmata affinia, ex Synodi verbis prolata:
hunc certitudinem eſſe maiorem aut mino-
rem, pro menſura fidei, qua certo credunt, ſe
eſſe & perpetuo manſuros vera & viua Eccle-
ſiae membra, habere remiſſionem peccato-
rum & vitam aeternam: hanc certitudinem
non eſſe ex peculiari quadam reuelatione:
ſed ex fide promiſſionum DEI, in verbo eius
reuelatarum: ex teſtimonio Spiritus: ex bo-
nae conſcientiae & bonorum operum ſtudio:
ſi haec perſeuerantiae certitudo defenda-
tur, reduci in Eccleſiam dubitationem Pon-
tificiorum, &c. Vbi nonnunquam haud in-
epte diſputantem, nonnunquam vero ὑπο-
θέσει δουλεύοντα MALDERVM deprehen-
dimus.

Cap. XI, pag. 231—242 agit MALDE-
RVS *de eo, quod Synodus docet, certitudinem,
qua fideles certo credunt, ſe perſeueraturos, non
noxiam, ſed potius ad pietatem vtilem.* Alla-
tis copioſe Synodi verbis, contrariam Remon-

ſtrantium doctrinam orthodoxam pron
ciat, miraturque, Synodicos tam apertae
ritati potuiſſe reſiſtere, cum diuinae litte
nos iubeant timere, vigilare, ſolicitos
ſatagere, orare, moneantque videre, ne
ciamus in via mandatorum DEI, ne defi
gratiae diuinae, ne excidamus, ne ex
mur, ne tentemur, aut ne intremus in
tationem, ne dies Domini nos compre
dat improuidos, ne deficiat fides noſtra
ſeducamur, ne cadamus, ne praeoccupe
die mortis ſine poenitentia, ne deficiamu
bono opere, vt teneant, quod habent, fid
alioqui amiſſuri coronam, vt ſibi caue
diaboli laqueis, carnem refraenent, mun
& concupiſcentiam eius relinquant; qua
alia, indicent, curam hanc vtilem eſſe
ti, contrariam vero ſecuritatem eidem
am. Opponit porro Synodicis Gal.
8. 9. 2. Cor. *XI*. 3: de ſecuritate, et
deſtinationis dogmate neceſſario ſu
differit: varia AVGVSTINI, quem pag
*oculatiſſimum ſimul & ſanctisſimum Theol*
vocat, teſtimonia producit: ignorantia
tremi iudicii & mortis vtilitatem docet:
"demque pag. 241 ſq ſic concludit:
"Chriſtianus aequo animo audiat, ad
"rum aut homicidam gloriantem, ſe d

erantia ac ſalute eſſe ſecurum & cer-"
Quid procliuius, quam talem negli-"
mendationem vitae, vt pote perſua-"
non magnopere prodeſſe, quod pec-"
bſtineat: neque ſaluti obeſſe poſſe,"
etiam atrocia peccata admittat? At,"
Synodus, hanc ſuam doctrinam car-"
ıon capere, ſatanam odiſſe, mundum"
. Imo vero ambabus vlnis eam car-"
amplectuntur. Vere eſt ex zizaniis"
li, non ex Dei ſemine, non ex planta-"
Patris, mundi decipula, omni Philoſo-"
contraria, & Chriſtianae diſciplinae"
:a. Doctrina iſta latam demonſtrat"
quae ducit ad interitum, a via angu-"
uae ad vitam ducit, hominem ab-"
"

ap. XII. pag. 242 — 259 agit MAL-
VS *de eo, quod Synodus dicit, non poſſe non perſeuerare.* Poſt allata varia Sy-
loca, indicat, ſe examinare velle, an
Synodus dicat, non tantum fideles,
& electos, quos apud Synodicos non
ım differre obſeruat, eſſe certos ſuae ſa-
k ſuae perſeuerantiae, ſed ipſam eorum
ıerantiam ac ſalutem eſſe in iis rebus,
aliter ſe habere non poſſunt? Vbi fa-
electos nunquam finaliter excidere re-

 ipſa:

ipſa: fideles autem & iuſtos frequenter n
tantum poſſe, ſed reipſa excidere, affirma
Hinc negat, electos ita a DEO interius affic
vt libertatem non retineant ad peccandum
Deique gratiam reſpuendam, & Spiritui ſa
cto reſiſtendum, quamdiu in agone ſi
huius vitae. Citat idcirco pag. 246 He
XII. 12. 13, vbi verba: *erigite*, *facite*, libert
tem indicare docet, gratiae tamen viribus,
quid ab hominibus fiat, non excluſis. Vrg
ibidem 1.Cor. XV. 58, vbi Apoſtolum non
adhortatum fuiſſe ad perſeuerantiam, d
monſtrat, niſi in eadem eſſet libertas. D
claratis deinceps iis verborum e Synodo a
latorum momentis, a quibus non diſſent
e.c. quod ſine Dei gratia non perſeuerent ſa
cti, &c. progreditur pag. 250 ſqq ad arg
menta, quibus Synodus probare ſtudet, e
qui ſemel iuſti ſunt, ſiue veros fideles non
poſſe non perſeuerare in iuſtitia. Ad p
mum, ab immutabilitate DEI & propo
ipſius petitum, reſpondet, DEVM non m
tari, ſi fidelis peruertatur & excidat, neque
*transgredi* eſſe contra Dei propoſitum, ſed
lum *transgredi*. Ad alterum, deſumtum ab
fallibili Chriſti merito, quo perſeueranti
„iuſto meruit, regerit pag. 252: Chriſtus,
„eſt vitis vera, meruit omnibus ſuis fideli
„auxilia, quibus tanquam viui palmites

perſeuerare poſſint, attamen ſi quis pal-"
s in eo non fecerit fructum, Pater tollet"
n, abſcindet eum, & areſcet, & in ignem"
tetur. Electis quidem non tantum de-"
DEVS ex Chriſti merito perſeuerandi"
eſtatem, ſed dat ipſam perſeuerantiam,"
men talem, quae cum non perſeuerandi"
eſtate conſiſtat. Hoc ipſum enim ad"
dem pertinet perſeuerantiae, poſſe trans-"
di, & non eſſe transgreſſum." Argumen-
a Spiritus ſancti obſignatione, quae fru-
nea fieri, aut deleri non poſſit, depromto,
. 253 obuiam it, docendo, eam hoc non
rre, quod arrha haereditatis nequeat
tti, ſimulque loca Epheſ. I. 13. 14 ac
r. VI. 4. 5. 6 inter ſe conferendo. Vin-
t porro pag. 254 ſqq theſin contra Sy-
icos, obiicientes, recipi manifeſtum Pe-
anismum, ſi dicatur, pendere ſemper a
ntatis arbitrio, vt homo perſeueret, vel
perſeueret, cum totam laudem noſtrae
ilitatis Scriptura DEO tribuat. Nihil
n dici Pelagianum, affirmat, ſi DEVS ita
tur ad perſeuerandum hominem dirige-
rmare, & gratia ſua munire, vt interim
n eius, etiam ſic muniti, hominis arbi-
non perſeuerare. Quamdiu quis non
t, ſuis hominem viribus perſeuerare ſine
nae gratiae dono, etiamſi profiteatur, in

 arbi-

arbitrio ipſius manere, vt gratia ad perſeue-
randum iam ſufficienter inſtructus, perſeue-
ret, vel non perſeueret, nihil *P*elagianum pro-
ferat, ſed omnino illud idem, quod contra
*P*elagianos ſtrenue agens AVGVSTINV
(cuius varia in ſubſequentibus teſtimonia
afferuntur) in libro de Dono Perſeuerantiæ
& alibi, oſtenderit. De Hipponenſi Præſu-
le inter alia pag. 257 animaduertit, quod
iuſto ante lapſum primo homini tribuat poſſe
*perſeuerare*, ſiue *poſſe non peccare*; iuſto præ-
deſtinato poſt lapſum *perſeuerare*, ſiue non
*peccare peccato ad mortem*; iuſto autem poſt
mortem felicitatem alterius vitae adepto, non
*poſſe non perſeuerare.* Vbi ſimul docet, quod
Synodus ſecundum ſtatum cum tertio con-
fundat. Ad obiecta verba Apoſtoli Rom. V.
9, quod ſalui ſimus ab ira per ipſum, per
ſanguinem ipſius iuſtificati, reſpondet pag.
258, hoc intelligi, ſi in Chriſto manſerimus:
ſolum enim oſtendere Apoſtolum, quod ſpes
non confundat, eos nimirum, qui in tribu-
latione patientes probati fuerint. Vltimo
loco tractat Io. X. 28. 29, vbi non negat,
haec omnia electis in altera vita obtingere;
interim dum ſunt in hac vita, quae tentatio
hominis eſt ſuper terram, peccare oues illas
ſeu electos, poſſe & tentationi ſubiici, quam-
vis DEVS eos in hora tentationis ſeruet,

faci-

iat, vt eam ſuperent, non hic faciendo peccabiles, quod futurae vitae, eſt ſed conuando, vt quod facere poſſint mali, non iant.

Cap. *XIII.* pag. 259—264 agit MAL-RVS *de eo, quod Synodus docet, iuſtificatos el ſeu regenitos non permitti a DEO eouſque i, vt peccatum ad mortem, ſiue in Spiritum ctum committant.* Conqueritur hic de obritate Synodicorum, qui clare ac perſpicue n dixerint, quid per peccatum ad mortem peccatum in Spiritum ſanctum velint inectum: notat eosdem denuo, quod nes fideles putent eſſe electos ad gloriam, praedeſtinatos: ſicque pag. 264 hoc cat concludit: *Peccatum ad mortem, & peccum in Spiritum ſanctum a fideli poteſt admitab electo autem poteſt quidem admitti aliquod us peccati in Spiritum ſanctum ad tempus, tamen poteſt ab eo admitti peccatum ad mor-.* Peccati in Spiritum ſanctum pag. 261 hanc dedit definitionem: Peccatum in" iritum ſanctum crimen eſt, quo venia" a, quae nobis a Spiritu ſancto eſt, reſpui-" r, quale eſt finalis impoenitentia, deſpe-" tio, obſtinatio in malo, ſcienter veritatem" pugnare, praeſumptio, & fraternae cha-" atis inuidia. Blaſphemia ergo Spiritus,"

 de

Digitized by Google

„de qua Matth. XII. 31, eſt hoc peccatum „non adaequate, ſed pars quaedam eſt peccati huius.“

Cap. XIV. pag. 264—272 agit MALDERVS *de eo, quod Synodus docet, fidem illorum, qui ad tempus credunt, non differre a fide ſaluante, ſola duratione.* Exponit in hoc capite parabolam Matth. XIII. 3 ſqq contra Synodicorum ſententiam, & exemplo Salomonis totam hanc doctrinam illuſtrat ac comprobat. Verba eius pag. 269 ſq ita habent: Salomon verbum DEI in corde dilatato habuit, & DEVM dilexit, vt eſt 3. Reg. „III: & Dominus DEVS eius erat cum eo. „Amabilis erat Domino, ſecundum nomen „ſuum, 2. Reg. XII. DEI verbum fide integra ſuſcepit, quod in eo humorem habuit, „radicem egit, & incrementa magna fecit. „Spinae tamen, hoc eſt voluptates vitae verbum in eo ſuffocauerunt: nam 3. Reg. XI „dicitur adamaſſe mulieres alienigenas multas contra DEI inhibitionem, quae & auerterunt cor & mentem eius a DEO, & deprauarunt iam ſenem, vt ſequeretur Deos „alienos, ita, vt iratus ei Dominus propter „ea fuerit. Vel Salomon fuit ex praedeſtinatis, vel ex reprobis. Si ex reprobis, „quomodo potuit DEO eſſe per praeſentem iuſti-

am dilectus, Deumque ipſe diligere,“
nquam eo reprobi proficiant, vt veram“
am fidem habeant? Si fuit ex electis,“
odo potuit in tam horrenda flagitia“
ere, a DEO auerti, eiusque gratia ex-“
e, ſi electi nunquam e gratia DEI“
unt? Si in eo fides viua fuit, & per ſpi-“
oſtmodum ſuffocata, iterumque DEI“
per poenitentiam ad vitam reuoca-“
nitate ſeculi ac voluptatum eius agni-“
pinisque vel amotis, vel igne diuini“
is exuſtis; quare negatur fides viua“
duratura aut interrumpenda ita eſſe“
is perſeueraturae, vt ſola duratione“
re videri queat, hoc eſt, ſola perſeue-“
a? Profecto tam eſt vera iuſtitia, quae“
mpus ſolum eſt, quam eſt vera caſti-“
quae ſolum ad tempus eſt.“

ap. XV. pag. 273-278 agit MALDERVS
, *quod Synodus dicit, non poſſe homines ſaepius*
*ci.* Opponit Synodicis, inter alia, Gal.
9, et calculum dat Confeſſioni Saxonicae,
uc. XI. 24. 25. 26 hunc errorem refutanti.
obſtare, putat, quod vrgent Synodici,
en, ex quo renaſcuntur homines, 1. Pet. I.
ici incorruptibile, cum a ſeminis incor-
tibilitate ad corruptos hominum ſenſus
V. C.

Cap. XVI. pag. 279-309 agit MALDERV *de punctis, quae Synodus ponit in Concluſione ſ a ſe reprobata, & a Remonſtrantibus aſſerta,* quae puncta breuiter ſic commentatur, partim ex aliis Synodi locis, partim ex a fidei ſociorum ſcriptis oſtendat, Synodi fruſtra a ſe amoliri ſtudere, quae cum ip rum mente conueniant, & ex eorum dog tibus fluant. Primum punctum eſt: *Do nam Eccleſiarum Reformatarum de praedeſtin ne, & annexis ei capitibus, proprio quodam g atque impulſu animos hominum ab omni pi & religione abducere.* Secundum: *Doctri hanc Reformatarum Eccleſiarum eſſe carni diaboli puluinar, arcemque ſatanae, ex qua bus inſidietur, plurimos ſauciet, & multos deſperationis, tum ſecuritatis iaculis leth configat.* Tertium: *Doctrinam eandem D facere auctorem peccati, iniuſtum, tyrannum critam,* vbi MALDERVS p. 281 ſqq hon loca ex CALVINO, ZANCHIO, MART TRIGLANDIO, PISCATORE, & aliis ducit. Quartum: *Doctrinam Eccleſiaru formatarum non aliud eſſe, quam interpo Stoicismum, Manichaeismum, Libertini Turcismum,* vbi quod ad vltimum mome MALDERVS prouocat ad REGIN Caluino-Turcismum. Quintum: *Doctr*

*ndem reddere homines carnaliter ſecuros, quip-
ex ea perſuaſos, electorum ſaluti, quomodocun-
ue viuant, non obeſſe, ideoque eos ſecure atrociſſi-
a quaeque ſcelera poſſe perpetrare.* Citat hic,
ter alia, quae IACOBVS TRIGLANDIVS,
ynodi membrum, in Defenſ. Doctrin. & Ho-
or. Eccleſ. Reformat. ſcripſit his verbis: *In
mma, fideles, poſtquam ſemel crediderunt, ſem-
er perſeuerant credentes: & etiamſi verbi gra-
a homicidium admitterent, vel adulterium, non
men vnquam poſſunt ex gratia excidere: quam-
is enim cadant, nunquam tamen excidunt.*
extum: *Doctrinam eandem habere, reprobis
d ſalutem non prodeſſe, ſi vel omnia ſanctorum
pera vere fecerint.* Ex eodem TRIGLANDII,
ui, vnus e iudicibus, Synodo ſubſcripſit,
bro, in quo doctrinas non ſolum tanquam
uas, ſed tanquam Eccleſiae Reformatae,
ſſeruit ac defendit, ad ſequentia puncta
ffert loca, probantia, Synodum videri velle
a damnare dogmata, quae ipſi ſint propria.
eptimum: *Eadem doceri, Deum nudo puroque
oluntatis arbitrio, abſque omni vllius peccati
eſpectu vel intuitu, maximam mundi partem ad
eternam damnationem praedeſtinaſſe & creaſſe.*
Octauum: *Eadem doctrina doceri, eodem mo-
do, quo electio eſt fons & cauſa fidei ac bonorum
perum, reprobationem eſſe cauſam infidelitatis &
impie-*

*impietatis.* Nonum: *Eadem doctrina tradi, multos fidelium infantes ab vberibus matrum innoxios abripi, & tyrannice in gehennam praecipitari, adeo vt iis nec baptismus, nec eccleſiae in eorum baptismo preces prodeſſe queant.* His punctis breuiter declaratis, porro pag. 302 ſqq ad eadem ſic commentatur, vt candorem deeſſe Synodicis demonſtret, quia rei ac iudices fuerunt eaedem perſonae, qua in re Dordracenam omnino receſſiſſe, docet, a conſuetudine antiquarum Synodorum, in quibus nunquam fuerit toleratum, vt iis ſederent iudices, quorum vel errores, vel facta damnabantur. Tandem pag. 308 ſq totum librum ſic concludit: „Haec, & his ſimilia „quae in toto decurſu Synodalis huius iudi- „cii obſeruauimus, ingenuum Lectorem de „fide Synodi non ſatis certum & ſecurum re- „linquent, & demittent cum deſiderio ma- „ioris in re tanta candoris. Non abs re Sy- „nodus in Praefatione ſua teſtatur, ſancto „iureiurando ſe promiſiſſe initio, *ſolam* ſe „Scripturam ſacram pro iudicii norma ha- „bituram, & in cauſae huius cognitione & „iudicio bona integraque conſcientia verſa- „turam eſſe: quod etiam per ſingularem „Dei gratiam, maxima diligentia, fide ac „conſcientia ſe perfeciſſe, & omnium ac ſin-

„gu-

rum conſenſu hoc iudicium abſoluiſſe,"
ıadere admodum ſerio conatur. Vix"
ɔ quemquam, partium ſtudio non"
ɔccupatum, fidem adhibiturum, bona"
graque conſcientia verſatam eſſe in hac"
a Synodum, veram verboque DEI"
entaneam ſententiam de quinque do-"
ıae controuerſae capitibus protuliſſe,"
ılſa verboque Dei diſſentanea reieciſſe."
cet aequus Lector. Nos quod attinet,"
mus Deum, vt det in cordibus eorum"
ium, qui a via ſalutis aberrant, ſolici-"
nem veram & ſinceram quaerendi"
iſtum, qui eſt via, veritas & vita."

Haec ſunt potiora contenta libri huius, m paulo prolixius recenſere volui, quon longe rariſſimus eſt. Mentem aucto- quam me aſſecutum fuiſſe ſpero, vt eo ori fide darem, ſaepius ipſa eius verba ıui. Quare quae hic dicta & ſcripta, a ſunt Malderiana. Potuiſſem varia ad- :, quae breuitatis ſtudio omiſi, prae- m, cum de his rebus permulti Theo- ɔrum noſtrorum, qui ἀκριβείᾳ facile cunt MALDERVM, copioſe egerint, t multa argumenta, ab ipſo adhibita, ıime ſpernenda eſſe arbitrer. Non ta- men

men omnia, quae in hoc libro habet MALDERVS, ſunt probanda. Etſi enim raro, nonnunquam tamen, aliqua intermiſcet, quae religionem, cui fuit addictus, produnt. Plerumque nihilominus pro veritate bene militat, & Dordracenam Synodum exiguae imo nullius eſſe auctoritatis, teſtatur. Apparet inde, Belgium Hiſpanicum hac in re cum Anglia conſenſiſſe. Quantopere enim iſthaec Dordracenum reiecerit Concilium, abunde docet Viri ſummi, SEVERINI LINTRVPII, quem purioribus ſacris addicta Dania illuſtre hodie (faxit Numen diutiſſime!) decus veneratur, totaque respublica litteraria habet in deliciis, peregregia & lectu digniſſima de Contemtu Concilii Dordraceni in Anglia Diſſertatio, quae quoniam ſub praeſidio B. HECT. GODOF. MASII an. 1696 habita, in Diſſertationibus Maſianis, ſed valde amplificata, recuſa eſt T. I. pag. 601 ſqq.

XXV

# XXV.

# SELECTA
## DE
# CONRADO VORSTIO.

§. I.

Vm in Praeſatione Concilii Dordraceni occurrat mentio CONRADI VORSTII, eiusque vocationis Leydenſis, placet : occaſione aliqua non ab omnibus, qui eodem egerunt, annotata, cum beneuolo ctore communicare, & praeſertim longe iſſimam Orationem Winwoodianam con- iare, quo MARCVS GVALTHERVS, atinus, in Sermone Funebri, hac inſcriptio- edito: *De Vita et Obitu reuerendi, clariſſimi doctiſſimi Viri Dn. Conradi Vorſtii, SS. Theol. D., qui pie & placide expirauit Tonningae, 29 temb. an. 1622, et poſtridie Calend. Octobr. orifice in noua Holſatiae Fridericopoli terrae ndatus eſt, Oratio, ſcripta & ibidem loci dicta Marco Gualthero,* Pal. 1624. 4. pl. 13½. )DOFREDVS ARNOLDVS Hiſt. Eccleſ. et

et Haereſiol. P. IV. Sect. III. n. 7. pag. 477 ſq CHRISTOPHORVS SANDIVS in Biblioth. Anti-Trinitar. pag. 98 ſq, ac plures de eodem commentati, et ſuppleri, et emendari, et, qui ſtudio partium laborant, eiusdem convinci queant.

§. II.

Circa *nomen* ipſius obiter notandum, quod iſtud corruperit LVDOVICVS IACOBVS a S. CAROLO, dum in Catalogo Haereticorum Bibliothecae Pontificiae adiecto pag. 458 *Vorshium* ſcripſit. Vid. etiam IO. GOTTL. MOLLERVS de Errorib. Ludov. Iac. a S. Carolo p. 22.

§. III.

De *Theologia* ipſius quid ſit habendum, optime docuerunt ABRAH. CALOVIVS Arminianism. Prooem. §. 9. IO. GEORG. DORSCHEVS Pentadec. Conſider. praelimin. §. 28. Theologiae eclecticae cultoribus ac aeſtimatoribus a IO. FABRICIO (qui Hiſt. Biblioth. P. III. p. 356 ſq nonnulla de rebus Vorſtianis memoriae prodidit) in Amoenitatt. Theol. p. 319 ſq accenſetur. Socinianiſmi eum accuſat, & per ipſum hanc haereſin in Belgicas eccleſias primum fuiſſe illatam, refert IO. HOORNBEEKIVS in Summ. Controverſ. L. VII. p. 568 ſq. L. VIII. pag. 576.

§. IV

§. IV.

denſem *Vocationem*, qua IACOBO AR-
O in munere docendi ſanctiorem diſci-
n ſurrogandus erat, irritam in primis
diſſe IACOBVM I, Angliae Regem, haud
re innuunt iſthaec verba, in Praefat. Act.
d. Dordrac. p. m. (e) b extantia: *Cum de
ocatione fama ad ipſum quoque Sereniſſi-
ac Potentiſſimum magnae Britanniae Regem,
BVM I, Fidei defenſorem, perueniſſet, qui
lmiranda, in Rege praeſertim, Theologicis in
peritia ſua, ac pro ſingulari ſuo erga reli-
n Reformatam zelo, cum VORSTII* de Deo
*tum ipſe perlegiſſet, praecipuosque errores
anu annotaſſet, Illuſtr. ac Praepot. Ord. Gene-
vicinos ac confoederatos ſuos, tum per lite-
ranſmiſſo etiam errorum eius catalogo, tum
gatum ſuum, virum Illuſtr.* D. RODOL-
*M WINWODVM, monendos cenſuit, ne
em tot tantisque erroribus ac blaſphemiis
em, ad publicum in Academia docendi mu-
lmitterent, ſed potius finibus eiicerent, ne, ſi
em prauis illis atque exſecrandis erroribus
retur iuuentus (quandoquidem ſinceritate
nae Reformatae, in qua Eccleſiae Belgicae
ius cum Anglicanis amabilem coluiſſent con-
, eiusque conſeruatione, Reipublicae etiam
verſaretur) ſtatus paulatim labefactaretur.*
ELENII *Select. Litter.*) Eco *Quod*

*Quod cum differretur, Remonſtrantibus contra obnitentibus, atque in primis VORSTIO variis Exegeſibus, Apologiis, Prodromis, Reſponſionibus tum Modeſtis, tum Plenioribus, errores ſuos excuſante atque incruſtante, non deſtitit tamen Sereniſſima Maieſtas Regia, repetitis aliquoties admonitionibus, etiam addita ſeria proteſtatione, dimiſſionem eius vrgere.* Orationem, a WINWOODO habitam, cum poſſideam, eandem tanquam cimelium, dignum, quod retineatur, integram ſubiicio. Sic autem habet meum exemplum, in forma quarta 1611 excuſum.

## *ORATIE*

***Ghedaen door den doorluchtighen, eerentveſten, vvelgeborenen Heere RODOLPHVS VVINVVOOD, Ridder, Ambaſſadeur van vveghen ſyne Majeſteyt van groot Britannien, etc. aen de grootmog. Heeren Staten generael van de vereenichde Nederlanden, aengaende de beroepinghe CONRADI VORSTII, tot de profeſſie der H. Theologie in de Vniverſiteyt tot Leyden. Anno MDCXI.***

Ghe-

*:xhibeert ter vergaderinghe van de hoochmo-*
*:ende Heeren Staten General van de*
*Gheunierde Provincien.*

:YN HEEREN.

hebbe laſt van den Koninck, myn Mee-
r,door expreſſe brieven,welcke ſyne Ma-
yt belieft heeft aen my te ſchrijven, van
den 30 Auguſti, ſtilo veteri, om uwe
neurie in deſe vergaderinghe aen te
:en van een zekere zake, de welcke zoo
naerder alſſe raect de Godsdienſt ende
eringhe van de waerachtighe Gherefor-
de Religie, op de welcke de rechtveer-
eyt van uwe zake voornamelijc ghefon-
t is, zo veel te meer iſſer het welvaren
uwen Staet aen gheleghen,om ernſtelijc
op te letten,ingheval ghylieden oordeelt,
'oorderlijc is voor uwen Staet, dat de
ntſchap, de welcke langhen tijt opghe-
: is tuſſchen de Croonen van ſyne Maje-
, ende uwe Provincien, blijve onverbre-
: zonder te beſwijcken en te veranderen.
ıt hoewel het kan weſen, dat men ghe-
eelt heeft, dat om Politique reden van
, ſyne Majeſteyt te voren het welvaren
uwe Provincien ghefavoriſeert heeft,
ıtans zult ghylieden gelooven, believet u,

 datter

datter gheen ghewichtiger redene gheweeſt is, de welcke hem gheraden heeft, uwe vrientſchap met zulcken ghewichtighen affectie te onthalen, ende uwe zake met een zoodanighen vaſten verbinteniſſe te omhelſen, dan de zorge, welcke hy heeft, dat de Ghereformeerde Religie, van welcke de gratie Godts hem eenighe Beſchermer ghemaect heeft, mach ghehanthavet worden by de waerheyt ende zuyverheyt onbevlect ende onberiſpelijck, het zij teghens de practiken van de ghene, de welcke door heymelijcke conſpiratie haer beſt doen, om de fundamenten te ondergraven, het zij tegen de attentaten van den ghenen, die door openbare macht ende ghewelt van wapenen de belijdeniſſe hebben willen verdrijven wt uwe Provincien. Zoo dat men gheenſins moet verwonderen, dat ſyne Majeſteyt met een bezorcht ende bekommert ooghe let op het welvaren van uwen Staet, ende dat ſyne ſinnen altoos op de ſchiltwacht ſtaen, om des te beter te letten opt beleyt van uwe zaken. Het welcke niet voort en komt vvt eenigen luſt, om ſyne neus te ſteken in de handelingen van een ander, maer alleen tot dien eynde, dat, nademael de Ghereformeerde Religie den oorſpronc is van de goede affectie, de welcke hy uwen Staet toedracht, hoe de zelve zuyver-

de:

ler in uvve Kercken gepredict, ende oprech-
elijcker in uvveScholen ghedreven wort, hy
e rechtveerdigher materie zoude hebben,
em van uvvent vveghen te bedancken, en-
le te grooter reden om te beminnen ende te
ehertighen; het welcke hy altijts verlanght
e doen het welvaren van uvve Provincien.
Dit is de oorzake ghevveeſt, dat ſyne Maje-
teyt als uvve Ambaſſadeurs onlanghs by hem
varen, hy de zelve gheheel vrientlijc ende
o ernſtelijc als een goet Vrient ende Bondt-
henoot gheraden heeft in hun vertrec, V.
. van ſynent vveghen te bidden, te vvillen
oor alle moghelijcke middelen arbeyden,
m de extravagante ende ſchiſmatike opinien
vt te bluſſchen, vvelcke vvijlen ARMINIVS
oor een zeer ſtoute fantaſie hadde opgebla-
n in uvve Scholen, ende de memorie van
en met hem te doen begraven. Ende dit
de oorzake, vvaeromme dat hy teghen-
voordelijc my laſt ghegheven heeft, om V.
te doen verſtaen, dat by hem vindt ghe-
eel ontſtelt ende perplex, verſtaen hebben-
, dat myn Heeren van Hollant gheen ver-
dt ghedaen hebben aen de Curateurs van
nne Vniverſiteyt tot Leyden, van te kieſen
n zekere perſoon, ghenaemt CONRADVS
ORSTIVS, om aldaer te vveſen een van
principaelſte Profeſſoren, in de plaetſe van

Eee 3 vvijlen

wijlen ARMINIVS, het vvelcke is te vallen vvt de kortſe in een heete zieƈte, nadien deſe Man, na het oordeel van de gheheele vve-relt, vvort bevonden beſmettet zijn met di-verſche fantaſtique ja heretique opinien, teghens het orthodoxe gheloove van onſe Religie, blijckende by een zeker Boec, het vvelcke hy int licht ghegheven heeſt, ghein-tituleert *De Attributis Dei*, het vvelcke ſyne Majeſteyt gheleſen heeft van voren tot achteren, gantſch vol van blaſphemien, kette-rijen ende godloosheydt is. Ende dit zijn ſyne Maximen, daer van my de Koninc de Catalogus ghezonden heeft:

a *Deus non-eſt eſſentialiter immenſus, nec ſimpliciter infinitus, ſed eſt* b *quantum*, c *finitum in loco, quodam-modo* d *corporeum, conſtans* e *quaſi ex materia et forma.* *a* Pag. 232. 234 vsque ad 238. *b* 240. *c* 238. 243. d 202 *e* 210.

Dat is: Godt is niet vveſentlijc onmete-lijc, noch ſimpelijc oneyndelijc, maer is een grootte, plaetſelijc besloten, eenigher mate lichamelijc, beſtaende als vvt materie ende forme.

Deus

*)eus eſt* f *alterabilis, mutabilis, :cidentibus ſubiectus.* f Pag. 212. 8: 209.

ɔdt is alteratie ende veranderinghe en- ıevallen ondervvorpen.

*Deus* h *coniicit de futuris per diſ- ſum et ratiocinando.* b 271. 30. 450.

Godt giſſet van toekomende dinghen overlegghinghe ende aenmerckinghe redenen by hem zelven.

*Proprie attribuuntur Deo in ſacris ris* i *Amor, odium, metus, deſide- n, gaudium, deſperatio, et ſimiles ctiones.* i Pag. 420. 421.

Gode vvort eyghentlijck in de heylighe iftuere toegheſchreven Liefde, haet, ſe, begheerte, blijſchap, vertvvyffelinghe dierghelijcke affecten.

k *Nomen Iehova attribuitur An- is etiam et Idolis.* k Pag. 169. 170.

en nameJehova vvort ooc denEnghelen e Afgoden ghegheven.

l *Chriſtus eſt Theos, ſed non ho eos.* l Pag. 185.

Chriſtus is vvel Godt, maer niet die Godt.

*Argumenta, quae adferuntur à Patribus, vel recentioribus Theologis pro aeterna Chriſti generatione, aut* m *friuola ſunt, aut fallacia.* *m* Pag. 225. 310.

De argumenten, vvelcke van de Vaders ofte de jongher Theologanten byghebracht vvorden, tot bevvijs van de eeuvvighe gheboorte Chriſti, zijn ofte bedriechlijc, ofte frivol ende blau.

*Chriſtus dicitur aeternus* n *reſpectu aeternitatis futurae.* *n* Pag. 182. 225.

Chriſtus vvordt eeuvvich ghenoemt ten reſpecte van de toekomende eeuvvicheydt.

Syne Majeſteyt verſtaet zeer vvel, dat dit eyghentlijc ende particulierlijc behoort tot de kenniſſe van myne Heeren de Staten von Hollant, zijnde de Vniverſiteyt van Leyden onder hunne Jurisdictie, mitſgaders de Curateurs van dien, gheſtelt door hunne autoriteyt, niettemin alzoo myn Heeren de Staten General zijn de ghene, met de vvelcke ſyn Majeſteyt gehandelt heeft, ende de vvelcke hy erkent te vveſen ſyne goede Vrienden ende Ghealligeerde, zoo heeft hy gheoordeelt ghevoechlijc te vveſen, om my te zenden tot uvve Seigneurie, met laſt om van ſynent

vveghen

veghen V. L. te bidden, het vvelcke ic opt
der inſtantelijcſte doe, dat door uvve
iſchen ſpreken mach ghevonden vvorden
medie tot deſe quaden, de vvelcke door de
lmiſſie van VORSTIVS tot dit ampt ghe-
:el zouden verſtijven, ende eyntlijc het
ındt vverpen in een afgrondt van alle mi-
rien. Ende al iſt dat deſen Man gehoort
jnde in de volle vergaderinghe van de
eeren van Hollandt, door de konſticheyt
n ſyn verſtant, ontsluppinghen ende vvt-
uchten ghevonden heeft, om de vuylicheyt
n ſyn ketterijen te bemantelen ende te be-
ijcken, door vvelcken middel hy de ooghen
n vele goede lieden int Landt verblindt
eft, nochtans zoo verre iſt daer van dat
ne Majeſteyt oordeelen zoude, dat hy be-
ort tot de vvaerdicheydt van een Profeſſoor
epromoveert te vvorden, dat men na ſyn
vijs een merckelijcke dienſt zoude doen
dien men ſyn Boec dede verbranden op
e hoecken van ſtraten in uvve Steden, ende
aldien hy zelve ſubjeƈt vvare uvve ju-
diƈtie, hem exemplaerlijc te doen ſtraffen.
at meer is, alhoevvel men niet en hadde
o veel onvvederlegghelijcke bevvijſinghen
de ghetuygen, de vvelcke zijn buyten alle
ceptie; Zoo iſt nochtans ſchadelijc vor
ſen Staet, de vvelcke zoo veel gheleden
 heeſt

heeſt om de zake van de Religie , ende t
groot oneer van uvve Vniverſiteyt tot Ley
den, (vermaert door gheheel Europa, om d
vvtnementheyt derProfeſſoren) te ſurroge
een man,de vvelcke gheſuſpecteert, beſaem
ende aengheklaecht is van veel ketterij
Een Profeſſor, die op den Stoel leert, non cr
mine ſolum, ſed etiam ſuſpicione vacare d
bet , moet niet alleen vrij zijn vande d
maer ooc van ſuſpicien. Maer genomen
dat deſeMan vvare de beſteTheologant van d
vverelt, een zeer vroom Man, beghaeft m
alle deelen , die men zoude vveten te ve
eyſſchen in een zeer ervaren perſoon v
wetenſchap ende Godtſalicheyt, de quo fa
mentiri veretur,van vvelcken de fama zou
ſchroomen te lieghen : nochtans de vrijk
vele Steden in Hollandt haer oppoſeren t
ghens ſyne ontfanginghe,vvaer van d' eene
de outſte, ende d' ander de vermoghenſte is
dat ooc een groot deel van uvve Miniſtr
hun formaliſeren,ende de ghene,die op God
Kercke zoo veel verdient hebben,door tgh
ſylieden gheleden hebben om deProfeſſie d
Euangeliums, dat dan een Provincie by m
niere van ſpreken daer teghens proteſteer
de Vnie (voorvvaer) van uvve Provinci
vvelcke is de ziele ende het vvare leven v
deſen Staet behoort zoo veel te vervver
d

men hem vvat buyght ende het zeyl
ſtrijct, om de eenicheyt vant Landt, et
omnia facere pro imperio, ende niet alle
door heerſcheyt doen: het vvelcke is
ghebodt van Plato, tantum contendere in
ub., quantum probare tuis ciuibus poſſis,
moet zoo veel inde Republike voorne-
om te doen, alſmen by ſyn Burgherije
dt kan doen, vim neque parenti, neque
iae afferre oportere, dat men noch den
ders, noch het Vaderlandt ghevveldt doe.

Dit is de laſt, die ic ontfanghen hebbe
mynen Koninc myn Meeſter, vvaer in ic
beſt ghedaen hebbe, om my ghetrou-
lijc te quijten als Ambaſſadeur, ende
moedelijc, als een Raedtſman van uvven
t. Daer en is niet het vvelcke ſyne Ma-
eyt meer verlanght dan alle vrientſchap
ouden met uvve Provincien, ſed amicus
vsque ad aras, maer hy is vriendt tot
de Religie: Amicus Plato, ſed magis amica
itas, Plato is vriendt, maer de vvaerheyt
er.

Jc exhibere het ghene ic ghezeyt hebbe
gheſchrifte, vervvachtende tot uvve ont-
inghe by gheſchrifte te ontfanghen een
vvoordt, het vvelcke ic bidde dat vveſen
ch zoodanich, dattet zij zeer betamelijc
or de eere van uvve Provincie, ende zeer
be-

Digitized by Google

behaechlijc tot contentement van ſyn Majeſteyt.

Was gheteyckent

Raph Winwood.

Mentem Regis tam bene percepiſſe Legatum, quam rite mandata Ipſius eſt exſecutus, docet haec Illius ad hunc Epiſtola, quam ex Opp. huius IACOBI I, Magnae Britanniae Regis, Francof. ad Moen. 1689. fol. editis pag. 166 ſubiiciam:

*Fidelis et Dilecte.*

„Quam potes feſtine, Ordines conuenito, et „illis noſtro nomine ſignifices, nihil dubitare „nos, quin per ſuos Legatos, quos iam ante „biennium dimiſimus, moniti a nobis fue„rint, vt prouiderent, ne haereticos & ſedi„tioſos in Rempubl. paterentur irrepere. „Notabamus praecipue ARMINIVM, qui „etſi paulo ante exceſſerat e viuis, diſcipulos „tamen multos ſuperſtites reliquit. Nunc „pro perpetua noſtra in eorum Rempubl. „cura, omittere non potuimus, quin noua „cauſa ſuborta eos de integro moneamus. „Venit nuper in manus noſtras cuiusdam „VORSTII, ſacrae Theologiae Doctoris, li„ber, atheiſmo & blaſphemiis ita refertus, „vt pro ea ſollicitudine, qua Chriſtianum „Principem & defenſorem fidei (quales ſu-

„pe

nos fuimus) erga Eccleſiam affici opor-"
non modo librum flammis cenſeamus"
ıdum (*), ſed auctorem quoque ipſum"
ıiſſima poena mulctandum. Haec cum"
int, tantum abeſt, vt hoc Eccleſiae ſcan-"
indoluerint Ordines, vt hominem ad"
eologicam cathedram in Academiam"
gdunenſem crebris ſuffragiis vocaverint:"
m locum non multo illo melior ARMI-"
VS, cuius adhuc durat in multorum ani-"
aculeus, nuperrime tenuit. Cum igi-"
appetat S. Michaelis dies electioni deſti-"
us, & e dignitate noſtra & conſcientia"
arbitremur, huic peſti (quantum in"
is eſt) occurrere, qui Illuſtrisſimis Ordi-"
us propter religionis communionem"
ıquam antehac defuimus: volumus"
ıc ex te reſciant, nihil poſſe nobis acci-"
e ingratius, quam ſi monſtrum illud ho-"
ıis ad tantum in Eccleſia honorem eue-"
int. Quod ſi praetendant, hominem"
actatis iam erroribus, profeſſoriae digni-"
s capacem factum: reſpondebis, tan-"
ı delictum ea palinodia leuiter nimis ex-"
piari,"

(*) Quod libros Vorſtii comburendos curarit IACO-
VS, ipſe refert l. c. pag. 168 his verbis; *Itaque in-
licibus Vorſtii libris in caemiterio Paulino, et in
traque Academia publice noſtro iuſſu crematis, viſum
ſt, Foederatos Ordines de Vorſtii exilio iterum inter-
ellare.* etc.

„piari, &, ſi nos audiant, grauius propter
„puniendum, nedum vt eo nomine tantum
„honorem mereatur. Et quanquam fer
„nobis perſuaſum ſit, foederatos Prouinciarum
„Ordines ab hac vipera, vnde et ſchiſmata in
„Eccleſia et diſſidia in Republ. eueniant, ſi
„ſibi per ſe ipſos cauere; ſi tamen primum
„de illo promouendo conſilium mutare n
„luerint, tunc illis noſtro nomine denun
„bis, orbem terrarum ſcripto publico certio
„rem facturos nos, quanto odio haereſes illas
„earumque defenſores, perſequamur, atque
„Illuſtriſſimi Ordines rectius intelligant, qui
„bus noſtra monitio fundamentis nitatur
„teterrimorum errorum, quibus nulla li
„pagina vacat, vna cum his catalogum ac
„pe, et vale.“ Praeter hanc Epiſtolam dign
eſt, quae legatur, integra IACOBI *Profeſ*
*Anti-Vorſtia, in qua Rex ſuam exponit ſenten*
*de Confoederatorum Ordinum affectu et*
*cauſa Vorſtii*, in Opp. pag. 165-178, in q
magnum pro religione ardorem ſpiran
peſſima VORSTII dogmata vehementiſſ
improbantur. Quantopere hac Proteſtati
ne ſit commotus ac perturbatus VORSTI
et quam libenter ſe purgare voluerit, doce
ipſius Epiſtolae ad Regem, Archiepiſcop
Cantuarienſem, et Rodolphum Winvvood

›tae,quae in Epp. Arminianor. p. m. 346
348 ſqq. 354 ſq reperiuntur. Sed cum
m luculenta adeſſent teſtimonia, nemo
ɪs verbis in Anglia fidem habere voluit.
ACO CASAVBONO diſplicuiſſe etiam
trinas Vorſtianas, haec docet clauſula
ſtolae ad IAC. AVG. THVANVM, quae
Epp. Caſaub. Hag. Comit. 1638. 4 editis
etur pag. 335: *Iuſſus ſum*, *VORSTIO*,
*ιοφῶντῳ Theologo Leidenſi, qui ad me ſcripſit*,
*ondere. Horret animus ad has καινοδιδασ-
λίας*. VORSTII ad CASAVBONVM
ſtola extat in Epp. Arminian. p. 350 ſqq.

§. V.

*Scriptorum*, mutilis titulis exhibitorum,
rſtianorum catalogo ap. Sand. l. c. pag.
ſq inſerendae ſunt *Theſes Theologicae de
ſis Salutis Hominum*. Baſil. 1595. 4. Tracta-
ɪ *de Cauſis deſerendi Papatus* Steinfurt.
ɪ. 4 editum dicit Sandius pag. 99. Sed
s ſum editione an. 1608, hanc prae ſe
nte inſcriptionem: *De Cauſis admodum
s ac neceſſariis hactenus ab Euangelicis de-
i, & porro a piis omnibus deſerendi Romani
atus. Opus inchoatum, ſiue operis Pars pri-
complectens ſeptem Diſputationes, quarum
na cauſas omnes compendioſe explicat: reli-
ıe ſex totidem Idololatriae Papiſticae ſpecies
oſten-*

*oſtendunt, & breuiter refellunt.* Septem illae Diſputationes, quae omnes Steinfurti an. 1608 habitae, ſunt I. *De Cauſis uniuerſi noſtrae ſeceſſionis, in ſynopſi propoſitis.* II. *De Idololatria Romanae Eccleſiae in cultu Sacramenti Euchariſtiae, et Sacrificio Miſſae.* III. *De Idololatria eiusdem Eccleſiae in cultu Sanctorum, praeſertim mortuorum, et ſpeciatim Mariae virginis.* IV. *De eiusdem Eccleſiae Idololatria in cultu Reliquiarum.* V. *De Idololatria Papiſtica in cultu Imaginum.* VI. *De ſimili Idololatria in cultu rerum, vt vocant, conſecratarum.* VII. *De Idololatria eiusdem Eccleſiae in cultu Romani Pontificis, h. e. Anti-Chriſti.* Vorſtianis *Epiſtolis*, quarum haud paucae in Epp. Arminianorum reperiuntur, addenda eſt *Epiſtola ad Hugon. Bruchtonium*, Anglum, Steinfurt. 1598. 10 Mart. (in qua per deſcenſum ad inferos generatim ipſam mortem per ſe proprie, ſed conſequenter, et per accidens, ſepulturam mortuorum interdum ſignificari ſtatuit) ap. V. Cl. THOM. CRENIVM Animaduerſſ. Philol. et Hiſtor. P. VII. pag. 221 ſqq.

I.

# I.
# DEX SPECIMINVM.

*icolai Antonii Bibliothecae Hiſpanicae, Bi-*
*liothecarum Principis, plenior notitia.*
p. 1—51.

*Iichaelis Serveti librorum rariſſimorum de*
*initate recenſio.* p. 52—76.

*De Hermanno Kornero, eiusque Chronico*
*SCto, quod in Curia Lubecenſi aſſeruatur,*
*eodem Chronico, a Io. Georg. Eccardo edi-*
*commentatio.* p. 77—133.

*Detmari Chronici Lubecenſis inediti notitia,*
*ex eodem excerpta.* p. 134—172.

*e rariſſimo codice Bibliorum Lutheranorum,*
*gua Saxoniae inferioris Lubecae* 1533. *fol.*
*ide excuſorum, Meletema.* p. 173—210.

*De rariſſimo codice Bibliorum Gloſſatorum,*
*gua Saxoniae inferioris Lubecae.* 1494. *fol.*
*torum, Diatribe.* p. 211—251.

*De Caroli M. Homiliario, Spir.* 1482. *fol., ope-*
*longe rariſſimo, Exercitatio.* p. 252—300.

VIII. *De Adriani Turnebi Religione Diſquiſitio, qua eum teſtibus veritatis accenſendum eſſe euincitur.* p. 301—323.

IX. *Inediti Chronici Dithmarſici, monumentis res notatu dignas complectentis, a Ioanne Detleſo conſcripti, recenſio, & ex eodem excerpta.* p. 324—353.

X. *Ecloga de Hippolyti Marraccii longe rariſſima Bibliotheca Mariana.* p. 354—397.

XI. *Rariſſimi codicis Bibliorum, lingua Saxoniae inferioris Halberſtad. 1522. f. euulgatorum, notitia.* p. 398—416.

XII. *Ottonis Sperlingii Commentationis ineditae de Antiquitate Stadae recenſio.* p. 427—454.

XIII. *De adornanda Bibliotheca Chriſtiano, ſiue Notitia Scriptorum de* CHRISTO, *Conſilium.* p. 455—487.

XIV. *Maximiliani I, Caeſaris Auguſtiſſimi, Diploma de inſtaurandis Studiis Humanitatis Notis & Obſeruationibus inſtructum.* p. 488 — 51

XV. *Codicis inediti, Ludolphi Naamani, Flensburgenſis, manu ſcripti, varia Theologica, Iuri-*

*dic*

:a, *Medica complectentis, quem Bibliotheca*
*:nsburgenſis Nicolaitana aſſeruat, notitia.*
p. 519—546.

I. XVII. XVIII. XIX. *Supplementa*
*atuor ad V. Cl. Michaelis Maittaire Anna-*
*: Typographicos, ex Libris Lubecenſibus con-*
*:nata.* p. 547—692.

*Petri Calannae rarisſimi libri, Panormi*
99 *editi, quem Philoſophiam Seniorum Sa-*
*dotiam & Platonicam inſcripſit, recenſio.*
p. 693—718.

*Praecocis Pueri Lubecenſis, Chriſtiani Hen-*
*Heineken, Elogium.* p. 719—731.

. *De Caſparis Ammanni longe rarisſimo Pſal-*
*io Obſeruatio.* p. 732—747.

I. *MSCtum Alchymiſticum recenſitum, cum*
*:ctis de Alchymia, eiusque cultoribus, Obſer-*
*tionibus.* p. 748—758.

/. *Ioan. Malderi Anti-Synodicorum, ſiue*
*imaduerſionum in Decreta Conuentus Dor-*
*:ceni, notitia.* p. 759—798.

:. *Selecta de Conrado Vorſtio.* 799—816.

# II.

# INDEX LOCORVM BIBLICORV[M]

*Geneſ.*

I. 1-6. 221
III. 15. 239.390.400
16. 241.242
IV. 15. 243
VI. 9. 404
XVII. 5. 771
14. 770
XXIII. 3. 413.414
XXIV. 11. 414
53. 404
XXV. 27. 414
28. 226. 404
29. 236
XXVI. 10. 404
XXX. 11. 226.227.405
14. 227
XXXII. 15. 184.405
XXXIV. 23. 414
25. 405
XXXV. 9. 414
XXXVI. 7. 236
12. 184.227.405
33. 415
XXXVIII. 24. 185.225.
XLIII. 3.
XLIX. 10. 415.
28.

*Exod.*

I. 14. 185.227.4
III. 1.
XI. 7.
XXI. 22. 227.4
XXVIII. 3. 405.4
XXIX. 24. 4

*Levit.*

XI. 5.
27.
29.
36. 227.
XVI. 29. 185.
XVIII. 14.
XIX. 28. 185.227.
XXV. 10.
XXVI. 10. 186.
XXVII. 25.

*Num.*

IV. 27.

Digitized by Google

9. 186.227
. 227
I.24. 186.228.406
*Deut.*
.5. 186.236
16. 186
II. 3. 615
/III. 21. 186
*Ioſ.*
I. 18. 186
*Iud.*
. 13. 186
*Ruth.*
187.228.406
I *Sam.*
187.228.406
. 187.420
I. 187.228
27. 187.228
II. 18. 188
20. 188.406
.13. 188.406
/I. 19. 188
2 *Sam.*
. 188
4. 188.228.407
. 5. 188.228.407
10. 188
.14. 188

XVI. 13. 188
XXIV. 21. 228
22. 189.228.407
I *Reg.*
VI. 3. 189.228.407
6. 189.228.407
VII. 41. 189
42. 415
49. 189
VIII. 10. 415
X. 17. 189.228.407
2 *Reg.*
VIII. 6. 414
15. 189.228.407
XXI. 7. 189.228.407
XXII. 9. 189
XXV. 1. 190
I. *Chron.*
IV. 33. 416
V. 33. 190
XVII. 3. 190.228.407
2. *Chron.*
III. 10. 190
XXXII. 15. 190.228.407
*Eſr.*
VII. 26. 408.416
27. 416
*Nehem.*
IV. 1. 190

*Iob.*
VI. 7. 190
26. 228
XIV. 45. 770
XV. 16. 190
XVII. 14. 190
XXXIX. 10. 190. 229. 408
27. 234
28. 190. 229
*Pſalm.*
I. 400
1. 2. 738
II. 400
2. 3. 5. 7. 738
12. 739
III. 400
3. 5. 739
8. 190
IV. 3. 5. 739
V. 11. 739
VI. 1. 739
VIII. 222. 223
X. 2. 190
XI. 6. 739
XIV. 1. 739
XVI. 7. 739
XVII. 8. 14. 740
XVIII. 9. 11. 30. 740
XXI. 13. 740
XXIV. 4. [illegible]
XXV. 13. 21. [illegible]
XXVI. 10. [illegible]
XXVII. 6. [illegible]
XXVIII. 2. [illegible]
XXIX. 6. 10. [illegible]
XXX. 3. 6. 12. [illegible]
XXXI. 6. 10. 25. [illegible]
XXXII. 4. 5. 9. 10. [illegible]
XXXIII. 6. 46[illegible]
9. 17. [illegible]
XXXIV. 6. 8. [illegible]
9. 17. [illegible]
19. [illegible]
XXXV. 2. 16. 20. [illegible]
XXXVI. 2. [illegible]
XXXVII. 5. 8. 25. [illegible]
35. [illegible]
XXXVIII. 18. 19. [illegible]
XXXIX. 6. 41[illegible]
7. 408[illegible]
12. [illegible]
XL. 8. [illegible]
XLI. 4. [illegible]
9. 10. [illegible]
XLII. 6. [illegible]
XLV. 3. 5. 7. [illegible]
8. 14. [illegible]
XLVI. 8. [illegible]

LVII. 394
LVIII. 4. 746
LIX. 5.8.9.15. 746
I. 14. 15. 746
I. 7. 770
XXIII. 7. 191
XXIV. 15. 191
*XXV.* 9. 191
*XXX.* 7. 191
*XXXVI.* 391
*XXXVIII.* 391
*CI.* 4. 191
II. 7. 191.229.408
III. 14. 191
IV. 2. 191
*XI.* 9. 191.229.408
*XIII.* 275
*XVII.* 2. 191
*XIX.* 119.120. 191
*XLVII.* 13. 192

*Proverb.*

6. 192. 229
*I.* 31. 192. 229
X. 1-6. 223.224.225
*VII.* 9. 192.408
*XI.* 5. 192
*XVII.* 22. 193
*XXI.* 18. 193

*Cohel.*

V. 5. 193
XII. 6. 408

*Cant.*

VII. 13. 193
VIII. 9. 193.229.408

*Eſa.*

I. 18. 193
III. 9. 193.408
V. 7. 193
9. 194
VIII. 19. 417
IX. 14. 194
X. 16. 194.229.408
XI. 9. 194.409
XIX. 6. 409
XXVIII. 7. 194.409
15. 415
25. 409
*XXX.* 13. 194
*XXXIV.* 14. 229.409
*XXXVIII.* 14. 194
*XLIV.* 19. 194
*XLV.* 8. 194
*XLVII.* 2. 11. 194
*LIII.* 401-403
5. 776
*LVIII.* 12. 409
*LXI.* 10. 194

*LXII.* 5. 230
*LXIII.* 1. 423
3. 195.409
*LXIV.* 21. 415
*LXVI.* 24. 774

*Ierem.*

II. 12. 195
13. 202
IV. 9. 195
V. 26. 409
VI. 9. 230.409
*VII.* 18. 195
*VIII.* 7. 195
*XII.* 6. 202.203
*XV.* 10. 203
13. 409
XXXI. 29. 195.230.409
XXXVII. 2. 409
XXXVIII. 12. 230
XLVIII. 12. 410

*Thren.*

I. 13. 195
II. 8. 230.410
16. 195
IV. 8. 195.230.410

*Ezech.*

*I.* 10. 463
*XVI.* 8. 230.410.415
24. 410
25. 195.230
27. 195
*XIX.* 9. 195.410
*XXIII.* 14. 195.230.410
*XXVI.* 5. 196.410
*XXVII.* 16. 234
26. 410
27.28.29. 196
*XXXII.* 2. 196.230.411
20. 196

*Dan.*

III. 22. 196
*XI.* 20. 196.230.411
*XII.* 3. 699

*Hoſ.*

III. 1. 411
VI. 9. 196.231.411
VII. 14. 197.231.411
*IX.* 2. 231

*Amos.*

VII. 1. 197.231.411
*IX.* 11. 409

*Mich.*

IV. 10. 197.231

*Nah.*

II. 11. 197

*Zachar.*

*IX.* 11. 775

*Sapient.*
*I.* 3. 197. 231. 411
*XI.* 24. 197
*XVI.* 22. 197
*Eccleſ.*
III. 27. 197
IV. 3. 197
X. 20. 198
XXI. 22. 198
XXIII. 6. 198. 231. 411
I *Maccab.*
II. 55. 231
2 *Maccab.*
III. 5. 198
*Hiſt. Drac. Bab.*
35. 198
*Matth.*
19. 198. 231
23. 198. 232. 411
. I. 417
2. 715
I. 7. 198
. 17. 198. 411
I. 9. 417
II. 25. 198
. 16. 17. 198
I. 31. 792
40-50. 282. 283. 284
II. 3. 792
28. 198. 232. 411
29. 411
30. 198
*XVI.* 18. 238
*XXI.* 1. 2. 615. 616
44. 199
*XXIII.* 27. 232
*XXVI.* 38. 776
*XXVII.* 33. 199
46. 776
*Marc.*
*IX.* 50. 232. 412
*X.* 25. 199
*XIV.* 36. 199
*Luc.*
*I.* 39. 232. 412
56. 232. 412
63. 235
*II.* 44. 199
III. 1. 232
3. 237
IV. 2. 235
6. 237
9. 232
VI. 1. 199. 232. 412
17. 237
38. 199
IX. 42. 199
XI. 8. 232. 412

Fff 5 24.

24.25.26. 793
XII. 14. 232
XV. 16. 199
XVIII. 13. 531
31.32.33. 424
XIX. 44. 199
XXIII. 54. 417.418

*Io.*

II. 3.4. 656.657
III. 5. 706.707.770
V. 19. 466
22. 480
24. 780
27. 480
VI. 13. 669
VIII. 44. 486
46. 199.232.412
56. 246
X. 22. 412
23. 407
28.29. 790
XV. 2. 785
XVII. 3. 780
XVIII. 22. 199
31. 235
XIX. 13. 237

*Act.*

II. 14. 777
17. 415
27. 773
III. 2. 415
V. 24. 199.232.412
VI. 1. 200
IX. 5. 200.232.418.419
XIII. 48. 780
XVII. 18. 232.246.247.420.421
19. 237
22. 200
XIX. 12. 232.412
XXII. 26. 237
XXIII. 23. 235
XXVII. 1. 236
14. 200.232.412
XXVIII. 25. 200

*Rom.*

III. 13. 200
24. 238.239
V. 9. 790
12. 770
VIII. 30. 779
IX. 16. 239
XI. 19. 784
XVI. 17. 200

*I Cor.*

V. 7. 237
VI. 10. 200
VII. 14. 771

VIII. 11. 781
IV. 11. 412
V. 58. 788
VI. 13. 784

2. Cor.

V. 6. 11. 200
14. 781
VIII. 14. 200
I. 3. 786

Gal.

II. 13. 776
V. 19. 793
VI. 7. 8 9. 786

Epheſ.

13. 14. 789
I. 3. 770
11. 412
V. 9. 773
V. 4. 233. 412
8. 233
27. 200
VI. 16. 412

Phil.

6. 780
14. 201. 405
I. 15. 201
V. 16. 201

Coloſſ.

15. 467

II. 8. 421. 422
15. 776

I Timoth.

II. 3. 4. 5. 6. 781
III. 8. 12. 422
IV. 10. 781
V. 4. 201
VI. 4. 413
5. 201

2. Timoth.

II. 12. 13. 785

Tit.

I. 7. 201
12. 699

I. Pet.

I. 23. 784. 793

2. Pet.

II. 13. 201
III. 8. 344
17. 784

I. Io.

II. 2. 781
III. 6. 779
9. 784
V. 7. 65. 204. 247. 422.

2. Io.

I. 248

Hebr.

*Hebr.*
I. 6. 69
III. 12. 784
V. 7. 777. 778
VI. 4. 5. 6. 789
IX. 4. 201. 233. 413
X. 27. 783
XI. 37. 248. 249
XII. 8. 233. 413
12. 13. 788
*Apoc.*
II. 10. 785
17. 249. 752
III. 11. 15. 16. 785
IV. 7. 463
X. 19. 201
XIII. 8. 485. 486
XIV. 6. 240
17. 233. 413
18. 240
XVIII. 1. 2. 240
XIX. 17. 240
XX. 1. 2. 240. 241

# III.

# INDEX AVCTORVM,

## qui vel laudantur, vel notantur, vel deſcribuntur.

A.
*Aben* Esra. 8
*Aben* Pace. 22
*Aben* Roe. 9
*Adel* 489
*AEpinus* Franc. Alb. 208. 467
*AEſopus.* 569
*Affelmannus* Io. 301
*Agius* v. *Wicbertus.*
*Agrippa* Henr. Corn. 298. 351 ſq. 713 ſq.
*de Alamania* Io. 755
*Albertus* Magnus 369
—Patauinus. 370
—Stadenſis. 453
*Albinus.* 441
*Alcuinus.* 255 ſq. 293 370
*Alderetus* Bern. 15. 16

*lenſis* Alex. 370
*e Alkmer* Henr. 676
*e Alliaco* Bern. 620
*lnander Io.* 553. 554
*lphonſus* Eremita. 629 ſq
*e Alvaſtro* Pet. 629 ſq
*lmama* Sixtin. 290. 291
*lmbroſius* 293
*mmannus* Caſp. 732 ſqq
*mmonius* 278
*nacletus.* 540
*Andrada* Didac. de Paiva. 43
*ndreas* Cretenſis. 372
*nſegiſus.* 261
*nſelmus* Cantuarienſis. 372. 373. 619. 658 ſq
*nſelmi* varii. 294. 659
*ntonius* Nicol. 1 ſqq
——— de Padua. 373
——— Paul. 264
*Aquinas* Thom. 214. 550. 760
*reopagita* Dionyſ. 712
*retinus* Pet. 303. 389 ſq
*Argenſola* Barthol. Leon. 19
*Ariſtoteles.* 16. 33. 570. 696. 711. 712. 756. 758
*Arminius* Iac. 58. 762. 806. 812 ſq
*Arnlius* Car. 674
——— *Io.* 234
*Arnoldus.* 86
——— Godofr. 58. 60. 70. 259. 292. 709
*Arpius.* 539
*Athanaſius.* 373. 464 ſqq
*Auguſtinus* 272. 293. 373. 619. 620. 786
——— Anton. 5
*Avicenna.* 598
*ab Azpilcueta* Mart. 10 ſq

B.

*Badreſchi* Iacob. 8. 9.
*Baldus.* 492
*Baluzius* Steph. 269
*Baptiſta* Nicol. 34
*Baronius* Caeſ. 376
*Barretus Io.* Franc. 48
*Bartolus.* 374. 492
*Bauhuſius* Bern. 375


Bau-

*Baumannus* Nicol. 674
*Becanus* Martin. 388
*Beda.* 3. 293. 294. 374. 618
*Behm* Ern. Leop. Frid. 719. 720
*Bellarminus* Rob. 57. 392
*Bellerus* Gaſp. 9
de *Benevento* Bartholom. 600
*Benzelius* Eric. 467. 624. 626
*Beraldus* Nic. 466
*Bergerus* Io. Guil. 516
*Bergius* Andr. 420
*Bernardinus* Senenſis. 375
*Bernhardus* 155. 156. 375. 619. 620
*Beroaldus* Phil. 391
*Berullus* Pet. 390
*Beughemius* Corn. 562
*Beyerlinck* Laurent. 387
*Beyerus* Ott. 522
*Beza* Theod. 59
*Biel* Gabr. 381
*Bindus* Pet. Paul. 750. 755
*Bochius* Io. 384
*Boeſchenſteinius* Io. 732 ſqq
*Boiocalus* Tit. 489
*Bonaventura* 620
*Boyſenius* Pet. Adolph. 57. 206
*Brakerus* Henr. 520
*Brant* Seb. 393
*Braulio* Helec. 6
*Brigitta.* 376. 554. 555. 568. 624 ſqq
*Brittus* Io. Suar. 48
*Brunnerus* Balthaſ. 753
*Buddeus* Io. Franc. 467
*Bugenhagius* Io. 175 ſqq
*Burckhardus* Iac. 253. 266. 490
*Bzovius* Abrah. 368

C.

*Caeſar* C. Iul. 516. 517
*Caietanus* Conſtantin. 376 ſq. 526
*Calanna* Pet. 693 ſqq
*Caluinus* Io. 59. 60. 775
*Camaldulenſis* Ambroſ. 371 ſq
*Campanella* Thm. 394

Cani-

*ninius* Angel. 9
*rbo* Pet. 390
*rdoſus* Georg. 48
*S. Carolo* Lud. *Iac.* 800
AROLVS M. 252 ſqq. 376. 618
*rpzovius* Fr. Ben. 468
*rteſius* Ren. 302
*Caſſia* Sim. 530
*ſtellio* Seb. 528
*ſtrius* Leo 37
*tharina* Senenſis. 32
*ve* Guil. 457
*ltes* Conr. 490 506 ſqq. 512 ſqq
*rvatonia* Ann. 27
*emnitius* Martin. 43. 468. 469
*ladenius* Mart. 628
*ryſoſtomus Io.* 293. 384. 466 ſq
*ytraeus* Dav. 436
*cconius* Alphonſ. 42
*ero.* 458
*mens.* 540
*uerus Io.* 348
——Phil. 438. 439
*helet* Anaſtaſ. 372
*Colerus Io.* Chriſt. 760
*Collenutius* Pandulph. 495
*Collier* Ierem. 57
*Colmenarius* Didac. 48
*Colvenerius* Georg. 381
*Combefiſius* Franc. 380
*Comeſtor* Pet. 156, 157. 560. 562. 564 ſq
*Conringius* Herm. 748. 749
*Conſtantinus* Caſſinenſis. 598
*Contractus* Herm. 382
*Corderius* Balthaſ. 374
*Crantzius* Alb. 81. 432. 433. 436. 448
*Crinitus* Pet. 390
*Crucius* Ludov. 18
*Crummedikius* Alb. 575. 695 ſq. 603 ſq
*Cuiacius Iac.* 3. 14
*Cuſpinianus Io.* 491 ſqq 505
*Cypraeus Io.* Adolph. 662
*Cyprianus* Ern. Sal. 61
*Cyrillus* Alexandrinus. 377

D.

*Dauſqueins* Claud. 376
*Delfau* Franc. 526
*Delrio* Martin. 388
*Detleſus* Io. 330
*Detmarus* 134 ſqq
*Dexter* Fl. 6. 23
*Deza* Dieg. 214
*Diecmannus* Io. 259. 260
*Dionyſius* Areopagita. 378
—— Exiguus. 378
*Dippelius* Io. Conr. 59
*Ditmarus.* 445
*Donatus* Alex. 370
*Dorlandus* Pet. 390
*Dorſcheus* Io. Georg. 255. 259
*Draconites* Io. 181
*Dragheim* Ioach. Beni. 700
*Dreverus* Domin. 90
*a Dudinck* Iod. 386

E.

*Ebertus* Io. Caſp. 554
*Eccardus* Io. Georg. 90. 94, 101. 279
*Ecchellenſis* Abrah. 369
*Eccius* Io. 384
*Echardus* Iac. 131
*Eckhardus* Tob. 206. 469. 470
*Ederus* Georg. 501. 502
*Egerdus.* 661 ſqq
*Eggardus*, *Eggehardus.* 86
*Eginhartus.* 270
*Elswichius* Io. Herm. 291. 341
*l' Empereur* Conſtantin. 40
*Engelckenius* Henr. Aſcan. 470
—— Herman. Chriſtoph. 470. 471
*Epimenides.* 699
*Eraſmus* Roderodamus. 302. 377. 378. 549
*de Erfordia* Iac. 608 ſqq
*Eſchenbachius* Andr. Chriſt. 91
*Eſcherus* Marc. 214
*Etirus* Pantenus. V. Pet. *Aretinus.*
*Euſebius* Emiſſenus. 294

Eu-

..utrandus. 23
F.
..aber Aegid. 369
..abricius Io. Alb. 22. 302. 460. 464. 465 529. 550
..achinus Ruffin. 393
..araudus Proſp. 526
..ellerus Ioach. Frid. 86
..ERDINANDVS I. 379
———— II. 379
———— III. 379 380
..rrarius Phil. 391
..rrerius Vincent. 33
..cinus Marſil. 696
..amellus Nicol. 754
..oravantius Hier. 71. 72
..orus. 618
Franckenau Gerh. Ern. 50
..anzius Wolfg. 209
..eherus Marq. 490
..obenius Io. 549
..lbertus 380. 381
..lgentius. 293
G.
..ffarellus Iac. 382
..lenus. 598
Galindo Beatrix. 30
Germanus CPolitanus. 381
Gerſon Io. 385. 525. 526. 530. 532
Geſnerus Conr. 25
Geſſen Io. 525 ſq
Gilibertus Vincent. 394
Glareanus Henr. Lorit. 495. 511
Gobius Io. ſen. 587
———— iun. 586. 587
Goetzius Georg. Henr. 244. 255. 307. 541
Goezius Zach. 635
Goldaſtus Melch. 490
Gomarus Franc. 762
Gongora Ludov. 19
Gononus Bened. 375
Gonſalez de Salas Ioſ. Anton. 17. 18
Goveanus Anton. 14. 15
Gouiardus Gabr. 310. 312. 313. 315
Grabius Ioſ. 479
Gramaye Io. Bapt. 383
Grangaeus Claud. 320

*Gregorius.* 293
*de Greve* Phil. 391
*Grotius* Hug. 303 ſqq
*de Gruitrode* Iac. v. Iac. *de Erfordia.*
*Gryſenius* Nicol. 589. 607
*Gualtherus* Marc. 799
*Gualtperius* Ott. 471
*Guevarra* Anton. 19. 20
*Guimundus.* 483. 484
*Gulielmus* Ian. 545
*Gundlingius* Nic. Hier. 509

H.

*Haccius* Georg. 210
*Hackmannus* Frid. Aug. 674
*Hahnius* Sim. Frid. 288
*Hailgrinus* Io. 385
*de Halberſtad* Conr. 589 ſqq
*Halenſis* Alex. v. *Alenſis*
*Haleſius* Io. 759
*Hamconius* Mart. 457. 488
*ab Harveng* Phil. 391
*Harveus* Guil. 49
*Haſaeus* Theod. 133. 254. 275. 481
*Haymo* 294. 295
*Hegius* Alex. 3. 370
*Heineken* Chriſtian. Henr. 719 ſqq
*Heinzel a Degernſtein* Io. Lud. 752
*Hellerus* Ioach. 23
*Helmoldus.* 86. 133. 331
*Henningeſius.* 442
*Hericus.* 261. 294
*Hermannus* Gigas. 132
——— Monachus frigidi montis. 571
*Hermes.* 756
*Herrera* Ferdin. 19
*de Hervordia* Henr. 83. 89
*Heſerus* Georg. 526
*Heſſius* Io. Henr. 471. 47
*Heumannus* Chriſtoph. Aug. 421. 473. 5[illegible] 67
*Hieronymus.* 219. 27[illegible] 293. 400. 540. 6[illegible] 69
Hil[illegible]

ilarius. 293
ildegardis. 568
illerus Matth. 226
ippocrates. 569. 570. 598
odderſen Io. 176
offmannus Anton. 288
olſtenius Luc. 388
roswitha. 393. 508
la Huerga Franc. 12
igo Iac. 460
ingerus Wolfg. 492
innius Nicol. 206
bernicus Thom. 659 ſq
ltonus Walter. 527

I.

COBVS I, Angliae Rex. 801 ſqq
ſenius Corn. 377
nnezus Franc. 48
Indagine Io. 385
ulenſis Alan. 369
chimus Calaber. 157 158
ANNES Evangeliſta. 462. 463
nnes Friburgenſis. 605 ſqq
——— alius. 605
Ioannes Hiſpalenſis. 22
——— alius. 23
Ioannes Honorat. 33
Ioannis Georg. Chriſt. 528
Iôcherus Chr. Gottl. 70
Ionas Iuſt. 535
Ionſius Io. 25
Iſaacus Arabs. 598
Iſidorus. 294
Iucundus Io. 429
Iulianus. 6. 21
Iuſtinus Martyr. 716

K.

Kappius Io. Erh. 131
a Kempis Thom. 526 ſq
Kettnerus Frid. Ern. 205. 301
Klefekerus Io. 46
Kleinmannus Ern. Chriſtian. 59
Kochius Iuſtus. v. Iuſtus Ionas.
Koeberus Io. Frid. 473
Koelerus Io. Dav. 498
Koenigius Georg. Matth. 354
Koepkenius Dav. Henr. 474

*Koruerus* Herm. 77 ſqq. 163. 166
*Kortholtus* Seb. 661
*de Krakevitz* Alb. Ioach. 474. 475
*de Krafft* Raym. 75
*Krauſius* Io. Gottl. 380. 690
*Krentzheimius* Leon. 441

L.

*Lambecius* Pet. 262
*Landulphus* Carthuſianus. 32
*Langebeck* Herm. 448
*Langius* Rudolph. 393
*a Lapide* Corn. 377
*Launoius* Io. 526
*Lazius* Wolfg. 503
*Lehmannus* Gottl. 331
*Leibnitius* Godof. Guil. 86
*Leidradus.* 256
*Leo.* 293.
— Oſtienſis. 289
*Leonhardus* Io. Dav. 467
*Lernutius* Ian. 383
*Lindebergius* Pet. 674
*Lindenbrogius* Erp. 445. 585
*Lintrupius* Sever. 798
*Linturius* Io. 563
*Lipenius* Mart. 5
*Lippomannus* Aloyſ. 371
*Lipſius* Iuſt. 372. 376. 380
*Loeſcherus* Val. Ern. 252. 475. 550
*Lombardus* Pet. 156. 390
*Longinus* Vincent. 499. 511. 512
*Ludouicus* Granatenſis. 48
*Lullus* Raym. 39
*Lutherus* Mart. 3. 173. 2 ſqq. 417. 532 ſqq. 74
*Lyra* Nicol. 212 ſqq. 389. 65
*Lyſerus* Polyc. 25

M.

*Mabillonius* Io. 255. 261. 478. 52
*Maittaire* Mich. 54 ſqq. 6
*Maius* Io. Henr. 20
*Malderus* Io. 759 ſ
*Mangotius* Adrian. 3
*Manlius* Iac. 493. 4
*Mantuanus* Bapt. 3
*Manutius* Ald. 5
——— Paul. 30

/Manzano Franc. Ramoſ. 2
arinus Io. Bapt. 383. 384
arius Auguſtin. 484
rraccius Hippol. 354 ſqq
——— Franc. 359
——— Ludov. 359
rti Eman. 7. 8
rtinus Polonus. 571
tamorus Garſ. 21
tthias de Suecia. 625
tthiae Chriſtian. 347
urilianus Pamphil. 556
AXIMILIANVS I. 488 ſqq
ximus. 293
——— 6. 23
yerus Io. Frid. 301
ynus Iaſ. 495
ierus Gerh. 341
lanchthon Phil. 3. 301
Melle Iac. 78. 142. 161. 454. 582. 599
—Sam. Gerh. 174
llinus Dominic. 457
nckenius Io. Burch. 476. 499
ntelius Iac. 559
Merillius Emund. 485
Millius Io. 205
Miraeus Aub. 373
Mollerus Io. 133. 521
Montanus Bened. Ar. 34 ſqq. 374
de Montfaucon Bern. 465
Morellus Frid. 379
——— Pet. 390
Morhofius Dan. Georg. 665 ſq. 674
Moshemius Io. Laur. 73. 246
Muhlius Henr. 260. 341. 422. 665
Muretus Marc. Ant. 388
Mushardus Luneb. 428
N.
Naamanus Ludolph. 519 ſqq
Nadaſus Io. 48
Navarro Vincent. 395
Nauclerus. 494
Nazarus Ab. 47
Nicquet Honorat. 382
Nifanius Chriſtian. 253
Nigidius Placid. 392
de la Noue. 754
Novarinus Aloyſ. 372


 O.

O.
*Occo.* 458
*Origenes.* 293.389
*Orlandus.* 587
*Ortolfus.* 598.600
*Oſius* Fel. 379
*Otfridus.* 278.389
*Oudinus* Caſim. 132.217. 560 ſqq. 605.628 ſqq. 690
*Ouidius.* 556
P.
*Palermus* Ioſ. 43
*Palmroot* Io. 215
*Papebrochius* Dan. 635 ſqq
*Paruus* Guil. 382
*Paſchius* Georg. 674
*Paulus* Burgenſis. 214
—— Diaconus. 254. 264. 288 ſqq. 389
*Perionius* Ioach. 383
*de Perſenna* Ad. 369
*Petauius* Dionyſ. 378
*Peterſenius* Io. 439
*Peutingerus* Conr. 493
*Pezius* Bern. 282
*Pfeifferus* Aug. 416. 621 ſqq
*Pfintzingius* Melch. 498
*Photius.* 392
*Picus* Io. 386
*Pignorius* Laur. 387
*du Pin* Lud. El. 261.563
*Placcius* Vinc. 674
*Planerus* Io. Andr. 750
*de Plano Carpin* Io. 158
*Plantecovius* Andr. 355
*Plato.* 693 ſqq. 701.703
*Porphyrius.* 715
*de Prado* Hieron. 3
*Ptolemaeus.* 56.428
*Puteanus* Eryc. 379
*Pythagoras.* 707.756
Q.
*Quandtius* Io. Iac. 476
*Quetifius* Iac. 131
*Quiſtorpius* Io. 304
R.
*Rabanus* Maurus. 278.392
*Raimarus* Nic. v. *Vrſus.*
*Ravennas* Pet. 678 ſqq
*Raupachius* Bernh. 208. 429
*Raynaudus* Theoph. 394
*Rechenbergius* Ad. 670
*Reinhardus* Mich. Henr. 216
*Reiskius* Io. 476 ſqq
*Rendtorfius* Io. 34

*eſchius* Thom. 511
*ichey* Mich. 98. 100. 311
*itmeierus* Chriſtoph. Henr. 748
*itterus* Andr. 302. 478. 479
*e Roa* Martin. 18
*occa* Angel. 372
*odriguez* Alphonſ. 371
*oeſchelius* Io. Bapt. 750
*olevincius* Wern. 560 ſqq
*osvida.* 393. 508
*othius* Georg. 428. 429
*Roy* Alard. 369
*udbeckius* Ol. 243
*ugier* Io. 345 ſqq
*upertus* Lympurgenſis. 393
—— Tuitienſis. 393
S.
*aenz* Joſeph. 7
*e Saldierna* Io. 47
*alinas* Franc. 14
*aliniacus* Io. 320
*almeron* Alphonſ. 371
*anchez* Io. 23
*anctius* Franc. 17
*andaeus* Maximil. 388. 389
*andius* Chriſtoph. 53. 64. 800. 815
*Sangrinus* Angel. 372
*Sannazarius* Iac. 383
*Saxo* Grammaticus. 434. 435
*Scacchus* Fortunat. 380
*Scaliger* Iul. Caeſ. 386
*Scharbau* Henr. 216
*Schatenius* Nicol. 259
*Schelhornius* Io. Georg. 74. 81. 551. 552
*Schillingius* Wenceſl. 700
*Schmidius* Io. Andr. 260. 590
*Schminckius* Io. Herm. 252
*Schönefeld* Laur. 600. 601
*a Schöneich* Chriſtian. 720. 722. 728
*Schottus* Andr. 46. 47. 372
*Schröderus* Io. 479. 480
*Schulzius* I. H. 49
*Scioppius* Gaſp. 381
*Scultetus* Dav. 302
*Selneccerus* Nic. 469
*Serapius.* 598
*de la Serna* Bened. 6
*Serpilius* Georg. 54
*Servetus* Mich. 49. 52 ſqq
*Severianus.* 298

*Sherlogus* Paul. 389
*Sibbernius* Nic. Pet. 260
*Sigaea* Luiſ. 26
*Sirmondus* Iac. 256. 258
*Sivardus.* 458
*Sixtus* Senenſis. 293
*Smith* Thom. 205
*Socinus* Lael. 60
*Socrates.* 708
*Sperlingius* Otto. 413. 427 ſqq
*Spizelius* Theoph. 25
*Springerus* Dan. 529
*a Stade* Diet. 175. 192. 258
*Staphorſtius* Nic. 133
*Starevolſcius* Sim. 393
*Starckius* Caſp. Henr. 180. 206. 429. 759
*Steſichorus.* 701
*de Stiri* Io. 755
*Struuius* Burc. Gotth. 490
*Suarezius* Franc. 71. 72. 380
*Sunthemius* Ladisl. 493
*Surius* Laur. 387. 388
*Synna.* 457
*Syrbius* Io. Iac. 700

T.

*Tabbo.* 489
*Tacitus* Corn. 39
*Tamaius* Thom. 47. 48
*de Tambaco* Io. 607. 608
*Tangherius* Gualther. 680
*Taſſus* Torquat. 394
*Tatianus.* 278
*Telemann* Georg. Phil. 730. 731
*Tellier* Regn. 61
*Tentzelius* Wilh. Ern. 674
*Theganus.* 270
*Theodulfus.* 256. 257
*Thomaſius* Iac. 571
*Thraciger* Ad. 428
*Thryllitius* Georg. Frid. 749
*Thuanus* Iac. Aug. 318
*Tilius* Io. 254
*Titio* Sebaſt. v. *Brant.*
*Tollius* Iac. 752
*Tornerus* Fabian. 553
*Toſtatus* Alphonſ. 32. 371
*Tranquillus* Agellius. v. *Thryllitius.*
*Trecenſis* Pet. v. *Comeſtor.*
*Trellund* Io. 480
*Tribbechouius* Ad. 571
*Triglandius* Iac. 795

rocedorſius Val. 3
ubertinus Io. Matth. 635 ſqq
udelenſis Beniam. 40
urnebus Adrian. 307 ſqq
e Turrecremata Io. 555. 625

V.

alaſtus Tarentinus. 600 ſq
e Valdivielſo Pet. Var. 391
arrerius Gaſp. 9
aſquez Gabr. 381
aſtovius Io. 624
ergara Franc. 16
——— Io. 16
ghellus Ferdin. 380
S. Victore Hug. 217. 218. 242. 382
——— Rich. 156
e Victoria Franc. 10
ida Hieron. 382
Villa Noua Rainald. 753. 755
imbodinus Mich. Io. 48. 389
ogtius Woldebr. 527
olaterranus Raph. 392

Vorſtius Conr. 799 ſqq
Voſſius Gerh. 381
——— Gerh. Io. 482
Vrſus Nicol. 343 ſqq
Vſuardus. 618
Vztarozzius Io. Franc. Andr. 48

W.

Walafridus Strabo. 395
Wallichius Io. Vlr. 428. 431. 439. 441. 443
Waſſerbachius Ern. Caſimir. 339
Weidenerus Io. Ioach. 480
Werdenhagen Io. Ang. 442
Wernsdorfius Gottl. 301. 480
Weſſelus Gröningenſis. 485
Weſtphalius Ioach. 342
——— Ern. Ioach. 242
Weſtphalus. 302
Wicbertus. 279
Wichmans Auguſtin. 378
Winwoodus Rudolph. 801 ſqq
Wiſſenbachius Io. Iac. 482. 483

*Wokenius* Franc. 481
*Wolfius* Io. Chriſtoph. 255
*Wowerius* Io. 386
X.
*Ximenez* Franc. 2
*Ximenius* Franc. 9.32.33
——— Patriarch. Hieroſol. 587
Z.
*Zara* Iacob. 395
*Zaſius* Vdalr. 494
*Zeltnerus* Guſtav. Georg. 481
*Zornius* Pet. 206
*Zutphanienſis* Gerh. 619
——— Henr. 328. 340.341.532.

# IV.
# INDEX VOCVM RARIORVM.

A.
Acht. 408
Adeln. 739
Aefern. 192.408
Aett. 739
After-Sabbath. 199. 232. 412
Alraunen. 193. 227
Ambacht. 413. 414
Arne. 234
Arſtedie. 159
B.
Baſtarte. 233. 413
Bekoren. 235
Berden. 194
Brochen. 190.229.408
Bule. 230.411
Butten. 409
D.
Darre. 194.229.408
E.
Ee. 235
Eehaften. 235
Eekloke. 417
Endelich. 232.412
Eptaticus. 285
Erbſchichter. 23[illegible]
Eſchen. 23[illegible]
Etzen. 188.228.40[illegible]
F.
Farren. 184.40[illegible]
Fergen. 196

Fernige.

ernige. 193
irne. 186.227.404
luel. 234

G.

ieilen. 232.412
ielte. 233.413
ieren. 230.410
eſtade. 437.438
leuyen. 235.236
lum. 196.230.411
niſteren. 417
olgatha. 199
orloſen. 160
reffen. 443
reten. 195.230
rummet. 197.231.411

H.

afften. 188
alle. 189.228.407
eerlinge. 195.230.409
ippen. 233.413
ort. 187.228.406

J.

ch. 192

K.

ar. 418
autzlein. 191.229.408
ebsweib. 184.227.405
elter. 409
eſtigen. 739

Keulich. 189
Kipfen. 190.229
Kloben. 409
Kobold. 229.409
Kogel. 195.230.410
Köken. 409
Koker. 674
Kölke. 227.406
Köller. 232.412
Kollern. 188.406
Kolter. 189.228.407

L.

Laib. 190.228.407
Laiblein. 409
Lecken. 187.200.232. 419.420
Leidig. 188
Lodder-Aſche. 411
Löhren. 197.231.411
Lotterbube. 232.421
Lücken. 409
Luder. 421

M.

Mehre. 192

P.

Pfetzen. 185.227.406

R.

Rappuſe. 409
Rügen 198.231

S.

S.

Scheit. 195. 230. 410
Schellhengſt. 198. 231. 411
Schemen. 408
Scherge. 196. 230. 231. 411
Schleuſen. 189. 228. 407
Schlottern. 197
Schnur. 185
Schopff. 198
Schröter. 230. 410
Schuckelt rad. 198
Schutt. 190
Sela. 739. 747
Seuchtig. 413
Sipſchafft. 190. 416
Söller. 198
Solter. 149
Spelt. 409
Ströter. 196. 197. 231. 411
Suben. 234

T.

Tappen. 185
Tartſchen. 189. 228. 407. 743
Teit. 333
Tendlen. 186
Thiat. 333
Thiod. 333
Thürſtiglich. 405
Trahmen. 189. 228. 407
Tyodute. 133. 202. 203. 204

V.

Vite. 243
Vittea. 281
Voghede. 137. 138

W.

Wallant. 236
Wallen. 208
Wandel. 404
Weben. 406
Wehrd. 196. 410
Weibel. 231
Weidlich. 187. 228. 406
Weihe. 405
Weiland. 233. 412
Wih. 279. 406
Wick. 616
Wijckbilde. 414. 615. 616
Windsbraut. 200. 232. 412
Witte. 281

Z.

Zauhen. 188. 228. 407
Zeihen. 199. 232. 412
Zerlächen. 408
Zwinger. 230. 410

V.

# V.
# INDEX RERVM.

A.

*Academia* Erfurtenſis. 158. Gryphiswaldenſis. 159. Viennenſis. 501 ſqq
*Adamus* an fuerit Alchymiſta? 749
ADOLPHVS, Holſatiae Dux, deuincit Dithmarſos. 335
*AEdificandi ratio* veterum. 434
*AEgiſtus* Friſios conuertiſſe dicitur. 458
*Alchymiſtica* varia. 748 ſqq
*Alcoranus* ab Arabe ſpretus. 22
*Angeli* vocantur Intelligentiae. 712. dentes habere dicuntur. ibid. mundus iis aſſignatur a Platonicis. 705
*Animae* immortalitas aſſerta. 711. 712. an Ariſtoteles eam crediderit? ibid. incongruae Platonicorum de Anima locutiones. 712. corporea dicitur a Democriticis 712. duabus alis quomodo ex mente Platonicorum aſcendat? 712. 713
*Anti-Chriſtiani* ſcriptores. 457 ſqq
*Antiquitas* Bardevici. 97
Stadae. 427 ſqq
Treviris. 97
*Apocalypſis* a Ioachimo Calabro in ſex aetates diuiſa. 157

*Apolli-*

*Apollinarii* haereſis. 464
*Apoſtoli* an Symboli Apoſtolici auctores? 660 ſq. pro numero eorum duodenario futiles Calannae rationes. 709. 710
*Apoſtolici Symboli* peſſima detorſio ad Lapidem Philoſophicum. 756 ſqq
*Arces praedatoriae*, Gorloſen. 160
Stavenowe. 161
Syboldesborch. 164 ſqq
*Areopagus*. 237
*Arii* haereſis per heterodoxum Carmen primum euulgata. 464
*Ariſtoteles* an crediderit immortalitatem animae? 711. 712. eius Philoſophia contemta. 696. 697. 708. 711
*Artemiſiae* vſus ſuperſtitioſus. 653
*Aſtrologiae iudiciariae* ſtudium. 23. 468
*Auguſtana Confeſſio* a ſcriptore Pontificio citata & approbata. 783
*Aurea Roſa*. v. *Roſa*.

B.

*Babylon* de Saracenis exponitur. 240
*Baldi* exigua apud Maximilianum I auctoritas. 492
*Baptismi*, eiusque rituum ac caeremoniarum, ratio habita a Carolo M. 255 ſqq
*Barbaries* medii aeui. 271. 272. 273. 589. 612 617. 660 ſq. an ſit ficta? 504
*Bardevici* antiquitas. 97



Digitized by Google

*artolum* parui aeſtimat Maximilianus I. 492
*dellium* in Iudaicum & Arabicum diuiſum. 653. per Gummi expoſitum. ibid.
*elcreddius*, collector Bibliothecae ſcriptorum de immaculata Mariae conceptione. 364
*erengarius* negantibus praeſentiam corporis & ſanguinis Chriſti in S. Coena praeluſit. 484
*ethphage.* 614 ſq
*iblia* Ben. Ar. Montani. 36
Carolina, ſic dicta, quia a Carolo M. Bibliothecae Tigurinae donata dicuntur. 274
Complutenſia Polyglotta. 9. 16
Halberſtadienſia. MDXXII. 398 ſqq
Lubecenſia MDXXXIII. 173 ſqq.
MCCCCXCIV. 211 ſqq. 657
Theotiſca antiquiſſima. 276. iuſſu Ludouici Pii in Germanicam linguam poëtice translata. 279 ſqq
de Maria expoſita. 369 ſq. 393
*iblici* *Metaphraſtae*. v. *Metaphraſtae*.
*iblicum Studium* medio aeuo neglectum. 263 a Carolo M. inſtauratum. 265. 270 ſqq
*ibliorum Lectio* a Pontificiis conceſſa. v. *Lectio*.
*ibliorum verſio Germanica Lutheri* praedicatur. 417. 747. vnica in eadem vox Latina. 417. laudem extorſit infenſiſſimo Lutheri hoſti. 534. 535

*Biblio-*

*Bibliotheca* Belcreddiana e meris libris pr
immaculata Mariae conceptio-
ne conſtans. 364
Breitenaviana. 60
Dalmanniana. 5
Gothana. 57
Krafftiana Vlmenſis. 75. 551. 7
Schroederiana Hamburgenſis. 5
Vindobonenſis per Maximili-
num I amplificata. 499. per
Conradum Celtem in ordinem
redacta. 509
*Boiorum familia* olim in Dithmarſia floren
325 ſq
*Bonifacius* putatur Angelus cum aete
euangelio. 240. in Homiliario Carolino
deſcribitur. 296
*Bremenſia.* 164. ſqq. 332. 333. 335. 427 ſq
*Brunſvicum* vnde appellatum? 1
*Burgenſes* quando facti Saxones? 45

C.

*Caini* ſignum. 2
*Caluinismus* improbatus & refutatus. 342. 3
388. 479. 483. 484. 759 ſq
*Canticum Canticorum* de Maria a Pontificiis e
poſitum. 369. 382. 385. 388. 392. 393. L
pis Philoſophorum in eodem quaeſitus. 7
CAROLVS M. doctus. 252. non Papiſta. 2
cultus Imaginum hoſtis. 254. de Bapti
cus

eiusque ritibus, ſollicitus. 255 ſqq. auctor Epiſtolae de Gratia ſeptiformis ſpiritus. 257. meritis in Eccleſiam illuſtriſſimus. 258 259. Homiliario praemittit Prologum. 260 ſqq. Patricius Romanorum κατ' ἐξοχὴν dictus. 266 ſq. recte etiam ſcribitur per K, Karolus. 269. corrigit Biblia. 270 ſqq. Tigurinis codicem Biblicum donaſſe fertur. 274 inuenit libros, & Biblicos quidem, in inſula Staphinſere. 285 ſq. defenditur. 289 ſqq. Orthodoxi Imperatoris titulo ornatur. 297. per Vſuardum conſcribi iubet Martyrologium. 618
AROLVS IV Imp. Lubecam inuiſit. 582. 722
AROLI VI Imp. laus. 516. 517
*atecheſis Theotiſca* Incerti Monachi Weiſſenburgenſis ad Caroli M. aetatem relata. 258
*eraunion* quid ſit? 91
*har-Freytag* vnde dictus? 418
HRISTVS. Scriptores de eodem. 455 ſqq 530. Hoſtes ipſius. 457 ſqq. An in morte habuerit ſenſum diuini furoris & maledictionis? 772 ſq. 774. 776. deſcenſus eius ad inferos aſſertus. 773. 775. pro omnibus mortuus. 781 ſq. peſſima de eo Conr. Vorſtii dogmata. 807 ſq.
*iuitas imperii* atque *Ciuitas imperii libera* inter ſe differunt. 443. 444

*Ciuitatis* vocabulum quo ſenſu ab antiquis nonnullis hiſtoricis accipiatur? 433. 434

*Clericorum Romanenſium* vita corrupta. 610. 611. ignorantia craſſa. 612. 617

*Coenobium* Catharinianum Lubecenſe. 14

Harſefeldenſe. 43

Ioanneum Lubecenſe. 14

Reinfeldenſe. 148

Wadſtenenſe. 626

*Comes* quid inuoluat? 442. Comites Stadenſes. 440 ſqq

*Concilium* Turonenſe III. 265

*Confeſſio* Auguſtana a ſcriptore Pontificio in ſubſidium vocata. 783. Ciuitatum Saxonicarum Anti-Caluiniana. 342

D.

*Daemones* omnes Plato dixit bonos. 714. iis aſſignatur mundus ſubterraneus. 714

*Danici regni* initia. 435. hiſtoria deſcripta. 724

*Deaſtri* Tartarorum. 161. 162

*Deſcenſus ad inferos* quid Conr. Vorſtio denotet? 81

DEVS quibus numeris gaudeat? 708. 709 peſſimae de eo Conr. Vorſtii doctrinae 806 ſq. Deitati adſcripta Femina. 70

*Dialectica* Platonica et Ariſtotelica quomodo differant? 70



Digitized by Google

*extremus* praedictus. 344
*pulis* claris illuſtres. 3
*utationes* in Gymnaſio Lubecenſi habi-
ıe. 425. 517. 545
*marſica.* 324 ſqq. 434
*dracenae Synodi* dogmata refutata. 761 ſqq
*nire* quid Platonicis ſignificet? 699
*ladium* an ſit *Stada?* 432. 433
*faltigkeit* minus recte dicitur pro *Dreyei-*
*igkeit.* 244 ſq. vnde incommoda loquen-
i ratio orta? ibid.
*ides* Friſiorum. 457. 458

E.

*ra* variis praeliis ad ipſam geſtis cele-
ris. 437
*ti* an ſoli accipiant fidem iuſtificantem?
778 ſqq
*nenta* ad ternarium numerum redacta.
706
*handus Toletanus* a Paulo Aquileienſi re-
ıtatus. 254
*Phili.* quem denotet? 254
*uentia* ſacra externa Hiſpanorum. 24. 25.
ntiqua a Maximiliano I inſtaurata. 504 ſq
*ditorum variorum religio* a variis deſcri-
ta. 301 ſqq
*ni* Col. II. 8 quaeſiti. 422
*nici* ab Hiſpanis conuerſi. 13

— Friſiorum Pontifices. 457. 458
*Euangelii* nomen deluſum a Papaeis et Iudaeis. 534. ſapientia Salomonis per euangelium expoſita. 708.

F.

*Fabularum* occulti ſenſus. 702. 705. Romanenſium origo. 19. 20
*Fanaticismi* origines e Philoſophia Platonica. 702. 703. 704. 709. 712
*Fatum* Stoicum reiectum. 702
*Felix Vrgelitanus* a Paulo Aquileienſi refutatus. 254
*Feminae* eruditae. 26. 27. 30. 32. 567 568. 624. diuina a Platonicis aſſerta. 709
*Fides* ad tempus credentium an differat a fide ſaluante ſola duratione? 791 ſq
*Flagellantes.* 150 ſqq. 153 ſq
*Flensburgenſia.* 519 ſqq.
*Franciſcus* diues initio mercator. 149
FRIDERICVS III Imp. primum coronat Poetam Laureatum. 508. 509
FRIDERICVS II, Daniae Rex, deuincit Dithmarſos. 335

*Friſi*

*riſii* per AEgiſtum conuerſi dicuntur. 458.
eorum ethnici Pontifices & Druides. 457. 458. Hiſtoria Principum a Sivardo deſcripta. 458. Principum & Bellorum a Tabbone relicta. 489
*uror* Platonicorum. 702

## G.

*allici* religionis motus. 320. 321
*enealogicum ſtudium* a Maximiliano I excultum. 492. 493
*entiles.* v. *Ethnici.* Per pullum Matth. XX. 2 adumbrati dicuntur. 616
*ermani* ab Hiſpano laudati. 25. 26
*loſſa* famoſa ad Gen. III. 16: *Dy vakene to pyneghende vnd to ſlande.* 241 ſqq
*orloſen*, caſtellum praedatorium. 160. 161
*raeca lingua* ab Hiſpanis exculta. 16. 17
*reſſen* vocantur Iudices in nonnullis provinciis Bremenſibus. 443

## H.

*aereſis* in bonam partem nonnunquam accipitur. 569
*aeretici* in Flandria exuſti. 148
*amburgenſia.* 164 ſqq. 335. 428
*ebraei codicis* integritas defenſa. 37
*enninges* (Andr.) ſacerdos illiteratus. 348

HENRICI VII Imp. mors. 163

HENRICI, Ducis Brunſuicenſis, mors. 169

*Hieroſolyma.* 615 ſq

*Hiſpanica* res litteraria. 7 ſqq

*Hiſtoricum ſtudium* a Maximiliano I inſtauratum. 493. 494

*Holſatia* e Comitatu in Principatum conuerſa. 169 ſq

*Homiliarium.* 262

*Hominis* tres partes ſtatuunt Platonici. 703. diuiſio in veterem & nouum. 705 ſqq

*Hoſtia* venenata interfectus Henricus VII Imp. 163. hoſtiae cruentae. 146. 147

*Hymnus* Lutheranus: *Ach GOTT vom Himmel ſieh darein*, peſſime deprauatus. 541

I.

IACOBVS I, Angliae Rex, irritam redd… Conr. Vorſtii vocationem Leidenſem. 8… ſqq. excerpit theſes peſſimas e lib… Vorſtii de Attributis Dei. 806 ſqq. ſcrib… ad Winwoodum, legatum. 812 ſqq. com… burendos curat libros Vorſtianos 8…

*Idea* Platonica. 704. 707. 70…

*Ignis* an ſit elementum? 70…

*aginum cultus* a Carolo M. prohibitus. 253. ſqq. 275

*Imitatione Chriſti libri* verſiones. 525 ſqq. controuerſia de eius auctore. ibid.

*dulgentiae*, earumque fraudes. 149. 154 ſq. 340

*fantes fidelium* an naſcantur ſancti? 770

*annae Papiſſae* hiſtoria aſſerta. 87 ſqq

OANNES, Holſatiae Dux, deuincit Dithmarſos. 335

*duta*. 133. 202. 203. 204

*menſula*. 336 ſqq

*daei* per Aſinum Matth. XXI. 2 adumbrati dicuntur. 616. Iudaica varia. 147. 148. 149. 215. 458. 459. 534. 634 ſqq

*niores Philoſophi* vocantur Ariſtotelici. 696

*ridica*. 492. 536 ſqq 678 ſqq

*s* Dei Dithmarſorum. 335. 336
Flensburgenſe. 536 ſqq
Hamburgenſe. 448 ſqq
Lubecenſe. 577
Stadenſe. 448 ſqq

*ſti* omnes an perſeuerent? 783 ſq. an certi ſint de ſua perſeuerantia? 784 ſqq. & non poſſint non perſeuerare? 787 ſqq.

*Iutia Meridionalis* pomum Eridos inter Helgonem & Hundingum. 437

K.

*Kar-Freytag* vnde dictus? 418
*Koker*, titulus libri. 674
*Kruthwiginghe*, feſtum, quo in honorem Mariae herbae collectae. 668

L.

*Laici Philoſophi* dicuntur Ariſtotelici. 696
*Lanceae* cultus. 673
*Lapis Philoſophicus* fruſtra quaeſitus. 752. 753. 754
*Latina Lingua* a Feminis Hiſpanis exculta. 27 ſqq.
*Latinitas militaris* Maximiliani I. 492
*Lectio Bibliorum* a Pontificiis conceſſa. 238. 542. 611. 614. 617. 655 ſq
*Leviorum* familia. 687 ſq.
*Liber* de Imitatione Chriſti in varias linguas translatus. 525 ſqq. de auctore eius controuerſia. ibid. laudatus. 527. Libri publica auctoritate combuſti. 53. 458. 813
*Lingua* Ruſtica Romana. 266. Prouincialis. ibid.
*Lirimerin* Lubecam eſſe putat Iucundus. 429
*Liturgica.* 33. 595 ſqq. 603 ſq. 617 ſq. 661 ſqq. 670 ſq. 688
*Longinus* fictus. 673
*Lubecenſia.* 92. 134 ſqq. 334. 340. 429. 547 ſqq.

ſqq. 574 ſqq. 599. 621 ſq. 682 ſqq. 719 ſqq
*Lucas* Euangeliſta. 296
*Lucenſis Reip. libertas* a Maria deriuata. 363
LVDOVICI Pii iuſſu Biblia in Germanicam linguam poëtice translata. 279 ſqq
*Luneburgenſia.* 170. 335
*Lutheranismus* hoſtiliter impugnatus. 532 ſqq. 542 ſq

M.

*Magi*, eorumque Stella. 417. 695. 707. 715
*Magiſter* olim idem ac *Doctor.* 79 ſqq
*Mammon* per diabolum exponitur. 616
*Marchiones Stadenſes* an extiterint? 440 ſqq
*Maria* doloroſa. 672. immaculata eius conceptio aſſerta. 30. 364. 379. 380. 564. 658. 672. refutata. 364. controuerſia idcirco in Papatu. 364. 381. Feſtum immaculatae conceptionis. 373. Belcreddii Bibliotheca e meris libris pro immaculata Mariae conceptione conſtans. 364. ſcriptores de Maria. 354 ſqq. cultus Mariani ſuperſtitioſi documenta. 213. 239. 339. 340. 354 ſqq. 531. 589. 657. 668. 671.
*Martyres* Euangelici. 340. 341. 345. 532.
*Martyrologiorum* nonnullorum notitia. 560. 568. 617 ſq. 632 ſqq. 677
*Matheſin* praefiguraſſe dicitur Scala Iacobi. 703.

703. eius ſtudium a Maximiliano I promotum. 504
*Matthaeus* Euangelium Hebraice ſcripſiſſe dicitur. 655
MAXIMILIANI I Imp. Diploma. 489 ſqq. peritia linguarum. 491. Theologiae, Iurisprudentiae, Medicinae & Philoſophiae. 492. ſtudium inſtaurandi diſciplinam Genealogicam & Hiſtoricam. 492 ſq. *litteras omnes*. 494 ſq. ſcripta. 496 ſq. Bibliothecae Vindobonenſis amplificatio. 499. Academiae Vindobonenſis inſtauratio. 501 ſq. Poetarum Laureatorum coronatio. 511. laus. 512. ſqq.
*Medica*. 492. 543. 569. 570. 598 ſqq 650 ſqq
*Mens* variis modis accepta. 713
*Metaphraſtae* Biblici. 18. 39. 279 ſq. 378
*Metaphyſica* laudata & defenſa. 700. contemta. ibid.
*Meteoron*. 349 ſq
*Miraculum* fictum, 633. circa miracula cautio Egerdi. 664
*Mundi* variae diuiſiones Platonicorum. 704. 705. 706. 714. finis praedictus. 157. 344.
*Muſica* veterum deſcripta. 14

N.

*Nicaeni Symboli* additamentum: FILIOQVE. 259
*Nomina eruditorum* ſaeculo nono mutata. 279

*Nort-*

*rtbertus*, ord. Praemonſtr. auctor. 145
*umeri* Deo conuenientes putati. 708. 709
*ummi* in honorem Mariae cuſi. 377. 379

O.

*inus*, Gothorum Deaſter. 187
*elia*, Omeliarium. 262
*era* ſupererogationis 240
*dines* religioſi. 365 ſq.
TTONIS, Ducis Luneburgenſ. mors. 166 ſqq.
*a* monſtroſa. 350

P.

*genſes* ante Carolum M. fuere Saxones. 433
*ndectarum* nomina propria deſcripta. 5
*pismi* craſſioris documenta. 212. 213. 239 ſqq. 530. 531. 539. 541. 601 ſqq. 604. 607. 609 ſqq. 628. 633. 671. 672. 673. 686. 815 ſq
*ſtorum* ſecta. 149 ſq
*tricii Romanorum*. 266 ſq. Carolus M. κατ' ἐξοχὴν dictus Patricius Romanor. 267. 268
*triota* Hamburgenſis laudatus. 721
*ccatum* ad mortem & in Spiritum S. 791 ſq
*regrinationes* religioſae. 339. 341. 650 ſq.
*ricopae* Euangelicae & Epiſtolicae Homiliario Carolino antiquiores. 287. defenſae. 290. 291.
*rſeuerantia* iuſtorum. 783 ſqq
*ſtilentiae* auerruncandae ergo inuocatus Sebaſtianus. 601 ſqq

PE-

PETRVS, Arragoniae Rex, fit monachus Franciſcanus. 163. 164
*Philoſophi* nomen vnde? 700. 701. quinam proprie Philoſophi? 246. 247. 420.
*Philoſophia* quid ſit? 698. 699. eius origo. ibid. Ariſtotelica contemta. 696. 697. Platonica. 693 ſqq. 716
*Philoſophiae* ſectas Philoſophorum nonnullis denotant. 421. 422
*Platonica Philoſophia* fauet Fanaticismo. 702. 703. 704. 709. 712. incongruas habet locutiones. 712. 713
*Platonicorum* ſylua myſtica. 705. homo vetus & nouus. 705. 706. odium erga Peripateticos. 710. 711
*Poetae* quinam a Platone reiecti? 703. Poetarum Laureatorum in Germania origo. 509 ſq. exempla. 511. Poeticum Collegivm Viennae a Maximiliano I inſtitutum. 503 ſqq
*Pontifices Ethnici* Friſiorum. 457 ſq
*Pontificis Romani* ars conficiendi aurum. 754
*Praecoces* eruditi. 3. 5. 678 ſqq. 719 ſqq
*Praedeſtinatorum* haereſis. 769
*Praemonſtratenſis* ordo. 145
*Preces* ſuperſtitioſae. 601 ſqq. 607. 670 ſq. 673
*Proceſſio* religioſa. 340
*Prouincialis* lingua. 266

*Pſalmi* ad pietatem ſaeculo nono adhibiti. 275. de Maria expoſiti, 372. 390. 391. 394
*Puer Tridentinus* a *I*udaeis occiſus. 634 ſqq

R.

*Reformatio* Eccleſiae deſiderata. 611
*Regeneratio* an poſſit iterari? 793
*Regeniti* an poſſint peccatum ad mortem & in Spiritum S. committere? 791
*Regina Auſtri* dicitur Sibylla. 567 ſq
*Religio* Chriſtiana defenſa. 714. an a Stella Magorum dependeat? 707. 705. variorum eruditorum a variis deſcripta. 301 ſqq
*Reliquiae*, earumque cultus. 152
*Reynke de Vos* editio prima & rariſſima. 673. verus auctor. 674 ſqq. laus. 677
*Roſa* aurea. 234. 669 ſq
*Roſariorum* vſus in Anglia & Francia inſtauratus. 374
*Rudimentum Nouitiorum*, titulus libri recenſiti. 558 ſqq
*Ruſtica* Romana lingua. 266

S.

*Sacerdotes Philoſophi* dicuntur Platonici. 699
*Sacerdotia Philoſophia* vocatur Platonica. 694 ſq
*Salomon* Alchymiſtis annumeratus. 750. eius ſapientia per Euangelium explicata. 708
*Sancti* culti. 607. vitae eorum vbi deſcriptae? 608. 617. 632 ſq. 677
*Sanctitatis* diuerſae ſignificationes. 771

San-

*Sanguinis circulatio* a quo inuenta? 49.56
*Saxones* quo tempore trans Albim ſedem fixerint? 436.437
*Scala Iacobi* Matheſin praefiguraſſe dicitur. 703
*Schola* Flensburgenſis. 521 ſqq
*Scientia in nobis* an ſit ſubſtantia? 712
*Scriptores* de Chriſto. 462 ſqq. Anti-Chriſtiani. 457 ſqq. Mariani. 365 ſqq
*Sebaſtianus* peſtilentiae auerruncandae erg inuocatur. 601 ſqq
*Seniorum Philoſophia* dicitur Platonica. 693 ſqq
*Servetiani* errores. 52 ſqq
*Siatutanda* Ptolemaei de Stada explicatur. 428 ſq
*Sibyllae.* 567 ſq
*Slesvicenſia* Statuta Egerdiana. 661 ſqq
*Societas* litteraria a Celte erecta. 508. alchymiſtica ab H.C. Agrippa inſtituta. 753
*Socinianiſmus* per quem in Belgium introductus? 800
*Sol* an ſit ſymbolum Trinitatis? 704.705. an eundem adorauerit Socrates? 708
*Spiritus* S. pro genere Angelorum habitus. 64.6
*Stadae* antiquitas, & varia Stadenſia. 427 ſqq
*Stadium* apud Saxonem Grammaticum an ſit Stada? 435.43
*Stavenowe*, caſtellum praedatorium. 16
*Stedingi* a Stadenſibus differunt. 44

Steth

*Stethu* apud Ditmarum eſt Stada. 446
*Suecia* quando acceperit typographiam? 553 ſq
*Summum Bonum* in quo poſuerit Plato? 712
*Superintendens* & in Eccleſiis & in Scholis. 504
*Syboldesborch*, caſtellum praedatorium. 164 ſq
*Sylua myſtica* Platonicorum. 705
*Symboli* Apoſtolici auctores an Apoſtoli? 660 ſq. peſſima detorſio ad Lapidem Philoſophicum. 756 ſqq. Nicaeni additamentum: FILIOQVE. 259

T.

*Tanfanu*, templum. 332
*Tartarica.* 158. 161. 162
*Teſtamenta* quibus verbis fieri debeant? 483
*Teſtimonia veritatis* e ſcriptis Pontificiorum. 238. 239. 310 ſqq. 484. 485. 531. 542. 609 ſqq. 614. 628 ſqq. 655 ſq
*Theologi* quinam ſtylo Patriſtico dicantur? 463
*Theuerdanck* verus auctor. 497. 498
*Thurnier-Buch* pro fabula Romanenſi potius, quam vera hiſtoria habetur. 447
*Treviris* vrbs antiquisſima putatur. 97
*Tridentinus Puer* a Judaeis occiſus. 634 ſqq
*Trinitatis* Myſterium a Serveto impugnatum. 52 ſqq. Luc. IX. 5 fruſtra quaeſitum. 243 ſq. an rebus naturalibus adumbretur? 704. 705. vnde Pythagorici agnouerint? 709. an Platoni fuerit cognitum? 713. 714
*Typographiae* inuentio laudata. 597. primi eius cul-

cultores. 549. quando Lubecae exerce[ri]
coeperit? 553 ſq. in Sueciam introducta. ib[id.]
Typographici Annales Maittairiani ſup-
pleti. 259. 547 ſqq

## V.

*Viennenſis* Academia. 501 ſq[q.]
*Vitae Sanctorum* vbi deſcriptae. 608. 617. 632 ſ[q.]
*Vrbium Germanicarum* initia. 44
*Vrbs* quid priſcis hiſtoricis deſignet ? 44
*Vulgata Verſio* an Hieronymo adſcribenda ?
219. 65

## W.

WALDEMARVS ius donat Flensburgenſi-
bus. 53
*Welt-Weiſsheit* an honorificum vocabulum
420. 421
*Wyſe Rath*, titulus 1279 nondum vſitatus. 45

## Z.

*Zutphanienſis* (Henr.) martyrium. 340. 341. 35

*S. D. G.*

## *Operarum errores.*

Pag. 190. lin. 22. *Iob. XXIX.* leg. *Iob. XXXIX.* p. 24[0]
l. 12. *Sacracenis* l. *Saracenis.* p. 275. l. antep. *quo* l. *qu*[a]
p. 411. l. 22. *Sir. XXIII* l. *Sir. XXXIII.* p. 700. l. 21 *An*-
*nonymus* l. *Anonymus.* p. 715. l. 11. *Matth.* I l. *Matth.* I[I]
p. 721. l. 22 *condita* l. *conditas.* Reliquos, qui for[te]
occurrent, vt beneuolus Lector ipſe emendet,
decenter rogatur.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google